

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Departament d'Història Moderna i Contemporània

L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA CARLINA A CATALUNYA A LA GUERRA DELS SET ANYS (1833-1840)

JOAN-XAVIER QUINTANA SEGALÀ

Tesi doctoral dirigida per Antoni Moliner Prada.

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Escola de Doctorat
Setembre de 2019

Tesi doctoral que presenta Joan-Xavier Quintana i Segalà per optar al títol de doctor en Història.

Director de la tesi:

Antoni Moliner Prada, professor d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona

Agraïments

En primer lloc voldria donar les gràcies a Antoni Moliner per les diferents oportunitats que ha brindat al llarg d'aquests anys i, a més, per acompanyar en aquest camí tots aquests anys. Als professionals dels diferents arxius públics que han ajudat i orientat en nombrosos interrogants documentals. A Ramon Hernández, Daniel Montaña i Montserrat Vall de Vilaramó que em varen oferir la possibilitat de consultar els documents que conservaven i em donaren noves dades sobre altres fons. A Fernando Javier Padilla, Lluís Ferran Toledano i Javier Urcelay amb qui he pogut preguntar, compartir i obtenir respostes i perspectives. A Rafael Botella i Antoni Jordà per donar resposta desinteressadament en diferents interrogants sobre el món del Dret i la Història del Dret. Al Josep Maria, Eulàlia, Maria del Mar, Pere, Andreu i Marta, els meus germans, de qui he après i els hi dec molt més del que s'arriben a pensar. A la Laura Corrales, una ajuda constant sense la qual, no hauria arribat fins aquí.

**L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA CARLINA A CATALUNYA
DURANT LA GUERRA DELS SET ANYS
(1833-1840)**

SUMARI

Presentació.....	5
L'objecte d'estudi.....	11
Estructura.....	14
Fonts historiogràfiques.....	16
Fonts documentals consultades.....	19
Biblioteques.....	20
Arxius i col·leccions.....	22
Metodologia de treball en l'anàlisi de les fonts documentals.....	26
Tipologies de fonts documentals.....	31
Fonts hemerogràfiques (o seriades).....	31
Fonts manuscrites.....	34
Fonts visuals.....	40
Els antecedents.....	43
Continuïtats i trencaments jurídics amb la Nova Planta.....	43
La pràctica institucional en la guerra: de la Guerra de la Independència a les revoltes reialistes (1808-1827).....	51
Un retrat de la Catalunya de 1833.....	56
Les comunicacions.....	59
Camins, carreteres i ponts.....	62
Indústria i comerç.....	65
La indústria paperera.....	70
Les institucions de govern.....	73
La Reial Junta Superior Governativa de Catalunya.....	73
Els referents i la reglamentació de la Junta Superior.....	73
Els referents.....	73
Marcs legislatius carlins.....	77
Règim intern de la Reial Junta Superior de Catalunya.....	83
Reglaments.....	83
Constitució orgànica.....	97
El primer projecte de Junta: la Junta Superior de 1834.....	98
La Junta Superior provisional.....	107

La primera Junta: Junta Superior de 1835	113
La Junta Superior Auxiliar Governativa de Catalunya.....	127
La Reial Junta Superior Governativa de Catalunya (1836-1840).....	136
Una constitució fallida de Junta Superior.....	147
Una solució provisional: la Junta Superior interina.....	148
Nous entrebancs en la constitució de la Junta Superior interina	157
La consolidació de la Junta Superior	161
La Junta Superior definitiva	167
Crònica d'una fi anunciada.....	183
Les relacions institucionals	193
Relacions amb el comandant general	193
Relacions amb l'intendent	195
Relacions amb el rei i amb la Cort	198
Les relacions amb l'Església catòlica.....	200
Relacions amb altres Juntes Superiors.....	217
Relacions internacionals estrangeres	218
Potestat dispositiva o graciosa.....	223
Atribucions	223
Funció legislativa i potestat reglamentària	226
Potestat Administrativa o de Govern	227
Procediment governatiu.....	227
Ordre Públic.....	237
Armes	250
Provisió d'Oficis.....	253
Economia i hisenda.....	259
Beneficència, obres públiques, mines i muntanyes	271
Ensenyament.....	277
Defensa del territori	282
Passaports i salconduits	283
Organització territorial	284
Abast territorial de la Reial Junta Superior Governativa.....	284
Les Juntes Corregimentals.....	288
Municipis carlins	291
Les institucions tècniques.....	293
La Comandància General de l'Exèrcit.....	293
Comandància General o Capitania General	293
Una nòmina de comandants generals del Principat de Catalunya.....	295

Notes de la formació de l'Exèrcit carlí de Catalunya.....	298
Armes de l'Exèrcit	299
La infanteria.....	299
La cavalleria	300
L'artilleria.....	300
Els voluntaris	301
Acadèmies militars	302
Armes i armament, l'artesanía militar carlina.....	303
Marina carlina	305
La Intendència a Catalunya, presència d'una institució.....	306
Atribucions	307
Empleats	307
Sistema comptable.....	308
La Intendència militar	308
La Mestrança	308
La Foneria.....	309
Els hospitals militars.....	309
Conclusions	311
Transcripcions	316
Apèndix documental número 1	316
Apèndix documental número 2.....	319
Apèndix documental número 3.....	322
Apèndix documental número 4.....	323
Apèndix documental número 5.....	324
Apèndix documental número 6.....	325
Apèndix documental número 7.....	326
Apèndix documental número 8.....	328
Apèndix documental número 9.....	329
Fonts manuscrites	331
Arxius consultats.....	331
Fonts Impreses.....	338
Biblioteques	338
Diaris.....	338
Revistes.....	339
Bibliografia	340
Pàgines web	368

PRESENTACIÓ

La Primera Guerra Carlina, o Guerra dels Set Anys, fou una guerra civil que va tenir lloc entre 1833 i 1840 i que afectà el territori peninsular de la Monarquia espanyola, si bé també va repercutir en altres indrets dels seus dominis.¹ Les causes d'aquest conflicte són d'especial complexitat, ja que no es tractava només d'un enfrontament entre dos candidats al tron. Més enllà d'una querella dinàstica, els interessos socials, polítics i econòmics que representaven els dos candidats foren, des d'un primer moment, el detonant de la guerra. A imatge d'alguns conflictes peninsulars anteriors, en aquesta conflagració també hi intervingueren interessos polítics i econòmics estrangers.²

La història va prendre major dimensió quan nombrosos integrants del liberalisme constitucionalista espanyol van penetrar a l'esfera legislativa i a l'Administració de l'Estat. A partir d'aleshores, l'objecte principal de la disputa es focalitzà en la manera com s'havia d'organitzar l'Estat i els principis amb què s'havia de regir. Els influxos del liberalisme europeu a Espanya es van patentitzar en ajuts de caire polític, econòmic i militar. Les connexions diplomàtiques internacionals, en la recerca de suports i reconeixements oficials d'un i altre contendent, van comportar la presència activa d'agents diplomàtics isabelins i carlins a les Corts i governs de diferents Estats.

Aquesta perspectiva més àmplia es deu a que la Primera Guerra Carlina no va ser una guerra civil en la qual només es van debatre els drets al tron entre dos contendents. Més enllà de la disputa familiar hi havia en joc les continuïtats o el trencament del sistema polític d'Espanya. D'ençà el final de les Guerres Napoleòniques, en diferents punts d'Europa esclataren revoltes burgeses que van reclamar canvis en el sistema de representació i capacitat d'intervenció en els assumptes d'Estat. El mapa d'Europa sorgit del Congrés de Viena (1815) es va veure en constant tensió interna. Aquestes demandes polítiques implicaven canvis en els sistemes econòmics imperants fins aleshores. El moviment del liberalisme polític i econòmic va procurar anar-se estenent per tot Europa. Les transformacions impulsades per aquest moviment implicaven un trencament amb les realitats política, social i cultural anteriors. No en va, les diferents potències europees –d'acord amb llurs sensibilitats polítiques– donaren suport a un o altre contendent, ja fos directe o indirectament.³

¹ Si tenim en compte algunes de les penes més comunes que va aplicar el govern d'Isabel II –les deportacions o el servei d'armes a ultramar– la geografia de la guerra s'estén, com a mínim, per Ceuta i Melilla, Cuba, Puerto Rico i Filipines. Vegeu ESCALONA JIMÉNEZ, M. (2004). *Cuba: el gran cuartel (1810-1840)*. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 348-350; GARCÍA FIGUERAS, T. (1971). *La ocupación carlista de Melilla (1838-39)*. Madrid: CSIC. Sobre les repercussions del carlisme més enllà de les fronteres peninsulars, vegeu PADILLA ANGULO, F. J. (2016). "El carlismo en Ultramar". *Fronteras del carlisme: del Berguedà a Ultramar*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avià, p. 209-229.

² Donada la dimensió internacional de la Primera Guerra Carlina, s'ha arribat a afirmar que la Primera Guerra Carlina va ser com una «world war in miniature» [LAWRENCE, M. (2017). *The Spanish Civil Wars. A comparative history of the First Carlist War and the Conflict of the 1930s*. London: Bloomsbury, p. 149-177]. Sobre les relacions diplomàtiques durant la Primera Guerra Carlina, vegeu BECKER, J. (1924). *Historia de las relaciones exteriores de España durante el siglo XIX (Apuntes para una Historia diplomática)*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de Jaime Ratés, tom I, p. 577-799; tom II, 5-20; RODRÍGUEZ ALONSO, M. (1991). *Gran Bretaña y España. Diplomacia, guerra, revolución y comercio (1833-1840)*. Madrid: Actas i URQUIJO GOITIA, J.R. (1998). *Relaciones entre España y Nápoles durante la Primera Guerra Carlina*. Madrid: Actas.

³ «La rilevanza del conflitto spagnolo [la guerra carlina] era accresciuta non soltanto dal suo progressivo trasformarsi in epicentro del più vasto conflitto europeo tra assolutismo e liberalismo, ma anche perché

Quant a Espanya, l'abast de la influència social i política del liberalisme era molt menor que en altres punts d'Europa. En els primers temps de la guerra carlina, Isabel II i els seus partidaris no es van mostrar especialment sensibles a la causa liberal. Però, la necessitat d'aliats per fer front al carlisme va comportar la progressiva obertura –a cop de revoltes i tensions– cap a reformes de signe liberal. Així, aquesta guerra civil tingué dos fronts: un dinàstic i un altre de polític. Al mateix temps que hi havia en joc la titularitat del tron entre carlins i isabelins, el segon front, el polític, va ser entre els partidaris d'una monarquia absoluta⁴ –isabelins i carlins– com a sistema de govern vers els partidaris d'una monarquia constitucional parlamentària –liberals constitucionalistes–. Aquest segon conflicte no tingué lloc en el front, contra el carlisme, sinó en la rereguarda isabelina, en els despatxos ministerials i al carrer, amb les bullangues. L'objectiu de la revolució liberal era establir un nou ordenament jurídicopolític que permetés atendre millor les necessitats de la nova classe social emergent, la burgesia. Per poder aconseguir amb el seu propòsit calia trencar amb tota l'herència legislativa, fragmentació jurisdiccional del territori i, nogensmenys, amb la cultura imperant en temps de l'absolutisme.

Existeixen nombrosos exemples que mostren la plena pervivència durant la Primera Guerra Carlina d'antics usos, costums, lleis i privilegis alguns dels quals havien nascut centenars d'anys endarrere. Contràriament al que es podria pensar, aquesta duració històrica estava present tant en liberals, isabelins i, també, en els carlins. El nombre de testimonis que ens han arribat permeten afirmar el seu ús normalitzat en la vida quotidiana de la societat d'antuvi. I és que afectava al dia a dia atès que tot sovint aquestes lleis, usos, costums i privilegis eren invocats com a solució –o problema– en afers civils, eclesiàstics, judicials i militars. Així, per exemple, ja als anys trenta del segle XIX, no s'hauria de fer estrany que vilatans d'Ulldecona o de Sallent i rodalies (Bages) s'acollissin a les antigues Constitucions medievals catalanes en el moment d'escripturar davant del notari local.⁵ En una altra línia, també resulta interessant el cas de l'Ajuntament de Tarragona quan es qüestionava si ha de pagar les despeses de la celebració de les festes de publicació de l'Estatut Reial el 1834. El consistori, per la seva part, recupera les atribucions municipals atorgades el 1763. Finalment, per resolució de 3 maig de 1835 i Reial ordre d'1 juny de 1835, les autoritats competents van determinar seguir la pràctica que es feia des de 1740.⁶ De tot el reguitzell d'exemples que es podrien citar, hom podria aduir que es tractaven de qüestions de dret local però, no s'ajustaria a la complexitat del moment. En els anys trenta del segle XIX encara existien testimonis institucionals en actiu de l'antiga Corona d'Aragó els quals s'anaren abolint i derogant amb el pas dels anys. No va ser fins a la Reial ordre de 31 d'octubre de 1835 que es va suprimir el càrrec de Celler de contencions de la

potenzialmente esso poteva portare a ridisegnare i confini e riformulare l'equilibrio di potenza tra gli stati europei» vegeu MUGNAINI, M. (1994). *Italia e Spagna nell'età contemporanea. Cultura, política e diplomazia (1814-1870)*. Torí: Edizioni dell'Orso, p. 142.

⁴ El sistema de l'absolutisme s'ha d'entendre com a la concentració de tots els ressorts del poder del govern en la figura del rei a fi de crear un Estat unitari i centralitzat. A Espanya, la monarquia absoluta no va ser una creació borbònica sinó que fou aquesta nova dinastia la que va aconseguir posar en funcionament aquesta forma d'organització, per bé que ja ho havien intentat els Habsburg [ANDERSON, P. (2002). *El Estado absolutista*. Madrid: Siglo XXI, p. 78-79].

⁵ AHT. Fons Notarial. Protocol de Joan Baptista Serrano de Aparici, 1839. Venta de Josef Thomas i Antonia Villaubi, consorts, a Francesc Ferrer i Ralda de mig pati a la localitat de Godall, 1 de desembre de 1839, fol. 349, vegeu Annex documental número 9. O, també, ACBG. Fons notarial. Protocol de Joan Lluís Cerarols de 1833. Inventari Mariàngela Puig i Bigorra, 12 de setembre de 1833, fol. 61r.-63v.

⁶ AHCB. Arxiu Notarial. Document solt. XV.2.

Corona d'Aragó, un càrrec institucional anterior a la Nova Planta de 1716.⁷ El trencament al llarg de la revolució liberal amb tota la tradició social, política, jurídica i econòmica de l'Antic Règim no va ser una escomesa fàcil, tant pels qui es resistien a canviar els costums i les demés implicacions, com pels propis isabelins i liberals. Els nous conceptes jurídics i administratius podien arribar a resultar confosos pels propis aparells de l'Estat isabelí. El 1839, anys després de l'aplicació de les províncies segons la planificació de Javier de Burgos, Romualdo de la Tejera, jutge de primera instància de la Seu d'Urgell, obria una de les requisitòries de la millor manera que va creure possible a fi de poder arribar arreu del territori català: «A los Il[us]tres. Señores Gefes Políticos de las cuatro provincias de la antigua Cataluña, Gerona, Barcelona, Tarragona y Lérida».⁸ Igualment, diferents estàncies públiques de la monarquia isabelina van seguir treballant amb la demarcació administrativa de «corregiment» al llarg de la guerra i, fins i tot, en alguns casos, algun temps després d'acabar la guerra.⁹

Fins a cert punt, la implantació de l'Estat liberal a Espanya formava part de l'onada liberal que recorregué Europa l'any 1830. Tanmateix, va ser imprescindible la cooperació de les diferents potències liberals europees per poder finançar el nou model d'Estat i atendre totes les necessitats humanes, econòmiques i polítiques que se'n van derivar. La Primera Guerra Carlina s'ha d'entendre com l'expressió popular de resistència al liberalisme que va tenir lloc a Espanya. No era la primera ocasió que es donava a Europa un moviment de signe contrarevolucionari, contrari al liberalisme polític o a mesures que s'identificaven com a revolucionàries per la inspiració dels seus ideals provinents de la França de 1789. A final del segle XVIII, tingué lloc les temptatives dels *Santfedistes* al sud d'Itàlia. Tot i l'arrelament social i popular, els enfrontaments no prosperaren i, en poc temps, va quedar desarticulat tot el moviment.¹⁰ A la França revolucionària havien tingut lloc les primeres temptatives de *La Vendée*, la qual finalment no s'imposà als exèrcits de la revolució francesa.¹¹

Anys després, amb el triomf de la monarquia de juliol de 1830, amb Lluís Felip d'Orleans al tron i el destronament de la branca principal dels Borbons, la duquessa de Berry va promoure una nova *Vendée* comptant amb un important suport social, encara que sense els recursos adients. En ser descoberts per la policia francesa, amb menys d'un miler d'homes, es van llançar al sollevament. L'aixecament contrarevolucionari de *La Vendée*, tramat contra el govern liberal de Lluís Felip, tampoc va prosperar més enllà d'uns pocs de dies.¹² A Portugal, els *miguelistes* van intentar combatre l'embat liberal de reina Maria però, la seva capacitat d'organització i de resposta a les operacions

⁷ *Boletín Oficial de la Provincia Barcelona* (Barcelona, 17 novembre 1835), núm.158, p. 666.

⁸ *Boletín Oficial de la Provincia Barcelona* (Barcelona, 13 abril 1839), núm.46, p. 186.

⁹ QUINTANA (2016a: 45-46). Quinze anys després de la implantació de les províncies a Espanya, encara no havia arrelat la nova divisió administrativa ni els liberals més uniformistes com Pascual Madoz. No en va, quan es va crear la *Junta Delegada de Carreteras de Cataluña* encara es contemplava Catalunya com una mateixa unitat i no com quatre províncies (FONT GAROLERA, J. (1999). *La formació de les xarxes de transport a Catalunya (1761-1935)*. Oikos: Vilassar de Mar, p. 255).

¹⁰ DAVIS, J. "La Santafede al Regne de Nàpols (1799): guerra social o guerra civil?". *Carlisme i moviments absolutistes*. Vic: Eumo, p. 75-90.

¹¹ Quant a la Vendée vegeu MARTÍN, J. C. (1987). *La Vendée et la France*. París: Éditions du Seuil; ___ (1988). *Blancs et Bleus dans la Vendée déchirée*. París: Gallimard; COQUET, B. (2007). *Le dernier des Chouans. Louis-Stanislas Sortant, 1777-1840*. Condée-sur-Noireau: Ophrys-SPM.

¹² COLLINGHAM, H. (1988). *The July Monarchy. A political history of France 1830-1848*. England: Longman, p. 120 i ss.

polítiques, econòmiques i, sobretot, militars va comportar que l'enfrontament tan sols s'allargués durant l'interval de 1832 a 1834.¹³

A partir d'aquí, el carlisme d'Espanya pren una nova dimensió si es considera com l'únic moviment contrarevolucionari europeu que va arrelar en la seva protesta tot aconseguint articular i mantenir un resposta armada durant sis o set anys de guerra (depenent de si es considera el pacte de Bergara d'agost de 1839 o, per contra, fins a l'ocupació isabelina de Berga el juliol de 1840). En aquest punt, esdevé primordial conèixer com es va organitzar aquesta resposta contrarevolucionària del carlisme. Com es va aconseguir mantenir durant set anys una estructura organitzativa la qual permetia donar resposta a les necessitats de guerra del moment però, també, mantenir una cohesió social, econòmica i administrativa que preservés el màxim de compacte possible la rereguarda carlina. Per poder aglutinar totes les necessitats orgàniques d'aquesta resistència al liberalisme –encarnat a partir de 1834 en la figura d'Isabel II– poc a poc, tot i els límits contextuals, el carlisme va articular un conjunt d'organismes públics fins a configurar una estructura d'Estat que aglutinava tots els territoris dependents –sota domini militar o per àrea d'influència.

La present tesi doctoral versa sobre l'establiment d'organismes públics carlins en els territoris dominats per aquests a Catalunya. Cal puntualitzar que no es tracta d'una història sobre la Primera Guerra Carlina. Tampoc és una narració de fets militars ni una exposició del discurs polític desplegat al llarg de la guerra. Més aviat, es tracta d'un primer estudi sobre quin fou el desenvolupament de l'Administració carlina en el territori català. I és que, abans que qualsevol altra qüestió, és primordial encarar els fonaments jurídics, polítics i consuetudinaris amb què els carlins es van emparar per a l'aixecament dels ens públics que feren possible la seva governabilitat sobre el territori. Ara bé, amb aquest plantejament no s'està afirmant, ni molt menys, que existís un Estat carlí pròpiament, contrarevolucionari o legitimista. Afirmar això, implicaria haver-se d'ajustar a qualsevol dels paradigmes historiogràfics existents sobre la teoria de l'Estat.¹⁴ Val a dir, però, que, en el cas de la Primera Guerra Carlina, es coneixen pocs aspectes de manera suficientment significativa que permetin versar sobre una possible estructura d'Estat. Abans d'això, s'hauria de profunditzar en molts aspectes, entre ells els límits que poguessin existir en l'estesa institucional, ja que van haver-hi nombrosos condicionants, com ara les circumstàncies bèl·liques i les pràctiques administratives irregulars. De fet, en la mesura del possible, caldria veure fins a quin punt aquestes institucions van ser el resultat d'una articulació política sostinguda des de les bases socials o, per contra, fou la imposició d'una elit dirigent. Sense l'acceptació de l'entramat institucional carlí per part de totes les esferes de la societat no pot haver-hi cohesió social a la rereguarda ni capacitat de resposta armada dels combatents carlins.¹⁵

¹³ MELO FERRERIA, F. SÁ (2009). "El "terror miguelista" revisitado. Represión y memoria del reinado de D. Miguel". *Violencias fratricidas. Carlistas y liberales en el siglo XIX*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p. 213-222; TENGARRINHA, J. (2011). "El miguelismo portugués: entre el anhelo y el poder real". *Por Dios, por la Patria y el Rey. Las ideas del carlismo*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p. 165-177.

¹⁴ Per a una revisió de la construcció historiogràfica del concepte «Estat», vegeu BENIGNO, R. (2013). *Las palabras del tiempo. Un ideario para pensar históricamente*. Madrid: Cátedra, p. 199-222.

¹⁵ Ja havia passat, en temps de la Guerra de la Independència, que la rereguarda havia patit «la miseria, las epidemias y las vejaciones derivadas de la guerra (...) Igualmente, los atropellos constantes al patrimonio y a las costumbres más arraigadas como eran las religiosas». Per aquest motiu, era pràcticament insostenible la resistència a la invasió napoleònica sense una participació directa o dirigida per part de la rereguarda. Vegeu, RUBÍ CASALS, M.G. (2007). "La supervivencia cotidiana durante la Guerra de la Independencia". *La Guerra de la Independencia en España (1808-1814)*. Alella: Nabla, p. 299-324. Aquesta vinculació directa era un requeriment necessari per a la cohesió social en qualsevol conflicte, tant al front com a la rereguarda. La implicació popular en el conflicte carlí es va servir de tots

És en els darrers anys de la carrera en Història que neix el meu interès pel carlisme i les seves institucions. La mirada que ofereixo a continuació és fruit de diversos estudis parcials que he anat realitzant en el decurs dels anys, sense els quals no hagués pogut traçar, amb la precisió necessària, les següents pàgines. A pesar de la meva formació en Història, la meva primera incursió monogràfica sobre el carlisme i les seves institucions la vaig realitzar per al treball de final de postgrau en Arxivística i Gestió Documental.¹⁶ Aquest treball va servir per establir unes primeres bases teòriques sobre la qüestió, encara que, amb el pas del temps, s'han posat de manifest nombroses mancances. En tractar-se d'un estudi sobre arxivística vaig assentar unes primeres bases que em permetessin identificar correctament la documentació conservada en els diversos arxius públics i privats catalans consultats, amb l'objectiu de determinar si es tractava de papers administratius carlins o isabelins.

Em va resultar especialment suggeridor l'estudi burocràtic de l'administració i, sobretot, profunditzar sobre el concepte de procediment administratiu. Posteriorment, he anat realitzant algunes indagacions específiques que m'han ofert una experiència metodològica molt interessant. En centrar-me en l'estudi de poblacions catalanes concretes, he pogut percebre un contrast notable entre aquelles dades que ens oferien la historiografia tradicional i les que es podien extreure dels documents consultats. Unes distaven diametralment de les altres, com és el cas de Monistrol de Montserrat: segons algunes publicacions, els carlins mai van entrar en aquesta població tot i les constants temptatives, mentre que, altres fonts ens senyalen que Monistrol de Montserrat va patir més d'una ocupació per part dels carlins, arribant a estar-s'hi, en algunes d'elles, més d'un any.¹⁷

En una altra línia, també he volgut comprovar els mecanismes de transmissió de la propaganda carlina. Un dels principals instruments d'adoctrinament amb què els carlins es van moure amb facilitat van ser els goigs, dels quals, fins a la tesi doctoral de Laura Corrales, se'n tenia un coneixement confús i amb nuls testimonis documentals.¹⁸ Més endavant, juntament amb la mateixa autora, he pogut relacionar de manera més fefaent la producció gogística amb el carlisme i, a la vegada, oferir-ne més testimonis.¹⁹

els vincles possibles. El factor del cabdillatge, de reconeixement entre iguals, es va mantenir fins i tot en temps de la Tercera Guerra Carlina. I és que entre alguns grups de carlins va perdurar un concepte de lleialtat segons el qual «las masas ya convertidas en soldados, no quieren obedecer más que a los cabecillas que los han sacado de sus casas, y que algunos de aquéllos o la mayor parte de ellos se han comprometido pura y exclusivamente con él, y no con la bandera que defienden; la que no conocen muchos y tal vez no tengan afinidades con ella». Citat a TOLEDANO GONZÁLEZ, LL. F. (2004). *La muntanya insurgent. La Tercera Guerra Carlina a Catalunya, 1872-1875*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, p. 401.

¹⁶ QUINTANA SEGALÀ, J. X. (2007). *Aproximació a les tipologies documentals de les institucions carlines de Catalunya a la Guerra dels Set Anys*. Treball de final de postgrau del curs 2006-2007 realitzat a l'Escola d'Arxivística i Gestió Documental.

¹⁷ QUINTANA SEGALÀ, J. X. (2011). *Monistrol de Montserrat, història d'una vila i les seves muralles*. Manresa: Ajuntament de Monistrol de Montserrat, p. 109-116.

¹⁸ CORRALES BURJALÉS, L. (2014). *L'estampa i la Primera Guerra Carlina a Catalunya (1833-1840)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2 v. [Tesi doctoral codirigida per Antoni Moliner i Rafael Cornudella], vol. 1, 479-486.

¹⁹ QUINTANA SEGALÀ, J. X.; CORRALES BURJALÉS, L. (2015). "Els «goigs» dins la propaganda carlina (1837-1840)". *Propaganda carlista, religió, literatura i operacions militars. Actes del III Simposi d'història del carlisme celebrat a Avia el 9 de maig de 2015*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, p. 33-63.

Un darrer treball sobre carlisme, i possiblement el més proper a l'objecte de la present investigació, és una monografia que vaig dedicar als notaris carlins que exerciren a Catalunya de 1833 a 1840.²⁰ L'estudi dels notaris ha estat la constatació definitiva dels fonaments de l'organització territorial, la presència de professionals liberals dins les files carlines i la implicació social, cultural i política que significava la seva presència en el territori i en les institucions.

²⁰ QUINTANA SEGALÀ, J.X. (2016a). *Notaris carlins a Catalunya (1833-1840)*. Lleida: Fundació Noguera.

L'OBJECTE D'ESTUDI

Aquesta investigació té com a objecte principal formular un primer estudi sobre els òrgans que van compondre l'Administració carlina catalana durant la Guerra dels Set Anys (1833-1840). Ara bé, aquest objecte pressuposa inevitablement una formulació intrínseca per la qual cosa, per a la present tesi doctoral, s'ha procurat capgirar els plantejaments d'anàlisi historiogràfic vigents, prendre distància dels apriorismes que poguessin condicionar l'objecte d'anàlisi i el seu context, és a dir, s'ha fet necessari reconstruir teories per les quals poder establir noves preguntes i anàlisis.²¹ Igualment, s'ha procurat establir paral·lelismes entre les trajectòries vitals dels seus protagonistes i les institucions estudiades, així com noves hipòtesis de treball que permetin noves vies documentables d'estudi.

Com s'ha senyalat en els darrers anys, la historiografia tradicional havia tendit a presentar de manera determinista i antagònica els valors atribuïts als protagonistes de la revolució liberal en cadascun dels seus estadis i, a l'altre cantó, als alleuats als defensors de l'Antic Règim o la tradició.²² L'òptica extemporània de l'historiador no sempre li ha fet comprensible que, en el context de l'Antic Règim, existissin unes estructures polítiques, socials i culturals que regulaven la vida quotidiana de la població. Es tracta d'una regulació unànime de la societat que, més que imposada a la força, gaudia d'un consentiment col·lectiu. I és que, a parer general de la població, representava un ordre social just.²³ Aquesta relació ens pot servir per arribar a entendre el perquè el carlisme va arrelar amb certa força en el territori. Tanmateix, això no explicaria del tot la seva continuïtat, tenint en compte que, en un context de guerra, el carlisme necessitaria articular respostes més complexes per assegurar la seva pervivència. Aleshores, és quan l'organització dels ens públics administratius i els mecanismes pels quals van ser reconeguts i acceptats per la població entren en joc.

Per poder delimitar, i verificar, l'existència d'una administració pública carlina s'ha pres com a punt de partida tres conceptes: el propi d'administració pública, el de dret administratiu²⁴; i el de la ciència del dret administratiu. D'acord amb aquestes tres disciplines, es pot afirmar que l'existència d'una administració implica necessàriament la presència d'una organització dotada d'un personal i uns recursos econòmics, i d'una activitat, articulada en fases –procediment– i actes administratius –resolucions–. Amb tot, existeix un element important que determina la resta: les funcions. Qualsevol organisme d'una administració es crea –i actua– per oferir un servei d'interès per al públic. I per a l'execució d'aquests serveis, s'articulen unitats administratives a les quals es vincula un personal especialitzat que gaudeix d'un pressupost per a l'execució del servei encomanat. En resum, es pot afirmar que una administració es compon d'unes funcions, les quals s'articulen a través d'unitats administratives que gaudeixen de poder. Aquestes unitats tenen assignats un personal i uns mitjans pecuniaris, a la vegada que estan regulades per un procediment determinat del qual en resulten els actes administratius.²⁵

²¹ Els paràmetres que s'exposen són deutors, en certa mesura, dels establerts per AGIRREAZKUENAGA ZIGORRAGA, J.; MARTÍNEZ RUEDA, F. (1995). "Reflexiones y propuestas desde Euskal Herria-Vasconia sobre el análisis de los poderes locales y su investigación". *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània. II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*. Barcelona: L'Avenç, p. 23-46.

²² BENIGNO, R. (2000). *Espejos de la revolución*. Barcelona: Crítica, p. 192.

²³ FONTANA, J. (1997). *Introducció a l'estudi de la història*. Barcelona: Crítica, p. 190-191.

²⁴ Quant a Dret administratiu és important distingir entre les lleis de l'Estat i l'ordenament jurídic.

²⁵ CASSASE, S. (1994). *Las bases del Derecho administrativo*. Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública, p. 20-22.

Dit tot això, resulta d'interès comprovar com, a pesar de la complexitat i els límits implícits en l'organització d'una administració pública, s'hagi arribat a parlar d'una «estructura administrativa rigorosa» pel que fa als ens públics carlins catalans en temps de la Primera Guerra Carlina.²⁶ Tanmateix, a dia d'avui, esmentar l'existència d'una administració, d'unes institucions, o d'una funció pública, dins el territori català sota control carlí encara sembla generar certa controvèrsia, sobretot perquè ha esdevingut un apriorisme historiogràfic la consideració d'una realitat anàrquica de les partides guerrilleres com a única presència carlina sobre el territori. Igualment, ha esdevingut un altre apriorisme la convicció que l'estament eclesiàstic té un paper absolut en la propagació i suggestió d'un suposat ideari carlí.

De fet, no hi ha molts els estudis històrics que profunditzin sobre la Primera Guerra Carlina des de disciplines o perspectives distintes a les ja tradicionalment exposades i que, al mateix temps, ens aportin noves respostes respecte a les ja conegudes sobre el conflicte liberal-carlí. Fins a l'actualitat, no s'ha considerat l'existència d'una burocràcia dins els territoris de jurisdicció carlina. Quan es parla de «burocràcia» es fa referència a la forma d'organització d'una administració, més enllà de si es tracta d'un conjunt de persones organitzades o d'una organització de les mateixes.²⁷ Així mateix, tenint en compte l'ordenament jurídic de l'època, sembla oportú plantejar per què bona part del territori administrat pels carlins –tant el que es troba proper als aparells de l'Estat com el que se situa apartat d'ells–, acatava les ordres emanades del govern carlí.

L'estudi de l'Administració carlina a Catalunya suposa un plantejament innovador i, alhora, complex, per la qual cosa ha estat indispensable fixar els límits d'aquest objecte i seguir l'exemple d'altres treballs centrats en l'orgànica institucional isabelina i la seva Administració. Pel que fa als estudis sobre l'Administració isabelina, cal dir que esdevenen un clar exemple de partida ja que plantegen l'acció de l'Estat i com aquesta es concreta en el desplegament dels diferents serveis públics per tot el territori, contribuint a la progressiva articulació i cohesió de la comunitat política.²⁸

L'eix discursiu d'aquesta investigació és «l'organització» del bàndol carlí en la seva vessant més institucional, aquella que comprèn la descripció i anàlisi de les seves estructures o aparell administratiu en aspectes concrets.²⁹ Per tant, l'objecte principal d'aquesta tesi doctoral és introduir-se en l'orgànica de l'Administració carlina, és a dir, en els òrgans de govern i llurs funcions. Aquest plantejament intenta apropar-se a «l'anàlisi jurídic i la conducta cultural» del conjunt humà que s'estudia, en definitiva situant el carlisme a la seva «jurisdicció i del [seu] sistema cultural» en tant que són la base de «l'estructura de les relacions socials».³⁰

²⁶ ANGUERA, P. (1995). *Déu, pàtria i fam. El primer carlisme a Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 8-9.

²⁷ CARRASCO CANALS, C. (1975). *La burocracia en la España del siglo XIX*. Madrid: Instituto de Estudios de la Administración Local, p.12.

²⁸ MORAL RUIZ, J. del; PRO RUIZ, J.; SUÁREZ BILBAO, F. (2007). *Estado y territorio en España, 1820-1930*. Madrid: Catarata, p.10.

²⁹ En certa mesura, es pren com a referència el plantejament exposat a NIETO, A. (1996). *Los primeros pasos del Estado constitucional. Historia administrativa de la Regencia de María Cristina de Borbón*. Barcelona: Ariel, p. 11.

³⁰ S'han tingut en compte observacions d'Eva Serra en el pròleg de l'estudi de Joaquim M. Puigvert (PUIGVERT SOLÀ, J. M.(1986). *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajoana, p. 13-14).

Si bé a l'Antic Règim, l'Estat era sensiblement descentralitzat i plural, el liberalisme polític va procurar la seva antítesi treballant pel centralisme administratiu i polític.³¹ No obstant això, tots dos models institucionals requerien, per a la seva pervivència, primer el control territorial en el qual aplicar la seva sobirania; segon, la presència de població a administrar la qual mantingués l'Estat i, finalment, l'existència d'una organització política que configurés unes institucions de govern i serveis a través de les quals l'Estat pogués garantir la seva pervivència.³²

Cal apuntar que, en parlar de l'orgànica de l'Administració carlina a Catalunya, no s'està fent referència als òrgans de poder atès que aquests corresponien al Rei i a les institucions supremes.³³ En tot cas, considerant les característiques polítiques del moment, en el cas català, correspon estudiar els òrgans de govern intermedis, els inferiors i els tècnics (Capitania general i Intendència) adés de llur administració. En aquestes mateixes esferes públiques, també és necessari indagar en la potestat judicial.³⁴ És important no confondre els diferents tipus d'òrgans: d'una banda hi ha els òrgans de poder i, de l'altra, els de govern, o administratius. Ara bé, es considera que les institucions de govern són les més pròximes als òrgans polítics en el moment que la persona que ostenta el poder no està en el territori. I és que, en absència del Rei, les institucions administratives són les que es mantenen en el territori i permeten la supervivència de l'Estat, motiu pel qual seria fàcil confondre els ens de govern amb els organismes polítics.³⁵ Per alguns tractadistes, els governants són els que monopolitzen la força, l'utilitzen per organitzar i controlar el funcionament dels serveis públics; l'Estat no és una potència en si mateixa que dirigeix, és a dir, una sobirania, sinó que, en realitat, és una cooperació de serveis públics organitzats i controlats pels governants.³⁶

³¹ MORAL; PRO; SUÁREZ (2007: 10); TAMAMES, R.; BECKER, F. (1991). *La formación económica y política de España*. Madrid: Universitas, p. 53.

³² FISCHBACH, O. G. (1934). *Teoría general del estado*. Barcelona: Labor, p. 19; COLOMA, J. M. (1967). *Léxico de política*. Barcelona: Estela, p.62-63.

³³ LALINDE, J. (1981). *Derecho histórico español*. Barcelona: Ariel, p.223-225.

³⁴ Prenc nota de les explicacions sobre aquests tipus d'òrgans de LALINDE (1981: 234-260).

³⁵ LALINDE (1981: 229).

³⁶ FISCHBACH (1934: 20).

ESTRUCTURA

Primer de tot, aquest estudi s'encapçalarà amb un apartat dedicat a les “Fonts historiogràfiques”, el propòsit del qual serà exposar la metodologia de treball emprada en l'anàlisi de les diverses fonts documentals, ja siguin bibliogràfiques o arxivístiques, així com les troballes principals que s'han resseguit i, a la vegada, els obstacles, límits o mancances que ha suposat perquirir en cadascuna de les diferents tipologies documentals (hemerogràfiques, manuscrites i visuals).

Un primer capítol de caire introductori serà el titulat “Antecedents”, en el qual es plantejaran les continuïtats i discontinuïtats jurídiques de l'Administració pública carlina respecte a formes de govern anteriors. El propòsit d'aquest capítol no serà altre que oferir les eines necessàries per a entendre com i per què els carlins catalans van organitzar-se de determinada manera en el decurs de la Guerra dels Set Anys (1833-1840). Aquesta anàlisi introductòria, però, se centrarà sobretot en l'òrgan principal del govern carlí: la Reial Junta Superior Carlina del Principat de Catalunya, els referents institucionals de la qual es remunten abans de l'època de la Nova Planta i, fins i tot, en alguns aspectes, a l'Edat Mitjana. Pel que fa a l'àmbit de les juntes, com es veurà en aquest apartat, la Junta carlina no suposarà una forma de govern innovadora per a molts dels dirigents carlins, que ja havien vist i participat en l'experiència de juntes anteriors, organitzades durant la Guerra de la Independència, a partir de 1808, i durant les guerres reialistes, als anys vint del segle XIX.

Un altre capítol preliminar, imprescindible en aquest estudi, s'ha anomenat “Un retrat de Catalunya”, a través del qual es vol aproximar al lector a la realitat material de la Catalunya de 1833, condicionada per dos grans pilars: les comunicacions i la indústria i el comerç. En aquest apartat, es pretén mostrar com les comunicacions afectaren greument a l'evolució d'aquest conflicte politicodinàstic. D'una banda, s'aportaran noves dades que rectificaran o ampliaran moltes de les premisses acceptades fins a l'actualitat. D'altra banda, s'incidirà en la importància de les xarxes menors, les quals van contribuir a una major complexitat socioeconòmica de la guerra, més enllà de les línies principals de comerç i indústria. Amb referència a aquest darrer aspecte, només dir que l'amplària d'un camí podia agilitzar o impossibilitar el moviment quantitatiu de tropes d'infanteria i artilleria així com a l'aprovisionament de les mateixes.

Esbossats aquests dos apartats inicials, s'han elaborat dos capítols dedicats a les institucions que s'alçaren sota la jurisdicció carlina a Catalunya al llarg de la guerra: les institucions de govern i les institucions tècniques.

Val a dir que, per primera vegada, es reconstrueix l'organització institucional que es va desplegar a Catalunya, concretament dins els confins del territori controlat pels carlins. Amb un estudi exhaustiu de diverses fonts documentals inèdites carlines i isabelines, les quals s'han contrastat amb la informació ja coneguda, en aquests tres apartats s'aportaran més dades sobre cadascuna de les institucions públiques que els dirigents carlins fundaren a Catalunya –també d'aquelles de les quals s'apoderà– i, a la vegada, sobre cadascun dels individus –militars, eclesiàstics, notaris i altres empleats públics– que en formaren part.

El primer capítol dedicat a les institucions carlines és l'anomenat “Les institucions de govern”, centrat en l'organisme més influent i, alhora, més complex del

bàndol carlí, la Reial Junta Superior del Principat de Catalunya. Aquest capítol podria entendre's com la clau de volta de la present tesi doctoral, on rau tot el pes de la investigació aportada, el qual s'ha dividit en subapartats que intenten treballar sobre dos grans àmbits: la configuració i organització interna de la Junta i el desplegament d'organismes i abast territorial. Els àmbits mencionats queden reflectits en sis subapartats: els referents i la reglamentació de la Junta Superior, el règim intern de la Reial Junta Superior de Catalunya, la constitució orgànica, les relacions institucionals, la potestat dispositiva o graciosa i la potestat administrativa o de govern.

El següent capítol sobre les institucions és el dedicat a “Les institucions tècniques”: la Comandància General i la Intendència. Aquest capítol no es planteja amb la mateixa base de detall que la Junta Superior Governativa atès que la naturalesa d'aquests organismes és diferent. Les institucions tècniques eren aquells ens del rei que es desplegaven sobre el territori a fi d'assegurar el manteniment de la unitat territorial per al cas del primer, la gestió dels recursos del rei per al segon. Unes atribucions cabdals que seran objecte de disputa institucional. Sense la presència a Catalunya del comandant general, el decurs de la guerra hagués estat diferent. El comandant general representa el contrapoder de la Junta i, viceversa, la Junta és el contrapoder del comandant general. En aquest apartat serà un breu apunt en el qual s'intentarà raonar la significació que aquest assolirà dins l'organigrama general de l'Administració pública carlina, motiu pel qual acabarà essent objecte de disputa dins les files carlines al llarg de tota la guerra.

També s'examinarà el funcionament de la Intendència sota uns paràmetres iguals que la Comandància General. A través d'un breu apunt institucional s'explicaran algunes de les principals característiques de la seva composició i organització. Després de la Comandància, la Intendència serà l'altra institució tècnica important dins l'organigrama territorial carlí, ja que serà l'encarregada del control de la fiscalitat i de la gestió dels recursos econòmics i logístics de l'exèrcit i, a més, de la província.

Per acabar, aquest estudi s'enllesteix amb un últim apartat en el qual s'exposaran les conclusions d'aquest treball. En aquest capítol, hom podrà trobar una síntesi de les principals línies d'actuació del poder carlí a Catalunya, les quals s'han pogut traçar després de contrastar tots aquells aspectes teòrics concernents al govern carlí amb la pràctica institucional real, la qual s'extraurà de la revisió de les dades fins ara conegudes, però sobretot de l'aportació de noves fonts documentals. En aquest sentit, la recerca minuciosa i sistemàtica en fons d'arxiu i fonts hemerogràfics serà clau.

També s'hi exposaran diferents línies que restaran obertes, les quals haurien de ser revisades i ampliades en futurs estudis. No es tracta d'un estudi tancat, sinó que, en aquesta investigació, només s'assentaran les bases sobre les quals començar a estudiar la Primera Guerra Carlina a partir de nous plantejaments i una òptica més transversal. I és que sense considerar l'existència d'una possible organització més o menys cohesionada al darrere dels combatents, no sembla que es pugui entendre els possibles perquè de la llarga durada del conflicte.

FONTS HISTORIOGRÀFIQUES

Amb la finalitat de poder arribar assolir l'objectiu marcat, ha estat necessari realitzar un repàs crític de la producció historiogràfica realitzada fins al present moment. En primer lloc, trobem les obres de caràcter general sobre el conflicte. Segonament, cal contemplar els estudis d'episodis concrets o centrats en marc geogràfic específic. I, finalment, s'ha de tenir en compte els estudis monogràfics sobre institucions carlines, sigui de Catalunya o de la resta dels territoris d'Espanya.

Des dels anys de la Primera Guerra Carlina (1833-1840) fins a les darreries de la dinovena centúria, van publicar-se nombroses històries entorn del conflicte que posaven especial èmfasi en els aspectes militars o ideològics principals de la guerra. Entre aquestes publicacions, n'hi ha que compten amb uns valors testimonial i documental importants.³⁷ En el transcurs del proppassat segle XX, es van donar a conèixer noves publicacions sobre el carlisme³⁸, de diferent abast qualitatiu, les quals posaven de manifest episodis històrics posteriors així com la pervivència de l'interès que suscitava la Guerra dels Set Anys.³⁹

Però, més enllà d'aquest ampli ventall d'estudis, resulta adequat centrar l'atenció en les monografies dedicades a la història de les institucions públiques a Catalunya o, almenys, en alguns dels aspectes que les configuraven. El primer estudi va ser firmat per Josep Maria Mundet i Gifré i versava sobre el periòdic oficial carlí de Catalunya.⁴⁰ D'altra banda, en el context d'unes obres de reforma del monestir de Sant Pere de la Portella (La Quar, Berguedà) van aparèixer un conjunt de documents concernents a la Universitat Carlina de Catalunya. Arran d'això, Joan Pujol i Daniel Montañà publicaren

³⁷ Per citar alguns exemples: *Fastos españoles o efemérides de la guerra civil desde octubre de 1832* (1839). Madrid: Imprenta Ignacio Boix; *Panorama español. Crónica contemporánea por una reunion de amigos colaboradores* (1842/45). Madrid: Imprenta del Panorama Español. 4 v; PIRALA, A. (1845). *Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista*. Madrid: Establecimiento tipográfico de Mellado. 5 v. [D'aquesta monumental obra se'n van fer diferents edicions però, he treballat amb l'edició de 1984 de l'editorial Turner]; CABELLO, F.; SANTA CRUZ, F.; TEMPRADO, R. M. (1845/6). *Historia de la guerra última en Aragón y Valencia*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo – Mudos. [Existeix una reedició d'aquesta obra amb estudi introductor de Pedro Rújula realitzada el 2006 i editada per la Institución Fernando El Católico]; *Teatro de la guerra: Cabrera, los montemolistas y republicanos en Cataluña. Crónica de nuestros días. Redactada por un testigo ocular de los acontecimientos* (1849). Madrid: Imprenta de D. R. González.

³⁸ Els principals exemples els trobem en les ja clàssiques obres: SAGARRA, F. de (1935). *La Primera Guerra Carlina. El Comte d'Espanya i la Junta de Berga (Contribució al seu estudi)*. Barcelona: Editorial Barcino. 2 vols; OYARZUN, R. (1939). *Historia del carlismo*. Bilbao: Ediciones Fe (obra de la qual se'n van fer dues edicions més); FERRER, M.; TEJERA, D.; ACEDO, J.F. (1941/79). *Historia del tradicionalismo español*. Sevilla: Ediciones Trajano – Editorial Católica Española. 30 toms. [Existeix una edició facsímil de l'any 2010 publicada per l'editorial Sancho El Fuerte]; MUNDET GIFRÉ, J. M. (1990). *La Primera Guerra Carlina a Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat o, per exemple, la més recent CANAL, J. (2000). *El carlismo. Dos siglos de contrarrevolución*. Madrid: Alianza Editorial.

³⁹ Per a tenir una aproximació, es pot consultar: BURGO, J. del (1954-1966). *Bibliografía de las guerras carlistas y de las luchas políticas del siglo XIX. Antecedentes desde 1814 y un apéndice hasta 1936*. Navarra: Diputación Foral de Navarra – Institución Príncipe de Viana. 5 v. [3 toms i 2 suplement]. El 1978 es va publicar novament amb una edició revisada, corregida i ampliada amb les publicacions sorgides fins el 1975; TALAVERA DÍAZ, M. (2007). *Aproximación bibliométrica a la historiografía sobre el carlismo (1973-2005)*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas; MONTAÑA BUCHACA, D.; RAFART, J. (2014). «Aproximació bibliogràfica al carlisme (2005-2012)», *Estat carlista: tradició i furs*. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avià, 223-267.

⁴⁰ MUNDET GIFRÉ, J. M. (1980). «*El Restaurador Catalán*» i la 1ª Guerra Carlina. Barcelona: Rafael Dalmau.

una primera monografia sobre aquesta institució carlina catalana.⁴¹ Part fonamental de l'estudi fou la transcripció d'una porció dels documents que aparegueren en aquella troballa. Aquests dos autors seguiren aportant nova informació sobre l'entramat institucional del primer carlisme, amb un altre estudi dedicat als hospitals carlins catalans.⁴² Ara bé, la monografia sobre els hospitals carlins de Catalunya durant la Guerra dels Set Anys es publicà uns quants anys després, solament firmada, en aquesta ocasió, per Daniel Montaña.⁴³

Una altra publicació, que mereix especial atenció, són *Els Acords reservats de la Junta de Berga 1837-1839*, amb un estudi introductori i una transcripció a cura de Manuel Santirso.⁴⁴ Es tracta d'una aportació important a la història del primer carlisme català atès que dóna a conèixer una documentació que havia estat tractada i citada per Josep Maria Mundet el 1990 i, dissortadament, no s'havia pogut difondre fins aleshores.

Finalment, cal esmentar un darrer treball, que ha estat la meua primera monografia en l'estudi de l'Administració pública carlina, *Notaris carlins a Catalunya 1833-1840*, publicació en la qual hom no hi trobarà un estudi sobre una institució carlina específica, sinó sobre els seus principals curadors.⁴⁵ Em refereixo als escrivans i notaris que van exercir la seva professió a favor del bàndol carlí i que foren part essencial de l'engranatge institucional. Amb aquest estudi no s'aporta una nòmina completa de tots ells –avui dia encara difícil de ressenyar per la manca de fonts–, però, sí que constata de manera fefaent la participació, directa o indirecta, d'aquests professionals del dret en el conflicte bèl·lic, a la vegada que desgrana els canals pels quals actuaren i alguns dels càrrecs que ocuparen.

A pesar del volum copios de treballs centrats en la història del carlisme, o si es vol, al període de la Guerra dels Set Anys, l'estudi de les institucions creades a l'entorn de Carles Maria Isidre de Borbó no ha estat gaire prolífic en l'àmbit de Catalunya ni tampoc en el de la resta de territoris d'Espanya. Probablement, no fou fins a l'aparició dels treballs de Rosa Maria Lázaro Torres, que podem asseverar l'existència de dues monografies dedicades a la qüestió.⁴⁶ Posteriorment, l'estudi de l'Administració carlina quedà relegat en un segon pla, o si més no, sense traspasar meres descripcions sumàries que no profunditzaven sobre la qüestió.

En la recerca del perquè la resposta carlina arribà a perdurar set anys, la sociologia dels territoris i els seus membres s'introduí en la perspectiva històrica, tot donant notícia d'una o d'altra institució, ja fos carlina o isabelina. Núria Sauch s'endinsà en els nexes territorials i la implicació social en el Maestrat.⁴⁷ Una de les

⁴¹ MONTAÑA I BUCHACA, D.; PUJOL I ROS, J. (1997). *La Universitat carlina a Catalunya. Solsona (1838) – Sant Pere de la Portella (1838-1840)*. Valls: Cossetània.

⁴² MONTAÑA I BUCHACA, D.; PUJOL I ROS, J. (1997). «Els Hospitals carlins al Principat de Catalunya», *Lleves, Circumscripció i reclutament: Aspectes socials del Carlisme: IV Seminari organitzat per la Fundació Francesc Ribalta i celebrat a Solsona els dies, 15 i 16 de Març de 1996*. Barcelona: Columna – Fundació Francesc Ribalta, 45-68.

⁴³ MONTAÑA I BUCHACA, D. (2011). *Los hospitales carlistas del Principado de Cataluña (1833-1840)*. Valls: Lectio.

⁴⁴ SANTIRSO, M. (ed.) (2005). *Els Acords Reservats de la Junta de Berga 1837-1839*. La Pobla de Lillet: Institut Municipal de Cultura de Berga.

⁴⁵ QUINTANA (2016a).

⁴⁶ LÁZARO TORRES, R. M. (1991). *La otra cara del carlismo vasconavarro (Vizcaya bajo los Carlistas, 1833-1839)*. Zaragoza: Librería General; __ (1993) *El poder de los carlistas. Evolución y declive de un Estado. 1833-1839*. Autoedición.

⁴⁷ SAUCH CRUZ, N. (2004). *Guerrillers i bàndols civils entre l'Ebre i el Maestrat: la formació d'un país carlista (1808-1844)*. Barcelona: Abadia de Montserrat.

darreres publicacions que s'aproximen a l'objecte d'aquesta tesi doctoral, ha estat de la mà d'Antonio Caridad Salvador, a qui se li deu, també, una extensa monografia de biografies d'oficials carlins de l'exèrcit del Maestrat.⁴⁸ Ara bé, l'estudi més complet sobre l'administració carlina s'ha publicat recentment, firmat per Eduardo Ramos Redondo, qui s'ha endinsat en l'organització del carlisme, el seu entramat, normativa, etc.⁴⁹ Ha resultat un referent de consulta obligada no sols per l'estudi en si mateix, sinó per un annex documental específic en la matèria.

Atesa la naturalesa jurídica de l'objecte principal d'aquesta estudi –els ens públics administratius– ha estat necessari servir-se de tractats de dret per a la comprensió de la realitat del moment. Tant els isabelins com els carlins es declaraven hereus institucionals de la realitat jurídica ferrandina anterior. Per tant, en consultar la documentació dels anys de la guerra –sobretot abans de les reformes liberals en el bàndol isabelí– s'ha constatat com existeixen nombrosos elements de dret públic idèntics o, si més no, molt semblants –ja sigui en invocacions jurídiques, qüestions de procediment administratiu, etc.–.⁵⁰

⁴⁸ CARIDAD SALVADOR, A. (2013). *El ejército y las partidas carlistas en Valencia y Aragón (1833-1840)*. València: Publicacions Universitat de València; _(2014). *Cabrera y compañía. Los jefes del carlismo en el frente del Maestrazgo (1833-1840)*. Zaragoza: Institución Fernando El Católico.

⁴⁹ RAMOS REDONDO, E. (2016). *La Hacienda militar del estado carlista (1833-1840)*. Madrid: Ministerio de Defensa.

⁵⁰ En aquest àmbit, la bibliografia és molt extensa. Aquí només recullo alguns títols a mode d'il·lustració. Quant a fonts jurídiques, es fa referència a *Novísima recopilacion de las leyes de España : dividida en XII libros: en que se reforma la Recopilacion publicada por el señor don Felipe II en el año de 1567, reimpressa últimamente en el de 1775, y se incorporan las pragmáticas, cédulas, decretos, órdenes y resoluciones reales, y otras providencias no recopiladas, y expedidas hasta el de 1804 / mandada formar por el señor don Carlos IV (1805-1807)*. Madrid: [s.n.] (existeixen altres edicions de l'obra completa). Vegeu també la *Coleccion de las leyes, decretos y declaraciones de las Cortes, y de los reales decretos, ordenes, resoluciones y reglamentos generales expedidos por las Secretarias del Despacho ([1837]-1846)*. Madrid: Imprenta Nacional. Un dels principals tractats de la realitat jurídica catalana, tot i algunes modificacions posteriors, segueix essent l'obra de Ramon Llätzer de DOU BASSOLS (1800-1803). *Instituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno en cualquier estado*. Madrid: Oficina de Don Benito García y Compañía. 9 v. Resulta molt útil l'obra de CANGA ARGÜELLES, J. (1833). *Diccionario de hacienda con aplicación a España*. Madrid: Imprenta de Marcelino Calero y Portocarrero, 2 v. Pel que fa a estudis d'història jurídica i institucional destaco, entre d'altres, a MARQUÉS CARBÓ, LI. (1957-58). *El derecho local español*. Barcelona: Imprenta de la Casa Caridad, 3 v.; LALINDE, J. (1964). *La institución virreinal en Cataluña (1471-1716)*. Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos; GAY ESCODA, J.M. (1997). *El Corregidor a Catalunya*. Madrid: Marcial Pons; SOLÉ COT, S. (2008). *El gobierno del principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia –El Real Acuerdo– bajo el régimen de la Nueva Planta (1716-1808)*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra; ESCUDERO LÓPEZ, J. A. (2008). *Curs d'història del dret. Fonts i institucions politicoadministratives*. Alacant: Universitat d'Alacant, i ORDUÑA REBOLLO, E. (2015). *Historia del Estado español*. Madrid: Marcial Pons.

FONTS DOCUMENTALS CONSULTADES

Després de gairebé dos-cents anys del començament de la Primera Guerra Carlina, semblava poc probable assolir l'objectiu de la present tesi doctoral atès que, a parer d'alguns historiadors, totes les fonts disponibles ja havien estat tractades en els estudis previs. No obstant això, he revisat alguns dels fons documentals ja coneguts i, sobretot, m'he servit dels fons disponibles en arxius públics i privats que no havien estat consultats fins a la data. Una de les meves primeres sorpreses ha estat descobrir una quantitat ingent de sèries documentals pràcticament inèdites en arxius importants. I és que la complexitat de l'Administració pública de l'Antic Règim comporta que no sempre l'investigador pugui accedir a la pluralitat de testimonis documentals que acrediten totes les funcions que va desenvolupar.

En ocasions, es tendeix a obviar que molts documents –amb independència de la data de creació– no poden considerar-se testimonis fefaents d'una realitat històrica. Aquest darrer punt ha estat clau a l'hora d'analitzar les fonts disponibles, sobretot perquè no tots els testimonis documentals que es conserven tenen el mateix valor probatori. Ha estat necessari situar cadascun d'aquests papers dins el seu context de producció a fi d'estimar o desestimar el seu valor. Per citar un exemple, un esborrany d'una acta de reunió sense datar, sense firmar i sense el timbre del paper segellat no té el mateix valor que una acta reglamentària, a pesar de les evidents diferències de contingut que puguin existir.

A fi d'assolir l'objectiu principal de la present tesi doctoral, s'ha enfocat la recerca documental a partir d'un plantejament un mínim ambiciós. L'encarament de les fonts s'ha centrat en tres línies principals:

En un primer terme, s'ha procurat reunir el màxim de testimonis documentals quant als protagonistes de la trama institucional carlina. Ha estat necessari verificar l'existència i el pas pels ens públics carlins de cadascun d'aquests actors, així com traçar unes aproximacions biogràfiques que permetessin copsar l'abast de llur trajectòria vital en relació a la causa carlina. Aquest epígraf era important atès que, en ocasions, els noms d'aquests actors s'havien confós i els graus de parentiu s'havien identificat incorrectament. Sobretot s'ha corregit, augmentat i millorat el perfil de molts d'aquests protagonistes, sobre els quals fins a la data se'n tenien dades molt bàsiques.

Totes les dades que s'han pogut aportar –per poques que siguin en alguns casos– són importants ja que permeten realitzar una lectura més acurada dels fets que s'estan estudiant. I és que no té la mateixa significació el fet que un actor concret fos un advocat acabat de llicenciar poc abans d'iniciar-se la Primera Guerra Carlina o, per contra, fos un veterà de la Guerra de la Independència. Així mateix, tampoc resultaria ser el mateix que alguns dels Grans d'Espanya que van intervenir en el cantó carlí en temps de la Primera Guerra Carlina haguessin rebut aquest grau nobiliari en posterioritat als fets o, en canvi, resultessin posseir aquesta distinció des de feia més de cent anys.

En segon terme, calia identificar tota aquella documentació possible que haguessin generat els organismes públics carlins i realitzar-ne una anàlisi crítica dels mateixos papers. Per aquest motiu, no s'ha desestimat cap dels recursos que s'ha tingut l'oportunitat de consultar. I és que, a pesar del que se sol considerar, existeix més documentació de la que se sol estimar, però no sempre resulta fàcil d'identificar i, molt menys, de tractar. A més a més, calia ser molt prudent perquè, en nombroses ocasions, s'han localitzat documents preuats en els fons d'arxiu més inesperats.

Ara bé, són recurrents els problemes d'identificació del productor de molta de la documentació, atès que les diferències en l'àmbit diplomàtic entre els papers generats

per institucions isabelines i els generats pels carlins eren mínimes. I és que, per enredar-ho més, davant la manca de paper segellat propi, els carlins sovint utilitzaren el paper segellat isabelí. Així doncs la identificació de notaris i d'altres persones que firmaven els documents públics ha estat una de les vies més utilitzades i necessàries per a poder determinar si un document era carlí o isabelí.

En darrer lloc, i no menys important, s'ha procurat copsar documentalment els paràmetres més quotidians del moment. Es fa referència a aquells elements, gairebé inconscients, que defineixen o mostren pràctiques socials, culturals i econòmiques, entre altres. Per exemple, ha estat interessant comprovar el fet quotidià de la guerra i de la violència exercida i la seva repercussió instantània, i a mig i llarg termini.⁵¹ Fins i tot, s'ha pogut observar la persistència de pràctiques més pròpies de l'Edat Mitjana.⁵² I, a pesar de tot això, la vida a la rereguarda carlina seguia el seu curs ordinari amb les seves festes populars, mercats, fires, arrendaments públics, etc.⁵³

Biblioteques

Ha resultat de gran ajuda l'accés als fons de la Biblioteca Balmaes per a poder atendre detalls quant a les relacions de la Junta Superior amb els assumptes eclesiàstics i, especialment, aspectes concernents a la Subdelegació Apostòlica i, sobretot, la Butlla de Creuada.

En algunes ocasions, s'ha hagut de recórrer a fonts bibliogràfiques insòlites en tant que només es podien trobar en biblioteques molt especialitzades o concretes, com és el cas de les guies eclesiàstiques d'Espanya d'alguns anys anteriors al 1820, que només s'han trobat a la Real Biblioteca de Palacio. De la Biblioteca Nacional d'Espanya s'ha obtingut, bàsicament, accés a una important i transversal col·lecció hemerogràfica. Gràcies a la seva consulta, s'ha pogut constatar nombroses notícies i asseverar no poques correccions de dades que, fins a la data, no es contemplaven o s'exposaven de

⁵¹ És interessant l'exclamació que Jaume Balmaes va pronunciar el març de 1843. Després de picabaralles constants entre els liberals al llarg dels tres anys que vingueren després de la guerra, el de Vic recriminava enmig de tanta violència «¿Así hemos perdido la memoria de que no recordamos al conde de España haciendo frente al barón de Meer, Cabrera a O'Donnell, Maroto a Espartero?» (BALMAES, 1925: tom XXIV, 115).

⁵² En una topada amb els isabelins van morir diferents carlins entre els quals hi havia el cabdill Pau Pons (a) Degollat. Manuel Sebastián, comandant general de la segona brigada isabelina, que va liderar l'acció, volia assegurar la identitat de Pau Pons «cuya cabeza hice conducir á Caldés (sic)» per a que els habitants asseguressin que es tractava d'ell, es pot consultar l'informe sencer a *Gaceta de Madrid* (Madrid, 16 de juliol de 1836), núm. 576, p. 1. No era un fet aïllat. El maig de 1823, va ser capturat el realista Pau Miralles, el qual van matar a cops de sable fins a tallar-li el cap. Una vegada seccionat, van passejar el seu crani pels carrers de Cervera. Poc després el cap de Miralles va ser portat a Lleida, on el penjaren dalt d'una estaca, que van situar al costat de la carretera [RAZQUIN JENÉ, J. M. (1977). "Los Miralles, guerrilleros realistas y del carlismo". *Ilerda*. [Lleida], núm. 38, p. 105]. Tallar el cap als enemics i passejar-lo o exposar-lo en lloc públic ja era costum a l'Edat Mitjana. Es realitzaven aquestes exhibicions per tal de desmoralitzar l'enemic. Francesc d'Eiximenis així mateix ho recomanava en el seu llibre *Lo Dotzé del Crestià* [RIQUER, M. DE (1984). *Vida i aventures de Don Pero Maça*. Barcelona: Quaderns Crema, p. 57 nota 24]. Per a una visió global i atemporal sobre la pràctica de escapçar caps i mutilar cadàvers vegeu GARCÍA ALONSO, F. (2017). *Cabezas cortadas y cadáveres ultrajados*. Madrid: Desperta Ferro.

⁵³ Ha passat molt desapercibuda l'activitat econòmica carlina que va existir a través de les fires que tingueren lloc especialment de 1836 a 1840, moltes de les quals s'anunciaven als calendaris publicats per la Reial Junta Superior Governativa de Catalunya. No deixa de sorprendre com, tot i la guerra, l'activitat econòmica va augmentar notablement al llarg de la primera meitat del segle XIX. Si el 1824 tenien lloc 131 fires en 99 localitats catalanes, vint anys després, a Catalunya se celebraven 232 fires en 123 localitats (xifres extretes de CARRERAS, A.; TORRA, L. (2004). *Història econòmica de les Fires a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 145, 150).

manera errònia. Ha sorprès comprovar com bona part de les dades extretes de la premsa –moltes s’han quedat en el tinter– són d’un rigorós inèdit.

Descartant aquelles dades no objectivables o versemblants, també s’ha pogut comprovar com una quantitat important de notícies relatives a Catalunya es publicaven a la premsa de Madrid i de les Illes Balears amb una major exactitud i transparència. Per contra, molta de la premsa catalana publicava notícies que resultaven respondre a rumors, desitjos polítics o voluntats de crear falses expectatives. Amb tot, alguns apriorismes historiogràfics s’han pogut desmuntar a través de la premsa francesa, sobretot gràcies a l’examen detingut dels fons hemerogràfics conservats a la Bibliothèque Nationale de France. Es pot asseverar que les dades que se n’ha pogut extreure van més enllà de les que s’han obtingut a través de la premsa peninsular.

En un estudi com el present, dedicat a l’Administració Pública carlina a Catalunya, resultava imprescindible consultar la premsa carlina més destacada del moment. En aquest sentit, s’ha hagut de ser pragmàtic i curós en la selecció de títols, ja que no existeixen moltes col·leccions senceres de premsa carlina. Primerament, un dels diaris que calia consultar era forçosament la *Gaceta Oficial*, impresa a Oñate.⁵⁴ Aquesta capçalera era la més important dins l’àmbit carlí, que actuava com a principal portaveu del carlisme més combatiu. Ha estat una sort poder comptar amb els exemplars de la Biblioteca General de Navarra. Si bé resulta cert que existien altres periòdics d’aquests anys, s’ha prioritzat el de l’obrador reial.

Pel que fa a la premsa carlina catalana, no existia molta varietat de capçaleres. La única de la qual tenim constància és el periòdic *El Joven Observador* que, pocs mesos després, va passar a dir-se *El Restaurador Catalán*, editat per la Impremta de la Junta Superior carlina. Actualment només es coneix una col·lecció força extensa d’aquest periòdic, encara que incompleta, que es troba a la Biblioteca Nacional de Catalunya i prové del fons de Ferran de Sagarra. Amb tot, a pesar del seu valor innegable, li manquen molts números, alguns dels quals s’han pogut trobar a la Biblioteca del Monestir de Montserrat i a la Biblioteca General de Navarra, en aquest darrer cas procedent de la col·lecció de Leonci Soler Terol. Resulten especialment interessants els números relatius a la primera etapa, quan el periòdic es titulava *El Joven Observador*. A partir d’aquí, la recerca d’exemplars ha estat molt accidentada i irregular. S’han trobat exemplars solts a l’Arxiu Diocesà de Solsona, l’Arxiu Municipal de Castellbisbal i l’Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Per sort, també se n’han pogut localitzar en col·leccions privades com la de Daniel Montañà o a l’Arxiu Particular de Can Pradell (Osona).

Una de les novetats que es presenten en aquesta tesi doctoral és l’existència d’una segona editorial carlina a Catalunya. Em refereixo a les publicacions que van sortir de la *Impremta de la Cruzada*, la qual depenia de la Subdelegació Apostòlica de Catalunya. Es tracta de publicacions de caràcter religiós (i polític) localitzades a la Biblioteca Episcopal de Vic, la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, la Biblioteca Nacional de Catalunya i, finalment, en el fons de la família Trias Balot de Figueres a l’Arxiu Comarcal de l’Alt Empordà. A la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, s’ha localitzat un exemplar d’una publicació de la impremta oficial carlina que, fins a la data, s’havia catalogat com una publicació del Trienni Liberal. En realitat, aquest imprès

⁵⁴ Alguns historiadors citen aquesta capçalera amb diferents noms: *Gaceta de Oñate*, *Gaceta del Real de Oñate* i, també, com a *Gaceta Oficial carlista* (BURGO, 1978: 411).

correspon al que els carlins van fer circular per Solsona durant el setge de la ciutat l'abril de 1837.

En darrer terme, feia temps que s'apreciava la necessitat de consultar alguns diaris legitimistes, o simpatitzants, editats a Europa. Per proximitat, ha estat factible accedir a la premsa editada en aquells anys a França, a través de la Bibliothèque Nationale de France, i de la qual sobresurten la *Gazette de France* i la *Gazette du Languedoc*. D'altra part, s'ha pres en consideració l'àmplia amalgama de premsa de signe contrari al legitimisme, la qual ens ofereix un conjunt important de dades objectives i versemblants que han permès un contrast interessant.

Arxius i col·leccions

Per assolir tots els propòsits, s'han consultat diferents classes d'arxius públics, arxius privats familiars i patrimonials i, també, col·leccions privades de documents. A fi de resseguir el perfil biogràfic dels principals protagonistes de la Junta Superior carlina, així com d'alguns dels seus membres més destacats, ha estat necessari recórrer a tota la documentació disponible. En una part important dels casos estudiats, ha estat molt interessant començar pels expedients militars que es conserven a l'Arxiu General Militar de Segòvia. Curiosament, molts d'aquests expedients eren totalment inèdits.

El fons de la Reial Audiència, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ha permès identificar l'activitat de molts d'ells, si més no d'aquells que havien mantingut una relació administrativa i professional amb el principal òrgan vigent abans de la Primera Guerra Carlina: la Reial Audiència de Catalunya. A través dels expedients tramitats pel Reial Acord ha estat possible documentar l'activitat professional d'alguns dels biografiats. La sèrie dels Expedients del Reial Acord és molt extensa i bona part dels material consultat tampoc ha estat explotat amb anterioritat. Un dels llibres de registre més rellevants és el de la Matrícula General d'Advocats de Catalunya. I és que els advocats s'havien de registrar a la Reial Audiència abans d'exercir. Gràcies a aquest registre s'ha pogut verificar la naturalesa –fins ara ignorada– d'alguns membres de la Junta Superior o destacats funcionaris. Així mateix, ha ajudat a formular noves hipòtesis de treball o vies d'interpretació a l'entorn de la conformació de la Junta carlina.

A l'Archivo Histórico Nacional, s'ha tingut accés a molta documentació, amb la qual s'ha pogut corregir, ampliar i millorar notablement els perfils biogràfics. La verificació dels estudis cursats a través del fons d'Universitats ha estat revelador en molts casos. Igualment, la sèrie documental Consejos ha estat primordial a l'hora de comprovar, en el cas dels aristòcrates, quan van poder gaudir realment i legalment del títol nobiliari pel qual foren coneguts a l'època. I és que, tot sovint, s'ha obviat la normativa de regulació nobiliària, a la vegada que s'han detectat alguns errors importants quant a la genealogia del membres estudiats.

Pel que fa als membres de la Junta que pertanyien a ordes religiosos, s'han consultat llibres d'actes capitulars amb l'objecte de determinar quan havien ocupat canongies, bisbats o altres dignitats eclesiàstiques. Malauradament, no sempre ha estat possible per l'absència documental dels mateixos. Així doncs, a l'Arxiu Capitular del Bisbat de Barcelona s'han pogut confirmar alguns extrems, però no ha estat possible al de la Seu d'Urgell, en el qual manquen els documents vitals d'aquests primers anys del segle XIX. També s'han consultat documents singulars, com ara alguns de la col·lecció Ephemera de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, mentre que les actes municipals de la Ciutat Comtal han confirmat l'ostentació d'algun càrrec municipal de posteriors militants del carlisme català.

Ha estat una oportunitat inestimable comptar amb els protocols notariaus, tant carlins com isabelins, perquè han ofert nombroses singularitats que no sempre s'han pogut reflectir en el discurs d'aquest estudi, si bé confirmaven les línies de treball exposades. A través de delegacions de poders notariaus, capítols matrimonials, testaments, declaracions, entre d'altres, en els protocols s'obrien moltes possibilitats, sempre i quan s'estigués de sort en poder-los localitzar.

En el marc de localització de noves possibilitats documentals, s'ha constatat que no totes les cases que havien estat de militància carlina conserven documentació prou significativa. És el cas de l'Arxiu del Mas Llussà (Santpedor), l'Arxiu del mas el Cavaller (Vidrà), l'Arxiu de can Bernadàs (Casserres), l'Arxiu de can Cadevall (Castellgalí), l'Arxiu de Rubió (Castellgalí) i l'Arxiu de can Rocafiguera (Vic).

Tampoc es pot asseverar la pertinença política d'algunes de les cases situades en poblacions que havien estat dominades pels carlins, com és el cas de la casa Pradell (Gurb), l'Arxiu de la qual integra documents poc concloents al respecte. A l'Arxiu municipal de Prats de Lluçanès, hi ha un petit fons relatiu a la família Blanch. Alguns dels documents notariaus d'aquesta família van ser estesos *ex professo* per notaris isabelins tot i trobar-se en una població sota domini carlí. Igualment, l'arxiu d'una família d'hisendats de terres lleidatanes integrava, entre altres documents, una correspondència considerable. Es tracta del fons de la Família Jové, custodiat a l'Arxiu Històric de Lleida. Malgrat la majoria dels seus membres militaven dins les files del liberalisme moderat, un d'ells, Bru Llopis, notari i capità de voluntaris reialistes, va mantenir una posició marcadament carlina al llarg del conflicte tal com es recull en alguna de les cartes del fons. També es va poder accedir a l'Arxiu dels descendents de Domènec de Caralt, els quals a la segona meitat del segle XIX, es van unir a unes de les famílies liberals de Mataró, els Palau. Dissortadament, aquest arxiu pràcticament no conserva testimonis documentals sobre Caralt. La seva mort en plena guerra carlina i les confiscacions posteriors de propietats semblen suscitar la pràctica desaparició del seu arxiu.

Altrament, en alguns fons privats de signe carlí s'ha pogut trobar documentació molt valuosa per a aquest treball: certificats de bona conducta, cançoners, correspondència militar i pagaments d'impostos.

A l'Arxiu de Casacremada (Su), una de les propietats que havia estat dels Tristany, i actualment hi viuen descendents, no conserven la totalitat de la documentació que havien aplegat en altres èpoques. Cal dir que el procedir erràtic i negligent d'algunes persones que l'havien consultat ha estat una de les causes principals de la pèrdua d'alguns testimonis interessants.

A l'Arxiu del mas Puig del Vilar (Castellbell i el Vilar) es van poder recuperar unes llibretes amb anotacions del període dels anys trenta del XIX, en les quals s'hi confirmava la pertinença a l'òrbita carlina de la localitat. També hi havia algunes cançons carlines impreses que no s'han localitzat en els cançoners populars consultats, alguns resguards i certificats i, també, alguna documentació de caràcter municipal, no sempre clarament identificable com a document expedit per l'Administració carlina.

A l'Arxiu de la Família Fàbregas (Sant Vicenç de Castellet), oriüds de Manresa, s'hi ha localitzat alguns documents carlins, encara que no semblen guardar relació directa amb la família. Amb tot, ha servit per omplir alguna llacuna inèdita fins a la data.

L'Arxiu de la Família de Riquer es va poder consultar prèviament al seu ingrés a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Per bé que es tenia constància d'alguna documentació carlina, tot el que es va poder localitzar pertanyia sobretot a la Tercera Guerra Carlina.

Una sorpresa interessant i que mereix major atenció, ha estat l'Arxiu del mas Les Farreres d'Olvan. Encara que una part del seu fons va ser portat a l'Arxiu Diocesà de Solsona, hi resta una part gens menyspreable amb notables documents inèdits. També és el cas de l'Arxiu de Vall de Vilaramó (Gaià), la família del qual va rebre per raó de matrimoni el fons de l'Arxiu del mas Boixeda (Fals). Del mas de la Vall de Vilaramó procedien dos dels alumnes de la Universitat carlina, dels qual encara es conserven les anotacions escolars.

A l'Arxiu de Can Prat (Sant Boi de Lluçanès) es va poder observar nombrosos testimonis de la relació d'una família propietària amb l'Administració local carlina. El paper segellat carlí delatava la filiació política de l'Ajuntament.

Així mateix, durant aquesta investigació, s'ha accedit a col·leccions documentals que han permès algunes novetats destacables. La primera d'elles va ser en la col·lecció de Ramon Hernández (Tarragona). Entre els diversos documents de les diferents guerres i períodes de la història del carlisme, sobresortia l'expedient militar de Josep Montaner, el cabdill carlí que es creia que era de Berga. A través de la seva escriptura, s'han pogut corroborar alguns passatges de la Junta Superior que, d'altra manera, no haguéssim pogut conèixer. Així mateix, ha permès perfilar de manera important algunes dates que, fins ara, es judicaven diferents per la configuració de la Junta Superior. D'altra part, gràcies a la col·lecció de Daniel Montaña Buchaca, s'ha recuperat part de la documentació municipal de Sant Agustí de Lluçanès, entre la qual s'hi troben cartes de diferents unitats de la tropa carlina, rebuts de proveïments, circulars, etc.

En una segona línia, s'ha volgut accedir als fons documentals d'aquelles institucions públiques que podien haver mantingut algun tipus de relació amb l'Administració pública carlina a Catalunya, ja fos directament o indirectament. Per aquest motiu, la recerca s'ha centrat en les sèries documentals de diversos arxius municipals de les quatre províncies. Entre aquestes sèries, cal destacar les actes municipals, la correspondència i, a més, els comptes municipals. Pel que fa a l'àmbit de la seguretat dins el carlisme, era important comprovar la possible existència de documentació quant a les lleves carlines, les convocatòries de sometents i l'existència de possibles passaports. Amb un resultat notablement desigual s'han consultat els arxius d'alguns municipis que, des d'un bon començament, se sabia que havien estat marcadament carlins. Em refereixo a Sant Quintí de Mediona, Borredà, la Molsosa, Solsona, la Granyanella, Lloberola, Avià, La Quar, Oristà, Olvan, Pontons, Sant Agustí de Lluçanès, Sora, Sant Boi de Lluçanès, Tona, Taradell, Vilanova de Sau, la Pobla de Lillet, Castellsbell i el Vilar, Sant Vicenç de Castellet, entre d'altres. El més curiós ha estat constatar que, malgrat alguns d'aquests pobles foren dominats pels carlins, la documentació municipal no va ser explícitament carlina fins el 1837. En alguns casos excepcionals, s'han trobat cartes de les unitats combatives, rebuts de proveïments i pagament d'impostos. En molts casos, però, ha estat necessari recórrer a altres evidències que mostressin la filiació carlina del municipi. S'han trobat exemples de poblacions que, si bé aparentaven estar sota l'òrbita isabelina, utilitzant el paper segellat isabelí, alhora mantenien contacte amb les unitats combatives carlines o altres instàncies tot reconeixent explícitament la seva autoritat.

La identificació de la documentació i la seva correcta interpretació ha estat vital. I és que es té constància documentada que els carlins van robar nombrosos passaports

en blanc de l'Administració isabelina així com el segell que les validava. I, mentrestant, les autoritats isabelines havien d'informar periòdicament del canvi de segell i les característiques per facilitar la detenció dels possibles infractors. El problema requeia, entre altres elements, en què les diferències d'ambdós segells era mínima i, en ocasions, irreconeixible. Calia estar atent perquè hi havia algunes línies interpretatives que han portat a equívoc. En alguns municipis, com ara Monistrol de Montserrat o Santa Creu d'Olorde, tenien entre els seus comptes llibretes de pagament als Voluntaris Reialistes que daten de 1834 a 1836. Fàcilment es podria pensar que és documentació carlina donat l'epígraf. Emperò, els arbitris dels Voluntaris Reialistes van estar vigents uns tres anys després de la seva desarticulació i les autoritats isabelines igualment van procurar recaptar sota aquest concepte. Aquesta mesura va aixecar nombroses queixes i va requerir algunes circulars recordant el manteniment de la taxa.

A mesura que s'avançava la investigació, s'entreveien modificacions quant a la consideració d'alguns municipis. La documentació posava en evidència com algunes localitats isabelines acabaren sota l'òrbita carlina. Aquest seria el cas de Castellbisbal i de Monistrol de Montserrat. A l'Arxiu Municipal de Canet de Mar i a l'Arxiu Municipal d'Esparreguera, es pogué comprovar com en aquests dues poblacions, a partir d'un pasquí penjat en lloc públic, s'intentà proclamar Carles Maria Isidre de Borbó com a nou rei d'Espanya.

La recerca als arxius municipals catalans ha estat molt productiva sobretot per trobar-hi testimonis de la pràctica institucional carlina, és a dir, elements de relació entre els òrgans superiors del carlisme i l'Administració local. I és que per acomplir l'objecte d'aquest estudi, era necessari localitzar nous testimonis de les institucions públiques carlines. Sens dubte, no ha estat una comesa fàcil si tenim en compte que hi ha una forta dispersió documental.

De la mateixa Junta Superior, s'han publicat alguns reculls significatius certament incomplets. A través de la relació amb els ajuntaments, s'han pogut recuperar algunes ordres, decrets i circulars que van emetre al llarg de la guerra. A través d'aquests, es podia resseguir tot l'articulat i les peculiaritats que se'n poguessin derivar. La major part del fons de la Junta segueix totalment desaparegut. Pel que sembla, Cabrera se'l va emportar a l'exili anglès i allà se'n va perdre la pista.

Una autèntica sorpresa han estat els expedients militars i professionals de molts dels seus protagonistes. Arran del Conveni de Bergara l'agost de 1839 i els diversos decrets i reials ordres d'amnistia, molts dels antics combatents van sol·licitar el retorn i reconeixement de graus que havien assolit en el camp carlí, motiu pel qual presentaren la documentació acreditativa. A través d'aquesta, s'ha pogut resseguir i tenir constància d'algunes apreciacions certament significatives pel que fa a l'organització pública.

Igualment, un element característic de l'Antic Règim era la figura preeminent dels escrivans i notaris, la seva funció social i dins la pròpia Administració els converteix en testimonis excepcionals del moment. Les escrivanies públiques podien servir als jutjats, institucions públiques i entre privats. Accedir a les escriptures notariales ha permès verificar fins a quin punt la vida quotidiana seguia el seu curs. Així mateix, no es conserven totes les comptadores d'hipoteques carlines però, en el cas de Berga, ha estat valuós poder verificar el nombre d'inscripcions. Ha estat important constatar a través dels notaris i de l'ordenament jurídic del moment com se seguia el mateix paràmetre institucional dels darrers anys del regnat de Ferran VII. Els notaris que exercien al capdavant de l'Alcaldia Major, també portaven l'Escrivania de la capital del partit i la Comptadoria d'hipoteques.

S'ha verificat l'existència d'ordres militars que disposaven la destrucció de la documentació produïda per l'Administració pública carlina. Altres ordres establien l'obligació de remetre documentació municipal al Ministerio de Gracia y Justicia a fi de resoldre la legalitat de la mateixa i, per tant, si aquesta documentació podia seguir essent legal a tots els efectes administratius. Un testimoni complet d'això s'ha trobat al tribunal de Morella, el qual ens mostra el procediment judicial comú en aquests anys en el camp carlí. Així mateix s'ha revisat novament la documentació coneguda de la Universitat carlina, la Subdelegació Apostòlica, la Impremta del Govern, la Subinspecció de Voluntaris Reialistes, etc., tenint en compte que l'accés a alguns arxius ha permès conèixer noves vies i possibilitats documentals.

Finalment, s'ha volgut verificar, a través de diversa documentació parroquial, quina era la perspectiva de la guerra que s'hi recollia. La sorpresa ha estat veure la diferent afectació sobre la documentació ja en temps del mateix conflicte. En parròquies com la d'Alpens, per citar un exemple, hi havia la nota de la destrucció del fons pel mateix esdevenir de la guerra. No obstant això, a través dels llibres de defuncions, s'ha volgut comprovar des de quan apareixien combatents carlins, presoners isabelins i altres difunts de la guerra. El resultat ha estat molt desigual. Amb tot, dins els mateixos fons parroquials també es conserven testaments. Encara que no es poden considerar sistemàticament inscrits per militants carlins, sí que s'hi ha trobat algun testimoni interessant. Ha estat interessant comprovar com dins el fons parroquial, en algunes ocasions hi havia la documentació de l'administració civil d'algunes localitats.

A l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona, s'ha realitzat una inspecció sistemàtica de les diferents possibilitats dels fons. El resultat ha estat que, sobretot a la Junta d'Armament i Defensa, hi havia correspondència diversa que informava reservadament sobre l'estat d'ànims diferents partits judicials i amb algunes incidències que no apareixien a la premsa oficial.

Finalment, a través del fons de la Comandància d'armes de Sabadell, custodiat a l'Arxiu Històric Municipal de Sabadell, s'ha accedit a informes i cartes relatives al trànsit de mercaderies. A més, informaven de notables moviments de carlins i les tàctiques emprades. Més enllà d'aquests testimonis, a través de la documentació municipal del fons de Reus, Sant Cugat del Vallès, Manresa, la Seu d'Urgell o Terrassa s'ha indagat sobre les dinàmiques de la guerra en diferents indrets de la geografia catalana.

Metodologia de treball en l'anàlisi de les fonts documentals

A fi d'assolir els objectius marcats, s'ha requerit resseguir tota la documentació possible sobre la Primera Guerra Carlina, ja fos d'ideari isabelí, liberal o carlí, però no sense abans fer una revisió crítica de la informació continguda en cadascun dels documents i identificar correctament el productor de la documentació, és a dir, la persona física o jurídica que l'ha generat. S'ha optat per treballar amb la documentació directe produïda en el mateix moment dels fets i, amb els fonaments jurídics que la justifiquen. A pesar de que existeixen alguns plantejaments teòrics sobre com havia de ser la monarquia i l'organització administrativa de la mateixa, eren bàsicament assaigs retòrics més que plantejaments jurídics. Per aquest motiu, s'ha obviat en bona mesura tota aquesta producció que, si bé resulta important des d'un punt de vista de la dialèctica

política, no donava respostes concretes.⁵⁵ Igualment, tota aquella producció de teoria polític posterior a la guerra, respon a unes altres dinàmiques que no s'ajusten a la realitat històrica del moment atès que foren formulades posteriorment al conflicte i condicionades pel resultat d'aquesta mateixa guerra.⁵⁶

Per tal d'acomplir aquesta comesa, cal tenir en compte el fet que els principals bàndols enfrontats –isabelins i carlins– es consideressin legítims hereus de l'Administració ferrandina precedent. I és que ambdós contendents van desenvolupar un sistema institucional molt semblant, quan no idèntic. Igualment, el procediment administratiu que hom pogués establir en els darrers anys del regnat de Ferran VII fou continuat en els posteriors anys tant per isabelins com per carlins. Això significa que aquests dos grups polítics van produir un mateix tipus de documents administratius pel que fa a forma i contingut, encara que amb les variacions oportunes en acord amb l'òrgan emissor. No serà fins iniciada la guerra que, amb la participació de liberals i constitucionalistes en el govern d'Isabel II, alguns procediments i ens públics isabelins començarien a patir algunes transformacions més o menys cabdals. Si se seguís a la lletra tota la normativa publicada, hom podria argüir, a través de lleis, normes i reglaments, les diferències que, amb el pas del temps, es van fixant en la praxis d'ambdues administracions. Un exemple fàcilment ostensible d'ambdues realitats administratives és la tipologia de paper segellat que van utilitzar. No obstant això, resulta difícil determinar a quina legalitat pertanyen els documents produïts durant la guerra i conservats a l'actualitat, atès que, a Catalunya, fins el 1837, no s'establí de manera definitiva el paper amb el timbre d'Estat amb les armes de Carles Maria Isidre, aleshores ja entronitzat com a Carles V.

Amb anterioritat a l'any 1837, per a determinats documents, els carlins van utilitzar el paper segellat que tenien a l'abast: el d'Isabel II. A més, a partir de 1837, després de la normativa emanada del govern de Carles V que implantava l'ús del paper segellat propi, diversos contratemps van obstaculitzar que, dins el territori carlí, sempre s'utilitzés el paper segellat de Carles V. Aquests contratemps podien ser produïts pel col·lapse de la impremta del govern, per desídia, per pragmatisme, per problemes de caire logístic, etc.⁵⁷

A l'hora de distingir la documentació carlina de la isabelina, ha estat necessari recórrer a la identificació de les firmes, les institucions emissores o, fins i tot, el receptor final de la documentació. Identificar la provenença institucional del document de torn ha estat la primera part de la feina a escometre. Qualsevol institució que es vulgui implantar, requereix dos elements mínims que garanteixin una seguretat jurídica acceptada per administradors i administrats: l'existència d'un procediment administratiu i d'un personal especialitzat que desenvolupi les operacions oportunes i alhora tingui un reconeixement públic de la seva autoritat que el capaciti per a l'execució de les seves tasques. Ambdós elements han de garantir una seguretat jurídica reconeguda per totes les parts que avaluï l'exercici de l'autoritat.

⁵⁵ Aquest caràcter retòric d'aquestes obres marcadament absolutistes s'hi podria incloure, entre altres, *El príncipe y su pueblo* de Lluís M. de Moixó, vegeu MILLÁN, J. (2014). "La nación desde el antiliberalismo. Patria y monarquía en Lluís M. de Moixó". *Alcores* (Valderas), núm. 17, p. 64.

⁵⁶ Resulta cabdal en aquest sentit l'obra de Magí Ferrer el qual va esdevenir un gran valedor dels drets dinàstics que atorgava a Carles Maria Isidre de Borbó. Vegeu FERRER, M. (1843). *Las leyes fundamentales de la Monarquía Española, segun fueron antiguamente, y segun conviene que sean en la época actual*. Barcelona: Imprenta y Librería de Pablo Riera, 2 vols.

⁵⁷ Per a més detalls sobre l'ús de paper segellat isabelí per part dels carlins vegeu QUINTANA (2016a: 49-52).

Generalment, els tractadistes solen situar el concepte de procediment administratiu en la implantació del sistema polític liberal en el segle XIX, obviant, tots i els límits, la possible existència d'un concepte similar amb anterioritat. Cal tenir en compte que el procediment administratiu s'ha d'entendre com el «mitjà a través del qual es forma la voluntat de l'Administració pública sobre un assumpte determinat, que es concreta en un conjunt ordenat de tràmits o actuacions que ha de seguir una administració pública per adoptar una resolució, en el qual s'ha de garantir, que escaigui, l'audiència de la persona interessada».⁵⁸ Així doncs, en el marc de l'Administració carlina cal considerar de l'existència de procediments administratius més o menys complexes respecte a la pràctica isabelina, o liberal.⁵⁹ I és que, en efecte, qualsevol administració pública ha de procurar el correcte compliment del procediment establert com a garantia legal d' independència i objectivitat en el procés, tot defugint de l'arbitrarietat positiva o negativa en la resolució. Vinculat a aquest efecte, la garantia procedimental ja establida que, per a resoldre l'acte administratiu⁶⁰, resultava necessari un determinat conjunt de documents –sempre i quan complissin unes formalitats determinades–, sense els quals no es podia donar per finalitzat el procés administratiu.

D'aquesta manera, l'investigador, consultant alguns documents solts de determinats circuits administratius, podria reconstruir l'existència dels processos administratius convinguts els quals, ens informarien de l'ens públic al qual pertanyen i la potestat del mateix.

S'acostuma a situar el naixement de la burocràcia en el període d'imposició de l'Estat liberal, la qual cosa no ens hauria d'impedir prendre en consideració aquest mateix concepte per a l'estudi de l'administració anterior a la liberal.⁶¹ Malgrat les formalitats administratives de l'època ferrandina, o carlina, no presenten les mateixes complexitats que la liberal, igualment presenten formulismes i requeriments legals sense els quals aquests documents no podrien ser autèntificats ni validats. Es pretén destacar aquests matisos atès que, sobretot, amb la documentació carlina, molts expedients o manuals de l'Administració, ens han arribat de manera molt fragmentada i descontextualitzada. Amb tot, determinats papers, situats en el seu context administratiu, dins el circuit pertinent, ens informen d'una complexitat estructural major de la prèviament coneguda en el moment d'iniciar el treball.

En definitiva, poden existir diferents tipus d'institucions, cada una de les quals s'expressa per mitjà d'uns procediments que trasllueixen llur activitat. Així doncs, si

⁵⁸ Departament de Justícia de la Generalitat; TERMCAT (2013). *Diccionari de dret administratiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 168.

⁵⁹ Tot i els límits evidents, hom pot identificar en els processos administratius a l'Antic Règim més o menys paràmetres amb els quals s'ha definit el procés de l'acte administratiu actual. S'hi ha establert uns elements definitoris de signe subjectiu –òrgan, competència, investidura del titular de l'òrgan– així com uns elements de caràcter objectiu –suposició de fet, finalitat, causa, motiu, objectiu de la declaració i el seu contingut i objecte– i, finalment, uns darrers elements formals –procediment i forma de manifestació– (GARCÍA DE ENTERRÍA, E.; FERNÁNDEZ, T.R. (1995). *Curso de derecho administrativo*. Madrid: Civitas, vol. I, p. 526-544).

⁶⁰ Acte administratiu és l'«acte jurídic emès per una administració pública en l'exercici d'una potestat administrativa, com a mesura d'aplicació de l'ordenament jurídic que s'exhaureix en el seu compliment» (TERMCAT, 2013: 24). En aquesta línia, l'acta és un «document formal que constata un fet, una convenció, una obligació, una deliberació, un acord o una manifestació de voluntat a fi de que quedi constància» (TERMCAT, 2013: 23). Per a més informació sobre el concepte i principals elements de l'Acte Administratiu vegeu BALBIN PECHUAN, V. (1958). *Lecciones de derecho administrativo*. Madrid: Jurispericia, p. 114-125; MONTORO PUERTO, M. (1976). *Teoría de la forma de los actos jurídicos en derecho público*. Alcoi: Marfil, p. 13-26; GARCÍA DE ENTERRÍA; FERNÁNDEZ (1995: vol. I, 519-526).

⁶¹ CARRASCO (1975: 125).

prenem com a exemple l'administració local, es dóna a entendre que, en funció de l'activitat que vulgui realitzar, generarà un tipus o altre de documents. Fins i tot, l'administració de correus generava una documentació de gestió i control en relació a la seva activitat. D'aquesta manera, podríem resseguir cadascuna de les institucions fins a completar la seva totalitat.

Darrere tots aquests ens, hi ha un personal específic dedicat a l'acompliment de les funcions que li són encomanades. Es tracta de personal amb algun tipus de reconeixement públic, ja sigui per la seva activitat professional anterior a la guerra o pels mèrits contrets en el conflicte. A l'Administració carlina, li calia comptar amb professionals reconeguts a fi que els administrats reconeguessin l'autoritat en acord als paràmetres vigents a l'Antic Règim.⁶² Una mala administració podia comportar problemes interns, en relació amb els administrats, i, a més, en el pitjor dels casos, la derrota militar i política per manca de cohesió interna a la rereguarda.

La potestat i autoritat de l'Administració pública era coneguda per tots els administrats. La realitat institucional carlina durant la Guerra dels Set Anys era l'herència institucional immediata i, per tant, no suposava un trencament de costums o hàbits quotidians. Per aquest motiu, existeixen nombrosos testimonis d'irregularitats en l'Administració carlina, ja siguin denúncies de falsedat documental, irregularitats en els pagaments a l'exèrcit, arbitrarietats en l'exacció d'impostos o, fins i tot, la problemàtica causada per l'excés de personal a l'administració pública i, en alguns casos, la manca de qualificació o experiència d'aquest mateix personal.

Abans, però, de desgranar de manera concloent la informació que ens ha arribat, s'ha hagut de procedir a un tractament crític de les fonts documentals. Sols així, ha estat possible poder estudiar la documentació seguint un procés més acurat: crítica textual, anàlisi jurídica, interpretació i comprensió, contrast amb fonts impreses, contrast amb fonts no impreses i, finalment, mecanització de les dades.⁶³

Que no es pugui profunditzar sobre la història del carlisme, sobretot en el període concernent a la Primera Guerra Carlina, ha estat una màxima, generalment no escrita, que ha pres força per la migradesa de fonts documentals, coetànies i referides a la guerra, de les quals disposem, i especialment per aquelles fonts relacionades directament amb el bàndol que acabà resultant perdedor, el carlí. Així mateix, l'absència dels fons d'arxiu dels òrgans de govern carlins, la manca d'uns criteris científics que ens guiïn a l'hora d'identificar els documents produïts per l'Administració carlina i, fins i tot, l'ús acrític de les fonts provinents dels sectors isabelins i liberals requereixen un treball previ. Aquest treball s'ha de centrar en l'establiment d'uns punts metodològics que facilitin la labor d'identificar nova documentació carlina, a la vegada que permetin establir unes bases per intentar discernir la informació objectivable dels papers produïts per l'Administració isabelina, especialment en aquells punts en què donen notícia dels òrgans de govern carlins.

En base això, s'ha intentat comprendre les diferents tipologies documentals amb les quals poder treballar, i també analitzar la classe d'informació que ofereixen i el seu

⁶² Per a una mirada sobre el valor historiogràfic de la prosopografia vegeu AGIRREAZKUENAGA; MARTÍNEZ (1995: 28-30).

⁶³ Em serveixo de les indicacions de PÉREZ-PRENDES, J. M. (1984). *Curso de historia del derecho español*. Madrid: Universidad Complutense, vol. 1, 137-281; un plantejament no molt llunyà del que va plantejar Ignasi TERRADES (2000). *El cavaller de Vidrà: De l'ordre i el desordre conservadors a la muntanya catalana*. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 23.

abast. L'anàlisi exhaustiva de les fonts documentals sempre implica certes contrarietats originades en bona part pel llenguatge, la gramàtica i l'ortografia de l'època. Existeix una desavinença o distància evident entre el període en què van ser escrits aquests documents del moment en què són revisats per l'investigador. El ritmes lingüístics, les retòriques expressives, la significació de determinada terminologia són, a voltes, tan diferents que la seva comprensió pot esdevenir un problema. Sense una verificació i relectura de les fonts es poden confondre aspectes bàsics. I és que qualsevol document, sigui oral o escrit, amaga una doble significació. En primer lloc, dóna peu al missatge objectiu a comunicar –sigui real o inventat– i, segonament, al missatge denotat, el valor suggestiu que s'intenta transmetre a través del contingut emès.⁶⁴

Podria servir d'exemple l'ús del vocable «facciós» atès que, en la mateixa documentació de l'època, moltes vegades apareix com a sinònim de carlí o realista. Sovint s'ha atorgat una significació pejorativa a aquest mot.⁶⁵ En realitat, «facció» tenia unes atribucions jurídica i militar plenes. Segons la font, el matís variava molt poc perquè era la paraula designada per al servei que realitzava un soldat, ja fos de patrulla, ronda o sentinella o, igualment, una facció era un grup de persones armades que lluitaven amb les armes a la mà per a una finalitat política o de bàndol.⁶⁶ Així doncs, no ha d'estranyar que s'emprés aquest vocable per a referir-se a milícies armades carlines com liberals.⁶⁷ Segurament, per aquesta raó, degut al reconeixement jurídic de contendent als combatents carlins, calia atorgar a la paraula «facciós» un caràcter marcadament negatiu i, en moltes de les fonts isabelines, es va generalitzar l'ús de l'epígraf «latro-» per remarcar un caràcter arbitrari i proscrit en la seva actuació. Per si hi havia lloc a dubte, en els documents també solien descriure les partides carlines com a «quadrilles». L'ús d'aquest mot no era aleatori, ja que també amagava una intencionalitat pejorativa considerant que, des dels temps de la Guerra de la Independència (1808-1814), els grups d'homes armats que lluitaven per una finalitat política però que exercien, o havien exercit, de contrabandistes no podien ser considerats com a «partides» guerrilleres, sinó «quadrilles» guerrilleres.⁶⁸ D'aquesta manera, es podia seguir atribuint, indicant, un caràcter doblement proscrit en l'actuació guerrillera carlina en anomenar-los «*quadrillas de latrofacciosos*». En aquesta línia, s'expressaven les autoritats isabelines per justificar l'aplicació de les lleis penals

⁶⁴ Els mecanismes de suggestió dels documents administratius no difereixen dels texts literaris els quals, com el teatre, han servit d'instrument per a transmetre missatges predeterminats (quant al teatre vegeu QUINTANA SEGALÀ, J.X. (2016b). "Notes per a una història política del teatre a Catalunya (1765-1849)". *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (Barcelona), núm. XXVII, p. 263-266).

⁶⁵ NOGALES CÁRDENAS, P. (1995). *Una visió de la Primera Guerra Carlista. Les cartes comercials de la companyia d'Aragó (1833-1840)*. Centre de Lectura de Reus, p. 94, nota 9. Segons algun autor, la identificació de combatent carlí com a sinònim de bandoler és per part de Llauder a partir de l'abril de 1834 (ANGUERA, P. (1995). *Déu, Pàtria i Fam. El primer carlisme a Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 103-104). Si bé, la dissociació entre faccions i bandoler podia arribar a ser molt confusa per part de civils i autoritats isabelines (RÚJULA, P. (1998). *Contrarevolució. Realismo y Carlismo en Aragón y el Maestrazgo, 1820-1840*. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, p. 438-439).

⁶⁶ SANZ, R. (2007). *Diccionario militar*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico [Edició original de 1749], p. 48.

⁶⁷ Resulta molt interessant el testimoni del liberal exaltat Jaume Llord, de Reus, el qual va declarar que va intentar «formar de nuevo otra faccion liberal» i, fins i tot, temps després, autoritats liberal moderades l'acusaren d'haver estat «al frente de una faccion liberal á fin de perturbar la tranquilidad publica» (LLORT, J. (1989). *Manifiesto y breve bosquejo de la vida política del joven reusense (...) escrita por el mismo (1841)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, p. 18 i 31).

⁶⁸ A través dels articles XXX a XXXIII del reglament de guerrilles de 1808 es pot apreciar com es diferenciava entre partida i quadrilla; reglament transcrit a MOLINER, A. (2004). *La guerrilla en la Guerra de la Independencia*. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 252-254.

comunes tot procurant minimitzar l'aspecte polític de les motivacions dels guerrillers. Finalment, en aquest punt concret, es podria argüir que la qualificació com a robatoris o furts per a les accions carlines es basaven en la premissa que es tractava d'un manlleu forçat per les armes i amb violència i, per tant, mereixien la qualificació de «*latrocinio*». Tanmateix, les mateixes fonts isabelines solien distingir els delictes comuns, fossin penals o no, dels promoguts, instigats o realitzats pels carlins. La forma utilitzada solia ser l'omissió, per als primers casos, de l'epígraf de «facciós» vers els realitzats pels carlins, els quals solien contenir aquest mot en relació al reconeixement implícit de la lluita política –sense implicar el reconeixement oficial com a contendent polític–.⁶⁹

Fetes aquestes consideracions prèvies, s'han hagut de tenir en compte els límits que presenta la documentació a examinar a l'hora d'entendre la rellevància de la significació de les construccions retòriques dels documents i, sobretot, d'identificar correctament la documentació produïda per l'Administració carlina. Cal no desestimar cap font, sense oblidar que totes elles mereixen la mateixa atenció crítica.

Tipologies de fonts documentals

Grosso modo, es pot afirmar que dins la història hi ha tres grans categories de fonts documentals: hemerogràfiques (o seriades), manuscrites (públiques o privades) i, visuals. Sense un coneixement crític previ, es poden produir alguns equívocs. S'ha intentat no caure en alguns apriorismes d'enfocament metodològic i no aplicar un principi de proporcionalitat equitativa en tant que, si el pla d'anàlisi era un perímetre geogràfic concret, o un episodi determinat, no perdre de vista el moviment general i considerar tots els actors que, de manera directa o indirecta, hi intervenen.

Fonts hemerogràfiques (o seriades)

Llibres, diaris i revistes

Davant la migradesa de les fonts, tant els llibres, els diaris com les revistes resulten testimonis documentals preuats. La premsa ha estat una font important quant a l'obtenció de nombroses informacions sobre les institucions carlines, així com sobre el seu abast o organització. Una de les apreciacions més destacables ha estat la presència notable de dades sobre les institucions carlines catalanes en premsa editada a dins i fora de Catalunya. A part dels butlletins oficials de les províncies i dels principals periòdics catalans, com ara el *Diario de Barcelona*, *El Vapor*, *El Sancho Gobernador*, *El Guardia Nacional*, *El Lacetano*, *El Postillón*, entre molts altres. Però no sols en aquestes capçaleres hom pot obtenir respostes. S'han obtingut importants notícies en premsa publicada a Madrid, l'Aragó, València o Balears, per citar alguns exemples, on s'hi recollien dades objectivables que han servit per constatar una activitat institucional i una presència al territori dels carlins.

Són freqüents les notícies sobre fàbriques de pólvora, la captura i condemna de persones encarregades del correu, i també sobre espies, recaptadors, etc. Igualment, més enllà de la crítica política que es realitza en bona part de diaris i periòdics del moment,

⁶⁹ No és un fet menor atès que el reconeixement oficial com a contendent polític podia significar l'aplicació del tractat Elliot o, per contra, ser tractat com un delinqüent comú i aplicar penes molt més severes (TERRADES, 2000: 323). A Catalunya, aquest tractat de respecte de la integritat dels soldats i oficials presoners amb prou feines va ser considerat a partir de la segona meitat de la guerra.

aquestes fonts hemerogràfiques ens presenten determinades disputes, transcripcions de documents, circulars o notícies publicades en premsa carlina. Igualment, una font important han estat els diaris i periòdics carlins, ja siguin editats a Catalunya, el Maestrat o Navarra, especialment les capçaleres catalanes *El Joven Observador*, *El Restaurador Catalán* o la *Gaceta Oficial*, impresa a Oñate. En aquesta ocasió s'han pogut constatar determinades dades i, també, les omissions de determinades informacions o els límits del seu sistema polític.⁷⁰

En aquest apartat, quan es parla de llibres es fa referència a totes aquelles publicacions relacionades amb la guerra tals com memòries, dictàmens i compilacions legislatives. Resulta evident el valor documental dels dictàmens, memoràndums, circulars i lleis, entre d'altres. També resulten especialment interessants els reculls legislatius perquè, a través del seu articulat, s'hi poden conèixer aspectes orgànics, procedimentals o punitius de l'objecte en qüestió. A través de les disposicions emeses, es poden constatar els límits de l'Administració isabelina o, igualment, l'empara –de grat o per força– dels carlins.

El juny de 1835, el Govern de Maria Cristina de Borbó disposava de la requisita urgent de cavalls en terres catalanes per raó de les necessitats de guerra, urgència motivada perquè els carlins s'estaven apoderant dels cavalls i podien causar greus danys a la causa de la reina.⁷¹ Tanmateix, esdevé necessari assegurar la fiabilitat de l'edició perquè aparegueren nombroses edicions alterades en diferent mesura. El dia 10 de setembre de 1838 s'emeté una Reial ordre segons la qual es declarava sense validesa legal el llibre *Ynstruccion de infanteria y recopilacion de leyes militares* imprès per Mariano Cabrerizo a València. El declaraven no autèntic i per tant no podia tenir validesa legal. La motivació de la resolució requeia en què «se habian suprimido algunos artículos y alterado notablemente otros muy importantes de la ordenanzas generales del egercito».⁷²

Quant a la premsa, molts historiadors han constatat que estava al servei d'una causa política o, igualment, estava subjecte a censura, per la qual cosa tot el que s'hi publicava necessitava una autorització prèvia.⁷³ A més, durant la mateixa guerra molts dels seus protagonistes ja eren conscients de com la premsa exagerava o ometia nombroses notícies negatives del curs de la guerra amb una intencionalitat política o propagandística molt clara.⁷⁴ Contràriament al que es podria pensar, aquestes manipulacions periodístiques van existir al llarg de tota la guerra, fins i tot, quan semblava que les primeres partides guerrilleres no podrien suportar la pressió governamental. El 3 de juny de 1834, Marianet Brufau es queixava que «(...) llegirem al “Vapor” nostra acció tota desfigurada (...)» referint-se a la topada que tingueren amb els carlins entre Pontons, Les Piles i Talavera.⁷⁵ En un altre context, enmig de les

⁷⁰ Hom pot preguntar-se per les causes de la pràctica absència de citacions judicials publicades al diari oficial carlí de Catalunya en comparació a les constants requisitòries que apareixen als butlletins oficials del govern isabelí.

⁷¹ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 3 juliol 1835), núm.119, p. 505-506.

⁷² ACA. Reial Audiència. Caixa 185. Exp. 476.

⁷³ Alguns historiadors han posat de manifest algunes d'aquestes tergiversacions, vegeu SANTIRSO RODRÍGUEZ, M. (1996). “Los militares en la revolución liberal española: El caso de los capitanes generales de Cataluña (1832-1839)”, *Trienio. Ilustración y liberalismo* (Madrid), núm. 38, p.112; SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. (2015). *Les guerres napoleònica i carlistes a la frontera de Catalunya, el País Valencià i Aragó (1808-1936)*. Benicarló: Onada Edicions, p. 96.

⁷⁴ SANTIRSO, M. (1999). *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya*. Lleida: Pagès, p. 213.

⁷⁵ SALES, N. (1991). *Mules, ramblers i fires (s. XVIII-XIX)*. Reus: Centre de Lectura de Reus, p. 86.

bullangues, Manuel Llauder es queixava que no era veritat que, el juliol de 1835, hagués enviat una carta a Carbó, governador militar de Manresa, instant-lo a abandonar la localitat a favor dels carlins. Una informació repetida per la major part de la premsa del moment.⁷⁶ L'agost de 1836, Juan Antonio Aldama, mariscal de camp d'Isabel II, va ser capità general de Catalunya. En una sessió extraordinària de la Diputació de Barcelona es queixava públicament de «la ocultación del verdadero número de facciosos y las mentidas suposiciones de quedar estos reducidos à la nulidad». Reclamava més recursos a la institució per poder fer front al calamitós estat de l'Exèrcit i poder afrontar correctament la guerra davant les circumstàncies agreujades davant «la inesperada aparicion del Cabecilla Cabrera».⁷⁷ Però, la ironia va arribar dos anys després, moment en què l'expedició reial de 1837, amb Carles Maria Isidre de Borbó al capdavant, es trobava als camps de Sant Fruitós de Bages i va enviar una comitiva al baró de Meer, qui es trobava a Esparreguera. En aquell moment, entre altres peticions, els carlins van sol·licitar que Manresa fos desocupada per la tropa isabelina a fi de poder-hi instal·lar un hospital per a tots els ferits de l'expedició. Una iniciativa que mentre Meer considerava la seva viabilitat, l'expedició reprenia a marxes forçades la seva marxa cap al Maestrat.⁷⁸

No totes les notícies eren fruit de manipulacions intencionades i, en ocasions, podia ser que hi haguessin casos de males transcripcions o errates fortuïtes. Un cas il·lustratiu, el qual pot resultar poc creïble, és quan, en presència de l'expedició Reial carlina per terres properes a Lleida en direcció a Solsona –cal recordar que estava conformada per 10.780 infants i 1.200 genets⁷⁹–, el govern d'Isabel II custodiés un comboi a la capital de les terres de ponent amb cinc milions de rals i una escorta de només 50 soldats.⁸⁰

La publicació de les «fe d'errates» no era tan freqüent com s'hauria d'esperar, no obstant això el sols fet de ser-hi o no podria prendre's com un indicador de la qualitat del diari o periòdic. El problema recau en el moment en què l'investigador consulta aquestes fonts i no sempre pot veure si aquestes informacions són realment veritables. Una mostra d'això és quan s'hagué de fer constar públicament que, per error, s'havia inclòs la ciutat de Manresa a la llista de deutors de les obres relatives als cementiris.⁸¹ L'abast de l'errata es feia extensible en tots els àmbits: significava una mala praxis política, per la manca de diners –ja fos per no haver gestionat bé els recursos o per la manca de capacitat de recaptació–; econòmica, perquè calia fer front a un nou pagament; social, ja que no s'havien fet front les necessitats de primer ordre; sanitària, perquè en ple apogeu del còlera una mala gestió del cementiri podia comportar –com ja havia succeït en altres indrets– una propagació de la malaltia.

⁷⁶ LLAUDER, M. (1844). *Memorias documentadas del teniente general don Manuel Llauder, en las que se aclaran sucesos tan importantes de la historia contemporánea, en que ha tenido parte el autor*. Madrid: Imprenta Ignacio Boix, p. 132 i document núm. 54.

⁷⁷ AGDB. Llibre d'Actes de la Diputació de Barcelona, 1836. Sessió extraordinària de 30 d'agost de 1836, fol. 320r. Vegeu Annex documental número 7.

⁷⁸ LLORENS SOLÉ, A. (1981). *Solsona en les guerres del segle XIX a Catalunya*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajoana, p. 141-142.

⁷⁹ BULLÓN DE MENDOZA, A. (1992). *La Primera Guerra Carlista*. Madrid: Actas, p. 303; per a més detalls sobre l'expedició reial vegis BULLÓN DE MENDOZA, A. (1986). *Auge y ocaso de don Carlos. La Expedición Real*. Madrid: Arca de la Alianza Cultural.

⁸⁰ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 5 de juliol de 1837), núm. 946, p. 3.

⁸¹ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 25 d'agost de 1835), núm. 134, p. 570.

Seria interessant realitzar una relació d'exemples hemerogràfics amb notícies errònies com la mencionada anteriorment, però seria estendre's. Així que clouré amb una darrera notícia que també mereix tractament crític. L'ocupació carlina de la localitat de Berga va ser, probablement, la més significativa en l'àmbit polític en comparació de la de Solsona, que tingué lloc poc mesos abans. Aquesta asseveració es confirma observant com, a partir d'aleshores, moltes localitats de Catalunya van passar a obeir les ordres directes de Berga, fent cas omís a les de Barcelona. Tan fou així que, pocs dies després de l'entrada carlina, algun diari no va dubtar en publicar que el Baró de Meer havia restituit la localitat berguedana per a l'òrbita de la jurisdicció isabelina. El diari mai es va desdir de la notícia, ni quan amb el pas dels dies es va evidenciar la falsedat de la informació.

Fonts manuscrites

En contraposició a la documentació seriada o impresa, cal situar-hi les fonts manuscrites, tots aquells papers, generalment, escrits a mà, que són testimonis directes i únics d'un moment. Es tracta de documentació orgànica en tant que ha estat creada com a expressió natural de l'activitat que han desenvolupat persones o institucions.⁸² Per tant, podem incloure dins aquest apartat la documentació personal, familiar, patrimonial i institucional que produïren persones físiques, famílies (hi podem incloure patrimonials) o institucions de govern, judicials, entre altres. Per extensió, dins aquest apartat cal incloure tots aquells documents que han estat transcrits i publicats que per bé que, a l'actualitat, han esdevingut llibres o annexos documentals, en el moment de la seva creació no ho foren. S'està al·ludint a les transcripcions de cartes, circulars, manifestos, memòries personals, etc.

Fons administratius i judicials

Els documents produïts per qualsevol dels organismes de l'Administració pública són presents, pràcticament, en qualsevol investigació de caràcter històric. Per poder comprendre l'abast i significació de cadascun d'aquests papers públics és imprescindible poder-los situar en la relació que estableixen entre l'organisme i l'administrat i, al mateix temps, examinar les característiques de l'ens públic i el personal funcionari que ha generat aquell testimoni de l'activitat administrativa. D'aquesta manera, pot resultar més concloent la identificació política de determinada documentació i la seva repercussió històrica.

Existeixen diferents problemàtiques inherents a aquest tipus de documentació, atès que, en ocasions, no resulta fàcil esbrinar el funcionament intern dels organismes, quan es vol esbrinar l'abast i la significació –el màxim d'ajustada possible– de l'actuació de determinats organismes. Tampoc resulta senzill destriar de manera crítica sota quina òrbita política s'ha generat determinada documentació quan tots dos contendents es declaren legítims perpetuadors de les realitats jurídica i política anteriors. Serveixi d'exemple la denominació dels màxims responsables de l'autoritat local en els primers anys de la guerra carlina. Des dels decrets de Nova Planta, es va generalitzar el model municipal castellà a tots els territoris de l'antiga Corona d'Aragó.⁸³ A partir

⁸² Em serveixo de la concepció de document d'arxiu atès que és la més ajustada a la seva significació (BERNAL CERCÓS, A.; MAGRINYÀ RULL, A.; PLANES ALBETS, R. (2006). *Norma de Descripció Arxivística de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 20).

⁸³ ESCUDERO (2008: 705).

d'aleshores, els alcaldes, o justícies⁸⁴ tenien la potestat judicial que compatibilitzaven amb la governativa.⁸⁵ Amb tot a Catalunya, València i Mallorca es va mantenir el nom de batlles fins a les darreries del primer terç del segle XIX.⁸⁶ Per tant, les autoritats isabelines, fins a les primeres proclamacions de la Constitució l'estiu de 1836, quan es dirigien, majorment, a les autoritats locals de pobles mitjans i petits ho feien com a «Baile» o «Baile real» com a màximes autoritats dels «Ayuntamientos Reales».⁸⁷ El problema rau en què les autoritats carlines també utilitzaren aquestes mateixes formes durant tots els anys de la guerra⁸⁸ i, per tant, de 1833 a 1836 pot confondre's determinats documents referents a l'administració local.

Més enllà d'aquests aspectes, cal remarcar altres elements que han determinat la metodologia i, per extensió, l'obtenció de determinats resultats. En diferents moments, s'ha apuntat l'absència notable de documentació generada per les autoritats carlines del moment. Amb tot, en ocasions, ha estat possible accedir a documents solts que formaven part, en un origen, d'un procés o expedient administratiu.⁸⁹ Cal recordar que, en aquell context, per a poder resoldre un assumpte era necessari que l'organisme en qüestió –isabelí o carlí– actués segons el procediment que li era competent, és a dir amb la successió de formulismes legals i de documents pertinents.⁹⁰ Així doncs, sempre i quan sigui factible identificar la classe de procediment en què deuria formar part el paper solt al qual tenim accés, és també possible entreveure la capacitat d'una actuació administrativa concreta, el grau de desenvolupament dels òrgans que hi podien intervenir, el grau d'arrelament social –com a administració pública– i, identificar, amb exemples concrets, una experiència administrativa determinada.

Un darrer aspecte a considerar per la seva importància és la identificació d'aquells elements que garanteixen la fiabilitat, la integritat i la autenticitat dels documents. I és que no sols es precisa localitzar els papers de l'època sinó que, a més, cal garantir que aquests tinguin un valor jurídic o testimonial real. Més enllà de

⁸⁴ La figura del «Justicia» és d'origen aragonès, creada a les Corts de Monzó el 1586; també tenien atribucions judicials per a determinades classes de delictes (BORAO, J. (1859). *Diccionario de voces aragonesas*. Zaragoza: Impr. Don Calisto Ariño, p. 190). Sobre la figura del «Justicia», vegeu GÓMEZ ZORRAQUINO, J. I. (2008). “El Justicia de las montañas de Aragón (1585-1672). La institución y sus oficiales”. *Elites sociales y poder territorial. Revista de historia moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, [Alacant], núm. 26, p. 61-89. Amb tot, l'ús d'aquesta nomenclatura no va desaparèixer del tot fins a les darreries de la Primera Guerra Carlina en consolidar-se el règim constitucional, a partir d'aleshores, serien els «alcaldes constitucionales».

⁸⁵ ORDUÑA (2015: 405).

⁸⁶ DOU (1800: tom II, 103); D.J.F.A. (1831). *Diccionario judicial que contiene la explicacion y significacion de las voces que están mas en uso en los Tribunales de Justicia*. Madrid: Miguel de Burgos, p. 39.

⁸⁷ Entre tants exemples, podrien servir els documents adreçats als «bailes reales» com la carta de 12 de novembre de 1834 del Comandant d'Armes de Sant Sadurní d'Anoia al batlle reial de Corbera de Llobregat (ACBL. Fons municipal de Corbera de Llobregat. Correspondència 1834) o també, la circular número 32, de 8 de maig de 1835, de la Delegació de policia sobre el cobrament de les llicències d'establiments [*Boletín Oficial de la Província de Barcelona* (Barcelona, 12 de maig de 1835), núm. 104, p. 442].

⁸⁸ Serveixi d'exemple el certificat emès per la Batllia Reial de Muntanyola de 24 de juliol de 1839 (ACOS. Fons municipal de Muntanyola).

⁸⁹ En aquests anys, s'entenia per expedient, i instrucció d'expedient com al conjunt determinat de documents necessaris concernents a un assumpte o negoci, així com per a la seva resolució; vegeu D.J.F.A. (1831: 127).

⁹⁰ Serveixi d'exemple sobre el procediment, i la seva complexitat segons el cas, l'estudi realitzat per Sebastià Solé relatiu a la via governativa de la Reial Audiència al segle XVIII (2008: 189-453).

l'administració pública –ja fos carlina o isabelina–, segons indicava la legislació, qualsevol escriptura notarial havia de reunir uns requisits formals per a que fos acceptada a dret. Entre altres aspectes, era imprescindible que fos estesa sobre paper segellat de l'autoritat, ja que en paper comú –blanc– no es podia acceptar com a vàlida. Per tant, no es podria complir, o acceptar per les parts, un contracte sense el segell de les armes del monarca estampades en el paper. O, pel que fa a les institucions, les actes de les reunions que no fossin esteses sobre paper segellat, firmades pel secretari i correctament relligades en finalitzar el curs no eren acceptades com a legals.⁹¹ Sense aquests requisits, no podrien ser presentades en judici ni ser considerades en cap procediment administratiu. La seves resolucions, o contingut, no tindrien valor prescriptiu.

Així mateix, hi ha un altre element que condiciona abastament el valor probatori dels documents, tenint en compte que aquests papers, tot i disposar de garanties legals quant a la validesa jurídica dels mateixos, no sempre mostren la realitat del moment. Segons la naturalesa del document històric, poden contenir errors, mentides, ocultacions, tergiversacions, etc. Aquesta problemàtica afectava per igual els dos contendents i és que, depenent de les circumstàncies, calia adaptar-se al moment ja fos per interessos pecuniaris o afany de supervivència. Són prou conegudes les ocultacions de dades per part de particulars en les declaracions patrimonials per a efectes fiscals. De fet, malgrat les reformes tributàries de la primera meitat del segle XIX, no va ser fins a la creació, per part de l'Estat, d'un cos oficial de verificació de les dades quan realment es marcà un autèntic salt qualitatiu en el control de les declaracions.⁹² Ara bé, aquestes ocultacions, o tergiversacions, no es produïen només en documents fiscals. Els mateixos censos de població foren igualment desconcertants fins ben entrat el segle XIX. El primer cens amb una millora substancial dels recursos executius no es va realitzar fins el 1857, motiu pel qual s'ha pres com el primer cens fiable de la història d'Espanya. Tant fou així que els resultats foren realment sorprenents, posant de manifest l'elevat grau d'ocultació d'aleshores. Si es comparen les dades publicades l'any 1834 amb les de 1857, s'observa un increment de més de mig milió de persones. A la província de Lleida es va detectar el major nombre d'ocultacions en les dades oficials les quals, si s'arribessin a considerar vàlides, indicarien que la població, en menys de trenta anys, s'hauria duplicat. Aquesta manipulació en les dades oficials fa comprensible que el partit judicial de Balaguer passés de tenir 17.000 habitants a 59.000, produint-se d'aquesta manera, un increment del 71,5%.⁹³

Val a dir que la població no era la única que mentia en les seves declaracions per evitar la lleva o una major càrrega contributiva, sinó que la pròpia administració també va arribar a ocultar informacions de diferent grau, fins i tot, quan convingué, amb implicacions polítiques al darrere. Per exemple, en acabar la Guerra dels Set Anys, l'alcalde constitucional d'Uldecona va declarar a l'Audiència Territorial que el notari Josep O'Callaghan no havia participat de l'Administració pública carlina. Indagacions posteriors han demostrat que havia actuat com a secretari municipal.⁹⁴

⁹¹ QUINTANA (2016a: 22 nota 29; 63-64).

⁹² MURO, J. I.; NADAL, F.; URTEAGA, L. (1996). *Geografía, estadística y catastro en España, 1856-1870*. Barcelona: Serbal, p. 14-48.

⁹³ BURGUEÑO, J. (1995). *De la vegueria a la província. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 174 nota 358.

⁹⁴ QUINTANA (2016a: 173).

Considerant tota l'exposició anterior, són molts els factors que condicionen i determinen el paper dels documents en la investigació i es requereix molta prudència en les asseveracions que es puguin formular. Les autoritats locals no van ser les úniques que van emetre documentació administrativa amb falsedats, imprecisions o contradiccions. A les primeres setmanes després de la mort de Ferran VII, els comunicats oficials isabelins volien transmetre optimisme però, si es fa una anàlisi acurada dels mateixos documents, pot llegir-s'hi un cert reconeixement de l'existència d'activitat guerrillera reialista.⁹⁵ Un fet il·lustratiu d'això succeí el 24 de novembre de 1833, quan Manuel Llauder, aleshores capità general de Catalunya, a través d'un comunicat intentava persuadir a la població que la rebel·lió carlina no havia tingut cap acollida a Catalunya. Poc després, en el mateix comunicat, Llauder admetia la tensió existent i el partidisme dels catalans cap a la causa carlina. Finalment, ordenà a la policia impedir la marxa de catalans a partides carlines de fora de Catalunya.⁹⁶ Poc temps després, el febrer de 1834, Llauder havia de ser conscient de la falsedat de la seva afirmació quan anuncià la fi de la revolta carlina catalana, moment en què, ben contràriament a les seves paraules, s'estaven produint aldarulls de signe carlí de diferent abast a tot Catalunya.⁹⁷

Fons privats: correspondència, descripcions i memòries

La documentació de caràcter privat resulta especialment preuada perquè pot aportar molta informació respecte els testimonis administratius. En part, el valor d'aquests papers està en el fet subjectiu intrínsec que mostra la realitat del moment vista pels seus autors, allò que més els hauria impressionat.⁹⁸ Les aportacions palesen la percepció de determinats episodis, valoracions perspicaces, puntualitzacions d'aspectes singulars, etc.

La pràctica del gènere epistolar era molt estesa a l'època, i és que pràcticament qualsevol persona emetia alguna carta.⁹⁹ Escriure una carta era un acte gairebé ritual, de distinció social però, per aconseguir aital especificitat calia acomplir correctament amb totes les parts.¹⁰⁰ Es reconeixia l'existència de moltes motivacions que convidaven a l'escriptura d'una lletra com ara «la amistad, la política, el interes, la gratitud, estos y otros infinitos». Amb tot, la correspondència podia ser tant estesa com fos possible, per bé que sempre calia una motivació concreta sinó, aleshores, passava a ser un diàleg viciat «por cuanto no es la necesidad [que impulsa l'escriptura]; sino la necesidad».¹⁰¹

A diferència de períodes cronològics posteriors, no deixa de sorprendre com, a pesar de l'àmplia acceptació social i cultural de la correspondència, no existeixen estudis d'intercanvis de lletres en temps de la Primera Guerra Carlina. Moltes cartes

⁹⁵ ANGUERA (1995: 97-98).

⁹⁶ ANGUERA (1995: 95).

⁹⁷ ANGUERA (1995: 102).

⁹⁸ CORRAL, J. L.; GARCÍA, C.; NAVARRO, G. (2006). *Taller de historia*. Barcelona: Edhasa, p. 236.

⁹⁹ Pot donar una idea d'aquesta magnitud, el 1860 van circular només a l'interior d'Espanya 49.663.326 cartes, vegeu BAHAMONDE MAGRO, À. (dir). (1993). *Las comunicaciones en la construcción del Estado contemporáneo en España: 1700-1936*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas, Transportes y Medio Ambiente, p. 18.

¹⁰⁰ MARQUES ESPEJO, A. (1828). *Retórica epistolar ó arte nuevo de escribir todo género de cartas misivas y familiares, con arreglo á la nueva doctrina de los autores mas célebres, asi nacionales como extranjeros*. Girona: Antoni Oliva, p. 1. Per a una visió de conjunt, vegeu CASTILLO GÓMEZ, A. (2011). «Me alegraré que al recibo de ésta... Cuatrocientos años de prácticas epistolares (siglos XVI a XIX)». *Manuscripts. Revista d'Història Moderna* (Bellaterra), núm. , p. 19-50.

¹⁰¹ MARQUES (1828: 4).

encara romanen pràcticament inèdites en els arxius. Igualment, no s'ha de caure en l'error d'atribuir que aquesta pràctica era només privativa d'un conjunt de persones d'un territori concret, ni peninsular ni europeu. Tampoc s'ha de subestimar la provenença social de les cartes, doncs si bé era especialment estesa entre les classes dirigents, burgeses i aristocràtiques, també era una pràctica habitual en les classes més humils. Enmig dels treballs de fortificació de la localitat de Treviño (Burgos), els membres de la legió anglesa van descobrir, no sense sorpresa, que moltes de les noies que participaven en les feines mantenien una correspondència freqüent amb els seus germans o promesos que lluitaven amb els carlins.¹⁰²

Era públic i notori que les autoritats no dubtaven en obrir la correspondència privada quan hi havia sospites. La desconfiança havia anat creixent arrel dels diferents conflictes des de les darreries del segle XVIII. No en va, en la correspondència, els interlocutors es van tornar profundament desconfiats i molt cautelosos. S'era molt conscient que les «cartas cantan».¹⁰³ Per exemple, quan el sergent Richardson de la Legió estrangera anglesa va desertar, intimà el seu nebot, el sergent Nangles, a seguir el seu exemple i passar-se al bàndol carlí. L'oferta era temptadora atès que li prometia bon tracte i menjar, a més de la paga regular. El problema va venir quan Nangles ensenyà la carta als seus superiors de la Legió.¹⁰⁴ Altres vegades, les sospites neixen per motius diferents. El 10 de desembre de 1832, Joaquim Sacanell aixecà suspicàcies a l'administrador de l'estafeta de correus de Barcelona quan aquest últim el va observar llegint una carta amb un posat misteriós a la mateixa escala de l'establiment. En repetir-se la situació pocs dies després, foren denunciats i posteriorment detinguts tots els implicats.¹⁰⁵ Tots ells formaven part d'una conspiració carlina impulsada des de Madrid. Aquest nucli barceloní estava en contacte amb sectors reialistes catalans, els quals estaven pendents de les directrius generals, com ara Josep Tabescà i Francesc Costa, aquest últim capità dels Voluntaris Reialistes de Sant Vicenç dels Horts.¹⁰⁶

Pel que fa a les transcripcions de reculls de correspondència, cal assenyalar la facilitat en què hom pot caure en errors. Generalment, molts d'aquests conjunts documentals agrupen desenes o centenars de cartes, depenent d'on s'estableixi el límit. En aquest conjunt ingent de papers s'hi contenen un elevat nombre de noms i topònims que no sempre són interpretats o desenvolupats correctament. Es fa necessari un coneixement profund i crític del context directe i indirecte en què es produí el document. Així doncs, no resulta estrany que puguin existir confusions com la que va tenir lloc en l'edició de les cartes diplomàtiques de Palmerston a Villiers en el període de 1833 a 1837. En aquesta edició, s'identificà com a Rafael Tristany el general del mateix cognom al qual es referien en una de les cartes. Més enllà de la transcendència històrica i política de Rafael Tristany –bàsicament a partir de la Segona Guerra

¹⁰² SANTACARA, C. (2015). *La Primera Guerra Carlista vista por los británicos 1833-1840*. Madrid: Machado Libros, p. 181.

¹⁰³ FORD, R. (2004). *Cosas de España. Aventuras de un inglés por la península Ibérica de mediados del siglo XIX*. Barcelona: Ediciones B, p. 85.

¹⁰⁴ BRETT, E. M. (2005). *The British Auxiliary Legion in the First Carlist War in Spain, 1835-1838. A forgotten Army*. Cornwall: Four Courts Press, p. 66-69.

¹⁰⁵ ANGUERA, P. (2002). *Absolutistes i liberals. Deu estudis a l'entorn de la guerra dels Set Anys*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, p. 115. Sobre la

¹⁰⁶ Tots dos protagonitzaren l'alçament fallit del pont de Carles III entre Molins de Rei i Sant Vicenç dels Horts (QUINTANA SEGALÀ, J.X. (2013). "Genealogia d'un alçament carlí a Catalunya: el cas de Francesc Costa a Sant Vicenç dels Horts". *El carlisme ahir i avui*. L'Hospitalet: Centre d'Estudis d'Avià, p. 45-48).

Carlina¹⁰⁷ –, tenint en compte la datació de la carta, el general en actiu de la família Tristany al qual podia fer al·lusió la carta, era al seu oncle, mossèn Benet.¹⁰⁸

Respecte a la Primera Guerra Carlina existeixen nombrosos títols de caràcter memorialístic o descripcions fetes de la mà d'alguns dels seus principals protagonistes, ja fossin carlins, isabelins com liberals. Però, un dels principals esculls en la utilització d'aquestes fonts rau, justament, en aquest caràcter subjectiu vinculat forçosament a la percepció i valoració del seu autor. En servir-nos d'aquestes fonts, és recomanable situar correctament l'autor del text en el seu context encertat, perquè, només així, les afirmacions, descripcions o negacions de determinats passatges prendran major dimensió. O, d'altra manera, tenint en consideració el lloc de naixença, o l'adscripció política, o la trajectòria personal i professional, o la carrera militar del mateix, per citar alguns elements, podrem entendre el sentit de determinats judicis de valor sobre persones, llocs o fets determinats.¹⁰⁹

La nòmina d'autors és extensa i una de les característiques més interessants és el nombre de textos procedents d'autors estrangers que estigueren en aquelles dates a la península en qualitat de periodistes, aventurers o militars. Molts d'aquests protagonistes publicaren les seves obres les quals, amb el temps, han estat traduïdes: Lichnowsky¹¹⁰, Alaux¹¹¹, von Goeben¹¹², Dembowski¹¹³, von Rahden¹¹⁴, etc. En la línia del que s'ha dit més amunt, molts d'aquests autors s'han de llegir amb molta cura perquè els seus escrits foren realitzats temps després dels fets i resulta fàcil profetitzar els esdeveniments quan aquests ja han passat. Mostra d'això són autors com Dembowski o Alaux, els quals van divulgar una imatge tant desdibuixada i caricaturesca del carlisme que resulta infructuós servir-se d'ells per aproximar-s'hi.¹¹⁵ Un darrer problema afegit a l'ús de determinats textos de caràcter privat, escrits originalment en llengua estrangera, és la seva traducció. Un dels casos més reconeguts públicament és el de Charles Demowski, l'obra del qual fou traduïda en una edició de 1931, plena d'errors geogràfics¹¹⁶, problema que, en la darrera edició de l'obra, tampoc se solucionà.¹¹⁷ Encara que comptem amb traduccions més acurades, sempre se'n poden fer apreciacions, com la que s'observa en les

¹⁰⁷ Sobre Rafael Tristany vegeu: LÓPEZ HURTADO, C. (1993). *Els Tristany d'Ardèvol, carlins irreductibles: Genealogia*. Barcelona: Columna, p. 78-106, GABARROU, J. (1988). *Tristany*. Barcelona: Nou Art Thor; MAÑÉ, J.; MOLA, J. (1864). *Historia del bandolerismo y la camorra en la Italia meridional con las biografías de los guerrilleros catalanes Borges y Tristany*. Barcelona: Imprenta y Librería de Salvador Manero, p. 426-486.

¹⁰⁸ BULLEN, R.; STRONG, F. (1985). *Palmerston. I: Private Correspondence with George Villiers (afterwards fourth Earl of Clarendon) as Minister to Spain, 1833-1837*. London: Her Majesty's Stationery Office, p. 647 i p. 794.

¹⁰⁹ CORRAL; GARCÍA; NAVARRO (2006: 275).

¹¹⁰ LICHNOWSKY, F. (1942). *Recuerdos de la guerra carlista, 1837-1839*. Madrid: Espasa Calpe.

¹¹¹ ALAUX, G. d' (1985). *Aragón visto por un francés durante la Primera Guerra Carlista*. Zaragoza: Diputación General de Aragón.

¹¹² GOEBEN, A. Von (1966). *Cuatro años en España (1836-1840)*. Pamplona: Diputación Foral de Navarra.

¹¹³ DEMBOWSKI, C. (2008). *Dos años en España durante la Guerra Civil, 1838-1840*. Barcelona: Crítica (Existeix un edició anterior de l'any 1931).

¹¹⁴ RAHDEN, W. Von (2013). *Cabrera. Recuerdos de la guerra civil española*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico (existeix una edició realitzada per Editorial Salvatella, de Barcelona).

¹¹⁵ AYMES, J.-R. (1986). *Aragón y los románticos franceses (1830-1860)*. Zaragoza: Guara, p. 19.

¹¹⁶ BURGO, J. del (1978). *Bibliografía del siglo XIX. Guerras carlistas. Luchas políticas*. Pamplona: Imprenta de Navarra, p. 275.

¹¹⁷ Així es desprèn de la nota de l'editor on es reconeix l'existència dels errors de traducció del 1931 si bé, tanmateix, tampoc apareix cap nota d'esmena dels elements susceptibles a ser corregits respecte a l'original o d'altres edicions (DEMBOWSKI, 2008: 7-12).

memòries del príncep Fèlix Lichnowsky qui, a la segona meitat de 1838, entrà a Espanya per la vall de Ribes. D'acord amb les seves memòries, traduïdes al castellà, el primer poble carlí al qual arriba és Céret –localitat francesa–¹¹⁸, traducció incorrecta produïda per un lapsus lingüístic del qual s'adonà, temps després, Jaime del Burgo, qui l'esmenà a la seva obra *De la España romàntica*. L'autor al·ludeix al nucli de Serrat –i no Céret– que formava part del municipi de Querolbs.¹¹⁹

Fonts visuals

Amb l'objecte de profunditzar en una temàtica relativa a un interval històric concret, com és el cas de l'Administració pública carlina en la Guerra dels Set Anys (1833-1840), l'investigador no només compta amb la informació extreta de les dades contingudes en documents textuais, manuscrits o impresos, sinó que també compta amb un ventall ampli de documents gràfics, de formats i gèneres ben heterogenis que, de la mateixa manera que els documents textuais, poden ser coetanis o posteriors a l'interval històric escollit.

Qualsevol material del passat és potencialment admissible com a prova per a l'historiador¹²⁰. En les darreres dècades són molts els estudiosos que s'han endinsat en l'estudi de la imatge com a font documental, destacant-ne la seva importància en l'estudi històric, si bé sense passar per alt que, en molts casos, serà un vestigi del passat en el present més que no pas una font documental.¹²¹ I és que s'ha de ser cautelós a l'hora de tractar les imatges com a objecte d'estudi, especialment quan són utilitzades per reconstruir visualment l'escenari d'un succés històric, la fisonomia d'un personatge concret, o les formes d'un paisatge natural i urbà determinats. Les imatges són susceptibles de ser edulcorades pels artistes que les executen, pels ideòlegs que les componen o pels comitents que les patrocinen. Fins i tot, la fotografia que, a les darreries del segle XIX i a principis del segle XX, reemplaçà els gravats i les litografies com a elements il·lustratius de la informació diària, no estarà exempta de manipulació.

La fotografia en comparativa al dibuix, l'estampa o la pintura és més precisa i, a la vegada, més creïble, però no necessàriament més objectiva. La manca d'objectivitat rau en el fet que la lectura de les imatges depèn sempre de la intenció del fotògraf i la recepció que en fan els observadors. L'heterogeneïtat d'accepcions que es poden dependre d'una mateixa fotografia han convertit aquesta tècnica de reproducció en instrument de politització en els diversos conflictes bèl·lics dels darrers dos segles, així com ho seran les arts plàstiques i la impremta en temps anteriors. En el cas de la fotografia, existeixen diverses maneres d'utilitzar les imatges amb la fita de tergiversar la realitat: la mirada del fotògraf, el peu de foto, la censura i, per descomptat, el fotomuntatge.¹²²

¹¹⁸ LICHNOWSKY (1942: 238).

¹¹⁹ BURGO, J. del (1985). *De la España romàntica. Lances y aventuras de un general prusiano (1837-1848)*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p. 100.

¹²⁰ GASKELL, I. (1993). "Historia de las imágenes". *Formas de hacer historia*. Madrid: Alianza Editorial, p. 209-239.

¹²¹ IVINS JR, W.M. (1975). *Imagen impresa y conocimiento. Análisis de la imagen prefotográfica*. Barcelona: Gustavo Gili [*Prints and Visual Communication*, Routledge and Regan Paul. London: Reaktion Books, 2001]; BURKE, P. (2001), *Visto y no visto: El uso de la imagen como documento histórico*. Barcelona: Crítica [*Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence*. London, Reaktion Books, 2001].

¹²² GOMBRICH, E. H (2002). *Arte e ilusión*. Madrid: Editorial Debate, p. 208-209.

Pel que fa a les arts plàstiques o al gravat, la manipulació és més evident, ja que per començar la imatge no sorgeix per mitjà d'un procés opticomecànic que capta allò que passa davant l'objectiu.¹²³ Al contrari, la imatge és el resultat de les habilitats tècniques i artístiques de l'artista que l'ha executat i també de les seves fantasies, llicències o vel·leitats. Per exemple, en els retrats, molts artistes no sempre seran fidels a la realitat: unes vegades per no comptar amb la presència física de la persona que ha de ser retratada i, en reiterades ocasions, perquè el retratista serà contractat per a idealitzar o millorar subtilment a la persona retratada en comptes de ser fidel a la realitat. Segons l'autor del manuscrit *Notas sobre la biografía de Cabrera publicada en Valencia*, el retrat de Cabrera que apareix a l'obra *Vida y hechos de Ramon Cabrera, con una reseña de sus principales campañas desde noviembre de 1833 hasta el presente*, publicada a València el 1839, no respon en absolut a la realitat: «Ni el traje en que aparece aquel retrato fue jamás el que usó Cabrera en ningun período de la campaña: por separado en otras notas se espondrán los antecedentes que se saben y puedan adquirirse sobre este particular».¹²⁴

Serà molt habitual trobar retrats –siguin coetanis o posteriors a la guerra– amb alteracions en la indumentària de soldats i oficials carlins, cristins i/o liberals. Per mencionar un cas, el *Panorama Español* (1842-1845), setmanari consagrat a exposar els principals successos polítics que van esdevenir des d'octubre de 1832 fins a 1846, des de l'òptica liberal, conté il·lustracions sobre les principals accions de la guerra i els personatges més representatius dels bàndols enfrontats, les quals no deixen de ser recreacions estereotipades d'una realitat passada i embellida per la mirada del vencedor.¹²⁵ Els retrats que apareixen al *Panorama Español* no ens poden valdre com a dada objectiva per saber com vestien els protagonistes de la guerra. Els soldats carlins catalans hi són representats amb boina i uniforme, fet que no recrea una realitat, però sí una manera de facilitar que el lector pugui identificar ràpidament determinats personatges amb el carlisme.¹²⁶

En el cas de les estampes, el tipus de tècnica de gravat i d'estampació emprada també influirà en el resultat visual i en el fet que sigui una imatge més versemblant o no. Al mateix temps, la imatge pot ésser fruit d'un encàrrec, aleshores està subjecte a les intencions del comitent o editor o, si es vol, al seu caràcter funcional o utilitari. Això succeeix sobretot amb les estampes populars, en les quals és més visible aquesta prevalença de la lògica instrumental i econòmica de la imatge, en perjudici de la seva semblança amb la realitat.¹²⁷

¹²³ GUBERN, R. (1974). *Mensajes icónicos en la cultura de masas*. Barcelona: Editorial Lumen, p. 54

¹²⁴ La transcripció d'aquest document la podem trobar a SAUCH CRUZ, N. (2017). *Ramon Cabrera i el primer carlisme (1833-1840)*. *Apunts sobre el general carlista durant la campanya del Maestrat*. Avià: Centre d'Estudis d'Avià, p.39

¹²⁵ Vegeu *Panorama Español: crónica contemporánea por una Reunion de Amigos Colaboradores*. Madrid: Imprenta del Panorama Español, 1842-1845. 4 v.

¹²⁶ CANALES TORRES, C. (2006). *La Primera Guerra Carlista (1833-1840)*. *Uniformes, armas y banderas*. Madrid: Ristro Multimedia, p.61.

¹²⁷ PLA VIVAS, V. (2010). *La ilustración gráfica del siglo XIX. Funciones y disfunciones*. València: Universitat de València, p. 101-106.

En determinats contextos, la intenció del qui encarrega la imatge moltes vegades és política, amb fins propagandístics.¹²⁸ Per tant, cal no oblidar la possibilitat de la propaganda o de les visions estereotipades de «l'altre» i la importància de les convencions plàstiques admeses com quelcom natural en determinades cultures o gèneres pictòrics.¹²⁹ Moltes vegades aquestes convencions poden ser compartides per ideologies o bàndols enfrontats, com és el cas de realistes i liberals a la primera meitat del segle XIX. En ocasions, com succeirà amb la fotografia temps més tard, els textos o inscripcions que, a vegades, acompanyen la imatge poden ser la clau de volta que serveix per interpretar el discurs polític que s'hi amaga.

Davant això, l'historiador s'ha d'abstenir d'utilitzar les imatges com a un document fefaent, que li permeti interpretar de manera objectivable una realitat, sinó com a testimoni gràfic que li aporta informació sobre com, en un context històric i geogràfic específics, un individu o col·lectiu interpretava o volia que fossin interpretats uns successos polítics, històrics i socials concrets. Sens dubte, la forma d'una representació no pot desvincular-se de la seva finalitat, ni de les demandes d'una societat en la qual un llenguatge visual determinat va adquirint més i més adeptes.¹³⁰ Fins i tot, en el cas de la Primera Guerra Carlina, les imatges coetànies a la contesa, poden servir per copsar les estratègies visuals emprades pels diferents bàndols acarats. Cal tenir en compte que, aquests codis visuals poden ser emprats per persones de distinta classe i ideologia amb l'objectiu de transmetre un missatge totalment oposat.¹³¹

A dia d'avui, existeixen poques publicacions dedicades a les imatges sorgides amb motiu de la Primera Guerra Carlina¹³², per bé que han aparegut alguns treballs que cal referenciar i, a més, en les darreres dècades ha sorgit un interès creixent per l'anàlisi iconogràfic de les diferents conflagracions del segle XIX, especialment per les imatges polítiques aparegudes arran de la Guerra de la Independència.¹³³

¹²⁸ Quant al poder que es confereix a la imatge com a instrument polític vegeu COTARELO GARCÍA, R. (2003). "Los iconos del poder (fragmentos de una futura iconografía política)". *Sistema: Revista de ciencias sociales*, [Madrid], núm. 177, p.39-56. Pel que fa a l'àmbit espanyol, la imatge com a mitjà de propaganda en el context de diversos conflictes dinàstics i polítics ha estat estudiada per NIETO SORIA, J. M. (1999). *Orígenes de la monarquía hispánica: propaganda y legitimación (ca.1400-1520)*, Madrid, Dykinson; BOUZA, F. (1998). *Imagen y propaganda. Capítulos de la historia cultural del reinado de Felipe II*. Madrid: Akal; BORREGUERO BELTRÁN, C. (2003), "Imagen y propaganda de guerra en el conflicto sucesorio (1700-1713)", *Manuscrits*, [Bellaterra], núm. 21, p. 95-132; CORRALES BURJALÉS, L.(2009). "El poder de la imagen durante la Guerra de la Independencia: el caso de Cataluña". *Hispania Nova* (Madrid), núm. 9, p. 251-279; ROCA VERNET, J. (2002). "Las imágenes en la cultura política liberal durante el Trienio (1820-1823). El caso de Barcelona", *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, Cadix, núm.10, p-185-220, VEGA GONZÁLEZ, J. (1994). "Estampas calcográficas de la década ominosa entre la devoción, la propaganda política y popular", *Archivo español de arte* (Madrid), tom 67, núm. 268, p.343-358, per citar alguns exemples.

¹²⁹ BURKE (2001: 24).

¹³⁰ GOMBRICH (2002: 77).

¹³¹ CORRALES (2014: vol. 1, 128-129).

¹³² IBÁÑEZ ÁLVAREZ, J. (2010). "La imagen gráfica del carlismo", *III Jornadas de Estudio del Carlismo del 23 al 25 de septiembre de 2009. Actas. Imágenes: El carlismo en las Artes*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p.281-345; DÍAZ EREÑO, G. (2010). "Arte y carlismo: historia pictórica de un conflicto", *III Jornadas de Estudio del Carlismo del 23 al 25 de septiembre de 2009. Actas. Imágenes: El carlismo en las Artes*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p.347-410, IRIGARAY, S.; IRURZIN, A.; VALDÉS, C.; ZORNOZA, A. (coord.) (2010). *Una historia por descubrir. Materiales para el estudio del carlismo*. Pamplona: Gobierno de Navarra. [Catàleg d'exposició].

¹³³ DEROZIER, C. (1976). *La Guerre d'indépendance espagnole a travers l'estampe (1808-1814)*.

Lille: Université, Service de reproduction des thèses, 3 v.; BOZAL, V. (1988). "Estampas en la Guerra de la Independencia", *El Grabado en España: siglos XIX y XX*. Vol. 32. Madrid: Espasa Calpe, p. 249-281;

Continuïtats i trencaments jurídics amb la Nova Planta

En els diferents corrents historiogràfics dedicats al carlisme han existit alguns debats sobre la possible continuïtat d'un pensament polític austriacista i les seves vinculacions amb el carlisme de la Guerra dels Set Anys. Aquestes interlocucions han versat sobre un seguit de conceptes identificats com a base del primer carlisme: la dinastia, els furs, l'arrelament social, etc. No és l'objectiu d'aquest estudi valorar les diferents intervencions, ni tampoc fer-ne un repàs. Tan sols apuntar que existeixen alguns punts comuns que són presents en cadascuna de les intervencions, com ara les continuïtats polítiques i governatives existents abans de l'adveniment de la dinastia borbònica a la península Ibèrica durant la guerra carlina. El punt d'inflexió en aquest procés resulta ser el decret de Nova Planta de 1716¹³⁴ a partir del qual es van transformar part de les principals prerrogatives pròpies dels òrgans públics superiors i intermedis de govern. Va ser a partir d'aquest decret quan es va anar implantant un nou model administratiu diferent de l'anterior el qual s'ha arribat a considerar com «Carta Magna» o una espècie de «Llei fonamental».¹³⁵ En definitiva, en desgranar l'abast jurídic d'aquest decret i les seves transformacions polítiques i administratives, en copsar les possibles continuïtats, adaptacions o pervivències anteriors o posteriors a la Nova Planta, es podrà resseguir amb major precisió l'existència preeminent d'un corrent austriacista o borbònic en el carlisme català de la Guerra dels Set Anys. A més, pot servir per conjecturar fins a quin punt estava arrelada socialment la memòria política anterior a la Nova Planta –això sí, una presència que hauria d'anar més enllà dels discursos polítics d'una determinada classe social i cultural–.

Amb la Nova Planta es va procurar solidificar el poder del Rei i concentrar-lo en uns pocs organismes amb gent propera a la nova dinastia.¹³⁶ Les iniciatives es van encaminar cap a tots els organismes públics. També, s'alteraren radicalment les funcions d'alguns dels alts funcionaris públics de la Corona per tal de limitar llur poder sobre el territori i evitar possibles dissensions. Per exemple, tal fou el cas de la transformació de la figura de l'antic Virrei que, com a màxim representant de la monarquia, passà de tenir plenes facultats governatives i judicials –si bé amb el temps es limitaren– a ser substituït pel capità general, qui perdria les atribucions judicials i, en els assumptes governatius, compartiria poder amb el tribunal de la Reial Audiència, en

FONTBONA, F. (2010). "Iconografia de la Guerra del Francès", *Actes del III Congrés d'Història de Girona. Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)*. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona), vol. LI, p. 31-50; CORRALES BURJALÉS, L. (2009). "El poder de la imatge durant la Guerra de la Independència: el cas de Catalunya". *Hispania Nova* (Madrid), núm.9; CORRALES BURJALÉS, L. (2011). "La Guerra del Francès: un referent iconogràfic dels imaginaris liberal i carlista", *La Guerra del francès als territoris de parla catalana*. Catarroja; Barcelona: Afers, p. 369-389.

¹³⁴ El Decret de Nova Planta fou prèviament instaurat a València i Aragó, posteriorment també s'aplicà al regne de Mallorca; en el primer cas, la derogació del corpus legislatiu fou complet i, a l'Aragó, tot i la duresa inicial, un mes després de la seva implantació foren concedides algunes exempcions –bàsicament a les localitats que se li havien mantingut fidels en el seu moment– (LALINDE, J. (1979). *Los fueros de Aragón*. Zaragoza: Librería Central, p. 129-137; MORALES ARRIZABALAGA, J. (1986). *La derogación de los fueros de Aragón (1707-1711)*. Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses).

¹³⁵ MERCADER I RIBA, J. (1985). *Felip V i els catalans*. Barcelona: Edicions 62, p. 22.

¹³⁶ Considerant el fonament teleològic del poder plenament vigent a l'època, em serveixo del plantejament tradicional de poder, potestat i autoritat (Vegeu ELÍAS DE TEJADA, F. (2008). "Poder y autoridad: concepción tradicional cristiana". *Poder y libertad. Una visión desde el tradicionalismo hispánico*. Barcelona: Scire, p. 15-37).

el qual representaria un vot més.¹³⁷ L'objectiu de totes les mesures era prioritzar l'autoritat del rei. Val a dir, però, que aquesta llei fonamental no va anar més enllà de les reformes per a una millora del domini polític. En el terreny privat, la Nova Planta no actuà contra les antigues Constitucions catalanes i és que, a pesar del sòlid arrelament social i familiar de les pràctiques establertes –de signe marcadament romanista i feudal– de les Constitucions, aquestes estaven en harmonia amb la percepció sumptuosa i jerarquitzada de la monarquia borbònica.¹³⁸

La influència política, social i jurídica de la Nova Planta no va ser privativa de l'absolutisme borbònic. A pesar de les diferents constitucions polítiques liberals del segle XIX, en alguns aspectes, seguien plenament vigents determinats preceptes del decret tals com la pervivència del dret anterior a 1716. Per aquest motiu, el 1832, Pere Nolasc Vives, qui havia exercit relator de la Reial Audiència, va promoure l'edició en llengua castellana de la recopilació de drets, furs, capítols i constitucions que continuaven vigents i que podien ser invocats ens els tribunals. La intenció era fer-ne un instrument per a lletrats, jutges i notaris.¹³⁹ Anys després, tot i la Constitució de 1845, de signe liberal moderada¹⁴⁰, encara mantenien el seu vigor jurídic nombrosos elements heretats de la tradició legislativa catalana. A partir de 1865 sortia a la llum un nou compendi actualitzat dels antics elements legals que seguien essent conformes a dret i podien ser apel·lats davant de tribunals o en actes marcats pel dret.¹⁴¹

L'evolució del dret canònic, que era dret supletori a Catalunya, serveix per il·lustrar aquesta pervivència i influència del decret de Nova Planta i les seves conseqüències. La importància del dret supletori, almenys a Catalunya, fou un aspecte de primera línia en la jurisprudència. La seva rellevància ha estat reconeguda pels autors més moderns, però, a més, per bona part de la historiografia jurídica.¹⁴²

«O primeiro destes sistemas normativos quase jurídicosera a religião. O direito divino (*ius divinum*) –que decorria directamente da Revelação– estava tão intimamente embebido bi dureuti secular (*ius civile*) que o último não podia contrariar no essencial os comandos do primeiro. Daqui dicorriam as limitações ético-religiosas do direito secular (...), a fundamental indistinção

¹³⁷ LALINDE (1964: 465).

¹³⁸ MERCADER (1985: 21-33).

¹³⁹ VIVES CEBRIÀ, P. N. (1832/1835). *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados ó no son notoriamente inútiles con indicacion del contenido de estos y de las disposiciones que han venido á serlo, ilustrada con notas sacadas de los mas clásicos autores del Principado*. Barcelona: Imprenta J. Verdaguer. 4 vols.

¹⁴⁰ Sobre la Constitució de 1845 vegeu SÁNCHEZ AGESTA, L. (1964). *Historia del constitucionalismo español*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos, p. 241-271; TOMÁS VILLARROYA, J. (1975). *Breve historia del constitucionalismo español*. Barcelona: Planeta, p. 69-75; AJA, E., SOLÉ TURA, J. (2000). *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808-1936)*. Madrid: Siglo XXI, p. 36-55.

¹⁴¹ VIVES CEBRIÀ, P. N. (1861/1867). *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados ó no son notoriamente inútiles con indicacion del contenido de estos y de las disposiciones que han venido á serlo, ilustrada con notas sacadas de los mas clásicos autores del Principado*. Barcelona: Imprenta Luís Tasso. 5 vols. Existeix una edició facsímil promoguda pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya el 1989 i, una reimpressió de la mateixa de 2010.

¹⁴² Per a la consideració del dret canònic com a límit de validesa dels drets temporals, es pot consultar HESPANHA, A. M. (2003). *Cultura jurídica europeia – Síntese de um milenio*. Portugal: Publicações Europa-América, p. 112-114. Entre altres autors, el text de Brocà, obra clàssica de la història jurídica, s'ha pres com a principal referent en atenció a la consideració que ja despertà en el seu temps com a «tractat més important, més complet i ben informat sobre història del dret català» (VALLS TABERNER, F. (1989). *Estudis d'història jurídica catalana*. Saragossa: Càtedra d'Història del Dret i les Institucions – Universitat de Málaga, p. 26-27).

entre crime e pecado, a competência indistinta de ambas as ordens para lidar com certas situações, bem como o seu apoio mútuo.»¹⁴³

L'article quaranta-dos del decret de Nova Planta establia que les disposicions de dret civil recollides a la Constitució de 1704 seguien vigents, fet que significava que eren aplicables els usatges, constitucions, capítols i actes a Corts, costums generals i particulars, concòrdies, sentències i butlles i, no menys important, la Constitució de 1599, en la qual s'establia la prelació de drets que s'havia d'observar a Catalunya, amb inclusió del dret supletori.¹⁴⁴ Contràriament a allò que sembla, aquesta disposició podia originar problemes en la superposició de drets i, a la vegada, determinats dubtes en la prelació dels mateixos. Aquesta concurrència de lleis no era solament originada pel text legal pròpiament sinó, i sobretot, per la doctrina que l'inspirava, amb una forta influència del pensament escolàstic i el derivat de les decretals de Trento.

A la darrerria dels anys vint del segle XIX, la controvèrsia sobre el dret supletori vigent en els tribunals portà a una resolució del tribunal de la Reial Audiència, segons la qual serien admesos pels tribunals el dret canònic, el romà i les opinions dels autors¹⁴⁵, posició que no distava d'allò establert a les Constitucions catalanes de 1599, postura que perdurà tot el segle XIX. La problemàtica va persistir i el Tribunal Suprem, per Sentència de 21 de maig de 1845, va establir que, en matèria civil, tot allò que no estigués comprès en les Constitucions de Catalunya s'havia de regir, primer, pel dret canònic i, en el seu defecte, pel dret romà com a supletori.¹⁴⁶ Anys després, el 1909, alguns juristes catalans van alertar que, davant la nova codificació del dret canònic que estava preparant el Papa de Roma, podria haver una pèrdua d'aquest dret com a supletori a Catalunya, d'acord amb allò establert a la Nova Planta i al codi civil de 1881. L'argument era que, en publicar-se després del decret de Nova Planta, no tindria la capacitat d'obligar en els assumptes civils.¹⁴⁷ En efecte, el 1917, el Papa Benet XV publicà la nova codificació i, d'aquesta manera, el dret canònic anterior –i tots els valors inherents que l'inspiraven– deixaven d'estar vigents i, en conseqüència, deixaren d'aplicar-se a Catalunya en els assumptes civils.¹⁴⁸ Poc temps després, la Mancomunitat de Catalunya emetia una declaració en la qual impulsava els esforços pertinents a fi de poder mantenir el dret canònic com a supletori¹⁴⁹, temptativa que no pogué quallar.

Al llarg del segle XVIII, la memòria de la realitat anterior a la Nova Planta no desaparegué, ans al contrari va arribar a ser referent de peticions polítiques adreçades al Rei. El memorial de greuges de 1760, presentat a Carles III, manifesta, entre altres aspectes, la plena consciència i reivindicació de l'entramat institucional de la Corona

¹⁴³ HESPANHA (2003: 33).

¹⁴⁴ BROCA, G. M. De (1985). *Historia del derecho de Cataluña especialmente del civil y exposición de las instituciones de derecho civil del mismo territorio en relación con el código civil de España y la jurisprudencia*. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Departament de Justícia, p. 425.

¹⁴⁵ BROCA (1985: 425 nota 2; 426-432).

¹⁴⁶ ORDUÑA (2015: 201).

¹⁴⁷ ALMEDA ROIG, J. (1909). *Estado del derecho catalán. Discurso leído por D. Joaquín Almeda y Roig presidente de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Barcelona en la sesión pública inaugural del curso de 1908-1909 celebrada el 19 de febrero de 1909*. Barcelona: Hijos de Jaime Jepús, p. 25-26.

¹⁴⁸ MAS SOLENCH, J. M. (2000). *Ramon de Penyafort*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 82.

¹⁴⁹ MANCOMUNITAT DE CATALUNYA (1921) «Declaració relativa a la vigència del Dret canònic a Catalunya. Barcelona 3 de maig de 1918», *Revista jurídica de Catalunya* (Barcelona), tom XXVII, p. 489-504.

d'Aragó vigent abans de la Nova Planta.¹⁵⁰ Al llarg del text, els peticionaris es queixen de l'absència de beneficis del decret, encara que s'hi aprecia una posició no necessàriament antagonista, acompanyada d'una evocació respectuosa a la figura i memòria de Felip V.¹⁵¹ En definitiva, era públic i notori que la Nova Planta era el punt d'inflexió que marcava un abans i un després en la realitat política i governativa de Catalunya, i de la Corona d'Aragó. No necessàriament s'ha d'entendre aquesta pervivència únicament com a fruit d'una reivindicació política. L'explicació del nou règim governatiu de la Corona d'Aragó en el segle XVIII –i de les diferències entre cada una de les entitats territorials que la composaven– així com les diferències amb la realitat política anterior formaven part de la història jurídica recent i com a tal, s'impartia en les classes de dret i d'institucions públiques i privades que es donaven a les universitats de la Corona. Serveixi d'exemple l'explicació de Ramon Llätzer de Dou i de Bàssols, catedràtic de dret de la Universitat de Cervera¹⁵²:

«Nadie ignora la diferente forma de gobierno respecto de la de Castilla, y las leyes propias, con que se gobernaba la Corona de Aragón con un Consejo Supremo del mismo reyno, antes de la guerra de sucesion; y que habiendo la magestad del Sr. D. Felipe V. pacificado con sus gloriosas armas las turbaciones del principio de este siglo [XVIII], fué árbitro con derecho y regalía indisputable de arreglar el sistema de legislacion del modo, que a él le pareciese mas útil y justo. Entonces parece, que se pensó en acomodar el sistema de la legislacion de Castilla á la Corona de Aragón, y que se hallaron en esto graves dificultades, las que en parte pueden concebirse de lo que se ha dicho num. 5. 6. y 7. Hallándose en esta crítica constitucion de las cosas del estado, se mostró el Sr. D. Felipe V. tan sabio y prudente en la toga, ó en arreglar las cosas del tiempo de la paz, como se había manifestado magnánimo y glorioso en las de la guerra. Formó para esta provincia una Nueva Planta de Gobierno, que es el auto 16. tit. 2. lib. 3. Aut. Acord., con el qual arregló muchas cosas de nuevo; cortó las que podias causar turbaciones y abusos, prescribiendo nueva forma á la Real Audiencia, á los corregimientos y ayuntamientos; y mandó, reservándose expresamente todas las regalías mayores, que en lo que no estuviere prevenido en los quarenta y quatro capítulos de aquel auto, se observasen las constituciones, que antes había en Cataluña, entendiéndose de nuevo establecidas por aquel decreto.»¹⁵³

Tanmateix, es vol posar l'accent en aquella part governamental, jurídica i administrativa que es va considerar substancial en el control d'un territori, raó per la qual s'havia de derogar o modificar a fi d'assegurar-ne el posterior control per part de la nova dinastia. A aquest efecte s'encaminaren totes les mesures recollides en el decret de Nova Planta: modificació dels organismes de govern, control sobre els oficials públics (creant nous organismes o eliminant la prohibició d'estrangeria), abolició de la capacitat armada pròpia i, no menys important, abolició de l'autonomia monetària de Catalunya.¹⁵⁴

¹⁵⁰ GONZÁLEZ CASANOVA, J.A. (1990). «Estudi introductori», *Memorial de greuges de 1760. Projecte de Constitució de l'Estat Català de 1883. Memorial de greuges de 1885. Missatge a la Reina regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, p. XVI.

¹⁵¹ GONZÁLEZ (1990: XVI). S'ha pres la transcripció del text que va oferir MOREU REY, E. (1968). *El memorial de greuges del 1760*. Barcelona: Mediterrània Edicions, p. 15-40.

¹⁵² Per a una primera informació biogràfica sobre Ramon Llätzer Dou i de Bàssols vegeu TORRES AMAT, F. (1973). *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes (Barcelona, 1836)*. Barcelona: Curial, 217-220.

¹⁵³ DOU (1800: tom I, 66-67).

¹⁵⁴ Sobre els efectes de la implantació de la Nova Planta a Catalunya segueixo les explicacions de LALINDE (1964: 465); SOBREQUÉS VIDAL, S. (1978). *Història de la producció del dret català fins al decret de Nova Planta*. Girona: Universitat Autònoma de Barcelona – Col·legi Universitari de Girona, p. 87-91, SOLÉ (2008: 88-93); BROCA (1985: 424-450); MERCADER (1985: 21-33); ORDUÑA (2015: 194-199).

El principal organisme de govern a Catalunya va ser, a partir del decret de Nova Planta, la Reial Audiència que, tot i seguir essent un tribunal, també disposaria de capacitat per resoldre sobre els assumptes governatius. La figura del capità general va substituir a la del virrei i, a diferència de l'anterior, no entendria en els assumptes judicials i el seu vot seria un més dels del tribunal.¹⁵⁵ D'aquesta manera es procurava restar la possible influència de poder en una sola persona. La potestat legislativa compartida de les Corts i el sobirà no quedà derogada, sinó que es va concentrar en la persona del monarca.

Les demarcacions territorials administratives van deixar de ser les vegueries medievals per passar a ser els corregiments. La figura del veguer va ser substituïda per la del «corregidor».¹⁵⁶ S'ha escrit sobre la tradició secular de les vegueries però, es pot afirmar, des de la perspectiva de la geografia, que la creació dels corregiments va ser, en gran mesura, la suma de vegueries.¹⁵⁷ Igualment, s'ha criticat que s'hagi pretès idealitzar les vegueries com a representació de la divisió de les comarques naturals perquè, a causa del seu origen feudal, generalment no corresponien a unitats fisiogràfiques o humanes.¹⁵⁸ En definitiva, el mapa de les vegueries no va ser una divisió territorial innovadora sinó una readaptació funcional del que ja existia.¹⁵⁹ El corregidor estava especialment vinculat a funcions judicials i tenia, en els alcaldes majors, un delegat o assessor de les seves atribucions. La figura dels corregidors va evolucionar progressivament fins a desaparèixer, per raó de les primeres reformes liberals produïdes en el govern de la Regència de Maria Cristina (1833-1840) en favor dels alcaldes majors.¹⁶⁰ L'administració local vigent fins a 1716 a Catalunya també fou substituïda pel model castellà, el qual fixava que els regidors ho havien de ser per nomenament reial i, en les localitats més petites, seria la Reial Audiència qui els designaria. El batlle passaria a ser la primera autoritat local que presidiria les sessions municipals en cas de no poder-hi assistir el corregidor.¹⁶¹

Una altra de les prerrogatives que el decret de Nova Planta va abolir fou el sometent i les diferents formes existents de milícies armades populars.¹⁶² En paral·lel a

¹⁵⁵ SOBREQÜÉS (1978: 88); sobre la Capitania General i la Reial Audiència de Catalunya vegeu SOLÉ (2008) i, PÉREZ SAMPER; M. A. (1980). "La formación de la nueva Real Audiencia de Cataluña (1715-1718)". *Historia social de la administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas; Departamento de Historia Moderna, p. 183-246.

¹⁵⁶ Sobre la diferent bibliografia existent sobre els corregidors vegeu ALBI, F. (1943). *El corregidor en el municipio español bajo la monarquía absoluta*. Madrid: Instituto de Estudios de la Administración Local; de referència ineludible és l'obra ja citada GAY ESCODA (1997).

¹⁵⁷ BURGUEÑO (1995: 20).

¹⁵⁸ VILA, P. (1977). *La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'escrits*. Barcelona: Curial, p.44 i 84-86, citat a BURGUEÑO (1995: 20).

¹⁵⁹ MERCADER RIBA, J. (1968: 269-270), GRACIA RETORTILLO, R. (2008). *La Vegueria com a govern local intermedi a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònomic, p. 30.

¹⁶⁰ Sobre els alcaldes majors vegeu CERRO NARGÁNEZ, R. (1999-2000). "La nómina de los Alcaldes Mayores de Cataluña (1717-1834)", *Ius Fugit: Revista interdisciplinar de estudios histórico-jurídicos*, (Zaragoza), núm. 8-9, p. 45-74; __ (2001). "Los alcaldes mayores de Cataluña. Una evolución desigual y conflictiva", *Hispania: Revista Española de historia*, (Madrid), núm. 207, p. 289-314.

¹⁶¹ Sobre els Ajuntaments borbònics vegeu MERCADER, J. (1963). *La transformació dels municipis catalans en temps de Felip V*. Barcelona: Rafael Dalmau, MERCADER (1985: 87-94), TORRAS RIBÉ, J. M. (2003). *Los mecanismos del poder. Los ayuntamientos catalanes durante el siglo XVIII*. Barcelona: Crítica.

¹⁶² Sobre l'origen i evolució del sometent vegeu PERES UNZUETA, J. (1924). *El Sometent a través de la història*. Barcelona: Joaquim Horta; FERRO, V. (1993). *El Dret públic català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, p.67, 72, 77-80; SABATÉ, F. (2007). *El sometent a la Catalunya medieval*. Barcelona: Rafael Dalmau; QUINTANA SEGALÀ, J.X. (2010). "El sometent en la memòria dels catalans de 1808: tres convocatòries i una mateixa institució", *III Congrés d'Història de Girona. Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)*, (Girona), Vol. LI, p. 315 -330.

l'aplicació del decret, les noves autoritats borbòniques impulsaren el desarmament general de Catalunya. La cronologia dels fets fou immediata a la guerra, atès que el mateix dia 14 de setembre de 1714 s'ordenava l'entrega de totes les armes de foc en poder de la Coronela de Barcelona. Un dia després, l'ordre es va fer extensiva a tots els habitants de Catalunya.¹⁶³ Amb tot, la prohibició de l'ús d'armes molt aviat va tenir nombroses excepcions.¹⁶⁴ L'objectiu per part de la monarquia era neutralitzar la capacitat autònoma de mobilització d'armes en qualsevol punt del Principat. Tots els esforços de les noves autoritats es van dirigir cap a la centralització de l'exercici de les armes en la institució de l'exèrcit reial i les milícies provincials. Ara bé, el nodriment d'homes a l'exèrcit se servia, sobretot, de la recluta de voluntaris al llarg del segle XVIII i, en algunes ocasions, s'utilitzaren altres formes.¹⁶⁵ És oportú senyalar que la manca d'efectius de qualitat solia comportar la realització de quintes en el conjunt de la població espanyola i generava nombroses reticències arreu del territori.¹⁶⁶

Quant a la milícia provincial, des de la reforma del Reglament de 1734, es van realitzar diferents temptatives per enquadrar catalans dins les files d'aquest cos armat, Tanmateix, les reticències socials i econòmiques no propiciaren un enrolament reeixit a les milícies provincials ni l'arrelament d'aquestes al territori català.¹⁶⁷ No es poden argüir raons polítiques a la manca de convenciment dels catalans per al servei de les armes. Tot el contrari, la qüestió d'origen s'ha de cercar en la forma d'enquadrament. Les autoritats borbòniques procuraren evitar l'enrolament forçat perquè l'experiència ja els havia mostrat que provocava moltes desercions, mentre que si eren institucions autòctones les que responien al costum del servei en armes –o si més no, els persuadien que eren de tradició pròpia– l'allistament voluntari sota les armes del rei era ampli i acceptat.¹⁶⁸

Fins a la Reial cèdula de 4 de març de 1794, moment en què l'exèrcit de Carles IV tingué la necessitat d'augmentar el nombre d'efectius mobilitzats amb motiu de la Guerra Gran (1793-1795), no es va permetre l'enrolament de civils en cossos auxiliars de voluntaris: miquelets i sometents.¹⁶⁹ La resposta de la mobilització fou important i s'aixecaren diferents banderes de miquelets i, sobretot, de sometents, ja que era la forma més consuetudinària de defensa del territori.¹⁷⁰ A partir d'aleshores, i de resultes de les

¹⁶³ PERES UNZUETA, J. (1924: 263).

¹⁶⁴ MARTÍ, R. (2004). *Cataluña armería de los Borbones. Las armas y los armeros de Ripoll, Barcelona, Manresa, Igualada... de 1714 a 1794*. Barcelona: Salvatella, p. 29-30 i 133-158.

¹⁶⁵ Les tres principals figures d'allistament a l'exèrcit eren la recluta de voluntaris; quintos ("Cupos") i forçats (PUELL DE LA VILLA, F. (1994). "La revolución de los sistemas de reclutamiento". *Historia de la Infantería española*, vol. II. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 47-75).

¹⁶⁶ PUELL (1994: 56); sobre la resistència als reclutaments a Catalunya vegeu ROURA AULINAS, L. (2005). *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Vic: Eumo, p. 91-120; 243-249. Els sistemes de reclutament a l'exèrcit al llarg del segle XVIII ja eren vigents a l'anterior centúria i durarien fins el 1837. Posteriorment, el nou sistema de nodriment d'homes duraria fins el 1912 quan s'implantaria a Espanya el servei militar obligatori (GARCIA MORENO, J. F. (1988). *Servicio militar en España (1913-1935)*. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 27).

¹⁶⁷ OÑATE ALGARÓ, P. de (2003). *Servir al Rey: la milicia provincial (1734-1846)*. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 125-133.

¹⁶⁸ OÑATE (2003: 132-133).

¹⁶⁹ QUINTANA (2010: 318-319). Una mirada general sobre la diferència entre miquelets i sometent es pot veure a QUINTANA SEGALÀ, J. X. (2009). "La Guerra de la Independencia, escuela de guerrilleros". *La Guerra de la Independencia Española: una visión militar. VI Congreso de Historia Militar*. Vol. II. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 213-214.

¹⁷⁰ Sobre els enrolaments de miquelets i sometents i la seva actuació vegeu FÀBREGAS ROIG, J. (2000). *Catalunya i la Guerra Gran. L'aportació dels corregiments meridionals*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 27-36; JIMÉNEZ SUREDA, M. (2006). *Girona, 1793-1795. Guerra Gran i organització política a la Monarquia dels Borbons*. Girona: Ajuntament de Girona, p. 197-291; RUBÍ CASALS, M.G.,

diferents convulsions socials, polítiques i bèl·liques, la figura del sometent no acabà de desaparèixer, conservant la seva essència tradicional en tots els seus sentits, com ara el procediment de la seva convocatòria, subjecte a l'acceptació i supervisió de les autoritats superiors.

S'ha afirmat que la derogació de les «prohibiciones de extranjería» va ser una de les disposicions de més rellevància¹⁷¹, la qual no permetia ostentar un càrrec d'oficial públic a Catalunya a cap persona que no hagués nascut dins aquesta mateixa demarcació territorial.¹⁷² Es tracta d'una problemàtica que no és privativa de Catalunya ni, ensems, de la Corona d'Aragó. Existeixen nombrosos testimonis en cada un dels regnes peninsulars en els quals es percep, més enllà de l'element purament legislatiu, l'arrelament social d'aquest pràctica.¹⁷³ Així, per exemple, en ple segle XVI, els consellers de Barcelona s'estranyaven de ser considerats estrangers a Sevilla, i altres ports, per les qüestions de mercadeig amb Amèrica.¹⁷⁴ A les províncies americanes de la monarquia espanyola, la consideració d'estranger va ser molt restrictiva, tot dificultant la permeabilitat d'estadants d'altres regnes forans.¹⁷⁵ A Navarra, en el mes de maig de 1839, durant l'ocupació carlina d'Estella, hi hagué un amotinament reclamant la paga i, sobretot, que es fessin fora els castellans dels oficis públics –civils i militars– en tant que no eren naturals del regne.¹⁷⁶ Ara bé, no s'ha de confondre la consideració d'estranger a la comunitat administrativa superior amb l'adquisició de la condició de veí a les comunitats locals. Com ja s'ha vist, el dret local medieval i modern seguia vigent al llarg del segle XVIII i al primer terç del segle XIX. En moltes comarques¹⁷⁷ catalanes, el procés d'adquisició de l'*estatus* de veí era molt marcat i jerarquitzat, per la qual cosa la incorporació de nous membres de ple dret a les comunitats locals no sempre era un fet àgil ni d'alta intensitat.¹⁷⁸

Finalment, a través del decret de la Nova Planta també es va abolir l'autonomia monetària de Catalunya i una de les primeres conseqüències que se'n van derivar fou el tancament de la Seca de Barcelona. L'emissió de moneda no era una qüestió de menor importància quant a la configuració de poder de la *República*. Si bé algunes localitats catalanes tenien el privilegi de batre moneda, totes les emissions de monedes havien de

TOLEDANO, LI. F. (2014). “Guerra del Pendís o la fallida de l'autoritat de l'Estat. Els manresans i la Guerra Gran (1793-1795)”. *Manresa, de la Guerra dels Segadors a la Guerra Gran*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, p. 313-318 i 321-335.

¹⁷¹ SOBREQÜÉS (1978: 89).

¹⁷² Sobre aquestes prohibicions vegeu FERRO (1993: 319-331) i ROCA TRIAS, E. (1978). “Unde cathalanus quasi in Cathalonia stans”, *Revista Jurídica de Catalunya*, (Barcelona), vol.77, nº1, p. 7-44.

¹⁷³ Com a visió de conjunt sobre el dret d'extranjería a tots els regnes d'Espanya vegeu ÁLVAREZ-VALDÉS VALDÉS, M. (1992). *La extranjería en la historia del derecho español*. Oviedo: Universidad de Oviedo.

¹⁷⁴ VICENS VIVES, J. (1960). *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Destino, p.148.

¹⁷⁵ Sobre la consideració d'estranger a les províncies americanes, vegeu AYALA, M. J. de (1989). *Diccionario de Gobierno y Legislación de Indias*. Tom VI. Madrid: Ediciones de Cultura Hispánica, p. 111-131.

¹⁷⁶ SANTACARA (2015: 317).

¹⁷⁷ No va ser fins el segle XX quan la comarca, a Catalunya, va passar a tenir una significació legal administrativa. Per a aquesta ocasió, es pren com a base la definició vigent el 1832 segons el diccionari de la RAE. Aleshores la veu “comarca” significava: «division de territorio que comprende varias poblaciones». Com es pot apreciar, aquesta significació tenia un abast indeterminat si tenim en compte que el concepte de comarcal s'atribuïa a allò que era proper en l'espai físic (<http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUIMenuNtlle?cmd=Lema&sec=1.0.0.0.0>. [consultat 02/06/2017]).

¹⁷⁸ És interessant el procés de veïnatge a la Vall d'Aran, vegeu SANLLEHY SABI, M. A. (2007). *Comunitats, veïns i arrendataris a la Val d'Aran (s.XVII-XVIII). Dels usos comunals a la independència econòmica*. Tremp: Garsineu. Vol. 1, p. 161-181.

ser autoritzades pel rei o el lloctinent.¹⁷⁹ La garantia, validesa i reconeixement del seu valor descansava en la màxima potestat. Per tant, emetre moneda significava la capacitat de l'òrgan emissor, la seva autoritat suprema sobre el territori en el qual circulava.

«Como la moneda debe tener una pública, y comun estimacion independiente del capricho y aprecio de los particulares, solamente la ley, ó la suprema potestad por medio de ella, puede fixarla: solo en la ley puede descansar el público, y tener la seguridad sumamente debida en una cosa necesaria al comercio, para que no queden á cada paso engañados y perjudicados los contratantes»¹⁸⁰

A les Seques, a l'hora de batre unes monedes no consideraven solament l'efígie del monarca en si mateix. Fins i tot, batre un tipus concret de moneda i l'escala de valors de cada una de les peces emeses també tenien significació política. Per exemple, quan l'arxiduc Carles d'Àustria va manar l'encunyació de moneda a Barcelona, aquesta no enllaçava amb el *croat* medieval català sinó que, va promoure el real de *a dos* castellà, del tipus de Segòvia. D'aquesta manera, en adoptar la tradició monetària castellana, l'arxiduc va mostrar la seva pretensió política sobre el conjunt dels regnes espanyols.¹⁸¹

Amb el decret de Nova Planta, les transformacions no es van limitar en aquestes vies exposades fins aquí. La tradició jurídica amb la qual s'havia sustentat el dret públic i el dret privat, així com els fonaments de l'autoritat del rei com a primera figura de l'Estat, van rebre la influència dels nous corrents vinguts d'Europa. Amb la supressió de les universitats catalanes i la centralització a Cervera de tots els estudis superiors es va crear el marc institucional en què es formarien els futurs juristes. Des d'aquesta localitat, i més concretament des de la nova universitat, emanarien les influències de tota la història del dret anterior a la Nova Planta, juntament amb les darreres tendències procedents de l'altre costat dels Pirineus.

La influència jesuítica a la Universitat catalana es va estendre de 1717 a 1767 i va marcar profundament les noves generacions. Si bé existia un cert influx d'afrancesament, els jesuïtes van ser el pensament institucional menys obscurantista del moment. La principal figura docent va ser Josep Finestres, en comunicació amb Gregori Mayans i la Universitat de València.¹⁸² L'activitat filosòfica i jurídica a Cervera es va servir de la dialèctica entre la tradició i la modernitat. Els professors van procurar harmonitzar els resultats de les ciències experimentals amb els principis de l'antiga Metafísica; practicar enfocaments antropològics; exposar la lògica de Plató i altres autors antics, al mateix temps que dels autors més moderns com Descartes o Locke, entre altres; contraposar la doctrina de Hobbes i Spinoza vers el Dret Natural, i, també, hi tingueren lloc les primeres protestes acadèmiques i formals contra els autors escolàstics.¹⁸³ S'ha afirmat que Josep Finestres fou el fundador d'una escola jurídica catalana, asseveració que s'ha posat en qüestió.¹⁸⁴ Més enllà del debat, la transcendència

¹⁷⁹ FERRO (1993: 85); CRUSAFONT SABATER, M. (1990). *La moneda catalana local (s.XIII-XVIII)*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics – Diputació de Barcelona, p.24.

¹⁸⁰ DOU (1800: tom I, 269).

¹⁸¹ VILAR, P. (1987). *Cataluña en la España moderna*. Barcelona: Crítica, tom 1, p. 465.

¹⁸² BILBENY, N. (1985). *Filosofia contemporània a Catalunya*. Barcelona: Edhasa, p. 144-145.

¹⁸³ PARPAL MARQUÉS, C. (1914). *Antecedentes de la Escuela Filosófica Catalana del siglo XIX*. Barcelona, p. 36.

¹⁸⁴ LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS, J.L. (2001). *La Facultad de Cánones de la Universidad de Cervera (s.XVIII-XIX)*. Barcelona: Universitat de Barcelona [Tesi Doctoral dirigida per Eduard Baget i Royo], p. 70-75.

del propi Finestres fou reconeguda pel propi Mayans, qui el considerà entre els més cèlebres jurisconsults.¹⁸⁵

Igualment, la influència del regalisme en l'ensenyament dels professors jesuïtes a Cervera fou truncat amb l'expulsió de l'orde el 1767. No obstant això, des de 1753, quan té lloc la firma del Concordat amb la Santa Seu, les elits acadèmiques – filosòfiques i jurídiques– comencen a dubtar entre entendre el regalisme com un instrument de reforma i millora o com un simple sostén de l'absolutisme. Aquests dilemes o reserves acabaran desapareixent amb el relleu generacional.¹⁸⁶ De les aules de Cervera en sortiren molts alumnes que, posteriorment, decidiren prendre camins jurídics i polítics molt diversos. D'aquest segon període, posterior a 1767, havien passat per la universitat catalana el filòsof Francesc Xavier Dorca, Ramon Martí d'Eixelà, Jaume Balmes, Pròsper de Bofarull, Manuel de Cabanyes, Joaquim Roca i Cornet, Joan Cortada, Josep Ferrer i Subirana, Raimon López Soler, Francesc Fabra i Soldevila i Fèlix Torres i Amat, entre molts altres.¹⁸⁷

La pràctica institucional en la guerra: de la Guerra de la Independència a les revoltes reialistes (1808-1827)

Al llarg del segle XVIII i a la primera meitat del segle XIX, la principal institució de govern de Catalunya va ser la Reial Audiència. Tota l'administració catalana, tant les entitats locals, com els organismes de serveis i auxiliars en els controls governatius, estaven relacionats orgànicament amb la Reial Audiència i en depenien en major o menor grau.

Durant bona part del segle XVIII, la península Ibèrica no va viure conflictes bèl·lics civils especialment significatius o d'ocupació militar exterior, tot i que la Monarquia Hispànica va participar –per activa i per passiva– en altres conflictes, ja fossin per política exterior a Europa o interior a les províncies americanes. Tanmateix, a partir de la guerra contra la Convenció (1793-1795) –coneguda a Catalunya com a Guerra Gran– es van succeir un reguitzell de conflictes armats i polítics de diferent abast. La llista és coneguda per a qualsevol, en tant que inclou, a més de múltiples aixecaments, pronunciaments i revoltes menors, la Guerra de la Independència (1808-1814), la Guerra Reialista (1822-1823), la Revolta dels Malcontents (1827), la Primera Guerra Carlina (1833-1840), les Juntes provincials isabelines (1835-1836), les Juntes de 1840, la *Jamància* i la impossible Junta Central (1843), les Juntes de 1854 i les Juntes revolucionàries de 1868. Malgrat els diferents signes polítics preeminents en cada un d'aquests esdeveniments, tots ells tenen un factor comú i és la utilització d'una similar, sinó idèntica, forma d'organització: les Juntes. Fins a cert punt, hom es podria preguntar perquè es va preferir aquesta forma organitzativa enfront d'una hipotètica restitució legitimista de les funcions administratives, o de govern, sota la tutela d'una Reial Audiència. Generalment, donada la transcendència de la guerra contra les tropes napoleòniques, es podria pensar en un caràcter revolucionari de les mateixes juntes, encara que seria una apreciació incorrecte no atribuïble a totes les juntes d'aquest període, ni a la totalitat de les existents en els posteriors conflictes esmentats.

¹⁸⁵ PALOMEQUE TORRES, A. (1974). *Los estudios universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el triunfo liberal hasta la reforma de Pidal (1824-1845)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 66.

¹⁸⁶ CORONA GONZÁLEZ, S.M. (1996). "Regalismo y reforma. El Juicio Imparcial sobre el monitorio de Parma". *Homenaje al profesor Alfonso García-Gallo*. Madrid: Universidad Complutense, tom II, Volum **, p. 327.

¹⁸⁷ BILBENY (1985: 145).

Es podria afirmar que, des del Decret de Nova Planta, a Catalunya es va institucionalitzar una certa homogeneïtzació institucional semblant a la de tots els territoris de la Corona espanyola, a partir de la Capitania General i la Intendència.¹⁸⁸ L'estructura administrativa s'articulava, en primera instància, a l'entorn del tribunal de la Reial Audiència. Per bé que, en un pla teòric, el capità general presidia la Reial Audiència, aquest només tindria dret a vot en els assumptes governatius sempre que estigués present en el tribunal en el moment de la deliberació. En cas d'absència, les resolucions corrien a càrrec d'un regent i dels corresponents membres. Tanmateix, tenint en compte que Catalunya passava a ser considerada una província més de la Corona, el capità general es convertia també en el governador del territori. Cal matisar que, igualment, no es pot parlar de província militaritzada perquè, en realitat, el decret de Nova Planta marcava explícitament que la jurisdicció havia de ser exercida pel regent i els oïdors de l'Audiència ja que, com a juristes amb caràcter «sinodal», llurs coneixements en jurisprudència eren superiors als del capità general.¹⁸⁹ Per aquesta raó, els informes i consultes del regent i els oïdors havien d'ésser tinguts en compte pel capità general. Quan el tribunal es reunia i debatia sobre un determinat assumpte, emetia un informe o consulta sobre el qual, tots els seus membres i el capità general, en igualtat de vot, en resolien l'aprovació o la denegació. En cap cas, però, el capità general podia emetre informes prescriptius sobre assumptes governatius, tret dels referents a temes militars. Quan es produïa un desacord, aquest estava subjecte a la deliberació del conjunt del tribunal, encara que només en els assumptes governatius.

A l'entorn de l'entramat institucional, pot existir certa confusió si considerem els diferents conflictes existents a la primera meitat del segle XIX. El poder de l'Estat es va repartir a través de juntes i no a partir de les Reials Audiències. El gran paradigma polític i historiogràfic sobre les Juntes de govern va ser la Guerra de la Independència, també, dita a Catalunya, Guerra de la Independència. A partir d'aquí, totes les experiències bèl·liques posteriors, incloent revoltes i aixecaments, van tenir com a referent polític l'organització de Juntes tal com succeí en la guerra contra els napoleònics.¹⁹⁰ Resulta interessant constatar que aquesta forma de govern també va ser emprat pels sectors absolutistes de l'època, ja fos en el Trienni Liberal a través de la Regència d'Urgell, a la revolta dels Malcontents el 1827 o, també, durant la Primera Guerra Carlina.

En temps de la Guerra de la Independència, les Juntes es van constituir a través d'aclamació popular o proclamació.¹⁹¹ No era un procediment revolucionari¹⁹², atès que l'elecció de les autoritats civils o militars era recollit en el dret romà i, en el segle XIX, fins i tot en el consuetudinari. Cal tenir en compte que, segons el dret vigent a l'època, la sobirania era d'origen diví i, aquesta, era delegada per Déu al poble el qual, al seu temps, per mitjà de pacte, la transmetia a un sol representant (Rei) o a un conjunt (Parlament).¹⁹³ L'aclamació popular era entesa, d'acord amb el costum, com a una «manifestación espontánea de los criterios jurídicos de una comunidad [i per tant] debe

¹⁸⁸ ESCUDERO (2008: 698).

¹⁸⁹ ORDUÑA (2015: 196).

¹⁹⁰ MOLINER, A. (1997). *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Lleida: Milenio, p. 17.

¹⁹¹ MOLINER (1997: 17).

¹⁹² CASALS, Q. (2016). *La Guerra del Francès a Catalunya: una nòmina del seu poder polític (1808-1814)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs – Diputació de Lleida, p. 64-65.

¹⁹³ ABELLÁN, J. L. (1979). *Historia crítica del pensamiento español*. Vol. II. Madrid: Espasa-Calpe, p. 625-626.

entenderse como norma jurídica». ¹⁹⁴ La força del costum amb validesa legal dins l'ordenament vigent no era una qüestió privativa de Catalunya, o d'Espanya, sinó que era quelcom reconegut a l'Europa de l'Antic Règim. ¹⁹⁵ La proclamació era la notificació pública d'una constitució governativa o l'erecció d'un nou tron. ¹⁹⁶ Així mateix, la notificació pública significava l'acceptació i reconeixement de l'autoritat i potestat de l'entitat emissora d'aquesta notificació. Es podria acceptar, tot i els límits inherents, un caràcter revolucionari en les Juntes quan aquestes eren constituïdes per una elit dirigent diferent del quadre social hegemònic de l'Antic Règim, sobretot perquè el caràcter revolucionari no radica en l'organització institucional, sinó en els principis amb què es fonamenta. D'aquesta manera, des d'un punt de vista sociològic, podria copsar-se un primer atribut rupturista –o revolucionari– en la composició de les Juntes, per bé que caldria analitzar els principis orgànics i jurídics sota els quals conceptuar la naturalesa real de la Junta en qüestió.

En el segle XIX, les Juntes eren conceptuades com una assemblea o congrés de varies persones per a tractar o conferenciar sobre algun assumpte determinat. ¹⁹⁷ Tanmateix, les Juntes eren uns òrgans d'actuació amb una llarga trajectòria, els quals van prendre força a partir del segle XIII. Aquestes entitats podien ser erigides per iniciativa particular sense, necessàriament, el beneplàcit del rei o de les autoritats vigents. Si bé aquestes Juntes podien sorgir per iniciativa d'algun dels estaments socials, rarament s'hi agrupaven tots ells. No existia un patró predeterminat quant a les competències de les Juntes ni de les seves demarcacions. Aquestes Juntes, Unions o Germandats solien tenir uns mateixos objectius, ja que perseguïen la solidaritat i ajuda recíproca dels seus membres, la defensa del territori i, sobretot, el manteniment de l'ordre públic i de l'ordre establert tot i que, a vegades, també intervingueren en política. Per aconseguir els seus objectius, aixecaven banderes per a la formació d'unitats armades que havien de servir de forces de protecció i defensa de l'ordre públic. Aquestes milícies podien constituir-se en forma de sometents, unions, sacramentals, etc., sempre segons el context i la entitat convocant. Cada una d'aquestes unitats seguia un procediment rígid i consuetudinari de convocatòria i organització interna. Al capdavant de la Junta solia haver-hi un noble. Els membres que la componien podien assistir-hi personalment o a través de procuradors i, aleshores, designar els seus caps o oficials per a les milícies armades. A Catalunya, aquestes

¹⁹⁴ PÉREZ-PRENDES, J.M. (1984). *Curso de historia del derecho español*. Madrid: Universidad Complutense, vol. I, pàg. 490. Sobre el costum com a dret amb validesa jurídica vegeu GONZÁLEZ TREVIJANO, P. J. (1989). *La Costumbre en el derecho constitucional*. Madrid: Congreso de los Diputados, p. 15-244 i, per a una evocació de la relació del costum en el dret vegeu AGUILAR CORREA, A. (1852). *Discurso sobre la influencia de las costumbres en las leyes, leído en el acto de recibir la investidura de doctor en la facultad de jurisprudencia*. Madrid: Imprenta de Andrés Babi.

¹⁹⁵ Si bé el concepte d'aclamació era relativament forà del corpus jurídic romà, aviat arrelà a tot Europa per la influència del dret germànic provinent de les invasions a la caiguda de l'Imperi Romà. Un de tants episodis paradigmàtics sobre les aclamacions populars fou quan Carlemany es va fer aclamar per poble de Roma després de la seva coronació imperial en el dia de Nadal del 800, volia aconseguir així la doble legitimitat atès que no solament el Papa el va coronar emperador sinó que, a més, el poble el va reconèixer com a tal (FÀBREGA GRAU, À. (1962). *La idoneidad del candidato al Imperio según la doctrina y la actuación del Papa Inocencio III*. Barcelona: Seminari Conciliar de Barcelona, p. 16-18; DUBY, G. (dir.) (1988). *Histoire de la France. Naissance d'une nation des origines à 1348*. París: Larousse, p. 220-223; ULLMANN, W. (2004). *Historia del pensamiento político en la Edad Media*. Barcelona: Ariel, p. 65-68).

¹⁹⁶ Per a la veu «proclama» vegeu D.J.F.A. (1831: 192). Entenem com a proclamació l'acció de proclamar la qual és l'emissió d'una proclama. En tant que és una notificació s'entén que es tracta de l'acte de transmissió d'una informació amb validesa jurídica (D.J.F.A. (1831: 168)).

¹⁹⁷ D.J.F.A. (1831: 151).

Juntes –Unions– estaven inspirades en la Santa Hermandad de Castella. El seu poder se solia fonamentar en la força, o sigui, en un poder de fet més que no pas de dret.¹⁹⁸

Es poden observar, malgrat els nombrosos límits, certs paral·lelismes entre les dues formes d'organització, ja sigui a través de la Reial Audiència o de les Juntes. *Grosso modo*, en tots dos casos, es tracta de la preservació d'allò que es considera l'ordre preestablert –o d'un determinat ordre– i la defensa del territori a través d'un tribunal que delibera en funció d'un codi legal reconegut com a vigent. A més a més, existeix una doble vessant en tant que hi ha un àmbit d'actuació de seguretat, militaritzat o policial i un àmbit governatiu o administratiu. Probablement, la principal diferència entre els dos models és l'elecció dels oficials destinats a l'ordre públic. En el cas de la Reial Audiència, les forces destinades al manteniment de l'ordre públic són l'exèrcit regular del rei sense, necessàriament, el complement de cossos francs. El cap major de l'exèrcit és designat pel rei a través del nomenament directe en la figura del capità general. Tanmateix, a través de les Juntes, l'elecció dels oficials destinats a les forces que havien d'actuar com a policia, o exèrcit, sorgien de l'elecció de la Junta o dels organismes derivats, tals com les milícies provincials o el sometent.

Amb el decret de Nova Planta, la Capitania General no tenia les plenes atribucions com gaudien antigament els virreis però, seguien essent «el representant exclusiu» del rei. A partir de la Nova Planta, la potestat i la jurisdicció reials seran compartides entre la Reial Audiència i el capità general. A diferència d'altres territoris de la Corona, a Catalunya no es va crear una *Chancelleria* segons el model de Valladolid o de Granada, atès que hauria pogut suposar l'erecció d'un organisme governatiu independent del poder militar. Tanmateix, es va optar per la creació d'una Audiència en la qual el capità general participava i, d'acord amb la doctrina, no podia obrar en contra les resolucions ni tampoc suspendre-les. Ara bé, molt aviat es van donar exemples de com alterar la norma, el procediment o fer prevaldre determinades posicions emanades del capità general.¹⁹⁹

La Intendència era una implantació del model administratiu francès. *Grosso modo*, es pot afirmar que la figura de l'intendent tenia atribucions militars però, també, tenia poders respecte a les finances institucionals, fiscalitat territorial, policia i justícia. Tot i les primeres temptatives en organitzar les primeres intendències de la monarquia espanyola, les seves atribucions van quedar, finalment, definides a través de la Reial ordenança de 13 d'octubre de 1749.²⁰⁰

Una altra fita important en la història de la configuració de les Juntes va ser la publicació del Reial decret de 1787, pel qual s'establí la Suprema Junta ordinària i perpètua d'Estat.²⁰¹ Aquesta es va crear com a solució als problemes de manca de coordinació entre les diferents Secretaries d'Estat i s'havia de reunir periòdicament en

¹⁹⁸ FERRO (1993: 72-81); PÉREZ-PRENDES, J.M.; AZCARRAGA, J. de (1994). *Lecciones de historia del derecho español*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces, p. 478; GARCÍA GALLO, A. (1964). *Manual de historia del derecho español, vol. I. El origen y la evolución del derecho*. Madrid: Artes Gráficas y Ediciones, p. 802-803 i, SÁNCHEZ GONZÁLEZ, M. D. M. (1993). *El deber de Consejo en el Estado moderno. Las Juntas "ad hoc" en España (1471-1665)*. Madrid: Polifemo, p. 17-18.

¹⁹⁹ MERCADER (1985: 35-45).

²⁰⁰ ESCUDERO (2008: 699).

²⁰¹ El text facsímil es pot consultar a *Carlos III, la Ilustración en las imprentas oficiales* (1989). Madrid: Boletín Oficial del Estado, p. 97-101; sobre aquest organisme vegeu ORDUÑA (2015: 249-254).

comissions per dirimir sobre els assumptes d'una o vàries secretaries.²⁰² Segons indicava el mateix decret, es tractava d'una Junta Suprema «tambien de Estado», un organisme compost pels secretaris d'Estat i del despatx universal, per generals i demés persones útils i formades que es «creyeren útiles o necesarias» per al correcte desenvolupament de l'entitat. S'havia de reunir almenys un cop per setmana, sempre convocada quan el rei ho tingués per convenient. Per agilitzar les reunions, aquestes podien tenir lloc encara que no hi fossin tots els ministres i no s'observés tota l'etiqueta, o demés formalitats protocol·làries, ja que, sembla ser, enterbolien el seu funcionament. En tot el text del Reial decret, només s'establien dos tipus de documents que havien d'estimar-se com a obligatoris en la composició de la mateixa: un llibre d'acords reservats i una «Constitucion fundamental». En el llibre d'acords reservats s'hi estendrien tots aquells que demanessin aquesta formalitat, o els que fossin proposats per inscriure-s'hi. La constitució a la qual es refereix el document és en realitat una instrucció privada que s'adjuntà en el moment de la publicació i havia de constituir els principis fonamentals sobre els quals s'havien de regir i arreglar els dictàmens i resolucions. Les competències de la Junta Suprema eren, gairebé, plenes, però supeditades en tot moment al coneixement i resolució finals del rei. Tindrien potestat sobre qualsevol ram de les set secretaries d'Estat i del despatx universal. Podrien formar o introduir nous establiments, lleis, o idees de govern, ja per a la reforma total o parcial de les existents. També havien de comunicar al rei cada una de les actuacions per via del secretari o d'un delegat. Igualment, el rei comunicaria a la Junta tots els assumptes pertinents relatius al govern. En cas necessari, segons la instrucció privada, o Constitució, s'establirien les bases per a la construcció o renovació de qualsevol resort de govern, establiment de tribunals, elecció de personal, reforma d'abusos, millora dels costums, accessibilitat i comprensió del corpus legislatiu «con lo demas que convenga en estos puntos, y otros semejantes, [per a] el buen gobierno y felicidad de mis vasallos»; millora del servei i qualitat de la tropa i la marina; vigilància i prosperitat dels vassalls de les Índies; puntual pagament de les obligacions de la Corona per a mantenir la reputació i Justícia, podent reformar tot allò que es considerés inútil i nociu; proposició d'ascensos en l'administració militar i política sota criteris de coneixement i qualitats, experiències, talent, prudència, desinterès i rectitud per tal que, amb el dictamen de la Junta, el rei pogués resoldre amb major precisió i justícia; i, finalment, potestat sobre el reforç i millora en el comerç.

Amb tota aquesta herència jurídica, plenament legal al llarg del segle XVIII i bona part del segle XIX, no resulta estrany que, en cas de necessitat, sigui a través d'aquestes formes organitzatives que s'articulin els organismes principals que han de donar resposta en moments d'absència reial, ocupació territorial estrangera o confrontació civil. Resulta important ressaltar que aquest plantejament institucional no era privatiu de cap territori concret de la monarquia²⁰³ ni, igualment, de prevalença política, ja fos liberal, constitucionalista o absolutista.²⁰⁴

²⁰² ORDUÑA (2015: 249).

²⁰³ Serveix d'exemple la Guerra de la Independència quan es va configurar una xarxa de Juntes Superiors a cada una de les províncies de la monarquia. El procés de configuració i execució planteja similituds de fons més enllà d'algunes diferències més circumstancials que substancials (Vegeu MOLINER PRADA, A. (1981). *Estructura, funcionamiento y terminología de las Juntas Supremas Provinciales en la guerra contra Napoleón: los casos de Mallorca, Cataluña, Asturias y León*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 5 vols. [Tesi Doctoral dirigida por Albert Balcells].

²⁰⁴ No en va a la guerra contra el francès s'articularen Juntes patriòtiques (MOLINER PRADA, A. (1989). *La Catalunya resistent a la dominació patriòtica (1808-1812)*. Barcelona: Edicions 62); en temps del Trienni Liberal se'n donaren de liberals (MOLINER, 1997: 93-127) com d'absolutistes a través de la Regència

UN RETRAT DE LA CATALUNYA DE 1833

Com en qualsevol conflicte, no es pot entendre la Primera Guerra Carlina sense tenir en compte algunes consideracions relatives a la realitat material de la Catalunya del seu moment. Les geografies política, física, econòmica i humana poden aportar apreciacions importants al respecte. Amb tot, cal senyalar que, en el cas del període estudiat, ens trobem davant una Catalunya que pot ser considerada una realitat «territorial fragmentada». Aquesta fragmentació es deu a les principals característiques del període estudiat. Les jurisdiccions senyorials estaven molt repartides entre senyors, aristòcrates i eclesiàstics, a més de la Corona. Aquesta fragmentació jurisdiccional ja es manifestava a Catalunya en temps de la Baixa Edat Mitjana. El 1392, la monarquia de Joan I només tenia sota la seva jurisdicció un 12,43% del territori i el 22,17% de la població total de Catalunya. Malgrat els esforços realitzats pel rei per recuperar el control, el 1414 era un 27,87% del territori i, sols un 30% de la població existent.²⁰⁵ Tot i algunes variacions, la Nova Planta de 1716 no va alterar substancialment ni el sistema ni el mapa de jurisdiccions. De fet, la Reial Audiència es va limitar a tenir una «missió tutelar» en l'elecció dels càrrecs públics.²⁰⁶ No en va, el nombre de jurisdiccions que controlava la monarquia a Catalunya a l'any 1800 era només del 23,7% del total de localitats, i a l'entorn del 40% del total de la població.²⁰⁷ La resta es repartia entre el domini nobiliari o secular (34,4%), l'eclesiàstic (25,5%) i altres formes jurisdiccionals (16,4%).²⁰⁸ Una comparativa amb la resta de la península no resultaria gaire més afalagadora perquè en realitat el control reial del territori no arribava a la meitat de la totalitat: sota domini de reialenc era 47,4%, els senyorius seglars eren el 34,53%, els eclesiàstics eren el 15,61% i, finalment les Ordres Militars controlaven el 2,73%.²⁰⁹ Amb aquesta fragmentació del control territorial tenien lloc moltes casuístiques quant a la fiscalitat o les relacions amb la superioritat. Resulta simptomàtic que, en moltes localitats catalanes, ja en plena Edat Mitjana, no se celebressin honres a la mort del rei i, paradoxalment, sí hi hagués plena solemnitat cerimonial a la mort del baró.²¹⁰ En una perspectiva transversal, s'aprecia com les relacions socials i lleialtats polítiques de proximitat guanyen pes en favor del poder jurisdiccional –moltes vegades baixa noblesa– present de manera directa en el territori en detriment del llunyà poder del rei. En aquesta línia de fragmentació territorial, resulta interessant tenir en compte que, a la

d'Urgell (ARNABAT MATA, R. (2001). *La revolució de 1820 i el Trienni liberal a Catalunya*. Vic: Eumo, p. 260-266; __ (2006). *Visca el rei i la religió. La primera guerra civil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, p. 251-293). Temps després, en la revolta dels Malcontents, els reialistes aixecats també s'articularen a través de Junta Superior, situada a Manresa (TORRAS ELÍAS, J. (1967). *La guerra de los Agraviados*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 54-62; SUÁREZ VERDAGUER, F. (1972). *Los Agraviados de Cataluña*. Pamplona: EUNSA, vol. I, p. 87-88) i, en plena Primera Guerra Carlina, en l'òrbita liberal i isabelina, també es configuraren Juntes (MOLINER, 1997: 131-195).

²⁰⁵ SABATÉ, F. (2003). “La Corona de Aragón”. *La época medieval: administración y gobierno*. Historia de España, tom VIII. Madrid: Istmo, p. 339 i 438.

²⁰⁶ BURGUEÑO, J.; GRAS, M.M. (2014). *Atlas de la Catalunya senyorial. Els ens locals en el canvi de règim (1800-1860)*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya – Rafael Dalmau, p. 22-24.

²⁰⁷ Xifra que representa la mitjana de població atribuïda a la jurisdicció directe del monarca. Se senyala que el 1787 era un 42% del total i, el 1831 s'estableix el còmput entre el 41% i el 45,6% del total, vegeu BURGUEÑO; GRAS (2014: 47).

²⁰⁸ BURGUEÑO; GRAS (2014: 46).

²⁰⁹ ORDUÑA REBOLLO, E. (2003). *Municipios y provincias. Historia de la Organización territorial española*. Madrid: Federación Española de Municipios y Provincias; Instituto Español de Administración Pública; Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, p. 201.

²¹⁰ SABATÉ (2003: 438).

Catalunya de 1824, existien 2.039 entitats municipals.²¹¹ Amb tot, de totes elles, només quinze superaven els sis mil habitants.²¹² Per contra, la major part eren poblacions molt inferiors a mil habitants. Des del segle XVIII, la jurisdicció reial a Catalunya es localitza relativament en poques poblacions.²¹³ Això significava que la realitat jurídica entre dues poblacions limítrofes podia ser totalment diferent i, així mateix, determinades disposicions podien deixar de tenir validesa en el municipi veí. Els pesos i mesures del mercat, el valor de moneda, la vigència de determinades taxes, la capacitat de les autoritats locals, entre d'altres, són algunes de les qüestions que podien ser diametralment oposades. A tot això, cal sumar-hi la circulació de mercaderies i persones, subjecte a determinats drets de pas en alguns ponts, barques i portatges. El trànsit estava igualment condicionat per les característiques de les vies, ja fos d'amplada per als carruatges com pel seu manteniment, adés de la seguretat condicionada per lladres, bandolers, entre altres perills. L'orografia de Catalunya tampoc ajudava a la cohesió territorial.

Sobre aquestes qüestions, caldria contemplar com a fonts les descripcions realitzades per viatgers en els anys de la Primera Guerra Carlina, així com els diccionaris, documents que ens haurien de permetre tenir una visió de conjunt del context objecte d'aquest estudi. Existeixen alguns diccionaris geogràfics editats a la segona i tercera dècada del segle XIX, els quals ofereixen un conjunt de dades d'ineludible valor, encara que no sempre objectives i verificables.²¹⁴ Així mateix, es podria recórrer a les respostes del qüestionari realitzat per Francisco de Zamora a les darreries del segle XVIII, les quals aporten dades i descripcions valuoses, malgrat la seva distància amb l'època aquí examinada. Cal insistir, però, que a mesura que s'avança en la lectura d'aquests documents, es copsen els límits inherents a l'òptica i perspectiva d'anàlisi del viatger.

D'altra banda, tampoc s'ha de passar per alt que moltes poblacions catalanes comptaven amb un seguit de recursos de producció agrària i industrial i d'influència comercial –com a centre de mercats i fires– amb tota la repercussió social i econòmica que això suposava. I és que moltes poblacions eren productores de matèria primera per a la indústria (llana, suro, vi, ...) o punts de tractament d'aquesta matèria (molins paperers, fariners, fargues o batans) per a la seva transformació en producte acabat (tèxtil, ...) o per a seguir essent tractat (farina, ferro, ...).

Tots els aspectes mereixen ser considerats perquè afecten el curs de la guerra. Per exemple, que els carlins ocupessin una població volia dir que es feien amb el control

²¹¹ Una realitat territorial que diferia dels 943 municipis que existien a les darreries del segle XX (RUEDA, I.; CASTILLÓ, A.; MATEU, X. (1995). “La prestació dels serveis municipals en municipis amb nuclis agregats. Problemes específics”. *Municipis amb nuclis agregats*. Hospitalet de Llobregat: Federació de Municipis de Catalunya, p. 17).

²¹² BURGUEÑO (1995: 235); NICOLAU NOS, R. (1991). “Els factors demogràfics del creixement econòmic, 1787-1910”. *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol.2, p. 24.

²¹³ Per a més detalls sobre les jurisdiccions en el mapa català, vegeu BURGUEÑO, J.; GRAS, M. M. (2014). *Atlas de la Catalunya senyorial. Els ens locals en el canvi de règim (1800-1860)*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya – Rafael Dalmau.

²¹⁴ Hom pot trobar interessants anotacions en aquestes obres com per exemple el valor estratègic de la població. Serveixi d'exemple el cas de Berga que vers el 1830 es deia que «En todos tiempos se ha considerado este punto [Berga], como un de los de mayor importancia para la defensa del Principado por su interesante posicion» (UNA SOCIEDAD DE LITERATOS (1830). *Diccionario geográfico universal*. Barcelona: Impremta Josep Torner, tom II, p. 17). Una de les apreciacions que explicaria perquè els carlins catalans van traslladar la seva capital de Solsona a Berga, ambdues ocupades amb pocs mesos de diferència.

d'una entitat territorial determinada i, alhora, d'un ingrés econòmic en concepte d'impostos i derivats, però, a més, que tenien al seu abast un conjunt de béns de producció concrets i, igualment, l'abast social de la xarxa comercial/industrial que se'n derivava. Ara bé, les poblacions –grans, petites o minúscules– no tan sols aportaven uns mitjans de producció i comerç a l'engranatge de l'Administració pública carlina per donar resposta a les seves necessitats, sinó que, i sobretot, significaven aixopluc per als seus combatents; i és que per donar subsistència, descans i una llar de foc a una partida de guerrillers no calia una gran infraestructura.²¹⁵

En un context bèl·lic, el procés d'incorporació d'un territori i la seva integració plena sota l'òrbita dels ocupants, especialment en zones properes a la frontera, requeria un seguit d'iniciatives que permetessin la seva assimilació sense que, d'entrada, hagués de suposar la seva organització o manutenció. El control *de facto* d'un territori implicava un conjunt d'estratègies de formulació i fixació d'una identitat que havia d'anar més enllà de la demostració progressiva de la relació de pertinença a través d'un document jurídic eventual que provés la relació administrativa.²¹⁶ Així doncs, aquest conjunt d'iniciatives d'assimilació s'havien d'emmarcar en les realitats política, humana i econòmica d'un territori. Un correcte domini i explotació dels recursos naturals, industrials i comercials permetria un desenvolupament mínimament normal de la vida quotidiana de la comunitat. Per aital motiu, era necessari un coneixement, el màxim d'exhaustiu possible, d'aquests recursos. Només així era factible garantir el desenvolupament de les mesures de cohesió social que mantindrien unida la comunitat més enllà dels vincles purament juridicoadministratius.²¹⁷

Després que determinades poblacions quedessin ocupades per qualsevol dels dos bàndols confrontats, entraven en joc un conjunt de dinàmiques econòmiques, socials i polítiques. Les relacions humanes i, sobretot econòmiques, arrel de les diferents activitats de producció i, també, de les comercials requerien la intervenció de tots els agents implicats: proveïdors, fabricants, comerciants i compradors. No es tracta tant dels mercats amb les grans àrees comercials o industrials, sinó de les *Xarxes menors o complementàries*. Aquestes xarxes de municipis s'han de considerar com a un conjunt de poblacions en les quals es constaten diversos graus de dependència entre els diferents nuclis petits i a l'entorn d'un nucli mitjà i que, de vegades, podien servir de complement a Barcelona i la seva àrea d'interacció (nodriment de matèries primeres i recepció del producte acabat).

Els estudis existents ens mostren com hi havia diferents graus de connexió que anaven, des de la més estreta vinculació fins a la més absoluta autonomia. En el segle

²¹⁵ Serveix d'exemple l'arribada del voluntari Lichnowsky a la Catalunya de 1838. La primera població carlina a la qual arriben és Serrat, que actualment forma part del municipi de Queralbs (BURGO, 1985: 100). Un punt habitat tant petit que ni Madoz en recull els seus habitants; el 1970 tenia 20 habitants (MADOZ, P. (1985). *Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragó al «Diccionario geográfico – estadístico – histórico de España y sus posesiones de Ultramar»*. Barcelona: Curial, vol. II, p. 320; GEC, 1979: vol. 13, 529).

²¹⁶ És interessant constatar com existeixen nombrosos paral·lelismes amb altres períodes històrics que plantegen situacions més o menys anàlogues en les quals determinades explicacions són aplicables en ambdós casos. Tot el concepte exposat en aquest paràgraf parteix de PINTO COSTA, P. (2016). "Configurar el territorio: una prioridad para las órdenes militares presentes en Portugal". *Órdenes militares y construcción de la sociedad occidental, s. XII-XV*. València: Sílex, p. 432.

²¹⁷ Entenem com a mecanismes de cohesió social a «les rutines, els rols, les estructures i les institucions (entenent institucions com a conjunt de pautes que regulen el comportament dels individus)[...]» però que «no són eternes, ni alterables [...] però no poden desaparèixer» atès que «sense rutines, rols, estructures i institucions no hi pot haver societat» (CARDÚS, S. (Coord.) (1999). *La mirada del sociòleg. Què és? Què fa, què diu la sociologia?*. Barcelona: Edicions de la UOC – Proa, p. 20).

XVIII, aquestes dinàmiques, lluny de trencar-se, es van consolidar i enfortir, com succeí, per exemple, en el cas de la vila de Ripoll. Ripoll, pel seu vincle amb el treball del ferro i les armes, va mantenir una interdependència molt gran amb Barcelona però, al mateix temps, va preservar les seves pròpies xarxes, les quals li permeteren controlar tota la producció de ferro del Pirineu i de l'àrea francesa del Conflent. Les poblacions de l'interior de Catalunya tampoc es quedaren estancades, si tenim en compte alguns casos com el de Balaguer, en què les seves relacions s'expandiren per Catalunya i l'Aragó. El cabotatge marítim català, a més d'arribar a tots i cadascun dels ports catalans, s'estenia fins a Gènova, un dels principals ports del Mediterrani. El port de Tortosa mantenia contactes amb Horta de Sant Joan, Gandesa, Falset, Prades, Valls, la Selva, Montblanc, Tàrraga, Cervera, Lleida, Balaguer, Alcanyís, Casp, Montalbán, Castelló, València, Saragossa, Calataiud.²¹⁸

Les comunicacions

Sota l'epígraf genèric de «comunicacions» s'hi volen recollir dues classes d'informacions: unes directes –o objectivables– i, unes indirectes. Pel que fa al primer grup és important comprovar quins eren els camins existents a Catalunya durant la Primera Guerra Carlina, així com el flux quantitatiu de viatges i mercaderies, les tipologies preferides de comunicació, les vies escollides que podrien ser per terrestres o marítimes, la capacitat de difusió en mercats, fires, botigues, etc. Aquestes informacions poden reportar dades importants per entendre la logística d'ambdós bàndols. Igualment, les informacions indirectes ens aporten notícies sobre l'estat de les comunicacions o de les incidències que hi tingueren lloc. Una mostra d'això és la nota documental segons la qual, a les darreries de 1835 i primers mesos de 1836, després d'un temps indeterminat de problemes, la seguretat en els camins havia retornat parcialment. Aquesta nota, però, només es refereix a algunes zones del litoral català perquè el tram entre el Bruc i Tàrraga estava totalment tallat i algunes localitats com Santa Coloma de Queralt seguien incomunicades.²¹⁹ Tot això posa de manifest l'augment real de la conflictivitat bèl·lica i les seves repercussions. Fàcilment, podria posar-se en qüestió la veracitat de la font en tant que és difícil imaginar-se que la principal artèria terrestre de comunicació entre Barcelona i Madrid s'escapés del control governamental. Però, degut a aquesta preponderància carlina a la zona, tots els combois d'avituallament de les places isabelines d'aquesta carretera solien estar formats per uns quants centenars de soldats d'infanteria o de cavallaria.²²⁰ No eren només els aprovisionaments militars els que necessitaven d'una forta escorta, ja que el novembre de 1836 els isabelins va requerir 3.000 homes a fi d'assegurar la integritat del correu entre Lleida i Barcelona.²²¹

En aquesta mateixa època, els isabelins van reconèixer que era un mal moment per a les seves posicions, motiu pel qual moltes poblacions petites foren abandonades

²¹⁸ DANTÍ, J. (2011). “La xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII: un sistema complementari”. *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 13-54; DANTÍ, J. (2015). “Les Terres de l'Ebre als segles XVII-XVIII. Entre Catalunya i Aragó”. *L'articulació del territori a la Catalunya moderna*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 15-48.

²¹⁹ NOGALES (1995: 71).

²²⁰ El febrer de 1836, com a custòdia del comboi de més de cent carros a Manresa, s'hi van destinar 800 soldats del d'Oporto, 600 quintos i 30 cavalls (*El Español: diario de las doctrinas y de los intereses sociales* nº 135 (Madrid, 14 març 1836), p. 4). No era la única via catalana amb un trànsit molt difícil. A l'agost de 1837, Ayerbe va fer arribar un comboi de provisions a Gandesa. Li va fer falta 800 cavalls per assegurar el transport (*Gaceta de Madrid* nº986 (Madrid, 13 agost 1837), p. 1).

²²¹ CERRATO, J. M. (2015). *Historia postal de la Primera Guerra Carlina 1833-1840*. Madrid: Real Academia Hispánica de Filatelia, p. 36.

als carlins. Berga i Solsona estaven bloquejades; Oliana, Organyà, Torà²²² i Tuixent²²³, ocupades pels carlins i a fortificacions inexpugnables, com Cardona, s'estava «á lo menos en muy difícil comunicacion, y sin que con fuerzas que no sean muy respetables se pueda salir de sus puertas».²²⁴ Les diligències de correus dels isabelins eren constantment assaltades. El 20 d'abril de 1835 es feia pública la notícia que els carlins havien assaltat el correu a Cervera. Quan la pressió augmentava, les comunicacions de Barcelona amb Madrid es feien per via marítima, amb escala a València i el darrer tram per l'interior.²²⁵ Aquesta inestabilitat afectava tots els ressorts, perquè es transportava correu per carretera, i també la mercaderia de les fàbriques catalanes amb destí a Madrid o a la resta de mercat peninsular. Els industrials, cansats de les pèrdues per culpa del control carlí, també van derivar la mercaderia per via marítima cap a València. No en va, l'Ajuntament de Barcelona sol·licitava l'exempció de taxes al port de València en el transport de les mercaderies cap a Madrid mentre duressin les circumstàncies que impossibilitaven el trànsit per via terrestre.²²⁶

Com en qualsevol conflicte bèl·lic, el control de les comunicacions era un aspecte vital per a les parts enfrontades. L'autoritat sobre els camins significava preponderància sobre el territori però, a més, un desgast de l'enemic. Per a l'aprovisionament de determinades places, el govern isabelí havia de recórrer a un gran nombre de carruatges i una àmplia escorta.²²⁷ Això volia dir menester d'una logística important –major si considerem els recursos de l'època– ja que encloïa l'obtenció de carruatges, animals de tir, conductors i una forta escorta. L'escorta era el component més important perquè el botí representava, a més d'un recurs preuat, un cop dur a l'enemic, ja que se'l privava d'aquells elements amb què havia de subsistir. Aquesta realitat no s'escapava a ningú. Des de Santa Coloma de Gramenet, a poca distància de Barcelona, al·ludiren al problema de la guerra civil i al repartiment de provisions a les places amb les següents paraules:

«Anà augmentant la guerra de Carlins contra Cristins. Hi havia un exèrcit poderós per part, amb Generals en Cap i de Divisions, i hi havia grans combats. I el que costà més gent fou en passar combois, que eren per portar a les poblacions grosses queviures i municions, armes i altres pertrets de guerra. De combois se n'havien de passar a Igualada, a Cervera, a Lleida, a Manresa, a Cardona, a Solsona, a Vic, a Girona, a Tarragona. Les provisions dels combois pel regular sortien de Barcelona.// Per passar els combois s'unien unes quantitats de tropa, molts animals amb carruatge i de càrrega, i obligaven els pobles tants carros, tants animals de càrrega. I els carregaven. I posats amb la tropa els feien anar allà on destinava el Govern, fos allà on fos. En passar els combois sortien moltes vegades els Carlins i els donaven grans combats, i es perdia

²²² La vila de Torà va ser desocupada per la tropa isabelina per ordre governamental de 20 de setembre de 1835 i, a partir d'aleshores i fins al maig de 1836, la vila va estar ocupada pel carlins (COBERÓ COBERÓ, J. (1986). *Les guerres carlines a Torà i conca del Llobregós*. Igualada: Grup del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà, p. 55).

²²³ Els carlins van ocupar Tuixén des del setembre de 1835 fins a l'octubre de 1836 i, novament, des de juliol de 1837 fins a juliol de 1840 (OBIOLS RÍOS, J. (2004). *Tuixent, història, costums i gent*. Saldes: Abadia Editors, p. 61-62).

²²⁴ LLAUDER (1844: 150-152).

²²⁵ ANÒNIM (1981). *Successos de Barcelona (1822-1835)*. Barcelona: Curial, p. 157, nota 520.

²²⁶ *Boletín Oficial de la Província de Barcelona* nº 25 (Barcelona, 25 març 1836), p. 97.

²²⁷ «Cada convoy necesitaba una escolta numerosa como una división y para hacer su entrada en la plaza fuerte que iba aprovisionar, se necesitaban muchos días de incesante lucha», COROLEU, J. (1916). *Memorias de un menestral de Barcelona (1792-1854)*. Barcelona: José Asmarats, p. 168.

molta gent, però pel regular passaven. Se suposa que d'Esparreguera a Manresa que de la gent que morí, que tocant l'un amb l'altre no hi cabrien.»²²⁸

L'escomesa dels combois no era fàcil. No tots els camins de Catalunya eren practicables per al carruatge i, molt menys, per al trànsit tan nombrós de soldats i animals que es requeria en cada ocasió. Aquesta problemàtica, però, s'acompanya d'una altra controvèrsia relacionada. La major part de tropa reclutada per a lluitar a Catalunya en el context de la Guerra dels Set Anys no era oriünda d'aquestes terres. Per aquesta raó, tot sovint, les tropes pagaven a gent de les localitats per a que els guessin pel millor pas entre pobles veïns. Tanmateix, el moviment de tropes dins el territori resultava ser un contratemps per als isabelins: primer de tot, no es coneixien els camins; segonament, aquests no eren practicables per a grans contingents i, finalment, les urgències del combat no permetien demora en la persecució de carlins i la subjecció a particulars. En data molt primerenca, el 13 de març de 1834, Manuel Llauder, capità general de Catalunya del bàndol isabelí, enviava una ordre al comandant d'armes de Solsona per a realitzar un reclutament de guies que permetés assegurar el moviment àgil de les brigades lleugeres de xoc. Llauder també va estipular algunes facilitats per atraure carlins a la seva causa tot promentent l'indult i la paga de 6 rals diaris. La iniciativa fou totalment estèril ja que ningú es va presentar voluntàriament per a servir de guia i, tampoc, s'hi presentaren carlins.²²⁹

Per contra, el profund coneixement de cadascun dels camins existents possibilitava que els carlins es poguessin moure amb una rapidesa inusitada. L'11 de maig de 1836, davant dels darrers esdeveniments a la contrada, la comandància d'enginyers de l'exèrcit isabelí emetia un informe després de la inspecció de la cruïlla de camins entre Monistrol de Montserrat, Vacarisses i Castellbell i el Vilar. En el text, mostraven la problemàtica dels camins:

«Reconocidos prolijamente los puntos de Monistrol, Baquerizas, y Castellvell a fin de examinar si sus fortificaciones defienden todos los pasos del rio Llobregat, é impiden el transito de los enemigos á Tarrassa y llano de Barcelona, se observa que si bien la posicion de aquellos tres pueblos forma, proximately un triangulo equilatero de legua y media de lado cuyo vertice en Baquerizas de esta del rio, tiene base en la porcion o brazo mismo rio comprendida entre sus dos puentes de Monistrol y Castellvell á que concurren los caminos mas usados para internarse desde la montaña. Tambien la posibilidad de vadear el rio en el intervalo de los puentes, cuando lleva su caudal ordinario, facilita al Selvatico faccioso el paso, sin sugencion á buscarlo precisamente por aquellos sucederia á otro enemigo que obrando estrategicamente, hallaria obstaculo en lo que aquel, por sus conocimientos topográficos, y gran movilidad no lo encuentra pues la esperiencia nos manifiesta frecuentemente que con la misma á mas facilidad, hacen las facciones sus marchas, y retiradas ó dispersiones por las cumbres de los cerros y los precipicios que por los caminos reales, y así la fortificacion de dichos pueblos no pasará de una defensa local sin que pueda considerarse como una línea ó série de puestos suficiente para hacernos dueños de todos los pasos del rio, ni impedir el transito de los enemigos á Tarrasa y llano de Barcelona.»²³⁰

Arribats en aquest punt, resulta imprescindible, realitzar una revisió crítica de les circumstàncies de les geografies política i econòmica del Principat català en els anys de la Primera Guerra Carlina. El control efectiu de les vies de comunicació i les

²²⁸ SAGUÉS BAIXERAS, R. (dir.) (1992). *Jaume Galobardes (1776-1863). Crònica del seu temps*. Santa Coloma de Gramanet: Museu Torre Balldovina, p. 62.

²²⁹ LLADONOSA, J. (1967). *La Primera Guerra Carlina a les terres de Lleida*. Barcelona: Dalmau Editors, p. 5-6.

²³⁰ ACA. Fons Comandància d'enginyers. Núm. 593. *Sobre el reconocimiento militar de los puestos de Monistrol, Castellvell y Baquerizas*. 1836. Exp. Monistrol.

possibilitats de moviment de persones i mercaderies foren algunes de les prerrogatives més importants. Així potser, i per ressaltar un aspecte concret, s'explica el perquè els carlins pogueren desplaçar-se a gairebé qualsevol punt de Catalunya, extreure fusta per a la mestrança de Berga i transportar-la des del punt d'extracció fins a la capital carlina.²³¹ El transport d'aquesta fusta, des del punt de tala fins a la foneria de Berga, suposava una capacitat logística destacable per part dels carlins ja que, com a mínim, requeria un tren de càrrega suficient (carruatges i animals de tir). Alhora, també volia dir que els carlins creien comptar amb la seguretat suficient de poder garantir l'operació amb èxit. Emperò, no sempre aquests combois d'aprovisionament resultaven fructuosos. Després de topades amb les tropes isabelines, alguns carlins resultaven morts i requisada la mercaderia.²³²

Cal revisar les dades existents i plantejar-les amb una perspectiva crítica sense obviar les circumstàncies de cada espai i temps. Segurament, d'aquesta manera, es podrà dimensionar millor algunes de les característiques de la guerra i, segons cada cas, podran prendre una dimensió més ajustada a la realitat del moment.

Camins, carreteres i ponts

Els camins i les carreteres no són una mateixa cosa, amb tot, és cert que serveixen de punt de comunicació entre dos punts determinats. L'amplada de la via i els acabats de la mateixa són uns dels principals elements que distingeixen un camí d'una carretera. A diferència del camí, la carretera havia de ser suficientment ampla com per a que un carruatge pogués circular-hi amb seguretat i tranquil·litat. Segons la importància de la via, aquesta amplada podia ser major per a permetre el trànsit rodat de més d'un vehicle de tracció animal. Les carreteres servien per al transport de mercaderies, transeünts i moviments de tropes en cas de necessitat. Unes bones vies de comunicació permetien la ràpida mobilització de la soldadesca per arribar al punt en qüestió, així com també, permetria l'aprovisionament o moviment a la rereguarda. Resultava més difícil moure grans contingents de soldats, carruatges, mercaderies, etc., a través de camins que no estaven preparats per a un trànsit tan intens. No tots els camins servien per a una mobilització segura.

Des d'antic, existeixen diferents tipologies de camins públics i privats. La nomenclatura de tots ells podia variar segons la zona geogràfica o el costum local. Tanmateix, es podrien establir tres grans categories de vies segons l'usuari: els transitats per vianants a peu; altres eren per a bèsties de càrrega, com ara mules o cavalls i, finalment, els camins carreters, l'amplada dels quals podia oscil·lar de mitjana entre els dos i tres metres d'amplitud encara que, en determinades ocasions, podien arribar assolir el doble en giravolts. Molts d'aquestes camins de carro solien tenir una amplada que possibilitava el pas dels carruatges a l'ús comú de les terres que trepitjava i, a la vegada, permetia el pas d'un home a peu. Ara bé, determinades carreteres podien tenir un pas de via molt més ampli respecte als camins abans mencionats; això sí, no eren les amplades més comunes.²³³

²³¹ El 9 d'agost de 1837, un grup de carlins va extreure fusta de Sant Pere de Ribes (Garraf). Vegeu *Gaceta de Madrid* (Madrid, 19 d'agost 1837), núm. 992, p. 2.

²³² Així va succeir el 17 de gener de 1838 amb l'expedició carlina que es trobava a Sant Feliu de Pallarols (Garrotxa). Vegeu la *Gaceta de Madrid* (Madrid, 16 febrer 1838) núm. 1176, p.1.

²³³ OFICINA D'ESTUDIS JURÍDICS DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA (2013). *Costums sobre termenals, camins i agües*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia. Institut d'Estudis Catalans [2ª edició de l'obra editada el 1921. Estudi introductori a cura de Jesús Burgueño], p. 37-44.

Val a dir que s'ha arribat afirmar que, a la Catalunya del segle XVIII i de la primera meitat del segle XIX, no hi havia camins. Tanmateix, aquest afirmació ha estat categòricament desmentida. En tot cas, caldria diferenciar entre els diferents tipus de camins i carreteres. En el primer terç del segle XIX, per Catalunya només hi passaven tres carreteres generals:

1. De Barcelona a Madrid, via Igualada i Saragossa.
2. De Barcelona a França, via Mataró, Girona i Figueres
3. De Barcelona a València, via Vilafranca, Tarragona i Tortosa

La resta de vies eren camins de ferradura els quals feien gairebé impossible el desplaçament de carruatges i mercaderies a llargues distàncies. Pascual Madoz, en referir-se a aquestes vies, va descriure-les com «caminos de vereda y herradura que son los más, e intransitables en diferentes épocas del año; los carreteros principales presentan muchos trozos difíciles y arriesgados, a la par que famosos por los horrendos crímenes en ellos perpetrados».²³⁴

En tot cas, en alguns reconeixements militars francesos, a les darreries del segle XVII, es comptabilitzaven setanta cinc camins. Tanmateix, de tots aquests camins, només en vuit s'hi podien fer passar canons i, de la totalitat de les vies, tan sols quaranta tres eren aptes per als cavalls. La realitat és que hi havia pocs camins carreters, que no vol dir de murrallers o de bast.²³⁵ Per tant, en una xarxa viària com la descrita, en cas de conflicte, el trànsit de grans combois de proveïment, de moviments de tropa o, fins i tot, de transport de canons acaba essent intricat.

Era un fet reconegut a la mateixa època que l'estat dels camins i carreteres a Espanya era calamitós. De fet, s'afirma que no havien existit carreteres fins el 1749. Malgrat les temptatives, el desgavell era considerable, atès que, des de la mateixa administració, la comunicació i la coordinació d'esforços no existien. Les obres de camins estaven regides per un Ministeri i la construcció de ponts depenia del Consell de Castella. En alguns casos insòlits, es feien ponts per on no havien de passar camins i, al contrari, per on havien de passar camins no hi havia ponts per passar el riu. En certa ocasió, es van destinar 27 milions de rals per a la construcció d'una carretera entre la curta distància existent entre Barcelona i Vilafranca del Penedès. Amb tot, van ser tants els desencerts de l'execució que, a pesar de la considerable suma que s'hi va destinar, en pocs anys ja no quedava vestigi de la carretera.²³⁶ A pesar de les iniciatives de millora de la xarxa de comunicacions, el 1808, abans de produir-se la invasió de les tropes napoleòniques, només hi havia 706 llegües de carretera construïda en condicions òptimes.²³⁷ Per tant, no ha d'estranyar l'asseveració sobre l'estat de les carreteres i dels camins a la Catalunya de la primera meitat del segle XIX. I és que, més enllà d'unes poques vies, la major part dels camins catalans eren de mules, senders de vianants o simples vies de bestiar.²³⁸ Igualment, la manca de recursos destinats al manteniment

²³⁴ PASCUAL, P. (2007). "La Diputació i la construcció de la xarxa catalana de carreteres: 1840-1868". *Història de la Diputació de Barcelona*, 1812-2005. Barcelona: Diputació de Barcelona, tom I, p. 156-157.

²³⁵ SALES (1991:19). Per a una idea més gràfica sobre les carreteres i els camins existents a Catalunya en aquest primer terç del segle XIX, es pot consultar el mapa de la xarxa de camins segons el *Prontuario de Serra i Bosch* de 1808 a FONT (1999: 76).

²³⁶ *Memoria sobre el estado de las obras públicas en España en 1856* (1856). Madrid: Imprenta Nacional, p. 17.

²³⁷ *Ibidem*, 22. Per a una visió de conjunt dels primers trenta anys del segle XIX, vegeu FONT (1999: 102-105) i, PASCUAL (2007: 158-159).

²³⁸ TORRAS RIBÉ, J.M. (1991). *Camins i viatgers a la comarca de l'Anoia (1494-1834)*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 16.

dels camins forçava que molts d'aquests estiguessin constantment en mal estat. No importava l'emplaçament de les vies, com és el cas de la mateixa frontera, a la zona del corregiment de Puigcerdà, on el transport de mercaderies era constant i, en canvi, l'estat dels camins «no era muy practicable».²³⁹

La quantitat i la qualitat de les vies de comunicació és una variable en l'anàlisi de la Primera Guerra Carlina. A causa de l'orografia muntanyosa d'una part important del territori, fàcilment podien haver indrets que, durant un temps indeterminat, quedessin totalment aïllats per la neu. Durant quatre mesos a l'any, era inviable el pas de Tarascó de Foix a Ordino d'Andorra.²⁴⁰ Una realitat no molt diferent es donava a la cruïlla de la Vall d'Aran, el Pallars Sobirà i l'alt Pallars Jussà, indrets que, bona part de l'any, restaven bloquejats per la neu.²⁴¹ Si examinem el cas de la Vall d'Aran, s'afirma que, per connectar amb França, només disposava d'una única via seguint el riu Garona. Per contra, les comunicacions amb l'Aragó i Catalunya eren pels ports d'alta muntanya de Benasque, Vielha, Rious i Espot. Amb el primer, s'arribava a l'Aragó; des del port de Vielha, s'accedia a tota la Noguera Ribagorçana i, a través de Rious i Espot, s'accedia al corregiment de Talarn, valls de Boí i del Pallars.²⁴² No resulta estrany, doncs, que davant la dificultat de pas pels ports catalans, el novembre de 1835, Pascual Madoz entrés amb una forta columna a la Vall d'Aran pel cantó de França i així assegurés la victòria i el compliment de la seva lleialtat a Isabel II després de l'ocupació carlina de la Vall d'Aran.²⁴³ L'any 1838, els carlins intentaren recuperar-la. El pas pels ports no fou fàcil i, després de fracassar en el seu intent d'ocupar la Vall d'Aran, en retornar pel port ple de neu, les pèrdues humanes, materials i logístiques foren importants.²⁴⁴

Un altre element a valorar quant a comunicacions és a l'entorn dels sistemes emprats com a pas en rius. Estan abundantment documentats l'existència de ponts, palanques i barques de pas. Interessa especialment matisar algunes apreciacions pel que fa als ponts a Catalunya. Generalment, l'existència d'un pont de pedra significava la preponderància social, política o econòmica d'un entorn molt determinat. No era un fet isolat propi de l'època moderna. Posem pel cas, el pont de Monistrol de Montserrat impulsat per l'abat en els primers anys del segle XIV. Els interessos polítics i econòmics del monestir de Montserrat portaren a la iniciativa de l'abat a promoure la seva construcció.²⁴⁵ També, segles després, diferents interessos van intervenir en el procés de construcció del pont de Carles III, el qual connectava les poblacions de Molins de Rei i Sant Vicenç dels Horts.²⁴⁶ En aquest punt, hom es podria preguntar quin

²³⁹ CORNIDE SAAVEDRA, J. (2008). *Descripción física, civil y militar de los montes Pirineos (1794)*. Tremp: Garsineu [Edició a cura de Juan José Nieto Callén i José María Sánchez Molledo], p. 114.

²⁴⁰ SALES (1991: 20).

²⁴¹ ACA. Reial Audiència. Caixa 384. Exp. 193.

²⁴² CORNIDE (2008: 112-113).

²⁴³ LLADONOSA, J. (1967). *Invasions i intents d'integració de la Vall d'Aran a França*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 61.

²⁴⁴ SÁNCHEZ CARCELÉN, A. (2015). *La Primera Guerra Carlina a la Cerdanya*. Avià: Centre d'Estudis d'Avià, p. 247-250.

²⁴⁵ Sobre la construcció del pont de Monistrol vegeu BARAUT, C. (1983). "La construcció del pont de Monistrol sobre el riu Llobregat 1317-1375", *Montserrat, butlletí del santuari* (Barcelona), núm. 5, p. 35-39; RIBAS CALAF, B. (1997). *Annals de Montserrat (1258-1485)*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat / Curial, p. 49 i sobre la seva significació política i econòmica QUINTANA (2011: 43-45).

²⁴⁶ Aquest pont pren especial rellevància respecte d'altres atès que estava compostat de 15 arcs de llarg i, en definitiva era d'una magnitud comparable al d'Aranjuez. Es pagava un dret de pas que anava a càrrec de la Reial hisenda (CODINA, J.; MORAN, J.; RENOM, M. (1992). *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*. Barcelona: Abadia de Montserrat – Curial, p. 186).

era el nombre de ponts existents en iniciar-se la Primera Guerra Carlina en el tram suggerit, entre Molins de Rei i Monistrol de Montserrat. Un ràpid repàs comportaria afegir, solament, un altre pont situat a l'alçada de Martorell. Amb una mirada general en aquest punt, aleshores, resultaria estranya la notícia segons la qual un grup de mariners van desembarcar al port de Cambrils amb la voluntat d'unir-se als carlins a la tardor de 1833. Es van endinsar a les terres del Priorat, tenien la intenció de passar cap a l'alta muntanya tot travessant el Llobregat en algun punt entre Monistrol de Montserrat i Olesa de Montserrat.²⁴⁷ Aquest territori, relativament escarpat, no ofería passos naturals pels quals es pogués travessar el riu amb completa tranquil·litat en qualsevol moment de l'any. Amb tot, després d'una revisió de les fonts, sembla ser que, entre aquestes dues localitats, existia un pont a l'alçada del punt conegut com el Cairat. Es tractava d'un pont construït a les darreries del segle XVIII.²⁴⁸ No era una construcció tan ostentosa com el pont de Monistrol, però permetia el pas de carruatges i animals amb certa tranquil·litat. Tot sembla apuntar que va ser molt utilitzat pels carlins. No en va, el 24 d'agost de 1835, des de la Capitania General de Catalunya, es va manar executar l'ordre inexorable de fer volar el pont amb «4 o 5 barrinades».²⁴⁹

Indústria i comerç

En aquest epígraf hom pot comprovar l'existència de múltiples factors i variants que condicionen la mirada existent. Si es pren de base determinades premisses segons les quals la indústria es concentrava en determinades poblacions que solien coincidir amb determinades capitals administratives o econòmiques, la mirada que queda desdibuixa l'existència de cap entramat industrial a la resta del territori. En aquest punt, no interessa entrar en el debat sobre si es podria considerar «indústria» o «manufatura» els processos, o sistemes, de producció industrial dins les possibilitats tècniques de l'època. El procés de mecanització de la producció industrial no pren una volada inusitada fins temps després d'haver acabat la Primera Guerra Carlina.²⁵⁰ Convé afegir que, fins a l'entrada de ministres liberals als governs d'Isabel II, els gremis i les confraries van seguir amb tota la força i el rigor que les circumstàncies els permeteren. El control dels gremis comprèn el seguiment personal dels seus membres, el volum de producció i, també, el procés artesanal –o manufacturat–.²⁵¹

²⁴⁷ ANGUERA, P. (1995). *Déu, Pàtria i fam. El primer carlisme a Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 93, nota 13.

²⁴⁸ Cap al 1761, l'Ajuntament d'Olesa de Montserrat va sol·licitar a Carles III la construcció d'un pont gran de pedra que, seguint la carretera general des de Molins de Rei, travessés el riu Llobregat en direcció a Esparreguera i el Bruc. L'objectiu era connectar Olesa amb la carretera principal en direcció a Madrid. Segons els peticionaris, aquest pont podria unir el flux provinent de la carretera de Girona. Si bé es van realitzar alguns estudis previs, va caldre noves peticions renovant la sol·licitud i, finalment, el 1776 va autoritzar la construcció d'un pont, però el resultant, seria d'unes dimensions molt menors al projectat inicialment. Més informació la trobareu a FONT (1999: 88-89).

²⁴⁹ HERNÁNDEZ CARDONA, À. M.; NAVARRO, E. (2015). *Els ponts d'Esparreguera*. Esparreguera: Ajuntament d'Esparreguera, p. 65.

²⁵⁰ Per a un exemple interessant sobre aquest pas d'indústria tradicional a la concepció més moderna, o tecnificada vegeu MALUQUER DE MOTES BERNET, J. (1991). "L'era del vapor". *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 1, p. 158-174; FERRER ALÒS, LL. (2011). *Sociologia de la industrialització. De la seda al cotó a la Catalunya central (s. XVIII-XIX)*. Barcelona: Fundació Noguera, p. 353-473.

²⁵¹ Sobre aquest tema vegeu GONZÁLEZ SUGRAÑES, M. (1915-1918). *Contribució a la història dels antics gremis dels arts i oficis de la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Estampa d'Enrich i Companyia, 2 toms; VOLTES RIBALTA, P. (1970). *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*. Madrid: Confederación de Cajas de Ahorros; com a contrast territorial quant a gremis vegeu MORAL RONCAL, A. M. (1998). *Gremios e*

Existeixen nombrosos estudis sobre el procés de la industrialització a Catalunya, i a Espanya.²⁵² Tanmateix, si la perspectiva d'anàlisi se centra en territoris concrets, es pot confirmar l'existència de *Xarxes menors complementàries*.²⁵³ La mobilitat humana i les xarxes establertes per raons de relació familiar o econòmica esdevenen certament complexes. Existeixen dades estadístiques oficials que informen que a la Catalunya de 1833 hi havia uns vint-i-sis mil operaris a les fàbriques catalanes.

Fàbrica	Núm. Operaris
Lli	7.612
Cotó	6.321
Llana	3.545
Seda	3.211
Pells	2.800
Licors	---
Pisa	325
Quincalla	1.752
Paper	749
Sabó	117
TOTAL:	26.432

Font: CANGA (1833: tom I, 415).

Ara bé, aquestes dades amaguen diferents controvèrsies. En primer lloc, no reflecteixen la totalitat de les indústries existents a la Catalunya de 1833. Aquestes dades són xifres oficials que no contemplen les ocultacions d'activitat econòmica ni tampoc altres sectors econòmics com ara el transport de mercaderies –per terra o per mar–, manobres; professions liberals; mariners; oficials públics; etc. No existeixen dades fefaents sobre moltes d'aquestes activitats. En nombroses ocasions, no se sol considerar la rellevància social (laboral), econòmica o administrativa d'aquests altres sectors econòmics. Tant és així que, rarament, se solen contemplar en els estudis i molt menys es prenen en consideració en el moment d'anàlisi crítica. N'és un exemple el tràfic de neu produïda en pous de glaç o de neu. El seu desenvolupament requeria una infraestructura molt específica i, a més, el seu transport als punts de destí. Aquesta indústria resulta interessant en tant que passa inadvertida en la majoria d'ocasions per als historiadors i, en canvi, esdevé un testimoni més de les relacions socials, els hàbits culturals i mèdics (per a les necessitats en context d'epidèmia o de guerra). Des d'antic, el gel (la neu) se solien utilitzar per a la conservació d'aliments o de refresc. Igualment,

ilustración en Madrid (1775-1836). Madrid: Actas; també es vol destacar alguns estudis sectorials o de casos atès que permeten una perspectiva inusitada; vegeu TORRADEFLOT CORNET, I. (1906). *Real confraria de Sant Salvador y gremi de pagesos de Manresa*. Manresa: Impremta Viuda Roca; CAPMANY, A.; DURAN SANPERE, A. (1944). *El gremio de maestros zapateros*. Barcelona: Aymà; ARTÍS, A. A.; SOLERVICENS, J. B. (1945). *Apuntes históricos sobre la confraria de Santa Marta de Hostalés y tabernés*. Barcelona: Gráficas Bachs; SANS FERRAN, J. M. (1966). *Barcelona, a través del gremio de zurradores*. Vic: Colomer Munmany.

²⁵² BENASSAR, B. et altri (1985). *Orígenes del atraso económico español*. Barcelona: Ariel; NADAL, J. (1975). *El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913*. Barcelona: Ariel.

²⁵³ De tots aquests estudis sobre la industrialització en territoris concrets de Catalunya es pot destacar ALBAREDA SALVADÓ, J. (1981). *La industrialització a la plana de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs; FERRER ALÒS, LL. (1987). *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*. Barcelona: Abadía de Montserrat; VALLS JUNYENT, F. (2004). *La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana*. Vic: EUMO; SOLÀ PARERA, À. (2004). *Aigua, indústria i fabricants a Manresa (1759-1860)*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages; a més del ja citat treball de FERRER ALÒS (2011).

els usos medicinals ja eren testimoniats des d'antuvi.²⁵⁴ La neu, o el glaç, servia per al guariment de malalts o alleugeriment de ferits. També, es va utilitzar per combatre el còlera.

A les darreries de 1834, va circular una ordre per tot el territori a fi que l'acumulació de grans quantitats de neu es destinés «para el uso de los enfermos atacados por el cólera».²⁵⁵ La neu, o glaç, era un producte molt preuat i símbol de distinció social, tant pels comitents com pels receptors. En el sarau de disfresses organitzat per la Junta de Comerç en honor a la presència de Ferran VII i la seva esposa Maria Amàlia, i amb la presència d'uns mil cinc-cents convidats, els convocants van oferir refresc als assistents després de cada ball. Servits per quaranta criats, després del primer ball van ser servits gelats de crema i de magrana, granissat de taronja, orxates amb bescuits del Cònsol i bescuits de Savoia. En acabar el segon ball, s'oferí gelats de marrasquí i escuma de canyella, granissat de llet i de llimona, pastissos i pa de pessic, càpsules merengades i melindros, i així successivament fins a dotze balls.²⁵⁶

El consum de neu no era un fet privatiu de l'aristocràcia o la incipient burgesia, sinó que estava molt més estès d'allò que es podria figurar: autoritats locals, aprenents a gremis, entre d'altres, també en feien ús. En els primers anys del segle XVIII, a Girona, el pou de glaç formava part dels Propis de l'Ajuntament i estava situat dins el recinte murallat de la ciutat.²⁵⁷ A Barcelona, era costum, a les darreries del segle XVIII i en els primers anys del segle XIX, que a les proves a mestre naiper s'obsequiés amb un refresc amb neu als assistents als exàmens d'obtenció de títol.²⁵⁸ Aquest costum d'oferir refresc als assistents o convidats no era, tampoc, un fet isolat de grans ciutats. En localitats situades a l'interior de Catalunya, en indrets que aleshores es definien com a «alta montaña», també era costum el consum de neu, o refresc, en solemnitats. Amb motiu de la festa de la Patum, per exemple, l'Ajuntament de Berga també servia refrescs.²⁵⁹

Les dimensions d'aquesta indústria són difícils de quantificar, atès que es coneixen molt poques dades al respecte. Tanmateix, per a fer-se una idea del volum general que arribava a significar, es podria tenir en compte el cas de la vila de Reus de la qual s'estimava que l'any 1765 –aleshores comptava amb catorze mil habitants– el consum local era de 480 càrregues de neu. Una equivalència de 120 kg per càrrega vol dir que el consum mitjà és de 57.600 kg de neu per any.²⁶⁰ Tot sembla indicar que un conflicte bèl·lic no és un condicionant quant al seu consum. A Tarragona, poc abans de la invasió francesa, entre 1810 i 1811, quan s'estima que eren uns deu mil habitants, el consum de neu s'havia disparat a 7.426 roves de neu, o glaç.²⁶¹

Els estudis sobre industrialització acostumen a contemplar gairebé tots els elements que intervenen en la elaboració del producte acabat, obviant-se sovint el

²⁵⁴ AMIGÓ, R. (2002). *El tràfic amb el fred al Camp de Tarragona (segles XVI-XIX)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 93-96.

²⁵⁵ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* nº 54 (Barcelona, 18 novembre 1834), p. 226.

²⁵⁶ CURET, F. (1952). *Visions barcelonines, 1760-1860. La vida a la llar*. Barcelona: Dalmau Jover, p. 320.

²⁵⁷ BOADAS RASET, J. (1986). *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social del segle XVIII*. Girona: Ajuntament de Girona – Diputació de Girona – Institut d'Estudis Gironins, p. 88.

²⁵⁸ MADURELL MARIMON, J. M. (1961). “Notas documentales de naiperos barceloneses”. *Documentos y estudios*. Volum IV. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. p. 86.

²⁵⁹ RUMBO SOLER, A. (2016). “La Patum durant les guerres carlines”. *Fronteres del carlisme: del Berguedà a ultramar*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avià, p. 29.

²⁶⁰ AMIGÓ (2002: 137).

²⁶¹ AMIGÓ (2002: 138).

procés d'elaboració. Per afegitó, la majoria d'estudis se centren en una branca de la indústria, la tèxtil, i, a partir d'aquí, desenvolupen el seu plantejament. Cert és que alguns autors van més enllà i, de manera més o menys detallada, tracten altres indústries presents en el territori, però sense arribar a abraçar la totalitat de les existents, escomesa que seria molt complicada atesa la multiplicitat de classes de factories.

Prenent de base les dades de la guia oficial del ministeri de Governació del 1836, a la província de Lleida havia fàbriques de ferro, vidre, telers de llana, aiguardent, filats i teixits de cotó, cordes de guitarra, pells, terrissaires, sabó, paper d'estrassa i, també, de paper comú²⁶²; a la de Girona, fàbriques de taps de suro, de teixits «de lienzo», cintes de seda i de cotó, de filats, espelmes, cordes de guitarra, aiguardent, filats de cotó, de pells, de naips, de sabó i de paper²⁶³, i a la de Tarragona, fàbriques d'aiguardent, sabó, paper de «medio florete», d'estampa i d'estrassa, de cartró, de teixits de llana, de teixits de seda, de teixits de cotó, teixits de lli, de pell, naips, cordes de guitarra, terrisseries, de teixits de cotó, de fideus i pastes fines, de vidre i cristall, de filats d'or i separació de metalls, paraigües de seda, espelmes, de tubs de ceràmica vidriada, totxos i altres elements per a la construcció.²⁶⁴ Amb aquesta panoràmica, i sense incloure les indústries existents a la demarcació de Barcelona, es corrobora la dificultat d'una anàlisi exhaustiva en la seva totalitat.²⁶⁵ Ara bé, amb una visualització de tota aquesta producció industrial, també caldria tenir present el transport d'aquestes mercaderies per via terrestre o marítima amb destí a comerços, fires, mercats i de venda a l'estranger.²⁶⁶

Més amunt, ja s'ha exposat la importància dels camins i, en part, la repercussió del control dels mateixos en el transport de mercaderies per al comerç i abastiment de tropa. Tanmateix, és habitual que passi inadvertit el transport de mercaderies per via marítima, així com el funcionament del moviment de barques, llaüts i vaixells. Rarament es recullen notícies relacionades amb l'abast marítim de la Primera Guerra Carlina. Moltes vegades, es transmet la idea que la repercussió de la guerra carlina a través del mar va arribar al seu punt àlgid amb la captura de la goleta «Aurora», el 9 de febrer de 1834, la qual portava armes als carlins.²⁶⁷ Però el cert és que, a través del mar, i dels ports del Mediterrani, els carlins van comerciar i abastir mercats i tropes.

Una altra qüestió a judicar és si la Guerra dels Set Anys va afectar els volums de mercaderies transportades a les zones implicades en el conflicte, és a dir, si van disminuir respecte a altres indrets no tan afectats per la contesa, perspectiva que podria quedar desestimada si hom realitza una comparativa dels volum de tràfic declarat en els ports que van des de Girona fins a Múrcia.

²⁶² *Guia del Ministerio de Gobernación del Reino para el presente año de 1836* (1836). Madrid: Imprenta Real, p. 355.

²⁶³ *Guia...* (1836: 273).

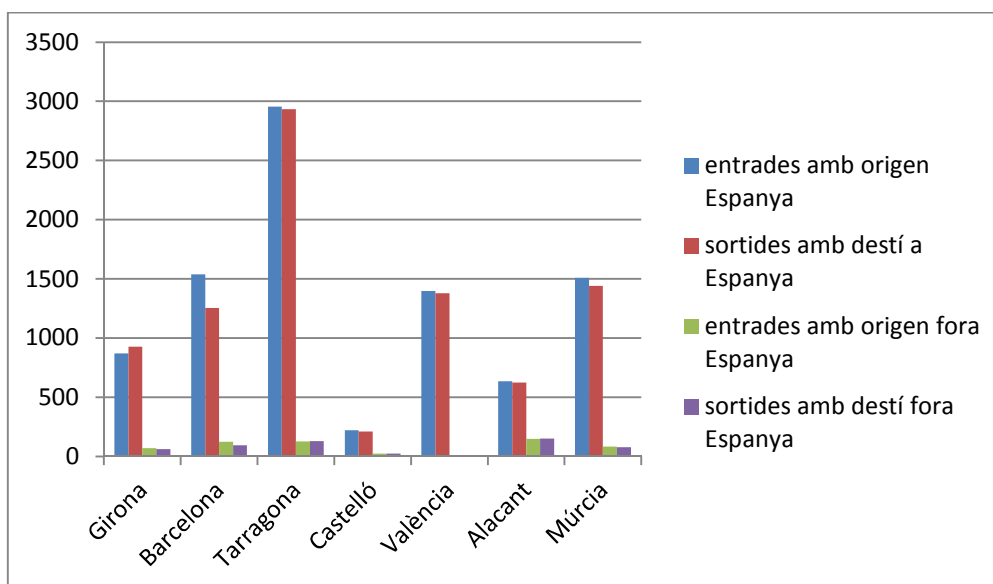
²⁶⁴ *Guia...* (1836: 580).

²⁶⁵ Les dades de fàbriques de la província de Barcelona, es poden consultar a la *Guia...* (1836: 144-150).

²⁶⁶ La mula era un dels principals animals de càrrega que s'utilitzaven en transport per carretera. El 1827, es calculava, de manera aproximada, que Catalunya anualment necessitava entre 12 i 15 mil mules (SALES, 1991: 63).

²⁶⁷ Sobre la captura d'aquesta goleta vegeu MUNDET (1990: 40-42).

Entrades i sortides de vaixells el 1835

Font: elaboració pròpia a partir de l'estadística oficial del Ministeri de Governació (1836).

Les dades de la gràfica reflecteixen l'activitat dels principals punts portuaris del moment, és a dir, no engloben totes les poblacions que disposen d'un port menor, el qual, de totes maneres, no s'ha de menystenir ja que manté una certa activitat i, a més, és apte per al desembarcament de mercaderies. De fet, tampoc estan al nostre abast dades fefaents del volum de tràfic quantitatiu del contraban, ja sigui en els principals ports o en els secundaris.

Pel que fa a la província de Girona, només es disposa de les dades oficials dels ports de Cadaqués; Roses; l'Escala; Blanes i Sant Feliu de Guíxols.²⁶⁸ Des de Tarragona, es declaren les dades dels ports de la mateixa capital, a més de Salou, Cambrils, Tortosa, Alfacs i el Vendrell.²⁶⁹ I, també s'hi inclouen les dades del port de Barcelona.²⁷⁰ Val a dir que no s'acostuma a considerar el volum de mercaderies que un vaixell podia arribar a transportar en aquella època, raó per la qual tampoc existeixen masses valoracions entorn les conseqüències que podria pressuposar la captura d'un vaixell respecte al transport terrestre. A la tercera dècada del segle XIX, la marina mercant podia estar composta de diferents tipus de naus:²⁷¹

- La fragata: veler que podia transportar entre 400 i 700 tones.
- La corbeta: o bricbarca, podia tenir capacitat entre 300 i 500 tones.
- El bergantí rodó; goleta; pollaca; pailebot: inclosos els seus mixtos, tots ells podien arribar entre les 200 i 300 tones.
- El xabec, místic, llagut, llaüt: no solien sobrepassar la capacitat de 80 tones.

Així doncs, l'interval de la Primera Guerra Carlina suposà un temps de transformacions, un període en el qual l'herència de la pràctica i l'organització de la

²⁶⁸ GUÍA... (1836:267).

²⁶⁹ GUÍA... (1836: 573).

²⁷⁰ GUÍA... (1836: 127).

²⁷¹ Se segueix la descripció de GARCÍA SANZ, A. (1977). *Història de la marina catalana*. Barcelona: Aedos, p. 423-425.

indústria canvia, no sols per la desaparició dels gremis sinó també per la creixent tecnificació. Igualment, és un temps de contrastos, en els quals perviuen molts models de manufactures, d'indústries en la seva accepció més genèrica. Aquestes activitats econòmiques, que aparentment semblen menors, impliquen un volum econòmic a considerar. En definitiva, es tracta d'unes xarxes comercials interior i exterior condicionades pel control territorial i, com no, per la capacitat volumètrica de moviment dels agents que hi intervenen –per terra o per mar–.

En aquest punt, després d'haver observat com resulta de difícil tenir una perspectiva realment acurada de la realitat econòmica de qualsevol moment, en especial atenció als anys de la Primera Guerra Carlina, s'ha optat per exposar un cas concret d'indústria que pugui resultar mínimament paradigmàtic en relació a l'estudi de l'Administració carlina, sense perdre de vista la manca de dades existent al respecte.

La indústria paperera

La qualitat del paper produït a Catalunya era molt apreciada per les altes instàncies de la Corona i les seves institucions. Es té constància que se subministrava a la Reial Acadèmia Espanyola i a les Escoles de la Junta de Comerç de Catalunya, entre d'altres.²⁷² Ateses les característiques dels camins i carreteres existents a bona part de Catalunya fins ben entrat el segle XIX, la major part del transport de paper es realitzava amb mules i, només en casos molt particulars, amb carro (o tartana) sempre que l'amplada i l'estat de conservació del camí ho permetés.

En aquest treball, no correspon analitzar l'evolució dels molins paperers ni dels processos de fabricació del mateix.²⁷³ Tanmateix, des del segle XII, hi ha una forta presència de molins i fabricants de paper. Tot i que al segle XVI aparegueren noves cases papereres, una centúria després, el sector visqué un nou increment dels professionals d'aquest ram.²⁷⁴ Malauradament es disposa de poques dades de treball que permetin una quantificació, o estimació, del volum de paper que l'Administració carlina requeria en cada un dels seus anys d'existència. Així mateix, per ara es desconeixen quins foren els principals molins de proveïment. No obstant això, cal exposar algunes dades que posen en relació el carlisme català amb els molins paperers de Catalunya.

Es té constància fefaent que, durant la guerra, la manufactura de paper va augmentar quant al nombre de molins existents en terres de Catalunya. Cal estimar que les dades que ofereixen les estadístiques oficials poden presentar algunes variables si tenim en compte l'existència de molins paperers no declarats que es dedicaven a la fabricació clandestina i contraban de paper.²⁷⁵ Tanmateix, les dades són prou explícites: el 1728 hi ha constància oficial de l'existència de trenta-dos molins a Catalunya, volum que ens reflecteix l'existència d'una primera indústria, la paperera, molt escampada en el territori i que no necessàriament es troba a prop de grans localitats habitades: sabem

²⁷² MADURELL (1972: 330-352).

²⁷³ Per a una visió de conjunt sobre la indústria paperera catalana vegeu DELGADO RIBAS, J. M. (1991). "El paper". *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol.3, p. 205-232; CABANA, F. (2001). "El paper". *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 4, p. 7-73.

²⁷⁴ MADURELL MARIMON, J.M. (1972). *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva historia*. Barcelona: Salvador Vives Casajuana, p. 28-44. Vegeu també SÁNCHEZ REAL, J. (1974). *Molino papelerero en Tarragona*. Tarragona: Instituto de Estudios Tarraconenses «Ramon Berenguer IV».

²⁷⁵ Alguns autors han plantejat que, en ocasions, s'han identificat com a molins drapers alguns molins paperers, RAMON VIDAL, J. DE (1997). *El molí d'en Calvet a Cardona*. Manresa: Edició de l'Autor, p. 7.

que n'hi havia una a Girona i tres entre Olot i Banyoles. També se'n coneix l'existència a les Planes d'Hostoles, Sant Pere de Torelló, Sant Celoni, Ripollet, Barberà, Manresa, Capellades, La Pobla de Claramunt, Carme, Sant Quintí de Mediona, Sant Pere de Riudebitlles, Tarragona, Constantí i a La Riba.²⁷⁶ Cinquanta anys després, el 1775, la xifra es triplica i passa a cent nou molins paperers a Catalunya, mantenint-se la dispersió geogràfica com a principal element.²⁷⁷ Cal considerar que, per moure el molí, calia un salt d'aigua, tret que condicionava la seva localització. El 1816, pocs anys després de finalitzar la Guerra de la Independència, a pesar de la destrucció de recursos, la Junta de Comerç va recopilar l'existència i activitat de cent seixanta-sis molins paperers.²⁷⁸ En començar la Primera Guerra Carlina, el 1833, de resultes de les convulsions polítiques, socials, econòmiques i bèl·liques, l'activitat manufacturera es va reduir poc més d'un vint per cent quedant en cent vint-i-set molins, els quals operaven oficialment a Catalunya.²⁷⁹ Al llarg dels set anys de la Primera Guerra Carlina existien més de cent molins en actiu en tot el territori català. La gran crisi d'aquesta manufactura va aparèixer a partir de 1845 amb la introducció del procés mecanitzat de producció del paper. Transcorreguts trenta anys, el 1860, el nombre de molins actius a Catalunya va passar a ser de setanta-tres en total.²⁸⁰

Si centrem la nostra anàlisi en un territori concret, sigui pel cas la zona de l'Anoia, s'observa que el 1728 hi havia una presència considerable de molins paperers: sis, a Capellades; tres, a Carme; tres, a Sant Pere de Riudebitlles; un, a la Pobla de Claramunt i un, a Sant Quintí de Mediona. Aquestes dinàmiques van anar en augment atès que, el 1775, l'estadística ens confirmava que Vilanova del Camí, Lavit, Carme, Sant Quintí de Mediona, Sant Marçal de Terrassola tenien un molí a cada localitat. A la Torre de Claramunt hi havia cinc molins; a la Pobla de Claramunt, set; a Sant Pere de Riudebitlles, deu i, a Capellades, tretze.²⁸¹ Més de cinquanta anys després, entre la tercera i quarta dècada del segle XIX, aquest mateix entorn, concretament l'Anoia, seguia essent considerat com el més important de Catalunya quant a producció de paper ja que el 1847 comptava amb trenta molins.²⁸²

A partir del segle XVI, apareixen les primeres dinasties papereres a Catalunya. Es considera que la família Romaní és la primera d'aquestes famílies. Aconseguen el favor del rei amb el privilegi de 14 de març de 1735. Però no són la única família destacada en la manufactura de paper: els germans Francesc i Pere Guarro i Fontanilles, de la Pobla de Claramunt, també, van aconseguir concessions reials de la mà de Carles III, el 21 de juny de 1773.²⁸³ Aquests favors reials eren merescuts, doncs, es judicava de major i millor qualitat el paper sortit dels seus molins en comparació del paper portat d'Holanda, fins aleshores valorat com el millor.²⁸⁴

²⁷⁶ MADURELL (1972: 44-45).

²⁷⁷ MADURELL (1972: 50); el llistat complet es troba al lligall 55, BA23. Fons Junta de Comerç. Biblioteca de Catalunya (reproduït a RAMON, 1997, 16-17).

²⁷⁸ MADURELL (1972: 101).

²⁷⁹ MADURELL (1972: 106).

²⁸⁰ MADURELL (1972: 106 i 108).

²⁸¹ RAMON (1997: 18).

²⁸² MADURELL (1972: 45 i 106-107) i HURTADO, V.; MESTRE, J.; MISERACHS, T. (1995). *Atlas d'història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, p.180-181.

²⁸³ Es pot consultar el text complet del privilegi a CABANA (2001: vol. 4, 23).

²⁸⁴ MADURELL (1972: 93-95).

Sens dubte, la indústria paperera és important per a l'estudi de l'Administració carlina, observant que l'actuació de l'Administració es manifestava públicament a través de la burocràcia –document emès per un personal autoritzat i reconegut amb la *fe pública* (i garantia)–. Però la seva significació va més enllà de la producció documental generada per l'administració pública ja que també hem de contemplar tota aquella altra producció documental pública i privada que requereix paper, com ara instàncies, cartes, documents interns, circulars, bans, notificacions i publicacions oficials com ara periòdics, estampes, fulls volanders i llibres. Per donar resposta a totes aquestes necessitats, calia un avituallament constant de paper per poder atendre anualment als requeriments dels aparells de l'Estat, o de l'administració pertinent.

El control directe del territori permetria nodrir aquesta necessitat. Unes exigències que es van poder anar arreglant a mesura que el domini carlí anava creixent i es tenia accés als molins paperers de les localitats. D'aquesta manera, per exemple, quan entre 1838 i 1839, els carlins van ocupar el 82% del partit judicial de l'Anoia van aconseguir tenir sota domini i govern directe carlí una important xarxa productora de paper.²⁸⁵ Ara bé, no tot el domini se centrava en unes determinades comarques. L'experiència de guerres passades havia mostrat als carlins com resultava profitós conèixer al detall el territori i els recursos amb els quals comptava. Si era necessari, realitzaven incursions militars en determinades localitats amb l'objectiu principal d'obtenir càrregues de paper per atendre les necessitats internes del reialisme. Un exemple paradigmàtic sembla ser el cas de Sant Vicenç dels Horts, població en la qual, des del 1779, es va erigir un molí paperer que aprofitava les instal·lacions d'un molí fariner que havia existit anteriorment. Les dificultats van ser nombroses i algunes derivaren en plets davant la Reial Audiència. Aquest molí paperer va seguir funcionant en el període de 1836 a 1853, vist que apareix citat en els documents i, fins i tot, Pascual Madoz donava fe de la seva existència.²⁸⁶ Per la localització i les característiques del seu entorn, es podria aduir que es tracta d'un molí paperer menor quant a la seva producció final. Tanmateix, alguns fets posteriors poden fer pensar el contrari. El 4 de setembre de 1822, en plena revolta contra el sistema constitucional del Trienni Liberal, els reialistes van ocupar Sant Vicenç dels Horts amb uns vuit-cents soldats. Tot sembla indicar que l'objectiu era assaltar el molí paperer d'aquella població. Segons la *Gaceta de Madrid*, només d'aquella entrada ja s'endugueren set càrregues de paper.²⁸⁷

En darrera instància, els carlins necessitaven mitjans de producció que, tot sovint, només podien afermançar amb l'ocupació territorial d'una contrada. Ara bé, era imprescindible comptar amb tot el personal adient i qualificat per a l'escomesa manufacturera; sense ells no servia de res tenir el control governatiu dels molins. Aquesta era la única manera de garantir les necessitats de la burocràcia carlina i, de retruc, la vida administrativa pertinent. Això explica perquè tenim notícia que, el 1840, Josep Guarro²⁸⁸, fabricant de paper, i els seus fills Josep (10), Emili (7), Maria (14) i Carolina (12) es presenten a les autoritats isabelines d'Esparreguera després d'haver servit als carlins.²⁸⁹

²⁸⁵ QUINTANA (2016a: 156-161).

²⁸⁶ MADURELL (1972: 891-897), RAMON (1997: 21).

²⁸⁷ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 19 de setembre de 1822), núm. 275, p. 1374.

²⁸⁸ Josep Guarro i Calvet era la quarta generació de la saga paperera, amb despatx al carrer Ample de Barcelona. Tot i que després van tornar a l'activitat paperera, les repercussions de la guerra van afectar en el treball final de la producció (CABANA, 2001: vol. 4, 17).

²⁸⁹ AMES. Fons municipal. Corres. 1840. Carta de 22 agost 1840.

LES INSTITUCIONS DE GOVERN

La Reial Junta Superior Governativa de Catalunya

Els referents i la reglamentació de la Junta Superior

Els referents

S'ha arribat a afirmar que per a l'existència d'un Estat es precisen tres elements bàsics: territori, població i organització política.²⁹⁰ Però, d'acord amb aquesta premissa, «Estat» i «règim polític» es poden arribar a confondre i a interpretar com si es tractés d'un mateix concepte. Per als autors que segueixen aquests postulats, els elements estructurals com ara el poder, el territori, la població, el dret, entre d'altres, es conjuguen formant allò que denominen «Estat». Aquests elements bàsics s'han mantingut essencialment immutables des dels primers intents d'organització política fins als nostres dies.²⁹¹ Per aquest motiu, quan es parla d'«Estat», és comú pensar en «Nació», «Govern» o «els que manen», com si fossin la mateixa cosa.²⁹² Així doncs, l'Estat és un element ferm estable; una formació social històrica organitzada com una unitat política que té unes característiques estructurals pròpies.²⁹³

En aquest capítol, es posa l'accent en l'element polític. La governació territorial estava condicionada per diferents elements que derivaven de l'origen de la sobirania, el poder i l'autoritat. El príncep, la màxima autoritat, s'havia de cenyir al respecte a les condicions jurídiques del moment, les quals permetien la unió o l'associació dels seus Estats. Sovint, aquests límits esdevindran un obstacle per als mateixos prínceps. Però, aquesta governabilitat del territori no s'ha de confondre amb la Cort, atès que aquesta darrera tan sols representava una part del conjunt de la comunitat. Sens dubte, el desplegament territorial a través de les institucions i la burocratització²⁹⁴ –elements integrants de la comunitat política que permeten la continuïtat de la mateixa– és un factor de primer ordre. Aquestes institucions, que s'estenen pel territori i que presenten una jerarquia administrativa molt marcada, no són quelcom monolític i tancat, sinó que

²⁹⁰ Segueix els paràmetres bàsics establerts a COLOMA, J. M. (1967). *Léxico de política*. Barcelona: Estela, p. 62-63. S'entén que política és la «ciència i art de governar, que tracta de l'organització i de l'administració d'un estat en els seus afers interiors i exteriors»; i la veu “governar” és definida com l'acte de «dirigir els afers d'un Estat» [Institut d'Estudis Catalans (2007). *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62-Enciclopèdia Catalana, p. 1327, 875].

²⁹¹ JIMÉNEZ DE PARGA, M. (1983). *Los regímenes políticos contemporáneos*. Madrid: Tecnos, p. 40-45.

²⁹² GONZÁLEZ CASANOVA, J. A. (1983). *Teoría del Estado y Derecho Constitucional*. Barcelona: Vicenç Vives, p. 67-72.

²⁹³ GONZÁLEZ (1983: 74); vegeu també CALATAYUD, S.; MILLÁN, J.; CRUZ ROMEO, M. (2016). “La formación del Estado: “desde abajo” Poder, sociedad y conflictos en la España del siglo XIX”. *El estado desde la sociedad. Espacios de poder en la España del siglo XIX*. Alacant: Publicacions Universitat d'Alacant, p. 9-37; Millán, J. (2018). “La primera fase del Estado-nación en España, 1808-1880: cambios sociales y espacios políticos”. *Cahiers de civilisation espagnole contemporaine*. Núm. 20 [https://journals.openedition.org/ccec/7259, consultat el 11/07/2017].

²⁹⁴ Es pot entendre per «burocratització» el procés pel qual s'instal·la la «burocràcia», considerada un «instrumento racionalizado de la organización» de l'Administració. Ara bé, no s'ha d'idealitzar aquesta burocratització ja que no estava exempta de problemes, sobretot si ens atenim al sistema rígid i escleròtic de l'organització administrativa de l'Antic Règim (CARRASCO, 1975: 124-125).

es componen i descomponen segons clientele, faccions, xarxes de mecenatge i orientacions ideològiques i religioses.²⁹⁵

En la configuració de l'Estat absolutista, institucions com ara les juntes, les capitànies generals i les intendències, entre d'altres, només podien ser organismes dependents, en diferent mesura, de l'autoritat reial. La sobirania del rei era completa. Els organismes intermedis entre el rei i el territori estaven subjectes a la seva autoritat i a les lleis que n'emanaven. Tot això condueix a situar la Reial Junta Superior en aquest estadi d'organisme de govern –o sigui, administratiu– com a l'element reial visible sobre la població d'un territori determinat. La forma de configuració i organització de la Junta en el territori serà variable depenent de l'espai, el temps i el lloc.

El record de l'experiència del passat organitzatiu a través de juntes superiors seguia present en plena guerra carlina. El 28 de setembre de 1839, després que Carles Maria Isidre de Borbó es veiés forçat a traspassar la frontera davant l'ocupació militar isabelina de les places de Navarra i del País Basc, la Reial Junta Superior Governativa de Catalunya va publicar un manifest. En aquesta ocasió, recordar les victòries passades –les quals foren aconseguïdes en les condicions més adverses– els encoratjava a seguir endavant amb la lluita:

«Sin REY, sin Real Familia, sin las plazas de primer orden, sin ejército estábamos en el año de 1808 por la perfida alevosia de Napoleon; pero la lealtad dió el grito de *al arma*, é hizo prodigios nunca vistos en los fastos de la historia: de este modo vencimos, la Europa quedó libre, y el Rey volvió a sus dominios. El mismo Soberano en el año de 1820, fué esclavizado por la faccion que ahora tiraniza la España; y sin embargo una porcion de vasallos fieles favorecida de las Potencias amigas obtuvo su libertad. Hallandonos ahora en mejores circunstancias, el resultado ha de ser tambien mas ventajoso y decisivo, y el liberalismo conocerá por la esperiencia quanto vale en los pechos nobles el sentimiento magnánimo de peler por DIOS, por el REY y por la Patria. ¿No estaba ya S[u] M[ajestad] ausente en Portugal al tiempo de comenzar la guerra? Bien podrémos ahora continuarla, aunque nos falte Su Real presencia. El REY está en espíritu con nosotros, y tiene en el corazon de cada verdadero español un trono de amor y de lealtad; y como en todas partes el S[ñor] D[on] CARLOS V. será nuestro legítimo REY, la cuestion española no ha variado de aspecto, por mas que la iniquidad por su parte haya consumado la obra de la perfidia y de la traicion.»²⁹⁶

Fàcilment es podria concloure que la Reial Junta Superior Governativa de Catalunya es va conformar tot inspirant-se en l'experiència més immediata de la Guerra de la Independència (1808-1814) i de la Guerra Reialista (1822-1823), en les quals hi participaren activament molts dels combatents que lluitaren en els diversos bàndols enfrontats durant la Primera Guerra Carlina. Ara bé, amb aquesta afirmació, s'estaria ometent la influència d'uns models institucionals que havien funcionat en la pràctica politicoadministrativa borbònica del Set-cents i que, el 1808, eren plenament presents en l'experiència política heretada. Aquests antecedents institucionals també eren coneguts per molts dels individus que es posaren al capdavant de les institucions de govern de jurisdicció carlina, ja fos perquè eren professors de Dret que exerciren a la Universitat de Cervera en el decurs de la Segona Restauració Ferrandina, o, si més no, lletrats que n'havien estat alumnes, o per haver estat involucrats en la invasió napoleònica o la guerra reialista del Trienni Liberal.

²⁹⁵ Aquest plantejament no difereix de les noves concepcions historiogràfiques a l'entorn de l'Estat que es plantegen a BENIGNO (2013: 217-220). Igualment, resulta especialment interessant el plantejament que exposà VICENS VIVES, J. (1974). "Estructura administrativa estatal en los siglos XVI y XVII". *Coyuntura económica y reformismo burgués*. Barcelona: Ariel, p. 101-141.

²⁹⁶ CDCB. Proclama de 28 de setembre de 1839.

Entre els antecedents a enumerar, una de les institucions de més rellevància fou la *Real Junta Superior de Justicia y Gobierno del Principado de Cataluña*, la qual esdevingué el govern efectiu de 1714 a 1716, abans de la implantació de la Reial Audiència.²⁹⁷ Es tracta d'una Junta que ha passat força desapercibuda als historiadors, atès que la seva documentació segueix els paràmetres de l'anterior Cancelleria Reial.²⁹⁸ Anys després, de resultes de les irregularitats governatives existents, denunciades pels propis magistrats de la Reial Audiència, així com per problemes d'ordre públic, el Govern de la monarquia va instaurar la *Junta de Gobierno del Principado de Cataluña* el 1775.²⁹⁹ Aquesta Junta, composta per totes les autoritats reials existents a Barcelona i sense jurisdicció ni capacitat coercitiva, havia de resoldre les consultes per majoria simple de vots.³⁰⁰ Estaria composta pel capità general, l'intendent, el regent de l'Audiència, dos fiscals i el governador de Barcelona.³⁰¹ Encara que la seva actuació va decaure amb el pas del anys, es pot comprovar l'abast de les intencions governatives en la seva creació a través de l'articulat de la instrucció reservada de la Reial cèdula de 21 de febrer de 1775.³⁰²

Malgrat la rellevància política, social i econòmica de les Juntes de 1714 a 1716 i la de 1775, segueix essent una fita de primer ordre l'establiment i creació de la Junta Suprema de 1787, sobre la qual s'ha parlat en el capítol quart d'aquest estudi. Si bé aquesta junta és de caràcter estatal, no va deixar de ser el gran referent quant a l'organització d'altres juntes a tot Espanya. Aquesta rellevància rau en el fet que la Junta Suprema representava el màxim òrgan de govern situat immediatament per sota del rei. A més a més, el Reial decret de 1787 establia que «haya una Junta Suprema, tambien de Estado (...) á la que concurrirán, en los casos de gravedad que ocurrieren».³⁰³ Sembla interessant constatar que la primera vegada que aparegueren sobre el territori diferents Juntes Supremes, les quals coexistiren en el temps, fou en l'inici de la Guerra de la Independència. Allò que va motivar l'aparició de nombroses juntes supremes provincials, amb l'objecte d'organitzar la resistència a la presència francesa, fou la constatació d'un buit de poder atípic. Es tracta d'un buit suscitat pels trasbalsos i la consternació constants que van des de les peculiars circumstàncies de l'abdicació de Carles IV i de l'aparició de Ferran VII, les prerrogatives emanades dels tractats de pau entre Espanya i França de 1795 fins a les no reconegudes abdicacions de Baiona.³⁰⁴

Per primera vegada, van coexistir dues legitimitats sobre el mateix territori d'Espanya. Existia la legalitat preexistent, amb tota la jerarquia institucional tradicional a través de les cancelleries i reials audiències, dependents del nou titular de la Corona, Josep I. D'altra banda, hi havien les juntes supremes, que organitzaven el territori i els recursos a cadascuna de les províncies de la Corona d'Espanya; per això, es van instituir com a juntes supremes provincials. Aquestes juntes supremes no van obeir les ordres i

²⁹⁷ GARRIGA, C. (2010). "Sobre el gobierno de Cataluña bajo el régimen de la Nueva Planta. Ensayo historiográfico". *Anales de Historia del Derecho Español*. [Madrid], nº LXXX, p. 734-735. Sobre la seva actuació vegeu GAY (1997: 76: 80) citat a GARRIGA (2010: 735 nota 74).

²⁹⁸ TORRAS RIBÉ, J. M. (2005). *Felip V contra Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 15.

²⁹⁹ ROURA (2005: 219-225).

³⁰⁰ GARRIGA (2010: 752).

³⁰¹ ROURA (2005: 225).

³⁰² Quant a la seva actuació, vegeu ROURA (2005: 225-241).

³⁰³ *Carlos III...* (1989: 97).

³⁰⁴ MOLINER (1989: 16).

manaments que els arribaven de les institucions tradicionals.³⁰⁵ Aquesta actitud no ha d'estranyar, atès que les reials audiències, la Cancelleria de Castella i demés organismes estaven sota l'òrbita de la legalitat del tron, aleshores ocupat per un Bonaparte. No va ser fins a l'aparició i consolidació de la Junta Suprema Central, que es van dirigir tots els esforços en transformar aquestes juntes supremes provincials en juntes superiors de govern, a imatge de les que ja s'han exposat. El motiu principal era definir una jerarquia de poder, de sobirania i, alhora, mantenir la unitat territorial i, sobretot, d'acció (en la mesura del possible). L'absència de l'autoritat del rei, la manca d'un referent institucional d'unió, sembla que va portar moltes de les antigues províncies de la monarquia a preferir organitzar-se d'acord amb les característiques de major cota de poder possible. Aquestes primeres juntes es van erigir conforme a la màxima potestat, per sota del rei, que els era legalment possible. Els problemes van sorgir posteriorment quan va arribar el moment de reconèixer l'autoritat de la Junta Central Suprema. Aleshores, com en qualsevol procés de formació de l'Estat, es va tractar d'anar transformant i sotmetent totes i cada una d'aquestes juntes a l'autoritat i pautes marcades per la Central.³⁰⁶ La Junta Central va acabar reglamentant que «las Juntas Provinciales que han tenido el título de Supremas, y sus subalternas las de partido, unicas que deben subsistir por ahora y hasta la vuelta de nuestro amado Rey y Señor Don Fernando VII, ó hasta la completa expulsión de los Franceses y seguridad del Reyno».³⁰⁷

Les atribucions, les característiques i la capacitat d'actuació d'aquestes juntes foren establertes per mitjà de reials ordres, reials decrets, entre d'altres resolucions, per bé que la clau del seu funcionament s'ha de cercar en les reglamentacions, adjuntes en instruccions o realitzades *ex professo* per a l'ocasió. Pel que fa a la *Real Junta Superior de Justicia y Gobierno del Principado de Cataluña* es conserva el decret de creació i a través del «Compendio de los puntos más substanciales [que] deben entenderse para la evocación y curso de las causas civiles en la R[ea]l Junta Superior» es poden resseguir les seves atribucions.³⁰⁸ De la *Junta de Gobierno del Principado de Cataluña* resulta fonamental examinar amb deteniment el Reial decret i l'articulat de la instrucció adjunta.³⁰⁹ D'altra part, la *Suprema Junta ordinaria y perpetua de Estado*, coneguda com a Junta Suprema, també mereix especial atenció, considerant que disposava d'una instrucció reservada que atorgava una àmplia potestat de govern.³¹⁰ Sota el títol de *Instruccion reservada que la Junta de Estado, creada formalmente por mi decreto de este dia, 8 de julio de 1787, debera observar en todos los puntos y ramos encargados a su conocimiento y examen* hi ha 395 epígrafs en els quals s'hi contempen els principis fonamentals que han d'inspirar les resolucions de la Junta Suprema.³¹¹ Les transformacions constants de les Juntes existents en els primers temps de l'aixecament contra la invasió francesa es van traslluir en diferents reglamentacions internes procedents de la Junta Central. Amb tot, les més rellevants són el *Reglamento sobre facultades Juntas Provinciales*, *Reglamento del Consejo de Regencia sobre las Juntas*

³⁰⁵ MOLINER (1989: 17).

³⁰⁶ MOLINER (1981: TOM I, 47-52; 58-105).

³⁰⁷ Article primer del reglament sobre les facultats de les Juntes provincials d'1 de gener de 1809, citat a MOLINER (1981, vol. III, p. 14).

³⁰⁸ ACA. Fons Reial Audiència. Decretos de la Real Junta, f. 1; BUB. Manuscrit 1.971, f. 183, 230-232; BC. Manuscrit 1.973 totes aquestes referències són citades a TORRAS (2005: 161 nota 348).

³⁰⁹ Transcrit a SOLÉ (2008: 1055-1058).

³¹⁰ El text del Reial decret es pot consultar a *Carlos III...* (1989: 97-101).

³¹¹ Es pot consultar el text complet a ESCUDERO, J. A. (1979). *Los orígenes del Consejo de Ministros*. Madrid: Editora Nacional, tom 2, p. 15-157.

*Provinciales, Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto, Reglamento del Consejo de la Regencia sobre las Juntas provinciales, Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia i Atribuciones autoridades provinciales.*³¹²

Un altre aspecte a perquirir és trobar la causa que portà el carlisme català a organitzar-se entorn d'una Junta Superior Governativa en comptes de la Reial Audiència vigent. Entre les causes, s'hi troben els imperatius logístics de la guerra, els quals impossibilitaven utilitzar formes de govern anquilosades pel procediment administratiu. Tot el contrari, requerien un sistema marcat per la capacitat de treball directe i ràpid. Endemés, les experiències de les guerres anteriors mostraven com, a través de les juntes, hi havia una major cota d'autoritat i de capacitat de maniobra per a donar resposta ràpida als precaris recursos de la guerra. Calia un organisme reconegut per la pròpia tradició i experiència, l'autoritat del qual pogués ésser reconeguda per a tothom. No obstant això, el naixement i consolidació de la Junta Superior no va ser tan ràpid, unànime ni aliè a les conspiracions, traïcions ni interessos partidistes. Els primers temps de la guerra van ser d'extrema debilitat per als carlins. Aleshores, «el general y el último oficial no tenían divisas, vestían del mismo modo, y comían la misma ración».³¹³ En aquest context, la Junta Superior carlina no comptava amb força armada suficient ni capacitat coercitiva, per la qual cosa resultava molt fàcil per als adversaris interns i externs posar en dubte la seva autoritat. Tant fou així que es van multiplicar les quadrilles de lladres i, també, els desafiaments interns d'algunes unitats de l'incipient força armada.

Tal vegada, per tot això, no existeixen notícies un mínim sòlides, i publicades per isabelins i carlins, sobre la Junta Superior fins a l'any 1835. Tampoc hi ha respostes concloents sobre el perquè alguns membres del carlisme més actiu, tant en l'àmbit militar com l'administratiu, van mantenir contacte governatiu en determinats assumptes amb la Reial Audiència isabelina. Per citar dos exemples, Josep Camarlot i Macià i Josep O'Callaghan, en diferents períodes al llarg de la guerra, van tramitar alguns assumptes a través de l'Audiència isabelina tot i formar part activa de l'entramat carlí.³¹⁴

Marc legislatiu carlins

Algunes memòries i documents de la Primera Guerra Carlina es refereixen a reglaments, reials decrets i privilegis que regulaven les atribucions i funcions de la Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya.³¹⁵ Ara bé, cap dels testimonis documentals consultats especifica quina és aquesta normativa ni quan es va atorgar.

³¹² Aquests reglaments estan transcrits a MOLINER (1981: volum III).

³¹³ LASSALA, M. (1841). *Historia política del partido carlista, de sus divisiones, de su gobierno, de sus ideas y del convenio de Vergara, con noticias biográficas que dan a conocer cuales han sido don Carlos, sus generales, sus favoritos y principales ministros*. Madrid: Imprenta de la Viuda Jordan è Hijos, p. 13.

³¹⁴ Sobre Josep Camarlot, vegeu QUINTANA (2016a: 92) i, pel que fa a Josep O'Callaghan, QUINTANA (2016a: 134, 137, 148).

³¹⁵ S'ha al·ludit a una instrucció de 9 de juny de 1835, una altra de 2 de juny de 1836 i una Reial ordre de 5 de maig de 1837 a SANTIRSO (2005: 40 nota 18). A tall d'exemple, es pot mencionar el moment de la destitució d'Urbiztondo com a capità general dels carlins de Catalunya, la qual, segons el testimoni publicat sota el pseudònim del "Amigo de la verdad", es va fonamentar en "autoritzacions i reglaments" de la Junta Superior. DÍAZ DE LABANDERO, G. (1847). *Historia de la guerra civil de Cataluña en la última época, terminada con la emigración á Francia de las tropas carlistas en julio de 1840*. Madrid: Imprenta Jordan, p. 202 (a partir d'ara se citarà com a Labandero).

Tanmateix, diferents historiadors coincideixen en senyalar l'existència d'un conjunt normatiu el qual, segons sembla, estipularia les atribucions i l'activitat de la mateixa Junta Superior. Una vegada revisades les fonts existents, es poden senyalar tres àmbits diferents quant a la normativa carlina: furs, constitució i reglaments.

Constitució

El 1981 es va publicar la que es considera la primera notícia historiogràfica sobre l'existència d'un text d'orientació normativa carlina, i que es va identificar com avantprojecte de constitució carlina. Encara que, a mode de sinònim, es va descriure el text com un dictamen sobre «los verdaderos medios de ocurrir a las necesidades y labrar la felicidad de este fiel principado». Segons s'explica, es tracta d'un text de cent sis pàgines que exposava el criteri raonat sobre disciplina religiosa i moral, educació pública, mesures econòmiques i morals i mesures merament econòmiques (construcció de canals de reg i navegació, juntes corregimentals, jutjats, ajuntaments, etc.).³¹⁶ Malauradament, aquest document només apareix d'esquitllada a l'estudi de Llorens i, hores d'ara, no es té constància que hagi estat localitzat. Amb tot, aquesta informació no s'ha de desestimar si bé cal emmarcar-la en el seu context i moment.

Cal dir, però, que quan es parla de “constitució” carlina no es pot fer en el sentit estrictament modern, o liberal, del concepte.³¹⁷ Tal i com s'entén actualment el vocable «constitució» és a efectes de la revolució liberal que tingué lloc, de manera generalitzada, a l'Europa liberal del segle XIX. Si més no, conceptualment se situa l'Estat modern europeu en el període que va des del segle XIV fins a l'actualitat. Al llarg del temps, la configuració de l'Estat hauria anat variant: passant de l'Estat jurisdiccional a l'Estat de dret i, finalment, a l'Estat constitucional. Això equivaldria a parlar de constitució d'estaments, constitució liberal i, per acabar, constitució democràtica.³¹⁸

Tampoc es pot identificar el text carlí amb les antigues Constitucions catalanes, les quals recollien els *capítols de corts* (acords presos per un o més estaments amb el beneplàcit reial), *actes de corts* (privilegis o pragmàtiques que el rei sotmetia a consideració de l'assemblea), *constitucions* (disposicions generals emanades directament del rei).³¹⁹ Nogensmenys, també recollien els *costums* locals els quals rebien aquest nom a Catalunya encara que, en realitat, eren una equivalència a «furs», «lleis» o «usos».³²⁰ Atesa aquesta naturalesa jurídica, les constitucions catalanes s'haurien de considerar codificacions jurídiques més que no pas constitucions. No en va, el procés de publicació d'aquestes responen sobretot a encàrrecs del sobirà d'actualització i sistematització jurídica de les mateixes.

A la segona meitat del segle XVIII, va tenir lloc un procés de normació de la sobirania de l'Estat del qual el concepte de «constitució» també en va formar part. En un primer moment, abans de les transformacions liberals, la constitució era un concepte bàsicament empíric, merament descriptiu de la situació política d'un Estat.³²¹ Així doncs, les constitucions prèvies al liberalisme polític imperant al segle XIX s'han

³¹⁶ LLORENS (1981: 146).

³¹⁷ Sobre l'evolució del concepte de constitució, es pot consultar MOHNHAUPT, H.; GRIMM, D. (2008). *Constituzione. Storia di un concetto dall'Antichità a oggi*. Roma: Carocci.

³¹⁸ FIORAVANTI, M. (2004). “Estado y constitución”. *El estado moderno en Europa. Instituciones y derecho*. Madrid: Trotta, p. 13-43.

³¹⁹ ELÍAS DE TEJADA, F. (1950). *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*. Barcelona: Aymà, p. 27.

³²⁰ LALINDE (1979: 12-13).

³²¹ GRIMM, D. (2006). *Constitucionalismo y derechos fundamentales*. Madrid: Trotta, p. 107.

d'entendre com «una regla descriptiva –del orden fundamental del reino–».³²² A Espanya, el text més pròxim a tot això fou la instrucció reservada per a la Junta Suprema d'Estat creada el 1787. Es tracta d'un text extens i exhaustiu que recull abastament tots els paràmetres de govern i que esdevingué una guia per a orientar les deliberacions de la Junta Suprema. El document desenvolupa un amplíssim programa sobre qüestions religioses; orgànica civil, militar i religiosa; mesures econòmiques, industrials i comercials; política exterior (diplomàcia); instrucció pública; ordre públic; etc.³²³

Sens dubte, es poden establir paral·lelismes entre el dictamen carlí i la instrucció de 1787, ja que són dos textos descriptius que serveixen per a orientar les deliberacions dels òrgans corresponents en cada cas. Igualment, en ambdós casos, observem textos extensos i ambiciosos que intenten comprendre tots els aspectes generals governatius del màxim òrgan actiu. No resultaria estrany que el dictamen carlí fos una còpia o adaptació d'aquesta instrucció reservada de 1787. No s'ha d'oblidar que la intenció de la Junta Superior Governativa de Catalunya era convertir-se a efectes pràctics en Junta Suprema, disputant-se tots els ressorts del poder públic. No en va, les tibantors de la Junta amb el poder militar van ser constants. La Junta va accelerar la seva actuació i potestat sobre la intendència (hisenda) mentre que, per altra banda, com a poder civil, va procurar atendre totes les necessitats relatives a educació, aprovisionament, entre d'altres aspectes. Tanmateix, no es té notícia de possibles problemàtiques entre la Junta i el poder eclesiàstic, tal vegada perquè la connivència i l'autoritat que es va atorgar a l'església en territori carlí a través de la subdelegació apostòlica li van permetre una presència i un paper rellevants.

Furs

En el context de la Primera Guerra Carlista ja es va produir un important debat polític que es qüestionava si el carlisme era defensor dels furs o, per contra, un valedor accidental o interessat. Les intervencions d'un i d'altre signe s'han perllongat en el temps i a l'actualitat segueix essent un debat viu, especialment en el camp historiogràfic. No és l'objectiu d'aquest apartat ni tampoc d'aquesta tesi doctoral aportar una nova intervenció en l'esmentat diàleg.

El manifest de Carles Maria Isidre de Borbó fet a Villarreal el 18 de març de 1834 s'ha considerat un dels referents més importants del foralisme carlí a Navarra.³²⁴

Així mateix, s'ha donat a conèixer un informe de Carlos Cruz Mayor (1798-d/1850³²⁵) en el qual aconsellava no precipitar-se en el reconeixement dels furs de determinats territoris de la Corona. Segons Cruz, això podia resultar contraproductiu a la causa del rei, especialment en punts com l'Aragó o Catalunya.³²⁶ Però, encara que s'hauria de tenir en compte aquest testimoni documental, abans caldria assegurar la seva

³²² GARRIGA (2010: 721-722).

³²³ ESCUDERO (1979: tom 1, 436-438).

³²⁴ ECHAVE-SUSTAETA, E. DE (1915). *El partido carlista y los fueros*. Pamplona: El Pensamiento Navarro, p. 49-53; RODRÍGUEZ GARRAZA, R. (1968). *Navarra de reino a provincia (1828-1841)*. Pamplona: EUNSA, p. 209-220; BULLÓN (1992: 616-617).

³²⁵ La “d” significa “després de”. S'utilitzen les abreviatures exposades a FLUVIÀ ESCORSA, A. DE (1995). *A la recerca dels avantpassats. Manual de genealogia*. Barcelona: Curial, p. 199-203.

³²⁶ BULLÓN (1992: 616-625); el document ha estat reproduït parcialment a BULLÓN DE MENDOZA, A. (1998). *Las guerras carlistas en sus documentos*. Barcelona: Ariel, p. 40-43 i, transcrit íntegrament a BULLÓN DE MENDOZA, A. (1991). “Informe Cruz Mayor”. *Aportes* [Madrid], núm. 18, p. 44-60.

validesa jurídica. És a dir, caldria confirmar que l'informe de Carlos Cruz, del qual es té notícia, és un document correctament protocol·litzat (amb paper segellat i rubrica de *fe pública*) o bé que forma part d'un procediment administratiu en el qual es pot considerar un informe vinculant. Altrament, no es pot assegurar el lloc ni la data en què fou redactat l'informe.³²⁷ El document de Carlos Cruz tant podria ser l'esborrany d'un document possiblement desestimat, el fragment d'una carta a través de la qual mostrà el seu desacord o simplement una declaració d'intencions del mateix, però no necessàriament un document amb caràcter jurídic o vinculant.

Respecte a l'Aragó, els carlins mantenien viu el record de l'antiga Corona d'Aragó i ho van patentitzar amb algunes iniciatives. Podria servir d'exemple el càrrec de «Comandante General de la Corona de Aragón» amb què es va nomenar al carlí el baró d'Hervés.³²⁸ Va ser a la primavera de 1834 quan es va fer pública una proclama de Carles Maria Isidre de Borbó destinada als carlins de l'Aragó. Tal i com s'afirma, les al·lusions explícites als furs aragonesos són mínimes i rarament se'n podria sostreure alguna noció de programa polític carlí.³²⁹ Hauria de transcórrer un any i escaig per a l'aparició de novetats significatives referents a aquestes qüestions. En data de 24 de juliol de 1835, apareixia una peculiar notícia a la premsa francesa:

«Charles-Quint avait été forcé de respecter les franchises de l'Aragon. Vient Philippe II, qui les confisque ; les libertés de ce royaume périssent en 1592 dans l'autodafé politique qui dévore leurs défenseurs. Après Philippe II, les cortès de voient arracher la souveraineté de leur vote en matière de subsides. Philippe V, élevé à l'école de Louis XIV, arrive bientôt pour y perfectionner le despotisme royal. Dès ce moment, c'en est fait de la puissance des cortès : elles ne s'assemblent plus que pour la vaine formalité du gouvernement. Et si on les consulte encore dans quelque circonstance importante, si Philippe V leur demande de consacrer l'introduction de la loi salique, si Napoléon les fait intervenir dans l'expulsion de la dynastie bourbonnienne, si Ferdinand VII sollicite leur concours pour le rapport de la loi salique au profit d'Isabelle, ces convocations ne sont pas une reconnaissance sérieuse du droit, elles n'ont pour but que se donner l'apparence d'une sanction nationale à un intérêt personnel du prince.»³³⁰

D'aquesta lectura se'n poden desprendre algunes idees importants. Es considera Felip II l'artífex de l'absolutisme reial en oposició als drets territorials i senyoriais, identificats com a franqueses i llibertats.³³¹ Després de les alteracions de Saragossa a les acaballes del segle XVI, en una deriva despòtica per part de Felip II, s'assentaren les bases d'un poder monàrquic fort, tot minimitzant les limitacions prescrites en benefici dels senyoriis nobiliaris i eclesiàstics. Més de cent anys després, Felip V perfeccionaria l'obra del seu antecessor en el tron i, aprofitant el context de la Guerra de Successió, culminaria, a ulls dels defensors dels furs, la concentració de poder i supeditació del territori als desigis del rei. Així doncs, Felip V no era considerat com l'element cabdal en el dualisme furs territorials-poder monàrquic sinó, més aviat, el darrer esglaó del conflicte.

³²⁷ BULLÓN (1992: 619).

³²⁸ RÚJULA LÓPEZ, P. (1995). *Rebeldía campesina y primer carlismo: los orígenes de la guerra civil en Aragón (1833-1835)*. Zaragoza: Diputación General de Aragón, p. 150-151.

³²⁹ RÚJULA (1995: 426-427).

³³⁰ *Le Constitutionnel* (Paris, 24 juliol 1835), núm. 205, p. 1.

³³¹ La identificació dels drets privatius com a llibertats arrela amb major força en època moderna; serveix de paradigma l'explicació del cronista Gerónimo Blancas en tant que si no arriba a ser per les llibertats – drets privatius – no tindria sentit viure a la dura, estèril i pobra terra aragonesa (MAGONI, C. (2007). *Fueros e libertà. Il mito della costituzione aragonesa nell'Europa moderna*. Roma: Carocci, p. 18-35). Aquest concepte encara pervivia en ple segle XX (ALVAR, M. (1988). *Sobre el ser de los aragoneses*. Zaragoza: Ateneo de Zaragoza, p. 18).

Les alteracions de Saragossa de 1590 i 1591 van ser uns aldarulls armats que sorgiren a rel d'un conflicte de competències entre el *Justícia de Aragón* i el rei Felip II.³³² Per culpa d'uns incidents ocorreguts a Madrid, un dels principals inculpats per Felip II va cercar refugi i es va sotmetre a la jurisdicció del *Justícia*.³³³ Quan les tropes del rei van arribar a Saragossa van exigir la seva entrega i van xocar fortament amb les prerrogatives privatives del *Justícia*. Les ordres de la tropa del rei eren clares i explícites i van excarcarer per la força al pres tot violant les lleis aragoneses i, en conseqüència, diferents avalots van sortir en defensa del *Justícia* i de les lleis pròpies. Finalment, per la força de les armes, el poder del rei es va sobreposar als aragoneses i els resultats van ser funestos. El *Justícia* va ser condemnat a mort i les seves propietats arrasades. A més a més, a les Corts de 1592 el criteri del rei fou imposat per damunt dels costums aragonesos trencant-se així l'equilibri de poders que representaven les Corts i, sobretot, les fortes alteracions de nombrosos furs propis que quedaven totalment desdibuixats. El poder jurisdiccional dels senyoriis aragonesos també quedava totalment supeditat a la voluntat reial. A partir d'aquell moment, les tropes del rei podien entrar sense cap reserva a qualsevol indret dels territoris de l'Aragó.³³⁴

Posteriorment a la publicació de l'article de juliol de 1835, la premsa francesa corroborava aquesta restauració dels furs aragonesos. Una altra nota, publicada el 2 de setembre, confirmava la notícia i, a més, la feia extensiva a tota l'antiga Corona d'Aragó. En aquesta ocasió, el decret va arribar a mans de la Junta Superior carlina de Catalunya. Amb tot, però, no se senyala cap indicació respecte València.

«Don Carlos, par un décret daté d'Estella, a rétabli les anciens *fueros* de la couronne d'Aragon, tels qu'ils existaient à l'avènement de Philippe II. Le décret aurait été contresigné par Corlos (sic) Cruz-Mayor, et adressé à l'évêque de Solsona, président de la junte de Catalogne pour don Carlos.»³³⁵

Amb tot, malgrat aquestes notícies semblen tenir certa versemblança entre sí, no existeixen indicis que permetin pensar en una aplicació directa de la restitució ni tampoc que representi una fita important a la mateixa època. En el cas aragonès, per exemple, no s'han localitzat indicis concloents d'una repercussió sobre el territori, així com tampoc que l'aplicació transcendís realment sobre el terreny. En darrera instància, sembla que pràcticament no es guardés memòria de la restitució.

Quant a Catalunya, els efectes no semblaven ésser massa diferents. El fet que es parlés de confirmació de furs, franqueses o privilegis en temps de Felip II no resta importància a la intenció. Altra vegada pren força aquesta efemèride respecte als fets de 1716 amb la Nova Planta. Efectivament, en temps de Felip II, es va encomanar a les Corts catalanes que s'ordenessin totes les constitucions i lleis vigents per al bon ordre i la correcta administració de justícia. Finalment, anys després, els treballs van concloure i es van aprovar a les Corts de 1599, tot essent publicades en tres volums pocs anys

³³² La bibliografia sobre el *Justícia* i els aldarulls de 1590 i 1591 és molt extensa. Per tenir una primera aproximació serveixi consultar l'edició facsímil de 1808 escrita per ARGENSOLA, L. L. DE (1991). *Información de los sucesos del reina de Aragon en los años de 1590 y 1591, en que se advierte los yerros de algunos autores*. Zaragoza: Rolde de Estudios Aragoneses (Introducció a cura de Xavier Gil Pujol).

³³³ Sobre la rellevància jurídica del *Justícia de Aragón* vegeu BONET NAVARRO, A. (1982). *Procesos ante el Justicia de Aragón*. Zaragoza: Guara.

³³⁴ ESCUDERO (2008: 658-659). Per a més detalls sobre els efectes reals que es van dictaminar a les Corts de 1592, es pot consultar LALINDE (1979: 120-121).

³³⁵ *La Quotidienne*, (París, 2 setembre 1835), núm. 245, p. 2.

després. Val a dir, que aquestes constitucions –considerades supèrflues o contràries– no es van derogar, sinó que rebien una categoria inferior, sense que això suposés la seva fi.³³⁶ Una de les qüestions que interessin en aquest aspecte, és la prelació de drets que s'estableix en aquesta Constitució de 1599. Se senyala que, en absència d'una constitució o prerrogativa que no permetés la solució en el conflicte de torn del tribunal, es podria recórrer al dret canònic, després al dret romà o, finalment, a la doctrina dels doctors en jurisprudència.³³⁷

Ara bé, en el supòsit que es remetés el decret de 1835 al vicepresident de la Junta Superior de Catalunya, això no significa que s'arribés a aplicar. Per ara, no s'han trobat evidències d'una possible aplicació o repercussió sobre el territori i, molt menys, en la documentació carlina –tampoc la isabelina–. De fet, tot i els testimonis que ens han arribat, en cap moment es fa referència a la qüestió. A més, cal tenir en compte que el sistema institucional reflectit en les Constitucions en temps de Felip II no es podia extrapolar en temps de la guerra carlina, per la qual cosa moltes de les prerrogatives quedarien sense efecte real.

Per contra, en el supòsit contrari –que es fes efectiva la seva aprovació i restitució–, es podria explicar el garbuix existent de normes, reglaments, privilegis i lleis en les quals s'emparava la Junta Superior en algunes ocasions. Igualment, un aspecte a considerar, recollit en les lleis del temps de Felip II, és la prelació de drets que s'estableix. Aquest ordre de preferència justificaria, en part, la preponderància de l'estament eclesiàstic en els òrgans de govern carlí. I és que davant aquelles circumstàncies administratives o penals que no eren contemplades per la legislació vigent, es podia recórrer al dret canònic en primera instància. Això significava que la perspectiva eclesiàstica podia prevaldre per damunt del dret romà o comú. També s'establí que, en cas de necessitat, es pogués recórrer a la doctrina dels doctors com a font de dret. Això permetia que les resolucions i dictàmens dels doctors en dret assentessin jurisprudència davant de tribunal. Aquest no era un assumpte menor, atès que els fonaments de dret esgrimits, amb què es plantegés la qüestió, podien condicionar la resolució.

A tot això, cal afegir que el paper de Carlos Cruz Mayor sembla entrar en contradicció amb allò que recollia l'informe precitat amb la firma del reconeixement de les franqueses en temps de Felip II. Tanmateix, caldria saber més detalls relatius a aquest informe i, igualment, per més desdibuixats que fossin els furs aragonesos després dels fets de 1592, aquests foren plenament abolits el 1707 –els catalans el 1716–. Podria ser factible que Cruz Mayor no desaproves aquest restabliment però, altrament, no li semblés bé l'abolició de les derogacions del segle XVIII.

No sembla que hi hagués molta unanimitat en alguns plantejaments foralistes en el carlisme. Amb tot, el tema dels furs va acabar essent recurrent en el discurs polític d'isabelins, carlins i liberals. A les darreries de 1839, després del Conveni de Bergara i la fugida de Carles Maria Isidre a França, la situació per al carlisme peninsular va ser de total convulsió. En les converses de pau per al conveni, hi havia la promesa de respecte als furs navarresos i bascos. En aquest context, es va publicar que Ramon Cabrera hauria sol·licitat al rei la restitució dels antics furs de les províncies de la Corona d'Aragó; una notícia que no va ser presa com a fiable en el seu moment.

³³⁶ VALLET DE GOYTISOLO, J. B. (1989). *Reflexiones sobre Cataluña. Religión, interacción y dialéctica en su historia y en su derecho*. Barcelona: Fundación Caja de Barcelona, p. 257-258.

³³⁷ SOBREQÜÉS (1978: 70-71).

«D'un autre côté, la *Guienne* a reçu communication d'un ordre du jour du *comte de Morella*, daté de Chulilla, 12 septembre, annonçant l'intention de réclamer les anciens fueros des provinces qui relevaient de la couronne d'Aragon. Nous ne croyons pas à l'authenticité de cette dernière pièce, rapportée dans la *Guienne*, en français et en espagnol.»³³⁸

La intuïció de la premsa, que no considerava versemblant la petició de Cabrera, no fou massa desencertada. Resseguint les passes de Cabrera en aquests mesos de 1839, s'observa com no se li coneix cap iniciativa similar a la citada. Si bé, eren moments convulsos, Cabrera i els seus homes es van mantenir impertèrrits al servei del rei, al marge de segons quines peticions.³³⁹

Règim intern de la Reial Junta Superior de Catalunya

Reglaments

Actualment es coneixen diferents reglaments de les Juntes Superiors que van existir a Catalunya abans de la Primera Guerra Carlina. Per contra, pel que fa a la Reial Junta Superior Governativa de Catalunya –màxim òrgan del Govern carlí a Catalunya– amb prou feines s'han pogut reconstruir quatre articles del que era el seu Reglament privatiu. Es tracta dels articles novè, onzè, catorzè i vintè del Reglament, els quals s'han reconstruït de la següent manera:

- Las operaciones militares se hallan exclusivamente sometidas al general en jefe.³⁴⁰
- En casos extremos los nombramientos militares corresponden a la Junta.³⁴¹
- La Junta Superior queda autorizada para imponer contribuciones, invitar a donativos voluntarios, y estipular para hacer frente a necesidades perentorias anticipaciones pecuniarias con un interés moderado. Podrá también exigir empréstitos forzosos y sin interés de los vecinos del país comprometidos con la revolución o conocidos por su desafección al Rey, y secuestrar sus bienes y utilizar sus productos si por su fuga o crímenes lo mereciesen, mas formando los expedientes debidos y procediendo con legalidad, discreción y prudencia sin injusticias ni arbitrariedades.³⁴²
- En sus discusiones decidirá la mayoría absoluta de los recurrentes.³⁴³

Si bé el darrer article citat sembla ser que era el vintè, no es pot concloure de manera taxativa que fos el darrer. De totes maneres, l'herència d'experiències passades, com ara la de les juntes de govern existents en èpoques anteriors a la Junta carlina, han permès establir comparatives pel que fa a la reglamentació de cadascun d'aquests organismes. En aquest procés, s'han pogut constatar analogies entre l'articulat del text carlí i el de les normatives de les juntes precedents. Fins i tot, es podria arribar a asseverar que la vigència de l'articulat de les juntes examinades –les organitzades amb anterioritat al conflicte liberal-carlí– podria ser perfectament atribuïble al context de la Primera Guerra Carlina, sobretot tenint en compte la correspondència entre allò estipulat

³³⁸ *L'Hermine* (Nantes, 24 setembre 1835), n° 1380, p. 3.

³³⁹ RÚJULA (1996: 94-106); URCELAY (2006: 163-174).

³⁴⁰ Article 9 (no és textual) del reglament reconstruït de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6).

³⁴¹ Article 11 (no és textual) del reglament reconstruït de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6).

³⁴² Article 14 (no és textual) del reglament reconstruït de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6).

³⁴³ Article 20 (no és textual) del reglament reconstruït de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6).

i alguns fets documentables.³⁴⁴ Amb totes aquestes premisses, s'ha elaborat un hipotètic Reglament de la Junta Superior carlina. Això ha estat possible a partir dels articles que es coneixen de la mateixa i, bàsicament, de les Juntes anteriors. Els articles de les juntes precedents que s'han escollit són aquells que s'han pogut identificar amb algunes de pràctiques exercides per l'òrgan principal dels carlins.

La Junta

De les semblances detectades entre el funcionament de la Junta carlina i els seus precedents, cal destacar aquells aspectes cabdals que indiquen la naturalesa de l'organisme, les atribucions, la composició i la jerarquia institucional.

D'acord amb els reglaments de les juntes supremes –no confondre amb les superiors– hom pot deduir com esdevenien el màxim organisme sobre el territori, just per sota de l'autoritat del rei. El tractament protocol·lari per a cada un dels membres de les juntes supremes o superiors establia, també, un estatus diferenciat, o jerarquia, dins la mateixa Junta. Quant als membres de la junta, resulta molt important el reforç del concepte de rang dins la mateixa institució. La composició mínima de la junta superior havia de ser de cinc membres si es té en compte la formació bàsica composta per un vicepresident, un representant del clergat regular, un representant del clergat secular, un assessor i un secretari. Amb tot, es tracta d'un precepte que no sempre podia acomplir-se. I és que segons les necessitats i circumstàncies de cada cas, fàcilment es produïen variacions en la sociologia dels integrants de les juntes. A més d'aquests cinc càrrecs, també entraven en joc el president de la Junta –el capità general (militar)–, l'intendent (militar en el cas de Catalunya) i, sempre que les circumstàncies ho permetessin, els representants dels partits o corregiments. Una junta superior podia tenir potestat per augmentar el nombre de vocals de la mateixa. Això sí, la teoria marcava que estava subjecta orgànicament a la Junta Suprema que, en aquest cas, era la Cort carlina.

Examinats aquests paràmetres, és més fàcil entendre la dificultat que pogué suposar el manteniment d'una governació estable en el marc d'una presidència no acceptada pel conjunt de la corporació. El conflicte de competències i el qüestionament de l'autoritat del president, o del capità general, seria quelcom inevitable sense haver-hi una entesa sòlida entre ambdues parts. Aquesta manca de comunicació podia suscitar un boicot a les iniciatives del capità general, tenint en compte que una junta, com a òrgan de govern, tenia la capacitat per alterar les peticions logístiques sol·licitades per aquest. Per als capitans generals enviats des de la Cort, mantenir l'autoritat –llunyana i difosa– del rei no era una tasca senzilla pel sol fet que la junta era un alt òrgan de govern que tenia el control i l'accés a la pràctica totalitat dels recursos directes i indirectes del territori:

1. La Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, reasume en sí toda la Autoridad Soberana, y la que egercían todos los Consejos y Juntas Supremas de S[u] M[ajestad].³⁴⁵

³⁴⁴ En alguns casos, se citen dos o més articles perquè el redactats originals, o el concepte que transmeten, són semblants o, quan no, idèntics.

³⁴⁵ Article 1 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 64).

2. Su tratamiento [será] el [de] Excelencia entera.³⁴⁶ El de sus Individuos, el que corresponda por sus particulares gerarquías, y el menor será el de Señoría, siempre que se le trate como á vocal.³⁴⁷
3. La Junta Suprema de Cataluña deberá componerse de su Presidente el Excmo. Señor Capitán General, de un Vice-presidente, de un representante del brazo eclesiástico así secular, como regular, del Asesor general del Principado y de la misma Junta, de un Vocal de cada Corregimiento, y de un secretario.³⁴⁸ (...) siendo además individuo nato en todas el Intendente de la misma, con voz y voto en la junta.³⁴⁹
4. Para aumentar ó disminuir los Vocales, ha de haver Junta plena, y ser resuelto á lo menos por las dos terceras partes de votos conformes de toda conformidad.³⁵⁰
5. [La Reial Junta Superior Governativa de Catalunya] Estarán sugetas inmediatamente á la Suprema del Reyno (...).³⁵¹

Els membres de la Junta

Hi havia cinc categories dins l'organigrama de la Junta Superior carlina: el president, el vicepresident, l'assessor, els vocals i el secretari. Rarament s'ha reflexionat sobre l'organització interna de la Junta Superior com a organisme de govern, sinó que es tendeix a acceptar l'existència d'una correlació de càrrecs, sense biografiar-ne la trajectòria ni discórrer en la manera de procedir de cadascun d'ells.

Per a ser membre de la Junta Superior Governativa de Catalunya només hi havia un únic procediment regulat. Calia ésser nomenat pel rei, comptant així, amb el seu beneplàcit. A través d'una notificació, els implicats rebien una Reial ordre segons la qual se'ls informava que estaven convocats a l'efecte de formar part de la Junta. Malauradament, fins a la data, només s'ha pogut comptar amb un únic testimoni

³⁴⁶ Article 3 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 64); Article 3 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 26); Article 4 del *Reglamento sobre facultades Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 16).

³⁴⁷ Article 4 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 64).

³⁴⁸ Article 12 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

³⁴⁹ Article 2 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 25); Article 1 *Reglamento del Consejo de Regencia sobre las Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 23); Article 2 de la Real Cèdula de 21 de febrer de 1775, transcrit a Solé (2008: 1056)..

³⁵⁰ Article 13 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

³⁵¹ Article 3 del *Reglamento sobre facultades Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 15); Article 6 *Reglamento del Consejo de Regencia sobre las Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 23).

documental de nomenament, a través del qual podem conèixer la invocació als elegits, els formulismes d'exposició dels fets i l'exhortació a participar.³⁵² Aquest exemple de nomenament posa en evidència diverses qüestions: d'una banda, sobresurt l'element impersonal; de l'altra, cal destacar la manca d'informació concreta sobre l'execució de formació de la Junta Superior i sobre el nom del conjunt dels membres escollits. Aquest secretisme en el procediment de nomenament va ser mal rebut per algunes carlins, com ara el marquès de Sentmenat.³⁵³

Una vegada elegits els membres de la Junta Superior actuaven en nom del rei. La situació de guerra civil i les dificultats de comunicació entre la Cort i el territori català forçaven a dotar d'unes atribucions notables a la Junta Superior i als seus membres. Una vegada ostentaven el càrrec podien ser destinats a tasques concretes dins la mateixa Junta Superior. Per exemple, Lluçà Muntades va ser vocal de la Junta Superior de Catalunya i, per decisió de la mateixa, va ser destinat a ocupar-se dels assumptes de l'Administració civil i militar.³⁵⁴ Així mateix, la Junta Superior tenia la potestat de nomenar personal adjunt o personal al càrrec d'organismes públics que prèviament hagués creat per tal d'afermar el seu Govern i control territorial. Però, la Junta Superior no tenia potestat directa sobre els assumptes militars ni sobre la Comandància General, tret de circumstàncies excepcionals. Dissortadament, no es pot tenir constància si el Reglament de la Junta Superior de Catalunya descrivia allò que es considerava circumstància excepcional.

Quan els escollits rebien el nomenament i l'acceptaven, començava un nou períple. Aleshores, calia que passessin a residir en un lloc proper al comandant general de les armes carlines. Com a organisme governamental, la Junta Superior havia de gaudir d'una certa protecció proporcionada per l'exèrcit, els combatents o les unitats que hi hagués. A més, era necessari estar a prop del comandant general de Catalunya tenint en compte que era el president de la Junta Superior. Després de l'experiència de la primera Junta Superior l'any 1835, en la convocatòria següent –la de 2 de juny de 1836– es va considerar la urgència d'assegurar la integritat dels vocals de la Junta Superior. Per aquest motiu, s'acabà decidint no convocar més reunions fins que no hi hagués un emplaçament realment segur o unes circumstàncies molt favorables. D'aquesta manera, determinats membres de l'elit social de Catalunya eren resguardats de segons quins perills.

La presència del comandant general d'armes era quelcom important en la configuració de la Junta Superior. Era el militar que ostentava el grau més alt dins la jerarquia de l'exèrcit de Carles Maria Isidre de Borbó a Catalunya, per tant era la màxima autoritat reial sobre el territori. Per ocupar una vocalia dins la Junta Superior fou obligat prestar jurament de lleialtat al rei carlí en presència del representant d'aquest, el comandant general de l'exèrcit.³⁵⁵ Aquest procediment era imprescindible per assegurar que els tenedors de l'organisme superior del govern territorial es mantinguessin fidels a la causa i no, per contra, obressin al seu lliure albir. Per tot això, el comandant general de l'exèrcit carlí havia de ser, al mateix temps, president de la Junta Superior Governativa. Amb aquest cap militar, la presència i la defensa dels interessos del rei estava garantida en els àmbits militar i civil.

³⁵² El text transcrit apareix a AMIGO DE LA VERDAD, EL (1843). *Notícia de la última guerra civil de Catalunya y defensa de la Junta Gubernativa y de los Gefes del Real Ejército del mismo Principado: con un apéndice de documentos en su justificación que --- dedica a los hombres imparciales y justos.* Montpeller: Isidro Gourniel, p. 325.

³⁵³ SAGARRA (1935: vol. 1, 119).

³⁵⁴ AGMS. Expedient personal de Lluçà Muntades.

³⁵⁵ SERRADILLA (1947: 37).

Acceptar el nomenament de vocal de la Junta Superior no era una qüestió menor. El context de guerra civil, la cruesa dels primers combats i la manca de recursos implicava la necessitat d'una ferma convicció en l'acceptació del nomenament. No hi havia un cicle determinat quant a la duració del càrrec dins la Junta Superior. Les vegades que fou convocada una nova Junta Superior no es féu per tancament ordinari de cicle, sinó fruit de les necessitats governatives, les quals implicaven una renovació dels seus membres. No en va, la segona convocatòria de Junta Superior, que va tenir lloc a través de la Reial ordre de 2 de juny de 1836, es va cloure amb el final precipitat de la guerra i no per voluntat orgànica de l'entitat pública.

Una recapitulació de l'operativitat de juntes precedents a la Junta carlina han permès reconstruir –encara que hipotèticament– quina podia ser la pràctica habitual de la Junta Superior carlina en determinades casuístiques. A tall d'exemple, en èpoques anteriors a la Primera Guerra Carlina, estava predeterminat que el president d'una junta superior fos el capità general del Principat o a la màxima autoritat militar. Tot i així, com s'apreciarà més endavant, van existir algunes interferències. De semblant manera a la Reial Audiència, la figura preeminent del capità general garantia la presència reial en els òrgans de govern. Ara bé, només en cas d'empat en la resolució de torn, el seu vot era de qualitat. Igualment, a raó del seu càrrec militar, en tot moment i anticipadament, havia d'informar dels seus moviments als membres de la Junta. Aquest fet implicava que, en produir-se un conflicte intern o prevaricació, els membres de la Junta podien anticipar-se al capità general i neutralitzar possibles iniciatives que pogués realitzar. Una darrera puntualització que recau en la figura del capità general és que no s'ha de confondre amb el càrrec de comandant general, atès que una cosa era la institució governativa militar i l'altra era el comandament general de la tropa. Per aquesta raó, en cas de vacant del primer comandament de l'exèrcit, el segon comandant passava a ocupar la primera plaça. Tanmateix, això no significava ocupar la Capitania o la Comandància General.

Fins a cert punt, la figura de la vicepresidència podria ser tractada com un càrrec honorífic sense especial rellevància. Tanmateix, en cas d'absència o de vacant del president de la Junta –el capità general o comandant general–, el vicepresident passava a ocupar la seva plaça a tots els efectes i amb totes les atribucions. Així, quan no hi havia un capità general o comandant general nomenat per Reial ordre, el vicepresident de la Junta passava a ocupar la presidència accidental i a rebre tots els honors i les consideracions pertinents al càrrec.

Amb tot, és ben probable que la figura més interessant de totes fos la de l'assessor. Aquesta persona exercia una forta influència en tant que les seves opinions i dictàmens eren d'un caràcter gairebé vinculant. En certa mesura, l'assessor era qui portava la veu cantant a l'ombra. L'assessor inspirava determinades actuacions i conductes a partir dels seus informes, els quals guiaven les resolucions de la Junta Superior. D'alguna manera exercia de conseller particular i sembla plausible que aquesta càrrec acabés essent ocupat per alguna persona amb formació en jurisprudència.

Malgrat tractar-se d'un mer vocal de la Junta, el perfil de l'assessor s'aproxima al paper que va exercir Bartomeu Torradella dins l'òrgan carlí, qui va ser-hi un home molt influent. Pel que fa als vocals que formaven part de la Junta, sovint eren persones influents i representatives amb arrelament dins el territori. Escoltaven el parer de l'assessor, debatien allò que pertocava i, finalment, votaven la resolució.

El darrer càrrec a esmentar, i que representava un paper important dins la Junta, era el secretari. La figura del secretari es podia arribar a equiparar amb la figura del notari públic. El secretari era l'única persona autoritzada per estendre els documents amb validesa legal. Per més càrrec que ostentés algú dins la Junta Superior, sense la firma del secretari, aquell document podia ser impugnat.³⁵⁶ Encara que en el present estudi no se n'ha fet cap relació, també caldria mencionar la figura del porter a la Junta. Les funcions del porter eren vetllar per a que cap individu extern a la Junta pogués escoltar les deliberacions. També havien d'evitar que cap membre de la Junta pogués entrar o sortir de la sala de reunions mentre hi tenien lloc les sessions. Així mateix, era l'encarregat d'atendre totes les necessitats de la Junta que li eren requerides i, a més, se'ls permetia assistir a totes les funcions públiques amb la corporació.³⁵⁷

President

1. El Presidente de la Junta Suprema del Principado será siempre el Excelentísimo Señor Gobernador y Capitán General del él, si se halla en el pueblo en que aquella se establezca y sitúe.³⁵⁸
2. Reasumirá en si las facultades (...) de Capitán General del Ejército en Campaña, las de Inspector General del Ejército y todos sus ramos, y el poder egecutivo.³⁵⁹
3. Llenará la voz en la Junta, propondrá los negocios, recogerá los dictámenes y mantendrá al Asesor General que dé al Secretario verbalmente la resolución que resulte.³⁶⁰
4. Siempre que tenga que ausentarse, lo avisará á la Junta para su inteligencia advirtiéndola del Gefe Militar que quede en aquel punto mandado.³⁶¹
5. Tiene voto de calidad y firmará todos los Despachos Reales, los oficios circulares que salgan de la Provincia, los Bandos públicos que establezcan regla

³⁵⁶ Per a més detalls sobre el paper i rellevància dels secretaris, vegeu QUINTANA (2016a: 31-32, 63-64).

³⁵⁷ Articles 2, 3, 4 i 5 del capítol 7 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 69).

³⁵⁸ Article 1 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66); Article 2 *Reglamento del Consejo de Regencia sobre las Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 23); Article 3 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 26).

³⁵⁹ Article 2 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

³⁶⁰ Article 3 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

³⁶¹ Article 5 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

general ó hagan Ley, y en todas las demás cosas que se consideren de suma entidad.³⁶²

6. Quando firme el Señor Presidente lo harán también el señor Vice Presidente, un Vocal, el Señor Asesor y el Secretario.³⁶³
7. Es propio de sus facultades convocar Junta extraordinaria en el sitio que tenga por conveniente.³⁶⁴
8. Su asistencia á las Juntas será segun sus ocupaciones lo permitan, y quando no pueda verificarlo lo avisará á esta en hora oportuna, que no retrase sus objetos, por medio del secretario.³⁶⁵
9. Es propio de sus facultades disponer entre los negocios que hay al Despacho, aquellos de que deba darse cuenta con preferencia ó antelacion á los demás.³⁶⁶
10. El Capitán general dispondrá por si de la fuerza armada de la provincia conforme á las órdenes que reciba del Consejo de la Regencia, y las Juntas no podrán oponerse á sus disposiciones en esta parte, ántes bien le auxiliarán por todos los medios posibles, quedándoles el arbitrio de representar al Consejo de Regencia lo que juzguen oportuno en su razón.³⁶⁷

Vicepresident

11. El Vice Presidente en ausencia de S[u] E[xcelencia] tendrá las mismas facultades, con respecto á la Junta, y disfrutará los mismos honores.³⁶⁸

Secretari

12. Las juntas de provincia nombrarán secretario que sea capaz de desempeñar este encargo sirviéndolo sin sueldo ni gratificación alguna, y podrá ser reelegido al concluir tres años después de su nombramiento.³⁶⁹

³⁶² Article 6 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

³⁶³ Article 7 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

³⁶⁴ Article 8 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

³⁶⁵ Article 9 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

³⁶⁶ Article 10 del Capítol 2 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

³⁶⁷ Article 7 *Reglamento del Consejo de Regencia sobre las Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 23).

³⁶⁸ Article 1 del Capítol 3 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66).

³⁶⁹ Article 10 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 26).

13. El Secretario se presentará diariamente al Ex[celentisí]mo Señor Presidente media hora ántes de la señalada para la Junta, á fin de enterarle de la clase de negocios destinados para aquel día, saber si ha de asistir á ella, y si tiene inconveniente en que se de cuanta de alguno.³⁷⁰
14. Presentará á la Junta en extracto todos los negocios del despacho, y anotará al margen la resolución con su rubrica (...).³⁷¹
15. Es de su obligación estender todos los papeles que deban dimanar de las resoluciones de la Junta.³⁷²

Assessor

16. Es de su obligación decir á la Junta su dictamen de palabra ó por escrito siempre que se le pida, y en particular al Señor Presidente ó Vice Presidente, dentro y fuera de la Junta.³⁷³
17. Antes de votar el Señor Presidente ó el que haga sus veces, se le oirá su opinión en todos los asuntos que se traten en la Junta.³⁷⁴
18. Evacuará las comisiones que le encarguen por todos los ramos que abrazan la autoridad de la Junta, y con especialidad le serán privativos los correspondientes á Justicia y Gobierno Político.³⁷⁵
19. Tendrá su asiento á la izquierda del que presida, sin otro objeto ni con otra consideración que por que se halle inmediato á S[u] E[xcelencia].³⁷⁶
20. Por su carácter será el de Asesor General del Principado y de su Suprema Junta de Gobierno.³⁷⁷

³⁷⁰ Article 1 del Capítol 5 (sic) de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67-68).

³⁷¹ Article 2 del Capítol 5 (sic) de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 68).

³⁷² Article 8 del Capítol 5 (sic) de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 68).

³⁷³ Article 1 del Capítol 4 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 66-67).

³⁷⁴ Article 2 del Capítol 4 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

³⁷⁵ Article 3 del Capítol 4 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

³⁷⁶ Article 4 del Capítol 4 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

³⁷⁷ Article 5 del Capítol 4 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

21. Será de su obligación extender los papeles que la Junta le mande.³⁷⁸

Vocals

22. Su asistencia será puntualmente, atendiendo el servicio importante que se hace á la Patria en no perder el momento en el despacho de negocios.³⁷⁹

23. Teniendo que salir de la Ciudad aunque sea por una sola noche, lo avisarán al Señor Presidente aun, en caso de tener sustituto.³⁸⁰

24. Procurarán asistir á las Juntas con trage compuesto, digno del respetuoso Tribunal que componen.³⁸¹

25. Quando faltare por fallecimiento algun señor vocal de la Junta Suprema, se dará aviso á la Superior, que lo nombró por su Diputado, y en consecuencia del aviso y virtual licencia procederá á nombrar su sucesor en el preciso y perentorio termino de ocho días.³⁸²

26. El encargo de vocal de las juntas de provincia durará á lo mas tres años, y al principio de cada uno se renovará la tercera parte de sus individuos, sacándose por suerte los que deban ser relevados en los dos años primeros.³⁸³

Del funcionament

Sota aquest epígraf s'inclouen diferents característiques sobre el funcionament de la Junta Superior carlina, si més no allò que la teoria reflecteix a través de l'articulat de les experiències anteriors més pròximes. Segueixen existint nombroses correlacions entre l'articulat de reglaments passats i fets documentables que tenen lloc durant la Primera Guerra Carlina. Amb tot, també es detecten contraposicions entre les pràctiques del Govern carlí i allò establert en la normativa de juntes anteriors.

És precís considerar que el terme «capital», en temps de guerra, resultava quelcom difícil de conceptuar per les mateixes circumstàncies bèl·liques. Per tant, no ens ha de resultar estrany adonar-se de la inexistència d'un concepte referit a allò que

³⁷⁸ Article 6 del Capítol 4 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

³⁷⁹ Article 1 del Capítol 5 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

³⁸⁰ Article 2 del Capítol 5 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

³⁸¹ Article 3 del Capítol 5 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

³⁸² Article 17 del *Reglamento sobre facultades Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 16-17).

³⁸³ Article 5 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 26).

definiríem com a «seu física». Allò més pròxim a una seu física seria el punt de reunió del màxim òrgan de govern dels carlins, la Junta Superior, la qual havia d'anar a remolc de la presidència, o sigui del capità general. El punt de reunió de la Junta seria comunicat en cada desplaçament a les juntes corregimentals, garantint-se així que la relació de jerarquia governativa no es trenqués ni pogués existir el concepte de buit de poder. Ara bé, després de la caiguda de Sant Llorenç de Morunys a mans dels isabelins, sota les ordres d'Espoz y Mina, la Junta va preferir dispersar-se a exposar-se als rigors de la guerra.³⁸⁴

Mereix un punt i apart l'article pel qual s'estipula el procediment de la presa de possessió dels càrrecs. Més enllà de l'evidència explícita de l'article, el qual establia a qui s'havia de juramentar el càrrec, la jerarquia de l'ordre del poder –l'autoritat– hi estava implícita. A l'Estat, la sobirania provenia de Déu, qui la delegava al poble i, aquest darrer, al rei que, al seu torn, disposava dels seus servidors de la *cosa pública*. Quelcom semblant succeïa en l'organigrama de la Junta carlina. El capità general juramentava el càrrec davant del bisbe o de la màxima jerarquia eclesiàstica existent al moment. Aquest acte servia com a símil de la sobirania emanant de Déu, la qual era delegada al rei. Al seu moment, els vocals, tots els membres de la Junta, com a servidors del rei, prometien el seu càrrec davant del capità general com a representant del rei.

Un altre aspecte a remarcar és el referent al salari que havien de percebre els membres de la Junta mentre durés l'exercici del seu càrrec. D'acord amb la normativa d'algunes Juntes de govern anteriors, els seus membres no podien gaudir de cap tipus de gratificació. En teoria, no resultava necessari atorgar un estipendi en concepte de mensualitat, atès que els membres es podien mantenir per les seves rendes pròpies.

Amb referència a la sociologia dels membres de la Junta, cal anotar que aquesta estava conformada per membres de l'alta societat del moment: estaments eclesiàstics i nobiliaris o rics propietaris. L'ostentació del càrrec a la Junta era, sobretot, una qüestió moral i de servei al rei. Durant la guerra carlina, aquest article es va incomplir a Catalunya encara que no va succeir així en tota la guerra. No es coneixen dates concretes, per bé que es té constància que era costum a Navarra que els membres de les Juntes cobressin algun tipus de remuneració. Sembla ser que, posteriorment, aquesta pràctica es va estendre a Catalunya.³⁸⁵ Tot apunta a que tots els membres de la Junta van percebre rigorosament «su buena remuneración» de la mà de la Reial Hisenda, fins i tot, els capitans generals. D'altra banda, sembla que la única persona que més es va ajustar a la qüestió va ser el comte d'Espanya qui, en quinze mesos, només va fer efectiva dos cops la seva paga de cinc o sis mil reals.³⁸⁶ I és que conforme a la pràctica vigent, el comte d'Espanya tenia retribució com a militar i, a més, les rendes de les seves propietats.

En l'epígraf de les sessions es recullen les característiques principals que concretaven la manera com aquestes s'havien de dur a terme. Resulta d'interès tenir en compte que, en un principi, la residència de la Junta anava a remolc del president de la Junta, el capità general. Reunida la Junta en sessió, ningú, a excepció del president, podia entrar o abandonar la sala una vegada començada la reunió. Així s'evitaven ingerències externes o filtracions. El sistema d'aprovació de les resolucions del tribunal

³⁸⁴ SAGARRA (1935: tom I, 115).

³⁸⁵ LABANDERO (1847: 281).

³⁸⁶ LABANDERO (1847: 281-282).

de la Junta eren per majoria absoluta. En cas d'empat, el president exercia el vot de qualitat.

La Junta Superior era una organisme estamental on la representativitat es fonamentava amb els principis de l'Antic Règim. Ara bé, a fi d'agilitzar les reunions es va establir que no hi hagués cap protocol predeterminat quant a l'atribució de l'ordre de cadires en les sessions. D'aquesta manera, es volien evitar determinades parsimònies anquilosades en un context de guerra en el qual la diligència era una virtut per a la resolució dels assumptes governatius.

Un dels aspectes més remarcables de les reunions de la Junta era la prescripció segons la qual es prohibia qualsevol discussió mentre es portés a terme la sessió d'alguna proposta de resolució. Per començar, s'instava les parts a reduir tota l'exposició a un sol punt. Amb l'objecte d'agilitzar l'acció de govern, les altres parts de la Junta només podien exposar aquelles opinions positives sobre la qüestió. La resta de membres del tribunal s'havien d'abstenir de manifestar aquelles argumentacions negatives o posicionaments contraris a la línia de proposta exposada. Per tant, sota el pretext de la guerra, es volia simplificar el procés de resolució tot creient que així s'afavoria la seva activitat. No obstant això, si l'assessor o algun membre realitzava alguna proposta que no semblava la més adequada, un cop condicionada la votació de la Junta a través del tràfic d'influències, podia resultar-ne una resolució tergiversada o malintencionada. Aquesta impossibilitat de rebatre, o discutir, en sessió de Junta sembla correspondre a l'actitud passiva que van adoptar bona part dels membres de la mateixa corporació en la sessió de destitució del comte d'Espanya com a capità general dels carlins.

Els membres de la Junta gaudien d'una immunitat important perquè, com a delegats del rei, només aquest podia jutjar-los en cas de considerar-ho necessari. Com a servidors nomenats pel mateix monarca, cap altre tribunal tenia potestat judicial sobre els càrrecs de la Junta. Seguint l'ordenament legal del moment, s'establia que aquells membres de la Junta que pertanyessin a l'estament eclesiàstic, no podien ser jutjats sota cap concepte, per cap tribunal civil o militar, atès que estaven sota fur eclesiàstic. Excepte el bisbe o altes instàncies clericals, ningú altre tenia competència sobre ells. En aquesta línia, una vegada creada i configurada la Junta Superior, aquesta no podia ser remoguda per cap instància que no fos la reial.

Una vegada endegada la constitució de la Junta, les circumstàncies bèl·liques no van permetre l'experimentació institucional. Les necessitats imperioses no van deixar espai per a discòrdies internes ni temps per a la resolució de conflictes de competències que poguessin sorgir. Aquest fet va concedir als membres de la Junta Superior una certa seguretat, atès que, en aparença, ni el capità general tenia potestat directe sobre ells. Amb tot, existeix un cas documentat que contradiria aquest article. Després del conveni de Bergara, a la tardor de 1839, Ramon Cabrera va fer arrestar i afusellar tots els membres de la Junta Superior del Maestrat; se'ls va acusar de conspiració. Aquesta actuació va causar la sorpresa del comte d'Espanya i de Labandero, ja que contravenia el nomenament per Reial ordre.³⁸⁷

³⁸⁷ LABANDERO (1847: 50).

1. Su residencia [de la Junta] es por ahora, á disposici3n de su Presidente; y siempre que se haya de variar, se avisar3 á todos los Corregimientos de la Provincia.³⁸⁸
2. Todo vocal al ingreso en su oficio prestar3 juramento á la misma Junta, en manos del Se3or Presidente, y este en las del Se3or Arzobispo 3 Dignidad Eclesi3stica mas autorizada de donde se halla, arregladamente á la f3rmula estendida.³⁸⁹
3. En cada provincia habr3 una junta superior, que se elegir3 (...). Los elegidos tendr3n bienes 3 arraygo, y quando no sean naturales de la provincia, deber3 haber tenido en ella diez a3os de vecindad, y estar3n adornados de las demas calidades (...), en quanto á la legitimidad de las personas elegidas, quienes deber3n *servir estos encargos sin sueldo ni gratificaci3n alguna*.³⁹⁰
4. Habr3 todos los dias Junta, á excepci3n de los feriados y fiestas, si no hubiese cosa urgente.³⁹¹ Las Juntas ser3n por la ma3ana, y duraran tres horas, siempre que haya despacho.³⁹² Que (...) se junten una vez a la semana a lo menos y todas las dem3s que los casos y negocios lo pidieren(...).³⁹³
5. Antes de dar principio á las sesiones, se dir3 diariamente Misa á las sesiones, se dir3 Misa en la Capilla que habr3 preparada cerca de la Junta, en cuyo lugar se hallar3 dispuesto un estrado para todos los vocales.³⁹⁴
6. En sus discusiones decidir3 la mayor3a absoluta de los recurrentes.³⁹⁵

³⁸⁸ Article 2 del Cap3tol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Catalu3a, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* citat a MOLINER (1981: tom III, 64).

³⁸⁹ Article 22 del Cap3tol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Catalu3a, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65-66).

³⁹⁰ Article 1 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 25); Article 10 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 26).

³⁹¹ Article 5 del Cap3tol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Catalu3a, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 64).

³⁹² Article 6 del Cap3tol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Catalu3a, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 64).

³⁹³ Article 1 de la Real C3dula de 21 de febrer de 1775, transcrit a Sol3 (2008: 1056).

³⁹⁴ Article 7 del Cap3tol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Catalu3a, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65); amb un concepte molt semblant sobre la recomanaci3 d'oír missa hi ha l'article 5 del Cap3tol 5 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Catalu3a, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

³⁹⁵ Article 20 (no 3s textual) del reglament reconstru3t de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6). Aquest article original no difereix conceptualment de l' article 9 i 10 del Cap3tol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Catalu3a, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

7. En caso de paridad, habrá decisión donde se halle el voto del que presida la Junta.³⁹⁶
8. Para evitar etiquetas, que solo sirven para ocupar el tiempo inutilmente, combienen todos los Señores Vocales no haya orden en los asientos, y que este sea el que ocasión presente.³⁹⁷
9. Las discusiones por los común traeran más perjuicios que utilidad; convendrá por lo mismo que sean muy breves, contrayéndose desde luego su votación.³⁹⁸
10. En caso de fundarse los dictámenes, que tambien debe hacerse sin exceso, y lo preciso, sólo se darán las razones afirmativas del voto, y no las negativas, ó dirigidas á rebatir directamente las en que se han fundado qualquiera otro Vocal.³⁹⁹
11. Empezando á tratarse un asunto, si entrase un Vocal en la Junta, no tendrá ya voto en él, solo siendo el Presidente.⁴⁰⁰
12. La Junta no se levantará, por entrar ó salir ninguno de sus individuos á excepción de su Presidente.⁴⁰¹
13. Siempre que esta [la presidència] venga á la Junta, saldrá esta [la Junta] á recibirlo [el president] á la puerta de la Sala, y quando se despida lo acompañará hasta la misma puerta, caso de quedarse formada; pero hallándose disuelta, lo harán hasta la pieza mas inmediata a la escalera, ó sitio donde debería tomar el coche, caso de irse con el.⁴⁰²
14. El sigilo, aun en las resoluciones que parezcan de menor importancia, es generalmente lo que asegura su buen éxito, y el acostumbrarse á callar, es

³⁹⁶ Article 11 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

³⁹⁷ Article 15 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

³⁹⁸ Article 17 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

³⁹⁹ Article 18 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

⁴⁰⁰ Article 19 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

⁴⁰¹ Article 20 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

⁴⁰² Article 21 del Capítol 1 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 65).

circunstancia que adornará sumamente á un miembro que representa la gerarquía mas elevada de la Provincia.⁴⁰³

15. Que a dicha Junta se pasen todas las noticias y papeles que ella pidiere por copias para su instrucción y conferencias, pero no podrá pedir los originales para reternerlos.⁴⁰⁴
16. Que en ella se confiera privadamente sobre el método de ejecutar las providencias que necesiten auxilio y particular prudencia en el modo, y esté a la vista de cómo se ejecutan, cuidando de prevenir qualquier omisión o desorden.⁴⁰⁵
17. Que dicha Junta tenga un Libro donde se asienten sus acuerdos y votos particulares conforme se vaya actuando.⁴⁰⁶
18. Que este Libro y todos los papeles de la Junta de Gobierno de Cathaluña se deberán guardar en el Archivo Real (...).⁴⁰⁷
19. En quanto queda fixado, y establecido como peculiar suyo se entenderán las Juntas exentas y privilegiadas respecto todo juez, jurisdicción, ó tribunal que no fuese el de Vigilancia y Protección, y sujetas inmediatamente a S[u] M[ajestad] ó á quien particularmente se sirviese cometer el conocimiento.⁴⁰⁸
20. De quanto las Juntas hubieran obrado, publicado ó escrito hasta el día, relativo á dichos puntos no podrán ser acusadas, corregidas ni juzgadas por tribunal alguno sea qual fuese, pues el conocimiento de todo ello queda exclusivamente reservado á S[u] M[ajestad] ó á quien delegare para ello.⁴⁰⁹
21. No podrán ser juzgados civil ni criminalmente sino por la misma Junta, quien dará comisión al Señor Asesor General para los asuntos civiles, y en lo criminal, que no es de esperar que suceda, obrará toda la Junta con su Presidente, no pudiendo ser arrestado por ninguna Autoridad, sino en caso urgentísimo por S[u] E[xcelencia] quien convocará inmediatamente Junta para manifestarles el motivo, y esta constituyendose su Juez desde el momento, determinará por dos terceras partes de votos á lo menos, lo que corresponda en Justicia.⁴¹⁰

⁴⁰³ Article 6 del Capítol 5 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* [de 1808] citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

⁴⁰⁴ Article 5 de la Real Cèdula de 21 de febrer de 1775, transcrit a Solé (2008: 1056); en una línia molt semblant quant a facilitar tota la documentació pertinent sol·licitada per la Junta també s'hi refereix l'article 6 de la Real Cèdula de 21 de febrer de 1775, transcrit a Solé (2008: 1056). Requisit que també es va recollir posteriorment en temps de la Guerra de la Independència a l'article 14 del *Reglamento sobre facultades Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 16).

⁴⁰⁵ Article 7 de la Real Cèdula de 21 de febrer de 1775, transcrit a SOLÉ (2008: 1056).

⁴⁰⁶ Article 13 de la Real Cèdula de 21 de febrer de 1775, transcrit a SOLÉ (2008: 1057); requisit que també estableix la Reial cèdula de 1787 de Carles III sobre la Junta Suprema.

⁴⁰⁷ Article 14 de la Real Cèdula de 21 de febrer de 1775, transcrit a SOLÉ (2008: 1057).

⁴⁰⁸ Article 11 del *Reglamento sobre facultades Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 16).

⁴⁰⁹ Article 13 del *Reglamento sobre facultades Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 16).

⁴¹⁰ Article 4 del Capítol 5 de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto* citat a MOLINER (1981: tom III, 67).

22. Como el Consejo de Regencia en representación del Soberano debe ser el protector de la iglesia, de la disciplina, de las personas y bienes eclesiásticos, y por lo mismo cuidar de que se guarde la inmunidad eclesiástica conforme á los cánones y leyes reales, y de que no se vulnere y contravenga á ella á pretexto de las urgencias y necesidades extraordinarias; las Juntas superiores, los Magistrados y Jueces, y los Generales mismos atenderán á este objeto, y cuidarán de que intervenga en quanto sea de su resorte la jurisdicción eclesiástica, oficiando previamente á los Jueces eclesiásticos para quantas contribuciones ó cargas de alojamientos, alistamientos y demás que hayan de recaer en personas eclesiásticas, teniendo el Consejo de Regencia la mayor seguridad y confianza de que estos jueces no se negarán á concurrir á quanto dependa de ellos y exija el bien del estado.⁴¹¹
23. Asimismo [los Vocales] no deberán gozar de fuero alguno en sus causas civiles, y solo en las criminales deberán gozar del privilegio de caso de corte, de no ser reconvenidos sino en las Audiencias ó Chancillerías territoriales mientras exercieren su encargo de vocales.⁴¹²
24. Una vez constituídas las juntas, no podrán los pueblos destruirlas, formar otras, darles nueva forma, ni alterar con pretexto alguno sus atribuciones (...).⁴¹³

Constitució orgànica

No es té cap constància dels detalls exactes concernents a la creació de la primera Junta Superior Governativa de Catalunya per part dels carlins. Tenint en compte l'experiència de la Guerra de la Independència, no resulta inversemblant que, en dates relativament primerenques, hagués existit alguna temptativa més o menys sòlida de crear una junta superior. Amb tot, cal considerar que els primers mesos d'ençà la mort de Ferran VII van ser d'una forta confusió dins el carlisme més combatent. L'actuació expeditiva de Manuel Llauder contra qualsevol temptativa de pronunciament carlí a Catalunya van frustrar un aixecament, més o menys coordinat, en diferents indrets del territori. Per aquest motiu, les notícies existents d'aldarulls carlins en aquests primers mesos de la guerra –entre finals de 1833 i de 1834– no passen de ser una correlació de successos més o menys locals i d'un abast molt limitat. Entre detencions, confinaments i morts, aquests primers temps van ser d'una forta gravetat per a la insurgència carlina.⁴¹⁴ Es tractava, doncs, d'un d'aquells «casos de gravedad que ocurriren» i, per a fer front a l'adversitat, es requeria la constitució d'una Junta

⁴¹¹ Article 11 *Reglamento del Consejo de Regencia sobre las Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 24).

⁴¹² Article 8 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 26).

⁴¹³ Article 11 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 26); Article 4 *Reglamento del Consejo de Regencia sobre las Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 23).

⁴¹⁴ Sobre aquestes temptatives carlines es pot consultar PORTET, J. (1998). "El primer carlisme a Osona. Conspiracions, aixecaments i partides (1833-1835)". *El carlisme i la dona*. Barcelona: Fundació Francesc Ribalta, p. 105-136; SANTIRSO (1999: 79-85); ANGUERA, P. (2002). "Conspiracions i provocacions carlines: 1832-1833". *Absolutistes i liberals. Deu estudis a l'entorn de la guerra dels Set Anys*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, p. 113-121.

Suprema.⁴¹⁵ Tot sembla indicar que va existir un primer organisme, el qual podria haver trobat el seu origen a partir d'un article de 1808:

«La Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, reasume en sí toda la Autoridad Soberana, y la que egercían todos los Consejos y Juntas Supremas de S[u] M[ajestad].»⁴¹⁶

En tot cas, formarien part d'aquest organisme de govern tots aquells membres que «tendrán bienes ó arraygo, y quando no sean naturales de la provincia, debería haber tenido en ella diez años de vecindad».⁴¹⁷ Per als carlins, els paral·lelismes entre la invasió napoleònica i allò que consideraven la usurpació isabelina del tron eren presents a tots els ressorts de la vida pública i de l'Administració de l'Estat. Per als compromissaris elegits, la designació era d'una alta responsabilitat. A imatge de l'experiència passada, aquests membres escollits es consideraven:

«Los Señores Comisarios representan en las Provincias á S[u] M[ajestad] y así tienen toda la autoridad, facultades y carácter que corresponde á los miembros del Cuerpo Soberano Nacional; y como tales deberán presidir las Juntas quando asistieren á ellas».⁴¹⁸

Tanmateix, la situació era tan contrària als interessos carlins que les dificultats no inspiraven seguretat a tots els representants que havien de formar part de la corporació. Per contra, sí que es pot documentar la temptativa que va tenir lloc el mes de setembre de 1834. Els primers noms que han transcendit són el del duc d'Almenara Alta; marquès d'Alfarràs; Josep Maria Fonsdeviela, marquès de la Torre, i Antoni d'Asprer, a qui li atribueixen la possessió de la baronia de Boaçà. Amb tot, aquesta llista no passava de ser un tempteig.

El primer projecte de Junta: la Junta Superior de 1834

Dos mesos després, des de la Cort carlina, es va realitzar una consulta a Ramon Samsó sobre alguns candidats com ara el duc d'Almenara Alta, el bisbe de Vic Pablo Jesús Corcuera i Caserta, l'agustí pare Gutiérrez, Joan Desvalls i el baró de Boaçà. La resposta de Samsó, com es veurà poc més endavant, és molt reveladora, ja que, d'una banda, tenia una opinió favorable del bisbe de Vic i del pare agustí però, per altra banda, no pogué dir res de la resta perquè sembla ser que no els coneixia. En la missiva de resposta, Samsó va afegir com a candidats el bisbe de Tarragona, Antonio Fernando de Echánove i Zaldívar, el canonge tarragoní Manuel Millà, el baró d'Ortafà, l'advocat Ignasi Andreu Sans i el marquès de la Torre.⁴¹⁹

Actualment, es coneixen altres individus que van ser considerats per a formar part de la Junta com ara Antoni de Boasach i el marquès de Villel.⁴²⁰ Finalment, a les

⁴¹⁵ Es pot considerar una extralimitació interpretativa de l'articular, si bé estava prescrit a *Carlos III...* (1989: 97).

⁴¹⁶ Article primer del capítol primer de les *Breves ordenanzas de la Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña, mandadas observar interinamente por decreto de 6 de agosto*, citat a MOLINER (1981: tom III, 64).

⁴¹⁷ Article primer del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 25).

⁴¹⁸ Article primer de la *Instruccion sobre las facultades de los señores comisarios de la Junta Suprema Gubernativa del Reyno, en las provincias* citat a MOLINER (1981: tom III, 12).

⁴¹⁹ MUNDET (1990: 63).

⁴²⁰ BULLÓN (1992: 490).

darrereries de 1834, sembla que es van incorporar a la Junta Superior el marquès de Villapalma de Encalada, el canonge Rovira de Girona i, també, el canonge Urch de la catedral de Barcelona.⁴²¹ Una vegada enumerats, hom podria discernir tres grups entre els candidats: aristòcrates, eclesiàstics i advocats. Quant als aristòcrates, sembla que havien participat en la guerra contra el francès. Els eclesiàstics, canonges i bisbes –alta jerarquia–, i els advocats, pertanyents, sobretot, a la Reial Audiència, havien sobresortit pel seu reialisme durant la Segona Restauració Ferrandina.

Per tant, una vegada esmenats alguns dels interrogants, es pot concloure que la llista de candidats a formar part d'una possible Junta Superior de Catalunya van ser els següents:

Joan Antoni Fivaller de Clasquerí i Bru

Joan Antoni Fivaller de Clasquerí i Bru (1758-1846), duc d'Almenara Alta des del 1829 i, per raó de matrimoni, marquès de Vilhel i comte de Darnius, tenia una llarga trajectòria en la vida social, cultural i, sobretot, política des dels primers anys del segle XIX. Membre de la Junta Superior del Principat el 1808 va estar directament relacionat amb algunes iniciatives de la Regència. Igualment, va realitzar alguns estudis en arxius que li valgueren el seu ingrés com a membre de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. Poc relacionat amb episodis reialistes, Joan Antoni Fivaller va formar part de la comissió municipal de Barcelona que va anar a rebre el rei Ferran VII a Tarragona el 1827. Tot sembla indicar que la seva màxima implicació amb el reialisme més ortodox va ser el 1831 quan va regalar la bandera al batalló de Voluntaris Reialistes de Barcelona.⁴²² Tanmateix, quan el setembre de 1834 va ser proposat com a membre de la Junta Superior carlina, fou descartat com a membre de la Junta per ser considerat «muy viejo».⁴²³ I, de fet, Joan Antoni Fivaller es va retirar a Teià on hi va morir el 1846.⁴²⁴

Els Desvalls, oncle i nebot

S'ha fet referència a Joan Desvalls Ribes (1775-1853) com a marquès d'Alfarràs i marquès de Llupià.⁴²⁵ Tanmateix sembla existir algun tipus de confusió, atès que Joan

⁴²¹ SANTIRSO (2005: 67 nota 68).

⁴²² Vegeu UN OFICIAL DEL CUERPO (1831). *Himnos para celebrar el Fausto dia de la bendición de la bandera que el Escmo. Sr. Duque de Almenara Alta Marques de Vilhel ha regalado al Batallon de Voluntarios Realistas de Barcelona*. Barcelona: Viuda é Hijos de d. Antonio Brusi.

⁴²³ Pel que fa a la seva edat, vegeu BULLÓN (1992: 490). Sobre una visió biogràfica de Joan Antoni Fivaller, cal consultar GIL NOVALES, A. (2010). *Diccionario biográfico de España (1808-1833). De los orígenes del liberalismo a la reacción absolutista*. Madrid: Mapfre, p. 1112-1113 i, també, <http://dbe.rah.es/biografias/71605/juan-antonio-de-fivaller-y-bru> [Consulta actualitzada el 06/08/2018].

⁴²⁴ Totes les dades biogràfiques han estat extretes de MOLAS RIBALTA, P. (1999). *Comte de Darnius, Marquès de Vilhel, Duc d'Almenara Alta. Discurs llegit el dia 11 de març de 1999 en l'acte de recepció pública de Pere Molas Ribalta a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i contestació de l'Acadèmic numerari Dr. Jesús Lalinde Abadía*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, p. 26-36.

⁴²⁵ Per a una biografia sobre Joan Desvalls, vegeu GIL NOVALES (2010: 863-864). Es pot aconseguir una visió panoràmica sobre la família dels marquesos d'Alfarràs, a través de l'obra de FERNÁNDEZ TRABAL, J. (2013). *Els Desvalls i Catalunya. Set-cents anys d'història d'una família noble catalana*. Lleida: Pagès Editors. La data de defunció és extreta de la notícia de la seva defunció, vegeu el *Diario de Palma* (Palma de Mallorca, 17 de febrer de 1853), núm. 48, p. 2.

Desvalls no era el titular del marquesat d'Alfarràs.⁴²⁶ Antoni Miquel Desvalls i Ribes (1773-1821), germà de Joan Desvalls, era el titular dels marquesats fins a la seva mort per febre groga.⁴²⁷ A partir d'aleshores els títols van passar a mans del seu fill, Joaquim Desvalls i de Sarriera (1803-1883).⁴²⁸ Amb tot, a pesar del passat més o menys reialista d'alguns membres de la família Desvalls, l'actitud de Joaquim Desvalls va ser notablement confosa envers al carlisme. No es poden documentar actuacions de Joaquim Desvalls clarament compromeses políticament amb el carlisme. Durant les setmanes següents del traspàs de Ferran VII, Joaquim Desvalls va romandre a Barcelona i participà econòmicament de la formació dels Voluntaris d'Isabel II impulsats per Manuel Llauder.⁴²⁹ L'abril de 1834 es trobava a Madrid d'on va tornar el juliol d'aquest mateix any.⁴³⁰ Un any després, el juliol de 1835, Joaquim Desvalls encara romania a Barcelona i, en el marc de les agitacions de les bullangues, va començar a dubtar de la seva permanència a la ciutat comtal però, sense implicar cap compromís carlí. De fet, en els incendis dels convents de juliol de 1835, se senten alarmes perquè els amotinats insinuen de cremar, també, la torre d'Horta on residien. Aleshores demanà ajut a Llauder, qui encara era capità general de Catalunya, per a que enviés patrulles de protecció. Neguitosos, el 27 de juliol, tota la família va marxar direcció Girona esperant els passaports per a poder traspasar la frontera. Van arribar a Perpinyà el 2 de setembre de 1835.⁴³¹ Des d'allà van procurar mantenir la gestió del seu patrimoni, però no es pot afirmar que mantinguessin una relació directa amb els carlins. No va ser fins la tardor de 1837 quan, sembla ser, que realment va prendre partit per la causa de Carles Maria Isidre de Borbó. Tanmateix, Joaquim Desvalls mai va prendre possessió com a vocal de la Junta Superior a Berga. De fet, no va arribar-hi a anar mai al llarg de tota la guerra.⁴³² Encara que, el 23 de setembre de 1837, la Junta Superior li va encomanar en comissió l'obtenció d'un emprèstit a París, se'n desconeix el resultat de la mateixa.⁴³³ Manquen elements de contrast per afirmar si la seva estada al país veí fou motivada per evitar veure's involucrat en el procés carlí o, per contra, per a respondre realment a una comissió determinada. En tot cas, la seva participació a la causa carlina queda desdibuixada i no hi ha prou evidències per a considerar-lo un membre més de la Junta Superior carlina.

Josep Fonsdeviela i Huguet

Pel que fa a Josep Fonsdeviela, fàcilment hom pot confondre's i pensar que els carlins volien tractar amb el titular del marquesat de la Torre i no amb el seu fill i hereu, ja que eren homònims. El títol del marquesat de la Torre era estranger a la Corona de Castella, ja que provenia de Nàpols.⁴³⁴ De fet, fins el 1879, no van rebre permís de la Corona d'Espanya per a utilitzar-se de manera oficial.⁴³⁵ El cert és que els carlins volien

⁴²⁶ La confusió pot néixer arran de la mort sense descendents de Joaquim Desvalls i de Sarriera el 1883, quan els títols i les propietats van passar al seu nebot Lluís Desvalls i Fort de Saint Maurin, fill de Joan Desvalls i Ribes. La línia successòria pot ser consultada a FERNÁNDEZ (2014: 565; 578-579).

⁴²⁷ FERNÁNDEZ (2014: 439-473).

⁴²⁸ Per a una biografia sobre Joaquim Desvalls, vegeu SANTIRSO (2005: 222), MUNDET (1990: 145) i, també, FERNÁNDEZ (2014).

⁴²⁹ FERNÁNDEZ (2014: 524, 532).

⁴³⁰ FERNÁNDEZ (2014: 524, 526-527).

⁴³¹ LLAUDER (1844: 127); FERNÁNDEZ (2014: 529-530).

⁴³² MUNDET (1990: 145); SANTIRSO (2005: 222).

⁴³³ SANTIRSO (2005: 43-46); FERNÁNDEZ (2014: 535).

⁴³⁴ SANTIRSO (2000: 149).

⁴³⁵ AHN. Consejos, 8989, A.1879, exp.16.

captar, per a la seva causa, a Josep Fonsdeviela i Huguet –fill de Josep Fonsdeviela i Xammar (17??-1838?), quart marquès de la Torre– qui havia participat en l'aixecament dels «Malcontents» de 1827, circumstància per la qual fou empresonat.⁴³⁶ Amb tot, aquest presidi no s'allargà massa en el temps, vist que el 1833 figurava com a primer comandant del batalló de Voluntaris Reialistes de Girona.⁴³⁷ Tot sembla indicar que es va mantenir en un discret segon pla, deixant al seu germà petit⁴³⁸ la participació directa a la causa carlina, si bé els serveis prestats a la causa reialista el feien veure com un home de «mucho desempeño, fidelidad i de bastante influjo en la provincia».⁴³⁹ No sembla que Josep Fonsdeviela i Xammar visqués molts anys més. Tal vegada per això, el fill, en veure pròxima la cura del patrimoni familiar, va abandonar tota activitat carlina i, el 1838, reconegué públicament la legitimitat d'Isabel II.⁴⁴⁰ No en va, entre 1843 i 1844, Josep Fonsdeviela i Huguet, marquès de la Torre, va ser alcalde constitucional de Girona.⁴⁴¹

Francesc Antoni de Asprer de Neoburgo i de Asprer

Antoni d'Asprer no era el baró de Boaça, sinó que era baró de Barruera, regidor Perpetuo de Puigcerdà i Agutzil Major de la Real Audiència de Catalunya.⁴⁴² De fet, el seu nom complet era Francesc Antoni de Asprer de Neoburgo i de Asprer, qui va estar casat amb Antònia de la Canal i de Fontaner.⁴⁴³ No resulta estrany que Ramon Samsó no el conegués, doncs havia mort el 28 d'agost de 1831 i les seves honres fúnebres foren celebrades a Sant Joan de les Abadesses.⁴⁴⁴

En tot cas, podria existir algun tipus de confusió i que, en realitat, es tractés del seu fill, Joaquim Antoni d'Asprer i de la Canal, qui en aquests primers anys trenta ocupava un càrrec d'administrador al Reial patrimoni. Però, de ser així, sembla que no hauria estat interessat en ocupar un possible càrrec a la Junta carlina. En el mes de setembre de 1835, Joaquim Antoni d'Asprer apareix com a representant dels empleats del Reial patrimoni en el pagament de manteniment de voluntaris en la lluita contra els carlins.⁴⁴⁵ Segurament, després de la supressió del Reial patrimoni per raó de la nova planta constitucional de l'Estat, i la monarquia, Joaquim Antoni Asprer va passar a ser administrador de rendes públiques a la província de Girona i a les Illes Balears.⁴⁴⁶

⁴³⁶ Segons sembla, Josep Fonsdeviela Huguet havia participat en el finançament de la revolta, vegeu TORRAS ELIAS, J. (1967). *La Guerra de los Agraviados*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 213. Quant a la declaració de la seva participació a la revolta dels Malcontents, vegeu SUÁREZ VERDAGUER, F. (1972). *Los agraviados de Cataluña*. Pamplona: Eunsa, vol. 4, p. 131-134.

⁴³⁷ *Estado militar de España. Año de 1833*(1833). Madrid: Imprenta Real, p. 239

⁴³⁸ El seu germà petit era Narcís Fonsdeviela i Huguet, qui va exercir com a capità a les ordres de Pere Massana. PIRALA (1983: tom III, 733-734).

⁴³⁹ BULLÓN (1992: 490).

⁴⁴⁰ ANGUERA (1995: 27 nota 42); CONGOST, R. (2000). *Els darrers senyors de Cervià de Ter. Investigacions sobre el caràcter mutant de la propietat (segles XVII-XIX)*. Girona: CCG, p. 132.

⁴⁴¹ http://www.girona.cat/sgdap/cat/govern_alcaldes.php [Consultat actualitzada a 30 de juliol de 2018].

⁴⁴² Per a una primera visió sobre els Asprer, vegeu ESPONA, R. J. de (2009). “Los Asprer, Condes de Fogonella”. *Paratge*. [Sant Cugat del Vallès], n° 22, p. 41-51.

⁴⁴³ Agraeixo les observacions de Rafael José de Espona.

⁴⁴⁴ FERRER GODOY, J. (2013). *Actes i resolucions. Sant Joan de les Abadesses en època moderna, 1630-1859*. Barcelona: Fundació Noguera, tom II, p. 954.

⁴⁴⁵ *Diario de Barcelona* (Barcelona, 21 de setembre de 1835), núm. 264, 2124.

⁴⁴⁶ AHN. FC- Ministerio de Hacienda, 3039, exp. 784; 3879, exp. 273; 3152, exp. 407; 3227, exp. 679.

Pablo Jesús Corcuera y Caserta

No va passar el mateix amb Pablo Jesús Corcuera y Caserta (1776-1835), bisbe de Vic des del 1824.⁴⁴⁷ Corcuera estava en el càrrec quan la ciutat de Vic es va convertir en una de les capitals dels «malcontents» el 1827.⁴⁴⁸ Amb tot, a pesar de la bona predisposició del bisbe envers el reialisme, no va abandonar la seu episcopal en temps de la Primera Guerra Carlina i va acabar morint a Vic el 1835.⁴⁴⁹ En finir el bisbe, el capítol de Vic va elegir dos vicaris els quals havien de governar la diòcesi, si bé va quedar en mans de Pau Coll i de Veyan, atès que l'altre vicari va ser desterrat per la monarquia isabelina.⁴⁵⁰

L'agustí Gutiérrez (o Rodríguez)

Molt poc es coneix del pare agustí Gutiérrez, de qui s'afirma que va ser predicador a l'Audiència de Barcelona. Segons sembla, Labandero es va confondre en escriure sobre la seva participació a la guerra, ja que s'hi va referir amb el cognom de Rodríguez.⁴⁵¹ En tot cas, la seva candidatura per a formar part de la Junta catalana no va prosperar.

Joaquim Maria Gassol de Sentmenat i de Villalonga⁴⁵²

Joaquim Gassol de Sentmenat i de Villalonga (1800-1884) va ser el marquès de Sentmenat entre els carlins, tot i que no va heretar el títol fins el 1845.⁴⁵³ Potser per això, en les primeres gestions s'hi van referir com a baró de Boaçà i no com a marquès de Sentmenat.⁴⁵⁴ No resulta estrany que Ramon Samsó, comptant només amb aquesta indicació senyorial, no conegués a la persona que hi havia al darrere. No en va, en una resposta posterior emesa per la Cort carlina a Samsó, insistiren en demanar-li referències sobre el baró de Boaçà per bé que, en aquesta segona ocasió, s'hi van referir com a marquès de Sentmenat.⁴⁵⁵

Antonio Fernando de Echánove i Zaldívar i Manuel Millà

En una de les contestacions de Samsó a la Cort carlina, també proposà, com a candidats per a la Junta, Antonio Fernando de Echánove i Zaldívar (1768-1854), bisbe de Tarragona, i Manuel Millà (1787-1857), secretari de Cambra i canonge de la mateixa catedral.

⁴⁴⁷ CÁRCEL ORTÍ, V. (ed.) (1976). *Correspondencia diplomática de los nuncios en España. Nunciatura de Tiberi 1827 / 1834*. Pamplona: Eunsa, p. 80 nota 3.

⁴⁴⁸ MOLINER, A. (2016). *Episcopado y secularización en la España del siglo XIX*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 54.

⁴⁴⁹ A tall d'exemple, havien de repicar les campanes de la catedral de Vic i de l'església de la Pietat amb motiu de la celebració de la proclamació de la reina Isabel II, però van romandre totalment mudes a pesar de la insistència del regidor degà de l'Ajuntament, vegeu CORRALES (2014: tom I, p. 232). Quant a l'actitud del bisbe vegeu PORTET (1998: 107).

⁴⁵⁰ CÁRCEL ORTÍ, V. (1975). *Política eclesial de los gobiernos liberales españoles: 1833-1840*. Pamplona: Eunsa, p. 506.

⁴⁵¹ MUNDET (1990: 63-64 nota 4).

⁴⁵² En alguns llocs el cognom apareix com a «Vilallonga».

⁴⁵³ SANTIRSO (2005: 234).

⁴⁵⁴ Agraïxo a Rafael José de Espona la següent apreciació: que la baronia de Boaçà era un dels títols que pertanyien als marquesos de Sentmenat.

⁴⁵⁵ MUNDET (1990: 63).

En aquestes dates de 1834, el bisbe de Tarragona i el secretari Millà encara no havien abandonat la ciutat, fet que tindria lloc l'estiu de 1835 a causa dels aldarulls anticlericals.⁴⁵⁶ No es pot confirmar amb seguretat si Echánove va rebre l'encàrrec de formar part de la Junta i quina fou la seva resposta en aquell moment. Sigui com sigui, el 1836, el bisbe de Tarragona va passar a residir a Niça per un període de cinc anys i, posteriorment, el 1841, es va traslladar a Roma, si bé alguns estudis el situen a la capital vaticana en plena guerra.⁴⁵⁷ No va ser fins un any després d'haver rebut el permís del Govern d'Espanya, el 1845, que retorna a terres catalanes com administrador apostòlic de la diòcesi de Tortosa.⁴⁵⁸ Es desconeix si la candidatura de Manuel Millà fou proposada per la seva trajectòria o perquè era el secretari del bisbe, tot actuant en delegació del bisbe. En tot cas, el 12 d'agost de 1837, es publicava la notícia de l'arribada de Manuel Millà a Berga com a vocal de la Junta.⁴⁵⁹

Ferran d'Ortafà

Ferran d'Ortafà (1775-1836), baró d'Ortafà, havia donat nombroses mostres de ser un fervent reialista. Havent lluitat contra l'exèrcit napoleònic durant la Guerra de la Independència, durant el Trienni s'uní a l'exèrcit reialista.⁴⁶⁰ En el mes de novembre de 1833, se'l va confinar a Mallorca per les seves opinions polítiques.⁴⁶¹ Amb tot, fins el setembre de 1835 –aleshores tenia 60 anys– no va sol·licitar la llicència absoluta de l'exèrcit.⁴⁶² No queda clar l'objectiu real de la seva sol·licitud, atès que feia un any que s'havien iniciat les operacions de tempteig de candidats per a constituir una Junta carlina. Sembla que els ambients a Mallorca estaven molt caldejats i les perspectives per romandre a la illa no eren massa optimistes. Poc temps després, el 4 de novembre de 1835, una turba exaltada assaltava la casa d'Ortafà a Mallorca i la cremava després del pillatge.⁴⁶³

Ignasi Andreu Sans

Ignasi Andreu Sans (177?-1854), natural de Sant Feliu de Guíxols, batxiller en lleis, s'havia graduat a la Universitat d'Oscar el 1795.⁴⁶⁴ El 29 de novembre de 1798, Ignasi Andreu va sol·licitar el registre a la matrícula d'advocats de la Reial Audiència de Catalunya.⁴⁶⁵ Va ser un dels impulsors de la lluita contra el francès a Girona en el mes de juny de 1808.⁴⁶⁶ Va formar part de la Junta Corregimental de Girona el 1810, la

⁴⁵⁶ De fet, juntament amb ells, marxarà Josep Caixal Estradé. MELENDRES, M. (1961). *Una monja y un siglo (Madre Ana María Janer Anglerill. Siglo XIX)*. Barcelona: Casulleras, p. 192.

⁴⁵⁷ CUENCA TORIBIO, J. M. (1978). *Aproximación a la historia de la Iglesia contemporánea en España*. Madrid: Rialp, p. 192-193.

⁴⁵⁸ CÁRCEL (1975: 497-498).

⁴⁵⁹ *El Restaurador Catalán* (Berga, 12 d'agost de 1837), núm. 58, 232.

⁴⁶⁰ ROLDÁN, E. (1998). *Estado mayor general carlista en las tres guerras del siglo XIX*. Madrid: Actas, p. 82.

⁴⁶¹ OLLÉ ROMEU, J. M. (1994). *Les bullangues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina (1835-1837)*. Tarragona: El Mèdol, vol. II, p. 333; ROLDÁN (1998: 82).

⁴⁶² ROLDÁN (1998: 82).

⁴⁶³ *El Español: diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 4 de novembre de 1835), núm. 4, 2.

⁴⁶⁴ LAHOZ FINESTRES, J. M. (1997). "Graduados catalanes en las facultades de Leyes y Cánones de la Universidad de Huesca". *Estudios históricos i documents del arxiu de protocols*. [Barcelona], núm. XV, p. 175.

⁴⁶⁵ ACA. Reial Audiència. Matrícula de abogados 4, fol. 91 v.

⁴⁶⁶ MOLINER (1989: 20-21).

qual estava situada a Arenys de Mar.⁴⁶⁷ Tres anys després, exercia com a alcalde major de Lleida.⁴⁶⁸ Va estar estretament vinculat amb l'exercici de la toga durant el Trienni Liberal. El 10 de març de 1822 Ignasi Andreu Sans va ser nomenat jutge en matèria de llibertat d'impremta.⁴⁶⁹ Tanmateix, el mes de maig de 1823 va formar part d'una Junta Superior Governativa impulsada pel general Moncey.⁴⁷⁰ Segurament es tracta d'una restitució provisional de la Reial Audiència, o una Junta Superior transitòria, en la qual ocupava interinament el càrrec de fiscal. Per Reial decret de 17 de maig de 1824, es va nomenar Ignasi Andreu Sans com a nou alcalde del crim de la Reial Audiència catalana.⁴⁷¹ Durant la Segona Restauració Ferrandina va estar en contacte amb el comte d'Espanya, capità general de Catalunya de 1827 a 1832.⁴⁷² Sembla que el 1828 va haver algun incident entre el comte i Ignasi Andreu per una qüestió de procediment.⁴⁷³ Encara que no han transcendit els detalls, Ignasi Andreu actuava com a fiscal a la Reial Audiència en temps de la repressió contra els «malcontents». Si més no, la cooperació entre ambdós es va mantenir al llarg dels anys. Tan fou així que el 1833, en ocupar la Capitania General de Catalunya, Manuel Llauder va confinar Ignasi Andreu Sans a Mallorca.⁴⁷⁴ Si la seva designació es va fer efectiva per a formar part de la Junta, no va trepitjar territori carlí fins a l'ocupació de Berga a l'agost de 1837.⁴⁷⁵ Posteriorment, després del juliol de 1840, estant a l'exili, va mantenir una intensa activitat carlina. Segons sembla es presentava com a expresident de la Junta Superior Carlina del Principat de Catalunya i va procurar mantenir aquest reconeixement entre els carlins a l'exili.⁴⁷⁶ Finalment, retornà a Barcelona on hi va morir el 3 de març de 1854.⁴⁷⁷

Antoni de Boasach

Sobre la figura d'Antoni de Boasach no ha transcendit cap mena de detall. Podria tractar-se d'una confusió entre les figures d'Antoni d'Aspre i del baró de Boaçà, la qual resta per confirmar. Es desconeix si la transcripció del cognom és correcta o, si per semblança, té algun tipus de relació amb un tal «Buassá» conegut de Miquel de Martí, el qual apareix citat a la carta que aquest va dirigir a Ferran de Sagarra.⁴⁷⁸

Manuel María Calvo de Encalada-Orozco y Rodríguez de Valcárcel

Manuel María Calvo de Encalada-Orozco y Rodríguez de Valcárcel (1806-1859), marquès de Villapalma des de 1821, també es va unir als carlins a Catalunya.

⁴⁶⁷ GIL NOVALES (2010: 2812).

⁴⁶⁸ GIL NOVALES (2010: 186).

⁴⁶⁹ També van ser designats com a jutges en matèria d'impremta: Vicent Alañó; Bonaventura Carles Aribau; Felip Bertran i Ros; Pròsper de Bofarull; Jaume Busaña; Erasme de Janer i de Gónima; Marquès de Monistrol; Antoni Milà de la Roca; Macari Riu; Isidre Sobrerriba; Pere Nolasc Vives. Vegeu *Diario Constitucional de Barcelona* (Barcelona, 10 de març de 1822), núm. 69, 3.

⁴⁷⁰ MUNDET (1990: 143); SANTIRSO (2005: 222).

⁴⁷¹ ACA. Reial Audiència. *Diversorum* 1824, llibre 2n, fol. 13.

⁴⁷² SANTIRSO (2005: 222).

⁴⁷³ MUNDET (1990: 143-144).

⁴⁷⁴ CASTILLO MAYONE, J. (1840). *La Ciudadela inquisitorial de Barcelona ó las víctimas inmoladas en las aras del atroz despotismo del conde de España*. Barcelona: Manuel Saurí, p. 89 nota *.

⁴⁷⁵ LABANDERO (1847: 249).

⁴⁷⁶ CAMPS GIRÓ, J. (1978). *La Guerra dels Matiners i el catalanisme polític (1846-1849)*. Barcelona: Curial, p. 109, 262, 278.

⁴⁷⁷ Per a la data de defunció, vegeu *Colección legislativa de España. Sentencias del Tribunal Supremo de Justicia. Año 1863* (1863). Madrid: Imprenta del Ministerio de Gracia y Justicia, p. 997.

⁴⁷⁸ SAGARRA (1935: tom I, 117).

Però, no queda clar que arribés a tenir algun vincle directe amb la Junta Superior. En realitat, les notícies documentades, de les quals disposem a l'actualitat, el situen a Berga l'agost de 1837 per servir a l'exèrcit carlí.⁴⁷⁹ De fet, el 1838 se'l relaciona amb l'adquisició de deu mil fusells amb destí a les armes carlines.⁴⁸⁰ Manuel María Calvo de Encalada-Orozco estava casat amb Maria Lluïsa Sentmenat d'Agulló-Pinós, marquesa de Gironella.⁴⁸¹

Fins aquí arriba la nòmina de possibles candidats per a formar part de la primera Junta Superior que, en paraules de Labandero, «resolvió la mayoría, según tengo entendido, instalarse en Perpiñan».⁴⁸² Si bé aquesta observació no implica certesa absoluta, Labandero no s'està referint a la suposada Junta de 1834, sinó a la creada a partir de la Reial ordre de 2 de juny de 1836.

En la causa formada per l'assassinat del comte d'Espanya, Serradilla tampoc va tenir en compte la presumpta Junta de 1834. Directament al·ludia a la instaurada per Reial ordre de 2 de juny de 1836 i a «la primitiva», constituïda el 1835. Igualment, contemplant la possibilitat de l'existència d'una Junta el 1834, resulta difícil d'imaginar la presència de prohoms carlins –títols nobiliaris– a la ciutat de Perpinyà que no aixequessin suspicàcies o algun tipus de reacció entre les autoritats franceses. Des del 1833, el comte d'Argout, ministre francès de l'Interior, va prohibir la presència de carlins en una àmplia zona que comprenia els actuals departaments de Basses-Pyrénées, Hautes-Pyrénées, Haute-Garonne, Ariège, Pyrénées-Orientales, que aleshores es corresponien a Aude, Gers, Landes i, finalment, al sud de Lot-et-Garonne i Gironde. Temps després, es va afegir el departament Sienna, per a dificultar l'accés dels carlins a la capital francesa, i és que aquest darrer correspon als actuals departaments de Hauts-de-Seine, de Paris, de Seine-Saint-Denis i del Val-de-Marne. El ministeri justificava l'existència d'aquest espai de prohibició en vistes d'una possible alteració de l'ordre públic en l'espai francès.

«Dans l'intérêt de la paix sur une partie de la frontière méridionale, il était indispensable d'éloigner des Pyrénées des hommes qui auraient pu, sans cela correspondre facilement avec les insurgés de leur pays et se livrer à des intrigues plus ou moins répréhensibles.»

Per aquest motiu, els principals dipòsits de refugiats carlins se situaven a l'interior francès, lluny de la frontera. El Govern francès els va situar a Tulle, Guéret i a Châteauroux. D'altra part, van permetre als carlins exiliats –aquells amb possibilitats econòmiques– ser lliures de marxar a Anglaterra, Bèlgica o residir en un algun altre punt de França.⁴⁸³ Tanmateix, existia una xarxa important de juntes carlines de caràcter, més o menys local, a una part destacada del sud de França, les quals auxiliaven de manera oberta i directa a tots els carlins amb qui entraven en contacte. No en va, es va

⁴⁷⁹ *El Joven Observador* (Berga, 12 d'agost de 1837), núm. 58, 232.

⁴⁸⁰ BULLÓN (1992: 490 nota 176).

⁴⁸¹ Es desconeix si els marquesos de Gironella eren els propietaris de *Casa Gironella* de la ciutat de Berga, emplaçament on es va situar la Intendència, la Comptadoria i la Tresoreria en temps de l'ocupació carlina fins a l'arribada del comte d'Espanya, qui les va traslladar a Casserres. Sembla que després va recuperar el seu ús per part dels propietaris fins a l'entrada de Ramon Cabrera el juny de 1840. Sobre el primer emplaçament, vegeu MUNDET (1990: 227). Del trasllat a Casserres se'n parla a LABANDERO (1847: 278). Finalment, la nota sobre Cabrera apareix als diaris *El Genio de la Libertad* (Palma de Mallorca, 17 de juny de 1840), núm. 78, p. 4 i *El Castellano* (Madrid, 19 de juny 1840), núm. 1214, p. 39.

⁴⁸² LABANDERO (1847: 245); BOFARULL BROCA, A. DE (1999-2000). *Historia de la guerra civil de los siete años [1833-1840]*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, p. 416.

⁴⁸³ TRONCO, E. (2010). *Les carlistes espagnols dans l'Ouest de la France 1833-1883*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, p. 127.

donar la contradicció que, per bé que existien les prohibicions legals franceses, l'existència i activitat d'aquestes juntes carlines era coneguda per les autoritats espanyoles i franceses –raó per la qual els isabelins van emetre diferents queixes formals i diplomàtiques a les autoritats franceses–. La cohesió d'aquestes juntes carlines al sud francès té lloc per diversos motius. Grosso modo, entre ells, cal apuntar la correspondència de suport entre legitimistes francesos i reialistes carlins; la flexibilitat de les autoritats franceses de Louis Phillipe amb els legitimistes europeus per tal de finançar el seu tron, que s'havia erigit a través d'una revolució, i no menys important, els vincles existents per raons històriques, socials i familiars entre els territoris dels antics comtats de la Cerdanya francesa, el Conflent, el Vallespir, el Rosselló i Catalunya.⁴⁸⁴

No ens ha de sorprendre aquesta intensitat de relacions. Per exemple, al Rosselló, tant el 1789 com el 1815, totes les esglésies s'expressaven en català a excepció d'una parròquia francòfona de Perpinyà.⁴⁸⁵ En els pobles del sud francès, el pas continuat de carlins i l'aixopluc dels mateixos habitants era més que notable. De fet, el retrat sociològic de moltes granges del Vallespir era de predominança dels valors més tradicionals, amb un fort interès per a l'economia i un important pes de les opinions religioses provinents dels ancestres. Era molt comú que a les cases arribessin a conviure fins a tres generacions.⁴⁸⁶ Aquest retrat sociològic va perdurar més de cinquanta anys després de la Primera Guerra Carlina. N'és un testimoni la descripció que va realitzar el 1887 Carles Bosch de la Trinxeria. En aquella ocasió va escriure sobre els habitants dels antics comtats del Vallespir i la Cerdanya francesa amb motiu de la celebració d'un enllaç matrimonial:

«La gent que viuen en aquelles belles valls pirinenques de Vallespir i Cerdanya parlen català com nosaltres; i així com els nostres pagesos no entenen el castellà tampoc molts d'aquestos no entenen el francès. Fa 250 anys (1659) que Vallespir i Cerdanya són de França i sembla ahir. Els homes porten barretina vermella, però les dones porten còfia del Rosselló. Diríem que la corrupció civilitzadora no ha penetrat en aquelles valls arraconades dels nostres Pirineus. La fe religiosa es conserva amb tota la seva puresa.»⁴⁸⁷

A pesar de la prohibició de la presència carlina en amplis territoris del sud de França, en molts indrets les autoritats locals van desviar la seva atenció. En ocasions, tot i les queixes de les autoritats de la monarquia d'Isabel II, el tracte amb molts carlins era totalment difós. A França, els delictes polítics, els quals eren fortament castigats, eren els que anaven dirigits contra les autoritats franceses, no contra les espanyoles.⁴⁸⁸

Que les autoritats franceses traslladessin els dipòsits de carlins en terres més del nord de França tenia una explicació raonable. No resulta peculiar que existissin lligams de costums, cultura i familiars entre les terres d'ambdós cantons dels Pirineus. Sí era cert que Louis Phillipe volia congraciar-se als legitimistes europeus i, igualment eren vertaderes les particularitats del codi legal francès respecte als incidents polítics. Ara bé, per damunt de tot això, hi havia la permanència plenament vigent del conveni de 12 de novembre de 1660. A través d'aquest acord s'establia que el trànsit de persones entre els

⁴⁸⁴ SALA, R. (2012). *Trabucaires i fronteres de Barcelona a Perpinyà via el Vallespir*. Canet de Rosselló: Trabucaire, p. 22-25.

⁴⁸⁵ COLLINGHAM (1988: 194-198); BRUNET, M. (1989). *Le Roussillon face a la Révolution Française*. Canet de Rosselló: Trabucaire, p. 89.

⁴⁸⁶ GÓMEZ MESTRES, S. (2005). *Ordre i conflicte en terres catalanes de frontera (1799-1850)*. Lleida: Universitat de Lleida, p. 24.

⁴⁸⁷ El fragment citat es correspon al capítol *Un casament a l'alt Vallespir* de Carles Bosch de la Trinxeria publicat el 1887. Es pot consultar el text sencer a BOSCH DE LA TRINXERIA, C. (1983). *Records d'un excursionista*. Barcelona: Selecte, p. 103-107.

⁴⁸⁸ GÓMEZ (2005: 37).

pobles del dos cantons dels Pirineus «serán libres a unos y a otros súbditos de los dos reynos, sin que puedan ser molestados en sus passajes de los ministros de los dos reynos respectivamente, por cualquier cosa que sea, no entendiendo esta libertad de passaje pueda servir por los delitos que pudieren cometerse en dichos caminos o passajes, por que la captura y castigo de ellos tocará a los ministros de la parte de cuyo fuere el territorio de dichos passajes».⁴⁸⁹ Això significava que hi havia lliure circulació de persones i mercaderies entre els comtats del Rosselló, Vallespir i el Conflent amb Catalunya. La raó es trobava en aquest acord al qual van arribar les autoritats d'ambdós regnes el 1660. El conveni seguí plenament vigent en temps de la Primera Guerra Carlina i, tant carlins com isabelins, s'hi empararen sempre que els convingué.

D'aquesta manera, seria oportú considerar novament la possibilitat de l'existència real d'una Junta Superior a Perpinyà. A pesar dels vincles existents i xarxes d'influència, la consigna del Govern francès era taxativa i en aquesta ciutat seria impossible passar desapercebut determinats nobles. Amb tot, això no treu que existís una Junta local, molt activa, a Perpinyà atès que era la principal ciutat en molts quilòmetres en el seu diàmetre i, a més, era la capital del departament francès. Des d'aquesta Junta local de Perpinyà es podia actuar en la logística de la rereguarda carlina i ser una plataforma efectiva de suport polític, econòmic i jurídic per a tots aquells carlins que s'hi presentessin.

El canonge Josep Rovira es va unir a la Junta carlina de Perpinyà. Fins aleshores exercia de notari major de la Cúria del capítol de la catedral de Girona.⁴⁹⁰ El canonge Joan Huch, que exercia a la catedral de Barcelona des del 9 de novembre de 1829, també es va unir a la mateixa Junta.⁴⁹¹ Tot i que apareix en una llista de subscriptors com a catedràtic de la Universitat de Cervera, aquest càrrec no s'ha pogut corroborar a partir dels estudis existents fins a l'actualitat.⁴⁹² També van formar part d'aquesta Junta Arias de Castro –canonge de Múrcia i oncle d'Arias Tejero– i Marià Llovet –notari de Barcelona– i els seus dos fills, així com Narcís Soler i Fornes, notari judicial de Girona. L'activitat d'aquesta Junta es perllongà fins al final de la guerra quan, l'any 1840, els susdits foren empresonats per les autoritats franceses.⁴⁹³

La Junta Superior provisional

Calia trobar solucions directes. No era factible bastir una possible junta superior que exercís des de fora de Catalunya. La sobirania havia de ser exercida dins el territori i no des de l'exterior. El rei, en nom seu, podia haver assignat el principi de representació a un conjunt de persones, però aquesta delegació no podia tenir cap valor si no es prenia possessió sobre el terreny. Així doncs, a fi d'atendre les necessitats més urgents del moment, s'havia d'organitzar una junta superior dins el territori català a la

⁴⁸⁹ Es pot consultar el text sencer a SANABRE, J. (1981). *El Tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*. Barcelona: Barcino, p. 89-90

⁴⁹⁰ SÁNCHEZ DE HAEDO, J. (1831). *Guia del Estado Eclesiástico seglar y regular de España en particular, y de toda la Iglesia Católica para el año de 1831*. Madrid: Imprenta de I. Sancha, p. 327.

⁴⁹¹ ACCB. Actes capitulars de 1825 a 1832, fol. 275; SÁNCHEZ (1831: 323).

⁴⁹² Quant a la llista de subscriptors, vegeu GONZÁLEZ CARVAJAL, T. J. (1830). *Los libros poeticos de la Santa Biblia que contiene desde el capítulo XLIV hasta el fin de las profecias de Isaías*. Madrid; Imprenta Real, tom X, p. XIV.

⁴⁹³ PIRALA (1984: tom VI, 115 nota 2); MIRAFLORES, marqués de (1964). *Memorias del reinado de Isabel II*. Madrid: Atlas, tom II, 203; QUINTANA (2016a: 107-108).

qual, qualsevol habitant dels territoris sotmesos al control carlí hi pogués recórrer. Tanmateix, aquest propòsit, el de crear una junta superior dins el Principat, els va resultar una missió Manuel Llauder el 20 d'abril de 1834, des de Santa Coloma de Queralt, no deixava marge de cap tipus al bàndol opositor, ja que dictaminava la pena capital o la deportació en la majoria dels seus articles.⁴⁹⁴ Malgrat la deficient organització dels carlins catalans, el degoteig continu de partides pel territori així com l'abast limitat de les seves accions, generalment localitzades en punts molt concrets, obligava Manuel Llauder, com a capità general isabelí de Catalunya, a mantenir-se sempre a l'expectativa. L'agost de 1834, el governador de la Seu d'Urgell fou avisat que els carlins pretenien introduir dos mil fusells per la frontera andorrana.⁴⁹⁵ Transcorregut un mes, van tenir lloc els primers contactes documentats per a la formació d'una Junta Superior. Aquell mes de setembre, Manuel Llauder va ser proposat com a nou capità general a les províncies del nord, on el sollevament carlí prenia dimensions importants. No obstant això, Llauder es va negar a abandonar Catalunya comunicant la seva resposta el dia 17 de setembre:

«Oy día Cataluña se ve amenazada de una proxima sublevacion como consta en el Ministerio, y cabalmente recivo otro destino distante en el momento en q[u]e decia al Ministerio de la guerra q[u]e iba á salir para la Montaña con el objeto de impedirla y exterminar las facciones levantadas de pocos dias à esta parte.»⁴⁹⁶

L'ambient entre els reialistes catalans era de plena efervescència davant la imminent arribada del seu nou capità general.⁴⁹⁷ Tanmateix, aquell mateix mes de setembre de 1834, fou capturat i afusellat el qui havia de ser el capità general del carlins, Joan Romagosa i Pros.⁴⁹⁸ Tot i ser un important contratemps a les previsions carlines, les operacions van seguir endavant. Benet Plandolit Targarona i Pons, segon comandant de les tropes reialistes catalanes, va prendre les rendes del comandament i el dia 31 d'octubre va emetre un comunicat als carlins catalans.⁴⁹⁹ Aquell mateix mes va endinsar-se a Catalunya per Núria amb dos-cents homes, ocupant el poble de Set-Cases. Poc després, va intentar repetir l'operació als pobles de Pardines i Gombrèn, encara que va ser aturat entre Borredà i Coldejou.⁵⁰⁰ Per altra banda, Samsó tenia la intenció de posar-se en contacte amb un primer conjunt de persones, les quals havien de formar part de la primera Junta Superior efectiva sobre el territori català. Amb tot, a les darreries de novembre de 1834, va ser detingut juntament amb el seu fill quan intentaven traspasar la frontera de França des d'Oceja.⁵⁰¹

Des de la Cort carlina s'estaven preparant iniciatives legals per afavorir l'aixecament general i la formació dels organismes necessaris per a la correcta direcció de les iniciatives que havien de fer triomfar la causa carlina. Per tant, tots aquests

⁴⁹⁴ Per consultar el text complet, vegeu MUNDET (1990: 413-415).

⁴⁹⁵ SÁNCHEZ (2015: 41).

⁴⁹⁶ RAH. Fondo Pirala. Leg. I núm 14 (2).

⁴⁹⁷ RAHDEN, W. VON (2013). *Cabrera. Recuerdos de la guerra civil española*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, p. 155.

⁴⁹⁸ No en va, Romagosa va morir afusellat el mateix 17 de setembre a Igualada. *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 19 de setembre de 1834), núm. 37, p. 159. Per a una biografia sobre Joan Romagosa, vegeu BOFARULL TERRADES, M. (1986). *Don Joan Romagosa i Pros. Un general del Penedès*. Sant Sadurní d'Anoia: Museu de Vilafranca.

⁴⁹⁹ El text complet de la proclama es pot cercar a FERRER (2010: tom V, 248-249).

⁵⁰⁰ BOIXÉS SABATÉS, J. (1995). *La destrucció de Ripoll al 1839. El Ripollès en la primera guerra carlina*. Ripoll: Edicions Maideu, p. 47-48.

⁵⁰¹ SÁNCHEZ (2015: 44).

moviments, focalitzats a la frontera catalanofrancesa i al Prepirineu català dels quals s'ha parlat, responen a la missió que tenien els carlins catalans, per ordre del pretendent, de constituir una Junta Superior que no es trobés a l'exili, sinó dins el territori de Catalunya. El 2 de gener de 1835 es van donar a conèixer les reials disposicions a partir de les quals els carlins havien de fer efectives les iniciatives legals, dictades per la Cort carlina.⁵⁰² És per aquest motiu que, a partir de l'1 de gener de 1835, es poden documentar nous moviments tàctics dels carlins catalans per a la formació d'allò que havia de ser el seu òrgan de govern principal. Les possibilitats de formació i aprovació eren viables si tenim en compte que, el 26 de març de 1835, Carles Maria Isidre de Borbó havia donat permís per a la formació d'una Junta Superior a Galícia, la qual, mostrava, en certa mesura, el camí a seguir.⁵⁰³

A Catalunya tots els esforços es van dirigir a constituir una primera Junta Superior Governativa. Sembla que va ser el 9 de juny de 1835 quan la Cort carlina va emetre l'autorització reial per configurar la Junta Superior carlina de Catalunya. D'aquesta mateixa data era la instrucció adjunta destinada a la Junta Superior sota els paràmetres de la qual s'havia de regir.⁵⁰⁴ Mentre no es reunien tots els membres elegits de la mateixa, es va autoritzar l'exercici d'una primerenca Junta Superior, la qual va tenir un caràcter marcadament provisional. Es tracta d'una primera corporació de la qual amb prou feines s'ha localitzat alguna notícia i, fins i tot, ni els mateixos carlins la comptaven entre la llista de juntes que van existir. No es té constància del moment en què es va crear aquest organisme i tampoc de les persones que en van formar part. Així mateix, es desconeixen les característiques de la seva organització i quina fou la seva capacitat de maniobra sobre el territori. Els indicis senyalen que aquesta primera Junta va estar formada per persones d'un reconeixement social més aviat limitat. Tal vegada, per aquest motiu, les úniques notícies que ens han arribat al respecte són a partir de la incorporació de Juan José de Tejada, bisbe de Solsona, qui va ocupar la vicepresidència de la Junta Superior. Tanmateix, per absència de comandant general, Tejada va ser el president accidental de la Junta Superior catalana l'estiu de 1835. Cal recordar que el sol fet d'ocupar la presidència el situava també com a comandant general de la tropa realista. Va ser el 29 d'agost quan, a la premsa francesa, es publicà que «une junte de gouvernement carlistes y est installée sous la présidence de l'évêque de Solsona; Ross (sic) d'Eroles et le colonel Sanz en sont membres».⁵⁰⁵ Pocs dies després, el diari francès seguia situant el bisbe de Solsona al capdavant de la Junta Superior.⁵⁰⁶

⁵⁰² No s'ha localitzat el text d'aquestes disposicions, si bé apareixen citades com a referència en el document de creació de la Junta Superior de Galícia. Per al text complet, vegeu FERRER; TEJADA; ACEDO (2010: tom VII, 284-285).

⁵⁰³ *Ibidem*.

⁵⁰⁴ Sobre l'existència d'aquesta instrucció, vegeu SANTIRSO (2005: 40 nota 18). Una instrucció era el desenvolupament reglamentari d'una reial ordre o disposició anterior, per la qual cosa, la seva simple existència implicava necessàriament de l'autorització prèvia. Es pot senyalar que el procés de constitució d'una Junta Superior carlina constava de dos fonaments: una reial autorització i una instrucció adjunta per a l'organisme. Així va ser en la convocatòria de la Reial ordre de 2 de juny de 1836. Així doncs, la instrucció de 1835 implica de la seva reial ordre anterior que la justificava.

⁵⁰⁵ *La Quotidienne* (París, 29 d'agost de 1835), núm. 241, p. 2.

⁵⁰⁶ *La Quotidienne* (París, 2 de setembre de 1835), núm. 245, p. 2.

Juan José de Tejada

Nascut a Ausejo (La Rioja) el 1768 va cursar els seus estudis a Salamanca i a Alcalá de Henares.⁵⁰⁷ Va ingressar a la Reial i militar orde de la Mercè de la qual ja en formà part durant el Trienni Liberal. Entre 1820 i 1821 va ser perseguit i calumniat. El confrare Manuel Martínez va sortir en defensa de Tejada tot publicant alguns al·legats a favor seu.⁵⁰⁸ Pocs anys després, el 1827, fou nomenat general de l'orde de la Mercè.⁵⁰⁹ Destinat a Sardenya el 1830, Tejada va ser objecte d'amenaques diplomàtiques a conseqüència de les tensions polítiques del moment. Els seus opositors polítics el volien expulsar de l'illa.⁵¹⁰

Aquest mateix any, moria el bisbe de Solsona, Manuel Benito i Taberero. Ara bé, no es coneixien els detalls del procés d'elecció del nou bisbe de Solsona així com tampoc la data en què es va emetre el nomenament de Tejada. Fins l'any 1832, Tejada no posaria els peus a la nova diòcesi, a la qual estava destinat. L'activitat de Juan José de Tejada excel·lia en la guarda i defensa dels cristians, motiu pel qual molts membres de les files isabelines el tenien per carlí, fins i tot el propi Manuel Llauder, aleshores capità general del Principat català. El cert és que, en les seves comunicacions amb Llauder, Tejada havia manifestat la seva adhesió a la causa d'Isabel II, si bé el capità general de Catalunya no se'n refiava del tot.⁵¹¹

Tanmateix, Tejada va viatjar fins a Madrid per a presenciar la jura de la infanta Maria Isabel Lluïsa com a princesa d'Astúries. Uns dies abans, el 2 de juny de 1832, des de Tàrrrega, Tejada va nomenar per segona vegada Joan de Palau i de Soler governador eclesiàstic de la diòcesi, càrrec que havia d'ocupar mentre ell estigués fora.⁵¹²

El 29 de setembre de 1833 moria Ferran VII. En rebre la notícia de la defunció del monarca, Tejada va oficiar les honres fúnebres i, el 12 de desembre d'aquest mateix any, va publicar una pastoral en la qual es posicionava a favor de la legitimitat d'Isabel II com a reina d'Espanya.⁵¹³ Fidel al seu orde i davant la magnitud que anaven prenent els enfrontaments entre carlins i isabelins, Tejada va procurar assegurar l'assistència de malalts i ferits de guerra amb independència del bàndol al qual pertanyien.

L'any 1834, Tejada va mantenir contactes amb Joaquim de Vedruna, la qual formava part de l'orde de les Carmelites, a fi de possibilitar l'assistència caritativa als hospitals de Solsona i de Berga. El context de la guerra impossibilità que les Carmelites poguessin obrir un establiment a la Berga isabelina.⁵¹⁴ Així mateix, la pressió política per part dels sectors isabelins sobre el bisbe es va sentir amb força durant els primers anys del conflicte, període en què Tejada no va arribar mai a manifestar una actitud clarament carlina. Ara bé, de resultes de les bullangues anticlericals succeïdes l'estiu de 1835, el parer del bisbe solsoní va canviar. Un dels efectes de les bullangues fou la

⁵⁰⁷ POBLADURA, M. de; ALONSO FERNÁNDEZ, A. M. (ed.) (1969). *Epistolario*. Vitoria: Vedruna, p. 479 nota 1.

⁵⁰⁸ GARÍ SIUMELL, J. A. (1875). *Escritores de la celeste, real y militar órden de la Merced, redencion de cautivos, con indicacion de sus obras, tanto impresas como manuscritas, su patria, títulos, dignidades, hechos memorables, época y provincia en que florecieron y murieron, y dos copiosos índices uno de escritores y otro de las obras y escritos*. Barcelona: Imprenta de los Herederos de la Viuda Pla, p. 174.

⁵⁰⁹ POBLADURA; ALONSO (1969: 479 nota 1).

⁵¹⁰ CÀRCEL (1976: 469).

⁵¹¹ LLORENS (1981: 113-114).

⁵¹² AFP. Certificació de la declaració de Joan de Palau i de Soler, 25 de setembre de 1855, fol. 1v.

⁵¹³ Es recull la notícia de la publicació de la pastoral i se'n transcriu una petita part a la *Gaceta de Madrid* (Madrid, 7 de gener de 1834), núm. 4, p. 15.

⁵¹⁴ POBLADURA; ALONSO (1969: 481-483).

presència continuada de partides carlines als voltants de Solsona que, a partir d'aleshores, romandria bloquejada.⁵¹⁵

Finalment, a la primera quinzena d'agost, Tejada es va unir a les files del carlisme català. Pocs dies després, la notícia d'aquesta nova filiació del bisbe arribà a Barcelona, des d'on s'escampà arreu del territori. A l'inici de setembre, el posicionament de Tejada havia estat notícia a la premsa europea.⁵¹⁶ Pocs dies després, el diari legitimista de la *Gazette du Languedoc* confirmava la postura política del bisbe.⁵¹⁷ Tanmateix, fins aleshores, no se sabia quin càrrec ocuparia dins l'organigrama carlí. Haurien de transcórrer uns pocs dies per a que la premsa estrangera difongués que Tejada ostentaria la més alta categoria: la presidència de la Junta i, per tant, la comandància general militar.

«Toute l'attention des carlistes se dirige maintenant sur la Catalogne, où le général comte d'Espagne doit prendre le commandement en chef pour Charles V. Les forces carlistes (lorsque toutes seront réunies) pourront s'élever, dans cette province, à 11,000 hommes: une junte de gouvernement carlistes y est installée sous la présidence de l'évêque de Solsona; Ross (sic) d'Eroles et le colonel Sanz en sont membres.»⁵¹⁸

Hom podria pensar que es tracta d'un equívoc ja que dins la planificació de les primeres juntes carlines, la vicepresidència solia estar reservada a les altes dignitats eclesiàstiques tot deixant als militars la presidència de la mateixa. La Junta Superior no tenia cap potestat sobre l'exèrcit i, per tant, mai podia manar ni condicionar cap moviment sobre la tropa del rei. Però, tenint en compte que a l'arribada de Tejada a les files carlines no hi havia un comandant general designat per la Cort carlina, essent vicepresident, va assumir les funcions de la presidència. Per això, quan es repassava quina era la capacitat militar carlina se senyalava que el bisbe de Solsona, essent president de la Junta i comandant general, estava al capdavant de cinc mil carlins.⁵¹⁹ La presidència de Tejada fou efímera, atès que el mes de setembre hagué de deixar el càrrec per a que fos ocupat pel cap militar que encapçalava l'expedició navarresa. A partir d'aleshores, Tejada es va retirar a un discret segon pla, almenys fins a l'entrada de Don Carlos a Solsona amb motiu de la seva visita reial, el 1837.

Tejada va ser un dels bisbes que va acollir el rei en la seva estada a la seu episcopal.⁵²⁰ Un any després, el 15 de juny de 1838, Juan José de Tejada va morir a l'edat de setanta anys.⁵²¹ Aleshores, el capítol va elegir Pere Màrtir Coma governador provisional, qui hauria d'estar al capdavant del bisbat. Emperò, hi va romandre un mes. El juliol de 1838, Solsona va tornar a ser ocupada pels isabelins i Coma va haver de marxar de la ciutat. La nova vacant va ser coberta per Francesc Blanch, qui va deixar el

⁵¹⁵ POBLADURA; ALONSO (1969: 488 nota 3); LLORENS (1981: 121); el 7 d'octubre de 1835, Espoz y Mina, capità general dels isabelins, va ser informat sobre l'estat real de Catalunya en relació amb els carlins. Se l'informà de l'estat de bloqueig de Solsona i Berga i, també, de la situació gairebé anàloga de Cardona. Si més no, d'aquesta darrera, es precisava que estava «en muy difícil comunicacion, y sin que con fuerzas que no sean muy respetables se pueda salir de sus puertas». Vegeu tota la nota a LLAUDER (1844: 151).

⁵¹⁶ La premsa francesa recollia la notícia del diari anglès *The Globe*, vegeu la *Gazette nationale ou le Moniteur universel* (Paris, 3 de setembre de 1835), núm. 246, p. 3.

⁵¹⁷ *Gazette du Languedoc* (Toulouse, 22 d'agost de 1835), n° 769, p. 1.

⁵¹⁸ *La Quotidienne* (París, 29 d'agost de 1835), núm. 241, p. 2.

⁵¹⁹ *La Quotidienne* (París, 3 de setembre de 1835), núm. 246, p. 2. En un altre diari, no discutien el càrrec de Tejada, sols rebaixaven a cinc-cents –i no a cinc mil– el nombre de voluntaris a les ordres del bisbe; quant a això, vegeu el *Journal des débats politiques et littéraires* (París, 3 de setembre de 1835), s/n, p. 2.

⁵²⁰ LLORENS (1981: 136-142).

⁵²¹ La data exacte de la mort ha estat extreta de POBLADURA; ALONSO, (1969: 479 nota 1).

càrrec en acabar la guerra, també acusat d'afecció al carlisme. Uns mesos després, el 15 de juliol de 1841, el mataroní Joan de Palau i de Soler seria escollit per al càrrec.⁵²²

Bartomeu Porredon (a) Ros d'Eroles

Nascut el 1796 a Oliana, després de ser instruït en les primeres lletres, bàsicament es va dedicar a l'activitat agrària dins el marc més estrictament local.

Durant la campanya reialista contra el règim constitucional, va entrar a formar part de l'exèrcit reialista. Acabada la campanya, Porredon va tornar al seu poble amb el grau de tinent.⁵²³ Segons altres autors, va assolir el grau de capità.⁵²⁴ Va participar activament en la revolta dels Malcontents el 1827, després de la qual va ser arrestat i confinat a Ceuta. Dos anys després va rebre l'indult.⁵²⁵ A la mort de Ferran VII, Porredon va organitzar un batalló –uns cinc-cents homes– i va assolir el grau de tinent coronel.⁵²⁶ Va mantenir una intensa activitat combativa a bona part dels territoris de ponent i del centre de Catalunya.

Sembla que, per tota aquesta activitat, va merèixer formar part de la Junta Superior provisional amb el càrrec de vocal. No es coneix amb exactitud la data concreta en què ostentà el càrrec mencionat. Altrament, és sabut que, a la tardor de 1835, abandonà el càrrec per a tornar a les armes. L'any següent, el 1836, va ser ascendit al grau de brigadier d'infanteria.⁵²⁷ Porredon, juntament amb alguns dels seus homes, va ser l'encarregat de portar el missatge a Don Carlos quan aquest estava amb l'expedició reial a Barbastro. El 1838, es va presentar, juntament amb els seus tres fills, a les operacions militars del setge carlí de Cardona.⁵²⁸ També estigué al capdavant de la segona brigada carlina a la zona de Lleida fins al fracàs de l'expedició a la Vall d'Aran, l'hivern de 1838, de resultes de la qual va ser rellevat.⁵²⁹ Porredon va retornar al capdavant de la brigada després de l'assassinat del comte d'Espanya, a les acaballes de 1839. Acabada la guerra, l'estiu de 1840, va encapçalar una de les darreres unitats carlines que van traspasar la frontera amb França. Anys més tard, va tornar a Catalunya i va ser un dels caps carlins més actius a la Segona Guerra Carlina fins a la seva captura i mort el 1847.⁵³⁰

Toribio Sanz

Pel que fa al tercer implicat en aquesta Junta Superior, no es disposa de dades concretes més enllà del grau i el cognom. A partir dels registres consultats, es pot asseverar que el coronel Sanz, que hi apareix citat, és en realitat Toribio Sanz. Almenys, no s'ha localitzat cap altre coronel carlí actiu en el període de la Primera Guerra Carlina amb el cognom Sanz. Cal insistir que no s'ha de confondre el coronel Toribio amb el

⁵²² De l'evolució de la diòcesis s'ha seguit un mateix relat. Amb tot, si bé l'autor tenia algun lapsus atès que Coma va seguir amb els carlins després de la caiguda de Solsona i per tant, no va fugir-ne segons senyala; vegeu CÀRCEL (1975: 494-496).

⁵²³ MUNDET (1990: 49).

⁵²⁴ ROLDÁN (1998: 87); VALLVERDÚ, R. (2002). *La Guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849). Una crisi econòmica i una revolta popular*. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 405.

⁵²⁵ BREA, R. (1918). *Príncep heróic i soldats leales*. Barcelona: La Bandera Regional, p.262; ROLDÁN (1998: 87); VALLVERDÚ (2002: 405).

⁵²⁶ BREA (1918: 262); ROLDÁN (1998: 87).

⁵²⁷ PARDO SAN GIL, J. (1990). "Ejército carlista, 1839". *Estudios Históricos*, [Ormaiztegui], núm. I, p.166.

⁵²⁸ LICHTNOWSKY (1942: 290-291).

⁵²⁹ SÁNCHEZ CARCELÉN, A. (2012). *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d'Àneu*. Esterri d'Àneu: Consell Cultural de les Valls d'Àneu, p. 154.

⁵³⁰ ROLDÁN (1998: 87); VALLVERDÚ (2002: 405-405).

coronel Pablo Sanz. Aquest darrer sembla que únicament va combatre amb els carlins al nord.⁵³¹ D'altra part, Toribio Sanz va combatre en el bàndol carlí a Catalunya.

El mes de maig de 1848, es va acollir al Conveni de Bergara, mentre que, per Reial ordre de 22 de maig del mateix any, se li van reconèixer el grau militar assolit i la creu de San Fernando, que també li va ser concedida.⁵³²

La primera Junta: Junta Superior de 1835

Fins a mitjan setembre de 1835 no es va donar per conclosa la primera Junta Superior carlina, coneguda posteriorment com a «la primitiva». Aquesta Junta va estar formada per Roc Canal com a vicepresident; Llucià Muntades, com a intendent; Maurici Carrió, com a vocal secretari, i Josep Montaner, Joan Pere Sans i Narcís Ferrer en qualitat de vocals. Aquesta Junta inicial va comptar amb el reconeixement oficial de la Cort carlina i en va publicar la llista al diari oficial del Govern carlí⁵³³, per bé que aquest llistat de noms ja s'havia donat a conèixer i s'havia publicat a la premsa internacional.⁵³⁴

Segons Serradilla, també van formar part d'aquesta Junta Josep Vidós i Domènec de Caralt, essent Ramon Samsó, comandant i president de la mateixa.⁵³⁵ No s'ha pogut contrastar l'existència de cap Josep Vidós en cap registre oficial que dati dels anys del segle XIX. Sembla que existeix un error de transcripció, és a dir, Josep Vidós seria, en realitat, Josep Ventós, qui Torradella va proposar com a vocal a les darreries de 1836.⁵³⁶ En aquest sentit, no s'ha pogut documentar la presència de Josep Ventós a la Junta Superior l'any 1834 o 1835. Per contra, sí que apareix citat freqüentment a partir de la tardor de 1836 fins a les darreries del conflicte com a vocal de la Junta Superior. Per tant, es podria posar en dubte que Josep Ventós arribés a formar part de la primera Junta –la de setembre de 1835 a novembre de 1836–, en tant que aquesta proposta de Torradella responia a la suplència de vocals de la segona Junta –la que s'havia de configurar a partir de novembre de 1836 de resultes de la Reial ordre de 2 de juny del mateix any–. Existia, doncs, la problemàtica que molts dels vocals proposats per a formar part d'aquesta darrera Junta no s'havien presentat i calia cobrir un mínim de places per a la seva configuració.

Dels darrers noms mencionats, Domènec de Caralt és la única persona sobre la qual es pot documentar i resseguir la seva participació a la Junta Superior Governativa de Catalunya. Va formar part de la Junta, com a mínim, a partir del 2 de març de 1836, quan va firmar un rebut de l'Ajuntament de Borredà en aquesta mateixa data.⁵³⁷ La seva

⁵³¹ Per a una breu ressenya biogràfica sobre Pablo Sanz vegeu ISABEL SÁNCHEZ, J. L. (2003). *Caballeros de la Real y Militar Orden de San Fernando (Infantería)*. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 857.

⁵³² *Ibidem*.

⁵³³ *Gaceta Oficial* (Oñate, 27 de novembre de 1835), núm. 10, p. 2.

⁵³⁴ *Il nuovo osservatore veneziano* (Veneza, 17 de novembre de 1835), núm. 138, [p. 3]; *Der Oesterreichische Beobachter* (Viena, 21 de novembre de 1835), núm. 325, p. 1552; *Ecco: jornal crítico, litterario, e politico* (Lisboa, 11 de desembre de 1835), núm. 38, p. 604 (el qual ho treu de *Gazette de France*); *Gazette Van Gend* (Gant, 18 de novembre de 1835 n° 3145, [1,2]).

⁵³⁵ SERRADILLA, A. J. DE (1949). *El último día del conde de España y de la causa de Carlos V en Cataluña*. Palma de Mallorca: Ediciones Vich, p. 36.

⁵³⁶ SANTIRSO (2005: 238).

⁵³⁷ AMBO. Fons municipal. Capsa 168, rebut de la Junta auxiliar governativa de 2 de març de 1836. També firmen el rebut Josep Montaner, Llucià Muntades i Joan Sans.

presència és clarament evident a partir del manifest de 7 de març, emès des d'Odèn.⁵³⁸ Per tant, Caralt no formà part des dels primers moments de la Junta Superior –la de 1835–, sinó que hi va participar després per a reemplaçar la baixa de Maurici Carrió Serracanta.

Així mateix, caldria esmentar Ferran d'Ortafà el nom del qual, segons sembla, apareixia a la llista de la Junta de 2 de juny de 1836.⁵³⁹ Ara bé, no queda realment clar que n'arribés a formar part. Ortafà va entrar a Catalunya l'agost de 1836 com a segon comandant de l'exèrcit a les ordres de Maroto.⁵⁴⁰ Altrament, existeixen moltes raons per pensar que Ortafà no va arribar a participar en la Junta, si bé va ser-ne un dels candidats l'any 1834. És justament la incompatibilitat institucional la que fa que sigui qüestionable la seva participació en aquest òrgan de poder carlí. I és que és ben probable que, per als carlins, no es pogués exercir un càrrec administratiu o de govern al mateix temps que un càrrec militar. De totes maneres, tampoc es pot asseverar que no hi formés part, ja que no es coneix la llista dels membres seleccionats per a la Junta de juny de 1836. Finalment, en les diligències judicials obertes per Serradilla en la causa per esclarir els fets de la mort del comte d'Espanya, Ortafà no hi apareix esmentat com a membre d'algunes de les juntes carlines.

QUADRE DELS MEMBRES QUE VAN PERTÀNYER A LA PRIMERA JUNTA SUPERIOR GOVERNATIVA DE CATALUNYA

Nom	Càrrec	Entrada	Sortida
Roc Canal	Vicepresident	Primera meitat 1835	Novembre 1836
Llucià Muntades	Vocal	Setembre 1835	Novembre 1836
Joan Pere Sans	Vocal	Setembre 1835	Novembre 1836
Josep Montaner	Vocal	Setembre 1835	Novembre 1836
Narcís Ferrer	Vocal	Setembre 1835	Juliol 1840
Maurici Carrió	Vocal secretari	Setembre 1835	Primavera 1836
Suplents			
Domènec de Caralt	Vocal	Març/abril 1836	Juliol 1836

Font: Elaboració pròpia

A fi d'entendre el procés de constitució de la primera Junta Superior catalana resulta convenient examinar els paral·lelismes que manté amb l'establiment de la Junta Superior del Regne de Galícia. El 26 de març de 1835, des del quarter general carlí, s'establí la formació d'una Junta Superior que estaria composta per fra Rafael Vélez (1777-1851)⁵⁴¹, arquebisbe de Santiago de Compostel·la, en qualitat de president, i pels vocals, Pedro Legallois de Grimarest (1765-1841), tinent general; José Pimentel y Lemos Montenegro (1786-1838)⁵⁴² –marquès de Bóveda de Lima–, mariscal de camp;

⁵³⁸ Es pot consultar el text sencer a MUNDET (1990: 428-430).

⁵³⁹ OLLÉ (1994: tom II, 333); MUNDET (1990: 146).

⁵⁴⁰ OLLÉ (1994: tom II, 333).

⁵⁴¹ Es tracta d'una figura de rellevància en la història contemporània d'Espanya. La bibliografia sobre la seva persona i la seva ideologia és molt extensa. A grans trets, cal destacar els estudis de GARCÍA CORTÉS, C. (1982). "El arzobispo compostelano fray Rafael de Vélez (1777-1850) fuentes para su estudio ideológico". *Hispania Sacra*. [Madrid], núm. 70, p. 355-387; MOLINER PRADA, A. (1986). "Rafael de Vélez y el mito de la conspiración". *Estudios de Historia Social*. [Madrid], núm. 36-37, p. 253-266; LOBATO VALDERREY, T. (2006). *Liberalismo, socialismo y pensamiento conservador en la España moderna Fray Rafael de Vélez, vida y obra*. Ceuta: T. Lobato.

⁵⁴² Per a una primera biografia, vegeu <http://dbe.rah.es/biografias/92859/jose-pimentel-y-lemos-montenegro> [consulta actualitzada 18 d'agost de 2018].

Juan Martínez Villaverde (1774-1843), ardiaca de Mellid; Ramon Pedrosa y Andrade (1786-1850?), jutge⁵⁴³, i José Arias Tejeiro (1799-1867), advocat de l'Audiència de Galícia.

La convocatòria de la Junta Superior de Galícia no va prosperar i, poc temps després, els carlins gallecs van intentar cercar una alternativa. La nova nòmina va resultar ser Andrés Acuña y Malvar (1767-1851), degà del capítol de la catedral de Santiago de Compostela, qui ocupava el càrrec de vicepresident. Els vocals varen ser el marquès de la Bóveda de Lima –que repetia a la llista–; Rodrigo Rodríguez de Campomanes y Sánchez de Orozco (1791-1841),⁵⁴⁴ comte de Campomanes; Juan Martínez, ardiaca de Mellid, i José Arias Tejero, advocat –els quals també repetien a la llista–; Tiburcio de Eguiluz (179?-186?), fiscal de l'Audiència de Galícia i, finalment, Pedro Regalado Magdalena Barros, intendent de policia de Galícia.

Aquesta segona convocatòria tampoc va prosperar. No va ser fins el 1837 que es va aconseguir configurar, de manera perdurable, la Junta Superior de Galícia. De fet, la manca d'un territori carlí més o menys estable va convertir la Junta Superior en una autoritat més honorària que efectiva i les unitats de combatents van cercar vies més efectives per les quals organitzar-se i mantenir-se. A pesar de tot això, les autoritats isabelines van recórrer a la Junta Superior de Galícia a fi de negociar la rendició del carlisme gallec.⁵⁴⁵

L'experiència gallega ens mostra un paradigma sociològic que s'anirà reiterant en altres juntes carlines: a la primera convocatòria de la Junta hi havia dos membres de l'estament eclesiàstic, dos membres del nobiliari –ambdós eren oficials militars– i dos membres togats. Es tracta, doncs, d'una composició del tribunal de la Junta Superior articulada sota el concepte de representativitat propi de l'Antic Règim. El fet que aquesta primera convocatòria no prosperés es deu bàsicament a la manca de decisió d'alguns membres i a la repressió isabelina, exercida sobretot a través de la deportació.⁵⁴⁶ Emperò, la segona temptativa no va variar massa respecte a la primera.

Una altra vegada la composició de la Junta comptava, de manera equitativa, amb els tres grups mencionats, per bé que afegint-hi un setè candidat, l'intendent de policia. Aquest setè membre seria molt important ja que un nombre imparell en la composició de la Junta facilitava que pogués haver més majoria de vots en les resolucions del tribunal. Amb tot, l'existència d'un setè membre no s'ha de contemplar com un fet polític rellevant, o fruit d'alguna intenció concreta, tenint en compte que el càrrec d'intendència era d'un perfil més burocràtic que polític –o estamental–.

Quan Juan Antonio Guergué va arribar a Catalunya amb l'expedició navarresa a la tardor de 1835 es va trobar amb la següent composició de la Junta Superior

⁵⁴³ MONTERO SANTALHA, J.-M. (2013). “O juiz Ramón Pedrosa Andrade (Adelán 1786 - Roma? ca. 1850?)”. *Estudios mindonienses: Anuario de estudios histórico-teológicos de la diócesis de Mondoñedo-Ferrol*. [A Coruña], núm. , p. 123-220.

⁵⁴⁴ Vegeu <http://dbe.rah.es/biografias/82547/rodrigo-rodriguez-de-campomanes-y-sanchez-de-orozco> [consulta actualitzada 15 d'agost de 2018].

⁵⁴⁵ Aquesta qüestió ha estat tractada per BARREIRO FERNÁNDEZ, J. R. (1976). *El carlismo gallego*. Santiago de Compostela: Pico Sacro, p. 100-104.

⁵⁴⁶ Per exemple, l'arquebisbe Rafael de Vélez va ser confinat a Maó (Menorca) el 21 d'abril de 1834 i no va poder tornar fins el 6 de maig de 1844, vegeu GÓMEZ GARCÍA, V. T. (1990). *El cardenal de Zaragoza Fr. Manuel García y Gil, O.P.* València: Colegio Cardenal Xavierre de Zaragoza, p. 242. Fins i tot, Ramón Pedrosa va ser confinat al territori de la monarquia més allunyat de la península, a les Filipines, vegeu MONTERO (2013: 144-146).

Governativa de Catalunya: Ramon Samsó, com a comandant i president⁵⁴⁷; Roc Canal, com a vicepresident; Lluçia Muntades, com a intendent, i Joan Pere Sans, Josep Montaner, Narcís Ferrer i, Maurici Carrió, com a vocals. Així doncs, sense comptar amb el president, dos dels membres de la Junta provenien de l'estament eclesiàstic, tres eren oficials militars –encara que Muntades tenia un perfil burocràtic en tant que exercia majorment d'administrador de rendes– i, finalment, un darrer era advocat.

Un discutida vicepresidència: Simó de Guardiola o Roc Canal

No es pot comprendre l'elecció de Roc Canal sense considerar prèviament la figura de Simó de Guardiola, arquebisbe de la Seu d'Urgell. Diferents estudis situen a Simó de Guardiola a l'òrbita carlina més militant. Altres autors minimitzen la implicació política que tingué al llarg de la seva trajectòria. Simó de Guardiola havia estat abat del monestir de Montserrat de 1814 a 1818.⁵⁴⁸ Havia vist de primera mà els efectes devastadors de la Guerra de la Independència amb la destrucció del monestir de Santa Maria.⁵⁴⁹ A més d'això, alguns dels seus membres havien pres part activa en la lluita contra les tropes napoleòniques en el context de la invasió de 1808, com va ser el cas de Domingo Filgueira, el qual s'incorporà al moviment contra el francès i formà part de la Junta Corregimental de Manresa.⁵⁵⁰

Part dels membres de la comunitat benedictina de Montserrat van mantenir estrets contactes amb el moviment reialista, el mateix Agustí Saperes (a) Caragol havia tingut bona acollida al monestir de Montserrat.⁵⁵¹ L'agost de 1827, en plena revolta dels Malcontents, també havia estat vist Esteve Dinat (a) Guré molt a prop de Montserrat, a la localitat d'Esparreguera.⁵⁵² Es podria argüir que la relació de Simó de Guardiola amb el monestir havia quedat truncada en ser presentat com a bisbe de la Seu d'Urgell el dia 2 de març de 1827.⁵⁵³ Emperò, la seva consagració com a bisbe no es va produir fins el 4 de novembre d'aquell mateix any, acte que fou oficiat per Antonio Echánove, arquebisbe de la metropolitana de Tarragona.⁵⁵⁴

Essent bisbe electe de la Seu d'Urgell, un cop acabada la revolta els Malcontents, les tropes franceses que servien Ferran VII van entrar al palau episcopal i hi van trobar sis-cents fusells. Es tracta d'un incident que no va passar inadvertit, sobretot perquè les explicacions que es varen donar a les tropes del rei no foren prou

⁵⁴⁷ Els càrrecs que Ramon Samsó va ostentar van ser enumerats així en algunes fonts posteriors però, seria interessant un acarament amb noves fonts coetànies.

⁵⁴⁸ CRUSELLAS, F. DE P. (1896). *Nueva historia del santuario y monasterio de nuestra señora de Montserrat*. Barcelona: Topografía Católica, p. 433-434.

⁵⁴⁹ Quant a una visió de la repercussió de la guerra napoleònica al monestir de Montserrat, vegeu ALTÉS AGUILÓ, F. X. (1992). *L'església nova de Montserrat (1560-1592-1992)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 171-178.

⁵⁵⁰ ALTÉS (1992: 171). No s'ha pogut corroborar la seva presència a la Junta corregimental de Manresa a partir d'estudis posteriors pels quals vegeu MOLINER (1989: 123-124) i, CASALS BERGÉS, Q. (2016). *La Guerra del Francès a Catalunya: una nòmina del seu poder polític (1808-1814)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 111-123; 391-414.

⁵⁵¹ QUINTANA (2011: 99-100).

⁵⁵² AMES. Fons municipal. Correspondència 1827, carta de 7 de setembre de 1827.

⁵⁵³ THOMASCHEWSKI, M. R. (1992). "Simó de Guardiola bisbe d'Urgell, copríncep d'Andorra, i la causa carlina". *Anuari 1990-1991*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 71.

⁵⁵⁴ QUIJADA BOSCH, J. M.; SÁNCHEZ PIÉ, N. (2014). *De Rebus Gestis Ecclesiae. Els llibres de notes del capítol catedral de Tarragona (1734-1930)*. Barcelona: Fundació Noguera, p. 194.

convincents. Tot apuntava que aquests fusells podien haver estat utilitzats pels Malcontents. Davant això, les autoritats reials de Ferran VII mostraren una actitud recelosa respecte al recent bisbe, de «cuya opinión quedará en duda por ser de los de Montserrat», i per la seva estreta connivència amb els reialistes més exaltats.⁵⁵⁵ En comunicats posteriors es va corregir el nombre total de fusells trobats al palau del bisbe de la Seu d'Urgell. El gener de 1828 es va declarar que només n'eren quatre-cents, quantia que fou novament esmenada el febrer d'aquell mateix any, aquesta vegada afirmant-se que la xifra total de fusells trobats era, en realitat, de set-cents, si bé alguns d'ells eren poc útils.⁵⁵⁶ Amb tot, sembla que aquest contratemps no va tenir conseqüències greus, doncs Guardiola va prosseguir al capdavant de la diòcesi en el decurs d'aquells anys. De fet, Simó de Guardiola va estar present a Tarragona quan la ciutat fou visitada per Ferran VII, assistint a bona part dels actes que es van organitzar en honor del monarca.⁵⁵⁷ De totes maneres, les tensions social i política van anar en augment en aquell període.

Amb la mort de Ferran VII, tots els esdeveniments van succeir-se amb una rapidesa vertiginosa. A partir d'aquell moment, el bisbe de la Seu d'Urgell començaria a rebre notícies d'antics companys, que no li resultarien massa esperançadores. Per exemple, a la primavera de 1834, els monjos de Montserrat hagueren de pagar 2.000 duros com a impost en concepte d'avituallament per als milicians voluntaris.⁵⁵⁸ Efectuar el pagament era, segons Llauder, la demostració pública a través de la qual evidenciaven a quin dels dos bàndols eren lleials.⁵⁵⁹ Ara bé, pocs mesos després, el juliol de 1834, Domingo Filgueira va ser detingut per les autoritats isabelines sota l'acusació de ser l'autor d'un fullet subversiu i deportat a Ceuta.⁵⁶⁰ Un altre incident va tenir lloc a Esparreguera el setembre de 1834 entre Josep Blanch, abat de Montserrat, i Manuel Llauder, capità general dels isabelins, el qual va acabar amb la detenció de l'abat Blanch i amb una multa de 15.000 duros al monestir de Montserrat.⁵⁶¹ Tot això succeïa mentre Benet Tristany reunia voluntaris carlins a l'ermita de Sant Salvador, situada a la muntanya de Montserrat, per a fer les seves primeres incursions armades.⁵⁶²

Malgrat el context bèl·lic, Simó de Guardiola va persistir al capdavant de la Seu d'Urgell. Amb tot, es va produir l'abandó de moltes parròquies per la marxa dels seus rectors al bàndol carlí, circumstància que féu proliferar les acusacions contra la seva persona. El mes de febrer de 1834, va haver de respondre a diverses acusacions procedents del ministeri de Gràcia i Justícia. Guardiola va defensar de manera taxativa el clergat que estava sota el seu càrrec tot minimitzant l'impacte que va causar la marxa de molts clergues a les files carlines. També es va mantenir perseverant pel que fa a la seva prèdica a favor de l'amnistia de 1832, la qual havia estat qualificada de freda i poc

⁵⁵⁵ THOMASCHEWSKI (1992: 74-75).

⁵⁵⁶ Pel que fa a Simó de Guardiola, vegeu MOLINÉ (2012: 94).

⁵⁵⁷ QUIJADA; SÁNCHEZ (2014: 224 - 234).

⁵⁵⁸ ANGUERA (1995: 255); QUINTANA (2011: 106-107).

⁵⁵⁹ El text de la missiva de Llauder al monestir de Montserrat fou publicat al *Diario de Barcelona* (Barcelona, 26 d'abril de 1834), núm. 116, p. 940.

⁵⁶⁰ ALTÉS (1992: 193). No ha transcendit el títol de l'escrit que van imputar a Filgueira. El 1839, va sol·licitar el trasllat del seu confinament des de Ceuta a Mallorca (ACA. Reial Audiència. Capsa 193, exp. 392).

⁵⁶¹ Una breu explicació de les dues versions sobre el confús incident, es pot trobar a QUINTANA (2011: 107-108).

⁵⁶² *Teatro de la guerra...* (1849: llibre 1, secció 1, 68-69); FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom V, 214); BOFARULL (1999: 122).

entusiasta.⁵⁶³ La vigilància sobre el bisbe era constant atès que, sota la seva autoritat, hi havia una extensa diòcesi la qual «ocupa cuasi la mitad de Cataluña y coge parte de Aragón».⁵⁶⁴

L'Església catòlica era considerada com un Estat paral·lel dins la mateixa monarquia, motiu pel qual s'havien marcat les regalies enfront del poder de l'església en el territori.⁵⁶⁵ D'aquí naixia la intervenció del rei en l'elecció de bisbes. Amb la nova titular de la Corona, Isabel II, el control sobre l'alt clergat es va accentuar i les mesures contra els bisbes sospitosos de desafeció a la reina eren apartats. El control de l'Estat sobre la totalitat del territori no sempre era del tot efectiva i eficient. Per contra, l'Església sí comptava amb un desplegament territorial total i podia servir d'agent supletori per a l'Estat. Per aconseguir aquest objectiu, calia que la màxima autoritat eclesiàstica, el bisbe, fos elegida al gust de la Cort. La diòcesi de la Seu d'Urgell realment era la més extensa de tot Catalunya i, en cas de conflicte, podia suposar un gran refugi per als sollevats.⁵⁶⁶ Per tant, resulta versemblant que una de les primeres opcions per ocupar la plaça de vicepresident de la Junta Superior catalana fos la persona de Simó de Guardiola, com a dignitat eclesiàstica que era. Malauradament, no existeix evidència documental que ho testifiqui. A més, fins el setembre de 1835, el bisbe i canonges de la Seu d'Urgell no van marxar de la localitat ni exiliar-se per temor a possibles accions repressives per part de milicians i govern.⁵⁶⁷ Però a les darreries d'agost d'aquell mateix any, els carlins van posar la Seu d'Urgell en estat de bloqueig i l'Ajuntament s'impacientà en procurar la supervisió dels queviures existents.⁵⁶⁸

El dia 12 de setembre, Guardiola ja havia traspassat la frontera andorrana i anava de camí a Foix.⁵⁶⁹ El destí final va ser Montpeller, des d'on treballaria activament a favor de la causa carlina i coordinaria l'entrada i sortida de carlins a Catalunya. Aleshores, per bé que l'activitat política era intensa, el bisbe va intentar mantenir les aparences de cara a les autoritats franceses, que també el vigilaven. No en va, l'octubre de 1836, el mateix Guardiola feia referència als informes que, des de París, sol·licitaren sobre la seva persona, dels quals en deia que «sé de buena tinta que los informes han sido buenos, bajo el pretexto de que vivo como un ermitaño». Un mes després, constatava, en les seves mateixes cartes, que havia tancat una remesa de municions dirigida als carlins catalans.⁵⁷⁰ Després de juliol de 1840, en acabar la guerra a

⁵⁶³ El text sencer de la seva resposta es pot consultar a MOLINÉ (2012: 127-128).

⁵⁶⁴ MOLINÉ (2012: 127).

⁵⁶⁵ Es pot obtenir una visió de conjunt sobre la relació Estat-Església a través dels estudis de CALLAHAN, W. J. (1989). *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750 – 1874*. Madrid: Nerea, i ORDUÑA (2015: 357-395).

⁵⁶⁶ Per a una planimetria de les diòcesis catalanes, vegeu BURGUEÑO; GRAS (2014: 164-165) i BURGUEÑO, J. (2005). "La divisió territorial eclesiàstica en arxiprestats a Catalunya (1800-2004)". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, [Barcelona], núm. 60, p. 7-43.

⁵⁶⁷ MOLINÉ (2012: 101-102).

⁵⁶⁸ ACAU. Fons municipal de la Seu d'Urgell. Llibre d'acords municipals 1835, p. 52-53.

⁵⁶⁹ Generalment s'explica que, al llarg del seu exili, Simó de Guardiola va ser acompanyat pel seu nebot, el notari Lluís Dalmau i de Baquer. Tanmateix, resulta que no fou així, Lluís Dalmau va ser confinat per ordre de Llauder des de l'abril de 1834. Va ser obligat a residir a Igualada, Barcelona, Puigcerdà i, finalment, a Escaldes. Des d'aquest últim punt, s'escapà i es presentà a les ordres de Bartomeu Porredon (a) Ros d'Eroles el dia 12 de desembre de 1835. Lluís Dalmau va exercir de comissari de guerra entre els carlins fins al final del conflicte, l'agost de 1840. Per a més detalls, vegeu QUINTANA (2016a: 87-91; 122-123; 140-141; 152-153; 167).

⁵⁷⁰ MIRAFLORES (1964: tom II, 205).

Catalunya, el bisbe no va poder tornar aviat a la seva diòcesi. La seva tornada a la Seu d'Urgell no es va produir fins el 1847, on hi romandria fins a la seva defunció.⁵⁷¹

La trajectòria política de Simó de Guardiola el convertia en un candidat interessant per a la causa carlina. A més, estava al capdavant de la diòcesi més gran de tota Catalunya i, encara, residia en un territori que no n'havia estat apartat pel Govern isabelí. Seguint el cas de Galícia, els carlins volien que la vicepresidència fos ocupada per un alt càrrec eclesiàstic. Tot sembla indicar que Guardiola va rebre l'encàrrec en algun moment per a formar part de la Junta Superior que s'havia de constituir el 1835. Tot i la militància activa de Guardiola a la rereguarda a Montpeller, segons sembla, va delegar la seva representació en la Junta Superior al canonge solsoní Roc Canal.⁵⁷² La possible connexió entre totes dues persones recauria en el fet que abans d'ocupar una canongia a Solsona, Roc Canal hauria ocupat una a la Seu d'Urgell.⁵⁷³ Era quelcom habitual el moviment de persones entre les diferents places de canongies existents en les diferents diòcesis d'Espanya. Per exemple, en el transcurs de la dècada de la Segona Restauració Ferrandina, Benet Tristany havia ocupat a Guissona i, finalment, a Girona.⁵⁷⁴

Roc Canal

Roc Canal era un fervent absolutista que, en la Guerra Reialista (1822-1823), havia participat activament en la campanya armada contra els constitucionals. A l'any 1819, Roc Canal ja ocupava la vicaria perpètua de Sant Llorenç de Morunys.⁵⁷⁵ L'abril de 1822, Roc Canal, Ramon Samsó i Benet Tristany entraven junts al capdavant dels reialistes catalans a Solsona.⁵⁷⁶ Un any després d'acabar la Guerra Reialista (1822-23), Roc Canal va presentar els seus mèrits de guerra a fi d'obtenir alguna gràcia reial.⁵⁷⁷ Aquest mateix any de 1824, a la Seu d'Urgell hi havia moltes canongies vacants i el bisbe va demanar permís per proveir-les.⁵⁷⁸ Però, no sembla realment viable que Roc Canal arribés a ser canonge de la Seu d'Urgell perquè el 1824 encara apareixia com a vicari perpetu de Sant Llorenç.⁵⁷⁹ I, el 1826, segurament per gràcia reial, obtenia una

⁵⁷¹ CÀRCEL (1975: 504).

⁵⁷² Melchor Ferrer plantejava a la seva *Historia del Tradicionalismo Español* que Roc Canal va actuar per delegació del bisbe de la Seu d'Urgell. Temps després, Thomaschewski en recollia el testimoni i desenvolupava, parcialment, la qüestió. Emperò, Moliné negava qualsevol implicació política directa amb la causa carlina. Vegeu FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom VIII, 34 nota 1), THOMASCHEWSKI (1992: 77) i MOLINÉ (2012: 98-105).

⁵⁷³ FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: 54 nota 1); THOMASCHEWSKI (1992: 77 nota 13).

⁵⁷⁴ Si bé s'ha arribat a dir que abans de Guissona, Tristany va ser canonge a Solsona [vegeu FELIU MONTFORT, G. (1972). *La clerecia catalana durant el Trienni Liberal*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 193], altres autors només parlen del seu pas com a canonge per Guissona i, finalment, a Girona. Tampoc apareix com a canonge de Solsona en les guies d'eclesiàstics d'aquests anys del Trienni. Vegeu LÓPEZ (1993: 56-57); LLORENS (1981: 207-208); SÁNCHEZ DE HAEDO, J.; ESCARTÍN, M. DE (1822). *Guía del estado eclesiástico seglar y regular de las Españas, para el año de 1822*. Madrid: Imprenta Sancha, p. 304-307.

⁵⁷⁵ SÁNCHEZ DE HAEDO, J.; ESCARTÍN, M. (1819). *Guía del Estado Eclesiástico seglar y regular de España e Indias, para el año de 1819*. Madrid: Imprenta Sancha, p. 303, exemplar de la BRP.

⁵⁷⁶ *El Español: diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 23 de maig de 1847), núm. 894, [1].

⁵⁷⁷ AHN. Consejos.17640, Exp.51.

⁵⁷⁸ ACA. Reial Audiència. Diversorum 1824, fol. 1r.-2r.

⁵⁷⁹ SÁNCHEZ DE HAEDO, J. (1824). *Guía del estado eclesiástico seglar y regular, de España e Indias, para el año de 1824*. Madrid: Imprenta Sancha, p. 300.

canongia a la catedral de Solsona.⁵⁸⁰ Per tant, Simó de Guardiola i Roc Canal no haurien coincidit en el capítol de la Seu d'Urgell perquè, igualment, Guardiola hi va arribar un any després de l'obtenció de la canongia solsonina per part de Canal. Per tant, la possible relació entre ambdues persones, per la qual hi hauria la delegació de la representació, segueix essent una incògnita.

Com ja s'ha observat en el cas de la Seu d'Urgell, la pressió vers aquells considerats reialistes de caràcter extremista es va intensificar. En morir Ferran VII, el 29 de setembre de 1833, Juan José de Tejada es trobava de visita pastoral. Tot i així, les comunicacions amb la Capitania General van ser força fluïdes. El dia 4 d'octubre, el bisbe responia a les missives de Llauder per a informar-li que s'havien celebrat les honres fúnebres al monarca difunt amb gran aflluència de sacerdots. Igualment, li posà de manifest la fidelitat i l'obediència de la diòcesi als drets de la primogènita de Ferran VII, Maria Isabel Lluïsa. Però no satisfet amb la resposta, Llauder va instar el bisbe a redactar i publicar una declaració pastoral sobre la qüestió. Aviat el bisbe respondria al subtil manament de Llauder amb una carta en què recordaria al capità general la darrera pastoral del Papa exhortant a una reforma sana dels costums.

Molest per la situació, Llauder va recomanar al bisbe que mantingués sota la seva atenta supervisió a Canal, Blanch i, Sala. Els mencionats eren sospitosos de dur a terme activitats a favor del reialisme carlí i, a causa de ser denunciats per les autoritats civils, van romandre dins les muralles de Solsona a l'empara del bisbe, qui els havia aconsellat que marxessin de la localitat.⁵⁸¹

Al llarg de 1834, Roc Canal va mantenir una discreta actitud en atenció dels esdeveniments que anaven succeint arreu. Finalment, el primer dia de 1835, juntament amb Pere Màrtir Coma (1799-d.1861)⁵⁸², va fugir de Solsona per unir-se als carlins.⁵⁸³ Es desconeix el rumb que van prendre i les persones amb qui es va posar en contacte. En tot cas, fins la tardor de 1835, no apareixen els primers documents amb la seva rúbrica. L'activitat de Roc Canal a la Junta Superior es va acabar amb la designació dels membres de juny de 1836 però aquest fet no va suposar el seu retir, ja que va prosseguir la seva militància ocupant la presidència de la Junta Corregimental de la Seu d'Urgell.⁵⁸⁴ En acabar la guerra, el juliol de 1840, Canal va traspasar la frontera i restà

⁵⁸⁰ SÁNCHEZ DE HAEDO, J. (1826). *Guía del estado eclesiástico seglar y regular, de España en particular, y de toda la Iglesia Católica para el año de 1826*. Madrid: Imprenta Sancha, p. 318.

⁵⁸¹ LLORENS (1981: 113-114).

⁵⁸² Natural de Ripoll, havia estudiat teologia a Cervera i Vic. Des de 1824, era catedràtic de filosofia al seminari de Vic. Al 1829, Coma va ser ascendit a catedràtic de teologia escolàstica. Paral·lelament a obtenir el grau de llicenciat, va aconseguir la càtedra de Sagrada Escriptura (1831-1832). L'any 1832, per mitjà d'oposició, obtingué la prebenda de la càtedra de Solsona *ad meritum*. Per a més detalls, vegeu ROVIÓ ALEMANY, I. (2000). *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del seminari de Vic (1749-1968)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, p. 145. Dotze anys després d'acabar la guerra, Coma no havia tornat a Solsona i estava absent de la seva canongia [*El Católico* (Madrid, 19 de juny de 1852), núm. s/n, p. 187]. Dos anys després, va tenir lloc la destitució canònica i es va publicar la vacant de la canongia que ocupava [*La Esperanza* (Madrid, 7 de setembre de 1854), núm. 3031, p.2]. Però no sembla que tingués efectivitat la destitució. El mes de maig de 1861 encara apareixia com a membre del clergat solsoní [*Diario oficial de avisos de Madrid* (Madrid, 2 de maig de 1861), núm. 321, p. 1 i *La Esperanza* (Madrid, 13 de maig de 1861), núm. 5085, p. 3].

⁵⁸³ LLORENS (1981: 118).

⁵⁸⁴ FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: 54 nota 1); THOMASCHESKI (1992: 77, nota 13).

a l'exili fins el 1848. Després de retornar a Catalunya, va romandre a Solsona i el seu fervor carlí es va desdibuixar notablement.⁵⁸⁵

Llucià Muntades

Quant a Llucià Muntades (1786-1843), natural de Tortosa, havia lluitat en el bàndol patriota contra la invasió napoleònica. El 1817 va assolir el grau de tinent de l'exèrcit amb antiguitat de 1811. Poc temps després, el 1819, Muntades va sol·licitar la plaça d'administrador de rendes de Tortosa però, en no estar vacant, va obtenir la de la plaça de Lleida a l'espera d'una vacant en la seva localitat natal. Muntades va contraure matrimoni amb la barcelonina Maria Camps, amb qui va tenir cinc fills. A partir d'aquí, no se li coneix cap intervenció política destacada en els següents anys, ni en la Guerra Reialista (1822-1823) ni tampoc en la revolta dels Malcontents (1827).⁵⁸⁶ Amb tot, l'actitud de Llucià Muntades no deuria ser del tot aliena a la causa reialista i, posteriorment, carlina. A les darreries d'agost de 1835, es feia pública una llista de nou persones de l'Administració pública isabelina que havien estat apartades dels seus càrrecs sota l'acusació de ser desafectes a la reina i partidàries del carlisme. Entre aquestes persones, cal comptar Llucià Muntades, administrador de rendes a Lleida.⁵⁸⁷ Poc temps després, en el mes de setembre, Muntades va abandonar la ciutat de Lleida i es va presentar als carlins a Sant Llorenç de Morunys. Aleshores, Roc Canal va firmar el nomenament de Llucià Muntades com a comissari de guerra de primera classe en el mes de desembre d'aquell mateix any. Un nomenament que seria aprovat per don Carlos. Tenia encomanades les tasques d'organització de la hisenda militar i civil, essent l'únic cap superior en aquesta àrea en aquells moments.⁵⁸⁸ Després del seu relleu en el càrrec pels nous nomenaments de la Junta de juny de 1836, Llucià Muntades va romandre dins l'organització carlina.⁵⁸⁹ Un cop acabada la guerra, va intentar acollir-se al conveni de Bergara, si bé no hi va ser reconegut. Tres anys després moria a Lleida.

Joan Pere Sans i Gigó

Joan Sans i Gigó va néixer poc després de l'any 1800 a Lleida.⁵⁹⁰ Joan Sans va estar casat amb Pasquala Aran⁵⁹¹, amb qui va tenir tres fills.⁵⁹² Joan Pere Sans i Gigó va

⁵⁸⁵ S'acostuma a situar Roc Canal entre els homes de confiança del carlisme a través dels quals s'hauria publicitat la fi de la Guerra dels Matiners quan, segons les previsions, els germans Tristany haurien entregat a Ramon Cabrera als isabelins. Amb tot, es tracta d'un episodi amb clars i obscurs, que resta per examinar amb deteniment. Sobre aquest qüestió, vegeu LÓPEZ (1993: 83-86). Part de la correspondència a través de la qual s'establí el pacte entre els isabelins i els Tristany està publicada a MAÑÉ; MOLA (1864: 433-447), així com la referència a Roc Canal (1864: 438). Per contra, Canal no apareix esmentat a SANTIAGO, L. DE (1849). *Memoria de los sucesos verificados durante las negociaciones entabladas con D. Francisco Tristany, titulado coronel carlista y proposiciones hechas por el mismo, para la presentacion de sus tres hermanos y fuerza á sus órdenes, sometiéndose al gobierno de S. M., entre las cuales se ofrece por su parte la entrega en clase de prisionero del titulado general carlista don Ramon Cabrera, acompañada de los documentos oficiales que han mediado en este asunto*. Barcelona: Imprenta del Fomento.

⁵⁸⁶ Totes les dades exposades ha estat extretes del seu expedient militar (AGMS. Expediente personal).

⁵⁸⁷ *Diario Balear* (Palma de Mallorca, 1 de setembre de 1835), núm. 63, [2].

⁵⁸⁸ AGMS. Expediente personal.

⁵⁸⁹ El 1838 apareix com a «Cte. Gral. Muntades» en els acords reservats de la Junta Superior però llevat d'unes poques cites nominals, no se'n pot extreure cap conclusió significativa. Es pot consultar el document a SANTIRSO (2005: 115-116).

⁵⁹⁰ S'ha pogut identificar com a Joan Pere Sans i Gigó, en ser l'únic advocat d'aquest nom i cognom des de que Pere Joan Sans es registrés com advocat a la Reial Audiència el 9 d'agost de 1756 (ACA. Reial Audiència. Matrícula de abogados 1743-1757, fol. 201).

estudiar Lleis a la Universitat de Cervera i, el dia 5 de setembre de 1831, es va registrar com a advocat a la Reial Audiència catalana.⁵⁹³ Joan Sans, juntament amb Fermí Gigó, era advocat del capítol catedralici de Lleida.⁵⁹⁴ El 19 d'abril de 1833, els membres del nou Consistori van prendre possessió dels càrrecs, entre ells hi havia Joan Sans qui va ser elegit com a regidor quart de la Paeria de Lleida.⁵⁹⁵ L'octubre d'aquest mateix any va ser un dels comissionats d'organitzar les festes de la proclamació d'Isabel II a Lleida.⁵⁹⁶ L'any 1834 encara seguia a la ciutat i apareixia com a subscriptor des de Lleida a l'obra de Pere Nolasc Vives en la seva traducció i actualització al castellà dels usatges, costums i constitucions vigents en aquells anys en els tribunals a Catalunya.⁵⁹⁷ Finalment, el dia 25 d'agost de 1835 ja era públic que Joan Sans i Fermí Gigó, advocats del capítol, s'havien absentat de la ciutat de Lleida.⁵⁹⁸ Poc temps després, es donaven a conèixer els noms dels membres que integraven la primera Junta Superior carlina entre els quals hi constava el de Joan Sans.

Després del relleu en els nomenaments de la Junta de juny de 1836, Joan Sans va seguir exercint com a advocat entre els carlins. De fet, es coneix un episodi de filtració d'informes particulars i reservats de la Junta Superior que fou denunciat per ell mateix. Després d'aquell incident, la seva actitud es tornà més ferma i reservada en l'execució de la seva feina ja que temia altres possibles filtracions. Aquesta nova postura, deixà entreveure certa escrupolositat en l'exercici de la seves funcions. Curiosament, l'afer destapat l'any 1838 implicava a altres membres de la Junta i a notaris.⁵⁹⁹ Emperò, Joan Pere Sans també va formar part de la Junta Corregimental carlina de Barcelona-Mataró, juntament amb Nicolau Draper, canonge de Barcelona i Marià Margarit, qui exercia de tresorer.⁶⁰⁰ Tanmateix, després de la guerra, a partir de l'estiu de 1840, se li perd la pista.

Josep Montaner

El coronel d'infanteria Josep Montaner (1785-18??), abans de començar la Primera Guerra Carlina, exercia com a xocolater a Berga.⁶⁰¹ La seva trajectòria militar es va iniciar a la seva localitat natal, Lleida. A la primeria de novembre de 1808, entrava en qualitat de tinent a les companyies de Milícia Urbana de la ciutat de Lleida. Després de la rendició de la capital de ponent, va romandre un poc temps com a civil fins que l'1

⁵⁹¹ Desconec si Pasquala Aran seria família del notari Jacint Aran, qui en poc temps passaria als carlins. Si bé Aran tenia plaça de notari, per permuta, a la Pobra de Segur el 1832 seguia residint a Lleida ciutat. Sobre l'activitat d'Aran com a notari en aquests primers anys trenta vegeu QUINTANA (2016a: 101-104).

⁵⁹² CASALS, Q. (2002). *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*. Lleida: Universitat de Lleida, p. 222.

⁵⁹³ ACA. Reial Audiència. Cartas Acordadas 1831, fol. 415 v. – 418 r.

⁵⁹⁴ LLADONOSA, M. (1993). *Carlins i liberals a Lleida*. Lleida: Pagès, p. 162 nota 43.

⁵⁹⁵ LLADONOSA (1993: 142); SÁNCHEZ CARCELÉN, A. (2009). *Els defensors de Ferran VII a Lleida (1823-1833)*. Lleida: Universitat de Lleida, p. 187-188.

⁵⁹⁶ SÁNCHEZ (2009: 175).

⁵⁹⁷ VIVES (1834: tom III, VIII [396]).

⁵⁹⁸ LLADONOSA (1993:162 nota 43).

⁵⁹⁹ S'està al·ludint al vocal Josep Ventós Santaló, natural d'Olot, i al notari Domènec Coma, natural d'Alentorn. Els detalls són extrets de SANTIRSO (2005: 116-117) i QUINTANA (2016a: 142).

⁶⁰⁰ MUNDET (1990: 189 nota 36).

⁶⁰¹ Agraeixo a Ramon Hernández (RIP) que em va obrir les portes de casa seva i em va deixar consultar la seva col·lecció de documents, llibres, premsa i objectes carlins. Entre tots ells hi havia el full de serveis de Josep Montaner, realitzat per Miguel de Lacy l'abril de 1839, a Vilada. D'aquest expedient procedeixen la major part de les dades.

de novembre de 1811 compareixia com a tinent primer de les companyies patriòtiques. Des del març de 1815, Montaner va rebre la llicència absoluta i va tornar a casa seva, sembla que aleshores ja residia a Berga. Fins el 10 d'abril de 1821, Montaner va residir pacíficament a casa seva. A partir d'aquella data, prendria de nou les armes, en aquesta ocasió en defensa del rei i contra la Constitució implantada el 1820.⁶⁰² El febrer de 1823 va assolir el grau de coronel graduat per la Regència d'Urgell, amb Reial despatx de tinent general graduat, validat pel mateix Baró d'Eroles. Es desconeixen els detalls però, de resultes de les temptatives insurreccionals de Bessières, Josep Montaner va ser detingut en espera que fossin constatades les connexions existents entre ambdós. Dos anys després, davant la manca de resultats concloents va ser alliberat de la presó. Poques setmanes després, es va unir als Malcontents i va prendre les armes en la revolta. Ara bé, el 8 de novembre d'aquest mateix any va ser fet pres a Manresa. Deportat a Ceuta, fins cinc anys després no va recuperar la llibertat. El 8 de novembre de 1832, Josep Montaner rebia la llicència del presidi i podia tornar a Berga. Però amb una trajectòria com la seva, Manuel Llauder, aleshores capità general de Catalunya, li va remetre una ordre en què se li manava marxar de Berga i romandre confinat a Barcelona, la qual no va complir. Josep Montaner es va posar en contacte amb Josep Galceran, capità dels Voluntaris Reialistes de Prats de Lluçanès, a qui s'uní a l'aixecament de 5 d'octubre de 1833. La ràpida resposta de les autoritats isabelines els va forçar a marxar precipitadament i dividir el grup. Mentre uns es dirigien al sud direcció al mas Canadell de Gaià, Montaner va marxar cap a Castellar de n'Hug. En aquest transcurs, Montaner va imposar una multa de 3.000 rals a un poble del Lluçanès i, pocs dies després, va passar de comandar uns cinquanta homes a uns dos-cents.⁶⁰³ Tanmateix, al nou any, de resultes de la pressió constant de les autoritats isabelines, Montaner i bona part dels seus homes es van veure forçats a traspassar la frontera amb França. El 16 d'abril de 1834, el prefecte dels Pirineus orientals informava les autoritats isabelines que ja podia entregar-los les armes que portaven les faccions de Lleuger de Piera i de Josep Montaner.⁶⁰⁴ Poques setmanes després, Josep Montaner rep una comissió del comte de Villemur, aleshores ministre de Guerra del gabinet de Carles Maria Isidre, qui el va instar a tornar a les armes.⁶⁰⁵ Al llarg de 1834 i de 1835, Josep Montaner va intervenir en nombroses accions de guerra i va estar present en gairebé totes les parts del territori català com a un membre més del carlisme més combatiu. Amb tot, el 12 de setembre de 1835 és nomenat vocal de la Junta Superior Auxiliar Governativa de Catalunya.⁶⁰⁶ Aquest càrrec el va ocupar fins el mes de novembre de 1836, moment en què van prendre el relleu els vocals escollits arrel de la Reial ordre de 2 de juny de 1836, segons la qual s'establia, amb autorització reial, una Reial Junta Superior Governativa.⁶⁰⁷ Deixar la vocalia va permetre a Josep Montaner tornar a l'exercici de les armes i a estar a primera línia sempre que les circumstàncies li permetessin. Això sí, el 12 de juliol de 1837, just després de l'ocupació de la vila de Berga, el comandant en cap de les tropes carlines, Antonio de Urbiztondo, el va nomenar governador militar de Berga, càrrec que va ocupar fins el 14 d'octubre de 1837 quan, per raons d'edat, es va procedir a l'elecció d'un altre candidat.⁶⁰⁸ El gener de 1838 va formar part de la plana major militar i, finalment, el 9 de juny següent, va ser

⁶⁰² GIL NOVALES (2010: 2030).

⁶⁰³ ANGUERA (1995: 93, nota 12).

⁶⁰⁴ SÁNCHEZ (2015: 40).

⁶⁰⁵ CDRH. Expedient personal Josep Montaner.

⁶⁰⁶ *Ibidem*.

⁶⁰⁷ *Ibidem*.

⁶⁰⁸ SANTIRSO (2005: 49); CDRH. Expedient personal Josep Montaner.

nomenat vocal de la Comissió militar executiva. A partir de la primavera de 1839 es perd la pista a Josep Montaner.

Narcís Ferrer Budoï

Un altre dels membres de la Junta va ser Narcís Ferrer i Budoï (1804-1863). Llicenciat en lleis a la Universitat de Cervera, es va doctorar en Cànon el juliol de 1832 essent el seu padrí Felip Minguell.⁶⁰⁹ De moment, no se li coneix cap activitat reialista prèvia ni tampoc cap acció destacable que justifiquin que mereixés formar part del màxim organisme governatiu dels carlins. Va ser destinat des del bisbat de Solsona com a rector a la parròquia de Castelltort.⁶¹⁰ Aquesta parròquia formava municipi amb Guixers i, ja aleshores, era un poblament petit i disseminat. Vers el 1826 apareixia que Castelltort tenia uns trenta-sis veïns i comptava amb uns cent setanta habitants.⁶¹¹ No s'ha de confondre la parròquia de Castelltort amb l'hospital de Castelltort que estava a la ciutat de Cervera i on Anna Maria Janer exercia les atencions a malalts.⁶¹² Sigui com sigui, Narcís Ferrer va arribar al seu destí l'agost de 1835 i hi va romandre fins mitjan setembre d'aquest mateix any.⁶¹³ A partir d'aquí, la seva vinculació amb la Junta Superior carlina es va perllongar fins al final de la guerra. Formava part de la comissió de la Junta Superior que marxava a la Cort carlina quan a les darreries de novembre de 1835 va ser fet pres pels isabelins a Aoiz. Ferrer va ser identificat com a capellà de l'Estat Major carlí navarrès i, d'aquesta manera, es va poder acollir al conveni Elliot.⁶¹⁴ Gràcies a aquesta identificació, Ferrer va poder ser alliberat al cap d'un temps.⁶¹⁵ Val a dir que Narcís Ferrer no apareix entre els signataris del manifest de 7 de març de 1836 de la Junta Superior des d'Odèn cosa que, segurament, significa que encara no havia retornat als rengles de la Junta. El protagonisme de Narcís Ferrer va prendre especial rellevància en els darrers mesos de la guerra carlina en ser la última persona en veure amb vida el comte d'Espanya, essent aleshores el destituït capità general.

Maurici Carrió Serracanta

Maurici Carrió i Serracanta (1779?-1859) era un hisendat natural de Manresa, fill de Maurici Carrió i Coll. Segons alguns autors, Carrió va acompanyar el seu pare en la Guerra contra la Convenció (1793-1795) essent tambor de la seva unitat de

⁶⁰⁹ LLAQUET (2001: 683).

⁶¹⁰ S'ha dit que Narcís Ferrer era rector de Viacamp (comarca de la Ribagorça, província d'Osca). Però, es tracta d'una confusió amb el guerriller reialista Antoni Virgili, MUNDET (1990: 69 nota 13).

⁶¹¹ MIÑANO, S. DE (1826). *Diccionario geográfico-estadístico de España y Portugal, dedicado al Rey Nuestro Señor*. Madrid: Imprenta de Pierart-Peralta, tom II, p. 458. Tanmateix, no deixa de cridar l'atenció que en aquest mateix diccionari, a la veu «Guixers y Castelltort» les dades difereixen, doncs aleshores s'especifica que són 30 veïns i, 128 habitants, vegeu MIÑANO (1826: tom IV, 431).

⁶¹² Per a una concisa visió sobre la història i entorn de Guixers i de Castelltort podeu veure BACH RIU, A. (1995). *Masies del Solsonès*. Solsona: Consell Comarcal del Solsonès, p. 229-239.

⁶¹³ La data d'arribada a la parròquia ha estat consultada a SANTIRSO (2005: 225). La data de quan marxa de la parròquia és una extrapolació a partir del cas de Josep Montaner, qui va ser nomenat vocal amb data de 12 de setembre de 1835.

⁶¹⁴ SANTIRSO (2005: 225); MUNDET (1990: 139); OYARZUN (1939: 236-237).

⁶¹⁵ Caure pres en qualsevol dels dos contendents podia suposar una mort instantània. L'establiment del conveni Elliot era un intent d'humanitzar la guerra, tot i que no es va aplicar homogèniament i de manera simultània en tots els territoris del conflicte isabelí-carlí.

sometents.⁶¹⁶ En temps de la invasió napoleònica, Maurici Carrió va participar en la crema del paper segellat, esdeveniment que va motivar l'expedició francesa a Manresa per reprimir l'aldarull i destruir els molins polvorers que existien a la ciutat.⁶¹⁷ A fi de poder aturar la columna francesa, es van organitzar diferents sometents per a fer-los front. Després d'alçar les banderes de convocatòria del sometent, els combatents es van concentrar en els punts claus de les vies de comunicació principals existents a l'època. Unes unitats se situaren al coll de Daví, seguint una de les vies del camí ral; unes altres unitats es van instal·lar a les immediacions de can Massana, a Montserrat. Un dels capitans del sometent va ser Maurici Carrió i Coll, una actuació que anys després, el seu fill sembla que intentaria atribuir-se. El que sí es pot documentar és la participació activa i directa de la conspiració de Maurici Carrió i Serracanta en un complot reialista a la Manresa del Trienni Liberal.⁶¹⁸ Per aquest motiu, les autoritats constitucionalistes el van intentar detenir, però es va escapar i s'uní als reialistes, on va obtenir el grau de tinent coronel per nomenament de la Regència d'Urgell.⁶¹⁹ Però, després d'haver de marxar a França pel devenir de la Guerra Reialista, Carrió va formar part de les tropes reialistes que acompanyaven els Cent Mil Fills de Sant Lluís. Per designació del general Moncey, Carrió va formar part de la Junta Corregimental de Manresa fins a les darreries de 1823. El dia 3 de gener de 1824, Manuel Bretón, corregidor de la mateixa ciutat, comunicava a la Reial Audiència la destitució de Carrió juntament amb els altres regidors manresans nomenats per Moncey. Amb tot, per urgència i problemes del moment, va restituir a Carrió.⁶²⁰ Tanmateix, va caldre esperar dos anys per a que Maurici Carrió obtingués la plaça de regidor en propietat a Manresa com a compensació pels mèrits contrets a la Guerra Reialista.⁶²¹

Pocs mesos després, Carrió va prendre part activa a la revolta dels Malcontents de 1827, per la qual cosa va ser deportat a Ceuta.⁶²² Resulta interessant comprovar els contactes que, aleshores, Carrió tenia amb les altes esferes. La comtessa de Fonollar va intervenir a favor seu aconseguint treure'l del presidi de Ceuta i també facilitant-li la residència a Barcelona. D'ençà la mort de Ferran VII, Carrió es va escapar del seu confinament per passar al poble de Rocafort. Des d'aquest punt, després que els isabelins l'intentessin capturar sense fortuna, es va unir a les files carlines.⁶²³ Es diu que Maurici Carrió, com a secretari de la Junta, fou qui va oferir a Guergué el càrrec de capità general dels carlins catalans.⁶²⁴

Carrió va ocupar el càrrec de secretari de la Junta fins a la seva marxa de la corporació, la qual va tenir lloc durant la primavera de 1836. A partir d'aleshores, va formar part de l'administració de la hisenda carlina del corregiment de Manresa, situada a Claret dels Cavallers.⁶²⁵ Uns anys després de la guerra, Carrió retornà a la seva ciutat natal fins a la fi dels seus dies. En aquests darrers anys, Carrió va exercir d'agrimensor i

⁶¹⁶ SARRET ARBÓS, J. (1909). *Maurici Carrió y Coll y Maurici Carrió y Serracanta. Importancia daquèts personatjes manresans en la Guèrra de la Independència*. Manresa: Impremta Sant Josep, p. 5; SOLER TEROL, LL. (1929). *Igualada i les batalles del Bruc*. Manresa: Enquadernacions Sant Josep, p. 69.

⁶¹⁷ QUINTANA SEGALÀ, J.-X. (2009b). "Matices de una historia de la contrarevolución". *Hispania Nova*, núm. 9, p. 291. <http://hispanianova.rediris.es/9/HN2009.pdf> [consulta actualitzada a 4 de juliol de 2018].

⁶¹⁸ Sobre aquest complot i les seves repercussions es pot consultar QUINTANA (2009b: 293-294).

⁶¹⁹ ACA. Reial Audiència. Cartas Acordadas 1826, fol. 282 r.

⁶²⁰ ACA. Reial Audiència. Expedientes remitidos a la Real Audiencia y vistos en el Real Acuerdo 1824, fol. 357 r. – 358 r.

⁶²¹ ACA. Reial Audiència. Expedientes remitidos a la Real Audiencia y vistos en el Real Acuerdo 1826, fol. 256 v. – 257 r.

⁶²² QUINTANA (2009b: 259).

⁶²³ ACBG. Fons municipal de Manresa. Lligall 132, informe dels antecedents polítics de Maurici Carrió.

⁶²⁴ JIMENO JURIO, J. M. (1987). *Navarra y Cataluña*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p. 28.

⁶²⁵ QUINTANA (2009b: 296).

va deixar escrites unes poesies a més del seu testimoni sobre la Guerra de la Independència i, també, sobre la guerra carlina, en les quals va participar. El manuscrit referent a la Primera Guerra Carlina resta desaparegut.⁶²⁶

Domènec de Caralt i Placies

Nascut a Mataró l'estiu de 1781, Domènec de Caralt era el cinquè fill del matrimoni format per Josep Antoni Caralt i Andreu (natural de Mataró) i Maria Gracia Placies (natural de Calella), burgesos acomodats de Mataró.⁶²⁷ Domènec de Caralt provenia per part dels Caralt d'una família de botiguers de teles que van prosperar al llarg dels segles XVII i XVIII; per part dels Andreu també estaven relacionats amb el comerç i les professions liberals.⁶²⁸ En els seus anys de joventut, Caralt va viure a Mataró on va cuidar els negocis paterns dels Caralt-Andreu i els assumptes materns dels Placies a Calella. El 1802 Domènec de Caralt va contraure matrimoni amb Josepa Viladesau i Carbonell, filla del familiar del Sant Ofici Pere Màrtir Viladesau i Janer i néta de Llogari Viladesau, mestre de cases que va aprofitar l'obertura del comerç amb el continent americà.⁶²⁹ Domènec de Caralt va participar activament contra la invasió napoleònica i va prendre part en nombroses iniciatives de diferent naturalesa. Va participar en iniciatives de signe polític, militar i logístic. Degut a la seva activitat incessant, va patir un fort impacte en les hisendes i negocis particulars.⁶³⁰ El 1816, en virtut dels mèrits contrets amb la causa del rei i la defensa dels seus drets, Ferran VII va concedir el títol de cavaller a Domènec de Caralt.⁶³¹ El seu posicionament polític contrari al liberalisme polític es va tornar a fer evident en el Trienni Liberal quan, el 1821, va prendre part com a conspirador reialista contra la Constitució política vigent en aquell moment. Aquell mateix any, va militar com a capità de cavalleria a les Bandes de la Fe però, perseguit per les seves idees reialistes, finalment va haver-se d'exiliar a Perpinyà. Caralt va ser un dels membres de la Regència d'Urgell i, des de Perpinyà, va formar, equipar i coordinar les partides absolutistes com a comandant del Govern Suprem Reialista de Catalunya, encara que va tenir nombroses dificultats en l'obtenció de diners i equipaments.⁶³² El 9 de març de 1822 va rebre el nomenament de la Regència d'Urgell com a coronel d'infanteria i, el seu fill homònim, com a capità de la mateixa arma.⁶³³ Caralt va formar part de l'aixecament reialista dels Malcontents el 1827 i, un cop finalitzat, va marxar a l'exili a França. No va tornar fins el 1832.⁶³⁴ Els fills de Domènec de Caralt van formar part del batalló de Voluntaris Reialistes de Mataró en els anys vint del segle XIX.⁶³⁵

A les darreries de 1833, Domènec de Caralt tenia més de cinquanta anys i no es va unir de seguida als sollevats reialistes. L'octubre de 1833, el fill petit de Domènec de

⁶²⁶ FERRER; AGUADO; TEJERA (2010: tom VIII, 35 nota 4); MUNDET (1990: 68 nota 12).

⁶²⁷ MARTÍ COLL, A. (1965). *Domingo de Caralt*. Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró, p. 21.

⁶²⁸ REIXACH PUIG, R. (2008). *Els orígens de la tradició política liberal catòlica a Catalunya. Mataró, s. XVIII i XIX*. Mataró: Caixa Laietana, p. 350-353.

⁶²⁹ MARTÍ (1965: 29); REIXACH (2008: 354).

⁶³⁰ MARTÍ (1965: 35-103).

⁶³¹ El document de la concessió es pot consultar íntegre a ACA. Reial Audiència. Privilegiorum 1816/1831, fol. 35r.-40v.

⁶³² REIXACH (2008: 354-355); per a una visió de conjunt de la seva actuació es pot consultar ARNABAT, R. (2006). *Visca el rei i la religió. La primera guerra civil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, p. 107-112.

⁶³³ MIRAFLORES, MARQUÈS DE (1834). *Documentos a los que se hace referencia en los apuntes histórico-críticos sobre la revolución de España*. Londres: Oficina de Ricardo Taylor, p. 35.

⁶³⁴ REIXACH (2008: 355).

⁶³⁵ REIXACH (2008: 356-357).

Caralt, va rebre el batxiller en lleis per la Universitat d'Osca i es va incorporar la llicenciatura de dret de València.⁶³⁶ En el mes de novembre de 1834, estant a Mataró, Domènec de Caralt va formalitzar el seu darrer testament.⁶³⁷ Mentrestant, alguns dels seus fills van ingressar, ja des dels primers mesos de la guerra, en les partides carlines. El seu fill homònim, Domènec de Caralt, va ingressar a les files de Torres amb el grau de capità.⁶³⁸ Tot sembla indicar que no va ser fins a la primavera de 1836 quan realment Domènec de Caralt i Placies va entrar a formar part del carlisme actiu, mal que, pocs mesos després, va ser mort a Alpens. Aquest contratemps va tenir lloc a mitjan mes de juliol de 1836, quan una companyia de la milícia cerdana el va capturar al poble d'Alpens i, en identificar-lo, el va afusellar.⁶³⁹ El seu testament es va obrir pocs dies després, el 2 d'agost, després fer-se pública la notícia de la seva mort i confirmar-se la seva defunció.⁶⁴⁰

La Junta Superior Auxiliar Governativa de Catalunya

Tot i la detenció de Ramon Samsó en els darrers dies de novembre de 1834, les primeres iniciatives per a la configuració de la Junta van prosperar. Poques setmanes després arrencaven les operacions per aconseguir aquest objectiu. El primer senyal es pot identificar amb la fuga de Solsona de Pere Màrtir Coma i, sobretot, de Roc Canal.

No es coneix amb seguretat en quina direcció van encaminar els primers esforços però és probable que l'escenari se situés a les rodalies o al mateix poble de Sant Llorenç de Morunys. Aquest emplaçament era un punt conegut per a totes dues persones ja que Roc Canal hi havia estat vicari durant molts anys i Samsó hi havia nascut. No resulta estrany que, a partir d'aquest moment i fins a l'ocupació de Solsona i posteriorment Berga, aquest poble fos considerat la capital del primer carlisme, quarter dels reialistes catalans. Les intencions de Samsó i Canal estaven encaminades a obtenir una nòmina amb persones de prestigi, encara que no tinguessin cap títol nobiliari ni ostentessin cap alta dignitat eclesiàstica. Les necessitats dels carlins eren imperioses en tots els camps: es requerien diners, hospitals, indústria, logística, sanitaris, armes, pólvora, etc.⁶⁴¹ La coordinació i execució de totes aquestes operacions no era quelcom novador, sinó a imatge d'anteriors conflictes. Samsó, com a cap de la Junta, seguia les competències organitzatives establertes per les Juntes Superiors i alts càrrecs adjunts que havien existit en el passat.

«Observarán según el estado de las cosas, recursos y constitución del país el nuevo impulso que podrá darse en todos los puntos indicados y demas que contribuyan á la buena causa, para

⁶³⁶ LAHOZ (1997: 181).

⁶³⁷ MARTÍ (1964: 158).

⁶³⁸ Sembla existir una confusió entre pare i fill i per això se sol situar al futur vocal de la Junta a la partida de José Juan Torres quan en realitat es tracta del seu fill. Això es pot reafirmar a partir del grau militar amb el qual consta el fill a les files de Torres.

⁶³⁹ La data més exacta de la captura i afusellament de Domènec de Caralt que s'ha localitzat és la breu nota de premsa francesa: «M. Caral père, qui faisait partie de la junte de Catalogne, a été surpris et tué d'un coup de fusil.» Es pot consultar a *La Quotidienne* (París, 24 juliol 1836), núm. 206, 2.

⁶⁴⁰ MARTÍ (1965: 161).

⁶⁴¹ A les darreries de juny es publicava que Samsó havia fet arribar pólvora des d'Ossejà a algunes unitats carlines. Per al text complet de la notícia, vegeu *Diario de Barcelona* (Barcelona, 1 de juliol de 1835), núm. 182, 1450).

proponerlo á la Junta Suprema, igualmente que quanto contemplan ventajoso á los mismos pueblos, en cuyo bien se desvela S[u] M[ajestad].»⁶⁴²

«Deberán procurar el armamento, la adquisición de fusiles, sables, cananas y quantas armas y efectos haya utiles, no solo para la tropa sino para el paisanage en caso necesario.»⁶⁴³

«Entenderán igualmente en los alistamientos, armamento, requisición de caballos y monturas, levass, quintas, donativos, contribuciones extraordinarias que sea forzoso imponer para la manutención de los exércitos y demas puntos concernientes á la defensa de la Nación, no desviándose en ellos de las órdenes que rijan en cada uno, y consultando á la Junta Suprema en todo caso lo exiga.»⁶⁴⁴

Ramon Samsó era plenament conscient que l'activitat militar no podia decaure en cap moment i menys a l'espera de la difícil configuració d'un organisme de govern. Així doncs, va decidir participar activament en algunes accions com ara el setge de Torà l'agost de 1835.⁶⁴⁵ Tal vegada, per aquesta raó, les iniciatives encaminades a completar la Junta Superior es van endarrerir notablement. Tanmateix, a mesura que els era possible, van anar convocant a tots els membres de la Junta i els hi van fer arribar el nomenament. Lluçia Muntades va marxar de Lleida l'estiu de 1835 i es va encaminar, directament, cap a Sant Llorenç de Morunys. Allà va rebre el nomenament de vocal firmat per Roc Canal com a vicepresident de la Junta.⁶⁴⁶ Com a administrador de rendes que era, se li va encomanar la vigilància i observança del ram de l'administració civil i militar, unes atribucions més pròpies d'un intendent que d'un vocal.

En pocs dies de diferència, Josep Montaner va arribar a Sant Llorenç de Morunys i, el 12 de setembre, va rebre el nomenament. Les atribucions de Montaner dins la Junta Superior eren les de tresorer. Si més no, d'aquesta manera ho feia constar en el rebuts de cobrament que emetia des de la Junta Superior.⁶⁴⁷

Per a Maurici Carrió va ser fàcil poder arribar a Sant Llorenç des del poble de Rocafort –actual comarca del Bages– el qual era un quarter de reialistes des dels primers dies de la guerra. Carrió va exercir de secretari de la Junta i, a la seva marxa a la primavera de 1836, va ser substituït per Joan Sans. Entre l'agost i la primera quinzena de setembre es va completar el primer aforament de la Junta Superior i Samsó ho va comunicar a la Cort carlina.

Totes les iniciatives reialistes catalanes estaven en concordança amb la Cort carlina, fins i tot, ja hi havia el nomenament del nou comandant general carlí, el comte d'Espanya.⁶⁴⁸ Quinze dies després, a primers d'octubre de 1835, el comte d'Espanya havia d'entrar a Catalunya a prendre possessió del comandament de les tropes carlines de la mà del anterior comandant interí, Ramon Samsó. El moment requeria molta solemnitat per als carlins. Des de la temptativa frustrada de Joan Romagosa no hi havia

⁶⁴² Article 8 de la *Instrucción sobre las facultades de los señores comisarios de la Junta Suprema Gubernativa del Reyno, en las provincias* citat a MOLINER (1981: tom III, 12).

⁶⁴³ Article 3 de la *Instrucción sobre las facultades de los señores comisarios de la Junta Suprema Gubernativa del Reyno, en las provincias* citat a MOLINER (1981: tom III, 12).

⁶⁴⁴ Article 6 del *Reglamento sobre facultades Juntas Provinciales* citat a MOLINER (1981: tom III, 16).

⁶⁴⁵ Resulta interessant l'explicació a la premsa de Barcelona. Per a més detalls es pot consultar *Diario de Barcelona* (Barcelona, 14 d'agost de 1835), núm. 226, 1801.

⁶⁴⁶ AGMS. Expedient personal Lluçia Muntades.

⁶⁴⁷ APSLM. Fons Sisquer. Carpeta: rebuts del poble de Guixers 1834-1836, Rebut 25 d'octubre de 1835.

⁶⁴⁸ Els carlins van confiar plenament en l'arribada del comte d'Espanya, es va fer circular una proclama amb peu a Sant Llorenç de Morunys en la qual hi firmava, fins i tot, com a capità general (*Gazette de France* (París, 22 d'octubre de 1835), s/n, p. 1). Vegeu Annex documental número 3.

hagut un comandament el suficientment sòlid com per donar una embranzida definitiva al carlisme català. Tot i el creixement progressiu de l'abast guerriller carlí no s'havia produït una consolidació de les posicions a imatge del nord peninsular. El prestigi i el temor al comte d'Espanya omplien d'esperances el carlisme català. La mobilització va ser important, més de dos-cents oficials i un nombre no menys important de soldats van arribar a la frontera per a rebre i garantir la seguretat de l'entrada del comte. Però, quan els gendarmes francesos van detenir el comte d'Espanya a la frontera, també van arrestar el capità interí, Ramon Samsó, i el seu fill, i altres oficials.⁶⁴⁹ Fou d'aquesta manera –amb una voluntat explícita, o accidental– que els francesos van escapçar el carlisme català deixant-lo en una situació francament crítica. En una sola acció, la Junta carlina es va quedar sense president i sense comandant general –Samsó i el comte d'Espanya– i, amb la detenció dels altres oficials, moltes unitats guerrilleres també van restar sense comandament. El cop va ser tan fort que es va arribar a acusar el comte d'Espanya de traïció, per la seva actitud vacil·lant en el moment de l'arrest i la repercussió que va tenir sobre tota l'organització.⁶⁵⁰

La resposta de la Cort carlina no es va fer esperar. Calia no desemparar els carlins de Catalunya. Pocs dies després dels incidents produïts a la frontera francesa, amb data de 31 d'octubre de 1835, es va nomenar Juan Antonio Guergué, cap de l'expedició navarresa, comandant general de Catalunya. Una ordre de nomenament que no va arribar a les mans del seu destinatari fins el 19 de novembre següent. Aquest nomenament va ser promogut per Jules Collinot, un dels delegats reials destinat als assumptes de Catalunya⁶⁵¹ i no per Carrió, secretari de la Junta, com s'ha arribat a afirmar⁶⁵², ja que Carrió només es va implicar en el procés de tramitació del nomenament per raó del seu càrrec. A més a més, tenint en compte que la Junta Superior governava en nom del rei, era imprescindible que tots els nomenaments fossin referendats pel rei. No obstant això, la situació dels carlins va seguir essent molt tensa. Algunes partides guerrilleres van accentuar la seva independència davant la manca de lideratge militar sòlid i negant-se a reconèixer la jerarquia que representava la Junta, per la qual cosa tota l'activitat militar se'n va ressentir.

Ara bé, aquests contratemps no van impossibilitar que la Junta Superior prosseguís amb la seva activitat amb una creixent influència sobre el territori. Des de la formació de la Junta a mitjan setembre de 1835, i malgrat els límits logístics marcats per la guerra, els esforços realitzats des de Sant Llorenç de Morunys, sota la presidència de Ramon Samsó, no van passar inadvertits als isabelins:

«Samsó teniendo fijado su asiento en san Lorenzo de Moruñs, y recogiendo en aquel pueblo cuantos víveres y provisiones vienen destinados á nuestras poblaciones; dicta allí sus leyes con el mayor sosiego y seguridad: al propio tiempo que estableciendo un hospital en el santuario de N[ue]stra S[en]o[ra] del Hort, no acredita la prepotencia que han tomado las bandas rebeldes.»⁶⁵³

En aquests anys, ja havien recuperat el sistema d'impostos vigent a les darreries de la Segona Restauració Ferrandina. A les acaballes de 1835, algunes de les contribucions ordinàries establertes als municipis foren el cadastre, la palla i els

⁶⁴⁹ SAGARRA (1935: tom I, 112-113).

⁶⁵⁰ SAGARRA (1935: tom I, 112).

⁶⁵¹ MUNDET (1990: 107).

⁶⁵² JIMENO (1987: 28).

⁶⁵³ LLAUDER (1844: 151).

utensilis ordinariis. Així mateix, i d'acord amb les possibilitats del moment, van establir-se determinats arbitris que serviren per a sufragar totes les necessitats aleshores existents, com ara l'impost extra de les rondes volants extraordinàries, l'extra per sanitat, el deu per cent del cadastre, el mig per cent de recaptació, palla i utensilis extraordinaris.⁶⁵⁴ Això no exclou que la majoria de partides guerrilleres se servissin directament de la imposició directa als pobles, ja fos amb avituallaments o pecúnia sota qualsevol premissa. Per tant, a fi de reforçar i consolidar el seu reconeixement a Catalunya, la Junta Superior va enviar una comissió representativa de la mateixa a la Cort carlina, davant la presència del rei.

Josep Montaner s'havia unit a Guergué en els darrers dies d'octubre. A mitjan novembre, poc després del 12, Guergué va passar per Sant Llorenç per veure's amb la Junta per darrera vegada i, segurament, a recollir els darrers comissionats: Roc Canal i Narcís Ferrer. Els problemes no van tardar ni una setmana en manifestar-se. El dia 19 de novembre, Guergué rep el nomenament de comandant general dels carlins i, a més, se li informa que el batalló de guies de Navarra està en franca rebel·lió per desobediència i ha marxat d'Oliana en direcció Organyà per a retornar a Navarra.

Tot i les infructuoses gestions amb Torres per frenar la subversió, Guergué va delegar el comandament general en la persona d'Ignasi Brujó i va abandonar Catalunya posant-se al capdavant dels seus homes en la marxa a Navarra.⁶⁵⁵ La comissió de la Junta es va espantar davant els fets i, una part d'ella, va procurar tornar a Sant Llorenç de Morunys tot deixant com a únic representant a Narcís Ferrer, el qual caigué pres dels isabelins pocs dies després. No es coneixen els resultats de les possibles gestions realitzades per Ferrer a la Cort carlina. En tot cas, Ferrer va ser pres pels isabelins i alliberat temps després que la *Gaceta Oficial*, periòdic oficial dels carlins imprès a Oñate, publicqués la notícia de la constitució de la Junta superior. La publicació de la constitució de la Junta per part de la *Gaceta Oficial* significava que es notificava públicament la seva existència i reconeixement oficial per part dels carlins.⁶⁵⁶

Existia un cert dualisme en l'activitat carlina d'aquests mesos. D'una part, la consolidació de la Junta fou una carrera d'obstacles. Altrament, la seva creixent influència i les repercussions de la seva activitat es deixaven sentir notablement en la perspectiva isabelina, raó per la qual l'octubre de 1835, el Govern de Maria Cristina de Borbó va nomenar Francisco Espoz y Mina com a capità general de Catalunya. I és que el Govern de la Regència era plenament conscient de la urgència d'un control ferm del Principat. Les desercions dins l'exèrcit isabelí i el traspàs de molts d'aquests soldats al bàndol carlí eren tan freqüents que donava la imatge d'una certa descomposició de les forces armades isabelines.

Amb l'arribada del nou capità general dels isabelins, el primer objectiu establert fou atacar la capital del carlisme d'aquell moment i, molt especialment, el santuari de Lord, situat al costat de Sant Llorenç, emblema de la resistència reialista.⁶⁵⁷ La tranquil·litat de la Junta no va durar massa, ja que abans que es poguessin reunir altra

⁶⁵⁴ APSLM. Fons Sisquer. Carpeta: rebuts del poble de Guixers 1834-1836, Rebut 25 d'octubre de 1835.

⁶⁵⁵ La notícia de Montaner és extreta del seu expedient personal militar (CDRH. Expedient personal) mentre que de l'expedició de la Junta en parla MUNDET (1990: 106-107).

⁶⁵⁶ Com a «diari oficial», la *Gaceta oficial* era on es difonien «les disposicions normatives, els actes administratius generals i els anuncis provinents dels poders públics perquè la ciutadania en tingui coneixement i perquè entrin en vigor o es despleguin els seus efectes jurídics» TERM-CAT (2013: 83); vegeu també LORENTE SARIÑENA, M. (2001). *La voz del Estado. La publicación de las normas 1810-1889*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales – Boletín Oficial del Estado.

⁶⁵⁷ SANTIRSO, M. (1999). *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya*. Lleida: Pagès editors, p. 212.

vegada a Sant Llorenç de Morunys, el capità general isabelí, Francisco Espoz y Mina, ja havia endegat les operacions militars.

Coneixedora dels plans d'Espoz y Mina per la correspondència liberal prèviament interceptada pels carlins, la Junta Superior va decidir adoptar algunes estratègies de caire militar –les pertinents davant aquella situació– seguint d'aquesta manera l'exemple de les juntes que varen existir en èpoques passades:

«En el caso de que por invasión del enemigo quedase cortada la comunicación de alguna provincia con el Gobierno, tomará el Capitán General, de acuerdo con la Junta, las medidas conducentes para la defensa de la provincia, acuerdo con la junta auxiliará con el mayor empeño, absteniéndose de alterar el orden establecido con ningún pretexto, y de crear ni dar empleos civiles o militares, pues solamente podrá contribuir y tomar providencias para la defensa de la patria, dando cuenta después al Gobierno.»⁶⁵⁸

Així doncs, la Junta carlina, ajustant-se a allò que s'havia estat establert amb anterioritat, va pactar un seguit de mesures amb el capità general interí les quals, poc dies després, foren comunicades a la Cort carlina, des d'on s'ordenà la seva publicació a la *Gaceta Oficial* del Govern de Don Carlos. La prioritat de la Junta va ser guarnir i concentrar tots els esforços al santuari en la defensa de l'hospital instal·lat allà i, sobretot, dels tallers que també hi havia. A Sant Llorenç de Morunys s'hi hostatjava una guarnició de dos-cents soldats, a més d'un o dos batallons de la divisió de Tristany, format per sis-cents soldats. La companyia de caçadors de Tristany es va oferir voluntària per guarnir el poble de Sant Llorenç. Mentrestant, dos-cents soldats estarien a la custòdia del Santuari.

Sant Llorenç de Morunys no era una població massa gran ja a l'època. En començar el 1834, segons els registres oficials, comptava amb cent cinc veïns, el que significava que hi havia una població total de cinc-cents vint-i-cinc persones aproximadament.⁶⁵⁹ Amb tot, la localització geogràfica no permetia una defensa massa ferma del poble, a diferència del santuari el qual es troba dalt d'un roca escarpada de molt difícil accés. La guarnició del santuari disposava de munició i aliment per a resistir més d'un mes, conforme a les previsions carlines que es van prendre des de la Junta Superior.⁶⁶⁰

Resistir l'embat d'una formació de tres mil soldats isabelins era molt difícil, ateses les circumstàncies orogràfiques i militars. Els isabelins van reunir tropa de Manresa, Berga, Cardona, Solsona i Puigcerdà. Per a reforçar el seu atac, van moure tres peces d'artilleria que sortiren de Cardona i que foren dirigides cap al setge a través de la via de Berga. Abans que la Junta rebés notícia, Mina ja estava a Solsona amb una quantitat important de tropa d'infanteria, a només cinc hores a peu de Sant Llorenç. Tanmateix, els carlins foren afortunats en tant que l'artilleria isabelina s'havia demorat notablement per culpa de l'estat dels camins i de la neu.

⁶⁵⁸ Article 47 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811], citat a MOLINER (1981: tom III, 32), el qual és pràcticament calcat a l'Article 12 del *Reglamento del Consejo de Regencia sobre las Juntas Provinciales*, citat a MOLINER (1981: tom III, 24).

⁶⁵⁹ El nombre de veïns de la localitat s'ha extret del *Diario de Barcelona* (Barcelona, 19 de gener de 1834), núm. 19, 159. El còmput total d'habitants s'ha obtingut d'aplicar l'equivalència que la Reial Audiència va determinar el 1834 entre el número de veïns i el d'habitants; aleshores, aquest organisme va determinar que un veí en l'estadística poblacional equivalia a cinc habitants. La nota sobre l'equiparació entre veí i habitant ha estat extreta de BURGUEÑO (1995: 179).

⁶⁶⁰ Bona part de les informacions sobre el setge de Sant Llorenç han estat recollides de la nota de Llucìa Muntades publicades a la premsa, *Gaceta Oficial* (Oñate, 29 de gener de 1836), núm. 28, 129-130.

La Junta reunida a mitjan desembre i, després de rebre les darreres cartes de Torres i de Cabrera, va resoldre dividir-se en tres comissions representatives i amb diferents objectius. El mateix dia 23 de desembre, amb poques hores de diferència, els comissionats marxaren, mentre la tropa de Mina posava setge a Sant Llorenç, punt que cauria a les seves mans molt poc temps després. Roc Canal i Narcís Ferrer van anar a buscar ajuda militar a la divisió manada per Torres a Lleida.⁶⁶¹ Joan Sans i Llucià Muntades es van acollir a la protecció d'Ignasi Brujó situat al castell de Montesquiú, prop de Sant Quirze de Besora. Maurici Carrió i Josep Montaner van marxar amb Benet Tristany en operacions militars.⁶⁶² Montaner va participar en l'acció del 31 de desembre de 1835 a l'alçada del Bruc contra la columna de Savoia, la qual va ser aniquilada per les forces Tristany. Carrió ja va deixar la secretaria de la Junta en les setmanes següents i, a partir d'aquí, cal situar-lo com a administrador de rendes de la hisenda carlina del corregiment de Manresa.⁶⁶³

En un o dos dies, el poble de Sant Llorenç va caure a mans isabelines. A partir del dia 25 de desembre, en arribar els canons, la soldadesca de Mina va obrir foc contra el santuari de Lord i foren llançats un centenar de projectils.⁶⁶⁴ La guarnició del santuari no es va rendir. La posició els era favorable i comptaven amb homes, armes i provisions com per aguantar bastant bé qualsevol embat. A l'endemà, Mina va firmar un comunicat en el qual declarava que els carlins del santuari havien afusellat a trenta-tres soldats i oficials isabelins.⁶⁶⁵ Aquest comunicat no es va publicar als diaris de Barcelona fins el dia 30 de desembre, la vigília de la derrota infringida per Tristany a l'alçada del poble del Bruc. Unes notícies que van trasbalsar profundament l'estat de l'ordre a Barcelona. Els ànims es van escalfar i provocaren una de les bullangues en què la Ciutadella i els hospitals foren assaltats per assassinar carlins presoners. Aviat, però, es va saber que les informacions respecte els fets del santuari havien estat exagerades.⁶⁶⁶

Mentrestant, el dia 2 de gener de 1836, va fracassar el primer intent d'assalt al fortí de Lord. El setge es va allargar durant tot un mes. Les forces isabelines van patir un fort desgast en aquesta acció. Cada intent d'atac provocava un reguitzell de morts per la dificultat del terreny. Segons alguna premsa, Mina va fer afusellar un tinent coronel perquè aquest es va negar a enviar els seus homes al que considerava un assalt impossible.⁶⁶⁷ Per altra banda, els carlins van ser incapaços de provocar l'aixecament del setge tot i els esforços realitzats. Finalment, quan les municions i les provisions escassejaven i, sobretot, quan la perspectiva d'una victòria carlina es feia més confosa, els defensors del santuari van decidir abandonar la plaça. La derrota carlina va ser important, bona part dels defensors del santuari van caure morts en la fugida i el capità,

⁶⁶¹ Aquesta comissió no apareix citada de manera directa, sinó que es dedueix de la lectura dels documents. Igualment, en la carta de Miquel de Martí enviada a Ferran de Sagarra s'explica que una comissió és composta per Sans i Muntades i, quan apareix Torres en la mateixa carta ja se cita a Canal, fet que representaria que tots dos estaven junts. Vegeu SAGARRA (1935: tom 1, 115-116). És cert que no es pot afirmar amb rotunditat la presència de Ferrer, qui no apareix citat en els documents consultats, però, per raó de jerarquia eclesiàstica i destí pastoral (Castellort, bisbat de Solsona) seria plausible suposar que els dos haurien estat junts.

⁶⁶² La presència de Montaner entre la tropa de Tristany és extreta del seu expedient personal (CDRH. Expedient personal).

⁶⁶³ QUINTANA (2009b: 296).

⁶⁶⁴ CAMPILLO (2013: 59); MUNDET (1990: 121).

⁶⁶⁵ OLLÉ ROMEU, J. M. (1993). *Les bullangues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina (1835-1837)*. Tarragona: El Mèdol, vol. I, p. 264.

⁶⁶⁶ SANTIRSO (1999: 213).

⁶⁶⁷ *Gaceta Oficial* (Oñate, 29 de gener de 1836), núm. 28, 130.

Miralles, va ser assassinat per la soldadesca isabelina en reprimenda per la resistència que havien efectuat.

Fins que no van transcórrer quatre dies des de la caiguda del santuari, Mina no fou avisat. Va ser el 27 de gener de 1836 que el capità general dels isabelins rebia la notícia i firmava un manifest donant a conèixer els afanys d'aquella escomesa.⁶⁶⁸ La importància simbòlica de la caiguda de Sant Llorenç, aleshores capital carlina, es pot mesurar per la repercussió social i cultural que se'n va derivar: premsa, gravats i teatre. L'objectiu aconseguit va ser victorejat a Barcelona. Per a l'ocasió, es van imprimir alguns romanços lloant la gesta isabelina, com ara *A las viles hordas facciosas refugiadas las unas en el Santuario de la Virgen del Hort* o, també, *Somni que tingué un patriota: de la aparició de nostre Senyor, ab un pages bo, en la vila de S. Llorens de Morunys*, i, també, va ser estrenada l'obra *Lo señor Pere Butlofa en San Llorenç dels Piteus* de Josep Robrenyo. Abans de marxar de Catalunya, una de les últimes dècimes que va escriure Robrenyo portaven per títol *A la mort del cabecilla de facciosos Josep Miralles titulat governador del Fort del Hort*.⁶⁶⁹

A mitjan desembre de 1835, pocs dies després de marxar de Sant Llorenç de Morunys, els membres de la Junta van començar un període de molt moviment. Eren moments molt tensos i de forts contrastos. Els era imprescindible no deixar-se aclaparar per les circumstàncies i, al mateix temps, no descuidar les iniciatives administratives – de govern – per donar resposta a les incipients i creixents necessitats. Emperò, les tensions internes, les disputes personalistes del personal civil i militar i la pressió isabelina no van facilitar la formació i l'estabilitat de la Junta. L'11 de gener de 1836, Lluçia Muntades havia abandonat la seguretat de la brigada de Burj i, des de Borredà, va enviar un comunicat a la Cort carlina a través de Manuel Mosoll informant dels fets fins a la data.⁶⁷⁰ D'acord amb el procediment administratiu vigent, calia informar en tot moment al govern superior. A més, la incomunicació entre els membres de la Junta seguia essent la nota dominant. La situació militar no permetia la llibertat de moviment que voldrien. Per això, Lluçia Muntades va ser qui va informar a la superioritat carlina, atès que seguia essent qui tenia la delegació representativa de la Junta, la qual provenia d'abans de la marxa dels comissionats al nord del propassat mes de novembre.

S'ha afirmat que, en data de 14 de gener de 1836, el Govern de Carles Maria Isidre de Borbó va emetre un decret pel qual es creava una nova Junta Superior carlina de nou membres.⁶⁷¹ L'existència d'aquesta Junta de 14 de gener és una informació imprecisa que prové d'un testimoni anònim publicat el 1843. Però, ni en el text de Pirala ni el de l'anònim de 1843 aporten documentació o informació específica que pugui corroborar allò que s'exposa.⁶⁷² A partir d'aquí, les conjectures que es poden elaborar són múltiples, encara que mai amb la suficient certesa per arribar a una conclusió definitiva.

S'ha especulat que aquest Decret podria ser el reconeixement oficial carlí que haurien anat a buscar la Junta Superior en l'expedició frustrada de novembre de 1835.⁶⁷³

⁶⁶⁸ El text del manifest de Mina es pot consultar a ESPOZ Y MINA, F. (1962). *Memorias del general don Francisco Espoz y Mina*. Madrid: Atlas, vol. II, p. 339.

⁶⁶⁹ CORRALES (2014: vol. I, 368-369), els dos gravats citats es poden consultar a CORRALES (2014: vol. I, 370 i, vol. II, 34-35).

⁶⁷⁰ *Gaceta Oficial* (Oñate, 29 de gener de 1836), núm. 28, 130.

⁶⁷¹ PIRALA (1984: tom III, 30); FERRER, TEJERA, ACEDO (2010: tom X, 8).

⁶⁷² MUNDET (1990: 141 nota 3).

⁶⁷³ *Ibidem*.

Tanmateix aquesta aprovació ja s'havia constatat en publicar a la *Gaceta Oficial* –com a notificació pública– la constitució i configuració de la «Junta Real Gubernativa».⁶⁷⁴

Pocs dies després, a mitjan gener de 1836, la Junta Superior es va tornar a reunir. Per aquestes dates es trobava instal·lada a Sant Hilari Sacalm.⁶⁷⁵ El motiu de la reunió era redreçar la situació interna. En aquest indret, la Junta «celebra sus consejos de guerra y nombra fiscales para la formacion de causa á los prisioneros que por desgracia caen en sus manos; espide órdenes y confiere graduaciones y empleos».⁶⁷⁶ La plaça de Sant Hilari Sacalm era un punt important per al primer carlisme, si més no des del novembre de 1835.⁶⁷⁷ Encara que no es pot asseverar amb rotunditat, tal vegada l'estada en aquest punt va servir per a facilitar l'arribada del nou vocal que havia de reemplaçar Carrió: Domènec de Caralt. Uns dies més tard, la Junta Superior novament es va traslladar a Borredà, ja que a Sant Hilari de Sacalm els proveïments havien començat a escassejar i la pressió militar isabelina feia perillar l'estada.⁶⁷⁸

El dia 2 de març de 1836, tots els membres de la Junta es van reunir per a firmar un dels rebuts de pagament de les despeses de la mateixa organització. Hi deixaren la seva firma i rúbrica Joan Sans, Josep Montaner, Domènec de Caralt i Lluçia Muntades.⁶⁷⁹

Roc Canal, actuant com a president en funcions per absència de Samsó, va emetre una queixa formal a Ignasi Burjó, capità general interí, pels excessos que cometia la tropa en diferents indrets de Catalunya.⁶⁸⁰ Dos dies després, el 7 de març de 1836, la Junta, sense Narcís Ferrer, va enviar un comunicat públic i oficial a Carles Maria Isidre de Borbó manifestant l'estat en què es troben i lamentant-se del servei que podien oferir a la causa del seu rei.⁶⁸¹ Les lamentacions deixaven entreveure dos problemes importants en l'organització interna del territori carlí:

- 1a) L'ambició particular en l'obtenció d'una col·locació pública.
- 2a) Els personalismes i ànsies de poder entre diferents caps militars.

En el primer cas, es tractava d'un greu contratemps que es va arrossegar al llarg de tot el conflicte. El degoteig de personal, qualificat o no, que sol·licitava una ocupació en la funció pública era constant. Des del primer moment, la Junta tenia capacitat per a nomenar funcionaris i oferir un destí com a oficials públics. Pel que fa al segon problema, no menys important, els personalismes de diversos caps militars sovint van dificultar una capacitat de resposta consistent en el terreny militar dins del primer carlisme. D'altra part, malgrat les diferències i tensions internes, diferents divisions van cooperar, de forma més o menys puntual, en algunes operacions militars conjuntes.

⁶⁷⁴ *Gaceta Oficial* (Oñate, 27 de novembre de 1835), núm. 10, 2.

⁶⁷⁵ AMS. Fons municipal. Capsa 177, Carta de 19 de gener de 1836 dirigida a la Junta Superior carlina.

⁶⁷⁶ *El Español: diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 14 de març de 1836), núm. 135, p. 3.

⁶⁷⁷ En el poble de Sant Hilari Sacalm hi havia com a guarnició el cabdill Albert i Patricio José Zorrilla. A més, des d'aquest punt, s'estaven confeccionant a marxes forçades «vestuarios de paño» per als voluntaris. *Gaceta Oficial* (Oñate, 1 de desembre de 1835), núm. 11, p. 46.

⁶⁷⁸ PIRALA (1984: tom III, 29).

⁶⁷⁹ AMBO. Fons municipal. UI. 168. Rebut de 2 de març de 1836.

⁶⁸⁰ MUNDET (1990: 133).

⁶⁸¹ El text sencer es pot resseguir a MUNDET (1990: 428-430).

En fer-se públic que la Junta Superior carlina residia en aquelles dates a Odèn, els isabelins van realitzar un atac llampec contra l'aquartermament carlí en aquest punt. El dia 19 d'abril va tenir lloc l'acció, la qual es va cloure amb un resultat desigual. Tal i com apareixia en un comunicat militar isabelí, l'exèrcit liberal va poder alliberar les cinc companyies que els carlins havien capturat a Castellnou un temps abans.⁶⁸² En aquest comunicat, també es lamentaven que la Junta Superior carlina havia abandonat la localitat, just el dia abans de l'atac.⁶⁸³

En els primers mesos de 1836, el Govern isabelí, sota la regència de Maria Cristina, es trobava amb serioses dificultats. La creixent pressió dels sectors del liberalisme exaltat va motivar que, poc a poc, nombrosos moderats es passessin a les files legitimistes i, a més, l'església augmentés la seva simpatia vers la causa de Don Carlos. Els contactes diplomàtics entre carlins i isabelins es van intensificar i van començar a formar-se propostes de cara a un possible reconeixement de Carles Maria Isidre de Borbó com a rei, anunciant-se el matrimoni entre el seu primogènit, Carles Lluís de Borbó i de Bragança, comte de Montemolín –Carles VI per als carlins–, i la primogènita del seu germà Ferran VII, Isabel II.⁶⁸⁴

L'organització de la resistència carlina va consolidar-se en diferents fronts. Va ser en el mes de maig quan l'Administració central carlina va resoldre consolidar el sistema de Juntes com a forma de govern en els territoris controlats pels seus seguidors. Així, es va atorgar permís a Ramon Cabrera, com a cap militar indiscutible en el Maestrat, per a que formés una junta superior.⁶⁸⁵ L'11 de maig de 1836, Cabrera sol·licitava la constitució de la Junta Auxiliar Governativa del Maestrat.⁶⁸⁶ La sociologia d'aquesta Junta, en certa mesura, no diferia excessivament dels casos anteriorment exposats. La presidència seguia essent reservada al capità general, per la qual cosa estava reservada a Ramon Cabrera. La vicepresidència l'ocuparia Enrique Montañés, coronel de cavalleria, i la secretaria, fra Tomás Martínez. A més, serien vocals Luís Bayot, graduat d'infanteria; Joan Baptista Castells, comandant, i Josep Castellà, prevere. D'aquesta manera, es consolidaria un model presidencialista representat per membres de l'estament eclesiàstic i del militar. No ha de resultar insòlita l'absència de títols nobiliaris en les primeres files d'aquest organisme, ja que, al capdavant, estaven governant sobre un mateix territori que, en aquells moments, corresponia gairebé en la seva totalitat a l'antiga demarcació dels dominis de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. Així doncs, l'únic títol possible en aquest sentit seria el provinent del mateix Mestre de l'orde.

El dia 1 de juny de 1836, des de Santa Maria de Besora, la Junta Superior va fer arribar una circular a tots els pobles dels corregiments de Vic, Girona, Mataró i Figueres. En el supòsit que realment haguessin enviat la circular a totes les poblacions integrants dels corregiments esmentats, això significaria un cost econòmic important tenint en compte que es tractava d'un total de 544 municipis.⁶⁸⁷ L'objectiu era establir un préstec reintegrable per al finançament de la tropa per un mes sencer. En el mateix

⁶⁸² De les nou localitats catalanes que comencen per «Castellnou», no s'ha pogut verificar de quina es tracta.

⁶⁸³ *Boletín Oficial de la Província de Barcelona* (Barcelona, 28 d'abril de 1836), núm. 38, p. 149.

⁶⁸⁴ MORAL RONCAL, A. M. (1999). *Carlos V de Borbón (1788-1855)*. Madrid: Actas, p. 295-297.

⁶⁸⁵ Per a un millor coneixement sobre la biografia i trajectòria de Ramon Cabrera, vegeu RÚJULA, P. (1996). *Ramon Cabrera. La senda del Tigre*. Zaragoza: Ibercaja; URCELAY, J. (2006). *Cabrera. El tigre del Maestrazgo*. Barcelona: Ariel.

⁶⁸⁶ Es pot consultar el text sencer a FERRER; TEJERA; ACEDO (2010.; tom X, 299; tom. XI, 241-242).

⁶⁸⁷ La xifra total s'ha extret de la suma de poblacions oferta a BURGUEÑO; GRAS (2014: 51).

text de la circular es palesen les dificultats internes del carlisme més combatiu. La Junta Superior admetia l'existència de problemes interns, especialment pel que fa al manteniment de la seva autoritat sobre la tropa i els seus excessos però, en canvi, s'erigia com a garant de l'ordre per haver aconseguit l'acatament de la seva autoritat de part del comandant general interí.⁶⁸⁸

D'aquesta manera, la Junta va reforçar la seva autoritat i la tropa va quedar desautoritzada formalment per a que pogués sol·licitar, o exigir, contribucions o queviures sense permís exprés de la Junta o per mitjà d'algun delegat de la mateixa. El fet que la Junta Superior supervisés tot el procés d'aprovisionament de queviures, pagues, municions i intendència a l'exèrcit responia a la pràctica comuna de les Juntes d'èpoques anteriors. Diferents articles, vigents en temps de la Guerra de la Independència, recalquen aquest procediment:

«El repartimiento de víveres en la provincia se hará por la junta provincial entre aquellos partidos, que comodamente puedan auxiliar á la capital. En el partido hará el repartimiento la respectiva comisión de él entre los pueblos de su distrito que además de la comodidad tengan los víveres y demás efectos que se necesiten; y el repartimiento en cada pueblo correrá a cargo de la comisión que ha de tener en ellos la junta, siendo todos responsables de la buena asistencia de las tropas, de cuyos gefes tomarán los competentes recibos, entendiéndose estas mismas reglas con las partidas de guerrilla».⁶⁸⁹

L'activitat de la Junta avançava progressivament, però no sense dificultat. El dia 15 de juliol de 1836, Ignasi Burjó, comandant general interí, des de Sant Quirze de Besora, va firmar un passaport a Lluçia Muntades com a vocal de la Junta. En el passaport es permetia a Muntades i al seu assistent la lliure circulació fins al punt del seu destí, el qual no s'especifica.⁶⁹⁰ És possible que Muntades marxés a Alpens, seu del districte carlí de Vic, per a solucionar l'estat en què havia quedat el poble després d'una incursió dels isabelins.

La Reial Junta Superior Governativa de Catalunya (1836-1840)

A la Cort carlina van tenir lloc converses per al configuració d'una Junta Superior a Catalunya amb tots els reconeixements oficials. El maig de 1836, es va decidir una primera nòmina de vocals elegits entre els més distingits i selectes representants de la societat catalana d'aquells anys. Per això, la primera llista va estar configurada per dignitats eclesiàstiques, membres de l'aristocràcia catalana i, també, alts funcionaris amb una sòlida experiència professional.⁶⁹¹ El 2 de juny de 1836 es van emetre una Reial ordre, confirmant la configuració d'aquesta nova Junta Superior, els nomenaments i una instrucció, amb la reglamentació de les atribucions de la mateixa per bé que la llista completa dels seus membres no es va fer pública. Es podria pensar que la

⁶⁸⁸ Tot el text de la circular i el document del préstec es pot consultar a *El Español. Diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 4 de juliol de 1836), núm. 247, p. 1.

⁶⁸⁹ Article 29 del *Reglamento provisional para el gobierno de las Juntas de Provincia* [de 18 d'abril de 1811] citat a MOLINER (1981: tom III, 29).

⁶⁹⁰ AMS. Fons municipal. UI. 285. Passaport de Lluçia Muntades, 1836.

⁶⁹¹ Aquests fets es poden constatar a partir de la felicitació de Fernando López Aguado a Ferran de Sagarra per la seva elecció com a vocal de la futura Junta amb reconeixement reial. Aquesta elecció volia dir que s'havia resolt formar una nova Junta i que, a diferència de "la primitiva", estaria formada per membres distingits de la societat catalana. La carta de felicitació porta data de 20 de maig de 1836. Vegeu SAGARRA (1935: tom I, 118).

llista dels nominats no es va fer pública considerant l'experiència d'anteriors convocatòries. No tothom se sentia suficientment compromès amb la causa, o les circumstàncies del moment impossibilitaven la incorporació a les files carlines. Si bé hi havia quelcom de cert en aquestes apreciacions, també s'hi reflectia una desconfiança en l'abast de les repercussions polítiques dels isabelins. Tanmateix, després de la convocatòria de la Reial ordre de 2 de juny de 1836, un dels seus membres, Joaquim Gassol de Sentmenat va mantenir contactes amb Juan Bautista Erro, Ministre Universal del Govern de Carles Maria Isidre de Borbó. Ambdós estaven d'acord que aquell secretisme no afavoria a la causa carlina. La imatge d'opacitat que es transmetia no ajudava als escollits a prendre la iniciativa. A més, Sentmenat ressaltava el fet de que els mateixos membres elegits ignoraven el nom dels que havien de ser els seus companys.

Erro i Sentmenat eren del mateix parer en tots els punts que confrontaven. A més, els dos estaven d'acord amb no exposar a caps dels membres més destacats de la societat catalana, que havien de conformar la Junta Superior, als perills existents de la guerra. Així doncs, van acordar que fins que els combatents carlins no ocupessin una població que garantís unes condicions de seguretat respecte als isabelins, no entrarien a Catalunya. I és que ambdós volien establir la Junta Superior en alguna localitat «que no fuese posible ser visitado por los cristinos». Quan els membres tinguessin aquest punt i s'hi pogués establir permanentment la Junta Superior, aleshores la llista dels membres es faria pública, tot compromentent de manera definitiva els escollits. Segons Sentmenat, Erro treballaria en aquesta línia.⁶⁹² Sembla que Erro va assolir els seus objectius en aquest sentit, vist que els membres de la Junta Superior de la Reial ordre de juny de 1836 no van arribar a entrar a Catalunya fins després de l'ocupació de Berga. Ara bé, aleshores la situació en el Govern de Carles Maria Isidre de Borbó havia canviat notablement. El gener de 1837, Juan Bautista Erro va dimitir com a ministre universal i, a partir d'aleshores, les dinàmiques polítiques van canviar.⁶⁹³

Malgrat totes les prevencions, els carlins de la Cort de Don Carlos no tenien clar que tots els membres s'arribessin a presentar. I és que encara perdurava el record d'algunes experiències de juntes carlines anteriors que no havien sortit massa bé. Per aquest motiu, els membres seleccionats per la Reial ordre de juny de 1836 van rebre el document de nomenament, que no era nominatiu i estava redactat de manera suficientment abstracte com per a que el receptor se sentís obligat al seu compliment.⁶⁹⁴ L'objectiu principal era assegurar la constitució de la Junta Superior, raó per la qual es va establir un quòrum mínim d'assistència que permetés que l'activitat d'aquest organisme fos reconegut legalment. El barem de membres requerits per a la formació de la Junta Superior es va situar en sis membres.⁶⁹⁵

⁶⁹² SAGARRA (1935: vol. 1, 119).

⁶⁹³ LÁZARO (1993: 69-70).

⁶⁹⁴ AMIGO (1843: 325); FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom X, 299-300).

⁶⁹⁵ Tradicionalment s'ha afirmat que el quòrum mínim per a celebrar una reunió de Junta estava en la compareixença de cinc membres com a mínim. Aquesta afirmació es basava en la transcripció de l'escrit d'Antonio Jesús Serradilla sobre la causa que va formar per l'assassinat del comte d'Espanya (SERRADILLA, 1949: 36-37). Segons el manuscrit de Serradilla, la primera Junta estava formada per cinc membres: Bartomeu Torradella, Jacint d'Orteu, Narcís Ferrer, Josep Ventós i un propietari que va prestar jurament i marxà de seguida (SERRADILLA, 1949: 37). Després de la seva marxa, va ser substituït per Joan Minoves. Per tant, igualment, el mínim de cinc membres es complia. Tanmateix, la Reial ordre de 20 d'octubre de 1836, circulada per Torradella el 8 de novembre del mateix any, senyalava que un cop reunits els membres n'hi havia suficient amb la presència de "seis con V[uestra] S[eñoría] para

Tot sembla indicar que la Cort carlina va seguir fent previsions en les nòmines de la Junta Superior, però sense que els implicats poguessin garantir la seva participació. Altrament, existeixen un conjunt de dades documentades que permeten establir una primera llista de les persones que varen ser escollides. Altrament, no es pot negar que existeixen algunes incògnites que, a la llum de nous documents, podrien modificar aquesta primera relació.

Antonio Fernando de Echánove i Zaldívar

No era la primera vegada que l'arquebisbe de Tarragona apareixia entre els candidats que optaven a formar part del màxim organisme governatiu carlí. Tanmateix, en aquesta ocasió, la seva candidatura va ser ferma i el seu nom era un dels dos únics que, de segur, apareixien en el nomenament de candidats.⁶⁹⁶ En aquesta ocasió, seguint els esquemes sociològics de les anteriors convocatòries de les juntes carlines, com a alta dignitat eclesiàstica se li va reservar el càrrec de vicepresident de la Junta Superior. Amb tot, sembla que els efectes foren totalment contraris, atès que el mateix any de 1836 Echánove va marxar de Menorca, on hi estava residint, per passar a Niça. Es desconeix la data concreta en què va abandonar l'illa, però no deixa de ser significativa la vinculació que es podria establir entre el seu nomenament i la seva marxa a França. Tanmateix, sembla estimable considerar que per no mostrar una desentesa total de la causa reialista, Echánove va delegar la seva representació dins la Junta Superior en la persona de Manuel Millà, que fins aleshores fou el seu lleial secretari. La via més segura per poder arribar a territori carlí era a través de França i travessant els Pirineus. El trajecte era llarg i dificultós. Manuel Millà no va poder arribar a Catalunya fins a l'agost de 1837 si bé, aleshores, les coses havien canviat molt.

Pedro Alcántara Díaz de Labandero y Fernández de Ceballos

Va néixer al municipi d'Aguilar del Campoo, a la província de Palència, el juliol de 1774. El seu pare treballava com administrador de rendes pel duc de Medinaceli. Pedro Alcántara Díaz de Labandero, essent de la Mestrança de Ronda, va ocupar càrrecs en l'Administració de Ferran VII.⁶⁹⁷ Va ser diputat a les Corts de Cadis per Palència el 1813 i el 1814.⁶⁹⁸ Tanmateix, va ser un dels seixanta-nou diputats que van firmar el Manifest dels Perses a la tornada de Ferran VII el 1814.⁶⁹⁹ En el context del Trienni Liberal, Pedro Alcántara Díaz de Labandero va emigrar a França des del mes de maig de 1820 fins a finals de gener de 1821, data en què va retornar al municipi d'Aguilar del Campoo. Encara que no va arribar a prendre les armes contra el sistema constitucional, va instar els seus dos fills, José Joaquín i Gaspar, a servir les files reialistes. José Joaquín Díaz de Labandero va servir juntament amb José del Barrio, mentre que Gaspar Díaz de Labandero amb Gerónimo Merino. Això sí, a través dels seus recursos va

formar Junta" (es pot consultar el text íntegre de la Reial ordre a FERRER; TEJERA; ACEDO, 2010: tom XIII, 326 i, també, a AMIGO, 1843: 325-326). En aquesta mateixa línia, sobre el mínim de sis membres, també en parlava Labandero a les seves memòries (1847: 246). Per tant, sembla que existia un lapsus en la transcripció del manuscrit de Serradilla ja que la norma establia una compareixença almenys de sis membres.

⁶⁹⁶ L'altre nom era el de l'intendent Pedro Alcántara Díaz de Labandero (vegeu el text de la Reial ordre de 2 de juny de 1836).

⁶⁹⁷ DIZ-LOIS, M. C. (1967). *El manifiesto de 1814*. Pamplona: Eunsa, p. 127.

⁶⁹⁸ GIL NOVALES (2010: 871).

⁶⁹⁹ Es poden consultar tots els noms a DIZ-LOIS (1967: 104-106).

procurar servir queviures a les dues unitats guerrilleres.⁷⁰⁰ El 1823 va ser membre de la Junta d'Oyarzun, el màxim òrgan reialista del moment.⁷⁰¹ El 1824 exercia com a intendent de Segòvia.⁷⁰² Tres anys després, el 1827, va ser nomenat intendent de l'Aragó.⁷⁰³ Posteriorment, de 1831 a 1833 va ser nomenat intendent a Catalunya.⁷⁰⁴ Per uns pocs mesos, entre 1833 i 1834, Pedro Alcántara Díaz de Labandero va ser traslladat per passar a servir com a intendent a València. Aleshores, va ser obligat a jubilar-se del seu càrrec.⁷⁰⁵ En realitat, però, es tractava d'una de les depuracions polítiques que es van realitzar després dels fets de la Granja.⁷⁰⁶ Cap al maig de 1834, Pedro Alcántara Díaz de Labandero va ser vist per Toledo essent, encara, intendent de València tot i que, després, se'n perd la pista.⁷⁰⁷ En presentar-se als carlins, va servir durant un primer temps com a intendent general a les províncies del nord.⁷⁰⁸ La situació a Catalunya presentava moltes complicacions governatives i militars. A través de la Reial ordre de formació de la Junta Superior de Catalunya de 2 de juny de 1836, i per consolidar la posició de Pedro Alcántara Díaz de Labandero, el seu va ser un dels dos únics noms que van transcendir des del primer moment. L'objectiu era que fos de públic coneixement que l'intendent comptava amb el beneplàcit del rei. D'aquesta manera la seva autoritat no seria qüestionada. Tanmateix, res apunta a que el reial nomenament li servís per consolidar la seva presència a Catalunya. Un element important va ser que, a més del càrrec d'intendent, Pedro Alcántara Díaz de Labandero també va rebre el nomenament per exercir de comissionat reial a Catalunya. Díaz de Labandero va ser un dels membres de la comitiva general que va entrar per Queralbs el 29 d'agost de 1836, acompanyat de Maroto, Ortafà, Dalmau, entre d'altres.⁷⁰⁹ Les tensions amb el capità general, Rafael Maroto, i la manca de recursos efectius amb què consolidar la seva autoritat van portar a Díaz de Labandero a suspendre el càrrec d'intendent i a marxar de Catalunya l'octubre de 1836 per a informar, en qualitat de comissionat reial, sobre la situació de Catalunya i, especialment, de la conducta que observà en Maroto.

El 10 de gener de 1837 va ser nomenat ministre d'Hisenda en el Govern de Carles Maria Isidre de Borbó, càrrec que va ocupar fins el 24 de febrer de 1839, moment en què va presentar la seva dimissió. Al llarg de tot el conflicte, Pedro Alcántara Díaz de Labandero va procurar una millora de l'eficàcia de la hisenda carlina tot intentant evitar els excessos i descontrols que hi existien, emperò totes les iniciatives van ser exigües.⁷¹⁰ Potser per aquest motiu, alguns testimonis consideren que «su influencia era nula» entre els carlins.⁷¹¹ Altres, de manera, potser més indulgent, retrataven a Labandero com un home «débil, honrado y lleno de hombría de bien» que «hubiera podido ser un ministro pasable en tiempo ordinario». Però també, s'al·ludia a la iniciativa que va promoure sobre els bons la qual provava la seva «incapacidad

⁷⁰⁰ AHMS. Expedient personal. s/f.

⁷⁰¹ GIL NOVALES (2010: 871).

⁷⁰² AHMS. Expedient personal. s/f.

⁷⁰³ AHN. FC - Ministerio de Hacienda, 2793, Exp. 64, fol. 2.

⁷⁰⁴ MUNDET (1990: 145); ACA. Reial Audiència. Expedientes remitidos a la Real Audiencia y vistos en el Real Acuerdo 1831, fol. 70 v.

⁷⁰⁵ AHN. FC - Ministerio de Hacienda. 1538, Exp.1; AHN. FC - Ministerio de Hacienda. 2793, Exp. 64.

⁷⁰⁶ LUIS, J.-P. (2002). *L'utopie réactionnaire. Épuration et modernisation de l'État dans l'Espagne de la fin de l'Ancien Régime (1823-1834)*. Madrid: Casa Velázquez, p. 173.

⁷⁰⁷ AHMS. Expedient personal. s/f.

⁷⁰⁸ RAMOS (2016: 148).

⁷⁰⁹ SANTIRSO (1999: 256).

⁷¹⁰ ALBI (2017: 50).

⁷¹¹ LASSALA (1841: 70).

financiera». ⁷¹² En acabar la guerra, es va exiliar a França on va obtenir permís el 1846 per tornar a Espanya. ⁷¹³ Cinc anys després, a la darrerria de 1851, va morir a la província de Santander.

Bartomeu Torrabadella i Badia

Francesc Bartomeu Torrabadella i Badia va néixer el 26 de juny de 1796. ⁷¹⁴ Fou un dels fills que Joan Torrabadella i Josepa Badia van tenir fruit del seu enllaç del 24 d'agost de 1784. Per la línia paterna, els Torrabadella eren mestres de cases a la parròquia de Sant Pau de Casserres i Josepa Badia era donzella de Montclar. ⁷¹⁵ Es van traslladar a viure al poble de Casserres al costat de la casa que hi tenia el marquès de Cerdanyola. En els primers anys del segle XIX, els Torrabadella van exercir de cobradors de censos del marquès de Cerdanyola que aquest posseïa a la zona. ⁷¹⁶

El 1822, Torrabadella va formar part de la Comissió corregimental de Manresa, organisme reialista que després de l'ocupació militar liberal va haver d'exiliar-se a França. Al seu retorn, va aconseguir la càtedra en Institucions Canòniques el 1825. ⁷¹⁷ A partir del 16 de novembre de 1827 va començar a exercir com a canonge a la catedral de Barcelona. El 4 de maig de 1829, però, va presentar-hi la seva renúncia. ⁷¹⁸ Per tant, va coincidir amb el comte d'Espanya en els seus primers anys com a capità general de Catalunya. Així mateix, a la Catedral de Barcelona hi havia Fèlix Torres Amat, Pere Josep Avellà Navarro, Pere Pau de Sentmenat, Marià d'Orteu i d'Altimir ⁷¹⁹, Salvador Vilella i Nicolau Draper, entre altres. ⁷²⁰ En aquells moments, Bartomeu Torrabadella va centrar la seva activitat a la Universitat de Cervera ocupant la càtedra de Decretals. ⁷²¹ Aleshores, la Universitat estava sota la tutela del seu canceller ⁷²², Ramon Llàtzer de Dou i de Bàssols. ⁷²³

Considerant la posició de Bartomeu Torrabadella, aquest semblava destinat a ser el successor de Ramon Llàtzer de Dou en el càrrec de canceller. Tanmateix, les seves

⁷¹² LICHNOWSKY (1942: 44). Posteriorment, s'ha descrit la seva elecció com a ministre d'hisenda entre els carlins com una mala opció perquè no tenia «la experiència e idoneidad para un cargo tan relevante, des del que ha de sacar a flote la Hacienda carlista» (LÁZARO, 1993: 73).

⁷¹³ AHN. FC – Ministerio de Hacienda. 2793. Exp. 64, fol. 2.

⁷¹⁴ SAGARRA (1935: vol. 1, 146 nota 2).

⁷¹⁵ PLANES BALL, J. A. (2005). *Història de Casserres de Berguedà*. Sant Vicenç de Castellet: Farell, p. 108 nota 37).

⁷¹⁶ CDCB. Carpeta Rebutis cobraments censos.

⁷¹⁷ LLAQUET (2001: 337).

⁷¹⁸ BADA, J. (1986). *L'església de Barcelona en la crisi de l'antic règim (1808-1833)*. Barcelona: Edicions de la Facultat de Teologia de Barcelona / Editorial Herder, p. 451.

⁷¹⁹ Germà de Jacint d'Orteu i d'Altimir, futur membre dels dirigents carlins.

⁷²⁰ Per a consultar la llista sencera es pot accedir a SÁNCHEZ DE HAEDO, J. (1828). *Guia del Estado Eclesiástico seglar y regular, de España en particular, y de toda la Iglesia Católica en general para el año de 1828*. Madrid: Imprenta de I. Sancha, p.308-312.

⁷²¹ LLAQUET (2001: 337).

⁷²² El càrrec de canceller d'universitat tenia una llarga trajectòria que arrencava des dels temps de les primeres universitats. Sense aquest càrrec pontifici, cap universitat podia ser fundada ni existir. A partir de 1718, es va unir amb la figura del *Mestre d'Escola* de la Universitat Literària de Lleida. El càrrec de canceller era ostentat per dignitats eclesiàstiques i va arribar a assolir tanta importància que eclipsà els demés empleats universitaris fins al punt de tenir jurisdicció sobre tots els professors. Per a més detalls vegeu RUBIÓ BORRÀS, M. (1915). *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 176-181.

⁷²³ Dou era reputat com un jurista preminent. Tenia 88 anys quan el 1827 va ser convocat com a membre de la Junta Consultiva de Ferran VII amb motiu de la pacificació de Catalunya després de la Revolta dels Malcontents. Aquesta Junta es va congregar a Tarragona amb la vinguda de Ferran VII i el comte d'Espanya, vegeu TORRES (1973: 219).

aspiracions es van truncar. El 1830, el Govern de la monarquia de Ferran VII va sol·licitar al Papa Gregori XVI la derogació del càrrec de canceller a totes les universitats pels problemes que comportaven els conflictes de competències amb els rectors universitaris. El 29 de març de 1831, Gregori XVI va emetre un Breu pel qual accedia a la petició de la monarquia i, al desembre d'aquell mateix any, fou comunicat a les universitats. No obstant això, es va fer una única excepció en tota la monarquia, i aquesta va ser en la persona de Ramon Llàtzer de Dou, al qual, per comunicat de 24 de maig de 1831 de la Inspecció General d'Instrucció Pública, se li va permetre el ple exercici com a canceller mentre romangués al seu càrrec.⁷²⁴ Després de la mort de Dou, ocorreguda el 14 de desembre de 1832, la Universitat de Cervera va sol·licitar mantenir la figura del canceller, però el Govern de la monarquia no acceptà la petició i nomenà Bartomeu Torrabadella nou rector de la Universitat de Cervera per Reial ordre de 6 de març de 1833.⁷²⁵

A fi de respondre als temors al tancament del centre cerverí de resultes de les pressions de l'Ajuntament de Barcelona per restablir els Estudis Superiors a la ciutat comtal i a les acusacions d'absolutisme, el 9 d'octubre de 1833 el claustre de la Universitat va elevar una protesta al Govern de la Regència contra les pretensions de la capital catalana i expressant la seva fidelitat a la futura reina Isabel II. Tanmateix, en un primer moment, el Govern de Maria Cristina de Borbó no es va pronunciar obertament sobre la qüestió. Mentrestant, però, va motivar noves iniciatives polítiques de cara al restabliment dels Estudis a Barcelona.⁷²⁶

Bartomeu Torrabadella fou un dels que va firmar el Manifest de 10 de maig de 1834, enviat a la reina regent, en el qual se sol·licitava el manteniment dels Estudis Superiors a Cervera.⁷²⁷ Ara bé, la manca de respostes concloents semblava augurar un fatal destí per als defensors de la Universitat cerverina. Bartomeu Torrabadella va optar per marxar i desaparèixer en algun moment de la segona meitat de 1834. Davant la llarga absència injustificada de Torrabadella, les autoritats van procedir a declarar vacant la seva plaça i nomenar un substitut.⁷²⁸

Durant uns quants mesos, Bartomeu Torrabadella va romandre a Roma, on hi estaria com a mínim fins a les acaballes de 1835.⁷²⁹ Una vegada va ser nomenat vocal de la Junta Superior carlina, s'instal·là a Andorra a l'espera del moment idoni per tornar a entrar a Catalunya.⁷³⁰ Tanmateix, quan a la darrera d'agost de 1836 el nou comandant general, Rafael Maroto, ja es trobava a terres catalanes, encara no havien arribat tots els membres elegits per a constituir la Junta. Maroto, però, acabaria abandonant el seu càrrec gairebé dos mesos després d'haver arribat a Catalunya. Després d'això, semblava que l'estructura orgànica de la Junta s'havia de col·lapsar novament. Així que Torrabadella va decidir emprendre mesures per a la formació d'un Govern carlí encara que fos de manera provisional. La nòmina que proposà incloïa persones de la seva

⁷²⁴ RUBIÓ (1915: 196-197); TORRES (1973: 219).

⁷²⁵ RUBIÓ (1915: 197). Cal advertir que existeix una confusió respecte al nomenament de Torrabadella. Per alguns autors Torrabadella va ser nomenat canceller i no rector de la Universitat de Cervera. Sembla que l'origen del lapsus es deu a Ferran de SAGARRA (1935: vol. 1, 146 nota 2). Com s'ha pogut veure, Torrabadella no podia haver estat nomenat amb un càrrec que havia estat derogat.

⁷²⁶ CUESTA ESCUDERO, P. (1977). *Trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 16-17.

⁷²⁷ Es pot consultar el text sencer del memorial a PALOMEQUE (1974: 68 nota 39).

⁷²⁸ En el claustre de 7 de gener de 1835 es va donar lectura d'una ordre sobre com procedir davant l'absència de Torrabadella, PALOMEQUE (1974: 75).

⁷²⁹ Es conserva una carta dirigida als seus germans, Paula i Joan, escrita des de Roma en data de 31 de desembre de 1835 (CDCB. Carpeta correspondència. Carta de 31 de desembre de 1835).

⁷³⁰ SERRADILLA (1949: 37); SANTIRSO (1999: 255).

confiança. Finalment, la Cort carlina va aprovar la constitució de la Junta amb caràcter interí a l'espera de l'arribada de tots els membres.

Als inicis de 1837, mentre s'intentava reunir el nombre mínim de components per a la Junta, Torrabadella va ser nomenat sotsdelegat apostòlic del territori carlí català.⁷³¹ Aquest nomenament el situava en una posició molt important, no sols per la jurisdicció que tenia sobre els prelats ordinaris o els diocesans, sinó, sobretot, perquè «lo mismo era acudir a él que al Papa».⁷³² A partir d'aleshores, la formació personalitzada de la Junta, la potestat de govern de la mateixa, la funció d'assessor dins la Junta –amb les prerrogatives que això suposava i s'han vist anteriorment– i, a més, l'autoritat eclesiàstica conferida per la representació apostòlica, el van convertir en la persona més influent sobre el territori carlí a Catalunya. De fet, Torrabadella va procurar incrementar aquesta influència al llarg de la guerra per mitjà de la Universitat carlina, instaurada a Solsona i després a la Portella, i durant els darrers mesos, formant part de la comissió que havia de controlar la hisenda pública carlina. En acabar la guerra, Torrabadella va romandre un temps a França per acabar els seus dies en el santuari de Loreto (Itàlia) el 1844.

Ferran de Sagarra i de Llinars⁷³³

Nascut a Barcelona el 1802, Ferran de Sagarra era fill de Benet de Sagarra i de Mercante, senyor de Peraltes. Es va casar el 1827 amb Josepa de l'Espanjol i de Sentmenat, natural de Lille i cosina del marquès de Sentmenat.⁷³⁴ Va cultivar les arts i la literatura escrivint obres poètiques, obres teatrals i algunes traduccions, a més d'alguns dibuixos i aquarel·les.⁷³⁵ Ferran de Sagarra va estar vinculat a la vida municipal de Barcelona de 1829 a 1830, època en què va ocupar el càrrec de regidor al Consistori després que el seu pare hagués ocupat la mateixa plaça des de 1824.⁷³⁶ Rebé una bona formació en els seus anys de joventut i viatjà per França, Anglaterra i Bèlgica.⁷³⁷ El 1832 va ser nomenat síndic procurador seguint el protocol establert i afirmant que «será fiel al Rey Nuestro Señor (Q. D. G.) y defenderá los derechos de su Soberania, afirmando mediante el mismo que no pertenece ni ha pertenecido á ninguna Logia, ni asociacion secreta de cualquiera denominacion que sea, ni reconoce el absurdo principio de que el Pueblo es arbitro de variar la forma de los Gobiernos establecidos».⁷³⁸ En aquestes dates, Ferran de Sagarra va ser capità de la tercera companyia del Batalló de Voluntaris Reialistes del corregiment de Barcelona.⁷³⁹ Tanmateix, en els primers anys de guerra, no es va moure de la ciutat de Barcelona a l'expectativa d'observar com evolucionaven els esdeveniments. Tanmateix, després de

⁷³¹ MUNDET GIFRÉ, J. M. (1988). “La Subdelegació Apostòlica de Catalunya durant la Primera Guerra Carlina”. *Anuari de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 80.

⁷³² TRESSERRA FÀBREGA, F. R. (1944). *Historia de la ultima epoca de la vida politica y militar del conde de España y de su asesinato*. Madrid: Gráficas Lar, p. 29 [Segona edició de l'obra original de 1840].

⁷³³ Utilitzo «Llinars» com a forma normalitzada del segon cognom tal i com apareix al mateix llibre del seu nét, vegeu SAGARRA (1935: vol. 2, 170).

⁷³⁴ SANTIRSO (2005: 232).

⁷³⁵ BNC. Fons manuscrits, ms. 9370/1 al 9370/8.

⁷³⁶ SERRA PUIG, E. (2005). *Ferran de Sagarra i De Siscar: Semblança biogràfica: Conferència pronunciada davant el Ple per Eva Serra i Puig el dia 21 d'octubre de 2004*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 43.

⁷³⁷ Es poden consultar diferents escrits d'aquesta època a BNC. Fons manuscrits, ms. 9370/9 i ms. 9370/10.

⁷³⁸ AHCB. Fons Ajuntament Borbònic Barcelona. 1D.VIII-7. Protocol del secretari municipal, fol. 188r.

⁷³⁹ SANTIRSO (2005: 232).

ser testimoni presencial dels fets revolucionaris anticlericals de juliol de 1835, va emprendre el camí de l'exili a França i es va traslladar a Perpinyà.⁷⁴⁰ Des del seu retir al país francès, Sagarra va mantenir contacte amb els carlins catalans i amb la Cort carlina. Des de Montclar, el mateix 19 d'abril de 1836, Miquel de Martí⁷⁴¹ li escrivia una llarga carta de queixa sobre l'estat del carlisme català.⁷⁴² Un mes després, Sagarra va rebre una altra carta. Aquesta vegada es tractava de Fernando María López Aguado, comandant d'artilleria, qui el felicitava pel seu nomenament com a futur membre de la Junta Superior Governativa de Catalunya.⁷⁴³ Ferran de Sagarra serà un dels pocs membres de la Junta de juny de 1836 el nomenament del qual pot ser confirmat. Tanmateix, atès el relat de la carta de Martí, Sagarra segurament va romandre a Perpinyà esperant millors indicadors per entrar a Catalunya. Mentrestant, la seva militància carlina va mantenir-se en un discret segon pla. Cap al març de 1837, sota el pseudònim de Pablo Luís de Riber, va publicar la traducció de l'obra *Un capítulo de la historia de Carlos V* escrita per Xavier Auget de Saint-Sylvain, baró de Los Valles.⁷⁴⁴ En realitat es tractava de la segona edició en castellà d'aquest text que, tal i com s'anunciava, presentava una notable millora de la traducció i el contingut havia estat ampliat pel mateix autor.⁷⁴⁵ En poques setmanes es van esgotar tots els exemplars existents que havien arribat al nord i se'n reclamaren més a la impremta.⁷⁴⁶ A l'11 d'abril d'aquest mateix any, Sagarra va marxar de Perpinyà per dirigir-se a la Cort carlina, però va ser detingut pels gendarmes francesos i empresonat a Baiona. Amb tot, la seva pena va ser commutada per un confinament a Lille, punt on la seva esposa hi tenia propietats.⁷⁴⁷

Joaquim Maria Gassol de Sentmenat i de Villalonga

Va néixer el 15 de març de l'any 1800 enmig d'una de les famílies amb més títols de tota Catalunya. En temps de la invasió napoleònica, els Sentmenat eren regidors a l'Ajuntament de Barcelona i, per uns pocs mesos, hagueren de conviure amb la presència francesa i les tivantors que es generaren.⁷⁴⁸ El 1814, el seu pare, Francesc de Paula Sentmenat i Clariana, marquès de Sentmenat, va ser corregidor interí de Barcelona.⁷⁴⁹ Posteriorment, el 1827, va contraure matrimoni amb Maria del Pilar Despujol i Ferrer de Sant Jordi, germana de qui s'acabaria convertint en el comte de Fonollar.⁷⁵⁰ Així doncs, arran d'aquest enllaç, el marquès de Sentmenat va esdevenir el cunyat del comte de Fonollar i, al mateix temps, el concunyat del marquès de

⁷⁴⁰ SAGARRA (1935: vol. 1, 78-80).

⁷⁴¹ Fins a la data, no s'ha identificat amb seguretat qui era Miquel de Martí. Sembla que podria tractar-se d'un membre de la baronia de la Blava, instaurada per Carles III el 1771 a favor de Bernat de Martí i de Prat, capità dels Reials Exèrcits, si bé no sembla factible en tant que, a partir de 1800, el títol passa a una branca col·lateral i varia el cognom. Per a més informació, sobre aquesta baronia vegeu GINEBRA MOLINS, R. (2014). *El Baró de la Blava: pagesia, noblesa i imaginari popular: els llinatges Prat de Sant Martí d'Albars, Reixach de Vic i Martí de Balsareny i Vic, i el títol baronial de la Blava*. Vic: Edició de l'Autor.

⁷⁴² El text sencer de la carta va ser publicat a SAGARRA (1935, vol. 1, 114-117).

⁷⁴³ SAGARRA, (1935: vol. 1, 118).

⁷⁴⁴ SAGARRA (1935: vol. 1, 25 nota 2).

⁷⁴⁵ *Gaceta Oficial* (Oñate, 10 de març de 1837), núm. 144, 4.

⁷⁴⁶ *Gaceta Oficial* (Oñate, 9 de maig de 1837), núm. 161, 4.

⁷⁴⁷ SANTIRSO (2005: 232).

⁷⁴⁸ MERCADER RIBA, J. (1949). *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*. Madrid: CSIC-Instituto Gerónimo Zurita, 60, 84-86.

⁷⁴⁹ GIL NOVALES (2010: 2864).

⁷⁵⁰ MUNDET (1990: 147).

Monistrol.⁷⁵¹ El 1831, tots tres coincidirien en el Batalló de Voluntaris Reialistes de Barcelona.⁷⁵²

No se sap segur en quina data concreta, però Joaquim Maria Gassol de Sentmenat va marxar a França per a cercar contactes per a la causa carlina. En un primer moment, va residir a Montpeller.⁷⁵³ A partir d'aquest moment Joaquim Maria Gassol de Sentmenat va començar a utilitzar el títol de marquès de Sentmenat entre els carlins, títol amb el qual seria conegut al llarg de tot el conflicte. Durant la guerra, el seu pare va romandre immòbil a la seva finca de Sarrià.⁷⁵⁴ Mesos després, l'octubre de 1834, en la seva correspondència, el cònsol de Marsella identificava Sentmenat com un dels agents de Carles Maria Isidre de Borbó.⁷⁵⁵ Sembla ser que, des de França, el marquès de Sentmenat estava pendent de tots els moviments bèl·lics i polítics que tenien lloc a Catalunya. De fet, essent coneixedor de la detenció del comte d'Espanya, en estranyes circumstàncies, l'octubre de 1835, es queixà dels fets a Ferran de Sagarra.⁷⁵⁶

El marquès de Sentmenat va ser inclòs a la llista de membres que havien de formar part de la Junta Superior del Principat de Catalunya, establerta per Reial ordre de 2 de juny de 1836. La mateixa Cort carlina sabia que s'havien de dirigir a Joaquim de Sentmenat, i no al seu pare, raó per la qual li varen enviar el nomenament a París, on es trobava en aquell moment. La requisitòria va agafar per sorpresa al marquès de Sentmenat, ja que poc després va sol·licitar la confirmació del seu nomenament. Confirmada la decisió que formés part de la Junta carlina, el marquès va emprendre diferents contactes polítics, especialment amb Juan Bautista Erro.⁷⁵⁷ L'elecció dels contactes no era casual. Des del 20 d'abril de 1836, Erro era el ministre Universal en el Govern de Carles Maria Isidre de Borbó.⁷⁵⁸ Convençut amb fermesa, Sentmenat i Erro volien una major implicació del govern i dels vocals de la Junta així com una publicitat sense ambivalències que reforcés la imatge de seguretat i solvència d'aquella institució territorial.

Ferran d'Ortafà

Són nombroses les vegades que s'ha afirmat que Ferran d'Ortafà va entrar a Catalunya l'estiu de 1836 com a vocal de la Junta Superior nomenada per Carles Maria Isidre de Borbó a la Reial ordre de 2 de juny del mateix any. Tanmateix, no s'ha pogut verificar de manera concloent la seva pertinença a la Junta Superior carlina. La única referència que es coneix fins a la data ha estat una indicació segons la qual el baró d'Ortafà hauria mort en camp carlí essent vocal de la Junta.⁷⁵⁹ Per contra, és coneguda la seva condició com a segon cap de l'exèrcit carlí de Catalunya.⁷⁶⁰ El 23 de setembre de 1836, des de Borredà, Ferran d'Ortafà escrivia una circular que tractava sobre desertors carlins i donava indicacions sobre l'ús de passaports emesos per autoritats

⁷⁵¹ SANTIRSO (2005: 234).

⁷⁵² SAGARRA (1935: vol. 2, 172).

⁷⁵³ MUNDET (1990: 147).

⁷⁵⁴ SAGARRA (1935: vol. 1, 172 nota 1).

⁷⁵⁵ SANTIRSO (2005: 234).

⁷⁵⁶ SAGARRA (1935: vol. 1, 112).

⁷⁵⁷ Una aproximació biogràfica i política sobre Erro la trobareu a BURGO (1981: 167-168) i LÁZARO (1993: 37-40), i una breu biografia cultural, a LÓPEZ ANTÓN, J. J. (1999). *Escritores carlistas en la cultura vasca*. Navarra: Pamiela, p. 15-17.

⁷⁵⁸ LÁZARO (1993: 38).

⁷⁵⁹ PIRALA (1984: tom III, 30).

⁷⁶⁰ OLLÉ (1994: vol. II, 333).

legitimistes. El document cloïa amb la seva firma de segon comandant general de l'exèrcit.⁷⁶¹ A manca de millors testimonis documentals, no es pot asseverar que realment el baró d'Ortafà arribés a formar part de la Junta Superior.

Domènec de Caralt

El cas de Domènec de Caralt no difereix del mencionat anteriorment. S'ha afirmat que Domènec de Caralt i Narcís Ferrer van ser els dos únics membres que foren reelegits per a formar part de la segona Junta Superior, nascuda de la Reial ordre de 2 de juny de 1836.⁷⁶² Igualment, també es va deixar per escrit que Caralt va morir en ple exercici de les seves atribucions com a vocal de la Junta Superior.⁷⁶³ Sembla que, en aquesta ocasió, existeix una notable confusió.

En primera instància cal considerar que la Reial ordre de formació i renovació de la Junta Superior carlina, amb data de 2 de juny de 1836, no va ser d'aplicació immediata tal i com s'ha pogut apreciar. I és que l'estiu de 1836, la corporació constituïda el 1835 –coneguda com la *Primitiva*– seguia encara en actiu. Per tant, és cert que en el moment que Domènec de Caralt fou afusellat, el juliol de 1836, exercia de vocal de la Junta Superior, i és perquè encara no s'havia procedit al relleu de càrrecs. Tanmateix, tenint en compte les trajectòries militar i política de Caralt era factible que hagués estat escollit altra vegada com a vocal de la Junta Superior de 1836. Ara bé, la llista definitiva dels membres escollits per a la Junta de 1836 no s'arribà a donar a conèixer i, a més, aquesta nova Junta no s'havia de constituir fins a l'octubre o al novembre de 1836. Per tant, Caralt va morir essent vocal suplent de la Junta Superior de 1835.

Josep Ignasi Dalmau i de Baquer

Va néixer a la Seu d'Urgell el 28 de març de 1804.⁷⁶⁴ Josep Ignasi Dalmau era fill d'Ermengol Dalmau i de Cubells, qui exerciria com a alcalde major a Barcelona i a Vilafranca del Penedès, entre altres punts de la monarquia. El dia 4 d'abril de 1826, Josep Ignasi Dalmau va obtenir la Llicenciatura en Dret a la Universitat de Cervera i, un mes després, obtindria el Grau de Doctor a la mateixa.⁷⁶⁵ Va ser nomenat batlle reial de la Seu d'Urgell per al bienni de 1827-1828. Josep Ignasi Dalmau va estar present el 28 d'octubre del 1827 a Tarragona, quan Ferran VII hi va arribar amb motiu de la revolta dels Malcontents. En aquella ocasió, Dalmau va dirigir una arenga al monarca, la qual va causar sensació als presents.⁷⁶⁶ Mesos després, el 1828, va realitzar les proves per

⁷⁶¹ CDDM. Sant Agustí de Lluçanès. Correspondència de 1836, carta de 23 de setembre de 1836. Vegeu Annex documental número 5.

⁷⁶² MUNDET (1990: 144).

⁷⁶³ PIRALA (1984: tom III, 30).

⁷⁶⁴ ESPERANZA, VIZCONDE DE LA (1871). "Biografías y retratos de los señores senadores y diputados de la Comunion legitimista en las Cortes de 1871", *La Bandera carlista en 1871*. Vol. 2. Madrid: Imprenta de *El Pensamiento Español*, p. 69. El nom que hi havia sota el pseudònim de «Vizconde de la Esperanza» era Guillermo Verd. Per a més detalls, vegeu BURGO (1978: 1018-1019). Sobre aquesta obra, cal ressaltar una incidència molt comuna: *La Bandera carlista en 1871* consta de dos volums. Malauradament, al segon volum no hi consta l'any, la impremta ni l'autor, raó pel qual, en moltes ocasions, s'ha citat com si fos una obra anònima.

⁷⁶⁵ ACA. Reial Audiència. Diversorum 1829, fol. 283 a.

⁷⁶⁶ Es pot consultar el text de la mateixa a *Diario Balear* (Palma de Mallorca, 10 de novembre de 1827), núm. 41, 2-6.

poder accedir com a advocat als Reials Consells i, amb data de 30 d'abril de 1829, se li va expedir el títol corresponent.⁷⁶⁷

Per ordre de Manuel Llauder, aleshores capità general de Catalunya, va ser confinat a Barcelona per les seves opinions polítiques.⁷⁶⁸ El seu cas no fou excepcional ja que, l'abril de 1834, el seu germà Lluís Dalmau, notari de la Seu d'Urgell, també va rebre l'ordre de confinament, però a Igualada.⁷⁶⁹ Al llarg de l'any 1835, Lluís Dalmau va aconseguir el permís de les autoritats isabelines per canviar de localitat de confinament i ser traslladat a la ciutat de Barcelona. Poc temps després, els dos germans Dalmau van sol·licitar el seu trasllat a Puigcerdà per motius de salut. El seu objectiu era anar a prendre les aigües a Escaldes (Andorra). Des de la Capitania, van accedir a la petició però, a les darreries de 1835, els dos germans, Josep Ignasi Dalmau i Lluís Dalmau, ja s'havien fugat i adherit a les files carlines.⁷⁷⁰ I és que els Dalmau eren nebots de Simó de Guardiola, bisbe de la Seu d'Urgell i copríncep d'Andorra, lligam que els facilità el seu lliure moviment per la república pirinenca.

Dins el bàndol carlí, Lluís Dalmau passà a ser comissari de guerra a les ordres de Bartomeu Porredon, mentre que Josep Ignasi Dalmau marxà al nord, on hi havia la Cort carlina.

A les acaballes del mes d'agost de 1836, Josep Ignasi Dalmau va tornar a Catalunya per escortar l'entrada de Rafael Maroto i Pedro Alcántara Díaz de Labandero.⁷⁷¹ Segons sembla, en el moment d'entrar a Catalunya, Josep Ignasi Dalmau tenia el càrrec de secretari de la Junta Superior.⁷⁷² Si més no, el 17 de setembre d'aquest mateix any, Dalmau ja es trobava en ple exercici de les seves funcions.⁷⁷³ Amb tot, va romandre unes poques setmanes a Catalunya vist que, a la nit del dia 5 d'octubre de 1836, abandonà el territori català per a acompanyar novament la comitiva de Maroto.⁷⁷⁴

Josep Ignasi Dalmau va tornar a Catalunya a les darreries de maig de 1837. Al 2 de juny de 1837, Dalmau apareix signant una proclama com a un dels membres de la Junta Superior carlina de Catalunya.⁷⁷⁵ La seva participació dins el carlisme se centrà principalment en el desenvolupament de diferents tasques dins la Secretaria de la Junta i ocupant el càrrec de primer secretari en diverses ocasions.⁷⁷⁶ També va formar part del Tribunal d'Apel·lació dels carlins catalans a la vegada que va realitzar tasques

⁷⁶⁷ ACA. Reial Audiència. Diversorum 1829, fol. 282 r. – 284 a.

⁷⁶⁸ ESPERANZA (1871: 69); SANTIRSO (2005: 224).

⁷⁶⁹ QUINTANA (2016a: 87).

⁷⁷⁰ QUINTANA (2016a: 90).

⁷⁷¹ No hi ha unanimitat en senyalar la data d'entrada de Dalmau a Catalunya el 1836. S'ha dit que Dalmau va tornar a Catalunya el mes de maig de 1836 (MUNDET, 1990: 144). També s'ha afirmat que, en realitat, el seu retorn es va produir el mes de juny (SANTIRSO, 2005: 224). Així mateix, anys enrere situaven la seva entrada el mes de setembre (ESPERANZA, 1871: vol. 2, 69). De fet, la data més ajustada sembla ser la del mes de setembre, ja que Maroto feia dos dies que havia entrat a Catalunya per Queralbs i, a més, perquè a partir de setembre de 1836 és quan es pot documentar la presència de Dalmau entre els carlins catalans.

⁷⁷² ESPERANZA (1871: vol. 2, 69); SANTIRSO (2005: 224). No s'ha pogut contrastar aquest nomenament atès que, posteriorment, el càrrec de secretari va estar delegat a la persona de Ferran de Sagarra. Per tant, juntament amb Joan Minoves, Dalmau va exercir el càrrec de secretari amb caràcter d'interí en diversos parèntesis temporals.

⁷⁷³ APSLM. Fons Sisquer. Carpeta: rebuts del poble de Guixers 1834-1836, rebut 17 setembre 1836.

⁷⁷⁴ FERRER; TEJADA; ACEDO (2010: tom XI, 184).

⁷⁷⁵ Es pot consultar el text íntegre a *Gazette du Languedoc* (Toulouse, 18 de juny de 1837), núm. 1102, 3-4; *Gazette de France* (París, 22 de juny de 1837), 4.

⁷⁷⁶ SANTIRSO (2005: 224).

d'assessorament a la Intendència catalana.⁷⁷⁷ En acabar la guerra, juntament amb la seva esposa i família, s'exilià a França, on va romandre des de juliol de 1840 fins a 1847, quan ja pogué retornar a Catalunya.⁷⁷⁸ Durant nombrosos anys va estar residint a la Seu d'Urgell i exercint d'advocat davant dels tribunals. En aquesta mateixa localitat, va arribar a ocupar la plaça de Jutge de Pau.⁷⁷⁹ En els darrers anys va mantenir un cert anonim polític, que es va interrompre durant el Sexenni Revolucionari, ja que el 1871 va sortir elegit senador pel partit judicial de la Seu d'Urgell.⁷⁸⁰ Finalment, el 13 de novembre de 1878, Josep Ignasi Dalmau i de Baquer va morir a Barcelona.⁷⁸¹

QUADRE DELS MEMBRES QUE S'HA AFIRMAT QUE FORMAVEN LA SEGONA JUNTA SUPERIOR GOVERNATIVA

Nom	Càrrec	Entrada	Sortida
Rafael Maroto Itsern	President	Agost 1836	Octubre 1836
Antonio Fernando Echánove Zaldívar (delegà a Manuel Millà)	Vicepresident	--- (no es presenta)	---
Pedro Alcántara Díaz de Labandero	Intendent	Agost 1836	Octubre 1836
Bartomeu Torrabadella Badia	Vocal	Agost 1836	Juliol 1840
Joaquim Gassol de Sentmenat i de Villalonga	Vocal	Agost 1837	Febrer 1839
Ferran de Sagarra i de Llinars	Vocal	Agost 1837	Març 1839
Ferran d'Ortafà	Vocal	Agost 1836	Octubre 1836 (mort en combat)
Domènec de Caralt	Vocal	---	Juliol 1836 (mort)
Josep Ignasi Dalmau i de Baquer	Vocal secretari	Agost 1836 Juny 1837	Octubre 1836 Juliol 1840

Font: Elaboració pròpia.

Una constitució fallida de Junta Superior

El 29 d'agost de 1836, el nou comandant general, designat des de la Cort carlina, Rafael Maroto, va arribar a Catalunya. Semblava que la sort dels carlins havia de canviar. Juntament amb Maroto, arribaren diferents comissionats i alts funcionaris que havien de consolidar l'aparell burocràtic de la Junta Superior i consolidar, a més, l'organització interna de l'Exèrcit i la Intendència. Amb la presència d'aquesta primera

⁷⁷⁷ ESPERANZA (1871: vol. 2, 69).

⁷⁷⁸ ESPERANZA (1871: vol. 2, 70).

⁷⁷⁹ Vegeu, per exemple, la requisitòria judicial firmada per ell a *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona* (Girona, 16 de novembre de 1859), núm. 139, p. 3.

⁷⁸⁰ SANTIRSO (2005: 224).

⁷⁸¹ *El Siglo Futuro* (Madrid, 19 de novembre de 1878), núm. 914, p. 3; *La Ilustración Española y Americana* (Madrid, 15 de març de 1879), núm. X, p. 187.

comitiva a Catalunya, es pretenia facilitar la instal·lació de la Junta Superior d'acord amb allò que s'havia establert i ocupar una plaça segura per als membres de l'organisme. Per assolir-ho, el Govern de Carles Maria Isidre de Borbó havia atorgat «la exclusiva y ámpliamente autorizada per S[u] M[agestad] para la adquisición de fondos, no solo por donativos ó empréstitos sin interés, sino con él».⁷⁸² Pocs dies després, Maroto es va reunir amb els membres de l'organisme oficial del carlisme català, la Junta Superior en actiu constituïda el 1835.⁷⁸³

Maroto tenia molt poques ganes de romandre a Catalunya. Poques setmanes abans de fer efectiva la seva entrada al territori català, el 18 de juny de 1836, Maroto va escriure a José de Arizaga. Tal i com es desprèn de la carta, Maroto havia intentat que, a través d'Arizaga, no es fes efectiu el seu nomenament com a capità general de Catalunya. Pel que sembla, Maroto va tardar unes setmanes en assimilar el destí que, des del quarter general carlí, se li havia atorgat. Tal i com declarava, «mi mayor cuidado, y lo que me hará pensar detenidamente es lo que se dice sobre Torres y los demás jefes, y sobre todo la falta de armas, municiones y dinero, pues para morir como Romagosa ó como O'Donnell, tiempo sobrado tendré».⁷⁸⁴ Potser per aquestes reticències, Maroto va tardar més de dos mesos en fer efectiva la presa de possessió de la comandància general de les forces carlines del Principat. Així que Maroto va aprofitar l'avinentsa d'algunes derrotes per acusar les tropes carlines d'insubordinació i a la Intendència de manca de logística. Entre els dies 4 i 5 d'octubre, Maroto va abandonar la comandància general. Després d'un breu període en el qual, per designació de la Junta Superior, la comandància va recaure en mans de Climent Sobrevias, finalment, aquest va renunciar-hi en favor de Blas María de Royo.⁷⁸⁵ La marxa de Maroto crearia una situació alarmant per al carlisme català ja que, en la seva partida, també el van seguir els nombrosos oficials i alts funcionaris que el varen acompanyar en la seva vinguda a Catalunya, els quals ja havien ocupat els seus càrrecs dins l'Administració. Aquesta partença precipitada va tornar a bloquejar l'Administració pública del bàndol carlí. La llista dels que van abandonar els seus llocs, juntament amb Maroto, és bastant il·lustrativa: José Pérez Dávila, el coronel d'infanteria; el baró Ferrari de Francavilla, el de cavalleria; Genaro Porta, José Gerona i Fernando Zapino, tinent coronels; Lluís Adell Bordas, capità de cavalleria; Pedro Alcántara Díaz de Labandero, intendent de Catalunya; Josep Ignasi Dalmau, secretari de la Junta Superior carlina. A la comitiva també hi havia guies, criats i alts funcionaris públics, com ara Gregorio Carpintier, Tomás Casañas, Raimundo Fernando Pedró, Miguel Miquel, José Auget i Antonio Torres.⁷⁸⁶

Una solució provisional: la Junta Superior interina

La situació a Catalunya va quedar novament escapçada arran de la marxa de Maroto i de tota la comitiva abans citada. Sense el comandant general, l'intendent civil i militar i secretari de la Junta, per no esmentar altres alts càrrecs, la facció carlina de

⁷⁸² PIRALA (1984: tom III, 639); no ha de sorprendre aquestes declaracions atès que s'ajusten a l'article 14 de la instrucció adjunta a la Reial ordre de 2 de juny de 1836.

⁷⁸³ CDRH. Expedient personal Josep Montaner.

⁷⁸⁴ Es pot consultar el text sencer de la carta a PIRALA (1984: tom III, 635-636) i a FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom XI, 272-273).

⁷⁸⁵ *El Sancho Gobernador* (Barcelona, 13 d'octubre de 1836), núm.7, p. 3; OYARZUN (1939: 245); MUNDET (1990: 163-164).

⁷⁸⁶ FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom XI, 184).

Catalunya es quedava sense govern ni direcció militar. Aquest abandonament precipitat va suposar, en bona mesura, un important buit de poder que calia atendre amb la màxima urgència.

La Junta Superior de 1835 –la *primitiva*–, si bé seguia en plenes facultats, presentava diferents signes d'esgotament. L'arribada de Maroto, així com de tota la comitiva administrativa, els darrers dies d'agost de 1836 havia d'aportar el relleu necessari per al bon funcionament de l'Administració superior. Tanmateix, les dinàmiques que s'havien de començar a implementar en la burocratització del govern carlí es van veure sobtadament truncades –en abandonar Maroto el seu lloc– tot desdibuixant el paper de la Junta Superior. Entre l'octubre i el novembre de 1836 havia de tenir lloc el traspàs de funcions entre els membres de la primera Junta Superior i la nova nòmina establerta amb el Reial ordre de 2 de juny de 1836.⁷⁸⁷ Ara bé, bona part dels vocals designats per a la Junta Superior arran d'aquesta Reial ordre no es van presentar a l'acte de presa de possessió dels seus càrrecs. Els motius, tal vegada, siguin la manca de control carlí sobre poblacions d'una certa rellevància, la fuga precipitada de Maroto o la sensació d'inseguretat derivada del conflicte bèl·lic.

Davant la necessitat urgent de configurar un òrgan rector del carlisme a Catalunya, Torradabella va proposar a la Cort carlina la designació de suplents a l'espera de millors temps que permetessin arribar als elegits. Tot sembla indicar que aquestes operacions es van realitzar amb molta promptitud i, en data de 20 d'octubre de 1836, el Quarter Reial responia acceptant la proposta. Tanmateix, no va arribar al seu destinatari fins al cap d'uns quants dies i, fins el 8 de novembre, Torradabella no va fer circular l'acceptació i designació dels suplents.⁷⁸⁸ En aparença, la sociologia dels escollits seguia els paràmetres anteriors. La vicepresidència estava reservada a una alta dignitat eclesiàstica, mentre que la resta es componia de nobles, clergats, togats i hisendats.

L'elecció de candidats proposada per Bartomeu Torradabella no era aleatòria. Es coneixia personalment amb tots els membres. Amb aquesta nòmina, Torradabella es volia assegurar dues qüestions importants per a la futura governabilitat del territori. Tenia la fermesa que tots els membres es presentarien en l'acte de constitució de la Junta Superior, ja que no havien abandonat el territori o, si més no, mantenien el contacte suficient per assegurar la seva compareixença. Al mateix temps, creia que la seva condició de canonge i, sobretot, de rector de la Universitat de Cervera, li conferirien una autoritat moral dins l'organisme que li permetria influir directament en la direcció dels assumptes. Si tenim en compte antics reglaments de juntes, es pot observar com la figura de l'«assessor» s'ajusta perfectament als seus perfils acadèmic i professional. Ostentant aquesta posició dins la Junta Superior, Torradabella podia marcar les línies generals governatives. Així mateix, la seva condició de rector universitari especialitzat en legislació feia que les seves decisions resultessin a ulls dels demés moralment superiors i més ajustades al reglament i al dret vigents.

Amb tot, la situació seguia essent molt difícil per a la configuració de la Junta. Van caldre dos mesos per a poder emprendre les primeres iniciatives reals amb les quals garantir que els escollits arribessin al punt de reunió i es constituïssin formalment en

⁷⁸⁷ Es pot establir aquesta datació considerant que el mes de novembre els membres de la Junta Superior de 1835 ja havien cessat en el càrrec (ib., CDRH. Expedient personal Josep Montaner).

⁷⁸⁸ Es pot consultar el document íntegre, en què s'aprova la proposta de Torradabella, a AMIGO (1843: 325-326); FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom XIII, 326).

Junta Superior. Finalment, la composició aprovada per la Cort carlina incloïa els següents noms: Salvador Vilella, Jacint d'Orteu, Bartomeu Torrabadella, Narcís Ferrer, Josep Ventós i, per últim, dos hisendats el nom dels quals no va arribar a transcendir. Per suplir les dues baixes no previstes, en el darrer moment Torrabadella va convocar Joan Minoves.

Salvador Vilella

Nascut a la Pobla de Lillet el 1784, sembla ser que va ingressar al Seminari de Solsona. El 1820 exercia el càrrec de bibliotecari de la Biblioteca Pública Episcopal de Solsona. A més a més, era catedràtic de teologia moral pràctica.⁷⁸⁹ No és té constància de quina va ser la seva actitud política durant la Guerra Reialista en el Trienni Liberal. Però, els indicis porten a pensar que va mantenir una actitud bel·ligerant contra el sistema constitucional. En data de 22 d'octubre de 1824, Salvador Vilella va obtenir una canongia a la Catedral de Barcelona.⁷⁹⁰ Va romandre a la ciutat comtal durant tota la dècada dels anys vint del segle XIX. Des del novembre de 1827 i fins al maig de 1829, Vilella va viure amb Torrabadella a la Catedral de Barcelona en ocupar cadascú la seva respectiva canongia. Des de 1827 fins a 1832, va coincidir amb el comte d'Espanya quan aquest era capità general de Catalunya. En aquests anys, Salvador Vilella ja era una persona molt pròxima al comte d'Espanya, arribant a convertir-se en el seu director espiritual.⁷⁹¹ Entre 1834 i 1835, Vilella es va absentar de Barcelona, sembla ser que per anar a Roma. A mitjan 1836, el governador de Puigcerdà escrivia al prefecte dels Pirineus Orientals que el canonge Vilella, comissionat per Roma, estava preparant alguna conspiració a favor dels carlins per aquelles contrades. El governador de Puigcerdà sol·licità l'actuació del prefecte instant-lo a detenir els nebots de Vilella: Josep, Francesc i Joan. L'acusació era molt clara: els nebots del canonge estaven donant cobertura a caps carlins des de la casa Fleuri, situada a l'altre cantó dels Pirineus.⁷⁹²

Per aquelles dates, Salvador Vilella estava residint a Ur, un petit poble francès situat entre Puigcerdà i Llívia. Vilella confiava que, residint en aquesta localitat, no podria ésser detingut per les autoritats espanyoles ja que es trobava sota jurisdicció francesa. Cap a l'octubre de 1836, Salvador Vilella va ser proposat com a vicepresident de la Junta Superior que, amb caràcter d'interina, s'havia de constituir amb la màxima urgència en aquell moment. Tanmateix, el seu nomenament com a vicepresident segurament va ser filtrat a les autoritats isabelines. Per aquest motiu, el 21 de gener de 1837, Salvador Vilella fou detingut de manera irregular per les autoritats espanyoles de Puigcerdà i Llívia al poble francès d'Ur.⁷⁹³ Pocs dies després de la seva detenció, el febrer de 1837, va ser traslladat a la Seu d'Urgell. No seria fins al setembre de 1838, quan es podria evadir del presidi i unir-se, finalment, amb els carlins a Berga.⁷⁹⁴ Tot i el caràcter interí del seu nomenament, Salvador Vilella es va quedar a Berga, sota l'empara del comte d'Espanya en qualitat de vocal de la Junta Superior. La seva actuació va ser molt discreta i, en acabar la guerra, s'exilià a França. A les darreries de gener de 1854, les autoritats de la monarquia d'Isabel II van declarar vacant la canongia

⁷⁸⁹ SÁNCHEZ DE HAEDO; ESCARTÍN (1820: 314); SÁNCHEZ DE HAEDO; ESCARTÍN (1822: 305).

⁷⁹⁰ BADA (1986: 451).

⁷⁹¹ LABANDERO (1847: 73). El cert és que no es coneix amb seguretat la data a partir de la qual Vilella es convertí en el seu director espiritual. Però, la confiança que el comte d'Espanya li mostrà en el moment de la seva destitució, l'octubre de 1839, denota una gran complicitat entre tots dos.

⁷⁹² SÁNCHEZ (2015: 119).

⁷⁹³ *Gazette de France* (París, 12 de febrer de 1837), 1.

⁷⁹⁴ MUNDET (1990: 166 nota 50).

de Salvador Vilella a Barcelona i la van atorgar a Manuel Vallelonga.⁷⁹⁵ Un any després, Vilella moria a Marsella.⁷⁹⁶

Jacint d'Orteu i d'Altimir

Va néixer a la Pobla de Segur el 24 de febrer de 1793.⁷⁹⁷ Formava part de la petita noblesa territorial en terres lleidatanes. L'autèntica pujança de la família s'inicià vers el segle XVII quan Jacint d'Orteu i de Bertran va contraure matrimoni amb Rosalia de Copons i de Cordelles, filla de dues famílies fortament implicades en la vida religiosa, política i militar de Catalunya i de la Corona d'Aragó. Entre altres títols, ostentaven el de barons de Malmercat, a uns trenta quilòmetres de la Pobla de Segur. La mateixa germana de Rosalia de Copons, Marina, es va casar amb el primer baró d'Eroles. El patrimoni dels Orteu i de Copons es va ampliar poc temps després amb l'adquisició de les senyories de Torrella i de Serradell als marquesos de Sentmenat.⁷⁹⁸ Jacint d'Orteu i d'Altimir es va casar amb Francesca d'Aymerich i de Veylan, natural de Fraga i provinent d'una família d'«infanzones de Aragón».⁷⁹⁹ Jacint d'Orteu era germà de Marià d'Orteu i d'Altimir, canonge de la catedral de Barcelona des del 23 de maig de 1801, qui coincidí amb Bartomeu Torrabadella en la seva etapa barcelonina.⁸⁰⁰

L'activitat militar de Jacint d'Orteu contra el sistema constitucional sembla que va començar en l'època del Trienni Liberal. En aquell període, la principal unitat reialista de la zona de ponent estava comandada per Francesc Badals (a) Romanillo. Aquesta unitat va aconseguir ocupar Balaguer i la seva influència es va estendre fins a l'Aragó.⁸⁰¹ Tal vegada això explicaria el perquè Orteu estava graduat com a coronel d'infanteria l'any 1832, ja que es tractava de la graduació més alta abans d'entrar a l'escalafó d'oficials generals.⁸⁰² Ara bé, que estigués graduat no vol dir que Orteu tingués la plaça de coronel. Així mateix, que estigués graduat significava que tenia un rang inferior al d'oficial o que encara no s'havia oficialitzat el seu ascens.⁸⁰³

Entre 1832 i 1833, Jacint d'Orteu fou el comandant del batalló de Voluntaris Reialistes de Talam. ⁸⁰⁴ No es coneix amb exactitud quina va ser la seva activitat durant els primers mesos de la guerra carlina, tot i que no va ser fins el 1835 que va passar a

⁷⁹⁵ *La España* (Madrid, 1 de febrer de 1854), núm. 1791, [2]; *El Heraldo* (Madrid, 31 de gener de 1854), núm. 3579, [2]; *El Católico* (Madrid, 30 de gener de 1854), núm. 4589, 90 [2]; *La Esperanza* (Madrid, 31 de gener de 1854), núm. 2847, [3].

⁷⁹⁶ SANTIRSO (2005: 239); sobre la presència de carlins a Marsella durant la Monarquia de Juliol, vegeu RICHARD-JALABERT, E. (1974). "Les réfugiés carlistes à Marseille sous la monarchie de juillet". *Provence Historique*, (Marsella), tom XXIV, p. 161-173.

⁷⁹⁷ SAGARRA (1935: vol. 1, 146 nota 1).

⁷⁹⁸ BERTRAN CUDERS, J. (2014). *El corregiment de Talam 1716-1840*. Tremp: Garsineu, p. 163.

⁷⁹⁹ Un «infanzón» era un «hijodalgo libre de todo género de servicio, que en sus tierras y heredamientos no ejercía otra potestad ni señorío mas que el que le permitían sus privilegios y donaciones» (D.J.F.A., 1831: 143).

⁸⁰⁰ BADA (1986: 451).

⁸⁰¹ ARNABAT (2006: 140).

⁸⁰² Segueixo les explicacions de Dou de Bàssols qui es fonamenta amb les Reials ordenances de l'exèrcit de 1768, per a més detalls vegeu DOU (1801: tom 3, 132 i ss.).

⁸⁰³ S'ha afirmat que en aquest any de 1832 Orteu gaudia del grau de coronel (ROLDAN, 1998: 83). Però, segons l'Estat militar d'Espanya de 1832 i de 1833, Orteu era graduat de coronel d'infanteria per tant, no tenia la plaça en propietat (*Estado militar en España* (1832). Madrid: Imprenta Real, p. 177; *Estado militar en España* (1833). Madrid: Imprenta Real, p. 147).

⁸⁰⁴ *Estado militar...* (1832: 177); *Estado militar...* (1833: 147).

formar part de l'exèrcit carlí.⁸⁰⁵ L'estiu de 1835, Jacint d'Orteu estava combatent en el bàndol carlí a les terres de Lleida amb el grau de coronel.⁸⁰⁶

S'acostuma a assenyalar l'any 1835 com el de l'ascens de Jacint d'Orteu a brigadier.⁸⁰⁷ Tanmateix sembla tractar-se d'algun tipus de confusió si es parteix de l'organització que Juan Antonio Guergué establí a Torroja el 5 de novembre de 1835. D'acord amb aquest testimoni documental, a la divisió de Lleida lluitaven les forces d'Antoni Borges, Bartomeu Porredon i Jacint d'Orteu. Guergué també hi establí l'orgànica i, per tant, els graus. Seguint el que mostra el document de Guergué, la divisió de Lleida estava comandada per Juan José de Torres i es componia de dues brigades: una a les ordres d'Antoni Borges i l'altre, a les de Bartomeu Porredon.⁸⁰⁸

D'acord amb l'orgànica establerta, la divisió de Lleida es componia de dues brigades, i no de tres. Per aquest motiu, s'anomenaven dos brigadiers titulars en comptes de tres. Sembla ser que, a partir de 1836, després de la mort del brigadier Antoni Borges, Orteu va començar a donar-se a conèixer entre els carlins com a brigadier, talment com si ocupés la vacant d'Antoni Borges. A partir d'aleshores, Orteu ja firmava amb aquesta graduació militar en molts dels documents que emetia. Aquesta praxi s'ha pogut verificar a partir de 1837, quan firmava els passaports que estenia com a governador militar i polític del corregiment carlí de Talarn, fent-hi constar el grau de brigadier d'infanteria, el títol de cavaller de l'orde de Carles III, el títol de cavaller de primera classe de l'orde de Sant Ferran i la condecoració de l'Escut de la Fidelitat.⁸⁰⁹ Pel que fa a la firma, podríem entreveure-hi certa irregularitat ja que, en realitat, Jacint d'Orteu no va ser ascendit al grau de brigadier d'infanteria pels carlins fins el 1838.⁸¹⁰ Tampoc s'ha pogut verificar documentalment si Jacint d'Orteu va ser nomenat cavaller de l'orde de Carles III. Altrament, sí va ser membre de primera classe de l'orde de Sant Ferran per mandat de Carles Maria Isidre.⁸¹¹

⁸⁰⁵ ROLDÁN (1998: 83); SANTIRSO (2005: 229).

⁸⁰⁶ FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom IX, 134-136).

⁸⁰⁷ MUNDET (1990: 94); ROLDÁN (1998: 83).

⁸⁰⁸ Es pot consultar el document sencer a: *Boletín del Ejército del Rey N[uestro] S[eñor] Carlos Vº* (Navarra, 14 de desembre de 1835), núm. 98; *El Español. Diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 18 de gener de 1836), núm. 79, 1; FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom IX, 276-277); MUNDET (1990: 423-424). Amb tot, existeixen dues esmenes importants a fer en les transcripcions que s'han realitzat. A jutjar per l'exemplar consultat del diari *El Español*, aquesta organització militar del carlisme de Catalunya no es va fer a Torroja sinó a Tarragona. Sembla tractar-se d'un lapsus de transcripció. A més a més, d'acord al diari madrileny, la divisió de Tarragona, les partides volants i els cossos francs que els carlins estaven organitzant no comptaven amb unitats de cavalleria en aquell moment. Però, segons la transcripció que se'n féu per a la *Historia del Tradicionalismo Español*, cada una d'aquestes dues unitats comptava amb cinquanta-cinc cavalls. Per tant, sembla existir algun error de transcripció respecte el document original. Aquest extrem es pot verificar fàcilment si se sumen les dades de cavalleria que ofereix el document que apareix a la *Historia del Tradicionalismo*. Segons fan constar, la cavalleria estava composta de 395 genets quan, en realitat, segons les xifres exposades, hi hauria de constar 505.

⁸⁰⁹ S'ha pogut localitzar un passaport estès per Orteu fet a Solsona el 10 de maig de 1837 i l'encapçalament diu així: «D[on] Jacinto de Orteu y de Altimir Caballero de la R[ea]l y distinguida orden Española de Carlos tercero de la R[ea]l de S[an] Fernando de primera clase, condecorado con el Escudo de Fidelidad, Brigadier de Ynfanteria, Gob[ernado]r Militar y Político del Correg[imien]to de Talarn y Presidente interino de la R[ea]l Junta Gubernativa de este Principado» (AMVS. Fons municipal. UI 402, Passaport a Josefa Rovira, 1837). Ferran de Sagarra també ho exposava a partir del testimoni documental que havia pogut consultar (SAGARRA, 1935: vol. 1, 146 nota 1).

⁸¹⁰ Almenys així consta, a pesar d'un lapsus de transcripció, en el penúltim lloc de la llista oficial de la plana major de l'exèrcit carlí per ordre d'antiguitat (PARDO, 1990: 167).

⁸¹¹ No s'ha pogut verificar documentalment que aquestes pertinences fossin anteriors a la Primera Guerra Carlina. Tampoc s'ha pogut contrastar que fossin atorgades per Carles Maria Isidre, vist que no consten, amb data de 1838, en el llistat publicat a PARDO (1990: 168).

Jacint d'Orteu va ser un dels noms proposats per Bartomeu Torrabadella per a la configuració del que havia de ser la Junta Superior interina. En un primer moment, Orteu no estava destinat a ocupar la vicepresidència perquè era una plaça reservada a una dignitat eclesiàstica. Però, considerant que Salvador Vilella no va arribar a prendre possessió del càrrec, Orteu, com a màxim representant de l'estament nobiliari i en absència de dignitat eclesiàstica, va ser l'encarregat d'ocupar la vicepresidència. A efectes pràctics, però, Orteu es va comportar com a president de la Junta Superior en l'espera del nou comandant general designat per la Cort carlina. Amb tot, fins a l'arribada del comte d'Espanya el juliol de 1838, Orteu no va abandonar la posició de president de la Junta Superior, ja que considerava que l'antiguitat en el seu càrrec el feia prevaldre per damunt dels nousvinguts.

Durant el curs de 1837-1838, Jacint d'Orteu va cursar el tercer curs de filosofia a la Universitat carlina, situada a Solsona.⁸¹² El 1838 a 1839, novament es va matricular a la Universitat, aleshores situada a la Portella, per a realitzar un primer curs en lleis.⁸¹³ La seva intenció no era altra que obtenir el títol d'advocat, ja que les atribucions que s'atorgaven a les autoritats militars que exercien de corregidors eren menors que les dels advocats.⁸¹⁴ De resultes de la prolongació de la guerra i l'enfortiment del comte d'Espanya com a comandant general de l'Exèrcit, l'actitud d'Orteu es va desdibuixar notablement, esdevenint aviat còmplice de la destitució del seu cap. Segons les cartes d'uns espies carlins, Josep Segarra i Jacint d'Orteu mantenien estret contacte amb el qui consideraven l'agent isabelí al servei del cònsol de Perpinyà. D'acord amb aquesta correspondència, Orteu era qui s'oferí a fer de nexa davant de Carles Maria Isidre de Borbó.⁸¹⁵ Per aquest motiu, el juny de 1840, estant a Berga, Ramon Cabrera manà l'empresonament de diversos membres de la Junta Superior, entre els quals cal comptar Orteu.⁸¹⁶

La fi precipitada de la Primera Guerra Carlina el juliol de 1840 va permetre que Jacint d'Orteu i el seu fill, Marià d'Orteu passessin el seu exili a França. No va ser fins el 1848 que pare i fill van sol·licitar el passaport per a retornar a Catalunya.⁸¹⁷ Altrament, no obtingueren el permís fins a l'any següent, arran del Reial decret de 8 d'octubre de 1849. Amb aquesta disposició, les autoritats isabelines permeteren que diversos oficials de l'antic exèrcit carlí, els quals es trobaven a l'exili, com ara Jacint d'Orteu, Josep Plandolit i Ignasi Brujó, s'acollissin al conveni de Bergara.⁸¹⁸ Tanmateix, Jacint d'Orteu moriria pocs anys després, el 1852, al seu poble natal de la Poble de Segur.⁸¹⁹

⁸¹² MONTAÑA; PUJOL (1997: 58).

⁸¹³ MONTAÑA; PUJOL (1997: 106).

⁸¹⁴ Des de les últimes reformes de Carles III, les atribucions polítiques que els militars havien posseït al llarg del segle XVIII progressivament foren reduïdes. Serveixi el cas dels corregidors militars vers els alcaldes majors. Segons les atribucions vigents, els corregidors que no eren advocats, només militars, no podien exercir jurisdicció sense l'assessorament de l'alcalde major i, per contra, aquests darrers podien actuar independentment sense necessitat de la presència dels corregidors militars. El 1819, el comte d'Espanya, essent corregidor de Tarragona i davant els conflictes que estava tenint amb l'alcalde major, va sol·licitar un aclariment de les seves competències a la Reial Audiència. Per sorpresa seva, el comte d'Espanya va ser informat que, tot i ser militar d'alta graduació i ostentar el càrrec de corregidor, en no ser togat, requeria l'alcalde major per actuar i no a l'inrevés. Per a més detalls vegeu, CORRALES BURJALÉS, L.; QUINTANA SEGALÀ, J.X. (2019). *Aproximació biogràfica al comte d'Espanya (1775-1839)*. Avia: Centre d'Estudis d'Avià, p. 62-63.

⁸¹⁵ Carta número 11 del lligall 4-C extractada a MIRAFLORES (1964: tom II, 204).

⁸¹⁶ SANTIRSO (2005: 229).

⁸¹⁷ RODRÍGUEZ-MOÑINO (1984: 105 nota 8); SANTIRSO (2005: 229).

⁸¹⁸ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 10 d'octubre de 1849), núm. 5506, p. 1.

⁸¹⁹ SANTIRSO (2005: 229).

Bartomeu Torrabadella Badia

Respecte a Torrabadella no es poden aportar gaire més dades de les que ja s'han exposat. En poques setmanes de diferència, va passar de ser un membre de la Junta per Reial ordre de 2 de juny de 1836 a ser l'impulsor de la Junta Superior interina. Això sí, des de que va anunciar públicament la formació de la Junta Superior interina, en circular de 9 de novembre de 1836, li va caldre esperar, encara, dos mesos per poder acomplir el seu objectiu.

Narcís Ferrer Budoí

Efectivament, en circumstàncies extraordinàries, Narcís Ferrer va ser l'únic membre realment reelegit per formar part de la Junta Superior interina. Es coneixia amb Torrabadella des de la seva etapa comuna a la facultat de Cànons de Cervera, tot just feia uns dos anys. Però el seu retrobament amb Torrabadella no era només el d'un alumne amb el seu antic professor, sinó que, a més, Ferrer ja estava integrat als carlins amb experiència sobre el terreny i havent complert comissions i experiències importants.

Josep Ventós i Santaló

Nascut a Olot el 1802, era fill de Josep Ventós i Rosa Maria Santaló, hisendats d'Olot. Alguns avantpassats de Josep Ventós i Santaló també s'havien dedicat al món de la legislació. El 1782, un Manuel Ventós, natural d'Olot, es va llicenciar en dret a la Universitat d'Osca.⁸²⁰ El 1807, Antoni Santaló i Juncà va presentar el títol de notari a la Reial Audiència per a poder exercir a Olot, localitat en la qual residia.⁸²¹

Josep Ventós va cursar un primer grau en Lleis a Cervera i, posteriorment, va obtenir la Llicenciatura i el Doctorat en Dret Civil a la Universitat d'Osca.⁸²² En aquest mateix any de 1826, el seu germà, Bonaventura Ventós, també va obtenir la Llicenciatura en Dret a la mateixa Universitat.⁸²³ Poc després, Josep Santaló es va matricular a la Universitat d'Alcalà d'Henares per tal d'obtenir la Llicenciatura en Cànons, obtenint-ne també el Doctorat.⁸²⁴ El 1831 va aconseguir el grau de doctor en Lleis a la mateixa Universitat.⁸²⁵ En dues ocasions, els dos germans Ventós van ser opositors per a la Càtedra d'Institucions Civils a la Universitat d'Alcalà d'Henares.⁸²⁶

El 9 de desembre de 1831, Josep Ventós va presentar el títol d'advocat dels Reials Consells.⁸²⁷ Els dos germans, reialistes i afectes a Carles Maria Isidre de Borbó, optaren per un primer exili. Mentre Bonaventura va entrar al nord, a oferir el seus

⁸²⁰ LAHOZ (1997: 217).

⁸²¹ ACA. Reial Audiència. Diversorum 1807, fol. 15 v.

⁸²² LAHOZ (1997: 217); PALUZZIE CANTALOEZELLA, E. (1860). *Olot, su comarca, sus extinguidos volcanes, su historia civil, religiosa y local*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Jaime Jepús, p. 203.

⁸²³ LAHOZ (1997:217).

⁸²⁴ AHN. Fondo Universidades. UI 506, Exp. 183bis, Certificación de estudios en la Universidad de Alcalá de José Ventós Santaló, natural de Olot (Gerona); PALUZZIE (1860: 203).

⁸²⁵ MUNDET (1990: 66); SANTIRSO (2005: 238).

⁸²⁶ Sembla ser que va ser el 1829 i el 1832. Vegeu AHN. Fondo Universidades. UI 38, Exp. 67; AHN. Fondo Universidades. UI 38, exp.71.

⁸²⁷ ACA. Reial Audiència. Expedientes remitidos a la Real Audiencia y vistos en el Real Acuerdo 1831, fol. 527.

serveis als carlins, Josep Ventós es mantenia en un discret segon pla.⁸²⁸ A diferència d'altres membres de la Junta Superior proposada per Torrabadella, Josep Ventós es va presentar amb certa promptitud a servir a la causa carlina. El juliol de 1837, Ventós s'ofereix de mediador a través d'un amic per a negociar la capitulació de Ripoll als carlins.⁸²⁹

S'ha descrit el pas de Josep Ventós per la Junta Superior com una actuació sense especial rellevància política.⁸³⁰ A l'abril de 1838, Josep Ventós es va tancar voluntàriament al castell d'Orís poc abans del setge isabelí a fi d'estimular la resistència. Ara bé, va caure presoner dels isabelins i, per un període de dos anys, va romandre captiu al castell de Montjuïc a Barcelona.⁸³¹ No va ser fins a principis de 1840 quan, per intervenció de Ramon Cabrera, Josep Ventós va ser bescanviat per Juan López Pelegrín, diputat per Cuenca.⁸³² En el seu retorn a Catalunya, Ventós va presenciar la decadència de la causa carlina. De resultes de l'empresonament de bona part de la Junta, el juliol de 1840 es va exiliar d'Espanya. Finalment, el 1845, Josep Ventós moriria a la ciutat de Niça, al regne del Piemont.⁸³³

N.N. (hisendats 1 i 2)⁸³⁴

Pel que fa als darrers candidats convocats per Bartomeu Torrabadella se'n tenen poques dades. Ambdós són esmentats, encara que breument, a les memòries de Gaspar Díaz de Labandero i a la instrucció judicial de Serradilla. Es tracta de dos hisendats dels quals no van transcendir el nom, la provinença ni cap altra informació. A més, un d'ells no es va arribar a presentar a la convocatòria. L'altre hisendat va arribar a prestar jurament com a vocal però, tot i així, només va ocupar el seu càrrec unes poques hores, ja que, la mateixa nit que arribà, va marxar.⁸³⁵

Joan Minoves

Nascut cabaler de la Casa Minoves a Olvan pocs anys després del 1800, va cursar la Llicenciatura en Dret a Cervera. Va superar els exàmens universitaris el juny de 1833 i, el setembre d'aquell mateix any, obtenia el títol d'advocat.⁸³⁶ Minoves va viure de ple els primers mesos de Bartomeu Torrabadella com a rector de la Universitat. Just al curs següent ja exercia com a catedràtic en Lleis al mateix centre d'estudis superiors de Cervera.⁸³⁷ El 1836, Minoves seguia exercint com a professor d'Institucions Civils a la Universitat.⁸³⁸ Amb tot, al llarg d'aquell any, desapareix de Cervera. El 24 de novembre de 1836, el secretari de la Universitat de Cervera comunica a les autoritats que Joan Minoves porta molt temps absent sense justificació. Això no

⁸²⁸ Mentre es coneixen els moviments de Bonaventura, de Josep Ventós hi ha un buit de coneixement entre 1833 i 1836, per a una comparativa entre ambdues biografies es pot consultar PALUZZIE (1860: 203).

⁸²⁹ BOIXÉS (1995: 60).

⁸³⁰ SANTIRSO (2005: 238).

⁸³¹ LABANDERO (1847: 235 nota 1); SANTIRSO (2005: 238).

⁸³² LABANDERO (1847: 31); TRESSERRA (1944: 60-61, 120-126); MUNDET (1990: 264); SANTIRSO (2005: 238).

⁸³³ PALUZZIE (1860: 203); SANTIRSO (2005: 238).

⁸³⁴ S'utilitza el formulisme «N.N.» per senyalar que es desconeix el nom i el cognom de la persona.

⁸³⁵ SERRADILLA (1949: 37); MUNDET (1990: 170). Labandero senyala que no es tractava d'un propietari, sinó de dos, els quals no es varen arribar ni a presentar (1847: 246).

⁸³⁶ ACA. Reial Audiència. Diversorum 1833, fol. 364 v.-365 r. Vegeu Annex documental número 4.

⁸³⁷ PALOMEQUE (1974: 68).

⁸³⁸ RUBIÓ (1915: 416).

significa, però, que el claustre desconegui el parador del catedràtic, atès que li envien cartes instant-lo a retornar a la Universitat. El 20 de desembre de 1836, Minoves respongué des de Berga amb l'argument de trobar-se bloquejat pel moviment de la facció.⁸³⁹ Era una explicació plausible ja que, des de feia més gairebé dos anys, el trànsit de transeünts pel districte de Manresa, Cervera i Solsona era molt difícil a causa del moviment constant de partides carlines.⁸⁴⁰ Quan finalment va ser convocat per a formar part de la Junta Superior interina, a la primeria de 1837, presentar-se a la convocatòria li fou més fàcil que a molts dels altres congregats. El punt de reunió era Borredà, a uns pocs quilòmetres respecte Berga, emplaçament on estava residint. Constituïda la Junta Superior a Borredà, Minoves s'hi va dedicar assumint de ple les competències que li eren pròpies i, durant un temps, va estar-hi exercint de secretari. Quan a l'agost de 1837 arribaren a Berga tots els membres titulars de la Junta Superior, designats per Reial ordre de 2 de juny de 1836, Minoves renuncià al seu càrrec de vocal interí i passà a ocupar altres places dins l'Administració carlina. Cal destacar que fou l'únic membre de la Junta Superior que, essent interí, va complir amb la naturalesa de la seva designació temporal. Als inicis de 1838, Joan Minoves era el president de la Junta de Bagatges del partit de Berga.⁸⁴¹ Com a mínim, des de setembre de 1837 fins a juliol de 1840, Minoves va exercir d'alcalde major de Berga i del corregiment de Manresa⁸⁴² i, també, va ser professor de la Universitat carlina catalana, almenys en el període que va romandre a la Portella.⁸⁴³ Quan va acabar la guerra, Joan Minoves es va exiliar. Tanmateix, va acabar tornant al cap d'un temps passant a residir a Olvan. El 1846, després de les gestions oportunes realitzades per Josep Minoves, el seu pare, Joan Minoves va obtenir el Reial permís de poder tornar a Espanya i passar a residir a Olvan.⁸⁴⁴ Minoves seguia tenint un fort predicament a la contrada bergadana i, també, entre els sectors legitimistes o carlins.

Després de les eleccions al Congrés de Diputats d'1 de desembre de 1865, Josep Maria de Fivaller Velaz i Taberner va sortir elegit pel districte de Vic. Davant l'estupefacció dels sectors liberals locals, va marxar a Olvan a fer una llarga visita a Joan Minoves, encara aleshores descrit com a «consecuente absolutista». Posteriorment va ser convidat a un àpat amb antics combatents carlins i, finalment, rebut per les autoritats municipals de Berga.⁸⁴⁵ Josep Maria de Fivaller Velaz i Taberner era el nebot de Joan Antoni de Fivaller i Taberner, duc d'Almenara Alta, marquès de Villed i comte

⁸³⁹ PALOMEQUE (1974: 127).

⁸⁴⁰ Les notícies sobre les dificultats de mobilitat a la Catalunya del moment són múltiples. Per citar uns exemples, l'abril de 1834 i davant l'augment de les partides carlines, les mateixes autoritats isabelines van restringir –a pesar dels passaports i cartes de seguretat– el trànsit de persones en els partits de Manresa, Berga, Cervera, Igualada i Tortosa. Vegeu la circular sencera al *Boletín Oficial de la Província de Barcelona* (Barcelona, 13 de juny de 1834), núm. 9, p. 43. A mitjan 1835, Manresa va estar bloquejada per 1.200 carlins [QUINTANA SEGALÀ, J. X.; MORILLAS TORNÉ, M. (2012). “Algunes problemàtiques de la cartografia històrica. El cas de la Primera Guerra Carlina a Catalunya”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, (Barcelona), núm. 73, p. 196]. A més a més, a Berga, al llarg de 1835, no hi havia massa perspectiva de poder-se moure per la zona amb tranquil·litat, considerant-se més convenient per a la integritat física dels seus habitants romandre dins les muralles (TERRADES, 2000: 329-330).

⁸⁴¹ Així consta en el rebut firmat en data de 15 de gener de 1838 (AMBO. Fons municipal. UI 168).

⁸⁴² Per a la cronologia de les dates extremes en el seu exercici, vegeu (SAGARRA, 1935: vol. 1, 181); ACBR. Comptadoria d'Hipoteques de Berga. Protocol de 1838, Escripura de 3 de setembre de 1838, fol. 69; *El Constitucional* (Madrid, 7 d'agost de 1840), núm. 488, p. 3; *El Eco del Comercio* (Madrid, 5 de setembre de 1840), núm. 2319, 4.

⁸⁴³ MONTAÑA; PUJOL (1997: 85, 96); SANTIRSO (2005: 112-113 nota 130).

⁸⁴⁴ ACA. Reial Audiència. Capsa 264, expedient 196.

⁸⁴⁵ *La Corona. Periodico liberal de Barcelona* (Barcelona, 19 de desembre de 1865), núm. 638, 2.

de Darnius, el pare del qual havia estat proposat per formar part d'una de les Juntes Superiors carlines.⁸⁴⁶

Nous entrebancs en la constitució de la Junta Superior interina

En data 8 de novembre de 1836, Bartomeu Torrabadella emetia una circular en què donava a conèixer l'acceptació de la seva proposta de Junta Superior amb caràcter d'interina per part de la Cort carlina. Si bé la resolució del govern de Carles Maria Isidre de Borbó datava del 20 d'octubre anterior, van transcórrer tres setmanes fins que no van poder-la propagar pels pobles de Catalunya. Malgrat això, i a pesar dels preparatius de Torrabadella, des d'un primer moment la convocatòria no va tenir l'èxit que s'esperava, ja que molts dels convocats no es varen presentar de seguida. No se sap amb seguretat quins foren els primers vocals a presentar-se davant de Torrabadella. Els imperatius de la guerra, la inseguretat dels camins, les dificultats tècniques, humanes i logístiques dels combats i les possibles represàlies isabelines podien ser alguns dels condicionants que influïssin en el grau d'implicació política en el conflicte de molts simpatitzants del carlisme.

Aquell mateix mes de novembre de 1836, la Junta Superior anterior ja havia conclòs les seves atribucions. Per tant, urgia que es constituís una nova Junta Superior conforme als reglaments –encara que fos amb caràcter interí– per atendre la direcció del Govern i auxiliar a l'Exèrcit. Ara bé, la nova Junta no es va constituir i, durant unes setmanes, el bàndol carlí va romandre sense òrgan governatiu. Va caldre esperar poc mes de dos mesos per a que es pogués formar una Junta Superior.

Per aquelles dates, Borredà era un punt de reunió habitual dels carlins catalans. El gener de 1837 hi hagué una concentració de tropa carlina i un intent d'organització. S'hi va formar una divisió composta de tres brigades irregulars: una, a les ordres de Zorrilla; una segona, sota el comandament de Burjó, i una darrera, a càrrec de Manuel Tell de Mondedéu.⁸⁴⁷ Fou el 17 de gener de 1837 quan, finalment, es pogueren reunir tots els congregats a Borredà: Bartomeu Torrabadella, Narcís Ferrer, Jacint d'Orteu, Josep Ventós i dos hisendats. Faltava, però, Salvador Vilella, qui, en aquella data, es trobava a al municipi francès d'Ur, a l'alta Cerdanya, ja que no podia travessar la frontera a causa de la vigilància de les autoritats de Puigcerdà i de Llivia. Tot i l'absència de Vilella, Torrabadella va manar l'inici de l'acte en espera que arribessin tots els convocats al llarg d'aquella nit i tenint en compte que, segons la Reial ordre de 20 d'octubre de 1836, la presència mínima era de sis membres. Tal i com marcava el procediment, els vocals allí presents acudiren a veure Blas María de Royo y de León, aleshores comandant general de les tropes carlines, per a prestar jurament de fidelitat a Don Carlos davant la del cap militar. Amb tot, hi hagué un vocal que no hi acudí, un dels dos hisendats convocats per Torrabadella. A més a més, l'altre hisendat va abandonar el seu càrrec aquella mateixa nit i tornà a la seva hisenda a cuidar el patrimoni.

Així doncs, sense voler-ho, aquests dos vocals boicotejaren la constitució de la nova Junta Superior. L'absència d'un al quarter del comandant general i la marxa de l'altre després de prestar jurament suposà la reducció del quòrum mínim que marcava el Reglament. Després d'això, només quedaren quatre membres.⁸⁴⁸ Aquella nit, la única

⁸⁴⁶ Filiació extreta de: AHCB. Col·lecció Ephemera. C16.04, B2-4/26.

⁸⁴⁷ *El Sancho Gobernador* (Barcelona, 10 de gener de 1837), núm. 10, 4.

⁸⁴⁸ SERRADILLA (1949: 37); LABANDERO (1847: 246-247); MUNDET (1990: 170).

esperança per a la resta dels presents fou facilitar l'arribada de Salvador Vilella i cercar un nou suplent. El candidat per a ser suplent seria Joan Minoves, conegut de Torradella, aleshores present a Berga.

Els serveis d'espionatge isabelins estaven assabentats de tots els detalls. El 18 de gener de 1837, Borredà va ser ocupada per les tropes isabelines que tenien el propòsit de capturar de ple la incipient Junta Superior.⁸⁴⁹ Coneixent-se el territori i alertats prèviament, els membres reunits de la Junta van fugir, tot dirigint-se al poble de Busa, indret en el qual establirien provisionalment la seu del nou poder carlí. A Busa intentarien crear una estructura territorial creant juntes corregimentals i nomenant els components de les respectives.⁸⁵⁰ No obstant això, als primers mesos de 1837, les Juntes Corregimentals que es varen constituir disposaven d'un poder molt discutible, sobretot perquè no existia una consolidació real o consistent del territori i perquè, pràcticament sempre, requerien la presència de tropa carlina per fer prevaldre la seves prerrogatives. Mentrestant, les autoritats isabelines ordenaren la captura, a qualsevol preu, de Salvador Vilella, qui havia d'ocupar la vicepresidència de la Junta Superior. Així el 21 de gener de 1837, tenia lloc l'arrest de Salvador Vilella en territori francès per part de les autoritats espanyoles.

Posteriorment, es va saber que el mateix dia 21 de gener Miquel Mitjavila, comandant del Sisè Batalló de la Milícia Nacional de Llúvia, va rebre l'ordre de detenir diferents refugiats catalans, entre els quals sobresortia Salvador Vilella «por ser uno de los principales rebeldes según resulta de los registros de este Gobierno».⁸⁵¹ Per tant, Mitjavila amb el suport de Climent Massiè de la Milícia de Puigcerdà, va anar a l'encontre de Vilella, quan aquest darrer havia iniciat el seu retorn a Ur des del municipi francès d'Oceja. Quan Mitjavila aconseguí localitzar a Vilella, l'instà a presentar el seu passaport, però el candidat carlí s'hi encarà i es negà a la identificació declarant no reconèixer la seva autoritat. Vilella es trobaven en territori francès i, per tant, Mitjavila, que actuava en nom de les autoritats espanyoles, no hi tenia jurisdicció. Davant la negativa de Vilella a deixar-se portar detingut fins a Puigcerdà, Mitjavila decidí desenfundar les pistoles i amenaçar-lo de mort.⁸⁵² La detenció de Vilella no va passar inadvertida i la premsa se'n va fer ressò.⁸⁵³

Pocs dies després, en represàlia per l'arrest, foren enviades dues companyies de cavalleria a Llúvia per ordre de Royo, aleshores comandant general del carlins catalans. L'objectiu no era altre que castigar la població i, sobretot, capturar Mitjavila com a responsable de la detenció impropedent de Vilella. Així doncs, a Llúvia s'aplegaren un total de 180 soldats al càrrec de Galant, coronel carlí. L'acció va tenir lloc la nit entre els dies 5 i 6 de febrer.

Ara bé, poc després d'aquesta acció, la situació es capgiraria. Durant el seu trajecte de retorn a Catalunya, les dues companyies comandades per Galant foren aturades per tropes franceses en un camí, conegut com a «camí neutral», sota el pretext que les mercaderies que portaven no havien passat cap control duaner. Els carlins es justificaren tot argüint que, segons les clàusules del Conveni de 12 de novembre de 1660, no era necessari passar cap control. Però aquest argument no va convèncer a la

⁸⁴⁹ MUNDET (1990: 170).

⁸⁵⁰ FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom XIII, 117).

⁸⁵¹ SÁNCHEZ (2015: 143).

⁸⁵² *Gazette de France* (París, 12 de febrer de 1837), s/n, 1.

⁸⁵³ A tall d'exemple, recollit des del diari *El Vapor* es publicava a la *Gaceta de Madrid* (Madrid, 8 de febrer de 1837) núm. 796, p. 3.

tropa francesa, la qual decidí detenir-los per haver incomplert el pagament dels ports. Tot seguit, els carlins van ser desarmats i Mitjavila, que havia estat arrestat pels carlins, també va ser retingut en espera d'esclarir-se aquell incident.⁸⁵⁴ Després d'un mes, les autoritats isabelines havien demanat de manera reiterada a les autoritats franceses que deixessin en llibertat Mitjavila, al·legant que fou enviat a França per acomplir ordres del Govern espanyol. A més, d'acord amb el Conveni de 1660, no procedia que fos retingut per més temps. Tanmateix, les autoritats franceses es resistien a deixar-lo en llibertat ja que, abans, volien esbrinar si la detenció de Vilella havia estat legal o si, al contrari, havia estat un arrest en el qual les autoritats espanyoles havien infringit les seves competències, atribucions i jurisdicció, incomplint així el Tractat mencionat.⁸⁵⁵ Semblar ser que, tot i els precés de les autoritats isabelines, Mitjavila no fou alliberat.

La detenció de Vilella va ser un incident que condicionaria greument la formació de la Junta Superior. Amb la seva absència, es plantejaven dos inconvenients: no disposaven de cap candidat amb rang suficient per ocupar un càrrec com el de vicepresident de la Junta però, a més, si no trobaven un substitut no podrien complir amb el mínim reglamentari de sis persones per a constituir aquell organisme. Tot i els entrebancs, com ara la detenció de Vilella i la marxa precipitada de Borredà per evitar ser capturats pels isabelins, s'intentà vetllar per afavorir la governabilitat de la Junta Superior sobre aquell territori dominat pels carlins. Una de les iniciatives més significatives per oficialitzar i normalitzar l'activitat d'aquest òrgan de govern va ser crear un periòdic que actuaria com a portaveu del govern carlí de Catalunya. Es tracta d'*El Joven Restaurador*. El dia 20 de gener de 1837, la Cort carlina va resoldre positivament autoritzar la publicació d'aquest periòdic que, per primera vegada, va sortir el 25 de gener de 1837.⁸⁵⁶ A imatge de la *Gazeta de Madrid*, la Junta volia disposar d'una impremta pròpia a partir de la qual difondre periòdicament els seus avisos i notícies, no sense prèvia censura.⁸⁵⁷

Finalment, la vicepresidència de la Junta va recaure en mans de Jacint d'Orteu i d'Altimir, encara que el costum, en les Juntes anteriors, senyalava que aquesta plaça estava reservada a una alta dignitat eclesiàstica. En absència de Vilella, i per necessitat imperiosa del moment immediat, es va resoldre que el càrrec fos ocupat per la persona amb més títols i més trajectòria de les presents en aquells moments. Val a dir, però, que aquella situació excepcional acabà servint d'excusa per prosseguir alterant l'ordre disposat en la normativa interna. Endemés, la presidència de la Junta, que solia estar reservada a la persona que ocupava la comandància del Principat, també fou ocupada interinament per Jacint d'Orteu. D'aquesta manera, es rebaixà la posició de Royo, qui aleshores era el comandant general dels carlins a Catalunya, fins a deixar-la com un càrrec auxiliar dependent de la Junta Superior. I és que, des de la marxa de Maroto, la Cort carlina encara no havia nomenat un comandant general. De fet, el vicepresident podia complir les funcions de president, en absència d'aquest últim. De resultes d'això, Orteu va començar la seva trajectòria dins la Junta Superior firmant com a president interí en molts dels documents oficials. Ara bé, la incidència administrativa venia del fet

⁸⁵⁴ Segueixo les explicacions de SAHLINS, P. (1993). *Fronteres i identitats: la formació d'Espanya i França a la Cerdanya*, s. XVII-XIX. Vic: Eumo, p. 214-215, SÁNCHEZ (2015: 141-144) i, sobretot, *Gazette de France* (París, 16 de febrer de 1837), s/n, 1.

⁸⁵⁵ SÁNCHEZ (2015: 142-143).

⁸⁵⁶ MUNDET (1980: 18 i 20).

⁸⁵⁷ La publicació de les normes per al seu millor coneixement entre la població era una pràctica incipient al segle XVII que es va estendre notablement per Europa al llarg del segle XVIII. Sobre aquest paper de la *Gazeta de Madrid*, vegeu SOLÉ (2008: 409-412).

que Orteu, com a vicepresident que era, només podia actuar com a *president accidental*. En constar en els documents oficials com a president interí, es volia transmetre la idea que, en realitat, Orteu era el president *de facto* de la Junta Superior i, simplement, que per una formalitat encara no tenia la plaça definitiva que estava pendent d'aprovació per Reial ordre. No tenia el mateix valor ocupar una plaça com a titular en règim d'interí que no com a titular en règim accidental.⁸⁵⁸

A partir del 15 de febrer de 1837, es propagà la notícia que la Junta Superior carlina havia enviat, des de feia dies, una proclama en què anunciava la seva plena constitució. Fins i tot, la proclama fou remesa a la premsa estrangera.⁸⁵⁹ Mentrestant, en part aliè a les trifulgues a l'entorn de la constitució de la Junta, Royo, comandant general de les tropes carlines, seguia una política pragmàtica, malgrat la seva autoritat era força relativa i l'organigrama no estava tancat. Encapçalà operacions combinades amb diferents unitats, adaptant-se a les pràctiques i necessitats d'aquell moment. No li calia una gran logística, essent-li suficient una escorta de Mossos d'Esquadra i una xarxa de confidents.⁸⁶⁰ Com que l'objectiu principal era combatre els isabelins, Royo no va prioritzar cap enfrontament amb la Junta ni tampoc va fer prevaldre la seva qualitat de comandant general, tenint en compte que ocupava aquella plaça com a interí i no gaudia del reconeixement oficial de la Cort.

En confirmar-se la notícia de la detenció de Salvador Vilella, la Junta Superior va sol·licitar a la Cort carlina l'excepcionalitat de poder constituir de manera oficial la Junta Superior tot i només comptar amb cinc membres. El 27 de febrer de 1837, la petició fou acceptada pel Govern de Don Carlos, En la notificació reial s'instava a la Junta Superior a que «practique cuantas diligencias estén à su alcance para que todas las personas que están nombrados individuos de ella por la expresada Real Orden [de 8 d'octubre de 1836], y la anterior de 2 de junio de 1836, reciban la noticia de la instalacion, y puedan reunirse à la mayor brevedad» amb el conjunt de la Junta Superior.⁸⁶¹ Des de Sant Llorenç de Morunys, en data de 27 de març de 1837, es va signar la convocatòria de tots els membres que restaven per a presentar-se a la Junta Superior. Mentrestant, d'acord amb la darrera autorització, els cinc candidats que, fins a la data, sí s'havien pogut reunir, ja podien seguir de manera oficial amb el procediment de constitució de la Junta: Jacint d'Orteu, Bartomeu Torrabadella, Narcís Ferrer, Josep Ventós i, Joan Minoves.

QUADRE DELS MEMBRES QUE VAN CONFORMAR LA JUNTA SUPERIOR INTERINA DE FEBRER DE 1837

Nom	Càrrec	Entrada	Sortida
Jacint d'Orteu i d'Altimir	Vicepresident	Gener 1837	Juliol 1840
Bartomeu Torrabadella i Badia	Vocal	Gener 1837	Juliol 1840
Narcís Ferrer Budoï	Vocal	Gener 1837	Juliol 1840
Josep Ventós Santaló	Vocal	Gener 1837	Abril 1838

⁸⁵⁸ Cal tenir en compte que no és el mateix ocupar una plaça determinada en un organigrama institucional com a «interí» respecte a «accidental». En el primer cas significa que s'ocupa una plaça que està reservada a través d'oposició o designació i, en el segon cas, al·ludeix a quan s'ocupa una plaça per unes circumstàncies temporals la qual no està destinada a la persona atès que aquesta ja ocupa una altra plaça en el mateix organigrama.

⁸⁵⁹ *Gazette de France* (París, 15 de febrer de 1837), s/n, 1.

⁸⁶⁰ LABANDERO (1847: 140-141).

⁸⁶¹ El text sencer de la Reial ordre de 27 de febrer es pot consultar a AMIGO (1843: 326-327).

		Febrer 1840	Juliol 1840
Joan Minoves	Vocal	Gener-Febrer 1837	Agost 1837

Font: elaboració pròpia

La consolidació de la Junta Superior

En les següents setmanes, les posicions carlines semblaven avançar. Amb tot, no hi havia cap població ni tampoc cap seu de partit judicial suficientment importants que estiguessin ocupades de manera permanent pels carlins. Si més no, el moviment de les partides carlines seguia plenament actiu. El 10 de març de 1837, des de Puigcerdà, s'informava que les unitats de Bartomeu Porredon (a) Ros d'Eroles intentaven entrar a la Cerdanya. Des d'Andorra es proveïen de municions i, a la vall de Ribes, fabricaven bales de canó de 4 i 8 polzades.⁸⁶² Pocs dies després, des de la Seu d'Urgell es confirmava la presència de carlins a les proximitats d'aquesta ciutat.⁸⁶³ Pel que fa a algunes localitats de l'interior i de la costa de Catalunya, els carlins hi varen romandre de manera més o menys permanent. L'abril de 1837, el poble fortificat de Sant Pol de Mar passava a ser controlat pels carlins.⁸⁶⁴ Confiats, els combatents carlins mica en mica es deixaren veure en zones properes a punts fortificats i amb presència de tropa isabelina. L'objectiu era desafiar i emboscar els desprevinguts. Setmanes després, els carlins comandats de Josep Pujol (a) Mallorca van bloquejar el pont de Tordera fent pagar els drets de pas a la gent que hi transitava, almenys fins que, finalment, feren desallotjats per diferents companyies de la tropa isabelina mobilitzades a l'efecte.⁸⁶⁵

Però, la nit del 20 al 21 d'abril de 1837, es va aconseguir una fita important dins el carlisme català: l'ocupació de Solsona, seu episcopal i seu de partit judicial isabelí.⁸⁶⁶ La ciutat va quedar molt malmesa de resultes dels incendis, els combats i la resistència de la guarnició isabelina, que no abandonà definitivament la localitat fins el 5 de maig.⁸⁶⁷ Tot i els desperfectes, la infraestructura d'aquella ciutat va ser un fort revulsiu per al carlisme. Per una part, va servir per impulsar l'aplec de partidaris carlins i, per l'altra, per al desplegament d'algunes institucions públiques carlines.

A mitjan maig de 1837, la Junta Superior carlina es va traslladar a Solsona. La seva intenció era estructurar la totalitat del territori de jurisdicció carlina organitzant noves Juntes corregimentals que, segons s'ha afirmat, eren la de Manresa, Vilafranca, Cervera, Tremp i Talam.⁸⁶⁸ Aquestes operacions, però, no es van produir amb la rapidesa esperada, ja que les necessitats de la guerra i el conjunt d'esdeveniments imposaven un ritme accelerat per al compliment d'algunes resolucions i demoraven, per contra, l'execució d'unes altres. Les Juntes corregimentals no es van crear de seguida ni tampoc es van constituir totes les que se solen mencionar. Per exemple, s'anuncià la creació de la Junta corregimental de Cervera a les darreries de maig de 1837, la qual comptaria amb Ramon Minguell com a president.⁸⁶⁹ Altrament, no es pot confirmar la

⁸⁶² SÁNCHEZ (2015: 154).

⁸⁶³ *Diario Constitucional de Palma de Mallorca* (Palma de Mallorca, 5 d'abril de 1837), núm. 5, p. 3.

⁸⁶⁴ *Gaceta Oficial* (Oñate, 25 d'abril de 1837), núm. 157, p. 730.

⁸⁶⁵ *Gaceta Oficial* (Oñate, 25 d'abril de 1837), núm. 157, p. 730.

⁸⁶⁶ Sobre l'ocupació de Solsona vegeu LLORENS (1981: 126-130).

⁸⁶⁷ LLORENS (1981: 133).

⁸⁶⁸ LLORENS (1981: 135).

⁸⁶⁹ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 11 de juny de 1837), núm. 921, p. 2.

constituïció de la Junta corregimental de Tremp, tenint en compte que, per als carlins, aquesta població formava part de la demarcació administrativa del corregiment de Talarn i, per tant, no era corregiment propi.⁸⁷⁰

Tanmateix, a mitjan maig de 1837, l'Expedició Reial –conformada per 12.000 soldats carlins– va sortir de Navarra. La intenció era recórrer una part d'Espanya i, sobretot, arribar a Madrid a culminar els plans que, des de feia mesos, carlins i cristins estaven gestant. Segons els contactes mantinguts entre ambdós bàndols, per a segellar la pau es requeria el matrimoni d'Isabel, filla de Ferran VII i Maria Cristina de Borbó, amb l'infant Carles Lluís de Borbó i de Bragança, fill de Carles Maria Isidre de Borbó i Maria Francesca de Portugal. Així mateix, es preveia que Maria Cristina cedís el tron al seu cunyat a canvi de certes concessions per a ella i els seus seguidors.⁸⁷¹ Emperò, encara que la transacció havia estat pactada, no es podia donar per conclusa fins a ser efectuada.

Val a dir que la planificació inicial de l'Expedició Reial no contemplava endinsar-se a terres catalanes. Quan l'Expedició es trobava a Barbastro, els darrers dies del mes de maig, la divisió de Porredón, formada per dos mil homes, va anar a cercar el pretendent carlí per a presentar-li uns memorials de queixa contra Royo, aleshores comandant general dels carlins catalans, i per a intentar persuadir-lo d'entrar a Catalunya. El debat entre els cortesans que rodejaven Carles Maria Isidre de Borbó va ser intens i sense unanimitat. Ara bé, davant la insistència i els precés que reberen per part de la Junta Superior a través de Porredon, finalment van resoldre canviar els plans inicials i entrar a Catalunya.

L'entesa entre carlins de diferents regions era tensa. Navarresos, aragonesos i catalans van protagonitzar un aldarull que, tot i ser menor, va patentitzar els recels existents entre ells.⁸⁷² Els carlins catalans van prometre a Carles Maria Isidre de Borbó «entregarle á los diez dias de su llegada todos los puntos fortificados» de Catalunya.⁸⁷³ Una perspectiva massa optimista que contrastava diametralment amb el parer de George Villiers, cònsol anglès a Madrid. Segons escrivia el diplomàtic a lord Palmerston el 28 de maig de 1837, l'entrada de l'Expedició Reial a Catalunya significaria la seva tomba perquè en aquesta terra «the chiefs will not be found obedient» i, tampoc hi trobaria «the troops disciplined, or the people patient».⁸⁷⁴

La presència de Carles Maria Isidre de Borbó a Catalunya representà una fita important per al carlisme català. Per a la Junta Superior, haver aconseguit que el monarca i el seu seguici penetressin a terres catalanes, significava que la Cort els tenia en consideració tot i estar constituïda amb caràcter interí. Els isabelins volien fer front a l'Expedició Reial, un cop va entrar al Principat català, i desplegar tropes dirigides al

⁸⁷⁰ En l'interval de 1828 a 1830, les autoritats ferrandines van imposar que a Tremp hi hagués l'alcaldia major i, a Talarn el corregidor. Amb tot, per decisió del comte d'Espanya i influència de la baronessa d'Eroles, entre 1830 i maig de 1834, la localitat de Talarn va tornar a tenir les dues seues administratives (el corregidor i l'alcaldia major). A partir de 1834, per resolució del govern isabelí, ambdues es traslladarien a Tremp amb la creació del partit judicial de Tremp i la desaparició del de Talarn (BURGUEÑO, 1995: 152-162; BOSCH, V. (1998). *Crònica de Talarn*. Tremp: Garsineu, p. 123-124).

⁸⁷¹ MORAL (1999: 295-302); CANAL, J. (2000). *El carlismo. Dos siglos de contrarrevolución en España*. Madrid: Alianza, p. 95-97. Sobre l'Expedició Reial, vegeu BURGO, J. DEL (1981). *Para la historia de la Primera Guerra Carlista*. Pamplona: Institución Príncipe de Viana, p. 187-220. BULLÓN DE MENDOZA, A. (1986). *Auge y ocaso de don Carlos. La Expedición real*. Madrid: Arca de la Alianza Cultural.

⁸⁷² LICHNOWSKY (1942: 88); BURGO (1981: 191); MORAL (1999: 298).

⁸⁷³ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 13 de juliol de 1837), núm. 954, p. 1.

⁸⁷⁴ BULLEN; STRONG (1985: 655).

seu encontre. El temor dels isabelins se centrava sobretot en el volum de soldats que escortava el seguici reial, el qual podia posar en perill qualsevol de les places fortes que dominaven. Val a dir, però, que els integrants de l'Expedició Reial tampoc se sentien segurs en els seus moviments, cosa que ben aviat es posaria de manifest.

El primer poble per on passà l'Expedició Reial fou Tartareu, localitat en la qual foren rebuts amb la màxima solemnitat que el context va permetre. No obstant això, les autoritats de Tartareu no foren avisades amb temps per a poder preparar les catorze mil racions d'avituellament que requeria l'Expedició Reial. Emperò, la casualitat volgué que coincidissin amb la celebració d'un casament i això els va permetre menjar una mica de pa negre.⁸⁷⁵ El fet que les autoritats de Tartareu no fossin advertides amb temps no fou fruit d'un descuit, sinó que la intenció de l'Expedició era no advertir els pobles per on passaven per evitar que els espies isabelins poguessin avisar a la tropa opositora. Ara bé, les mesures de precaució que l'Expedició adoptà durant el seu recorregut per Catalunya motivà situacions de recel entre els pagesos i la tropa navarresa. En molts pobles, a fi de no exhaurir les reserves d'aliment pròpies del municipi, molts pagesos no declaraven el gra que posseïen i evitaven així haver-lo de servir. Cal entendre que, per a un sol municipi, no era la mateixa càrrega haver de preparar els milers de racions que requeria l'Expedició utilitzant les reserves pròpies que posar-se d'acord amb els pobles circumdants i repartir l'aportació.⁸⁷⁶

Fins el dia 12 de juny de 1837, no va tenir lloc el primer enfrontament entre isabelins i carlins. El lloc de la batalla entre ambdós bàndols fou Gra, a les planures de la Segarra. L'acció acabà resultant desfavorable als carlins, els quals no només patiren nombroses baixes, sinó que es van veure afectats per seriosos desacords interns. En un moment del combat, les tropes comandades per Porredon tenien ordres d'entrar en escena però, davant la dimensió del combat i les característiques del mateix⁸⁷⁷, van decidir retirar-se precipitant d'aquesta manera la derrota carlina.⁸⁷⁸ Amb tot, l'Expedició Reial va poder prosseguir el seu viatge en direcció a la capital del carlisme català: Solsona.

El baró de Meer, aleshores capità general de Catalunya dins el bàndol isabelí, es va concentrar a Cervera perquè no tenia menjar, sabates ni diners per a fer front les despeses de l'Exèrcit però, per estupefacció dels aliats anglesos, després d'haver obtingut l'avituellament i els diners, va romandre tota una setmana inactiu a Cervera.⁸⁷⁹ L'1 de maig de 1837, les autoritats militars havien notificat a l'Ajuntament de Barcelona la manca recursos i la impossibilitat de poder fer efectives les lletres que, des de Madrid, els havien fet arribar. L'Ajuntament respongué negativament a la sol·licitud queixant-se dels abusos que, segons el Consistori, l'organigrama administratiu militar havia provocat tot portant a aquella situació de penúria.⁸⁸⁰

Finalment, el dia 15 de juny, Carles Maria Isidre de Borbó –Carles V per als carlins– entrava solemnement a Solsona. Les festes que s'hi varen celebrar foren molt reeixides, congregant-s'hi una gran multitud de persones, militars i eclesiàstics, entre altres. Dues setmanes endarrere, aproximadament, ja era públic que la Junta Superior comptava amb el mínim de sis membres. Des de Solsona, i amb data de 2 de juny de 1837, s'havia fet circular una proclama de la Junta Superior carlina, en la qual

⁸⁷⁵ BULLÓN (1986: 88-89).

⁸⁷⁶ BULLÓN (1986: 89); LABANDERO (1847: 90-91).

⁸⁷⁷ Porredon, essent natural de les altes muntanyes catalanes, no estava acostumat a moure's en planures i tampoc amb grans unitats de combat.

⁸⁷⁸ Pel que fa a la batalla de Gra, es pot consultar BURGO (1981: 196-197); BULLÓN (1986: 91-94); MUNDET (1990: 205-207); OLLÉ (1994: vol. 2, 208-209).

⁸⁷⁹ BULLEN; STRONG (1985: 672 i 674).

⁸⁸⁰ OLLÉ (1994: vol. 2, 204).

apareixien les signatures del president interí Jacint d'Orteu, Bartomeu Torrabadella, Narcís Ferrer, Josep Ignasi Dalmau, Josep Ventós i, Joan Minoves com a secretari.⁸⁸¹

Si la presència de Carles Maria Isidre de Borbó a Solsona suposà la defensa pública dels carlins catalans de la causa del Rei, també implicà certs canvis dins els plans de la Junta. La Junta Superior, comptant amb sis membres, ja no tenia l'obligació de designar nous vocals. Amb tot, durant la seva estada a Solsona, Carles Maria Isidre de Borbó va aprofitar per nomenar dues persones més per a que s'incorporessin a l'Administració pública dels carlins a Catalunya i garantissin el control i la gestió dels recursos i del patrimoni reial. Aquests dos fixatges eren Gaspar Díaz de Labandero, qui s'integraria a l'organigrama com a intendent civil i militar de Catalunya, i Antonio Gervasio Sanz y Sanz, qui ho faria com vocal fiscal de la Junta Superior.⁸⁸²

Gaspar Díaz de Labandero y Cuadrillero Cevallos Rubin de Celis

Nascut el 12 d'agost de 1804 a Aguilar de Campoo, era fill de Pedro Alcántara Díaz de Labandero. La primera activitat política i militar que se li coneix s'emmarca en el Trienni Liberal, quan, essent molt jove i instigat pel seu pare, pren les armes contra el sistema constitucional.⁸⁸³ Als anys vint del segle XIX, Gaspar Díaz de Labandero exercia d'interventor al Tribunal de Compte de Madrid. En aquest destí va conèixer María Paz Gascón y Loarte, amb qui contrauria matrimoni el 1830.⁸⁸⁴

Després d'iniciar-se la guerra de 1833, es va presentar al bàndol carlí tan bon punt li fou possible. El 28 de juliol de 1834, fou designat per Reial ordre com a cap del cos d'administratius de l'Expedició de Castella la Vella, sota el comandament d'Ignacio Alonso Cuevillas. Al cap de poc més d'un any, el 17 de desembre de 1835, Gaspar Díaz de Labandero fou nomenat ordenador de l'exèrcit d'operacions de Navarra i províncies basques. El 28 d'abril de 1836, en compensació per la seva participació a la conquesta de Lekeito, va ser agraciat pel monarca amb els honors d'intendent. En dirigir-se l'Expedició Reial a Catalunya, en data de 14 de maig de 1837 Gaspar Díaz de Labandero va rebre el nomenament en propietat d'intendent de l'exèrcit d'operacions de Navarra i províncies basques.⁸⁸⁵ Trobant-se ja a Solsona, va rebre el nomenament d'intendent civil i militar de la província catalana.⁸⁸⁶

Des del primer moment, es va mostrar molt actiu en les seves resolucions. Va impulsar la Junta d'Hospitals, la fabricació d'armes i pólvora, així com l'abastament general de les necessitats de l'exèrcit. Va gestionar també el Reial patrimoni, a través de concursos públics d'explotació que s'anunciaven regularment al diari oficial. Però, Gaspar Díaz de Labandero també va rebre nombroses crítiques i acusacions de frau, algunes de les quals procedien del mateix exèrcit. També se l'arribà a vincular de manera expressa i directa amb la conspiració orquestrada per destituir i assassinar el comte d'Espanya.⁸⁸⁷ Tanmateix, uns quinze dies després de la destitució del comte d'Espanya per part de la Junta Superior, Gaspar Díaz de Labandero va ser impel·lit a abandonar la Intendència, acció que no va realitzar immediatament. Cinc dies després, Díaz de Labandero altra vegada va ser instat a abandonar el seu càrrec, però continuà

⁸⁸¹ *Gazette de France* (París, 22 de juny de 1837), s/n, p. 4.

⁸⁸² MUNDET (1990: 211).

⁸⁸³ AGMS. Expedient personal Pedro Alcántara Díaz de Labandero.

⁸⁸⁴ AHN. Fondo FC-M^oHacienda,521,Exp.4228.

⁸⁸⁵ AGMS. Expedient personal de Gaspar Díaz de Labandero.

⁸⁸⁶ MUNDET (1990: 211).

⁸⁸⁷ Entre altres, el mateix LICHNOWSKY (1942: 44); RAMOS (2016: 147).

sense donar resposta a la Junta. Finalment, el 28 de novembre de 1839, Labandero fou separat de la Intendència catalana.⁸⁸⁸ Va romandre un temps més a Berga, en espera de rebre el permís que li permetria traspasar l'Ebre i adherir-se al bàndol de Cabrera per a servir-hi com a intendent. Finalment, a les darreries de gener de 1840, va rebre l'ordre i va marxar de Berga en direcció a Flix on hi arribaria cap el 18 de febrer.⁸⁸⁹ Pocs mesos després, el 8 de juny d'aquell mateix any, Labandero tornà a Catalunya com a intendent amb Cabrera al capdavant. No obstant això, en acabar la guerra traspasà la frontera juntament amb Cabrera.⁸⁹⁰ El 1847, Gaspar Díaz de Labandero s'acollí a indult de la reina, el qual li fou sancionat. De 1865 a 1868, fou alcalde de Toledo. Posteriorment, es va traslladar a Madrid on hi residiria fins a les darreries dels seus dies. El 1874, en temps de la Tercera Guerra Carlina, Labandero fou desterrat a Zarautz. Tot i que aquesta localitat acabaria essent ocupada pels carlins, Labandero no va voler participar en l'aixecament. Procurà evitar qualsevol compromís polític, motiu pel qual va sol·licitar el passaport per marxar a França. Acabada la guerra, tornà a Madrid on hi moriria el 27 de maig de 1882.⁸⁹¹

Antonio Gervasio Sanz y Sanz

Va néixer al municipi de Riaza, a la província de Segòvia, cap al 1790.⁸⁹² El 1816, es va presentar a unes oposicions per a la canongia magistral de Sigüenza, essent doctor en teologia per Osma.⁸⁹³ Si bé no va guanyar aquelles oposicions, va acabar exercint de professor de filosofia, de sagrada escriptura i de llengua hebrea al Seminari Conciliar de Sigüenza.⁸⁹⁴ Per Sigüenza hi van passar personalitats com ara Francisco López Borricón⁸⁹⁵ (1814-1815), Pablo Jesús Corcuera (1804-1824) i Víctor Damián Sáez (1804-1816).⁸⁹⁶ Al novembre de 1824 es promou una canongia per trasllat del seu titular, Juan Sáez Gamboa, a una altra situada a Cuenca.⁸⁹⁷ Finalment, el febrer de 1825, Antonio Gervasio Sanz va obtenir la canongia de Sigüenza, però hi va romandre molts pocs mesos vist que, als inicis de juliol d'aquell mateix any, va fer una permuta de la seva plaça amb José Joaquín Sáez, ardiaca a Tortosa.⁸⁹⁸ En el seu nou destí, la diòcesi de Tortosa, hi havia acabat d'aterrar Víctor Damián Sáez com a nou bisbe.⁸⁹⁹

Cap al 1826, fou ardiaca de Borriol i professor de llengua hebrea al Seminari.⁹⁰⁰ Antonio Gervasio Sanz va participar activament en la vida pública de la diòcesi de Tortosa essent una persona molt propera al bisbe Sáez. Amb tot, a partir de 1833, el seu nom va aparèixer a la llista de sospitosos de carlisme, realitzada per Tomàs Bretón, governador militar de Tortosa. L'octubre de 1833, Antonio Sanz va ser confinat i, tres

⁸⁸⁸ LABANDERO (1847: 82).

⁸⁸⁹ LABANDERO (1847: 126-127).

⁸⁹⁰ LABANDERO (1847: 128).

⁸⁹¹ La major part de les dades han estat extretes de l'AGMS. Expedient militar de Gaspar Díaz de Labandero.

⁸⁹² VINAIXA MIRÓ, J. R. (2006). *Tortosa en la guerra dels Set Anys (1833-1840)*. Valls: Cossetània, p. 282.

⁸⁹³ OLEA ÁLVAREZ, P. (1994). "El Cabildo Catedral de Sigüenza durant el siglo XIX (II)". *Anales Saguntinos*. [Sigüenza], núm. 10, p. 108.

⁸⁹⁴ HIDALGO, D. (1864). *Boletín bibliográfico español*. Madrid: Imprenta Escuelas Pías, vol. 5, p. 3.

⁸⁹⁵ A més, Francisco López Borricón s'havia doctorat en Teologia a Sigüenza el 1802 (OLEA, 1994: 105).

⁸⁹⁶ OLEA (1994: 89-128).

⁸⁹⁷ *Diario Balear* (Palma de Mallorca, 13 de novembre de 1824), núm. 44, p. 3.

⁸⁹⁸ OLEA ÁLVAREZ, P. (1993). "El Cabildo Catedral de Sigüenza durant el siglo XIX (I)". *Anales Saguntinos*. [Sigüenza], núm. 9, p. 84.

⁸⁹⁹ CÁRCEL (1975: 501); OLEA (1993: 80).

⁹⁰⁰ SÁNCHEZ DE HAEDO (1826: 303 i 306).

anys després, els seus béns foren confiscats.⁹⁰¹ Es desconeix la data en què es va escapar del seu confinament, però el cert és que es va adherir al bàndol carlí i va ser confessor de Joaquín Elío.⁹⁰²

L'any 1837 va seguir a l'Expedició Reial i, en el seu pas per Solsona, fou designat vocal fiscal de la Junta Superior Governativa de Catalunya, juntament amb l'intendent Gaspar Díaz de Labandero.⁹⁰³ S'hi va integrar ràpidament, el 18 de juliol de 1837, apareixia signant proclames com a vocal de la Junta Superior.⁹⁰⁴ Ara bé, Antonio Sanz observà algunes irregularitats en les pràctiques d'aquest organisme. Per exemple, s'adonà que els vocals interins no cessaven del seu càrrec i ningú tenia prou força com per a obligar-los. Així mateix, el propi comandant general de Catalunya estava essent privat d'ocupar la presidència, ja que la seguia ostentant Jacint d'Orteu.

Durant la sessió reservada de la Junta Superior del 7 de setembre de 1837, es va decidir que Antonio Sanz i el marquès de Monistrol fossin comissionats per a felicitar el comte de Negrí al seu pas per Berga.⁹⁰⁵ Després, es perd la pista de Sanz fins que, el 30 de setembre d'aquell mateix any, la premsa del moment difon una notícia curiosa:

A Tortosa corre la veu que uns mil navarresos, amb Urbiztondo al capdavant, han passat per Flix. Acompanyant aquest destacament, també hi ha membres de la Junta Superior carlina de Catalunya, entre els quals Víctor Damián Sáez, bisbe de Tortosa.⁹⁰⁶ No en va, a partir d'aquestes setmanes, Antonio Sanz és localitzat entre les files de Cabrera. Sembla ser que va recuperar l'ardiaconat de Borriol i seguia titulant-se vocal de la Junta Superior de Catalunya.⁹⁰⁷ El mateix any de 1837, Antonio Sanz és nomenat sotsdelegat general de la croada dels Regnes d'Aragó, València i Múrcia.⁹⁰⁸ Durant aquest període, va promoure activament la venda i circulació de butlles carlines.⁹⁰⁹ En acabar la guerra, Antonio Sanz va emigrar a França tot i que, uns pocs anys més tard, va retornar a la diòcesi de Tortosa.

El 1852, Antonio Sanz va ser promogut com arxipreste de Tortosa.⁹¹⁰ La seva activitat a la Catedral de Tortosa va ser intensa. Va publicar un llibre titulat *Daniel o la proximidad del fin del mundo* que, a partir de juliol de 1862, s'anunciava a la premsa.⁹¹¹ Dos anys després, però, la seva obra va ser prohibida per la Congregació de l'Índex.⁹¹² Cap a l'abril de 1884, es difongué la notícia que Antonio Sanz es trobava molt malalt.⁹¹³ És possible que, poc després, Antonio Sanz morís a Tortosa, ja que no se'n torna a tenir més notícies.

⁹⁰¹ VINAIXA (2006: 282).

⁹⁰² SANTIRSO (2005: 233).

⁹⁰³ MUNDET (1990: 211).

⁹⁰⁴ Es pot consultar el text sencer a FERRER; TEJADA; ACEDO (2010: tom XIII, 331-332).

⁹⁰⁵ SANTIRSO (2005: 42).

⁹⁰⁶ *Diario Constitucional de Palma* (Palma de Mallorca, 15 d'octubre de 1837), núm. 15, p. 3. El bisbe Sáez es va retirar a la seva localitat a Sigüenza. Estava molt malalt i desmoralitzat. Va acabar morint el 1837, poques setmanes després del seu pas per Flix. Tanmateix, la notícia de la seva defunció no es va donar a conèixer fins el 1839. Vegeu *La Esperanza* (Madrid, 8 d'octubre de 1850), núm. 1843, p. 2.

⁹⁰⁷ MUNDET (1990: 211 nota 6). Mundet diu que aleshores és quan nomenen Sanz ardiaca a Borriol, però s'ha pogut comprovar que, molts anys abans de començar la guerra, ja ho era.

⁹⁰⁸ VINAIXA (2006: 282).

⁹⁰⁹ SANTIRSO (2005: 233).

⁹¹⁰ *La Esperanza* (Madrid, 29 d'abril de 1852), núm. 2316, p. 2.

⁹¹¹ *La Regeneración* (Madrid, 4 de juliol de 1862), núm. 161, p. 4.

⁹¹² *El Contemporáneo* (Madrid, 17 de setembre de 1864), núm. 1.134, p. 3.

⁹¹³ *La Dinastía. Diario político, literario y mercantil* (Barcelona, 28 d'abril de 1884), núm. 342, p. 1.

NÒMINA DE LA JUNTA SUPERIOR INTERINA CONSTITUÏDA EL JULIOL DE 1837

Nom	Càrrec	Entrada	Sortida
Jacint d'Orteu i d'Altimir	Vicepresident	Gener 1837	Juliol 1840
Gaspar Díaz de Labandero	Intendent	Juny 1837 Juny 1840	Gener 1840 Juliol 1840
Antonio Gervasio Sanz y Sanz	Vocal	Juny 1837	Setembre 1837
Bartomeu Torrabadella i Badia	Vocal	Gener 1837	Juliol 1840
Narcís Ferrer Budoï	Vocal	Gener 1837	Juliol 1840
Josep Ventós Santaló	Vocal	Gener 1837 Febrer 1840	Abril 1838 Juliol 1840
Joan Minoves	Vocal	Gener-Febrer 1837	Agost 1837
Josep Ignasi Dalmau i de Baquer	Vocal	Maig-Juny 1837	Juliol 1840

Font: elaboració pròpia

La Junta Superior definitiva

En aquells moments, per als carlins, la situació en què es trobaven tenia un aspecte immillorable. El seu domini per Catalunya anava creixent i així ho transmetien arreu. Un escrit publicat a la premsa francesa deixava entreveure que bona part del Principat català estava a favor de la causa reialista. També anunciava que els carlins catalans s'estaven organitzant de manera decent i comptaven amb el vist i plau del monarca. Tanmateix, es tracta d'una visió idealitzada de la realitat més immediata, la qual no està exempta de nombrosos matisos de plantejament.

Sobre la Junta Superior s'especificava que estava composta per vint-i-tres membres i, a més, que el seu president era un «Grande de España».⁹¹⁴ Calia transmetre una imatge de grandiloquència política i, per aquesta raó, s'enunciava la quantia total de vocals i es ressaltava el fet que el seu president fos un aristòcrata que, com a *Grande*, formava part de l'elit de la noblesa d'Espanya. Aquesta imatge, però, no coincidia amb la situació veritable de la Junta Superior. De fet, aquest mateix document emprava el subterfugi de no llistar el nom de tots els seus vint-i-tres components, enunciant tan sols el dels sis vocals presents a l'entrada de Carles Maria Isidre de Borbó a Solsona. Un altre punt que caldria matisar és l'enunciat que assevera que el president de la Junta Superior és un «Grande de España» -al·lusió directa al comte d'Espanya-, si tenim en compte que a conseqüència de la seva detenció a França a les darreries de 1835 no podia exercir com a president. L'autor del text no tingué en consideració la comandància accidental de Guergué, segon comandant general de Catalunya quan el comte va ser detingut, així com tampoc el posterior pas de Burjó. Encara menys, es comptava amb la següent designació de Maroto com a comandant general ni en el fet de com aquest va delegar la comandància a Royo. Així mateix, l'autor d'aquest escrit obvià altres detalls importants, com ara la designació recent d'Antonio Gervasio Sanz en el càrrec de vocal fiscal de la Junta Superior i de Gaspar Díaz de Labandero en el lloc d'intendent civil i militar.

⁹¹⁴ *Gazette du Languedoc* (Toulouse, 30 de juny de 1837), núm. 1108, p. 3; *Gazette de France* (París, 4 de juliol de 1837), s/n, p. 3, vegeu Apèndix documental número 1.

La consolidació del carlisme a Catalunya va seguir avançant, malgrat els nombrosos contratemps existents i les dissensions internes de la classe dirigent. La Junta Superior seguia queixant-se al pretendent de les estratègies militars de Rojo, aleshores comandant general de Catalunya. Per a la Junta calia prioritzar la conquesta de poblacions però, per a Rojo, era prioritari acabar amb l'exèrcit isabelí.⁹¹⁵ Carles Maria Isidre de Borbó era coneixedor de les intrigues existents dins el bàndol carlí a Catalunya i de les dificultats que tenien els comandants generals que hi destinava per fer-se respectar pels caps militars catalans, els quals «obran en sus respectivos distritos como unos reyecitos». Per aquest darrer motiu, el pretendent carlí, trobant-se a Vinaixa el 26 de juny de 1837, just abans d'abandonar Catalunya, va ascendir Antonio de Urbiztondo al grau de mariscal de camp i el va nomenar nou comandant general de Catalunya.⁹¹⁶

No sembla que la incorporació d'Urbiztondo a la comandància general de Catalunya fos realment immediata. Més de deu dies després del seu nomenament, el 9 de juliol de 1837, Urbiztondo va prendre el comandament de l'exèrcit de Catalunya podent, així, disposar les seves primeres mesures.⁹¹⁷ Fou a l'endemà de prendre la comandància, que, des del poble d'Avià, va emetre una ordre general dirigida als catalans, la qual, val a dir, no es va publicar al diari oficial del carlisme, *El Joven Observador*, fins al cap d'una setmana després.⁹¹⁸

Realitzades unes primeres operacions d'observació, el dia 11 de juliol de 1837 van començar les primeres operacions militars carlines contra Berga. Just l'endemà, la ciutat de Berga es va rendir (12 juliol) i, en els dies següents, també van passar a mans carlines els pobles de Gironella (13 de juliol)⁹¹⁹, Bagà (17 de juliol)⁹²⁰, Prats de Lluçanès (18 de juliol)⁹²¹, Tuixent (19 juliol)⁹²² i Ripoll (27 juliol).⁹²³ Davant l'èxit, Urbiztondo volia seguir endavant amb l'ocupació de places isabelines, però aquesta vegada començaria a trobar-se amb seriosos contratemps. Si el següent objectiu era Sant Joan de les Abadesses, aviat s'hauria de retirar d'aquest punt per deficiència logística i retornar a Berga.⁹²⁴ Des de la capital del carlisme, Urbiztondo va sol·licitar a la Intendència informació sobre la capacitat logística de què disposaven. En data de 31 de juliol, Labandero va respondre a la petició, tot indicant a la seva carta que la Mestrança estava treballant en la fosa de granades i canons, que s'estaven fabricant cartutxos i que la Fàbrica de Pólvora s'estava ultimant. Segons Labandero, els problemes en la logística

⁹¹⁵ MUNDET (1990: 210).

⁹¹⁶ *Teatro de la guerra...* (1849: llibre 1, secció 2, 35). És ben probable que aquests autors es basessin en el full de serveis de l'exèrcit d'Urbiztondo per afirmar que el seu nomenament tingué lloc el dia 26, però, segons el manuscrit de Sacanell i altres autors, el nomenament va tenir lloc el dia 27 (BULLÓN, 1986: 102; SAGARRA, 1935: vol. 1, 134; MUNDET, 1990: 213). Algun altre autor ha senyalat que, en realitat, va ser nomenat el dia 13 de juliol de 1837 a Solsona, data en la qual també va ser ascendit (SANTIRSO, 2005: 238). Segons el document donat a conèixer per Pardo, en què apareixen els noms de tots els oficials carlins reconeguts per Don Carlos, Antonio Urbiztondo fou ascendit al grau de mariscal de camp el 26 de juliol de 1837 (PARDO, 1990: 165).

⁹¹⁷ *Teatro de la guerra...* (1849: llibre 1, secció 2, 48).

⁹¹⁸ *El Joven Observador* (s/l, 8 de juliol de 1837), núm. 48, p. 192.

⁹¹⁹ *Teatro de la guerra...* (1849: llibre 1, secció 2, 48).

⁹²⁰ *El Joven Observador* (s/l, 22 de juliol de 1837), núm. 52, p. 205.

⁹²¹ *Teatro de la guerra...* (1849: llibre 1, secció 2, 48).

⁹²² Datació atribuïda a partir de la notícia publicada al periòdic carlí, *El Joven Observador* (s/l, 22 de juliol de 1837), núm. 52, p. 208.

⁹²³ BOIXÉS (1995: 61).

⁹²⁴ *Teatro de la guerra...* (1849: llibre 1, secció 2, 48).

tenien a veure amb els entrebancs que posava el governador militar de la plaça que, per bé que era de la confiança d'Urbiztondo, l'intendent el considerava una «nulidad».⁹²⁵

Mentrestant, Urbiztondo s'anava impacientant. Estava al corrent de les intrigues existents dins el bàndol carlí català i de les males praxis de les partides. També era coneixedor del poder i la influència del molts caps militars, així com del tràfic d'influències existent dins la Junta Superior. De fet, va viure en primera persona molts d'aquests abusos. S'adonava que la seva situació era fràgil i que només podia refiar-se de les unitats més properes que tenia, integrades per ferits i dispersats de l'Expedició Reial.

A mesura que passava la guerra, es patentitzava una incidència que pesava en l'interior dels carlisme català. Talment com si seguís en plena vigència el Dret d'Estrangeria, hi havia una forta reticència cap a tots aquells oficials públics i militars que no eren oriünds de Catalunya. A més, des de l'Estat Major de l'Expedició Reial, li havien reclamat amb urgència tots els soldats navarresos i castellans disponibles, cosa que li fou un cop molt dur. Si bé, intentà negar-s'hi, Urbiztondo va acabar cedint i perdent el seu nucli fort. Tot i les primeres victòries, Urbiztondo va mudar el seu humor i es va desfer en queixes contra el Quarter Reial, la Junta Superior i qualsevol que el rodejava.⁹²⁶

D'altra banda, l'ocupació de Berga fou la vertadera revulsió que els carlins de Catalunya havien esperat. Certament, la població berguedana es trobava en un punt immillorable, ja que se situava enmig d'un creuament de camins.⁹²⁷ Des d'aquest enclavament, es podia arribar en poc temps a qualsevol punt de Catalunya. A més, després del setge carlí, Berga no havia resultat massa afectada i els desperfectes eren mínims. Per tant, les possibilitats logístiques que oferia eren importants. Es trobava a poca distància de fonts d'aprovisionament i de camps de conreu. També gaudia d'un curs d'aigua destacable i de ramaderia, mentre que l'orografia muntanyosa oferia aixopluc en cas de necessitat. Berga era la segona ciutat, que era seu de partit judicial, que els carlins ocupaven i, a diferència de Solsona, va ser presa amb molt menys esforç bèl·lic i sense especials repercussions en les infraestructures locals. Així doncs, ateses aquestes circumstàncies, molts dels vocals de la Junta Superior, que havien estat convocats per Reial ordre de 2 de juny de 1836, s'encaminaren cap a Berga a prendre possessió del seu càrrec.

En dos mesos de temps, des de mitjan juliol fins al setembre de 1837, van anar arribant els membres designats per a formar part de la Junta Superior de Catalunya. Sembla que l'arribada dels candidats proposats arran de la Reial ordre de 2 de juny de 1836 no va ser ben vista per bona part dels membres que fins aleshores constituïen la Junta Superior. Aquest rebuig cap als nous integrants del carlisme dirigent també s'estengué cap a tots aquells militars que, poc a poc, anaren ampliant les files del carlisme català. Molts recriminaren a aquests nous «casacas»⁹²⁸ que sortissin dels punts fortificats quan la feina més important i dura ja estava feta.

⁹²⁵ FERRER; TEJADA; ACEDO (2010: tom XIII, 368).

⁹²⁶ LABANDERO (1847: 192-193).

⁹²⁷ A la zona de Berga hi havia dues línies de comunicacions importants. La primera anava de Barcelona a Berga, via Manresa, i pujava fins a traspasar els Pirineus. Una segona línia important eren els camins existents que connectaven Sort, la Seu d'Urgell, Solsona, Berga, Borredà, Vic i Girona.

⁹²⁸ Terme que fa referència a una de les peces més pròpies de la indumentària militar. En aquesta ocasió, s'empra com a referència dels voluntaris que van sortir dels punts fortificats (controlats pels isabelins), després de la conquesta de Berga.

Tot i que, en aquells moments, només disposaven dels assentaments de Solsona i de Berga, molts carlins tenien la sensació que la victòria estava assegurada. Aquesta confiança desmesurada ja la tenien els cabdills de 1834 i 1835, els quals aleshores només comptaven amb unes unitats de combatents molt reduïdes. Però, sobretot, hi havia un element que irritava especialment als dirigents veterans, i era el discurs que aportarien els nouvinguts. Per als nous membres de la Junta es podia parlar de perdó, creien fermament que hi havia liberals que eren «hombres de bien». Al parer d'aquests nous vocals, molts liberals farien franca submissió a Carles Maria Isidre de Borbó si el seu govern actués amb prudència i la força de les armes li fos favorable.⁹²⁹ Igualment, arran de la caiguda de Berga, moltes localitats catalanes van deixar de respondre les ordres i la correspondència provinents de les autoritats isabelines de Barcelona per passar a assumir la plena obediència a les autoritats carlines de Berga.⁹³⁰ Mentrestant, els nous membres de la Junta Superior anaven arribant a la nova capital del carlisme català.

Mateu Sampons i Sarri

Va néixer a Solsona cap al 1780.⁹³¹ Tot i la manca de dades, s'ha afirmat que, en temps de la Guerra de la Independència, Sampons fou un constitucionalista exaltat.⁹³² Sampons va viure a Tortosa, on hi va romandre la major part de la seva vida. Com a mínim des de 1818, Mateu Sampons va treballar a l'Ajuntament de Tortosa, exercint-hi el càrrec de síndic procurador.⁹³³

El 1820 encara formava part del Consistori tortosí, aleshores mostrant-se un fervent reialista. Precisament, per aquesta afecció al reialisme, Mateu Sampons, juntament amb diversos membres de l'Ajuntament de Tortosa i altres elits locals, va acabar essent empresonat el setembre de 1822.⁹³⁴ Després d'evadir-se, Sampons va participar en la Guerra Reialista contra el Trienni Liberal assolint el grau de capità dels Voluntaris Reialistes.⁹³⁵

Durant la Segona Restauració Ferrandina, el 1826 Sampons va ser capità dels Voluntaris Reialistes de Tortosa.⁹³⁶ Segons sembla, Sampons va participar en les conspiracions reialistes de 1825, 1826 i 1827.⁹³⁷ Per Reial ordre de 12 de març de 1830, Mateu Sampons esdevingué un dels agraciats per Ferran VII amb l'Escut de Fidelitat.⁹³⁸ Essent vidu, Sampons va ingressar a l'estament eclesiàstic i el 1833 va ser nomenat provisor oficial i vicari interí de la diòcesi de Tortosa pel bisbe Víctor Damián Sáez. No obstant això, va ser inclòs a la llista de sospitosos de reialisme que realitzà Tomàs Bretón, governador militar de Tortosa, qui especificà per al cas de Sampons que el confinament fos especialment lluny, a Salamanca.

⁹²⁹ TRESSERRA (1944: 19).

⁹³⁰ Serveix d'exemple el cas de Sant Boi de Lluçanès l'octubre d'aquest mateix any; AMSBL. Fons municipal. Llibre de diligències i resolucions donades per aquest Ajuntament de Sant Boi de Lluçanès, fol. 28.

⁹³¹ El lloc de naixement és extret de VINAIXA (2006: 284). La data és una suposició deduïda de la seva activitat professional, la qual ja havia començat abans del 1800. Essent advocat i, comptant els anys d'estudi i possibles anys de passant, situo el seu naixement vers el 1780.

⁹³² *Fastos...* (1839: 394).

⁹³³ ACA. Reial Audiència. Expedientes remitidos a la Real Audiencia y vistos en el Real Acuerdo de 1818, fol. 331v.-332v.

⁹³⁴ *El Indicador de los espectáculos y del buen gusto* (Madrid, 14 de setembre de 1822), núm.130, p. 665.

⁹³⁵ ACA. Reial Audiència. Capsa 31, expedient 419.

⁹³⁶ VINAIXA (2006: 284).

⁹³⁷ ANGUERA (1995: 258).

⁹³⁸ ACA. Reial Audiència. Cartas Acordadas 1830, fol. 50 r.-51 v.

La recomanació de Bretón respecte al destí de Sampons no es va fer efectiva, almenys fins el 1836. En aquest darrer any Sampons va ser destituït com a vicari de la diòcesi i va rebre l'ordre de desterrament. El seu substitut va ser el canonge Ramón Manero, qui ocuparia el càrrec fins el 1837 en ser expulsat de Tortosa.⁹³⁹ Es desconeix quin destí es va donar a Sampons però, en aquest mateix any de 1836, va emigrar a França passant a residir a Perpinyà.⁹⁴⁰ Tot sembla indicar que després de l'ocupació de Berga, Mateu Sampons va ser el primer vocal en arribar a la nova capital del carlisme català. El 18 d'agost de 1837, ja apareixia com a vocal de ple dret en una proclama de la Junta Superior.⁹⁴¹ Des del primer moment, es va mostrar molt actiu en la seva activitat, formant part de la Junta d'Hospitals creada per Labandero.⁹⁴² De les cent seixanta-dues sessions transcrites en el conegut com a Llibre dels Acords Reservats de la Junta Superior, Sampons va assistir al vuitanta per cent de les sessions que s'hi realitzaren. En la sessió del 26 d'octubre de 1839, celebrada a la rectoria d'Avià, no va discutir la destitució del comte d'Espanya creient que era una decisió de Don Carlos. Ara bé, tan bon punt s'assabentà dels primers detalls del seu assassinat i de la prompta destitució de Labandero, juntament amb Manuel Millà, mostrà la seva disconformitat davant la resta d'integrants de la Junta, arribant a marxar a Bourges per intentar impedir les destitució de l'intendent.⁹⁴³

Acabada la guerra, s'exilià a França, retornant en algun moment de la quarta dècada del segle XIX. El 1851 ja tornava a oficiar missa a Tortosa.⁹⁴⁴ Anys després, el 1866, encara seguia viu i residint a Tortosa.⁹⁴⁵

Joaquim Escrivà de Romaní i Taverner

Fill dels barons de Beniparrell, Joaquim Escrivà de Romaní va néixer a València el 25 de febrer de 1793.⁹⁴⁶ Tot sembla indicar que els barons de Beniparrell van entrar en contacte amb els marquesos de Monistrol el 1822, quan aquest darrer va ser traslladat per raó de l'exèrcit a València.⁹⁴⁷ Just un any després, Joaquim Escrivà de Romaní va contraure matrimoni amb Maria Francesca Dusai i Fivaller, filla gran del marquès de Monistrol.⁹⁴⁸ El nou matrimoni es va traslladar a viure a Catalunya. Dos anys després, la seva cunyada, Maria Anna Dusai i Fivaller va contraure núpcies amb Josep Maria Despujol i Ferrer de Sant Jordi –a partir de 1832 ostentaria el títol de comte de

⁹³⁹ CARIDAD (2014: 571).

⁹⁴⁰ VINAIXA (2006: 284-285).

⁹⁴¹ FERRER; TEJERA; ACEDO (2010: tom XIII, 79). Es pot consultar el text íntegre a *Gaceta Oficial* (Oñate, 15 d'agost de 1837), núm. 189, p. 858.

⁹⁴² LABANDERO (1847: 190-191).

⁹⁴³ LABANDERO (1847: 107-109).

⁹⁴⁴ *El Áncora* (Barcelona, 17 d'agost de 1851), núm. 594, p. 758.

⁹⁴⁵ *El Pensamiento español* (Madrid, 11 de desembre de 1866), núm. 2132, suplement 2, s/p.

⁹⁴⁶ <http://dbe.rah.es/biografias/19488/jose-maria-escriva-de-romani-y-dusay> [Consulta actualitzada a 16 de juliol de 2018].

⁹⁴⁷ La notícia sobre el trasllat a València es pot consultar a *Diario constitucional, político y mercantil de Palma* (Palma de Mallorca, 14 d'agost de 1822), núm. 45, p. 2.

⁹⁴⁸ MUNDET (1990: 145). Existeix una certa divergència en la data de l'enllaç. Alguns autors afirmen que les núpcies van tenir lloc el 1825 (SANTIRSO, 2005: 149). Ferran de Sagarra, qui elaborà un esbós biogràfic sobre Joaquim Escrivà de Romaní, no va afirmar en cap moment la data de l'enllaç (1935: tom I, 143). Igualment, altres autors han senyalat que, en realitat, l'enllaç va tenir lloc el 1822. Entre altres, aquest és el cas de ORTIZ DE LA VEGA, M. (1854). *Las Glorias Nacionales*. Barcelona: Imprenta de Luis Tasso, vol. 6, p. 844. Rere aquest autor s'amagava, en realitat, Ferran Patxot.

Fonollar—. El 7 d'octubre de 1825, Francesc de Paula Dusai i de Marí, marquès de Monistrol, va morir sobtadament.⁹⁴⁹

De resultes del matrimoni anteriorment mencionat i de la defunció del titular, Joaquim Escrivà de Romaní va esdevenir el nou marquès de Monistrol. Va participar activament en la vida de la ciutat de Barcelona. El 1833, estava exercint com a síndic procurador del Consistori barceloní.⁹⁵⁰ Amb la mort de Ferran VII, el marquès de Monistrol va romandre a la ciutat comtal, col·laborant amb les noves institucions isabelines. L'abril de 1834 es publicà la composició de la Junta d'assessorament a Manuel Llauder, aleshores capità general de Catalunya. Els integrants d'aquesta Junta eren Pedro Martínez de San Martín, bisbe de Barcelona; Antonio de Barat, intendent; els subdelegats de Foment; Joaquín Rey, auditor de guerra; Albert Pujol, canonge; Joan Homs; el marquès de Monistrol; el baró de Foxà; Josep Plandolit; Ramon de Ciscar, i Manuel Lassala.⁹⁵¹

El juny de 1834, Joaquim Escrivà de Romaní, marquès de Monistrol, surt designat com un dels electors per a la Junta de la Província.⁹⁵² Tot sembla indicar que el 1835, segurament després de les bullangues d'aquell estiu, el marquès de Monistrol es va absentar de Barcelona. Als inicis del nou any, seguia estant fora d'Espanya. En un primer moment va residir a Perpinyà i, posteriorment, el setembre de 1836, es trobava a Montpeller. En aquesta nova localitat va ser on, a través d'un escrit presentat al cònsol d'Espanya va jurar la Constitució política de 1812.⁹⁵³ Després de l'ocupació carlina de Berga, l'agost de 1837, el marquès de Monistrol es va traslladar a la nova capital del carlisme català a prendre possessió del càrrec de vocal.⁹⁵⁴ Ben aviat, va prendre part activa en el carlisme català participant en totes les iniciatives de la Junta Superior. Emperò, les tensions internes i els retrets constants entre els nousvinguts i els membres de la Junta anterior que no abandonaven el seu càrrec va enterbolir notòriament la política carlina.

Quan el juliol de 1838 arribà el comte d'Espanya a Berga, els principals títols nobiliaris de la Junta Superior es van impacientar, ja que esperaven que el nou comandant general els beneficiés regularitzant les gestions i l'organigrama de la Junta. Després que els carlins perdessin Solsona a mans del baró de Meer, les ínfulas d'alguns antics membres de la Junta Superior van exasperar els ànims del grup d'aristòcrates que havien dipositat les seves esperances en el comte d'Espanya. Sembla ser, però, que el comte d'Espanya va tenir en consideració els antics membres de la Junta, raó per la qual alguns dels aristòcrates mencionats van optar per abandonar la Berga carlina en direcció a França.⁹⁵⁵

Des de Vic, el 20 d'agost de 1838, s'informava que diversos carlins havien abandonat Berga per a dirigir-se al país veí. Entre ells hi havia dos cunyats: el marquès de Monistrol i el comte de Fonollar.⁹⁵⁶ El marquès de Monistrol va romandre a l'exili

⁹⁴⁹*Diario de Barcelona* (Barcelona, 13 d'octubre de 1825), núm. 282, p. 2398-2400.

⁹⁵⁰*Diario de Barcelona* (Barcelona, 25 de febrer de 1833), núm. 56, p. 445; MUNDET (1990: 145); SANTIRSO (2005: 228).

⁹⁵¹*El Vapor: periódico mercantil, político y literario de Cataluña* (Barcelona, 26 d'abril de 1834), núm. 50, p. 3-4

⁹⁵²*El Vapor: periódico mercantil, político y literario de Cataluña* (Barcelona, 22 de juny de 1834), núm. 76, p. 2.

⁹⁵³RODRÍGUEZ-MOÑINO (1984: 51); SANTIRSO (2005: 228).

⁹⁵⁴SANTIRSO (2005: 228).

⁹⁵⁵Sobre aquesta reacció segueixo les explicacions de LABANDERO (1847: 275) i de BOFARULL (200: 788-790).

⁹⁵⁶*La Presse* (París, 12 de setembre de 1838), s/n, p. 2. S'ha afirmat que, en realitat, el marquès de Monistrol va marxar més tard perquè va participar a la sessió de la Junta Superior del 21 d'octubre de 1838. Però, d'acord amb la transcripció, no es pot considerar vàlida aquesta data perquè el document no

francès fins el 1846.⁹⁵⁷ Amb tot, a la seva tornada, va mantenir una intensa activitat social i econòmica. L'agost de 1846 constava com a primer membre fundador de la Sociedad Agrícola Catalana, seguit del seu cunyat, el comte de Fonollar i el seu company de la Junta Superior, el marquès de Sentmenat.⁹⁵⁸ Tanmateix, el dia 9 de febrer de 1850, Joaquim Escrivà de Romaní, marquès de Monistrol, moria a Barcelona deixant una esposa vídua i deu fills.⁹⁵⁹

Ignasi Andreu Sans

Quan va arribar a Berga, Ignasi Andreu Sans va passar a formar part de la Junta Superior. Encara que va participar en les sessions reservades de la Junta, la seva activitat no fou de les més destacades ni intenses. Des del primer moment, es va posicionar a favor de les directrius reials de 2 de juny de 1836 i, per tant, del canvi d'organigrama dins la Junta Superior. Amb el pas dels mesos, va presenciar la marxa progressiva dels principals títols nobiliaris de la Junta Superior. Després que el comte de Fonollar i el marquès de Monistrol abandonessin la Junta, Ignasi Andreu Sans renuncià a les seves posicions polítiques legalistes i de signe reial, adoptant el pragmatisme del poder dominant dins la Junta. Finalment, es declinà pel sector universitari encapçalat per Bartomeu Torrabadella.⁹⁶⁰ Després de la destitució del comte d'Espanya i de l'intendent Labandero, Ignasi Andreu va ser un dels tres membres de la Reial Comissió d'Hisenda de Catalunya, un nou organisme creat a mida per poder controlar, gestionar i repartir tots els impostos i entrades de l'Administració pública carlina de Catalunya. Amb tot, ocupà aquest càrrec només durant uns pocs mesos ja que, el juliol de 1840, la guerra es donava per concloua.

Jaume Mur i Córdoba

Va néixer a Tortosa el 1783, essent fill de dues nissagues tortosines de llarga trajectòria política, cultural i, sobretot, econòmica.⁹⁶¹ Es coneixen molt poques dades dels seus primers anys de formació així com del seu comportament en temps de la Guerra de la Independència. Durant el Trienni Liberal (1820-1823), es va decantar pel reialisme degut a les seves conviccions religioses. Després de l'entrada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, amb el restabliment del règim absolutista de Ferran VII, el novembre de 1824 es publicà la notícia de la constitució d'una Junta de Beneficència de caire militar a Tortosa, en la qual Jaume Mur actuava com a tresorer.⁹⁶²

Pel que fa a l'aixecament de «Malcontents» de 1827, sembla ser que no hi va participar. Altrament, sí va col·laborar en els actes de recepció i besamans que es van organitzar a Tarragona amb motiu de la visita de Ferran VII l'octubre de 1827.⁹⁶³ El

està correctament acabat. No conté la firma del secretari de la Junta, atès que seria qui donaria validesa legal al document i, per tant, autenticitat a les dades que contindria. Es pot consultar l'acta a SANTIRSO (2005: 140).

⁹⁵⁷ SANTIRSO (2005: 228).

⁹⁵⁸ La llista completa inclou el marquès de Monistrol, el comte de Fonollar, el marquès de Sentmenat, el marquès de Llió, el baró de l'Abella, Josep Maria Serra, Joaquim de Castañer, Joaquim de Gispert, Augusto de Burgos, Erasme de Janer i de Gònima, Isidro Angulo i Ramon Bacardí (*Revista barcelonesa* (Barcelona, 16 d'agost de 1846), núm.3, p.47).

⁹⁵⁹ *Diario de Barcelona* (Barcelona, 10 de febrer de 1850), núm. 41, p. 820.

⁹⁶⁰ LABANDERO (1847: 276).

⁹⁶¹ Data de naixement extreta de la seva necrològica, veure *La Esperanza* (Madrid, 1 d'agost de 1856), núm. 3614, p. [2].

⁹⁶² *Diario de Barcelona* (Barcelona, 3 de novembre de 1824), n°. 308, p. 2628-2629.

⁹⁶³ *Diario de Barcelona* (Barcelona, 17 d'octubre de 1827), no. 290, p. 2315.

1833, el governador militar de Tortosa el va afegir a una llista de sospitosos de simpatitzar amb el carlisme i de conspirar contra els drets d'Isabel II amb l'objectiu d'expulsar-lo de la localitat.⁹⁶⁴

Després de l'ocupació de Berga, Jaume Mur hi va arribar cap a l'agost de 1837. Molt aviat va prendre possessió del seu càrrec de vocal de la Junta Superior i es va alinear als sectors aristòcrates, essent molt proper a l'intendent Labandero. Va formar part de la Comissió de Segrestaments⁹⁶⁵ de la Junta d'Hospitals, presidida pel mateix intendent.⁹⁶⁶ La seva trajectòria dins la Junta Superior de Catalunya es va veure truncada quan, de resultes de la sessió del 8 de maig de 1838, va ser comissionat per marxar al Maestrat. La Junta va al·legar que el motiu d'aquesta comissió era que Mur fes d'enllaç entre la Junta catalana i la liderada per Ramon Cabrera, establint així un canal directe entre els dos territoris. No obstant això, Mateu Sampons féu pública la seva disconformitat.⁹⁶⁷ Sampons el coneixia molt bé, tenint en compte que els dos havien viscut a Tortosa durant molts anys. Precisament, per aquest motiu, no tenia clar que Mur mantingués la seva obediència a la Junta Superior catalana des de la distància i per l'amistat que l'unia amb Cabrera.

Durant un cert temps Jaume Mur va seguir titulant-se membre de la Junta Superior carlina de Catalunya, emperò l'any 1839 la va abandonar per formar part de la Junta Superior de Mirambell.⁹⁶⁸ Ara bé, després del conveni de Bergara, les acusacions de traïció van escampar-se per tot el camp carlí i, el mateix Cabrera, davant les sospites que rebia de confidents, va destituir tota la cúpula de la Junta Superior, entre els quals hi havia Jaume Mur i Córdoba.⁹⁶⁹ No es coneix amb seguretat quina va ser la seva actuació en aquells moments. Si més no, va romandre en el Maestrat carlí fins que s'acabà la guerra el juliol de 1840 i, després, s'exilià a França. Mur va retornar del seu exili l'octubre de 1846, però la seva arribada a Catalunya no va ser massa ben rebuda, circumstància per la qual fou empresonat sense motiu aparent.⁹⁷⁰ Finalment, després d'una llarga malaltia, la nit del 23 al 24 de juliol de 1856 Jaume Mur i Córdoba moria a Tortosa.⁹⁷¹

Com ha succeït en altres casos, Jaume Mur ha estat molt confós amb altres homònims. Al llarg de la guerra carlina, a la zona del Maestrat, van coexistir tres individus que s'anomenaven Jaume Mur. El dilema esdevé major perquè els tres individus eren naturals de la zona de Tortosa i estigueren a les ordres de Ramon Cabrera. No obstant això, la confusió més estesa s'estableix entre Jaume Mur i Córdoba i Jaume Mur i Vilanova. En temps de la guerra carlina, Jaume Mur i Vilanova, essent molt jove, es va allistar a l'exèrcit de Carles Maria Isidre de Borbó. El 1838 era ajudant de camp de Ramon Cabrera.⁹⁷² Un dels grans moments en què Jaume Mur i Vilanova va entrar en escena és quan Cabrera va destituir la Junta de Mirambell i la reemplaçà per una Junta de Militars l'octubre de 1839. Les acusacions i rumors de traïció van forçar

⁹⁶⁴ VINAIXA (2006: 285).

⁹⁶⁵ La figura jurídica del «segrest» era reconeguda en l'ordenament legal del moment. El «segrest» era definit com a «Depósito judicial que se hace en un tercero de alguna alhaja litigiosa, hasta que se decida á quien pertenece.- Algunas veces se toma por embargo», vegeu D. J. F. A. (1831: 214).

⁹⁶⁶ SANTIRSO (2005: 228-229).

⁹⁶⁷ SANTIRSO (2005: 229).

⁹⁶⁸ SANTIRSO (2005: 229); VINAIXA (2006: 285); SAUCH (2004: 358).

⁹⁶⁹ SAUCH (2004: 358).

⁹⁷⁰ *El Católico* (Madrid, 27 d'octubre de 1846), núm. 2375, p. 216.

⁹⁷¹ *La Esperanza* (Madrid, 1 d'agost de 1856), núm. 3614, p. 2.

⁹⁷² CÓRDOBA, B. DE (1845). *Vida militar y política de Cabrera*. Madrid: Eusebio Aguado, vol. III, p. 572 nota 47 de la pàgina 514.

Cabrera a emprendre una mesura tan dràstica.⁹⁷³ Jaume Mur i Vilanova arribà a ser president interí de la nova Junta de Militars.⁹⁷⁴

Molts estudiosos, que desconeixien el segon cognom dels dos Jaume Mur mencionats, n'han parlat com si es tractés d'una mateixa persona. Ara bé, el primer, Jaume Mur i Córdoba, era un comerciant, mentre que, el segon, Jaume Mur i Vilanova, un militar. Com és lògic, Jaume Mur i Córdoba, després de ser destituït per Cabrera juntament amb els altres membres de la Junta Superior de Mirambell per rumors de traïció no podia ser el mateix Jaume que integraria la nova Junta de Militars.

Pel que fa a Jaume Mur i Vilanova, un cop acabada la guerra, també s'exilià.⁹⁷⁵ Tanmateix, va tardar molt poc temps a retornar a Espanya i ser integrat a l'exèrcit d'Isabel II. El mes de gener de 1842, resultà implicat, com a inductor, en l'assassinat d'un altre militar, raó per la qual fou expulsat de l'exèrcit.⁹⁷⁶ Temps després, es tornà a adherir als carlins per a lluitar en la Guerra dels Matiners. Dissortadament, va caure pres i fou portat a presidi a Burgos, aconseguint escapar el març de 1848.⁹⁷⁷ Tot sembla indicar que, en algun moment, va tornar a Tortosa.

Per ara, es desconeix si Jaume Mur i Vilanova té algun tipus de relació de parentiu amb Jaume Mur i Córdoba. En tot cas, el 1860 Jaume Mur i Vilanova tornà a entrar en contacte amb els carlins, formant part de l'intent de desembarcament del general Ortega a les platges de Sant Carles de la Ràpita.⁹⁷⁸ Finalment, segons la necrològica, Jaume Mur i Vilanova va morir essent jove, en els darrers dies de novembre de 1865.⁹⁷⁹ El van sobreviure els seus dos germans: Josep Mur i Vilanova, advocat i comerciant; Joaquim Mur i Vilanova, militar.

El tercer en discòrdia en aquest galimaties és Jaume Mur i Camps.⁹⁸⁰ Durant la Primera Guerra Carlina, va servir a les ordres de Ramon Cabrera.⁹⁸¹ Es tenen molts pocs detalls de la seva trajectòria real però, acabada la guerra, no va emigrar a França. Jaume Mur i Camps es va amagar a les terres de Vinaròs dedicant-se al contraban, emparat per la protecció d'una partida carlina.⁹⁸²

Ferran de Sagarra i de Llinars

Ferran de Sagarra no es va presentar entre els carlins a Catalunya fins l'agost de 1837, després de l'ocupació de Berga per part d'Urbiztondo el juliol d'aquell mateix any. Des d'aleshores, va exercir de secretari de la Junta Superior.⁹⁸³ Amb tot, Sagarra va ser testimoni de primera línia de les tensions internes de la Junta carlina i de l'origen de les males relacions d'aquesta amb els comandants generals militars. Sembla ser que, el

⁹⁷³ SAUCH (2004: 358-359); CARIDAD (2014: 573).

⁹⁷⁴ *Gazette de France* (Paris, 21 d'octubre de 1839), s/n, p. 4.

⁹⁷⁵ CARLES CLEMENTE, J. (1987). *La Guerra de los «Matiners» (1846-1849). Aspectos sociales y militares*. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 109.

⁹⁷⁶ *El Castellano* (Madrid, 30 de gener de 1842), núm. 1724, pàgina [2].

⁹⁷⁷ *Diario oficial de avisos de Madrid* (Madrid, 22 de març de 1848), p. 2.

⁹⁷⁸ CARIDAD (2014: 574). Sobre el general Ortega i el seu context, així com la participació carlina, vegeu CEAMANOS LLORENS, R. (2002). *Del liberalismo a carlismo. Sociedad y cultura en la España del siglo XIX. General Jaime Ortega y Olleta. Archivo personal*. Zaragoza: Ayuntamiento de Gallur – Diputación de Zaragoza.

⁹⁷⁹ El dissabte dia 2 de desembre es publicava la necrològica del «fallecimiento acaecido en uno de los primeros dias de esta semana» de Jaume Mur Vilanova, vegeu *La Esperanza* (Madrid, 2 de desembre de 1865), núm. 6494, p. 3.

⁹⁸⁰ Val a dir que, en alguns llocs, apareixen els cognoms invertits.

⁹⁸¹ CÓRDOBA (1845: vol. I, 265).

⁹⁸² VALLVERDÚ (2002: 177).

⁹⁸³ LABANDERO (1847: 249); SAGARRA (1935: vol. 1, 172 nota 1).

gener de 1839, Ferran de Sagarra va enviar un memorial al rei sol·licitant ser remogut de la seva plaça de secretari de la Junta.⁹⁸⁴ No es coneix amb seguretat la resposta que va obtenir per aquesta petició, si bé va marxar de Berga cap al mes de febrer. S'ha afirmat que va abandonar la localitat a mitjan febrer.⁹⁸⁵ Val a dir, però, que el dia 26 de febrer de 1839, estant a Berga, Ferran de Sagarra atorgava poders notariais al seu germà Francesc, subninent d'artilleria, a fi que li fos possible administrar tots els assumptes que li poguessin sorgir.⁹⁸⁶ Finalment, el 6 de març, Sagarra va arribar a Perpinyà, localitat en la qual hi romandria fins a mitjan anys quaranta. A partir d'aleshores, Ferran de Sagarra es va integrar a la nova societat burgesa liberal tot dedicant-se a activitats especialment artístiques.⁹⁸⁷

Manuel Millà Oliver

Manuel Millà va néixer el 1787 al poble de Guils, a uns trenta quilòmetres de la Seu d'Urgell.⁹⁸⁸ El 1814 va ser ordenat sacerdot. El 1816 obtingué el grau de batxiller en Teologia a la Universitat de Cervera i, dos anys després, aconseguí la llicenciatura a la Universitat d'Osca.⁹⁸⁹ De 1818 a 1824 va ser rector del Seminari conciliar de la Concepció de Nostra Senyora de la Seu d'Urgell, on va impartir classes de Filosofia durant dos anys i, també, de Teologia al llarg de sis cursos.⁹⁹⁰ En el Trienni Liberal, Manuel Millà va destacar com un fervent defensor de l'absolutisme monàrquic. Va participar de manera molt activa en qüestions de logística i intel·ligència militar, a la vegada que ocupar diversos càrrecs en juntes reialistes.⁹⁹¹ El 21 d'abril de 1824 va ocupar la canongia de Tarragona, la qual restava vacant per la defunció de Pere Ramon Juárez el 1819.⁹⁹² Donada la seva actuació, Millà es va fer mereixedor d'ocupar la plaça de secretari de Cambra i Govern de Jaume Creus i Martí, bisbe de Tarragona.⁹⁹³ El 1825, va actuar com a secretari en la causa de beatificació de fra Bonaventura de Tarragona.⁹⁹⁴ Anys després, encara no s'havia conclòs el procés de beatificació.

El 1826 participà en el trasllat de les despulles de l'arquebisbe Jaume Martí i Creus, qui havia mort un any abans i encara no tenia un lloc per a la seva sepultura.⁹⁹⁵ Així mateix, va participar activament en la revolta dels Malcontents de 1827.⁹⁹⁶ Tal vegada per això, quan el rei Ferran VII va estar a Tarragona, Manuel Millà es trobava absent de la ciutat. Segons s'explica, l'octubre de 1827 es trobava prenent les aigües a Esplugues per motius de salut.⁹⁹⁷ Amb tot, Manuel Millà seguí ocupant la canongia de Tarragona, mantenint-se fidel al seu bisbe, aleshores Antonio Echánove.

Pel que fa a la seva trajectòria de 1833 a 1836, ja se n'ha donat compte. L'estiu de 1837, Manuel Millà es va traslladar a Berga en nom del bisbe de Tarragona, aquest darrer nomenat vicepresident de la Junta Superior carlina. El 12 d'agost de 1837, es

⁹⁸⁴ Memorial transcrit a SAGARRA (1935: vol. 2, 41-46).

⁹⁸⁵ SAGARRA (1935: vol. 2, 47); SANTIRSO (2005: 232).

⁹⁸⁶ ACBR. Fons notarial. Notari Josep Cortada, protocol de 1839, fol. 43r-44r.

⁹⁸⁷ SANTIRSO (2005: 232).

⁹⁸⁸ ANGUERA, P. (1992). "La ideologia del clergat tarragoní a la crisi de l'Antic Règim". *Anuari 1990-1991*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 124.

⁹⁸⁹ ANGUERA (1992: 124); SANTIRSO (2005: 227).

⁹⁹⁰ SÁNCHEZ DE HAEDO; ESCARTÍN (1822: 299); ANGUERA (1992: 124); QUIJADA; SÁNCHEZ (2014: 513).

⁹⁹¹ Per a una visió de conjunt de la seva actuació en el bàndol reialista, vegeu ANGUERA (1992: 125).

⁹⁹² QUIJADA; SÁNCHEZ (2014: 413).

⁹⁹³ ANGUERA (1992: 125).

⁹⁹⁴ ANGUERA (1992: 125).

⁹⁹⁵ QUIJADA; SÁNCHEZ (2014: 178-179).

⁹⁹⁶ SANTIRSO (2005: 227).

⁹⁹⁷ CÁRCEL (1976: 63).

publicava la notícia que Millà, el marquès de Sentmenat i el baró de Peramola havien arribat a la Berga carlina.⁹⁹⁸ És un fet insòlit que la premsa carlina del moment noticiés l'arribada d'uns membres de la Junta Superior. En canvi, sí era comú que es fes ressò del nomenament del comandant general de torn. Probablement, la importància que es donà a la vinguda d'aquests tres individus –també difosa a la premsa francesa⁹⁹⁹– té a veure amb la presència de Manuel Millà, ja que actuava en representació del bisbe de Tarragona.

Millà, tant si actuava com a vocal de la Junta com si ho feia en representació del bisbe de Tarragona, va poder comprovar en primera persona quin era l'estat real del carlisme en aquells moments. Els integrants de la Junta interina de 1837 no van cessar del seu càrrec, mentre que els candidats que els havien de reemplaçar van haver de compartir escenari polític. Cap al novembre d'aquell mateix any, Manuel Millà i el comte de Fonollar van dirigir-se a la Cort carlina comissionats per la Junta Superior amb l'objectiu d'evitar la secessió d'Urbiztondo i proposar el nomenament del comte d'Espanya com a nou comandant general de Catalunya.¹⁰⁰⁰

Millà no va poder tornar a Catalunya fins el mes de març de 1838.¹⁰⁰¹ En tot moment, al llarg de la guerra, va procurar mantenir una posició equidistant i conciliadora en les seves decisions.¹⁰⁰² El 26 d'octubre de 1839, va acatar la destitució del comte d'Espanya perquè estava convençut que era decisió de la Cort carlina, però tan bon punt es va assabentar del seu assassinat va intercedir en la reparació dels greuges. També va protestar enèrgicament després de conèixer la decisió de la Junta de destituir l'intendent Labandero.¹⁰⁰³ Acabada la guerra, va estar un poc temps exiliat a França fins que, finalment, va retornar a la canongia de Tarragona.¹⁰⁰⁴ El febrer de 1852, Manuel Millà va ser promogut a tresorer de la catedral de Tarragona¹⁰⁰⁵, càrrec que va exercir fins a la seva defunció, ocorreguda l'1 d'abril de 1857.¹⁰⁰⁶

Pedro Alcántara de Navarrete y de la Torre

Quan Pedro Alcántara de Navarrete va néixer a Barcelona el 21 de desembre de 1802 feia menys de cent anys que la seva família ostentava el títol de barons de Peramola.¹⁰⁰⁷ La vinculació amb la baronia naixia per una deixa de la baronessa de Peramola al seu confessor Agustín de Navarrete. Temps després, a pesar de plets, l'hereu seria el germà d'aquest i mantindria l'antiga donació de la baronia, a més del senyoriu de Paracolls.¹⁰⁰⁸ El mateix any en què Pedro Alcántara de Navarrete va néixer, el baró de Peramola va mantenir disputes amb la Universitat de Peramola perquè els veïns estaven obligats a moldre en els seus molins i els veïns de la baronia no feien

⁹⁹⁸ *El Joven Observador* (Berga, 12 d'agost de 1837), núm. 58, p. 232.

⁹⁹⁹ Ara bé, recollien la mateixa informació publicada al periòdic carlí català. Vegeu *L'Ami de la Religion* (París, 31 agost 1837), n° 2857, p. 431; *Journal des débats politiques et littéraires* (París, 30 d'agost de 1837), s/n, [p. 1].

¹⁰⁰⁰ MUNDET (1990: 274); SANTIRSO (2005: 228).

¹⁰⁰¹ MUNDET (1990: 276 nota 13).

¹⁰⁰² SANTIRSO (2005: 228).

¹⁰⁰³ LABANDERO (1847: 107-109).

¹⁰⁰⁴ SANTIRSO (2005: 228).

¹⁰⁰⁵ *La Época* (Madrid, 26 de febrer de 1852), núm.926, p. 3.

¹⁰⁰⁶ *La España* (Madrid, 11 d'abril de 1857), núm.2.448, p. 1.

¹⁰⁰⁷ FLUVIÀ, A. DE (2003). "Els barons de Peramola (segles XVIII-XXI)". *Paratge: quaderns d'estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i nobiliària*. [Sant Cugat dels Vallès], núm. 16, p. 24; ESPUNYES, J. (2010). *Masos i capmasos de la baronia de Peramola (segles XVI, XVII i XVIII)*. Tremp: Garsineu, p. 9 nota 3.

¹⁰⁰⁸ FLUVIÀ (2003: 23).

efectius els drets que el baró reclamava.¹⁰⁰⁹ Disputes semblants es van viure en altres indrets de Catalunya, com el cas del molí del Comú a la Pobla de Segur.¹⁰¹⁰ El 2 de gener de 1807 va morir Francisco de Navarrete. Durant l'ocupació napoleònica de Barcelona, la família del baró de Peramola va marxar precipitadament deixant els seus béns, documents i demés efectes a la ciutat comtal, on foren malmesos pels francesos.¹⁰¹¹

El 1827, després de la mort del marquès de Puertonuevo, Pedro Alcántara de Navarrete va entrar a l'Ajuntament de Barcelona, ocupant la plaça de regidor perpetu, càrrec que va deixar el 1829.¹⁰¹² El desembre de 1829, va passar a formar part dels comissionats per rebre a Francesc I de les Dues Sicílies, pare de Maria Cristina de Borbó, amb motiu de la seva vinguda a Barcelona per les futures núpcies de la seva filla amb Ferran VII.¹⁰¹³ Pel que sembla, l'activitat principal del baró de Peramola era el comerç. Regentava uns magatzems de productes per vendre, encara que aquest establiment va patir un fort incendi l'abril de 1833, incident que seria reportat a la premsa del moment i recordat per quedar «enteramente reducida á cenizas una manzana que encerraba bien abastecidos almacenes».¹⁰¹⁴ Es desconeix la data exacta, però tot sembla indicar que, ja el 1833, el baró de Peramola es va absentar de Barcelona. El 1834, el cònsol espanyol de Marsella l'acusava de simpatitzar amb el carlisme i de conspirar contra la Regència. Dos anys després, Navarrete estava domiciliat a Tolosa de Llenguadoc, un dels principals punts d'encontre del carlisme català.¹⁰¹⁵ A mitjan agost, juntament amb el marquès de Sentmenat i Manuel Millà, va arribar a Berga.¹⁰¹⁶ Tanmateix, la seva estada a Berga fou molt curta vist que, a inicis de novembre de 1837, es va traslladar a França a negociar un emprèstit.¹⁰¹⁷ Ara bé, més enllà de les comissions que hi pogué realitzar, el baró de Peramola –qui viatjava amb la seva esposa– va patir algun entrebanc amb la policia francesa. El desembre de 1837, Navarrete es trobava a Bourdeaux, on fou detingut acusat de conspirar amb els carlins. No obstant això, els efectes d'aquella detenció foren menors perquè, poc temps després, pogué tornar emprendre la seva activitat amb relativa normalitat.¹⁰¹⁸

L'activitat de Peramola a França es va donar a conèixer a la sessió reservada del 7 de desembre de 1838.¹⁰¹⁹ Però, la relació amb la Junta Superior es va truncar després

¹⁰⁰⁹ ACA. Reial Audiència, Plets civils, 1336. Aquesta reclamació sembla tenir cert fonament, atès que feia dècades que els veïns no feien efectius els drets baronials sobre els molins. En els capbreus de 1575, 1639, 1739 i 1780, no hi ha cap cens de pagament d'oli al baró de Peramola. Vegeu ESPUNYES (2010: 14-15).

¹⁰¹⁰ Per a més detalls sobre el cas de la Pobla de Segur, es pot consultar CASTELL GRANADOS, P. (2015). *Història d'un molí. L'origen del Comú dels Particulars de la Pobla de Segur (1820-1835)*. La Pobla de Segur: Associació de Cultura Comú de Particulars.

¹⁰¹¹ FLUVIÀ (2003: 24).

¹⁰¹² SANTIRSO (2005: 229).

¹⁰¹³ *Diario de Barcelona* (Barcelona, 5 de desembre de 1829), núm. 337, p. 2714.

¹⁰¹⁴ *El Vapor* (Barcelona, 5 de febrer de 1833), núm. 7, p. 4.

¹⁰¹⁵ SANTIRSO (2005: 229).

¹⁰¹⁶ *El Joven Observador* (Berga, 12 d'agost de 1837), núm. 58 p. 232.

¹⁰¹⁷ Pel que fa al motiu de la marxa de Navarrete a França, vegeu MUNDET (1990: 276 nota 13); SANTIRSO (2005: 229). Quant a la data, hi ha discrepàncies. Algun autor senyala que la partida es realitzà a finals de setembre (SANTIRSO, *ibidem*), però també es diu que fou a l'octubre (MUNDET, *ibidem*). Ara bé, segons Mundet, Peramola marxà juntament amb Sentmenat i, sobre aquest últim, es té constància que marxà de Berga cap al novembre de 1837. Vegeu la *Gaceta de Madrid* (Madrid, 12 de novembre de 1837), núm. 1079, p. 3.

¹⁰¹⁸ Sobre l'incident a França, vegeu *Gazette du Languedoc* (Toulouse, 19 de desembre de 1837), núm. 1194, p. [2]. Vegeu Annex documental número 6.

¹⁰¹⁹ SANTIRSO (2005: 146 -147).

de la destitució i assassinat del comte d'Espanya.¹⁰²⁰ En acabar la guerra carlina, Pedro Alcántara es va mantenir a França però, no sense rebre algunes acusacions de conspiració carlina. El 1841 des de Barcelona, se l'acusava de manera oberta de formar part d'una junta carlina a Tolosa de Llenguadoc. Es tracta d'una acusació important, també recollida a la premsa francesa del seu moment.¹⁰²¹ Tanmateix, el propi comte de Fonollar, a qui atribuïen la presidència, va procurar desmentir la totalitat de les informacions difoses. El 21 de novembre de 1843, el govern de la Regència concedeix a Pedro Alcántara de Navarrete, baró de Peramola, l'indult i el permís per a retornar a Espanya tot i «haber tomado parte en la titulada Junta consultiva Carlista de Berga».¹⁰²²

Tanmateix, la perspectiva de Navarrete no deuria ser molt bona quant a salut si es té en compte que, el 1845, va dictar testament davant de notari. El 1847, Navarrete va voler normalitzar tots els papers de la família i va sol·licitar a Isabel II la successió i confirmació del títol, argüint que encara no s'havia pogut formalitzar a causa de les convulsions polítiques existents en el moment de la defunció del seu pare, el 1807.¹⁰²³ Finalment, el 6 de març de 1848, Isabel II respongué a la petició de Pedro Alcántara de Navarrete confirmant el títol i legalitzant la successió de la baronia¹⁰²⁴. Amb tot, Pedro Alcántara moriria pocs anys després, el 16 de gener de 1855.¹⁰²⁵

Joaquim Maria Gassol de Sentmenat i de Villalonga

Quan Urbiztondo va prendre possessió del seu càrrec a Berga el juliol de 1837, Sentmenat va emprendre el seu viatge cap a la nova capital del carlisme català. A l'agost de 1837, Sentmenat arribava a Berga.¹⁰²⁶ Ben aviat va començar les seves tasques com a vocal de la Junta Superior carlina de Catalunya. Tant la seva presència com la del marquès de Monistrol van atorgar un aire aristocràtic a la Junta Superior. Aprofitant l'experiència del marquès de Sentmenat, la tardor d'aquell any se'l va comissionar a negociar un emprèstit a França.¹⁰²⁷ La seva estada al país veí es va perllongar més del compte i, fins el juliol de 1838, no va tornar a Berga.¹⁰²⁸ Res fa pensar que Sentmenat estigués content amb el procedir de la Junta. No en va, l'estiu de 1838 es trobava a Toulouse amb el comte de Fonollar esperant l'arribada del comte d'Espanya per entrar conjuntament a Berga.¹⁰²⁹

L'esperança que s'imposés l'ordre intern a la Junta Superior havia de venir de la mà del comte d'Espanya. Sentmenat va fer costat al nou comandant general dels carlins a Catalunya en totes les circumstàncies que li foren possible. Ara bé, Joaquim Maria Gassol de Sentmenat, essent un Gran d'Espanya i formant part d'una de les famílies catalanes més importants, no pogué passar per alt algunes accions del comte d'Espanya, les quals considerà un greuge per a ell i l'aristocràcia present. Entre aquestes accions cal destacar, la que va succeir el dia 16 de febrer de 1839, quan s'executà de manera brutal

¹⁰²⁰ SANTIRSO (2005: 229).

¹⁰²¹ *Le Siècle* (París, 29 de juny de 1841), s/n, p. 2.

¹⁰²² ACA. Reial Audiència. Caixa 233, expedient 467.

¹⁰²³ FLUVIÀ (2003: 24).

¹⁰²⁴ AHN. Consejos. 8982, A.1848, exp.34.

¹⁰²⁵ AHN. Consejos. 8984, A.1855, exp.40.

¹⁰²⁶ *El Joven Observador* (s/l, 12 d'agost de 1838), núm. 58, p. 232.

¹⁰²⁷ S'ha dit que Sentmenat va marxar a França el setembre de 1837 (SANTIRSO, 2005: 235). Altrament, fins els primers dies de novembre, la seva marxa no va ser identificada i divulgada pels isabelins com una desafecció. Vegeu la *Gaceta de Madrid* (Madrid, 12 de novembre de 1837) núm. 1079, p. 3.

¹⁰²⁸ SANTIRSO (2005: 235).

¹⁰²⁹ CORRALES; QUINTANA (2019: 138).

a Joan Fuster (a) Batalla, corneta de l'exèrcit carlí.¹⁰³⁰ A Sentmenat tampoc li agradà la proposta de retallar l'autonomia de la Junta Superior que el comte d'Espanya presentà el dia 22 del mateix mes. El marquès s'oposà a la proposta.¹⁰³¹ Pocs dies després, juntament amb Ferran de Sagarra, abandonaria la ciutat de Berga sense intenció de tornar-hi.¹⁰³²

A l'exili es va mantenir en contacte amb altres aristòcrates carlins. Tanmateix, no va poder retornar a Catalunya fins al cap d'uns anys. El 3 de setembre de 1845, el seu pare, Francesc de Paula Gassol de Sentmenat i de Clariana moria essent el quart marquès de Sentmenat. Joaquim no va poder formalitzar la successió dels drets del marquesat fins el 7 d'octubre de 1847.¹⁰³³ No obstant això, cap el 1846 ja es trobava a terres catalanes participant de manera activa en la creació de la Sociedad Agrícola Catalana.¹⁰³⁴ Poc temps després, formà part de les iniciatives per crear l'Institut Català de Sant Isidre.¹⁰³⁵

A mesura que passaren els anys, el marquès de Sentmenat anà posant en solfa totes les propietats i els títols que aleshores posseïa. Així mateix, el 22 de febrer de 1865, introduïa en societat el seu fill, Joaquim Maria de Sentmenat i Despujol, cedint-li el títol de comte de Munter.¹⁰³⁶ Amb tot, el marquès necessitava la Carta reial de confirmació de tots els seus títols perquè aquests fossin vàlids i reconeguts com a títols de Castella, tal com s'estipulava a l'article 7 del Reial decret de 28 de desembre de 1846.¹⁰³⁷

Fou el 7 de desembre de 1880, quan el marquès de Sentmenat obtingué la Carta reial de confirmació del títol de Grandesa d'Espanya¹⁰³⁸, títol que la família obtingué molt temps abans, l'any 1701.¹⁰³⁹ Altrament, alguns estudis senyalen el 1880 com l'any en què es concedí al marquès aquest estatus nobiliari. Cal insistir, però, que el 1880 no fou l'any de concessió del títol als Sentmenat, sinó l'any en què la família obtingué la normalització d'aquest conforme a l'article 7 del Decret de 1846, anteriorment mencionat. Finalment, el 21 de juny de 1884, Joaquim Maria Gassol de Sentmenat moria als 84 anys deixant els drets del marquesat al seu fill, Ramon Maria de Sentmenat i Despujol.¹⁰⁴⁰

Josep Maria Despujol i Ferrer de Sant Jordi

Josep Maria Despujol va néixer a Barcelona el 1804, fill de Ramon Gaietà Despujol i Villalba, marquès de Palmerola, i de Maria Micaela Ferrer de San Jordi i Amigant, comtessa de Fonollar. El seu pare, Ramon Gaietà Despujol va ser cadet de l'exèrcit el 1789 i, des d'aleshores, va participar de manera activa en les operacions

¹⁰³⁰ Sobre aquesta execució vegeu LABANDERO, (1847: 295-301); SAGARRA (1935: vol. 2, 36-39); MUNDET, (1990: 301-302).

¹⁰³¹ SANTIRSO (2005: 235).

¹⁰³² SAGARRA (1935: vol. 2, 47); MUNDET (1990: 330).

¹⁰³³ AHN. Consejos. 8982. A.1847, exp.81.

¹⁰³⁴ *Revista barcelonesa* (Barcelona, 16 d'agost de 1846), núm.3, p.47.

¹⁰³⁵ SANTIRSO (2005: 235).

¹⁰³⁶ AHN. Consejos. 8986. A.1865, exp.621.

¹⁰³⁷ COSTA TURELL, M. (1858). *Tratado completo de la ciencia del blason ó sea código heráldico-histórico acompañado de una extensa noticia de todas las ordenes de caballería existentes y abolidas*. Barcelona: Tasso, p. 203.

¹⁰³⁸ AHN. Consejos. 8989. A.1880, exp.2.

¹⁰³⁹ AHN. Consejos. 8976. A.1701, exp.151.

¹⁰⁴⁰ AHN. Consejos. 8990. A.1885, exp.10; *La Correspondencia de España: diario universal de noticias* (Madrid, 23 de juny de 1884), núm. 9589, p. 2.

militars de les guerres que se succeïren a Espanya. El 1808 era tinent coronel agregat a Barcelona.¹⁰⁴¹ Durant la invasió napoleònica, formà part de l'Ajuntament barceloní.¹⁰⁴²

El 26 de juny de 1825, Josep Maria Despujol i Ferrer de Sant Jordi es va casar amb Maria Anna Dusay i de Fivaller. Maria Micaela Ferrer de Sant Jordi i Amigant, comtessa de Fonollar, tenia propietats a Manresa. El seu procurador a la ciutat era Ramon Soler, canonge de la Seu de Manresa.¹⁰⁴³ Després de la revolta dels Malcontents, la comtessa de Fonollar va intercedir a favor de Maurici Carrió Serracanta a fi d'alliberar-lo de la condemna.¹⁰⁴⁴ Josep Maria Despujol va estar treballant a l'administració del Reial Patrimoni a Catalunya amb el càrrec de procurador fiscal.¹⁰⁴⁵

Despujol acabaria ingressant als Voluntaris Reialistes, coincidint amb els seus germans polítics, el marquès de Sentmenat i el marquès de Monistrol, l'any 1831.¹⁰⁴⁶ Un any després, l'11 de desembre de 1832, en morir la seva mare, Josep Maria Despujol va començar a utilitzar el títol de comte de Fonollar.¹⁰⁴⁷ Es coneixen pocs detalls dels anys que transcorren des de la mort de Ferran VII fins a l'entrada de Josep Maria Despujol, comte de Fonollar, a Berga. És ben probable que estigués a Barcelona fins el 1836, any en què acompanyà al seu pare a França, ja que aquest darrer havia aconseguit permís de retir.¹⁰⁴⁸

El comte de Fonollar fou l'últim membre de la Junta Superior que es va presentar a Berga. Fins als inicis de setembre de 1837, no va poder traspassar la frontera per Andorra, en direcció a la Seu d'Urgell. Fonollar va arribar acompanyat del comte de Negrí. Per garantir la seva correcta entrada i la del seu il·lustre acompanyant, els carlins catalans es van mobilitzar tot ocupant el poble de Ballesta, la serra de Corp i altres punts pròxims.¹⁰⁴⁹ En poc temps, la comitiva arribava a Berga i, el dia 7 de setembre, en sessió reservada de la Junta Superior, es va constituir una comissió de benvinguda i de felicitació al comte de Negrí «que se sabe que esta en esta villa [Berga]». ¹⁰⁵⁰ Just sis dies després, per primera vegada el comte de Fonollar apareixia a les sessions reservades de la Junta Superior.¹⁰⁵¹

El 18 de setembre de 1837, la Junta Superior, reunida en ple, designà el comte de Fonollar nou inspector del Cos de Voluntaris reialistes.¹⁰⁵² A mitjan novembre, el comte de Fonollar es dirigí, juntament amb Manuel Millà, a la Cort carlina a fi de sol·licitar que el comte d'Espanya fos el proper comandant general de Catalunya.¹⁰⁵³ Després de rebre el beneplàcit reial, els dos comissionats van tornar cap a Catalunya. El 10 de gener de 1838, dos mesos després, Manuel Millà i el comte de Fonollar van coincidir amb Josep Ignasi Dalmau a Toulouse. Cal recordar que Dalmau es dirigia a la Cort carlina a informar que Urbiztondo havia abandonat el comandament. Fou aleshores quan Millà decidí retornar a Berga, tot i que tardaria uns mesos en arribar-hi mentre que

¹⁰⁴¹ GIL NOVALES (2010: 862).

¹⁰⁴² MERCADER (1949: 60).

¹⁰⁴³ ACBG. Fons municipal de Manresa. Lligall 290, Carpeta Obres particulars.

¹⁰⁴⁴ ACBG. Fons municipal de Manresa. Lligall 132, Informe sobre Maurici Carrió, 2 de març de 1836; QUINTANA (2009b: 295).

¹⁰⁴⁵ D'aquesta manera consta a ACA. Reial Audiència. Plets civils, 15240.

¹⁰⁴⁶ SAGARRA (1935: vol. 2, 172).

¹⁰⁴⁷ Data de defunció extreta de AHN. Consejos. 8984. A.1852, exp.623.

¹⁰⁴⁸ ROLDÁN (1998: 41).

¹⁰⁴⁹ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 22 de setembre de 1837), núm. 1026, p. 2.

¹⁰⁵⁰ Sessió de 7 de setembre de 1837 a SANTIRSO (2005: 41-42).

¹⁰⁵¹ Sessió de 12 de setembre de 1837 a SANTIRSO (2005: 42).

¹⁰⁵² SANTIRSO (2005: 226).

¹⁰⁵³ MUNDET (1990: 274); SANTIRSO (2005: 226).

el comte de Fonollar va anar a veure al comte d'Espanya per comunicar-li la darrera decisió del rei.¹⁰⁵⁴

Si el comte d'Espanya finalment entrà a Berga al començament de juliol de 1838, la paciència del comte de Fonollar i del marquès de Monistrol s'esgotà poc temps després. L'agost d'aquell mateix any, els dos cunyats van marxar cap a l'exili a França.¹⁰⁵⁵ Els motius de la partida del comte de Fonollar no semblen diferir dels del marquès de Monistrol. El caràcter de molts dels aristòcrates de la Junta va xocar frontalment amb les ambicions i perspectives dels membres del partit universitari.

Del comte de Fonollar s'havia arribat a dir que era un carlí «furioso» tot i que, a parer d'algun testimoni, el seu caràcter era el propi d'«un caballero muy fino, despejado, tolerante, conoedor de su siglo, y que manifiesta francamente sus opiniones».¹⁰⁵⁶ L'actitud de Josep Maria Despujol no agradà al sector més intransigent de la Junta Superior, sector que no volia sentir a parlar de liberals en segons quins termes.¹⁰⁵⁷ Un cop a l'exili, Fonollar va escriure algunes cartes al comte d'Espanya a fi que aquest últim negociés una rendició amb el govern d'Isabel II.¹⁰⁵⁸ Amb tot, Fonollar va ser acusat de ser el president d'una Junta carlina a Toulouse, organisme que, segons semblava, havia de tornar a organitzar un exèrcit carlí per a lluitar a Espanya. El mateix comte de Fonollar ho va desmentir en un escrits que publicà la premsa francesa. Segons aclaria, es tractava d'un fals rumor instigat per algun periòdic de Barcelona.¹⁰⁵⁹

El 1846, el comte de Fonollar tornava a estar a Espanya, involucrant-se activament en la vida social, política i econòmica de la Catalunya del moment. En aquest mateix any, participà en la creació de la *Sociedad Agraria Catalana*.¹⁰⁶⁰ El 24 de novembre de 1848 moria el seu pare Ramon Gaietà Despujol i, tres anys després, es formalitzava el traspàs del títol de marquès de Palmerola.¹⁰⁶¹

El decret de desembre de 1846 sobre la successió de títols també va donar problemes al comte de Fonollar. El 1852, l'Audiència Territorial de Barcelona va multar el comte de Fonollar per utilitzar un títol que no complia amb l'article 7 de l'esmentat Decret.¹⁰⁶² Així doncs, a les darreries d'aquell mateix any, Josep Maria Despujol també va formalitzar la successió del títol de comte de Fonollar per la defunció de la seva mare el 1832.¹⁰⁶³ De l'1 d'abril de 1852 al 31 de maig de 1854, el comte de Fonollar va participar en la política isabelina essent Diputat provincial pel partit judicial de Vic. En aquest darrer any, la Diputació va ser dissolta fins al 1856 a tenor dels successos polítics del moment. Per Reial decret de 16 d'octubre de 1856 es va disposar el restabliment de la llei orgànica de 8 de gener de 1845 i, en virtut d'aquest decret, Josep Maria Despujol, comte de Fonollar, recuperà la seva condició de Diputat provincial pel partit de Vic.¹⁰⁶⁴

¹⁰⁵⁴ MUNDET (1990: 275-276); CORRALES; QUINTANA (2019: 137-139).

¹⁰⁵⁵ Els dos periòdics senyalen un escrit des de Vic amb data de 20 d'agost el qual dona nota del pas de Fonollar i Monistrol i que va ser publicat al diari *La Paz*, vegeu *La Presse* (París, 12 de setembre de 1838), s/n, p. 2; *Gazette nationale ou le Moniteur universel* (París, 12 de setembre de 1838), núm. 255, p. 2. S'ha dit que la marxa de Fonollar fou més tardana atès que, segons la transcripció de la sessió de 16 d'octubre de 1838, Fonollar estava present a la reunió. Emperò, aquesta acta no estava correctament formalitzada. Per tant, el seu contingut ha de ser qüestionat, tenint en compte que no compleix amb el procediment de validesa administrativa. Es pot consultar l'acta a SANTIRSO (2005: 140).

¹⁰⁵⁶ BALMES, J. (1926). "Escritos políticos". *Obras Completas*. Barcelona: Balmesiana, tom XXXI, p. 281.

¹⁰⁵⁷ TRESSERRA (1944: 19).

¹⁰⁵⁸ SANTIRSO (2005: 226).

¹⁰⁵⁹ *Gazette du Languedoc* (Toulouse, 11 de maig de 1841), núm. 1817, p. 3.

¹⁰⁶⁰ *Revista barcelonesa* (Barcelona, 16 d'agost de 1846), núm.3, p. 47.

¹⁰⁶¹ AHN. Consejos. 8983. A.1850, exp.283; AHN. Consejos. 8984. A.1851, exp.12.

¹⁰⁶² ACA. Reial Audiència. Capsa 292, expedient 130.

¹⁰⁶³ AHN. Consejos. 8984. A.1852, exp.623.

¹⁰⁶⁴ AGDB. Fons Diputació de Barcelona. P-450. Registre de Diputats Provincials, p. 122.

Però, l'any 1857 dimití de la seva condició de Diputat provincial perquè havia sortit elegit Diputat a Corts per majoria absoluta en el districte de Vic.¹⁰⁶⁵ Finalment, el dia 8 de novembre de 1868, Josep Maria Despujol i Ferrer de Sant Jordi moria a Barcelona.¹⁰⁶⁶

NÒMINA DELS VOCALS DE LA JUNTA SUPERIOR EL SETEMBRE DE 1837

Nom	Càrrec	Entrada	Sortida
Jacint d'Orteu i Altimir	President	Gener 1837	Juliol 1840
Gaspar Díaz de Labandero	Intendent	Juny 1837 Juny 1840	Gener 1840 Juliol 1840
Antonio Gervasio Sanz y Sanz	Vocal	Juny 1837	Setembre 1837
Bartomeu Torrabadella i Badia	Vocal	Gener 1837	Juliol 1840
Narcís Ferrer Budoí	Vocal	Gener 1837	Juliol 1840
Josep Ventós Santaló	Vocal	Gener 1837 Febrer 1840	Abril 1838 Juliol 1840
Josep Ignasi Dalmau i de Baquer	Vocal	Maig-Juny 1837	Juliol 1840
Mateu Sampons	Vocal	Juliol 1837	Juliol 1840
Ignasi Andreu Sans	Vocal	Agost 1837	Juliol 1840
Joaquim Escrivà de Romaní i Taverner (marquès de Monistrol)	Vocal	Agost 1837	Agost 1838
Jaume Mur Córdoba	Vocal	Agost 1837	Maig 1838
Manuel Millà	Vocal	Agost 1837	Juliol 1840
Pedro Alcántara de Navarrete y de la Torre (baró de Peramola)	Vocal	Agost 1837	Novembre 1839(?)
Joaquim Maria Gassol de Sentmenat i de Villalonga (marquès de Sentmenat)	Vocal	Agost 1837	Febrer 1839
Josep Maria Despujol i Ferrer de Sant Jordi (Comte de Fonollar)	Vocal	Agost 1837	Agost 1838
Ferran de Sagarra i Llinars	Secretari	Setembre 1837	Febrer 1839

Font: elaboració pròpia

Crònica d'una fi anunciada

L'ocupació permanent de Berga havia de significar un punt i apart quant a l'evolució de la guerra. Per fi, els carlins estaven convençuts d'haver ocupat una població significativa, que ofería unes condicions de seguretat importants per a la Junta Superior i els seus dirigents. Per aquest motiu, tots els vocals de la Junta Superior convocats per la Reial ordre de 6 de juny de 1836 podien, finalment, arribar a un punt segur des del qual dirigir el Govern de la província catalana. La fita de l'ocupació tenia múltiples vessants, atès que significava un avenç qualitatiu en temes de l'Administració i, a més, el domini permanent d'un territori suficientment estable que els va permetre consolidar i/o desenvolupar les atribucions pròpies dels diferents organismes ja existents o que s'hi crearen. A més, l'arribada dels aristòcrates, amb títols nobiliaris

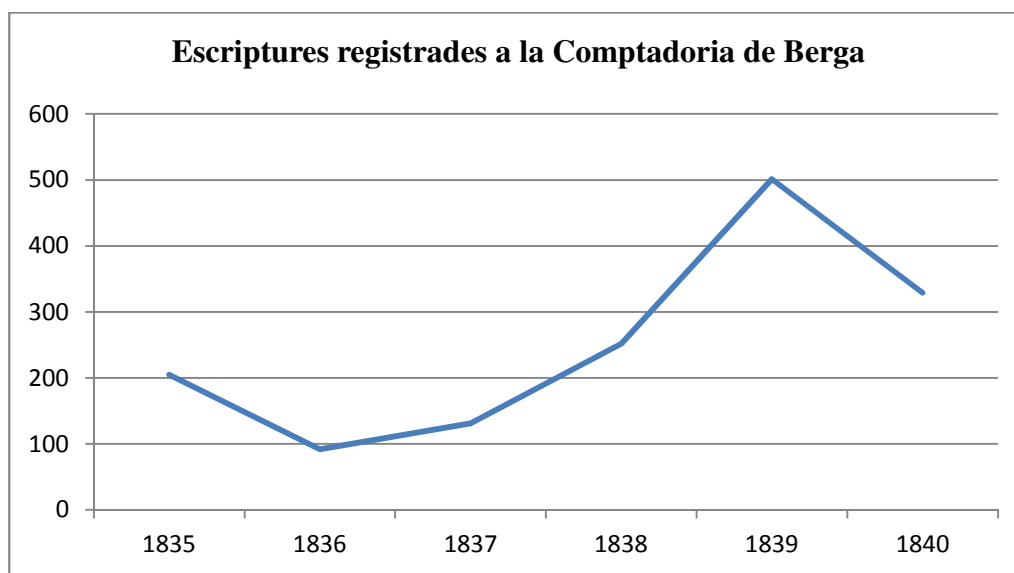
¹⁰⁶⁵ ACE. Expedient de Diputat de José María Despujol, «Copia del Acta de resumen general de los votos emitidos en los días 25 y 26 de Marzo de 1857 para la elección de Diputado a Cortes».

¹⁰⁶⁶ AHN. Consejos. 8987. A.1870, exp.680.

importants, va estar acompanyada de la incorporació al carlisme de nombrosos militars de carrera i personal especialitzat en les diverses branques de l'Administració pública. En poques setmanes de diferència, l'ambient a Berga ofería un panorama molt diferent.

Alguns testimonis fan referència a la magnitud d'allò que estava succeint aquells dies a Berga. Només en les primeres setmanes de la seva ocupació, s'hi va instal·lar la Intendència, la Comptadoria i la Tresoreria Civil i Militar, la Junta Superior Governativa, la mestrança, la impremta del Govern carlí, molins de pólvora, una foneria, una fàbrica de cartutxos i els hospitals civil i militar. A tot això, cal sumar-hi la presència en aquells dies del ministre d'Estat i del ministre de Guerra del Govern de Carles Maria Isidre de Borbó, diversos gentilhomes de Cambra del pretendent carlí, ambaixadors (o cònsols) de Rússia, Anglaterra, Sardenya i Holanda i molts oficials de l'exèrcit.¹⁰⁶⁷

La creació i establiment de les principals institucions de govern territorial a Berga i els seus entorns va repercutir notablement en l'economia local i comarcal.¹⁰⁶⁸ En els mesos que va durar l'ocupació carlina a Berga, les transaccions i operacions davant de notari per assumptes de caire econòmic van augmentar exponencialment.¹⁰⁶⁹

Font: ACBG. Fons notarial. Comptadoria d'Hipoteques

Crida l'atenció veure la nòmina dels setze membres que varen conformar la Junta Superior exercint la governabilitat sobre el territori. Però, la plena presència i

¹⁰⁶⁷ MUNDET (1990: 227-228).

¹⁰⁶⁸ En utilitzar la veu «comarca» no s'està al·ludint al concepte de demarcació administrativa sinó a l'accepció ja en ús a l'època que s'està estudiant. Apareix per primera vegada al diccionari de la Real Academia de la Lengua Española el 1729 i es definia com a «El país contiguo y cercano a una tierra o lugar, que esta en contorno de ella.» (<http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUIMenuNtlle?cmd=Lema&sec=1.0.0.0.0>). [Consulta actualitzada el 13 de maig de 2019].

¹⁰⁶⁹ Des de la Reial pragmàtica de 5 de febrer de 1768, en la qual es van crear les comptadories d'hipoteques, estava establert el registre de qualsevol escriptura notarial que impliqués quelcom d'econòmic. Davant l'estat amb què es trobaven alguns protocols notariais i les dificultats per verificar els contractes en algunes reclamacions judicials, es va resoldre la creació de la Comptadoria d'Hipoteques, un registre de les escriptures per contrast i autenticació de les mateixes. S'aporten més detalls a QUINTANA (2016a: 60-61).

participació activa –aquella que es pot documentar– de tots ells només fou possible els mesos d'agost i setembre de 1837. Si es té en compte que el comte de Fonollar no va poder arribar a Berga fins als primers dies de setembre de 1837, en realitat el còmput total de la plena presència de vocals es redueix dràsticament a unes poques setmanes. Igualment, la configuració existent de la mateixa Junta no responia a una qüestió orgànica. Part dels seus integrants havien de cessar en l'exercici del seu càrrec i no ho van fer. Tanmateix, si de la llista existent s'eliminen els membres que ocupaven temporalment el seu càrrec, se'n recull la nòmina de vocals que foren proposats per Reial ordre de 2 de juny de 1836. Si més no, es pot afirmar que es tracta dels que s'hi varen presentar.¹⁰⁷⁰

NÒMINA DE MEMBRES EN LA REIAL ORDRE DE 2 DE JUNY DE 1836

Nom i cognoms	Càrrec	Ocupació
Rafael Maroto (dimiteix) Antonio Urbiztondo (actual)	President	Militar
Antonio Echanove (delega a Manuel Millà)	Vicepresident	Bisbe (Canonge)
Pedro Alcántara Díaz de Labandero (dimiteix) Gaspar Díaz de Labandero (actual)	Intendent	Militar
Antonio Gervasio Sanz y Sanz	Vocal fiscal	Eclesiàstic
Mateu Sampons	Vocal	Eclesiàstic
Bartomeu Torrabadella i Badia	Vocal	Eclesiàstic. Professor en Lleis
Josep Ignasi Dalmau i de Baquer	Vocal	Advocat
Ignasi Andreu Sans	Vocal	Advocat
Jaume Mur Córdoba	Vocal	Hisendat - comerciant
Joaquim Escrivà de Romaní i Taverner (marquès de Monistrol)	Vocal	Aristòcrata
Joaquim Maria Gassol de Sentmenat i de Villalonga (marquès de Sentmenat)	Vocal	Aristòcrata
Josep Maria Despujol i Ferrer de Sant Jordi (Comte de Fonollar)	Vocal	Aristòcrata
Pedro Alcántara de Navarrete y de la Torre (baró de Peramola)	Vocal	Aristòcrata
Ferran de Sagarra i Llinars (senyor de Peraltes)	Secretari	Aristòcrata

Resulta interessant copsar la idea predominant en la configuració d'aquesta Junta Superior per part de les autoritats de la Cort carlina. Tal i com s'ha mostrat anteriorment, en el cas de Galícia, la sociologia de la Junta Superior havia d'estar composta per personatges de l'alta societat civil, militar i eclesiàstica. És a dir, advocats i funcionaris de primer ordre amb una trajectòria remarcable, militars d'alta graduació (generalment provinents de família aristocràtica), dignitats eclesiàstiques, i noblesa titulada. Per aquest motiu, quan tots ells arribaren a Berga, es van trobar amb les reticències dels que ja hi estaven presents. Incomplint les reials ordres de transició,

¹⁰⁷⁰ No es compta amb Salvador Vilella perquè també era un vocal de la Junta Superior accidental de gener de 1837.

tots els membres veterans, a excepció de Minoves, seguiren ocupant la mateixa cadira en detriment dels nouvinguts, essent aquest el primer del reguitzell d'incidents que van existir entre les dues faccions: els aristòcrates i els universitaris.

En ocasions s'han confós els límits sociològics d'aquests dos grups en funció de l'estament de pertinença. Emperò, quan s'al·ludeix als dos grups no és una qüestió d'estament, sinó de nomenament. Els components que integren el grup que s'ha anomenat els «aristòcrates» són aquelles persones que van ser nomenades per Carles Maria Isidre de Borbó per mitjà de la Reial ordre de 2 de juny de 1836. Per altra banda, els «universitaris» eren els membres elegits per Torradadella acceptats en la Reial ordre d'octubre de 1836. La facció dels «universitaris» rep aquest nom perquè van ser proposats per Torradadella, qui havia estat rector de la Universitat de Cervera. Sota aquest punt de partença existeixen alguns matisos a considerar.

En el decurs de la guerra, alguns membres van mostrar que aquesta divisió en els dos grups no era un afer tancat. Serveix d'exemple el cas de Salvador Vilella, que si bé havia de formar part de la Junta Superior proposada per Torradadella en qualitat de vicepresident, es va mostrar com a persona més pròxima als aristòcrates en ésser afí al comte d'Espanya. En una altra línia, Ignasi Andreu Sans va acabar sucumbint a les pressions i, cap a l'octubre de 1838, va acabar unint-se als «universitaris». I és que, pocs mesos després de l'arribada del comte d'Espanya, la majoria dels títols nobiliaris presents a la Junta Superior van abandonar la institució.¹⁰⁷¹

Els carlins van dedicar molts esforços a aconseguir un marc favorable que els permetés instal·lar la Junta Superior de juny de 1836 en un punt de la geografia catalana de manera permanent. Va caldre esperar més d'un any per a que aconseguissin apoderar-se d'un reducte important que oferís múltiples avantatges, com fou el cas de Berga. Fins ara, no havien comptat amb una població suficientment significativa on desplegar-hi els òrgans de poder principals, la qual no pogués ser «visitada» pels isabelins. Sens dubte, l'ocupació de Berga oferia unes condicions de seguretat que servien de garantia als nomenats.

Mica en mica, els membres de l'aristocràcia catalana –lleials a la causa carlina–, i la resta de delegats, es van anar congregant a la nova capital del carlisme català. També ho feren funcionaris, comptables i notaris, entre d'altres, a la cerca d'oportunitats. Cal dir que Solsona no va despertar aquesta fiabilitat entre els carlins, malgrat Carles Maria Isidre de Borbó hi havia fet acte de presència, juntament amb la resta d'integrants de l'Expedició Reial. Poc a poc, moltes localitats catalanes es van declarar obertament carlines o, si més no, va mantenir discrets contactes administratius amb la incipient estructura administrativa que intentaven implementar.

En ocasions, la proximitat de determinats enclavaments isabelins es vivia com un problema pels carlins, i és que era un perill la presència permanent de tropa isabelina. Així mateix, des de l'octubre de 1836, l'Ajuntament de Viladecans es va declarar carlí, si bé es va mostrar discret perquè temia patir les represàlies dels isabelins de Barcelona, que es trobaven a molts pocs quilòmetres.¹⁰⁷² El cas de Viladecans no era un fet isolat en el pla de Barcelona, doncs la guerra es va deixar sentir en tota la contrada des del mateix 1836.¹⁰⁷³

¹⁰⁷¹ LABANDERO (1847: 276).

¹⁰⁷² GUERRA, N.; LUENGO, M.; SALAS, J. L. (1984). *La lucha cotidiana por la vida: Viladecans 1800-1843*. Viladecans: Ajuntament de Viladecans, p. 251.

¹⁰⁷³ CODINA, J. (1966). *Delta del Llobregat. La gent del Fang. El Prat: 1965-1965*. Granollers: Editorial Montblanc, p. 177.

La connivència dels habitants era vital per poder despistar la tropa isabelina i evitar així repercussions militars. A tall d'exemple, al municipi d'Aitona, situat a vint quilòmetres de Lleida, la presència carlina era constant. Poc abans del Nadal de 1837, José Orive Sanz, coronel isabelí, va entrar-hi al capdavant de la seva columna. De seguida, els soldats carlins que ocupaven aquell municipi foren avisats de la presència de tropa isabelina per alguns dels seus habitants però, en comptes de fugir, van decidir romandre-hi fent-se passar per autòctons. El més xocant de tot és que Orive va mantenir-hi una llarga conversa amb un cabdill carlí creient que, en realitat, estava parlant amb l'amo de la casa.¹⁰⁷⁴

Mentrestant, a Berga, tot i les prohibicions existents, van haver contactes comercials entre carlins i isabelins, ja fos a través de contraban o contractes establerts entre ambdues parts. Per bé que hi havia una efervescència social, comercial, militar i logística a l'entorn del territori carlí, també es patentitzaven tensions entre els membres de la Junta Superior, les quals no auguraven un correcte desenvolupament dels assumptes de govern. Les desavinences dins la Junta Superior van començar molt aviat. El plantejament polític del grup dels «aristòcrates» era molt diferent a la dels «universitaris», cosa que no ens ha de sorprendre si es té en compte que procedien d'uns ambients familiar, quotidià i professional distints. Molts dels carlins que havien estat al camp de batalla, des dels primers temps de la guerra, no acceptaven la possibilitat d'acords amb el bàndol isabelí. De fet, consideraven un perill per a la causa reialista el relativisme d'alguns dels propòsits dels aristòcrates, que advocaven per l'assimilació dels sectors moderats del liberalisme polític i/o dels isabelins.

Els «universitaris» retreien als aristòcrates que, sense la sang que els voluntaris vessaren en els primers enfrontaments del conflicte, la noblesa titulada no hauria pogut arribar mai a la situació en què es trobava aleshores. Com si la guerra estigués a punt de finir, els universitaris els reprotxaven voler manar quan tota la feina bruta ja estava feta. Segurament aquest sentiment de recel envers els nouvinguts fou un dels arguments que utilitzaren els universitaris per a resistir-se en el seu càrrec dins la Junta. Emperò, no va ser l'únic factor que va entrar en joc. Els universitaris portaven més temps de relació amb els incipients aparells administratius, coneixien el personal a través de vincles laborals, familiars o acadèmics. A més, mantenir determinats càrrecs dins la Junta Superior, els va permetre conservar una important cota de poder respecte als aristòcrates. Tanmateix, el fet de mantenir les vocalies per part dels universitaris va alterar el repartiment de càrrecs entre els aristòcrates. D'aquesta manera, no es va poder prosseguir amb la normalitat que havia estat establerta en la Reial ordre de 2 de juny de 1836.

La presidència de la Junta Superior havia de correspondre al comandant general de la tropa reial. Era una pràctica jurídica reglamentada que, des del seu establiment a Catalunya a principis del segle XVIII, s'havia mantingut pràcticament en tots els organismes superiors de govern.¹⁰⁷⁵

¹⁰⁷⁴ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 25 de desembre de 1837), núm. 1122, p. 3.

¹⁰⁷⁵ Així mateix ho establí en el mateix Decret de Nova Planta en el seu article segon: «He resuelto que, que en el referido Principado, se forme una Audiencia, en la qual presidais Vos el Governador, Capitan General, ò Comandante General de mis Armas», per al redactat sencer vegeu *Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña, establecida por Su Magestad, con Decreto de diez y seis de Enero de mil setecientos y diez y seis* (1716). Barcelona: Joseph Teixidó (BNC. Col·lecció fullet Bonsoms, 21564).

Unes setmanes després que Antonio Urbiztondo arribés a Catalunya amb el nomenament reial de comandant general, encara no havia tingut lloc el relleu. Jacint d'Orteu, que actuava signant com a brigadier de l'exèrcit i president interí de la Junta Superior, no volia deixar el càrrec i s'hi aferrava a través de l'empara dels companys de la facció universitària. Tal i com mostren les taules anteriorment exposades, el setembre de 1837 la Junta Superior era composta majoritàriament per aristòcrates. Ara bé, per tal d'assegurar la seva permanència dins la Junta Superior, la facció universitària va procurar neutralitzar l'acció de la comandància superior i el seu titular. Torrabadella, Orteu i els altres membres del grup dels universitaris comptaven amb alguns avantatges: Orteu era militar actiu a la Divisió de Lleida i mantenia contacte directe amb part de la tropa. Torrabadella es mantenia com un dels caps a l'ombra i, a través de la col·laboració de personal pròxim, aconseguia informació privilegiada de primer ordre. A més, tot i ser reialista, Urbiztondo no era un oficial natural de la província catalana i, per tant, a pesar de la derogació del dret d'estrangeria, el sentiment vers la seva autoritat era de reticència i qüestionament.¹⁰⁷⁶

Les maquinacions que obraven els universitaris eren públiques i notòries per a qualsevol observador crític del moment, si bé les possibilitats de maniobra per a contrarestar la pertorbació que causaven eren mínimes. La xarxa d'influències que els universitaris havien teixit des de la Junta Superior era més àmplia del que semblava en un primer moment. I és que varen necessitar portar a terme una depuració subtil de funcionaris per intentar revertir la situació.¹⁰⁷⁷ Aquest procés, però, els resultà complex. Una part del grup dels universitaris va acaparar nombrosos càrrecs institucionals i, d'aquesta manera, estar present a tot arreu disposant de notícies de primera mà sobre qualsevol resolució dels organismes que s'anaven implantant. Un cas paradigmàtic, pel que fa a acumulació de càrrecs públics, fou el propi Bartomeu Torrabadella qui, al llarg de la guerra, va ostentar els càrrecs de vocal de la Junta Superior, rector i professor de la Universitat de Cervera a Solsona (i posteriorment a la Portella), subdelegat apostòlic, membre de la Subcomissió del Subsidi Eclesiàstic i, finalment, un dels tres membres que controlarien la Reial Hisenda el 1840, després de la destitució de Labandero.

Així doncs, els dirigents universitaris de la Junta, a través de l'observació directa o, si més no, a través de la informació de la clientela de funcionaris col·locats per ells, podrien controlar la totalitat dels òrgans públics carlins de Catalunya. Posseint tot tipus d'informació, podien avançar-se a pràcticament qualsevol qüestió de govern en detriment dels aristòcrates.

L'efervescència a la ciutat de Berga i als seus entorns va ser molt marcada. Arran de la instal·lació dels organismes de govern de l'Administració carlina, era necessària la presència de molts alts càrrecs amb una trajectòria dilatada dins l'Administració ferrandina. L'especialització i l'experiència d'aquest personal va permetre l'execució de molts projectes que, fins aleshores, amb prou feines s'havien pogut posar sobre el paper i sense els càlculs propis i adients. En sigui un exemple la millora de l'assistència hospitalària a l'òrbita carlina fruit de la instal·lació de la Junta d'Hospitals. Per avançar en l'àmbit sanitari va caldre una sistematització de processos,

¹⁰⁷⁶ Existeixen nombrosos testimonis sobre la permanència social en el pensament polític del carlisme a Catalunya del Dret d'Estrangeria. En els cafès de Berga era molt comú sentir arengues entre els assistents contra els carlins castellans o forans de Catalunya (LABANDERO, 1847: 100, 116; 119; 120-121).

¹⁰⁷⁷ Serveix d'exemple el cas de Joan Guim, oficial de la Secretaria de la Junta Superior (apareix citat a SANTIRSO, 2005: 46). Guim havia estat alumne de la Universitat de Cervera i havia presentat la seva tesi doctoral el 1834, tenint com a padrí el propi Bartomeu Torrabadella (LLAQUET, 2001: 413). Potser, fruit de la primera entesa entre doctorand i padrí, Guim es va quedar a Cervera com a professor de sintaxi a la Universitat (BORRÀS, 1915: 417).

adquisició de material quirúrgic, repartiment logístic, optimització d'espais, arribada de nous metges i cirurgians, etc.

D'acord amb diversos testimonis, la vida quotidiana al camp carlí seguia el seu curs. Es continuaven duent a terme les celebracions matrimonials, els contractes notariais entre privats, els tràfics de mercaderia (i contraban de la mateixa), els arrendaments de béns públics, entre altres pràctiques. De fet, en ocasions, els fluxos de diners eren suficientment abundants com per destinar-los a obres de restauració i manteniment. N'és un exemple, l'orgue de Sant Llorenç de Morunys el qual, després de la destrucció de 1823, es va construir de bell nou a partir de 1832 i, fins l'any 1839, no es va donar per conclòs.¹⁰⁷⁸ Per tant, s'observa com, mentre la comunitat seguia amb els preceptes religiosos, les obligacions laborals, el treball al camp i pagant els impostos pertinents, l'elit dirigent de la Junta Superior persistia amb plenes dificultats, més polítiques que militars.

Un altre aspecte a tenir en compte és que es poden parlar de diferents etapes dins l'evolució de la Junta Superior. El període de setembre de 1837 a maig de 1838 representà una fase inicial en la qual s'encarregà a membres del sector aristocràtic desenvolupar comissions fora de Catalunya. Certament podria tractar-se d'un fet fortuït però, en el context en què discorrien els fets no permet aquesta consideració.

Aquell mateix mes de setembre de 1837, Antonio Sanz marxava de Catalunya per anar a terres del Maestrat, tal vegada, amb motiu d'haver estat nomenat sotsdelegat general de la croada dels Regnes d'Aragó, València i Múrcia. Tanmateix, no consta en cap document oficial que la seva anada a terres de la diòcesi de Tortosa es degués realment a aquesta qüestió. Dos mesos després, al novembre d'aquest mateix 1837, el baró de Peramola i el marquès de Sentmenat eren comissionats a França a obtenir préstecs per la causa carlina catalana. Es desconeix l'activitat real del baró al país gal perquè, de fet, fins al desembre de 1838, no es van donar a conèixer alguns resultats de les seves actuacions. Crida l'atenció que la primera notícia documentada que existeix sigui d'un any després de la seva marxa de Catalunya. Tampoc es coneix amb seguretat quina va ser la seva relació amb la Junta Superior al llarg de tots aquests mesos i, sobretot, a partir del desembre de 1838. Igualment, el marquès de Sentmenat no semblava molt disposat a tornar a Catalunya mentre els universitaris de la Junta Superior no dimitissin del seu càrrec. Potser per aquest motiu, va romandre al país gal fins el mes de juliol de 1838, just quan el comte d'Espanya va entrar al Principat català per prendre possessió de la Comandància General i, també, de la presidència de la Junta Superior.

El darrer d'aquesta etapa fou Jaume Mur i Córdoba, comissionat a marxar al Maestrat per actuar d'enllaç amb Cabrera en nom de la Junta Superior de Catalunya. Contra aquesta comissió Mateu Sampons protestà enèrgicament, ja que tenia el pressentiment que Mur s'acabaria desentenent de la Junta Superior catalana i s'aproximaria a l'òrbita de Cabrera. No ens ha d'estranyar que Sampons posés en qüestió la conducta de Jaume Mur, vist que per a aquesta comissió se l'enviava a la diòcesi tortosina, que era el seu lloc de procedència, i, donades les tensions existents dins la Junta Superior, al Maestrat hi hauria l'ambient que rarament trobaria a Berga. No en va, pocs mesos després, Jaume Mur Córdoba constava com a membre de la Junta Superior del Maestrat, i no de la catalana.

¹⁰⁷⁸ ADAM VIDAL, J. (2010). *L'església de Sant Llorenç de Morunys abans de 1936. Una aproximació històrica als seus altars i retaules*. Sant Llorenç de Morunys: Quaderns de la Confraria dels Colls, p. 198.

Tot i aquestes baixes presencials a Berga, la facció aristòcrata de la Junta Superior seguia essent majoria. Però, els incidents amb el comandant general Urbiztondo van exasperar els ànims dels joves aristòcrates, els quals veien que l'autoritat militar tampoc era respectada. De totes maneres, també observaren com, des de la comandància general, no es tenien miraments especials amb la Junta Superior malgrat l'estatus nobiliari d'alguns dels seus membres. Això obligava la facció aristocràtica a alinear-se amb els universitaris per tal de denunciar a la Cort reial els greuges institucionals que Urbiztondo promovia i realitzava contra l'alta institució que representava la Junta Superior.

En els primers dies de gener de 1838, es va saber que Urbiztondo havia abandonat secretament Catalunya per marxar a la Cort a denunciar el menyspreu i pressions que, segons ell, havia rebut de la Junta Superior. Aleshores, fins i tot els aristòcrates es van veure forçats a acceptar l'aplicació del Reglament de la Junta Superior pel qual van destituir a Urbiztondo com a comandant general i van nomenar, amb caràcter provisional el català Josep Segarra com a nou comandant general de Catalunya.¹⁰⁷⁹

Amb tot, els aristòcrates no foren els únics que es van veure forçats a acceptar determinades situacions. Poques setmanes abans de la marxa d'Urbiztondo, Manuel Millà i el comte de Fonollar es van dirigir a la Cort carlina per sol·licitar a Carles Maria Isidre de Borbó que nomenés el comte d'Espanya comandant general de Catalunya, ja que creien que era la única persona capacitada per posar ordre al Principat català. Considerant la rectitud i l'autoritarisme del comte d'Espanya és ben probable que la proposta no fos massa ben rebuda per segons quins sectors. No obstant això, no era prudent mostrar una oposició massa oberta i marcada respecte a la qüestió ja que, en aquells moments, el que prevalia era guanyar la guerra. Considerant la mala premsa que acompanyava el comte d'Espanya, la facció universitària esperava guanyar-se el favor de l'opinió pública, convençuda que el nou comandant general no seria ben rebut a la seva arribada. Ara bé, no tot va succeir tal com s'esperava la Junta. El comte d'Espanya, després del seu pas per Sant Llorenç de Morunys –antiga capital reialista de la Catalunya durant el Trienni Liberal i escenari de ferotges combats, en els primers anys de la present guerra– fou rebut amb molt entusiasme, tant que els universitaris van preferir esperar a l'ombra la seva oportunitat i anar minant, poc a poc, la moral del comte i les seves possibilitats. En darrera instància, per més comte d'Espanya que fos, abans d'ell ja havien passat molts comandants generals i la Junta Superior havia tingut sempre la darrera paraula.

L'arribada del nou comandant general a Berga va ser molt celebrada. Algunes dites populars senyalaven que el comte d'Espanya ho arreglava tot, àdhuc, aquelles coses i situacions que semblaven impossibles. Cal dir que arribà a Catalunya ben informat. Així mateix, havia rebut comunicació del rei carlí sobre com havia de ser el seu govern a Catalunya, mandats que encara no han estat publicats.¹⁰⁸⁰ Bona part dels aristòcrates de la Junta, sobretot els joves, van creure que els comte d'Espanya posaria ordre a tots els ressorts de la societat carlina catalana. La seva fama d'impecable l'havia convertit en una llegenda a témer i respectar. Coneixedor de les dificultats existents i de les xarxes de lleialtats implantades pels membres de la facció universitària, no volia córrer ni donar explicacions a ningú.

¹⁰⁷⁹ Es pot consultar el text sencer de la destitució a AMIGO (1843: 329-330).

¹⁰⁸⁰ Salvador Galmés informà de la seva existència a Ferran de Sagarra però, aquest darrer, no les va arribar a consultar. Vegeu la nota manuscrita a BNC. Fons Ferran de Sagarra. Lligall 11, Carta manuscrita de Salvador Galmés d'1 de setembre de 1933.

Després de la pèrdua de Solsona a mans del baró de Meer, els miraments que el comte d'Espanya tingué amb els universitaris no van agradar gens al marquès de Monistrol ni al comte de Fonollar els quals, l'agost de 1838, deixaren Catalunya per anar-se'n a França. El setembre de 1838, Salvador Vilella va aconseguir arribar a Berga després d'haver escapat del presidi isabelí a la Seu d'Urgell. El comte d'Espanya el va acollir com el vell amic que era, doncs es coneixien des del anys vint, quan el primer era capità general de Catalunya i el segon, canonge a la catedral de Barcelona. Tot i la creixent debilitat del sector aristòcrata de la Junta Superior, el comte s'anava fent fort al marge de tots dos bàndols enfrontats. Les mesures relatives a l'organització social, administrativa, militar i econòmica van millorar substancialment la Catalunya del moment. Durant el lapse de temps en què el comte va romandre a la comandància general, el desplegament carlí va arribar al seu màxim esplendor. El domini territorial era important atès que els carlins cobraven contribucions a gairebé tots els pobles de Catalunya, inclosos molts punts fortificats.¹⁰⁸¹

Al començar el 1839, la Junta comptava amb pocs dels membres que havien estat convocats a partir de la Reial ordre de 1836. Abans d'acabar-se el mes de febrer, poc després de l'execució del corneta Josep Fuster (a) Batalla, el marquès de Sentmenat, Gran d'Espanya, i Ferran de Sagarra, secretari primer de la Junta Superior, abandonaven Catalunya i la causa carlina.¹⁰⁸² A la primavera de 1839, la situació de la Junta Superior havia canviat radicalment. Els universitaris eren majoria mentre que, entre el grup dels aristòcrates, només quedaven els membres de més edat, tots ells pertanyents a l'estament eclesiàstic.

Amb tot, el comte d'Espanya mantingué l'activitat dins el bàndol carlí. La mestrança, la foneria i el laboratori de municions de Berga estaven en ple rendiment. Mentrestant, Ramon Cabrera feia créixer els seus dominis territorials més enllà del Maestrat històric. Tanmateix, aquest creixement es va veure truncat l'agost de 1839, després del «Abrazo de Bergara». Per uns dies, la situació va ser tan confosa que les acusacions de traïció s'escoltaven arreu del territori carlí, però no només anaven dirigides als qui havien acceptat la transacció sinó també als mateixos carlins que es trobaven a la rereguarda. La situació va agafar per sorpresa al comte d'Espanya, qui va reaccionar de manera negativa en assabentar-se que Gerónimo Valdés, capità general dels isabelins, s'havia aproximat a les vistes de Berga, a l'alçada de la serra de Biure. Tot i les fortificacions existents i l'entrenament de la tropa, la sospita de possibles traïcions el féu prendre la mesura dràstica d'incendiar poblacions com Gironella i Olvan com a prevenció d'eventuals atacs isabelins.¹⁰⁸³

L'impacte que suposaren aquests incendis entre la població foren aprofitats pels detractors del comte d'Espanya dins la Junta per promoure la seva destitució. L'aposta era tan arriscada que els mateixos membres de la Junta no van seguir el protocol marcat per la norma legal existent. Van enviar comissionats i van promoure la destitució del comte a través d'una Reial ordre. Eren moments de confusió generalitzada i calia actuar amb molt prudència i decisió. En aquells moments, el poder de Don Carlos era molt relatiu. Amb el Conveni de Bergara, la guerra semblava perduda, però Cabrera i el

¹⁰⁸¹ El 6 de gener de 1837, *El Guardia Nacional* publicava la notícia que els carlins s'estaven estenent per molts indrets del territori català i, a més, estaven cobrant contribucions als pobles, fins i tot, als fortificats [*El Guardia Nacional* (Barcelona, 6 de gener de 1837), núm. 126, p. 607]. Pocs anys després, Manuel Lassala confirmava aquesta capacitat de recaptació carlina en punts fortificats al llarg de la guerra. Vegeu LASSALA (1841: 151-152).

¹⁰⁸² Sobre la mort del corneta carlí, Josep Fuster, vegeu LABANDERO (1847: 295-301), SAGARRA (1935: vol. 2, 36-39), MUNDET (1990: 301-302) i CORRALES; QUINTANA (2019: 149-150).

¹⁰⁸³ MUNDET (1990: 333-335) i, CORRALES; QUINTANA (2019: 143-144).

comte d'Espanya volien resistir a ultrança. Però els instigadors de la destitució del comte van poder comptar, suposadament, amb el recolzament de Paulino Ramírez de la Piscina, qui es trobava a París, apartat de la seu del govern carlí, que aleshores estava a Bourges. Ramírez de la Piscina va firmar la Reial ordre que mai s'arribà a veure ni conèixer, a través de la qual, sentenciava –sense tenir potestat– la destitució del comte com a comandant general de Catalunya i, a més, la destitució de Labandero com a intendent.¹⁰⁸⁴ Les ordres no van arribar a la sessió que se celebrà la tarda del 26 d'octubre de 1839 però, de totes maneres, la destitució va tenir lloc incomplint nombroses formes i sense que el comandant general pogués traspasar els poders militars al seu successor.¹⁰⁸⁵

Embriagats per l'èxit de la destitució, la Junta Superior va emprendre una política de depuració d'estrangeria de tots els oficials públics, civils i militars que no eren nascuts a Catalunya i, a més, de tots els empleats públics que eren simpatitzants del comte d'Espanya. Posteriorment, la destitució de l'intendent Labandero va comportar la creació de la Comissió de la Reial Hisenda, un organisme encarregat d'instaurar impostos, recaptar i repartir els mateixos. Centrats en la Junta Superior, els organismes de govern van delegar la comandància general a Josep Segarra. Al llarg dels mesos, Segarra va romandre al capdavant de l'exèrcit procurant desfer totes les iniciatives que havia emprès el comte d'Espanya en l'organització interna. A més, va arribar a llicenciar bona part de l'exèrcit carlí i tots els oficials lleials al comte van ser traslladats sense notificació formal.¹⁰⁸⁶ Així, quan semblava imminent la derrota del carlisme a la península, després de que Carles Maria Isidre de Borbó decretés la unió del Maestrat i Catalunya sota la comandància de Ramon Cabrera, aquest va arribar a Berga i la seva sorpresa va ser majúscula. No quedava ni rastre de l'esplendor carlí de feia uns mesos endarrere. Qualsevol resistència era impossible. I, si bé va fer detenir bona part de la Junta Superior, la mort del comte d'Espanya, un Gran d'Espanya, va quedar sense resoldre's judicialment. Això sí, l'organisme de la Junta Superior va quedar en entredit. Cap al 6 de juliol de 1840, el gruix de l'exèrcit carlí traspassava la frontera en direcció a França. La guerra havia acabat i, a conseqüència d'això, el Govern de la Junta Superior s'extingí.

¹⁰⁸⁴ Existeixen un conjunt de dubtes relatius a les reials ordres de destitució del comte d'Espanya i de l'intendent Labandero. La cartera ministerial de Ramírez de la Piscina no era competent en els assumptes de govern militar de les províncies. Igualment, segons el dret reial, la sobirania nacional estava on residia el rei i, per tant, totes les ordres havien d'estar signades des de Bourges punt on es trobava el Rei carlí a l'exili. El Quarter reial, la Cort carlina, el Govern de Carles Maria Isidre de Borbó, havia de tenir firma en aquesta localitat. Quan Ramírez de la Piscina firma a París, incompleix dues normes bàsiques de procediment que, en condicions de normalitat, haurien invalidat la resolució continguda. Un tercer element que apareix en aquest ordre de dubtes és el fet que la Junta Superior instigués la destitució, com a organisme de govern. La Junta Superior no tenia potestat per posar o treure un comandant general que, no en va, era el president de l'organisme. També resultava improcedent el conducte pel qual es van transmetre les Reials ordres, el qual tampoc va ser el d'ofici. La Comandància General d'una província no era un qüestió menor que pogués ser comunicada a través d'un correu no autoritzat. No es podia acceptar una entrega en mà a tercers, cosa que trencaria la cadena de custòdia de la notificació d'un assumpte de la Corona. Finalment, en no disposar dels originals, s'ha de considerar el testimoni de Labandero el qual dubte de la veracitat de les signatures que hi havia en el document, motiu que el porta a pensar que, en realitat, es tracta d'una falsificació. (LABANDERO, 1847: 103-104).

¹⁰⁸⁵ Existeix una curiosa crònica sobre els darrers temps del comte d'Espanya, de la seva destitució i de la vida quotidiana a Berga a ACBR. Fons municipal de Berga. Llibre Verd, fol. 66-68r, vegeu Annex documental número 2.

¹⁰⁸⁶ SERRADILLA (1947: 57-63).

Les relacions institucionals

La Reial Junta Superior Governativa de Catalunya no era un organisme autònom sense cap relació de jerarquia administrativa respecte a la Cort i als òrgans superiors de govern. A fi d'entendre la dimensió de les institucions públiques carlines a Catalunya, cal situar-les en el context de l'organigrama general carlí. Com ja s'ha exposat més amunt, la Junta Superior era un organisme intermedi de govern entre els pobles, ciutats i viles respecte a la Cort reial.

Solen passar inadvertides les comunicacions administratives existents entre la Cort i la Junta Superior. D'aquesta manera, es deixen de banda els aspectes de dependència administrativa que se'n resultaven i que mostrarien com, en realitat, a pesar dels intents d'autonomia governativa, la Junta Superior no va trencar les relacions per tal d'afermar el seu control. La Junta Superior va procurar erigir-se l'únic interlocutor vàlid en els assumptes de Catalunya en contraposició al propi comandant general o l'intendent reial. També va procurar mantenir un contacte constant amb la Cort informant constantment de totes les incidències existents. Mica en mica, esdevenia a ulls de tothom el principal òrgan de control directe i efectiu dels assumptes civils, militars i religiosos concernents a Catalunya. Mentre el comandant general estava ocupat organitzant l'Exèrcit, la Junta procurava mantenir una comunicació més constant que la màxima autoritat militar. Aquest binomi orgànic es va donar especialment a partir de 1837 quan, de forma irregular, els membres de la Junta Superior van usurpar el càrrec de president de la Junta Superior. La intenció era excloure el comandant general de la presidència de la Junta de manera que no hi pogués accedir. Així, es creaven dos cossos orgànics contraposats que competien pel domini efectiu sobre el territori.

No era que la Junta Superior no tingués capacitat ni atribucions, doncs la naturalesa jurídica de les Juntes atorgava àmplies facultats de govern a l'organisme. Ara bé, la Junta Superior no tenia potestat sobre els assumptes militars, ni tampoc capacitat legislativa. De tenir-los, no li caldria la figura del monarca.

La normativa i jerarquia administrativa marcava un protocol de relació institucional molt marcat. Però, per diferents circumstàncies, van existir extralimitacions que trencaven, a conveniència, allò establert en la norma i pràctica usual. Tenint en compte aquestes darreres apreciacions, s'estima oportú exposar una aproximació de quines van ser les relacions institucionals de la Junta Superior respecte a l'Exèrcit, la Intendència, la Cort reial i, l'Església catòlica.

Relacions amb el comandant general

Amb prou feines es coneixen dos articles d'una de les instruccions de govern de la Junta Superior de Catalunya de la Reial ordre de 2 de juny de 1836. Ara bé, aquests dos articles permeten afirmar algunes prerrogatives importants. La Junta Superior no tenia dret a veu ni vot quant als assumptes militars. Aquesta matèria era competència privativa del comandant general de torn. Pel que fa al segon article, cal dir que és una reafirmació de l'anterior. El rei atorgava la possibilitat que, en casos extrems, la Junta Superior pogués nomenar militars –s'entén que incloïa els alts comandaments–. En aquest darrer epígraf, la instrucció de govern no autoritzava la Junta Superior a l'exercici del comandament de l'exèrcit en cas de necessitat, sinó que li permetia nomenar militars i aquests, d'acord amb l'anterior article, no estaven obligats a donar explicacions a la Junta Superior.

- Las operaciones militares se hallan exclusivamente sometidas al general en jefe.¹⁰⁸⁷
- En casos extremos los nombramientos militares corresponden a la Junta.¹⁰⁸⁸

Tanmateix, la manca de més informació dificulta la interpretació d'aquest segon article concernent al nomenament de militars. Es desconeix si, abans del 2 de juny de 1836, hi havia un article semblant per a la governació de la Junta Superior. En aquesta línia, sembla raonable la incorporació d'aquest enunciat tenint en compte les vicissituds que van tenir lloc en els primers anys de la guerra civil. El carlins a Catalunya van passar notables períodes en què no hi havia un comandant general, fet que va provocar un notable desconcert entre els combatents i, alhora, va ser aprofitat per oportunistes per establir les seves pròpies regles de control territorial. Però, en l'article, no s'especificava quins eren els casos extrems. Tampoc quedar clar quina havia de ser la línia interpretativa. Per tant, en determinats moments, la Junta Superior va resoldre interpretar els casos "extrems" a la seva conveniència, arribant a atorgar-se la potestat de nomenar comandants generals. Amb tot, tard o d'hora, aquests nomenaments havien de ser ratificats per la Cort de Carles Maria Isidre de Borbó.

No sempre la Junta Superior va aconseguir les seves fites. Després de la marxa de Guergué, la Junta va procurar que Climent Sobrevias esdevingués el nou comandant general però, pocs dies després, va cedir davant Royo. Mesos més tard, quan Urbiztondo va abandonar el Principat, la Junta Superior va consultar als generals que hi havia en actiu servint a Catalunya. Ignasi Burjó va ser el primer a respondre, va declinar l'oferta i va proposar Josep Segarra, qui comptaria, igualment, amb el beneplàcit reial.¹⁰⁸⁹ Sigui com sigui, no és casual que, en tots tres casos, es tractés de militars professionals nascuts a Catalunya. La Junta, enfront les dificultats amb què topava a l'hora d'imposar els comandants generals que eren de la seva conveniència, va optar per una oposició subtil i un bloqueig discret de les iniciatives militars de tots aquells comandants generals escollits per la Cort que no eren del seu gust, amb l'objecte d'incitar la marxa d'aquests.

No va ajudar que, en la major part de la guerra, els carlins no arribessin a tenir un comandant general que estigués actiu en el càrrec durant un període llarg de temps. En els primers mesos o, si es vol, en els primers anys, mentre es configurava la resistència carlina contra els isabelins, era primordial establir una base suficientment sòlida a la comandància a fi d'ajuntar i coordinar tots els esforços bèl·lics del moment. Aquesta manca de lideratge va afavorir la fragmentació del combat i, a més, va condicionar l'estratègia a realitzar. En els dos primers anys de lluita, entre 1833 i 1834, no hi havia elements aglutinadors en la lluita carlina. Tampoc hi havia Comandància General ni Junta Superior. A pesar de l'activitat frenètica de Ramon Samsó i els permisos reials que pogués ostentar, encara no es pot parlar de l'existència d'un òrgan de poder carlí. No fou fins a l'any 1835 que es va establir la primera Junta Superior, tot i que aleshores la situació encara era molt crítica. Després dels diversos intents fracassats de consolidar la Comandància General, l'octubre de 1835 el comte d'Espanya prengué possessió del comandament general. Ara bé, fou detingut per les autoritats franceses en estranyes circumstàncies. L'1 de juny de 1836, en un manifest de la Junta Superior, se sol·licitava que, des de les altes instàncies, s'enviés un comandant general

¹⁰⁸⁷ Article 9 (no és textual) del Reglament reconstruït de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6).

¹⁰⁸⁸ Article 11 (no és textual) del Reglament reconstruït de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6).

¹⁰⁸⁹ LABANDERO (1847:232-233).

fort, que fos un referent per a tots els combatents i establís un poder sòlid. Només així es podria regularitzar la lluita, els procediments de sustentació dels aparells públics carlins i la governació general, sense haver de carregar innecessàriament els pobles ni l'erari públic.¹⁰⁹⁰

El 1837, les dinàmiques van canviar substancialment. Bona part dels membres de la Junta Superior, que tenien un caràcter marcadament temporal, no van complir el caràcter provisional del seu nomenament. No obstant això, es van atribuir funcions que no s'ajustaven a la pràctica institucional establerta. Les picabaralles amb Antonio Urbiztondo, el nou comandant general des de l'estiu de 1837, van anar creixent fins al punt d'establir-se una divisió territorial a Catalunya: la privativa de la Junta Superior, corresponent a l'alta muntanya, i la corresponent a la Junta de General, sota la presidència d'Urbiztondo al camp de Tarragona. Les pressions internes van evitar la secessió administrativa. La situació només es va capgirar amb l'arribada del comte d'Espanya, qui va ostentar la presidència de la Junta Superior. Carles d'Espanya va fer ús de determinades concessions, aixecant més recels dels que es podien percebre a simple vista.¹⁰⁹¹

Relacions amb l'intendent

En els primers anys de la guerra, els carlins catalans no van disposar d'una intendència reglamentària. Les partides carlines que s'aixecaven a diferents indrets del territori es repartien les atribucions, i una d'aquestes era la logística.¹⁰⁹² En els mesos de 1833 i 1834 es va crear l'hàbit d'abastir el territori amb moltes partides guerrilleres, imposant exaccions en espècies o diners, així com bagatges per a la tropa. Molts d'aquests recaptadors improvisats eren, al mateix temps, caps de partida. La majoria dels encarregats de la recaptació material no tenien cap mena de preparació en la matèria, donant peu a actes arbitraris, abusos i demés infraccions de reglament. Després de l'ocupació de Berga, amb l'arribada de Labandero, molts d'aquests recaptadors van cedir la seva posició, encara que uns altres van resistir notablement a perdre la possibilitat de recaptar i distribuir els diners. No hi ha una nòmina completa de tots ells, per bé que es poden esmentar els noms de Cristòfol Comas (a) Toful i Pau Mañé.¹⁰⁹³

A la segona meitat de 1835, amb la constitució de la primera Junta Superior, coneguda com a *la primitiva*, tampoc es va establir una intendència reglamentària. Tanmateix, Lluçà Muntades fou nomenat comissari de guerra de primera classe. Amb aquest càrrec «tenia a su cargo la organización de los ramos de hacienda Civil y Militar,

¹⁰⁹⁰ *El Español. Diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 4 de juliol de 1836), núm. 247, p. 1.

¹⁰⁹¹ TRESSERRA (1944: 18); SANTIRSO (2005: 119 nota 145)

¹⁰⁹² PORTET (1999: 117).

¹⁰⁹³ LABANDERO (1847: 143). En el document original l'autor cita com si es tractés de tres persones diferents: Comas, Paus Mañes i Toful. Tanmateix, sembla que existeixen algunes confusions. Tot sembla indicar que en realitat es tracta de dues persones diferents. El primer, seria Cristòfol Comas (a) Tòful que posteriorment a la Primera Guerra Carlina seria conegut com a Tòful de Vallirana, qui havia exercit de tinent de rei a l'exèrcit carlí de Catalunya. El segon nom ha donat lloc a moltes confusions. En realitat, no existeix cap Pausmañes com s'ha identificat erròniament en alguns estudis. Es tracta del cap carlí Pau Mañé, qui assolí el grau de comandant durant la guerra carlina (nota biogràfica de Pau Mañé a FERRER; ACEDO; TEJADA, 2010: tom XIX, 105 nota 2). A ell, a Pau Mañé, Labandero li va dedicar una al·lusió directa en el seu càrrec de comandant i de recaptador: «aun cuando se llamaban comandantes no dejaban su carácter de recaudadores» (LABANDERO, 1847: 162).

como à unico Gefe Superior». ¹⁰⁹⁴ No es poden destacar iniciatives significatives en el temps que Muntades va ostentar el càrrec. Cert és que es van intentar regularitzar els pagaments a través de personal autoritzat a l'efecte i també en la col·lecta i repartiment de bagatges a l'exèrcit. Més enllà de l'acceptació més o menys estesa d'algunes prerrogatives impulsades per Muntades, la gestió general dels recursos seguia sense assolir determinats nivells de recursos. Sembla que la culpa requeia en el context de guerra, la manca de capacitat de supervisió dels superiors, la manca de personal especialitzat i de mecanismes de règim intern.

La Junta Superior de 1835 es va constituir com un assaig fortament condicionat per les circumstàncies bèl·liques del moment. Amb la Reial ordre de 2 de juny de 1836, es va procurar dotar la Junta Superior d'una nòmina de vocals que representessin l'essència de la millor societat catalana del moment. A diferència de l'anterior, en aquesta ocasió es va designar, per reial voluntat, un intendent general de l'Administració civil i militar. L'elegit va ser Pedro Alcántara Díaz de Labandero. Però, amb prou feines va poder romandre un mes en el servei actiu a Catalunya. En aquest lapse de temps, la situació era tan confosa que el seu pas per la Intendència no va deixar pràcticament cap efecte documentat. A més, per agreujar la situació, a la Junta Superior que encara estava en actiu li quedaven pocs dies de servei per la qual cosa, mentre no arribaven els substituïts, la situació administrativa quedava en suspens. Així doncs, el pas de Pedro Alcántara Díaz de Labandero per la Intendència catalana va ser extremadament breu i en unes circumstàncies d'excepció. Tanmateix, el gran problema no va ser amb la Junta Superior. El dia 3 d'octubre de 1836, l'intendent Díaz de Labandero responia a Rafael Maroto que resultava impossible atendre la petició que poc abans li havia encomanat: obtenir deu mil uniformes militars i, a més, dos-cents mil cartutxos. Segons l'intendent, es tractava d'una sol·licitud «ingenua», la qual no es podia satisfer. S'acusava a Maroto de no tenir en compte les circumstàncies i de voler forçar una situació que portaria a obstaculitzar la instal·lació de la Junta Superior. Per aquests motius, el propi Díaz de Labandero suspenia el seu exercici com a intendent i, en qualitat de comissionat reial, informaria de tots els extrems de la conducta del capità general al rei. ¹⁰⁹⁵ Dos dies després, tots ells traspassaven la frontera.

A l'article catorzè de la instrucció adjunta a la Reial ordre de 2 de juny de 1836 s'especificaven algunes de les atribucions de què gaudia la Junta Superior. Es desconeix el procés de confecció d'aquesta instrucció i l'abast dels demés articles relatius a la intendència, recaptació, gestió dels béns públics i del reial patrimoni. Aquest article és «la exclusiva y ámpliamente autorizada» capacitat de recaptació a la qual al·ludia Pedro Alcántara Díaz de Labandero en la seva resposta des d'Alpens el 3 d'octubre de 1836. No s'han de confondre determinats aspectes atès que, d'acord amb la transcripció de la Reial ordre de 2 de juny de 1836, l'intendent era un dels vicepresidents de la Junta Superior. ¹⁰⁹⁶ Per tant, com a membre de la Junta Superior i com a vicepresident, era l'encarregat en exclusiva de l'àrea de recaptació:

La Junta Superior queda autorizada para imponer contribuciones, invitar a donativos voluntarios, y estipular para hacer frente a necesidades perentorias anticipaciones pecuniarias con un interés moderado. Podrá también exigir empréstitos forzosos y sin interés de los vecinos del país comprometidos con la revolución o conocidos por su desafección al Rey, y secuestrar sus bienes y utilizar sus productos si por su fuga o crímenes lo mereciesen, mas

¹⁰⁹⁴ AGMS. Expedient personal de Lluçia Muntades. Declaració de Gregorio Carpintier, fol. 21.

¹⁰⁹⁵ PIRALA (1984: tom III, 638-639).

¹⁰⁹⁶ El text sencer està transcrit a AMIGO (1843: 325).

formando los expedientes debidos y procediendo con legalidad, discreción y prudencia sin injusticias ni arbitrariedades.¹⁰⁹⁷

Altrament, en haver de marxar sobtadament de Catalunya, en ple procés de recanvi de la Junta Superior tot el procés de renovació de l'Administració pública a Catalunya va quedar sense concloure. No resulta estrany que, al llarg dels següents mesos, seguissin existint no poques queixes sobre els procediments de recaptació realitzats per part de la tropa, posant-se de manifest nombroses irregularitats de procediment. Mentrestant, en absència de l'intendent, la Junta Superior va atendre totes les qüestions relatives a la recaptació. El 1837, amb l'arribada de Carles Maria Isidre de Borbó a Catalunya, es van produir canvis importants. Durant la seva estada a Solsona, el rei dels carlins va nomenar Gaspar Díaz de Labandero nou intendent civil i militar de la província de Catalunya. Amb aquesta iniciativa, la gestió econòmica dels assumptes del Principat havien de passar pel nou delegat reial. Per a la Junta Superior, aquell nomenament va suposar una intromissió als assumptes propis de l'organisme. Ara bé, en ser per designació reial, no pogueren discutir obertament l'assumpte. A partir d'aquí, les tibantors entre la Junta Superior i la Intendència van esdevenir quelcom quotidià. Lluny de neutralitzar l'activitat de la Intendència, Labandero va desplegar progressivament una millora significativa respecte a la realitat immediata anterior. Amb la millora de la gestió, els recursos es van incrementar notablement. L'estiu de 1837, Antonio Urbiztondo va autoritzar la creació del cos de Zeladors de la Reial Hisenda.¹⁰⁹⁸ Tot i així, va ser després que el comandant general abandonés el seu destí i Josep Segarra el substituís, que va tenir lloc la consolidació de la Intendència. L'entesa entre el comandant general Josep Segarra i l'intendent Gaspar Díaz de Labandero va ser molt fructífera. En el transcurs de la primera meitat de 1838, el cos de Zeladors va augmentar fins a les 1.100 places.¹⁰⁹⁹ L'activitat era total i la Junta Superior, tot i el recel per no poder decidir en aquest ram, ho aprovava mentre arribaven els diners i els recursos.

El juliol de 1838, amb l'arribada del comte d'Espanya, semblava que l'estreta relació de la Intendència amb la Comandància General havia d'arribar a cotes mai vistes fins aleshores. Però, contràriament a això, a pesar de la bona entesa existent, el comte d'Espanya no va respondre a totes les peticions que li arribaven des de la Intendència. El mateix Gaspar Díaz de Labandero es queixava que la única aportació realitzada pel comte en la hisenda era la creació de la figura dels subdelegats d'Hisenda, càrrec que va recaure en els caps militars superiors del corregiment.¹¹⁰⁰ La Intendència Reial va desaparèixer de Catalunya cap al febrer de 1840, quan, finalment, Gaspar Díaz de Labandero va rebre l'ordre d'incorporar-se a les files de Ramon Cabrera al Maestrat.¹¹⁰¹ A partir d'aleshores, tots els assumptes relatius a la Intendència van ser traspassats a la recent creada Comissió Reial d'Hisenda, formada per Narcís Ferrer, Bartomeu Torradella i Ignasi Andreu Sans.

Com s'ha pogut apreciar, les relacions de la Junta Superior amb la Intendència van ser molt irregulars. Més enllà de les picabaralles polítiques que van existir, la Junta Superior no tenia autoritat sobre la Intendència. Per tant, no podia condicionar ni influir de manera directa sobre els procediments i resolucions emanats de la Intendència i els

¹⁰⁹⁷ Article 14 (no és textual) del Reglament reconstruït de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6).

¹⁰⁹⁸ LABANDERO (1847: 194-195).

¹⁰⁹⁹ LABANDERO (1847: 244).

¹¹⁰⁰ LABANDERO (1847: 168).

¹¹⁰¹ LABANDERO (1847: 126-127).

seus tribunals. La Junta Superior només va poder intervenir en els assumptes del ram d'hisenda en els períodes en què no hi havia intendent reial, enviant-hi un comissionat. Finalment, a les darreries de 1839, amb la sortida de Carles Maria Isidre de Borbó del territori peninsular fruit del Conveni de Bergara, la desaparició del comte d'Espanya i la neutralització de la Intendència Reial amb la destitució de Labandero, la Junta Superior va poder enviar-hi altra vegada comissionats per a que es fessin càrrec del ram de la hisenda.¹¹⁰²

Relacions amb el rei i amb la Cort

Les relacions institucionals amb les més altes instàncies carlines van estar condicionades per les circumstàncies personals del monarca pel context bèl·lic. Dels primers mesos de guerra ha transcendit molt poca informació fidedigne. Carles Maria Isidre de Borbó es trobava a l'exili i encara no havia pogut tornar al territori espanyol. No obstant això, a Catalunya els carlins es van relacionar amb els comissionats reials que es trobaven residint en diferents indrets del sud de França. De fet, alguns caps carlins van sol·licitar formalment el permís per poder aixecar bandera i formalitzar així el reclutament de voluntaris.¹¹⁰³ Si bé, Carles Maria Isidre de Borbó va entrar a Navarra l'estiu de 1834, la situació política i bèl·lica no va permetre cap desplegament adient de les relacions administratives amb els diferents territoris.¹¹⁰⁴ Per aquest motiu, el sistema de comissionats reials es va mantenir *sine die* per poder atendre totes les necessitats amb la màxima promptitud possible. Aquests comissionats tenien àmplies facultats i podien resoldre gairebé qualsevol assumpte en nom del rei. Per a la demarcació catalana, hi havia destinat com a comissionat Pere Ripoll, Jules Collinot i, també, José María de la Cadena.¹¹⁰⁵ Els carlins catalans eren plenament coneixedors de la presència dels comissionats i sabien on trobar-los en cada moment. Al llarg de la guerra, en molts episodis, queda constatada la intensa activitat d'aquests. Els comissionats eren perfectament informats per a totes bandes i, a més, tenien els seus propis medis d'informació a partir dels quals resoldre les diverses problemàtiques que existien i anaven sorgint.

Fins a la segona meitat del 1835, no es va constituir la primera Junta Superior reglamentària i reconeguda pels òrgans superiors del carlisme. Malgrat la Cort carlina seguia intentant desenvolupar els seus organismes, la figura dels comissionats no va desaparèixer. Amb tot, les comunicacions amb la Cort, a través dels seus comissionats, seguia en plena activitat. En aquestes dates, Pedro Alcántara Díaz de Labandero arribava a Catalunya en qualitat d'intendent de la província i també de comissionat reial. És interessant constatar com, més enllà dels matisos polítics que poguessin existir, els comissionats estaven informats amb tot de detalls dels esdeveniments que tenien lloc a Catalunya. Després de l'entrada de l'expedició navarresa comandada per Juan Antonio Guergué, a les darreries d'octubre de 1835, Miquel Samsó va enviar unes queixes sobre el comportament dels soldats de l'expedició al comissionat Jules Collinot. Tanmateix, aquest li va respondre que els fets que descrivia no s'ajustaven amb els informes que tenia sobre el mateix assumpte procedents de la Junta Superior.¹¹⁰⁶

¹¹⁰² LABANDERO (1847: 124-125).

¹¹⁰³ Aquest va ser el cas de Joan Caballeria, qui va sol·licitar el permís per aixecar una partida carlina a la Junta de Navarra, i aquesta el va respondre enviant les instruccions i la proclama que havia proposat, vegeu BOIXÉS (1995: 47).

¹¹⁰⁴ MORAL (1999: 277); CANAL (2000: 72-73).

¹¹⁰⁵ José María de la Cadena apareix citat com a comissionat reial a MUNDET (1990: 140).

¹¹⁰⁶ PIRALA (1984: tom VI, 654-655 i 655-656).

Les comunicacions de la Junta Superior amb la Cort carlina no només es realitzaven a través de comissionats. La Junta també comptava amb militars o personal de l'Administració civil disposats a adreçar-se a la Cort a portar-hi les instàncies oportunes. La mateixa Junta Superior hi enviava, sempre que ho considerava oportú, exposicions i manifestos, alguns dels quals es publicaven tipogràficament i es feien circular.¹¹⁰⁷ L'autèntic punt d'inflexió administrativa estava a punt d'arribar.

En el marc de l'organització del Govern carlí, l'abril de 1836, Juan Bautista Erro va ser nomenat ministre universal. Una de les principals mesures que va impulsar va ser la centralització administrativa de tots els organismes carlins d'arreu de la Corona.¹¹⁰⁸ Aquesta mesura resultaria molt important quant a l'organització administrativa i institucional carlina. Així doncs, s'oficialitzava la jerarquia administrativa i es clarificaven procediments en pràcticament tots els assumptes. Quan des de la Cort s'emetés un reglament, encara que fos amb caràcter provisional, aquest seria d'aplicació obligada arreu del territori carlí.¹¹⁰⁹ De la mateixa manera es va establir que la Universitat de Cervera –primer ubicada a la Solsona ocupada pels carlins i després al monestir de la Portella– estaria sota les mateixes regles que la d'Oñate.¹¹¹⁰ En el moment que la Universitat d'Oñate va anunciar que es regiria d'acord amb el Pla General d'Estudis de l'any 1824, també estava anunciant els llibres que utilitzarien durant els cursos acadèmics.¹¹¹¹ Això vol dir que la Universitat carlina de Catalunya també empraria els llibres acadèmics establerts en el Pla de 1824. A més, es van crear diferents Juntes sectorials que havien de regular les activitats de cadascuna de les àrees respectives. Un d'aquests organismes va ser la «Junta Superior Gubernativa de Medicina, Cirugía y Farmacia».¹¹¹² Entre altres atribucions, des de la Cort carlina o des de les Juntes sectorials que tinguessin reconegut el caràcter de Reial, s'atorgaven els destins dels funcionaris respectius. Si bé la Junta Superior de Catalunya tenia potestat sobre els seus propis funcionaris, no tenia atribucions sobre el personal empleat en les competències i organismes de la Cort carlina tals com l'exèrcit, la intendència, els hospitals militars i la mestrança, entre altres.¹¹¹³ Amb aquestes iniciatives, la Cort carlina va procurar establir uns mecanismes de control administratiu sobre tots els ens intermedis, com ara la Junta Superior. Al seu temps, la Junta Superior actuaria com a organisme supervisor dels ens inferiors o de serveis que es poguessin establir. Amb aquesta centralització es va constatar la jerarquia administrativa dins l'organització carlina.

¹¹⁰⁷ Un exemple d'aquestes dates és el manifest fet a Odén el 7 de març de 1836, es pot consultar el text sencer a PIRALA (1984: tom III, 735-737).

¹¹⁰⁸ LÁZARO (1993: 41-47).

¹¹⁰⁹ En sigui un cas el Reglament provisional d'hospitals escrit per Joaquín María de Miele el juliol de 1836, el qual ha estat transcrit a RAMOS (2016: 336-353). Aquest Reglament també va arribar aplicar-se a Catalunya i va rebre l'aprovació de la Junta Superior. Se'n va localitzar un exemplar als documents que estaven en poder de Jaume Miralles, membre de la Junta carlina d'Hospitals de Catalunya (MIRAFLORES, 1964: tom II, 201).

¹¹¹⁰ SOLDEVILA, F. (1938). *Barcelona sense universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 191.

¹¹¹¹ Em baso en l'anunci de la Secretaria de la Universitat d'Oñate, en el qual comunica la venda dels llibres marcats en el Pla General de 1824 [*Gaceta Oficial* (Oñate, 3 de maig de 1836), núm. 55, p. 294].

¹¹¹² LÁZARO (1993: 45).

¹¹¹³ N'és un cas el de Roque Hernández, qui va ser nomenat segon ajudant de cirurgia de l'Exèrcit per la Junta Superior Governativa de Medicina. Posteriorment, la Junta d'Hospitals Militars de Catalunya, presidida per Gaspar Díaz de Labandero, el va nomenar cirurgià major de l'Exèrcit amb caràcter d'interí (AGMS. Expedient personal de Roque Hernández).

A partir d'aquesta centralització, les possibilitats d'actuació fora del marge de la legalitat carlina cada vegada eren menors. Així mateix, la presència de l'intendent Gaspar Díaz de Labandero –qui va potenciar una primera regulació de l'activitat– va refermar aquest ordenament impulsat des de la Cort. La Junta Superior va procurar utilitzar els mecanismes oficials per a transmetre les seves queixes pel que fa a l'actuació dels comandants generals, personal administratiu o, directament, alguns tractes amb la Cort.¹¹¹⁴

Amb l'arribada del comte d'Espanya a la Comandància General, es van acabar les arbitrietats, tot i que no es van eradicar. Amb el nou comandant general, les possibilitats de comunicació amb la Cort carlina es van veure molt frenades per diferents mecanismes. En primer lloc, el comte d'Espanya va recuperar la presidència de la Junta Superior per al titular de la Comandància General. Al mateix temps, la xarxa d'informadors del comte d'Espanya era bastant exacta i procurava frenar aquelles iniciatives que poguessin torbar l'activitat de les armes del rei carlí. Així doncs, va fer detenir a Ramon Soler, canonge de la Seu de Manresa el qual havia d'enviar un manifest al rei carlí on s'hi mostraven les desavinences de la Junta amb el comandant general.¹¹¹⁵

A pesar de les qüestions de procediment administratiu de la Junta Superior, quan va aparèixer l'ocasió, els membres de la facció universitària van impulsar la destitució del comte d'Espanya. Va caldre que Carles Maria Isidre de Borbó hagués de marxar d'Espanya empaitat per les armes d'Isabel II el 1839. Posteriorment, en establir-se a Bourges, els carlins de Catalunya hi van anar en nombroses ocasions a manifestar la seva lleialtat a la causa carlina i a denunciar diferents greuges, entre altres qüestions. Al cap i a la fi, el monarca carlí seguia ostentant la sobirania i, allà on residís, el seu Govern també hi havia de ser.

Ara bé, a la Junta Superior li va caldre enviar un comissionat a París per trobar un ministre carlí d'una altra cartera, predisposat a firmar l'ordre de destitució del comte d'Espanya. A partir de la destitució efectiva de l'intendent Labandero, no queda gens clar l'acatament de la jerarquia administrativa a la qual, els membres de la Junta Superior, havien jurat guardar i fer complir. El juny de 1840, amb l'arribada del darrer comandant general, Ramon Cabrera, la situació era tan greu que no es podia considerar que hi haguessin relacions institucionals amb la Cort carlina. La Junta Superior va quedar suspesa amb l'arrest de la major part dels seus membres, acusats de conspiració contra el rei i d'instigar l'assassinat del comte d'Espanya.

Les relacions amb l'Església catòlica

Per a la correcta comprensió sobre l'abast d'aquest apartat cal tenir en compte que, en aquells moments, l'Església catòlica representava un poder temporal, econòmic, espiritual i diplomàtic que, alhora, disposava d'un estatus jurídic propi a la majoria dels Estats. En primera instància, l'Església és una institució privada arrelada profundament a la societat, que complia funcions pastorals, assistencials, educatives i, també, polítiques.¹¹¹⁶ Comptava amb una organització fortament jerarquizada, distribuïda territorialment en bisbats, i aquests en parròquies. L'Església catòlica era la única

¹¹¹⁴ Per exemple, el 28 de novembre de 1837, la Junta Superior va transmetre un extens memorial sobre l'actitud d'Antonio d'Urbiztondo al capdavant de la Comandància General carlina de Catalunya. Vegeu RAMOS (2016: 260-274).

¹¹¹⁵ MUNDET (1990: 333); SANTIRSO (2005: 182 nota 199).

¹¹¹⁶ LA PARRA LÓPEZ, E. (1985). *El primer liberalismo y la iglesia*. Alacant: Instituto de Estudios Juan Gil-Albert, p. 3-9.

organització que tenia un representant a cadascuna de les poblacions d'arreu del territori. I és que la Monarquia, l'Exèrcit i els recaptadors no disposaven d'un desplegament territorial semblant. Però, més important que això era que el Papat havia esdevingut un «Estat», que no és «algo muy distinto al estado de un príncipe de Italia vinculado a la Iglesia».¹¹¹⁷ Conceptuar el Papat com a un «Estat» segueix essent objecte de controvèrsia historiogràfica avui en dia. Magrat això, no deixa de ser menys cert que es pot presentar l'Església romana com a prototip d'Estat modern, ja que va introduir a Occident la primera jerarquia de tribunals amb lleis positives escrites i procediments uniformes. També va racionalitzar abans que cap altre Estat el sistema d'imposicions fiscal i el cobrament de les mateixes. Així mateix, va tenir el primer ministre d'Assumptes Exteriors, el primer cos de diplomàtics i el primer exèrcit mercenari estable, entre d'altres coses.¹¹¹⁸

La Junta Superior, com a organització governamental, havia de mantenir una estreta relació amb l'Església catòlica per dos motius. Pel que fa al primer motiu, el carlisme s'havia erigit com el principal valedor de la Religió en el seu estat considerat més pur. Respecte al segon, cal dir que l'aliança amb l'Església suposava la possibilitat d'ús d'uns recursos importants i el suport d'una comunitat plural i molt extensa.

A pesar del context de guerra civil, les relacions amb l'Església catòlica van ser majorment fluïdes, cordials i constants. Hi va ajudar notablement que el carlisme es presentés com el principal defensor de la Religió segons les Decretals vigents, mantenint-la com la principal font de dret amb una clara influència jurídica i política. A més, els principals defensors i valedors de la causa carlina van ser membres de l'estament eclesiàstic, com ara mossens, monjos, canonges, bisbes, etc. Ara bé, que els carlins advoquessin per la Religió i la fe catòlica no significa que qualsevol membre de l'estament eclesiàstic adepte de Don Carlos estigués a resguard de res. I és que, dins el bàndol carlí, si algun ministre de Déu no complia amb els valors tradicionals i la lectura ortodoxa de l'escolàstica dels textos sagrats, podia ser castigat d'acord amb la falta que hagués comès.

Papat

Des d'una perspectiva institucional, «nunci apostòlic» és el nom que, fins a l'actualitat, rep l'ambaixador que envia el Papa de Roma als prínceps catòlics. Les relacions entre el govern de torn i l'Església catòlica s'establien a través d'aquesta figura representativa. Cal tenir en compte, però, que les relacions institucionals entre la Monarquia espanyola i l'Església romana no sempre havien estat fluïdes i cordials.

En els darrers temps de l'Edat Mitjana, arran de la situació del Cisme d'Occident, el Papat es va veure obligat a concedir privilegis a diferents prínceps europeus. Després d'alguns intents dels bisbes per recuperar el control de la situació, en temps dels Reis Catòlics es va intentar recobrar el valor de les antigues concessions. Aleshores ja es va al·ludir a les *regalies*, segons les quals en cas de vacant, el rei podia ser substituït del bisbe de torn. Si bé no va prosperar la iniciativa, els intents van prosseguir en temps de Carles I. Finalment, el 6 de setembre de 1523, amb la butlla *Eximie devotionis effectu*, es va concedir el dret de patronatge i de presentació de persones idònies a totes les catedrals de la monarquia. La concessió papal era important

¹¹¹⁷ PO-CHIA HSIA, R. (2010). *El mundo de la renovación católica, 1540-1770*. Madrid: Akal, p. 123.

¹¹¹⁸ Sobre el debat historiogràfic esmentat i la descripció sobre el Papat, segueixo les explicacions de PRODI, P. (2011). *El soberano pontífice. Un cuerpo y dos almas: la monarquía papal en la primera Edad Moderna*. Madrid: Akal, p. 11-33.

perquè no es concedia per a un temps determinat, sinó que el dret comprenia a Carles I i tots els seus descendents.¹¹¹⁹

Tot i les invasions napoleòniques i les diferents experiències constitucionals, cap al 1820, en el marc del col·lapse de les coalicions dominants de signe absolutista, Roma va tenir el terreny abonat per recuperar la seva capacitat d'intervenció privativa en els assumptes eclesiàstics. Des de 1827, el nunci Tiberi va procurar fidelitzar la lleialtat a la Santa Seu, atès que va formalitzar les relacions diplomàtiques, les quals solien ser conflictives.¹¹²⁰ Potser per aquest motiu, el nunci Tiberi no va viatjar per Espanya i no es va moure massa de l'entorn més cortesà i proper a la Cort.¹¹²¹ Malgrat això, la nunciatura de Tiberi no va ser difícil, ja que no va haver d'enfrontar-se a les problemàtiques polítiques del segon i tercer decenni del segle XIX.¹¹²² A pesar de tot, Tiberi no es va mostrar contrari a les directrius que s'estaven potenciant des de la monarquia espanyola quant a la successió femenina, raó per la qual des de Roma la seva posició va ser considerada liberalitzant. Lluny de les amonestacions, el nunci Tiberi va ser proposat cardenal a Roma.¹¹²³

Així doncs, després de la promoció de Francesco Tiberi a cardenal, la nunciatura a Espanya va quedar vacant. El 5 de juliol de 1832 van començar els tràmits per a la designació del successor. El favorit del Papa era Luigi Amat qui, des del 22 d'abril de 1827, era el nunci apostòlic a la Cort del rei de les Dues Sicílies, amb seu a Nàpols. Tot i que es van iniciar les gestions del canvi de nunci amb certa diligència, fins el 13 de novembre de 1832 no van ser expedits els documents que acreditaven Amat com a nou nunci a Espanya. En aquells moments, Tiberi encara residia a Madrid a l'espera de l'arribada del nou nunci, amb qui volia realitzar el traspàs correctament.

Amat no va arribar a la capital fins el 13 de setembre de 1833. Tot i la correcta recepció per part de Ferran VII, Amat no va rebre la concessió «*exequatur*» regi, o sigui el *placet* o *passi* reial. I és que, pocs dies després de l'arribada del nou nunci, Ferran VII va morir. Malgrat les temptatives d'Amat per recuperar les acreditacions i el corresponent *placet*, Tiberi va intervenir en l'assumpte tot entrevistant-se amb la reina regent, Maria Cristina de Borbó. Se li comunicà que calia noves credencials des de Roma. La nova titular a la Corona espanyola requeria el reconeixement del Papat. Mentrestant, es va donar una situació inversemblant en tant que el Govern de la Regència tractava oficiosament els assumptes diplomàtics i els relatius a l'espiritualitat amb l'anterior nunci, Tiberi. Mentrestant, Amat seguia sense el reconeixement reial i, davant d'aquella posició, se sentia menystingut. I és que, mentre no es reconegués el nou nunci, les relacions diplomàtiques entre ambdós Estats, estaven oficialment interrompudes.¹¹²⁴ Fins el 26 de maig de 1834, Tiberi no va sortir de Madrid en direcció a Roma.¹¹²⁵

L'estiu de 1834, Amat encara no era reconegut com a nunci, si bé hi havia una primera entesa per a reconèixer la representació espiritual del nunci. Al darrere de tot

¹¹¹⁹ NIETO SORIA, J. M. (2007). *Medievo constitucional. Historia y mito en los orígenes de la España contemporánea (ca. 1750-1814)*. Madrid: Akal, p. 51-64; ORDUÑA (2015: 371-373).

¹¹²⁰ ARTOLA (2013: 341).

¹¹²¹ CÁRCEL (1976: LXXXIII).

¹¹²² S'ha afirmat que la nunciatura de Tiberi no fou difícil en base a que «ni conoció la persecución y destierro de su predecesor Justiniani durante el trienio liberal, ni los horrores de la guerra civil, que vivió su sucesor Amat», vegeu CÁRCEL (1976: LXXXI).

¹¹²³ CÁRCEL ORTÍ, V. (ed.) (1982). *Correspondencia diplomática de los nuncios en España. Nunciatura de Amat 1833 / 1840*. Pamplona: Eunsa, p. XXXVI.

¹¹²⁴ BÉCKER, J. (1924: tom I, 625); CÁRCEL (1982: XXX-XL).

¹¹²⁵ CÁRCEL (1976: LXXXIII).

això, hi havia el fet que Roma reconegués a Isabel II com a hereva legítima del tron a Espanya. Però, des de Roma s'optà per una posició ambivalent, és a dir, no es volgueren decantar obertament per cap dels dos contendents, tot intentant defugir les qüestions polítiques a pesar de les pressions d'isabelins i carlins.¹¹²⁶ De fons, hi havia motius poderosos per intentar evitar el posicionament clar a favor d'Isabel II i eren: l'oposició ferma d'Àustria i Prússia; el temor a protestes contra el Papa en la propera celebració de Corts a Espanya, i la ferma convicció de Carles Maria Isidre de Borbó en defensar la seva posició.

Els problemes de les relacions entre Roma i Espanya es van acumular especialment amb les noves preconitzacions de bisbes i, paral·lelament, amb els tràmits de la butlla de creuada. Mentrestant, el nunci seguia sense rebre el *placet* reial. L'agost de 1834, el nunci Amat volia seguir endavant amb les preconitzacions dels bisbats vacants. Amat va enviar missives al Govern de Maria Cristina prioritzant el seu caràcter de nunci i no d'ambaixador del Papa a fi de poder prosseguir. A més, es feia constar que si s'obligava al Papa a reconèixer la nova dinastia –fet al que no podia accedir en aquell moment– se'l privaria de poder servir els assumptes espirituals als catòlics considerant-ho com la privació de l'exercici del seu càrrec de nunci.¹¹²⁷ Fins al cap d'un mes, el Govern de Maria Cristina no va respondre. Acollint-se al Concordat vigent, el Govern accediria a reconèixer el càrrec espiritual de nunci en espera de l'aprovació del reconeixement diplomàtic d'ambaixador, si aquest acceptava els prelats proposats per a les vacants dels bisbats. També es feia constar que estarien a favor del reconeixement del caràcter espiritual del nunci «si cuando se promueve la guerra civil en España (...) se oyese resonar la voz del Pastor de los fieles, excitando el fervor del Clero, y exhortando a los españoles, para no destruirse ni aniquilarse peleando hermanos contra hermanos». A tot això, Amat respongué que ell mai s'havia negat a ser rebut per Maria Cristina, atès que ho havia intentat dues vegades. En tot cas, restava a l'espera d'indicacions procedents de Roma.¹¹²⁸

La preconització de bisbes no era una qüestió menor. Des del Concordat de 1753, es va concedir a la Corona el Reial patronat universal, o sigui, el dret de presentació per a tots els bisbats i arquebisbats, així com la provisió dels beneficis vacants, excepte la reserva de cinquanta-dos a instància del Papat.¹¹²⁹

Per evitar conflictes, se solien acceptar bona part de les propostes que es realitzaven des de Madrid. En aquests mesos, es van enviar a Roma la llista dels candidats, però les butlles que havien de rectificar el nomenament no es van emetre. Hi havia diferents entrebancs jurídics que dificultaven l'emissió dels documents oficials. Roma va optar per finalment emetre les butlles, encara que ometent l'epígraf de «presentación de S[u] M[ajestad] la Reina de España». Des de Madrid, Martínez de la Rosa va proposar una fórmula més ambigua segons la qual les butlles serien presentades a «S[u] M[ajestad] Católica, o los Reyes Católicos». No obstant això, el cardenal Bernetti, secretari d'Estat de Roma, va respondre que no podien presentar les butlles en cap de les formes perquè implicaria un reconeixement implícit de la dinastia que encara

¹¹²⁶ CUENCA (1978: 182-189). Val a dir que, en la segona i tercera fase de la guerra carlina, el Papat es va decantar per posicions més pròximes al carlisme gràcies a les pressions dels seus agents i, també, a determinades decisions de la política isabelina. Amb tot, l'actitud del Papa va ser majorment efusiva en expressions i gestos que en un decidit recolzament, vegeu CUENCA (1978: 190-197).

¹¹²⁷ El fet d'obligar, o coaccionar, d'alguna manera, al reconeixement de la nova dinastia es podia interpretar com una pressió governamental, o sigui, ingerència estrangera en la política exterior. Es tractava d'una intromissió que com a organització estatal, el Papat no volia consentir.

¹¹²⁸ BÉCKER (1924: tom I, 690-691).

¹¹²⁹ CAMPILLO, F. G. DEL; MANS PUIGARNAU, J. M. (1953). *Derecho canónico*. Barcelona: Bosch, p. 253-254.

no s'havia formalitzat.¹¹³⁰ Sotmetre's al beneplàcit de la Reina significaria l'acceptació de la seva autoritat. Igualment, acceptar segons quins procediments marcats des de Madrid també suposava l'acceptació d'una determinada posició política en el marc del conflicte bèl·lic i, alhora, una ingerència política.

Finalment, el 20 d'agost de 1835, Amat comunicava oficialment que marxava d'Espanya i sol·licitava el permís oficial. Els incidents revolucionaris d'aquell estiu, la ingerència jurídica contra l'estament eclesiàstic amb l'obertura de la causa criminal contra el bisbe de Lleó, el projecte de llei de febrer de 1835 pel qual els béns de les corporacions religioses passaven a l'erari públic i, a més, el decret de 4 de juliol de 1835, pel qual s'extingia unilateralment l'ordre dels jesuïtes, van fer que Roma forçés la marxa del nunci d'Espanya. Aquesta partida va tenir lloc l'1 de setembre.¹¹³¹ Els assumptes espirituals a Espanya quedaven sense representant territorial del Papa, qui mai va rebre el reconeixement oficial.

Des dels primers mesos de la guerra, els agents diplomàtics de Carles Maria Isidre de Borbó van sol·licitar al Papa de Roma l'establiment de delegats directes amb el Vaticà per a la zona que estava sota el seu control. Sembla que a les darreries de 1834, Roma va cedir a les pressions carlines i va acceptar la designació d'un delegat apostòlic per als territoris de la demarcació carlina. Amb tot, seguint la pràctica de no immiscir-se en assumptes de política general a Espanya mentre durés la guerra, aquesta designació de delegat no es va arribar a materialitzar de seguida. Va caldre esperar gairebé dos anys. De fet, la designació oficial i pública del bisbe de Lleó com a nou delegat apostòlic tindria lloc just un any després de la marxa del nunci Amat d'Espanya. El Papa confirmà el nomenament d'Abarca mitjançant el breu *Inspecta rerum perturbatione* emés en data de 20 d'agost de 1836.¹¹³² Les atribucions del bisbe de Lleó serien l'exercici de la jurisdicció eclesiàstica, el vicariat castrense, l'emissió de les butlles de creuada i l'atorgament de dispenses matrimonials.¹¹³³ Les seves competències serien vàlides per als territoris on no es pogués exercir una lliure comunicació entre els prelats i els superiors ordinaris. Això sí, només mentre durés la guerra.¹¹³⁴ A través d'un estudi detallat, hom podria comprovar que l'activitat d'Abarca com a delegat apostòlic va començar arrel del breu papal, no abans.

Quan a principis de 1837, Carles Maria Isidre de Borbó nomena al bisbe de Lleó com a nou ministre universal del seu Govern, aquest delega part de les seves facultats com a vicari general castrense a Francisco López Borricón, bisbe de Mondoñedo. Farà el mateix amb Félix Herrero Valverde, bisbe d'Oriola, qui rebrà la subdelegació d'Aragó, València i Múrcia. Les delegacions de les demarcacions de Galícia i Santander van recaure en dos canonges. A Catalunya, per a la jurisdicció eclesiàstica ordinària, Bartomeu Torradabella va ser escollit subdelegat apostòlic el juny de 1837.¹¹³⁵ Torradabella va exercir de subdelegat fins el 14 de gener de 1840, quan seria substituït

¹¹³⁰ BÉCKER (1924: tom I, 692-693).

¹¹³¹ BÉCKER (1924: tom I, 699-700); CÁRCCEL (1982: XL-LX).

¹¹³² MUNDET (1988: 79)

¹¹³³ CUENCA (1978: 193-194).

¹¹³⁴ CÁRCCEL (1975: 447); MUNDET (1988: 94); IZQUIERDO GENOVÉS, X. (2018). "La Subdelegación Apostólica y la Comisión del Subsidio Eclesiástico: los universitarios en el Gobierno del carlismo catalán". *Vínculos de Historia*. Núm. 7, p. 274.

¹¹³⁵ Encara que no és té constància documentada de la data exacta del nomenament de Torradabella, es podrien concedir uns dies de diferència entre el nomenament i la creació de la Subdelegació Apostòlica de Catalunya, que tingué lloc el juny de 1837. Amb referència a la data de creació de la Subdelegació, vegeu LLORENS (1981: 159). Un altre estudi que situa el nomenament en el mes de juny és IZQUIERDO (2018: 275).

per Vicenç Pou.¹¹³⁶ El nomenament de Torrabadella com a subdelegat apostòlic li va atorgar molta més rellevància social perquè, aleshores, tractar amb ell era com tractar amb «el Papa», doncs n'era un subdelegat.

Pel que fa a la jurisdicció eclesiàstica militar, Josep Sors i Presseguer fou nomenat subdelegat apostòlic castrense amb caràcter provisional.¹¹³⁷ A les darreries de 1837, exercia amb ple dret el seu càrrec dins la jurisdicció militar carlina. De fet, Josep Sors fou qui comunicà al subdelegat apostòlic de Catalunya una incidència de competències de fur que tingué lloc per aquelles dates.

Tomàs Giribal, comandant carlí d'un batalló de la tercera divisió, ignorant la figura del subdelegat, havia manat a la tropa carlina que retiressin tots els objectes de valor de les esglésies. Segons declaraven, aquesta mesura s'aplicà per salvaguardar-los de la impietat dels isabelins que ultratjaven els temples i els objectes sagrats. La consigna era deixar-los en un indret segur i sense informar-ne als rectors parroquials per així evitar possibles extorsions posteriors dels isabelins.¹¹³⁸ Ara bé, una decisió sobre la jurisdicció eclesiàstica i els seus béns no podia, en cap cas, ser presa per l'autoritat militar sense el beneplàcit de la màxima autoritat eclesiàstica de torn.

Si bé, des de les darreries de 1834, s'havia començat el periple per establir uns delegats del Papa per a la jurisdicció eclesiàstica, no va ser fins el juny de 1837 que es va constituir formalment la Subdelegació Apostòlica de Catalunya. Però aquesta no va ser tota l'activitat en aquest àmbit.

A mitjan 1838, el Papa va establir que les delegacions que estaven al càrrec de Francisco López Borricón i de Félix Herrero Valverde serien delegacions independents. Fou aleshores quan el bisbe de Mondoñedo, vicari general castrense, va nomenar Pere Màrtir Coma vicari castrense de l'exèrcit carlí de Catalunya.¹¹³⁹ Però, no es té cap constància que realment Coma arribés a prendre possessió del càrrec. Així doncs, Josep Sors va seguir en el càrrec de vicari general castrense fins a les acaballes de la guerra. Val a dir que Sors fou un dels presents en una de les vetllades que Fèlix Lichnowsky organitzà al llarg de la seva estada a Catalunya, quan el comte d'Espanya n'era el comandant general.¹¹⁴⁰ Igualment, Josep Sors va participar a l'assalt carlí de Manlleu i, posteriorment, a la presa de Moià el 1839. El comte d'Espanya el deixà al càrrec i custòdia de l'església de Moià després de l'assalt, ja que volien evitar possibles

¹¹³⁶ MUNDET (1988: 79-80 i 85). Es poden consultar els documents sencers a ADS. Fons carlisme.

¹¹³⁷ Josep Sors Presseguer (Centelles, 1802- Vic, 1872) va ingressar al seminari de Vic, on va cursar Retòrica i Filosofia. Posteriorment va estudiar lleis i cànons a la Universitat de Cervera obtenint la llicenciatura el 1826. Va entrar al bisbat de Vic com a familiar del bisbe Corcuera. En aquesta època, fou nomenat fiscal eclesiàstic i obtingué una càtedra al seminari de Vic. El 1834 va passar a ocupar la rectoria de Tona. De 1837 a 1840, va ostentar el càrrec de vicari general castrense i, acabada la guerra, va marxar a l'exili. El 1850 va tornar a la rectoria de Tona. Quatre anys després, obtingué una canongia a Vic per gràcia papal. A la mort de Josep Castanyer i Ribas essent bisbe de Vic, Sors va ser nomenat vicari general del Bisbat. Per a més detalls sobre Josep Sors, vegeu ROVIRÓ (2000: 288-289). Fèlix Lichnowsky es refereix a ell com a Josep Sort. Sens dubte, es tracta d'un error de transcripció, de memòria o de fonètica lingüística del prussià de parla alemanya respecte a la pronunciació catalana del cognom. Que Josep Sors va ser subdelegat apostòlic castrense entre els carlins no era cap secret a l'època, ni després de la guerra. El 1861, es publicava una història de l'orde de les carmelites en la qual s'hi pot llegir que les germanes de l'orde tingueren com a director espiritual durant la seva permanència a la Berga carlina a Josep Sors «Vicario general castrense del ejército de D[on] Carlos, y actualmente canónigo de la presente ciudad [de Vic]» (SALA MASNOU, B. (1861). *Historia del Instituto de las Hermanas Terciarias de Ntra. Sra. del Carmen fundado en la ciudad de Vich el año 1826*. Vic: Imprenta y Librería de Soler hermanos, p. 43).

¹¹³⁸ ADS. Fons carlisme. Capsa 3.1. Carta solta del Subdelegat Apostòlic Castrense Josep Sors al Subdelegat Apostòlic Bartomeu Torrabadella, feta a Berga el 22 de desembre de 1837.

¹¹³⁹ MUNDET (1988: 79).

¹¹⁴⁰ LICHNOWSKY (1942: 257).

profanacions. No obstant això, hores després l'església va ser saquejada per la mateixa tropa carlina.¹¹⁴¹

Les atribucions de la Subdelegació Apostòlica eren les derivades de la plena jurisdicció eclesiàstica en aquells territoris on no hi hagués una lliure comunicació entre els prelats i els superiors ordinaris mentre durés la situació de conflicte bèl·lic.¹¹⁴² La delimitació de les atribucions conferides a la Delegació apostòlica en aquest context i, per extensió, a la Subdelegació catalana, van més enllà d'allò que se sol considerar. En un primer terme, l'exercici de la jurisdicció eclesiàstica significava que la subdelegació podia «governar y poner en ejecución las leyes» sobre qualsevol aspecte del clergat, dels religiosos, dels seglars, dels sagraments, dels llocs i espais sagrats, del culte diví, del magisteri eclesiàstic, dels beneficis i d'altres instituts eclesiàstics col·legiats, sobre els béns temporals de l'església, en els tribunals eclesiàstics, i de la deliberació en aquests sobre els delictes i les penes.¹¹⁴³

Amb tot, cal matisar el punt que atribueix a la Subdelegació Apostòlica la potestat d'actuar sobre els religiosos i capellans dels territoris en què manca una correcta comunicació amb els bisbes o els superiors ordinaris. I és que aquest punt no està exempt de matisos, atès que una lectura estricta de l'enunciat amplia la capacitat territorial d'actuació de la Subdelegació Apostòlica.

En el marc dels anys trenta del segle XIX, moltes seus episcopals estaven vacants o els seus titulars havien fugit. Això significava que aquelles diòcesis per una causa o altre no tenien una correcta comunicació amb el prelat legítim. El bisbe de torn no estava exercint la seva potestat de manera natural, ordinària. Així, la subdelegació podia actuar en ella per manca de titular episcopal sobre el territori.¹¹⁴⁴

La Subdelegació Apostòlica a Catalunya tampoc es va privar d'actuar en aquells casos en què hi havia delegats o vicaris que no havien rebut autorització per part del Capítol corresponent o de Roma per a exercir les seves funcions episcopals. Per tant, la Subdelegació també va intentar actuar sobre aquells bisbats que semblaven estar regits per bisbes «usurpadors» nomenats pel Govern d'Isabel II. En aquests casos, els prelats, vicaris o designats tampoc solien ser els ordinaris autoritzats des de Roma. En aquesta línia, no ha de resultar estrany que l'activitat de la Junta d'Assumptes Eclesiàstics, creada pel Govern de Maria Cristina de Borbó el maig de 1834, no fos reconeguda canònicament. L'1 de gener de 1836, el Papa Gregori XVI va condemnar públicament aquesta Junta d'Assumptes Eclesiàstic, doncs havia nascut sense el seu consentiment i havia decidit sobre assumptes que no eren de la seva competència.¹¹⁴⁵

¹¹⁴¹ ASV. Informe al nunci Barilli a 14 de desembre de 1865; citat a ROVIRÓ (2000: 289).

¹¹⁴² MUNDET (1988: 80); IZQUIERDO (2018: 274).

¹¹⁴³ Es prenen com a orientació els llibres en els quals es va dividir el codi de dret canònic després de les codificacions definitives dels primers anys del segle XX. Vegeu MIGUÉLEZ DOMÍNGUEZ, L.; ALONSO MORÁN, S.; CABREROS DE ANTA, M. (1962). *Código de derecho canónico y legislación complementaria*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos. Igualment, per a una visió més ajustada sobre el concepte vigent de jurisdicció eclesiàstica, es pot consultar DOU (1800: tom II, 227-251 i 268-271). Sobre la definició de jurisdicció vegeu D.J.F.A. (1831: 152).

¹¹⁴⁴ Per a conèixer l'estat de les diòcesis catalanes, comptem amb els següents estudis: Barcelona, CÀRCEL (1975: 458-459) i MOLINER (2016: 47-48 i 72-73); Girona, CÀRCEL (1975: 467-468) i MOLINER (2016: 52-53 i 75); Lleida, CÀRCEL (1975: 471-472) i MOLINER (2016: 49-52 i 74-75); Solsona, CÀRCEL (1975: 494-496); Tarragona, CÀRCEL (1975: 497-498) i MOLINER (2016: 48-49 i 73-74); Tortosa, CÀRCEL (1975: 501-502) i MOLINER (2016: 76); Urgell, CÀRCEL (1975: 504) i MOLINER (2016: 76); Vic, CÀRCEL (1975: 506) i MOLINER (2016: 53-54 i 74).

¹¹⁴⁵ PRESAS BARROSA, C. (1998). *El Clero católico en el derecho español*. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela, p. 27 nota 44 i p. 28-30.

Per tant, la Subdelegació Apostòlica, liderada per Bartomeu Torrabadella, va procurar exercir la seva jurisdicció eclesiàstica sobre la pràctica totalitat dels bisbats de Catalunya durant bona part de la guerra carlina. Justificaven la seva actuació argüint que la majoria dels casos no comptaven amb una comunicació lliure amb les autoritats eclesiàstiques ordinàries.¹¹⁴⁶ Existeixen testimonis de la seva activitat a gairebé qualsevol punt de Catalunya, fins i tot en el funcionament orgànic de les diòcesis que no eren carlines. I és que, a pesar de la guerra, més enllà dels bàndols, calia atendre les necessitats quotidianes dels feligresos allà on estiguessin.¹¹⁴⁷

Testimonis d'aquestes activitats són les circulars que la Subdelegació Apostòlica dirigí al clergat indicant qüestions d'autoritat, procediment i cànons. Tanmateix, que s'enviessin aquests impresos no vol dir que fossin escoltats o que les obligacions que s'hi indicaven fossin complertes.

La situació de guerra va obligar a cercar solucions davant determinats problemes o buits d'autoritat eclesiàstica. La Subdelegació, en atenció de la seva representació Papal, es va atorgar el paper de mitjancera enfront del que consideraven irregularitats quant a la Comissaria de Creuada, doncs el Govern d'Isabel II va posar Mariano Liñán al capdavant de la mateixa sense el vistiplau de Roma.

Per aquest motiu, la Subdelegació Apostòlica, en espera de la designació del nou Comissari de Creuada per part de Roma, també va exercir el paper de gestor en la publicació de les Butlles de Creuada, de la Comissió per al cobrament del Subsidi Eclesiàstic i, a més, de les rendes adjuntes, com ara l'«Excusado» o la verificació d'espolis i vacants. Ara bé, per poder arribar arreu, la Subdelegació Apostòlica de Catalunya va fer ús de les prerrogatives existents i va impulsar la creació de la seva pròpia impremta.¹¹⁴⁸ L'objectiu era la publicació d'assumptes relatius al clergat, a les pràctiques religioses, a llaor del rei (defensor i valedor de la religió), les pròpies butlles i, a més, goigs religiosos. Tots ells van sortir sota la marca de «Imprenta de la Cruzada».¹¹⁴⁹

- Herrero y Valverde, Felix [1838]. *Instrucción al Clero*. Berga: Imprenta de la Cruzada. (AEV; AHCB; BMM)
- Xarrié, Francisco (1839). *Oracion fúnebre que en las solemnes exéquias del Ilustrísimo Dr. D. Francisco Lopez de Borricón, obispo de Mondoñedo, ... celebradas en la villa de Berga el dia 23 de diciembre de 1839 ... / improvisó Francisco Xarrié...celebradas en la villa de Berga el dia 23 de diciembre de 1839*. Berga: Imprenta de la Cruzada. (ACSG)

¹¹⁴⁶ Així ho plantejava l'agent carlí, Paulino Ramírez de la Piscina, al Vaticà en les seves gestions per a la concessió papal de la Delegació Apostòlica (CÁRCEL, 1975: 446-447).

¹¹⁴⁷ Per citar un exemple, les dispenses matrimonials de la parròquia de Santa Maria de Lluçà eren tramitades ordinàriament al bisbat de Vic. Algunes d'aquestes dispenses eren emeses directament per la mateixa Subdelegació, amb firma del propi Bartomeu Torrabadella. Vegeu AEV. Fons parroquial Santa Maria de Lluçà, C.1.

¹¹⁴⁸ «Las cosas tocantes á la Cruzada se puedan imprimir con licencia del Comisario», vegeu PÉREZ LÓPEZ, A. X. (1794). *Teatro de la legislación universal de España é Indias, por orden cronológico de sus cuerpas, y decisiones no recopiladas; y alfabético de sus títulos y principales materias*. Madrid: Oficina de Géronimo Ortega y Herederos de Ibarra, tom VII, p. 328.

¹¹⁴⁹ L'existència d'aquesta impremta està molt poc documentada. Pràcticament la única notícia d'aquesta impremta que s'ha pogut localitzar i, que a més, la relaciona amb el carlisme apareix a CORRALES (2014: vol. 1, 134).

- Xarrié, Francisco (1840). *Oracion gratulatoria que en la fiesta de San Carlos cumple años del Rey N[uestro] S[eño]r. (Q[ue] D[ios] G[uarde]) : celebrada por disposicion del M[uy] I[lustre] Ayuntamiento de la fiel villa de Berga el dia 4 de noviembre de 1839 [...] dijo Francisco Xarrié*. Berga: Imprenta de la Cruzada. (ACSG; BNC)
- *Goigs que se cantan á Nostra Senyora de la Consolació al Priorat de Sant Salvador de la Vadella* (1839) (ACAE)

A fi d'ajudar en la lluita de defensa de la religió, la qual es considerava atacada i dels principis jurídics tradicionals de la configuració de l'Estat, es volia aconseguir els beneficis logístics i econòmics que estaven permesos d'acord amb la publicació de la Butlla de Creuada. Per aquest motiu, veient les dificultats existents en l'organització d'una Comissaria General de Creuada, la Subdelegació Apostòlica va emprendre les mesures pertinents per aixecar el Tribunal de Creuada, propiciar la creació d'una Comissió dels Subsidi Eclesiàstic i, també, l'establiment de la col·lectoria d'espolis i vacants.

Comissaria de Croada

La Comissaria de Croada era el tribunal de caràcter eclesiàstic erigit en temps de Joana de Castella i el seu pare Ferran el Catòlic. L'objectiu d'aquest tribunal era administrar i jutjar les rendes i ingressos adjunts a la butlla de la Santa Croada, com ara el subsidi eclesiàstic i l'excusat. Els membres del tribunal podien variar segons les èpoques i circumstàncies.¹¹⁵⁰

La butlla de Croada rebia aquest nom perquè en un origen estava vinculada la concessió d'aquest tipus de butlles a la participació personal o mitjançant una ajuda econòmica per a les guerres de croada.¹¹⁵¹ A Espanya, en un origen, aquestes butlles van néixer en el temps de la Reconquesta i presentaven un marcat caràcter de guerra santa o de guerra d'alliberació així com de defensa de l'Església i, per extensió, la Fe. Amb els anys, els papes van afegir concessions espirituals i temporals per als qui participessin en la lluita de torn, en defensa dels valors de la Religió, l'Església i la Fe.

Aviat no hi hagué cap campanya militar important que no tingués la seva butlla de Croada. Amb la butlla es proporcionaven soldats, diners i mitjans de combat però, sobretot, s'atorgava a la guerra una empremta d'ideal religiós. El Papa Gregori XIII fou qui li va donar la forma, gairebé, definitiva. Des de 1849, va deixar de ser una renda de l'Estat.¹¹⁵² La seva administració va passar a ser exclusivament de l'Església.¹¹⁵³ Per tant, anteriorment era una concessió a l'Estat. La monarquia i els oficials que l'administraven no havien de ser necessàriament membres del clergat.

En temps de la Guerra de la Independència, els fruits de la butlla de Croada van ser saquejats per les tropes napoleòniques, pels empleats del sosteniment de les tropes

¹¹⁵⁰ PÉREZ (1794 tom VII, 317).

¹¹⁵¹ CORTS, R.; GALTÉS, J.; MANENT, A. (1998). *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, vol. I, p. 367.

¹¹⁵² ALDEA VAQUERO, Q.; MARÍN MARTÍNEZ, T.; VIVES GATELL, J. (coords.) (1972). *Diccionario de historia eclesiástica de España*. Madrid: CSIC, vol. I, p. 289. Per a més detalls sobre la butlla de la Croada al segle XVIII i XIX vegeu, DALMAU FERRERES, R. (dir.) (1951). *Enciclopedia de la Religión Católica*. Barcelona: Dalmau i Jover, vol. II, p. 1316-1321 i, GOÑI GAZTAMBIDE, J. (1958). *Historia de la Bula de la Cruzada en España*. Vitoria: Editorial del Seminario, p. 631-640.

¹¹⁵³ GOÑI (1958: 640).

franceses o, segons els casos, pels empleats de logística de les tropes espanyoles.¹¹⁵⁴ Així doncs, la butlla de Croada era una important font d'ingressos per a l'administració pública que cobria les necessitats bèl·liques i les derivades del manteniment de la mateixa estructura administrativa que la sustentava. Si bé tenia un fort arrelament religiós, no deixava de ser un altre mitjà de la monarquia per a sufragar les despeses del conflicte. De fet, el subsidi eclesiàstic i l'excusat també s'utilitzaven per a fer front a les despeses de la monarquia, l'exèrcit i els aparells administratius.

La butlla de Croada era el document pel qual s'atorgava un conjunt de concessions pontifícies.¹¹⁵⁵ Una de les concessions més coneguda era la notable mitigació de les lleis generals catòliques de dejuni i d'abstinència de la carn, així com d'altres menjars, en dies concrets. La butlla de Croada se subdividia en diferents Sumaris: la butlla de Croada, també coneguda com a Comú de Vius; la de Difunts; la de Lacticinis i, la de Composició. A totes aquestes caldria afegir l'indult apostòlic, conegut popularment com a butlla de la Carn.¹¹⁵⁶

Vers el 1833, la propaganda liberal contra les butlles de Croada havia tingut un notable ressò en la societat del moment. Tant fou així que es requeriren opuscles i llibres per a restaurar la figura de la butlla, atès que s'havia «donat oídos á las impietats y falsedats, tantas que se han vomitado contra esta Santa Butlla y las Indulgencias».¹¹⁵⁷ Per aquest motiu, va resultar necessari recordar i explicar novament què era la butlla de la Croada i quin sentit tenia en aquells anys. Així doncs, abans i tot de començar la guerra carlina, el concepte de la butlla de la Croada era exposat de la següent manera:

«La Santa Bula de la Cruzada, cuyo fin principal es la defensa, propagacion y engrandecimiento de nuestra santa Fé católica, está concedida por Su Santidad á nuestro augusto Monarca en favor de todos los fieles estantes y habitantes en sus dominios, que movidos del zelo de la Fé vayan á su costa á pelear contra los infieles en los ejércitos de S[u] M[ajestad] C[atólica], ó hacer en ellos graciosamente cualquiera otro género de servicio, é igualmente en favor de todos aquellos que no pudiendo hacer personalmente este esta expedicion, ni enviar á sus espensas soldados á ella, contribuyan voluntariamente con la limosna que á este piadoso fin tasare el Señor Comisario General, en virtud de las facultades apostólicas que Su Santidad le tiene cometidas, como á Delegado suyo en estos reinos para la ejecucion de esta y demas gracias pontificias.»¹¹⁵⁸

Atesos els ingressos que es podien obtenir de les butlles de Croada, del subsidi eclesiàstic i de les demás rendes adjuntes, la regent Maria Cristina de Borbó va procurar exercir totes les seves influències per a que el Comissari de Croada nomenat pel Papat fos el proposat pel seu Govern. I és que la manera com el comissari de Croada distribuís els fons podia afectar significativament les possibilitats dels contendents. Mariano

¹¹⁵⁴ GOÑI (1958: 638).

¹¹⁵⁵ Tot i les reformes de la butlla en els primers anys del segle XX, encara era definida de manera molt semblant a allò que era costum: «*Bulla Cruciatæ* est diploma pontificium multa et utilia privilegia, indulta et gratias continens, Regi Catholico Hispaniarum concessum, primum in subsidium belli contra infideles, nunc vero ad promovendum cultum divinum et opera pietatis atque beneficentiae», per a més detalls vegeu FERRERES, J. B. (1928). *Compendium theologiae moralis*. Barcelona: Eugeni Subirana, tom II, p. 710 i ss.

¹¹⁵⁶ FERNÁNDEZ VARELA, M.; FORCELLEDO, B. (1833). *Breve explicacions de las gracias, indulgencias y privilegios de la Bula de la Santa Cruzada, con inclusion de las de Difuntos, de Lacticinios, de Composicion y de Carne*. Madrid; Aguado Impresor, p. 8.

¹¹⁵⁷ *Conversa entre un pagès y los sr. Rector sobre Indulgencias y Butllas, principalmente de la Santa Cruzada* (1835). Barcelona: Estampa de la Viuda y Fills de D. Anton Brusi, p. 4.

¹¹⁵⁸ FERNÁNDEZ; FORCELLEDO (1833: 7).

Liñán era canonge a València i havia estat proposat pel Govern de Madrid per ocupar la mitra de Terol.¹¹⁵⁹ L'octubre de 1834, el nunci Amat escrivia a Roma per noticiar la candidatura de Liñán.¹¹⁶⁰ Tanmateix, des de Roma, dubtaven que fos una nominació encertada i varen sol·licitar informes per comprovar si es tractava d'un bon candidat. Mentre esperaven els informes pertinents, Amat va nomenar unilateralment Pedro Inguanzo y Rivero, arquebisbe de Toledo des de 1824 i fervent absolutista.¹¹⁶¹

Mentre el nomenament de Liñán no arribava, Inguanzo va exercir de comissari general de Croada. Els problemes es van accentuar el 30 de gener de 1836, quan Pedro Inguanzo va occir deixant vacant la Comissaria de Croada.¹¹⁶² Liñán va seguir sense rebre el nomenament, tot i que va exercir les atribucions de comissari amb el beneplàcit del Govern de Madrid, motiu pel qual molts catòlics –isabelins i carlins– van dubtar de la legitimitat de la seva autoritat. L'estiu d'aquell mateix any de 1836, el bisbe Abarca va rebre la confirmació oficial de delegat apostòlic. Segons sembla, una de les seves moltes atribucions com a representant del Papa era la potestat sobre les butlles de Croada.¹¹⁶³

Aquesta atribució no ens ha de sorprendre perquè, com s'ha dit més amunt, el «Señor Comisario General» les rebia en virtut de les facultats que el Papa li havia transmès com a «Delegado suyo».

Amb la mort d'Inguanzo com a comissari de Croada, els carlins van qüestionar la validesa de les butlles emeses per Liñán.¹¹⁶⁴ Atès que no tenien el vistiplau de Roma i faltant el nunci, van creure oportú emprendre les seves pròpies mesures per a recol·lectar els drets derivats de la butlla. Així doncs, des de finals de l'estiu de 1836, els carlins varen començar a emetre les seves pròpies butlles de Croada. A les darreries de 1836, hi havia tantes butlles que els feligresos no sabien quina era la que havien d'adquirir.¹¹⁶⁵ Depenent de quina adquirissin, els diners serien administrats per a la causa d'Isabel II o per als carlins.

El 28 de febrer de 1837, el rector de Castellserà enviava una consulta sobre butlles a la recent Junta Superior. En la missiva, els hi manifestava que per a ell les úniques butlles vertaderes eren les carlines, ja que considerava que estaven fetes per a servir a la Religió i la política del Govern d'Isabel II no era catòlica. A parer del rector, les butlles isabelines eren nul·les de ple dret¹¹⁶⁶, mentre que les butlles carlines podien i havien de ser admeses pels catòlics.

Mentrestant, Abarca, delegat del Papa, seguia intentant exercir com a comissari de Croada, però el desplegament de recaptadors i recursos no era el més òptim. Per aquest motiu, a Navarra i les províncies del nord, els carlins van decidir que tota la qüestió del recapte de la butlla de Croada i les rendes adjuntes s'entreguessin als rectors parroquials, els quals s'ocuparien de tramitar-les.

El mes de febrer de 1837, a imatge de Navarra, aquesta pràctica es va estendre a Catalunya, on les almoines de les butlles s'havien de lliurar a les parròquies.¹¹⁶⁷ Els

¹¹⁵⁹ Sobre Mariano Liñán vegeu CÁRCEL (1975: 197-200, 244, 369, 499) i GIL NOVALES (2010: 1700).

¹¹⁶⁰ CÁRCEL (1982: 140-141).

¹¹⁶¹ Per a una primera aproximació biogràfica, vegeu GIL NOVALES (2010: 1536-1537).

¹¹⁶² GIL NOVALES (2010: 1537).

¹¹⁶³ CUENCA (1978: 193-194).

¹¹⁶⁴ *El Joven Observador* (s/l, 29 de març de 1837), núm. 19, p. 74-75.

¹¹⁶⁵ Els problemes de les butlles de Croada eren àmpliament coneguts. Des de Madrid, es van enviar diferents queixes formals a Roma per denunciar el que consideraven excessos carlins, ja que aquests últims pretenien exercir la jurisdicció eclesiàstica en territoris que mai havien trepitjat els soldats carlins (CÁRCEL, 1975: 450-451).

¹¹⁶⁶ *El Joven Observador* (s/l, 28 de gener de 1837), núm. 2, p. 8.

¹¹⁶⁷ *El Joven Observador* (s/l, 15 de febrer de 1837), núm. 7, p. 28.

carlins no qüestionaven en cap moment la pràctica que suposava la butlla de Croada. Malgrat la mort d'Inguanzo, comissari designat per Roma, els carlins seguiren comprant la butlla. Ara bé, la butlla carlina. I és que en cap moment qüestionaren la figura del sant Pare ni la butlla de Croada, sinó la legitimitat del comissari Liñán, proposat per Isabel II.¹¹⁶⁸

El problema de les butlles de Croada no era molt diferent del conflicte institucional provocat per la dualitat d'administracions públiques. En determinades contrades, els catòlics compraven indistintament butlles carlines i isabelines provocant la reacció de les autoritats eclesiàstiques i civils. El governador eclesiàstic de Girona designat pel Govern d'Isabel II va manifestar públicament que les úniques butlles vàlides eren les isabelines. En resposta a això, Julián Alonso, bisbe de Lleida retirat a la Berga carlina, afirmà a través de les pàgines d'*El Restaurador Catalán* que el governador de la diòcesi de Girona era un intrús i que totes les seves disposicions eren il·legals. També sentencià que els catòlics no podien comprar butlles isabelines.¹¹⁶⁹ El cert, però, és que les butlles de Croada carlines eren cada vegada més nombroses. A Catalunya en circulaven moltes promogudes per la Subdelegació Apostòlica, que tenia la seva seu a Berga, i per la Subdelegació Apostòlica, amb seu a Cantavella. La seva propagació pel territori anà en augment, fins al punt que el Govern d'Isabel II va emetre una Reial ordre de 14 d'abril de 1838, per la qual s'instava les autoritats civils i eclesiàstiques a procurar evitar la introducció de butlles carlines en les seves respectives demarcacions.¹¹⁷⁰

Amb tot, sembla que la implantació de les butlles carlines fou irregular. A la demarcació eclesiàstica de Girona, els problemes van seguir al llarg de tota la guerra. El 26 de gener de 1840, Telesforo Lamberti, comissionat de la Subdelegació a Girona, manifestà els problemes que tenia per a la publicació de la butlla de Croada en algunes parròquies de la diòcesi. Per aquest motiu, el 4 de febrer de 1840, Vicenç Pou l'autoritzava a recórrer la demarcació amb tropa carlina per a poder publicar la butlla corresponent amb o sense anuència del rector de torn.¹¹⁷¹ Pocs dies després, l'11 de febrer, Nicolau Draper, canonge de Barcelona, era citat judicialment en primer pregó, acusat de vendre i difondre les butlles de Croada carlines.¹¹⁷² Segons sembla, corrien abastament per tota la diòcesi barcelonina i dins la mateixa ciutat comtal. Val a dir que, amb la documentació consultada, es fa molt difícil poder calcular les quantitats que els carlins pogueren arribar a recol·lectar a través de les butlles de Croada.¹¹⁷³

Comissió del Subsidi Eclesiàstic

Com ja s'ha apuntat, dins el conjunt de drets derivats de la butlla de Croada hi havia el subsidi eclesiàstic, un pagament que l'estament eclesiàstic realitzava en

¹¹⁶⁸ Així mateix constava en la premsa carlina catalana, vegeu *El Joven Restaurador* (s/l, 29 de març de 1837), núm. 19, p. 74-75.

¹¹⁶⁹ Vegeu *El Restaurador Catalán* (Berga, 15 de març de 1838), núm. 129 i, *El Restaurador Catalán* (Berga, 31 de desembre de 1839), núm. 396; IZQUIERDO (2018: 280).

¹¹⁷⁰ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 27 d'abril de 1838), núm. 1250, p. 1.

¹¹⁷¹ ADS. Fons Carlisme. Capsa 3.1. Copiador d'oficis de la Subdelegació Apostòlica de Catalunya, carta núm. 89.

¹¹⁷² *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 11 de febrer de 1840), núm. 18, p. 96.

¹¹⁷³ Si més no, per a formar-se una idea de l'abast quantitatiu que significaven els ingressos per Butlla de Croada poden servir les quanties declarades en la memòria ministerial de 1826 realitzada per Luís López Ballesteros. Segons el document, en els dos anys cursats des de la rehabilitació el 1823 del Tribunal de Croada, es van ingressar gairebé 36 milions de rals (SUÁREZ VERDAGUER, F. (1970). *López Ballesteros y la Hacienda entre 1823-1832*. Pamplona: EUNSA – CSIC, vol. III, p. 103-104).

proporció a les rendes i càrrec dins l'Església mateixa. Amb tot, a pesar de les conquestes de Solsona i, posteriorment, Berga, la Comissió del Subsidi Eclesiàstic no es va crear fins el novembre de 1837. Va ser la Subdelegació Apostòlica, qui fent ús de les seves prerrogatives, va impulsar la formació de la Comissió del Subsidi.

Entre el 15 i el 19 de novembre, es va donar a conèixer la primera nòmina dels encarregats de la Comissió del Subsidi. El dia 15 es va comunicar a la Junta Superior de Catalunya que Bartomeu Torrabadella seria el president de la Comissió. Francesc Blanch, canonge de Solsona, seria el vocal que s'ocuparia de Solsona; Joaquim Morist, rector de Sarrià, de la demarcació de Barcelona; Mariano Callén, rector de Fraga, de la de Lleida i, finalment, la de Girona pertocaria a Francesc Noguer, canonge de la mateixa ciutat.¹¹⁷⁴ Quatre dies després, es comunicava que també hi serien incorporats Josep Queralt, monjo de Poblet i ex-vicari general cistercenc, i d'Antoni Espar, catedràtic del Seminari Conciliar de la Seu d'Urgell.¹¹⁷⁵

A finals del mateix mes de novembre, la nòmina fou aprovada per la Junta Superior, encara que amb unes poques variacions: s'hi afegí Miguel Coronas, canonge de Vic, i Josep Caixal, canonge de Tarragona. A pesar de l'aprovació per una primera temporada, es nomenà Llorenç Llorens, rector de Vilallonga, qui havia de substituir Caixal, que es trobava indisposat. Miguel Coronas¹¹⁷⁶ també seria substituït per Jaume Heras de la catedral de Vic, el qual seria vocal per a aquesta mateixa demarcació.¹¹⁷⁷

La Comissió del Subsidi Eclesiàstic es va establir a Berga a les darreries de novembre de 1837 tot i que, pocs dies després, els seus representants sol·licitaren permís per a traslladar-la a Solsona, punt que consideraven molt més cèntric.¹¹⁷⁸ El mateix 7 de desembre de 1837, la Junta Superior de Catalunya envià una carta a la Comissió mostrant-se conforme amb el trasllat, però disconforme amb el fet que el president de la Comissió marxés.

«En cuanto al reparo que se le ofrece á V[uestra] S[eñoría] con respecto al S[eñ]or Presidente [de la Comissió del Subsidi Eclesiàstic], esta Junta dice que siendo él Vocal dela misma [Junta Superior Governativa de Catalunya] no puede separarse de su seno [Berga], y que en cosas de mucho peso deberá V[uestra] S[eñoría] tomarse la molestia de consultarle desde Solsona.»¹¹⁷⁹

Ara bé, la Comissió del Subsidi Eclesiàstic va poder romandre uns pocs mesos a Solsona, atès que el juliol de 1838, la ciutat seria conquerida pel baró de Meer. Primer

¹¹⁷⁴ ADS. Fons Carlisme. Capsa 3.1. Copiador d'oficis de la Subdelegació Apostòlica de Catalunya, carta núm. 1.

¹¹⁷⁵ ADS. Fons Carlisme. Capsa 3.1. Copiador d'oficis de la Subdelegació Apostòlica de Catalunya, carta núm. 2.

¹¹⁷⁶ Sembla que Miguel Coronas va obtenir la canongia a Vic en data molt tardana. Per ara, només apareix a la guia eclesiàstica del mateix 1835. Vegeu SÁNCHEZ HAEDO, J. (1835). *Guia del Estado Eclesiàstico seglar y regular de España en particular, y de toda la Iglesia Católica para el año de 1835*. Madrid: Imprenta de I. Sancha, p. 332.

¹¹⁷⁷ LLORENS (1981: 171). Hi ha un detall que acostuma a passar despercebut i és que, en data de 22 de març, la Junta Superior va comunicar haver rebut la conformitat de l'arquebisbe de Tarragona quant al nomenament de Caixal com a membre de la Comissió (*Íbidem*). Això significava dues qüestions interessants: d'una banda, l'arquebisbe de Tarragona estava al corrent de les iniciatives carlines a Catalunya, i per altra, el distanciament de l'arquebisbe amb la lluita política s'ha de posar en dubte, ja que va permetre el nomenament de Caixal. S'ha de recordar que, en aquesta època, Echanove ja estava residint a Roma. Amb aquesta comunicació i aprovació, sembla factible la hipòtesi que, tant Manuel Millà com Josep Caixal, actuessin entre els carlins a Catalunya en nom de l'arquebisbe i per encàrrec seu.

¹¹⁷⁸ LLORENS (1981: 171).

¹¹⁷⁹ AMLQ. Fons municipal de La Quar. Carta de la Junta Superior Governativa de Catalunya des de Berga a la Comissió del Subsidi Eclesiàstic, 7 de desembre de 1837.

va estar a Timoneda i Lladurs. Després, a Sant Climent de la Selva, Capolat i al mas Farreres d'Olvan. I, finalment, a la Portella, on hi havia la Universitat carlina.¹¹⁸⁰

En ocasions, s'ha pensat que el subsidi eclesiàstic es va començar a recollir arran de l'establiment de la Subdelegació Apostòlica o, fins i tot, arrel de l'establiment de la Comissió dedicada a aquesta mateixa col·lecta. Des del 1835, ja es cobrava el Subsidi Eclesiàstic en tots aquells punts en els quals era factible realitzar-ho. Posteriorment, quan va ser necessari, es va cobrar el subsidi amb caràcter retroactiu. Tanmateix, en aquests primers anys, no sembla que fos un acapte massa important atès que, a principis de 1837, la Junta Superior va augmentar la consignació que havien d'aportar els eclesiàstics.

A través de la circular de 17 de gener de 1837, feta a Borredà, la Junta Superior de Catalunya manifestava que el «subsidio ordinario no es suficiente, y dista mucho en las presentes circunstancias de poner al clero en parangon con las demás clases de contribuyentes». Per aquest motiu, i en atribució a l'article 14 de la Reial Instrucció de 2 de juny de 1836, en aquesta mateixa circular la Junta Superior «invita la religiosidad y el celo de los M[uy] I[lustres] canónigos, RR[everendos] párrocos y ecónomos á cooperar, á mas del subsidio ordinario, con el donativo ó préstamo de una onza por el primer mes, y en cada uno de los consecutivos, mientras lo exigan las actuales circunstancias, la cantidad de diez reales vellon los simples presbíteros, veinte los beneficiados, cuarenta los curas párrocos y ecónomos de parroquias de primera provision, ochenta los de segunda y canónigos de iglesia colegiata, ciento veinte los de tercera, esta misma cantidad los canónigos de la iglesia catedral, y ciento sesenta las dignidades».¹¹⁸¹

Els carlins van provar de fer efectiva la seva circular sobre tot el clergat de Catalunya, fins i tot, aquell que es trobava en punts fortificats lleials a Isabel II. El 3 d'agost de 1838, des de Castellfollit del Boix, Marià Margarit, administrador i caixer de la Reial Hisenda del corregiment de Barcelona comunicava a la Comissió del Subsidi les dificultats que tenia per fer efectiu el cobrament: «Debo manifestarle que todos los esfuerzos y amonestaciones para reducir al Clero al pago del Subsidio que les corresponde solo bienen escalmandose q[u]e les han quitado la subsistencia y esto les impide el poder contribuir».

Segons l'esborrany de la contestació adjunta al revers de la carta de Margarit, l'encarregat de la Comissió General del Subsidi, autoritzat per la Junta Superior, reconeixia que els esforços eren inútils «p[ar]a reducir al Clero del oficialato mayor de Bar[celo]na al pago del Subsidio Ec[lesi]a[s]t[i]co, cuyo cobro es absolutam[ent]e necesario p[ar]a el sosten de la sagrada causa». Per aquest motiu, es resolia que Margarit, en qualitat de recaptador d'impostos civils, també cobrés els delmes i primícies que els pobles deixaven de pagar als eclesiàstics i que servien per pagar el subsidi. Això sí, tenint sempre en compte les quantitats justificadament aportades amb anterioritat i, a més, tots els matisos que poguessin argüir els interessats, sempre que s'ajustessin a les normes.¹¹⁸²

Existeixen nombrosos testimonis sobre incidències relatives al cobrament del subsidi eclesiàstic. Segons el cas, la Comissió encarregada de la seva gestió, o la pròpia

¹¹⁸⁰ LLORENS (1981: 171).

¹¹⁸¹ ADS. Fons Carlisme. Capsa 3.2. Circular de la Junta Superior de Catalunya, feta a Borredà a 17 de gener de 1837.

¹¹⁸² ADS. Fons Carlisme. Capsa 3.2. Carta de Marià Margarit a la Comissió del Subsidi Eclesiàstic, feta a Castellfollit del Boix a 3 d'agost de 1838.

Subdelegació Apostòlica, decidia resoldre a favor o en contra del demandant, amb independència de l'estament al qual pertanyés. És difícil assegurar l'abast quantitatiu de la capacitat de recollida a través del subsidi eclesiàstic. Els documents comptables que es coneixen avui dia ofereixen un retrat parcial, ja que no són complets i possiblement molts són esborranys no validats. No obstant això, existeixen casos concrets que permeten aproximar-nos a la realitat d'algunes de les demarcacions del moment. Sens dubte, algunes d'aquestes demarcacions van ser especialment castigades i les possibilitats pecuniàries foren molt diferents respecte a altres punts.

Per poder complir amb l'escomesa del subsidi, la Comissió va delegar a unes vint persones l'acapte dels pagaments per tot el territori català. A pesar de la llista de comissionats, el repartiment era desigual. Això mateix es desprèn dels resultats de recaptació presentats a la caixa de la Comissió del Subsidi Eclesiàstic.¹¹⁸³ En alguns casos, la demarcació per on havien de moure's els comissionats representava un abast territorial significatiu. Per exemple, el 15 de juliol de 1838, es llistava els punts per on Francesc Sanahuja havia de passar a fer efectiu el subsidi: al deganat de Manresa (9 llocs); al d'Igualada (29 llocs); al de Santa Coloma de Queralt (27 llocs), i al de Prats de Rei (35 lloc).¹¹⁸⁴

Podria existir el dubte de la capacitat pecuniària del territori, en tant que va existir un sistema de doble contribució civil en molts pobles, sempre en funció de la tropa de torn que entrés a recaptar. Pot ajudar a formar una idea dels diners que van manejar els membres de la Comissió del Subsidi Eclesiàstic a través del llistat de les partides de diners entregades des de la creació de l'organisme el novembre de 1837 fins el 31 de desembre de 1838.

El document, firmat per Antoni Espar a can Farreres, al poble d'Olvan, indicava que s'havien entregat 273.651 rals amb 14 maravedís per a tots els pagaments senyalats. A més, afegia al sumatori el restant en efectiu que quedava a la Caixa de Berga, també el que estava en poder de Gómez a Àger i, finalment, el romanent existent a la Tresoreria General de la Comissió. Això feia que, a través del subsidi, es pogués aplegar 301.836 rals amb 21 maravedís, resultat en net si es té en compte que d'aquesta xifra ja s'havien restat els pagaments als vocals i als propis recaptadors.¹¹⁸⁵ Es tracta d'una quantitat suficientment significativa si, a més, hi afegim els diners de la venda de butlles de Croada i els resultants de les rendes dels espolis i vacants, o de l'excusat. De fet, es coneix la quantitat de diners que aplegaren en una de les oficines de la Comissió del Subsidi Eclesiàstic gràcies al testimoni d'Hipòlit Camps, prevere beneficiat de Berga, qui ostentava el càrrec de «depositario» de la Comissió del Subsidi Eclesiàstic des del 19 de març de 1838 fins al final de la guerra. Segons els comptes presentats per Camps el 19 de juny de 1840, a la «depositaria» es van realitzar ingressos a la Caixa per valor

¹¹⁸³ Es tractava de Pons, Tusell, Mundet, Serrapiñana (o, segons indicació, Fígols), Margarit, Corominas, Duat, Gomes (Gómez?), Casals, Sanahuja, Farga, Valls, Bohigas, Dallarés, Bigordà, Monner, Heras, Hostench, Güell, Miguel Riera, Vidiella (ADS. Fons Carlisme. UI 3.2. Entradas reales en la Tesoreria ô Depositaria, s/d. Document solt).

¹¹⁸⁴ ADS. Fons Carlisme. UI 3.2. Lista en q[u]e van notadas las Parroquias y demas contribuyentes al Subsidio del Distrito q[u]e debe recorrer D[on] Francisco Sanahuja Recaudador de los dos Subsidios ordinario y extraordinario, con la cantidad q[u]e cada uno debe satisfacer por el Subsidio ordinario, y la clase de los Curatos, fet a Solsona per Francesc Noguera vocal secretari de la Comissió del Subsidi Eclesiàstic a 15 de juliol de 1838.

¹¹⁸⁵ ADS. Fons Carlisme. UI 3.2. Partidas entregadas p[or] la Tesoreria ô Depositaria de la Comision Gen[era]l del Subsidio Eclesiastico de la Provincia de Cataluña desde su instalacion en Noviembre de 1837 hasta Diciembre inclusive de 1838. Per fet Antoni Espar a can Farreres (Olvan), datat a 31 de desembre de 1838.

de 558.000 rals amb 10 maravedís i pagaments per valor de 542.881 rals amb 21 maravedís.¹¹⁸⁶

«Col·lectoria» d'espolis i vacants

Es coneixen molt poques dades d'aquesta *oficina* de recaptació derivada dels drets de la butlla de Croada. Considerant alguns dels noms que apareixen en l'escassa documentació, és factible pensar que es tracta d'una delegació de la Comissió del Subsidi Eclesiàstic, atès que alguns dels seus membres també en formaven part. Amb tot, tenint en compte allò que s'ha anat exposant, orgànicament havien de ser dues entitats diferenciades. Però, com ja era pràctica habitual, el personal existent copava els càrrecs en les diferents oficines.

Les necessitats de la guerra van portar els col·lectors a filar molt prim i a treballar amb totes les possibilitats disponibles. Cal suposar que, malgrat la pressió carlina, no sempre aconseguien tots els objectius marcats. Es conserven unes poques cartes que posen de manifest la pressió que els comissionats varen intentar exercir. El 7 de setembre de 1839, el carlí Ramon Bardolet, vicepresident de la Junta Corregimental de Manresa, comunicava a Joaquim Morist el següent ofici com a «Subcolector de Espolios y Vacantes de la Diócesis de Barcelona» que era.

«Segun manifiesta el Ayuntam[ien]to de Castellbell y Vilar en oficio de 9 del ultimo Agosto, el Hospital Gen[era]l de Bar[celo]na como à heredero del difunto Baron de Castellét no percibe rentas en su termino, sino que son estas radicadas en el de S[a]n Vicente de Castellét: asi pues para secundar los deseos de V[sted] manifestados en oficio de 13 del pasado Julio, acaba esta Junta de oficiar al Bayle y Ayun[tamien]to de este d[ic]ho termino, y lo comunica à V[sted] para su gobierno.»¹¹⁸⁷

La resposta del batlle i de l'Ajuntament de Sant Vicenç de Castellet fou molt evasiva. Es van excusar dient que en aquell poble no hi havia espolis i, en tot cas, ho portava tot el rector parroquial. L'assumpte es va allargar, el 1840 encara cuejava i es seguien sense esclarir les possibilitats. No sembla que, en cap cas, l'Ajuntament arribés a cedir a les pretensions de requisada dels rèdits de les propietats del baró de Castellet.¹¹⁸⁸

Tanmateix, a través d'aquest incident es poden asseverar algunes apreciacions. Sembla probable que aquesta taula dels Espolis i Vacants no s'erigís fins l'estiu de 1839. En la carta transcrita s'apel·la a un ofici de 13 de juliol de 1839, cosa que fa pensar que es tracta de la primera circular per mitjà de la qual se sol·licità als municipis que informessin sobre les rendes dels titulars que residien en territori ocupat pels isabelins. Però, atesa la naturalesa eclesiàstica de l'organisme, és més probable que només actuessin en aquells casos de titularitat eclesiàstica.

Aquest organisme estava regit per un cap de la Col·lectoria d'Espolis. Al mateix temps, hi havia designats diferents subcol·lectors per a cada un dels bisbats. Aquests últims exercien el seu control sobre totes les rendes que generaven drets dels titulars que no estaven vivint sobre el territori. És el cas de Marià Alegre d'Aparici i d'Amat, baró de Castellet els drets del qual eren titularitat de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, a

¹¹⁸⁶ ADS. Fons Carlisme. UI 3.2. Cuentas q[u]e el S[eñ]or D[oc]tor D[on] Hipòlit Camps P[re]s[b]i[te]ro de la Villa de Berga á la M[uy] I[us]t[r]e Comision de Subsidio Ecles[ias]t[ico] del Principado de Cataluña como depositario del mismo ramo nombrado por aquella con oficio de diez y nueve de Marzo de 1838. Fet per Hipòlit Camps a Berga a 19 de juny de 1840.

¹¹⁸⁷ ADS. Fons Carlisme. UI 3.3. Carta de la Junta Corregimental de Manresa al subcol·lector d'Espolis i Vacants de la Diòcesi de Barcelona, feta a Berga a 7 de setembre de 1839.

¹¹⁸⁸ ADS. Fons Carlisme. UI 3.3. Cartes soltes entre la Junta Corregimental de Manresa i el subcol·lector d'Espolis i Vacants de la Diòcesi de Barcelona de 9 d'abril de 1840 i de 7 de maig de 1840.

pesar d'ell haver mort el 1831.¹¹⁸⁹ Amb les dades disponibles, no es pot realitzar cap aproximació sobre quina va ser la repercussió econòmica real dels drets obtinguts a través dels Espolis i Vacants.

Bisbats

El bisbat és la demarcació territorial a través de la qual s'articula l'Església catòlica.¹¹⁹⁰ Cada un dels bisbats està compostat per una agrupació de parròquies les quals són l'element més indivisible de l'organització eclesiàstica.¹¹⁹¹ Al capdavant de les diòcesis, o bisbats, hi ha un bisbe que resideix la catedral. El bisbe compta amb una cúria que li serveix per a governar la diòcesi. Igualment, per al govern de la catedral i l'administració del seu patrimoni, existeix el Capítol catedralici el qual és conformat pel bisbe juntament amb un conjunt canonges. I és que la catedral compta amb un patrimoni propi, de la mateixa manera que les parròquies tenen el seu.

Per a la seva sustentació, els bisbats comptaven amb tres fonts d'ingressos principals: els pervinguts com a titulars de propietats rústiques, urbanes i industrials; els delmes, en diverses parròquies de la seva jurisdicció i, finalment, les rendes procedents dels rèdits de censos, jures i altres drets senyorials. Generalment, el gruix dels ingressos dels bisbats solien provenir dels delmes. Si bé existia una bona administració, també hi havia molts casos d'ambició, avarícia, despotisme, supèrbia i abusos en diferents àmbits.¹¹⁹² Tanmateix, com a organisme territorial, la Junta Superior de Catalunya va tramitar totes les incidències a través de la Subdelegació Apostòlica.

Sempre es vetllà per al compliment de les jurisdiccions. Tanmateix, la Junta Superior, com a organisme civil, no tenia potestat per a realitzar segons quines resolucions pel que fa a l'estament eclesiàstic. Tot i així, existeixen nombrosos testimonis de col·laboració entre l'Administració carlina i els bisbats catalans. Ara bé, aquesta col·laboració no es va produir només en aquells casos evidents en els quals el bisbe romania a la seva seu malgrat aquesta hagués estat conquerida pels carlins, sinó que també va existir una relació –subtil però constant– amb altres diòcesis regides per vicaris designats pel Govern d'Isabel II, ja fos per absència o vacant del bisbe.

Així doncs, a l'entrada de Carles Maria Isidre de Borbó a Solsona el juny de 1837, el mateix bisbe de Solsona va sortir del Palau Episcopal per a rebre'l com a un amfitrió. En els actes públics celebrats en honor al monarca, no sols hi havia el bisbe de Solsona i el de Lleida¹¹⁹³, sinó que també hi havia les autoritats de la Junta Superior i

¹¹⁸⁹ BNC. Inventari del fons del Baró de Castellet, s/p.

¹¹⁹⁰ Per a una mirada transversal sobre l'evolució dels bisbats i la seva composició, vegeu BADA (1986: 115-127 i 397-412); CALLAHAN (1989: 15-29); PO-CHIA (2010: 139-155); ORDUÑA (2015: 363-367).

¹¹⁹¹ No s'han de confondre les ermites, capelles o llocs sagrats amb les parròquies, atès que només aquestes darreres tenen capacitat orgànica dins el bisbat.

¹¹⁹² ORDUÑA (2015: 367-368). Ha cridat l'atenció el cas dels aplegadors d'almoines per a misses de difunts. Si bé era una pràctica molt comuna al llarg de l'Edat Mitjana i Moderna, en el segle XIX encara pervivia en uns pocs monestirs d'Espanya. Amb tot, el volum generat era tant important que va comportar nombrosos problemes fins a la derogació dels permisos d'acapte. Tot i així, els problemes en el cas de Montserrat i els seus aplegadors de Monistrol es van allargar fins ben entrats els anys seixanta del segle XIX. Per a més detalls, vegeu QUINTANA (2011: 60-63); CARRASCO PIZARRO, C. (2017). "Questors, Baciners, Aplegadors. Els aplegadors d'almoines al servei de les institucions eclesiàstiques i benèfiques catalanes durant l'Antic Règim: una aproximació". *Analecta Sacra Tarraconensis*. (Barcelona), volum 90, p. 41-82.

¹¹⁹³ Francisco López Borricón, bisbe de Mondoñedo, també va estar a Solsona, però hi va arribar amb l'Expedició Reial, mentre que Julián Alonso i Juan José de Tejada ja residien a Solsona (sobre l'arribada a Solsona i la presència dels bisbes, vegeu BULLÓN, 1986: 96).

les Junes Corregimentals.¹¹⁹⁴ Val a dir, però, que en altres diòcesis com la de Vic les relacions entre ambdues administracions van ser més subtils, ja que els ànims a la ciutat osonenca estaven més alterats. Tot i així, els permisos i dispenses de matrimoni de parròquies sota domini carlí es van tramitar correctament, fins i tot en aquells casos en què la documentació aportada provenia de la mateixa Subdelegació Apostòlica o comptava amb el paper segellat carlí. La col·laboració va arribar més enllà perquè també es van tramitar legalitzacions de defunció de soldats carlins en acció militar contra els isabelins. Calia ajudar a les vídues i a les famílies per a que poguessin regularitzar la seva nova situació després de la pèrdua del cap de casa. D'aquesta manera, a tots els efectes, tant en territori isabelí com en el carlí, la família podria tenir normalitzats tots els seus drets.¹¹⁹⁵

Relacions amb altres Junes Superiors

No es coneixen amb certitud les possibles relacions institucionals entre la Junta Superior Governativa de Catalunya i les que es van erigir, amb més o menys fortuna, en altres territoris dominats pels carlins. Tampoc s'ha localitzat cap norma, reglament o element protocol·lari al qual poguessin acollir-se en cas que es produïssin contactes oficials entre dues juntes superiors.

D'altra banda, així com s'han detectat contactes entre la Junta Superior Governativa de Catalunya i l'Administració central carlina, l'Exèrcit i l'Església, entre d'altres institucions, no hi ha proves de contactes fefaents entre la Junta carlina i altres juntes superiors. Per contra, i en una línia que ara no pertoca, sí que s'han documentat contactes entre els comandants generals de Catalunya i els d'altres territoris carlins, però sempre en un pla militar de cooperació.

Tanmateix, tot sembla apuntar que no es tracta d'una anomalia, ja que les circumstàncies van propiciar aquesta manca de contactes. Per proximitat geogràfica, la única Junta Superior amb què podien haver mantingut contactes hauria estat la que Cabrera va fer erigir el maig de 1836. Encara que posteriorment van existir altres Junes en el Maestrat, totes elles van tenir un element comú: el caràcter presidencialista i militaritzat de Ramon Cabrera.¹¹⁹⁶ Per tant, no resulta estrany que l'organisme civil de la Junta Superior de Catalunya no tingués especial interès en els tractes que pogués establir directament amb la *Real Junta Superior de Aragón, Valencia y Murcia*, nom que rebia la Junta Superior del Maestrat. En tot moment, s'està al·ludint a unes relacions continuades i fluïdes, més semblants a les que els comandants generals d'ambdós territoris van arribar a establir. Això no nega que, sota una aparença de cordialitat, poguessin existir contactes en els quals es produïssin intercanvi de certes informacions, de correu, etc.

¹¹⁹⁴ LLORENS (1981: 136-139); MUNDET (1990: 207-209); ADS. Fons Cúria. Llibres d'Actes del Capítol, p. 147 i ss,

¹¹⁹⁵ El 28 de novembre de 1839 moria en acció de guerra el sergent carlí Joan Masat, natural de Sabadell i pareire de Centelles. En aquesta mateixa data s'inscriví la defunció al llibre d'òbits però de manera confosa i amb dades errònies. A instància de la viuda, el 26 de febrer de 1840, el Govern Eclesiàstic de Vic va manar al rector del Brull, on estava enterrat, a que «ponga la partida del obito de dicho Juan Masat en el Libro corriente de obitos y libre testimonio de ella siempre que se le pida» (AEV. Fons parroquial del Brull. Llibre d'òbits que comença en 1835 (D/3), f.12v.-13r.).

¹¹⁹⁶ Sobre les Junes Superiors al Maestrat vegeu RÚJULA (1998: 296), CARIDAD (2013: 339-347).

Relacions internacionals estrangeres

Les relacions diplomàtiques de l'administració pública relativa a les potències estrangeres ha estat una competència reservada als aparells de l'estat, de la monarquia o del príncep en qüestió. Per aquest motiu, sempre que una administració local, regional o provincial ha volgut exercir aquestes competències ha estat vetada o amonestada per part de l'administració central pertinent. En el cas de la Junta Superior de Catalunya no hi ha proves documentals ni testimonials suficients per garantir la presència d'ambaixades després de l'ocupació de Berga el juliol de 1837. Sobre aquest aspecte, existeix una certa confusió a causa d'un únic testimoni documental feient, una carta en la qual es descriu l'efervescència politicosocial que va representar la conquesta carlina de Berga. Per emfatitzar el moviment de personal i les categories social, política i administrativa, l'autor de la carta ofereix cert detall de la presència d'alts funcionaris. També parla dels organismes de l'Administració carlina catalana que s'instal·laren a Berga, encara que és especialment interessant el fragment en què al·ludeix a la presència diplomàtica estrangera.

«(...) tenim el ministre de l'Estat, el ministre de la Guerra, varios gentilshomes de cámara de su real majestad un embaixador de Russia, Inglaterra, Cerdeña i Holanda (...)»¹¹⁹⁷

Tanmateix, aquest retrat resulta ser molt imprecís, vist que no es correspon en un sentit estricte a la realitat històrica del moment. És cert que aquests representants van residir a Berga i als seus voltants en el transcurs d'uns dies o unes setmanes d'ençà l'ocupació carlina el juliol de 1837, però no ho feren de manera oficial o reglamentària.

En aquest sentit, cal aclarir que la presència de ministres, gentilhomes i ambaixadors –a més dels corresponents administratius i servitud adjunta– només es produïa de manera reglamentària per la presència d'un rei o príncep, però no és el cas de Berga en aquells moments. En realitat tota aquesta presència respon a l'Expedició Reial que havia passat feia poques setmanes per Solsona. Atès l'altíssim nombre d'acompanyants, servents i funcionaris que acompanyaven l'Expedició i alentien el pas de la mateixa, a Solsona es va resoldre que aquells que fossin innecessaris es quedessin a la rereguarda i retornessin a la Cort al nord.¹¹⁹⁸ El retorn al nord fou esglaonat en funció de les possibilitats logístiques del moment i de la presència isabelina en les rutes de pas.

L'ocupació de Berga va suposar un fort impuls a la causa carlina del Principat. Fins i tot, les autoritats isabelines en donaren fe. El 19 de juliol de 1837, l'agent de seguretat de la Seu d'Urgell informava Fernando de Rojas, cap polític de la província de Lleida, sobre l'intens pas de carlins per a la contrada a través d'Andorra. També comunicava un peculiar incident que va tenir lloc al petit poble d'Adrall, on s'hi van presentar tres individus: «uno de ellos se decía ruso, viniendo comisionado de su Gobierno y que se vistió de uniforme, con charreteras y cordones; el otro era inglés y sobrino de Lord Wellington, y el tercero francés».¹¹⁹⁹

Les relacions diplomàtiques del carlisme amb les potències europees van passar per diferents fases des del començament de la guerra. El resultat fortament desigual va motivar que, a principis de 1835, el Govern de Carles Maria Isidre de Borbó

¹¹⁹⁷ MUNDET (1990: 227).

¹¹⁹⁸ BULLÓN (1986: 95-97).

¹¹⁹⁹ LLADONOSA (1967: 41).

emprengué mesures per organitzar la diplomàcia.¹²⁰⁰ Generalment, la recerca carlina de reconeixement polític internacional anava acompanyada de l'obtenció de logística i préstecs amb els quals fer front les despeses de la guerra. Igualment, no era una qüestió unidireccional dels carlins cap a Europa. Els jocs creuats d'interessos partidistes i territorials van portar a constants intercanvis diplomàtics. Contemplant aquesta darrera línia, es pot entendre la presència diplomàtica anglesa, així com la de Rússia, Sardenya i Holanda. Tenint en compte la notícia dels fets d'Adrall, sembla que també va existir una explicació per al cas de França.

Tradicionalment, s'ha argüït que un dels principals valedors del regnat d'Isabel II va ser el sistema liberal anglès. Per aquest motiu, la presència anglesa en territori carlí podria semblar contradictòria. Tanmateix, Anglaterra també va tenir tractes favorables a la causa de Carles Maria Isidre de Borbó. Més enllà d'alguns emprèstits fallits, els anglesos concediren municions i diners –concretament vint-i-un milions– als carlins. A més, el Partit Tory anglès va ser partidari de la causa carlina, enviant William Walton, periodista del *Morning Herald*, com a comissionat al bàndol carlí amb l'objectiu que negociés un emprèstit al cinquanta per cent de pèrdues.¹²⁰¹ Si més no, la presència del nebot de Wellington no resultà infructuosa.¹²⁰² Es desconeix si el nebot formava part de l'ambaixada anglesa, però el seu oncle va ser membre del Govern anglès des del novembre de 1834 fins al gener de 1836.¹²⁰³

A pesar de certa afinitat ideològica, l'actitud que Wellington mostrà cap a Carles Maria Isidre de Borbó i els seus col·laboradors durant la seva estada a Londres fou més aviat distant i freda.¹²⁰⁴ Amb tot, Wellington era considerat un «ultra Tory»¹²⁰⁵ i, malgrat les diferències que poguessin existir entre el Partit Tory anglès i el carlisme a Espanya, hi mantenia una certa afinitat. Tanmateix, el Govern anglès havia pres partit oficialment per la causa d'Isabel II per tal d'afavorir un possible tractat de comerç.

Així doncs, els Tories havien de mostrar dins el seu país una actitud més aviat equidistant amb el carlisme ja que, tot i les certes avinences, prevalien els interessos anglesos. Per aquesta raó, quan el baró de Capelle, agent legitimista francès al servei Charles X¹²⁰⁶, va trametre una carta de Carles Maria Isidre de Borbó a Wellington, aquest darrer va respondre de manera franca, breu i taxativa: no podia ni volia atendre determinades atencions atesa la seva posició pública. Wellington respongué la carta amb una recomanació molt franca de com s'havien de fer anar les coses si volia aconseguir algun favor:

¹²⁰⁰ Per a més informació sobre la diplomàcia carlina, cal destacar el treball d'URQUIJO GOITIA, J. R. (1998). *Relaciones entre España y Nápoles durante la Primera Guerra Carlista*. Madrid: Actas, p. 144-214.

¹²⁰¹ RAH. Fondo Pirala. UI. 9/6947. Nota de los socorros que Don Cárlos recibe de los Gabinetes extranjeros, y algunas noticias particulares sobre los caudillos de la facción (1837), *s/f*.

¹²⁰² Sembla ser que aquest nebot era Henry Richard Charles Wellesley (1804-1884) qui havia començat el 1832 la seva carrera diplomàtica essent secretari de la legació a Württemberg, comissió que va desenvolupar amb interrupcions fins el 1843. Vegeu ROYAL COMMISSION ON HISTORICAL MANUSCRIPTS (1985). *Private papers of British Diplomats 1782-1900*. Londres: Government Bookshops, p. 71.

¹²⁰³ HIBBERT, C. (1997). *Wellington. A personal history*. Londres: HarperCollins Publishers, p. 319-325.

¹²⁰⁴ RAH. *Ibidem*.

¹²⁰⁵ Wellington va dimitir del seu càrrec per la seva oposició a la nova llei municipal anglesa que s'estava impulsant, la qual implicava permetre la creació de «a little Republic in every town». Vegeu HIBBERT (1997: 323-324).

¹²⁰⁶ Tot just feia uns quatre anys que Charles X, darrer rei de França, havia hagut de marxar de França per la seva violenta resistència a acceptar els resultats de les eleccions legislatives que havien donat la victòria als liberals. Vegeu MARTIN, J.-C. (2011). *Dictionnaire de la Contre-révolution. XVIIIe-XXe siècle*. París: Perrin, p. 154-155.

« Monsieur le Baron, permettez moi de vous dire que m'approchant comme serviteur du Roi Charles X vous auriez du éviter de me présenter une lettre de la part de l'Infante Don Carlos ; et que vous ne servirez pas la cause du Roi Charles X dans ce pays-ci, en vous chargeant des correspondances de l'Infante Don Carlos.»¹²⁰⁷

Les idees de Wellington hi estaven clarament exposades. El juny de 1834, Thomas Morgan enviava una carta Wellington –convençut que Wellington i els seus amics eren favorables a la causa de Carles Maria Isidre de Borbó– en la qual l'instava a recomanar al pretendent carlí alguna operació militar que li pogués ser avantatjosa en la guerra. La proposició que va realitzar als carlins era que podien ocupar les illes Canàries amb poc esforç donat els seriosos problemes per controlar militarment el nord. Dos dies després, Wellington respongué que no podia fer cap recomanació a Carles Maria Isidre de Borbó ja que estava subjecte a la seva lleialtat al rei anglès. El Govern anglès era aliat del Govern d'Isabel II, raó per la qual Wellington no podia posicionar-se contra els interessos del rei. La qüestió de fons era l'establiment d'algun tractat comercial beneficiós per a l'economia anglesa.¹²⁰⁸

Ara bé, tres anys després, les coses canviaren notablement. En començar l'Expedició Reial, hi havia l'objectiu d'arribar a Madrid i assentar-hi a Carles Maria Isidre de Borbó com a nou rei d'Espanya. Segons sembla, ja estava acordada una transacció amb Maria Cristina de Borbó, la reina regent.¹²⁰⁹ Si finalment el pretendent carlí s'asseia al tron a Madrid, la correlació de forces podia canviar radicalment amb el reconeixement de moltes potències estrangeres. En aquest context, els Toris anglesos volien estar presents davant un succés tan singular el qual seria un revulsiu per al seu estament. Davant la delicadesa dels esdeveniments, els Toris havien de delegar a algú de confiança, atesa la transcendència de Wellington, el seu propi nebot era una bona garantia.

Aquesta actitud no era privativa d'Anglaterra, doncs Rússia estava en aquesta mateixa línia. La presència diplomàtica del Tsar era certament contradictòria. Segons algunes fonts, Rússia era la potència estrangera més adepta a la causa carlina, encara que només hi féu arribar «algun diner». I és que els russos esperaven l'ocupació de Madrid a fi de formalitzar el seu suport a tots els efectes.¹²¹⁰ Si bé, segons sembla, la presència russa en la guerra carlina s'havia deixat sentir per mar, el mes de març de 1836 es difonia la notícia de la presència d'una esquadra russa a Gènova, la qual havia de proveir els carlins. Tal i com denunciava la notícia, no era la primera vegada que impunement els carlins rebien ajuda de Rússia a través de mar.¹²¹¹

No es coneix cap dada del representant francès del poble d'Adrall. Segons les fonts isabelines, França havia rebut municions, diners, cavalls i vestuari. Era públic i notori que el Louis Phillippe, rei dels francesos, no era «muy contrario» a Carles Maria Isidre de Borbó i a la causa que representava. De fet, França estava plena d'agents i representants del pretendent carlí que treballaven obertament per a la causa que els

¹²⁰⁷ BROOKE, J.; GANDY, J. (1975). *Wellington. Political correspondence. I: 1833 - November 1834*. Londres: Her Majesty's Stationery Office, p. 451.

¹²⁰⁸ BROOKE; GANDY (1975: 579-581 i 583).

¹²⁰⁹ Sobre la trama de la transacció que havia de tenir lloc entre Carles Maria Isidre de Borbó i Maria Cristina de Borbó, vegeu BULLÓN (1986: 49-58); URQUIJO (1998: 217-270); MORAL (1999: 295-301); CANAL (2000: 95-97).

¹²¹⁰ RAH. Fondo Pirala. UI. 9/6947. Nota de los socorros que Don Cárlos recibe de los Gabinetes extranjeros, y algunas noticias particulares sobre los caudillos de la facción (1837), s/f.

¹²¹¹ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 11 de març de 1836), núm. 445, p. 1.

escometia.¹²¹² De fet, el febrer de 1837, els ministres del Govern de Carles Maria Isidre de Borbó havien publicat una proclama anunciant que Louis Philippe d'Orleans, el rei dels francesos, prendria posició a favor del pretendent carlí.¹²¹³ És possible aquest enunciat no sigui del tot erroni, perquè l'agost de 1837 s'afirmava que hi havia un oficial francès enviat per Louis Philippe d'Orleans al capdavant de les fortificacions de Berga.¹²¹⁴ Així mateix, és coneguda la presència de legitimistes francesos partidaris de Henri V lluitant entre els carlins.¹²¹⁵ El 1838 es publicava que hi havia un agent legitimista francès al servei de Henri V, qui es trobava ocult a la Berga carlina.¹²¹⁶

Des del començament, Sardenya es va posicionar a favor de la causa carlina i de l'absolutisme monàrquic, arribant a liderar la defensa.¹²¹⁷ En els mesos de 1837, des de Sardenya s'enviava tres milions de rals mensuals i provisions per a la defensa dels interessos carlins¹²¹⁸, aportació que, a partir de la segona meitat de 1838, s'aniria reduint notablement fins a la fi de la guerra.¹²¹⁹

Sembla que el suport d'Holanda dins les files carlines no tenia la solidesa d'altres països, però va ser constant. Fou un suport discret, tot i que no menor.¹²²⁰ Si a l'estiu de 1837 la delegació holandesa estava a Berga, l'any següent l'aliança de potències a favor de la causa carlina havia de persuadir el rei holandès de participar en el subsidi a Carles Maria Isidre.¹²²¹ Els contactes diplomàtics i el suport d'Holanda al carlisme encara era ben patent el 1839. La confiança en el triomf carlí va portar al Govern holandès a proposar al Govern carlí la conquesta de les Filipines de cara a una posterior instal·lació d'una factoria holandesa.¹²²² Per bé que l'ocupació no es va arribar a realitzar, l'octubre de 1839, després del Conveni de Bergara, Maroto alertava al Govern isabelí dels plans d'una eventual ocupació carlina des de les Índies Holandeses fins a les Filipines. Malgrat la poca credibilitat que les autoritats isabelines van atorgar al projecte, la possible invasió encara era motiu d'informes militars isabelins deu dies

¹²¹² RAH. Fondo Pirala. UI. 9/6947. Nota de los socorros que Don Cárlos recibe de los Gabinetes extranjeros, y algunas noticias particulares sobre los caudillos de la facción (1837), s/f.

¹²¹³ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 21 de febrero de 1837), núm. 22, p. 88.

¹²¹⁴ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 24 d'agost de 1837), núm. 997, p. 2.

¹²¹⁵ Sobre Henri V, el pretendent legitimista francès, vegeu BUZON, C. DE (1987). *Henri V. Comte de Chambord ou le «fier suicide» de la Royauté*. París: Albin Michel; MONTPLAISIR, D. DE (2008). *Le Comte de Chambord. Dernier roi de France*. París: Perrin; WARESQUIEL, E. DE (dir.) (2015). *Les Lys et la République. Henri, comte de Chambord. 1820-1883*. París: Tallandier.

¹²¹⁶ *El Restaurador Catalán* (Berga, 10 de març de 1838), núm. 127, p. 305.

¹²¹⁷ Sobre la intervenció de Sardenya al conflicte de la Primera Guerra Carlina, vegeu IZQUIERDO GENOVÉS, X. (2018b). *El carlismo y el absolutismo italiano*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona [Tesi doctoral dirigida per Elena Fernández García i Manuel Santirso Rodríguez].

¹²¹⁸ RAH. Fondo Pirala. UI. 9/6947. Nota de los socorros que Don Cárlos recibe de los Gabinetes extranjeros, y algunas noticias particulares sobre los caudillos de la facción (1837), s/f.

¹²¹⁹ IZQUIERDO (2018b: 207-220).

¹²²⁰ En l'informe citat sobre el suport internacional a la causa de Carles Maria Isidre de Borbó no consta la presència d'Holanda, emperò no significa que no fos present. En aquest informe consten igualment notes sobre Àustria, Roma i Nàpols, però amb implicacions molt desiguals. D'Àustria, el carlisme en rebia diners i cobertura diplomàtica. Si bé els carlins solien fer «poco caso de sus consejos». Des de Roma, el Govern de Carles Maria Isidre de Borbó va rebre pocs diners, moltes indulgències i alguns consells. De Nàpols, no es varen rebre diners tot i els esforços que el carlisme hi va dedicar. Per a totes aquestes dades, vegeu (RAH. Fondo Pirala. UI. 9/6947. Nota de los socorros que Don Cárlos recibe de los Gabinetes extranjeros, y algunas noticias particulares sobre los caudillos de la facción (1837), s/f).

¹²²¹ IZQUIERDO (2018b: 185).

¹²²² El text de la primera proposició es pot consultar a PIRALA (1984: tom V, 710-711).

abans que Cabrera abandonés Berga El 27 de juny de 1840, García Camba, capità general de les Filipines, emetia un informe descartant la possible invasió.¹²²³

A pesar de la intervenció d'alguns militars forans a la Catalunya carlina, no es té constància d'una presència oficial permanent d'agents estrangers. En tot cas, no s'hauria de descartar la presència de cònsols o vicecònsols en territori dominat pels carlins. Tenint en compte la normativa de l'època, la presència d'aquests agents era una pràctica molt habitual. En nombrosos pobles de Catalunya –no havien de ser necessàriament ciutats– hi havia cònsols. La figura dels cònsols no s'ha de confondre amb la dels ambaixadors, ja que eren dues figures que no gaudien del mateix estatus diplomàtic.¹²²⁴ Tal i com apareixia a la Llei VI del *Reglamento sobre requisitos para el establecimiento de Cónsules y Vice-Cónsules, y uso de sus facultades*, promulgada per Carles III a la primeria de febrer de 1765, es va establir que els cònsols «no tengan otra graduacion que la de unos meros agentes de su Nacion, pues lo son propiamente, y por tanto gozan el fuero militar».¹²²⁵ Segurament pel fet de gaudir de fur militar, es van produir nombrosos abusos i confusions de jurisdicció.¹²²⁶ Tot i les normes establertes, aquestes pràctiques abusives se seguien succeint.¹²²⁷

Després d'observar la naturalesa jurídica dels cònsols, resulta més versemblant la presència d'aquests agents en territori carlí. I és que la pròpia Junta Superior de Catalunya va tractar amb contractistes estrangers que oferien armes als carlins catalans. A fi de garantir els interessos dels comerciants, calia tenir agents reconeguts jurídicament per a que, en cas de conflictes, poguessin garantir els seus drets davant l'Administració carlina. En cas contrari, els contractistes estrangers no tindrien garanties sobre els tractes ni la mercaderia.

En definitiva, el carlisme català no va gaudir de relacions diplomàtiques estrangeres, ja que aquesta competència no li pertocava. En aquesta línia, no es pot considerar com a «relacions diplomàtiques» els contactes formals que van existir amb Andorra. El 17 de gener de 1840, el síndic andorrà Josep Picart es trobava a Berga per sol·licitar a la Junta Superior de Catalunya l'observança dels privilegis dels andorrans

¹²²³ Aquests i més detalls sobre el projecte d'invasió de les Filipines, es poden consultar a PADILLA (2016: 216-220).

¹²²⁴ Sobre els cònsols i vicecònsols segueixo les notes d'orientació de l'advocat Ramon de Paternó. Vegeu BNC. Fons marquès de Saudin. Saud 8º 232-I, Carpeta 10-14.

¹²²⁵ *Novísima recopilacion de las leyes de España : dividida en XII libros: en que se reforma la Recopilacion publicada por el señor don Felipe II en el año de 1567, reimpressa últimamente en el de 1775, y se incorporan las pragmáticas, cédulas, decretos, órdenes y resoluciones reales, y otras providencias no recopiladas, y expedidas hasta el de 1804 / mandada formar por el señor don Carlos IV* (1805), Madrid: [Imprenta Real], tomo III, p. 169.

¹²²⁶ Tot i les Reials ordres, ja hi havia hagut irregularitats amb els cònsols a la primera meitat del segle XVIII. Entre altres, va arribar a ser comú que els cònsols erigissin una espècie de Tribunal a les seves pròpies cases. Per intentar corregir aquestes pràctiques, es va emetre la Reial ordre de 7 de febrer de 1757 (*Novísima...* (1805: tom III, 169 nota 5).

¹²²⁷ A fi de recordar els límits legals de les atribucions dels cònsols es van emetre la Reial ordre de 17 d'agost de 1825 i la Reial ordre de 8 de maig de 1827. La Reial ordre de 17 d'agost de 1825 recordava la vigència dels pactes entre nacions establerts a Viena el 1725, pels quals s'establia que els cònsols podien estar presents en els registres de mercaderies de comerciants estrangers. Pel que fa al text sencer, vegeu *Diario de Barcelona* (Barcelona, 18 de setembre de 1825), núm. 258, p. 2197-2198. La Reial ordre de 8 de maig de 1827 recordava la necessitat d'observar el correcte compliment sobre les facultats establertes a la Llei de 1757 per als cònsols i vicecònsols, que es pot consultar al *Diario de Barcelona* (Barcelona, 30 de maig de 1827), núm. 140, p. 1088-1089.

en atenció als ajuts prestats als refugiats carlins al llarg de la guerra.¹²²⁸ Més enllà de la resposta que la Junta Superior catalana pogués transmetre, no es pot categoritzar com un cas de primer ordre i, igualment, es tracta d'un fet aïllat. Tot i així, l'actitud d'Andorra va seguir essent la mateixa, acollint als refugiats carlins que hi arribaren després de la fi de la guerra el juliol de 1840.¹²²⁹

Potestat dispositiva o graciosa

Atribucions

Les característiques legals de la Junta Superior Governativa venien delimitades a través de les Instruccions adjuntes a les Reials ordres de formació de les diferents Junes que es van configurar. En realitat, en el cas de Catalunya durant la Primera Guerra Carlina, només es van alçar dos tribunals de Junta Superior Governativa al llarg de tota la guerra. Es pot refermar aquesta premissa en tant que només van existir les Instruccions de 9 de juny de 1835 i, un any després, la de 2 de juny de 1836. Si bé gairebé no es coneixen detalls d'aquestes atribucions regulades a través de les Instruccions, es poden afirmar algunes de les qüestions que se'n deriven.

El fet que la Junta Superior Governativa es constituís a través de Reials ordres i altres documents emanats de la Cort de Carles Maria Isidre de Borbó era una prova del seu reconeixement cap a l'autoritat del monarca i de la legitimitat de la pròpia institució. En el moment dels primers alçaments, mentre no s'establí clarament una "legalitat carlina" o, si més no, encara no s'havia produït la presència de Don Carlos a Espanya, des de la Catalunya carlina no s'interpel·là a legalitats anteriors ni tampoc es reclamà la vigència d'institucions seculares abolides cent anys abans.

Emprar-se en l'autoritat de Carles Maria Isidre de Borbó també comportava altres qüestions, no menors i bàsiques per a l'organització territorial de l'Administració pública carlina, com ara forma part d'una organització supraterritorial, que es regia per uns principis de jerarquia administrativa, d'ordenament jurídic específic i d'acatament de l'autoritat del rei i les seves decisions. Així mateix, el reconeixement de l'autoritat del monarca suposava acceptar allò que representava, no només en l'aspecte més immediat d'ocupar el tron reial, sinó de tots aquells valors en què se sustentava la monarquia absolutista borbònica.

A diferència d'altres grups polítics, la vigència escolàstica en el plantejament jurídic i teològic del poder polític dels carlins significava l'acceptació dogmàtica d'uns valors inherents a la institució monàrquica i al titular del tron, la dinastia. La força del dret consuetudinari en aquell moment estava encarada a reforçar la prevalença del sistema heretat sense deixar marge per a altres plantejaments. L'acceptació del poder derivat del pretendent carlí es traslluïa en la presència implícita i explícita no sols de mecanismes de cohesió social, sinó també d'altres elements més o menys subtils els quals havien de manifestar la seva presència i preeminència en el territori.

¹²²⁸ Es pot consultar el text sencer a LÓPEZ, E.; PERUGA, J. (1994). *Diplomatari de la vall d'Andorra. Segle XIX*. Andorra: Arxiu Històric Nacional – M. I. Govern d'Andorra, p. 160-161.

¹²²⁹ Sobre l'actitud d'Andorra i la seva relació amb el carlisme, vegeu PERUGA GUERRERO, J.; LÓPEZ MONTANYA, E. (1991). "Andorra i la Primera Guerra Carlina". *L'Avenç. Revista d'Història*. (Barcelona), núm. 151, p. 8-13; — (1992). "Carlins i liberals: els inicis de la qüestió d'Andorra". *Annals 1991*. Barcelona: Institut d'Estudis Andorrans, p. 99-138.

Que els carlins emetessin unes Instruccions específiques per cada Junta Superior que va establir a Catalunya no era una peculiaritat del moment. De fet, ja era una pràctica habitual des de segles anteriors. Per exemple, era costum en els diferents territoris de l'antiga Corona d'Aragó que hi hagués unes instruccions específiques en el començament de cada virregnat nou.¹²³⁰ Això no treu que, en el cas carlí, hi haguessin algunes contradiccions en aparença. Cal tenir present la naturalesa de la Junta Superior Governativa per entendre la constant persecució –en un pla teòric jurídicament parlant– d'un equilibri en el poder que garantís la governació i la cohesió territorial. Si cada una de les Juntes Superiors carlines van actuar d'acord amb unes atribucions, sembla que els diferents comandants generals també van rebre instruccions privatives sobre la política a prosseguir en el territori.¹²³¹ I és que la Junta Superior tenia reservada la presidència al comandant general, el qual era el representant del rei al govern del territori, assegurant així la fidelitat i jerarquia del mateix.

El vertader paradigma de la Reial Junta Superior Governativa de Catalunya com a institució carlina cal cercar-lo en l'experiència directa de la Guerra de la Independència, més concretament el maig de 1808, moment en què es crearen juntes supremes en diverses localitats espanyoles de resultes de les primeres revoltes contra la presència francesa.¹²³² Aquestes juntes assumiren tots els poders de l'Estat. El buit de poder que va sorgir enmig la confusió generalitzada d'aquelles setmanes de 1808 féu urgir la necessitat d'establir noves autoritats que reguessin l'actuació de les diverses juntes conforme a l'experiència jurídica pròpia.¹²³³

Una d'aquestes noves autoritats fou la Junta Central, òrgan encarregat de regular la creació i la presència de la resta de juntes i, al mateix temps, d'assegurar la coordinació de la resistència i la cohesió territorial.¹²³⁴ Una primera resolució va ser acceptar la presència de les juntes supremes i reduir-les al nombre de divuit en total. Aquestes juntes supremes gaudien d'àmplies facultats, com ara la capacitat d'ostentar la direcció política de les unitats militars ubicades en el seu territori, així com la recaptació i administració dels impostos i exaccions.¹²³⁵

Les juntes supremes es van convertir en òrgans polítics molt importants, però aleshores era d'especial rellevància recuperar la unitat política en tota la monarquia.¹²³⁶ En aquesta línia es va treballar des de la Junta Central i l'1 de gener de 1809 es féu circular un Reglament en el qual disposarien transformar les juntes supremes en juntes superiors provincials d'observació i defensa. La intenció era reconduir les juntes supremes a una condició merament administrativa i auxiliar de la que seria la Junta Suprema Governativa del Regne.¹²³⁷ Emperò, aquest nou reglament no es pogué aplicar a totes les províncies de la monarquia. Les resistències van ser notables en la majoria

¹²³⁰ LALINDE (1964: 299).

¹²³¹ Recordi's la nota del procuradors dels Espanya a Mallorca informant sobre l'existència d'aquests documents i oferint-ne la seva consulta.

¹²³² La Junta Suprema d'Estat creada per Carles III el 1787 esdevé el paradigma amb el qual s'emmirallen.

¹²³³ SANTANA MOLINA, M. (1989). *La Diputación Provincial en la España decimonónica*. Madrid: INAP, p. 79; CEBREIRO NÚÑEZ, J. I. (2017). *La Administración periférica provincial: orígenes i evolució final del Antiguo Régimen*. Madrid: INAP, p.129-130; per citar un altre cas serveixi l'exemple d'Astúries, vegeu CARANTOÑA ÁLVAREZ, F. (1989). *Revolución liberal y crisis de las instituciones tradicionales asturianas*. Oviedo: Silverio Cañada Editor, p. 83-114, FRIERA ÁLVAREZ, M. (2002). *La Junta General del Principado de Asturias a fines del Antiguo Régimen (1760-1835)*. Oviedo: KRK, p. 555-561.

¹²³⁴ MARTÍNEZ DE VELASCO, Á. (1972). *La formación de la Junta Central Pamplona*: Eunsa; MOLINER, A. (1997). *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Lleida: Milenio, p. 76-79.

¹²³⁵ CEBREIRO (2017: 131).

¹²³⁶ FRIERA (2002: 574-575).

¹²³⁷ SANTANA (1989: 80); CEBREIRO (2017: 133-134).

dels casos per la qual cosa, en ocasions, va caldre la intervenció de l'exèrcit per fer complir les disposicions de la Junta Suprema del Regne.¹²³⁸ Ara bé, hi va haver tanta resistència a la conversió de les juntes supremes provincials que va caldre una nova iniciativa per tal de poder controlar més l'acció territorial. En aquest lapse de temps, la Junta Central, que es trobava a Sevilla, va desaparèixer en favor del Consell de la Regència, el qual va aconseguir una major autoritat en comparació de la mateixa Junta Central.¹²³⁹ Es va impulsar la creació de juntes superiors governatives provincials a través del Reglament de 17 de juny de 1810.¹²⁴⁰

Amb aquest Reglament es van assentar les bases a través de les quals es preveia un major control de les juntes superiors per part del poder central. A imatge de la Reial Audiència, la Junta Superior tenia la presidència reservada al capità general o comandant general. Aquesta reserva no era una qüestió menor ja que aquesta figura militar estava al servei del rei i representava la garantia de lleialtat institucional a la monarquia.

A diferència de la Reial Audiència, la Junta Superior tenia més atribucions governatives –administratives–. En realitat, no tenia potestat sobre la direcció de la guerra ni capacitat legislativa, tenint en compte que era un organisme al servei de la monarquia i les potestats eren d'ens intermedi.¹²⁴¹ Tanmateix, disposava d'una major capacitat pel que fa al control de la recaptació, a l'establiment de contribucions extraordinàries¹²⁴² i a la logística civil i militar. El principal responsable de la recaptació, logística i repartiment de les contribucions acostumava a ser l'intendent, càrrec que també era de designació reial. L'intendent tenia potestat sobre el patrimoni reial perquè era l'encarregat de la guarda i custòdia dels béns propis de la monarquia sobre el territori. També tenia la tutela de les administracions civil i militar.¹²⁴³

No deixen de sorprendre els paral·lelismes existents entre les atribucions de la Junta Superior carlina i les de les juntes superiors creades en temps de la Guerra de la

¹²³⁸ És interessant el cas d'Astúries. No va ser fins unes setmanes després de l'arribada del marquès de la Romana que, finalment, va fer un cop de força i va acabar amb la Junta Suprema Provincial (FRIERA, 2002: 601-611). Sobre la dissolució de la Junta Suprema d'Astúries vegeu, també, SALABERRI BARAÑANO, R. (2016). *La disolución de la Junta de Asturias por el marqués de la Romana el 2 de mayo de 1809*. Aranjuez: Doce Calles.

¹²³⁹ No ocupa en aquest espai tractar de la formació i característiques de la Junta Central ni de la conformació de la Regència. Les referències a aquestes institucions es deuen bàsicament en tractar-se d'institucions de caràcter superior respecte a les provincials del moment. Sobre la formació de la Regència, cal destacar els estudis de SUÁREZ VERDAGUER, F. (1982). *El proceso de convocatoria a Cortes (1808-1810)*. Pamplona: Eunsa, p. 279-384 i 439-503, i CARANTOÑA ÁLVAREZ, F. (1985). "Revolución y contrarrevolución durante la guerra de la Independencia la crisis de la Junta Central y la formación del Consejo de Regencia". *Estudios humanísticos. Geografía, historia y arte*. (León), núm. 7, p. 211-218.

¹²⁴⁰ Sobre la Junta Superior de Catalunya, vegeu MOLINER, A. (1989). *La Catalunya resistent a la dominació francesa: La Junta Superior de Catalunya (1808-1812)*. Barcelona: Edicions 62.

¹²⁴¹ La qüestió sobre la ingerència als assumptes militars sempre va ser una qüestió candent en totes les juntes superiors a Espanya atès que van procurar marcar les directrius i els nomenaments de militars, sols quant el poder del rei o de la regència va ser prou fort, les Juntes Superiors van afluixar la seva pressió. Sobre la intervenció en els assumptes militars en temps de la Guerra d'Independència per part de les Juntes Superiors, vegeu el cas de la d'Astúries a FUGIER, A. (1989). *La Junta Superior de Asturias y la invasión francesa (1810-1811)*. Oviedo: Silverio Cañada Editor, p.109-128.

¹²⁴² Es remarca el caràcter d'extraordinàries, atès que les figures impositives ordinàries ja resultaven inherents al sistema de recaptació, i l'establiment d'impostos era competència privativa del monarca. Això no treu que les juntes superiors poguessin establir exaccions amb caràcter d'arbitri, la qual cosa, atesa la seva naturalesa, no resultava incompatible amb els impostos ordinaris.

¹²⁴³ CEBREIRO (2017: 137-138). En aquesta línia, és interessant l'experiència asturiana, vegeu FRIERA (2002:643-667).

Independència. No en va que ambdós organismes tenien la mateixa nomenclatura, doncs les funcions eren anàlogues. Així doncs, no resulta una coincidència supèrflua que les contradiccions orgàniques es repetissin. Les tensions sorgides dins el carlisme no diferien de les que existiren quan les juntes supremes provincials es van resistir a reduir les seves facultats a les prescrites per a les juntes superiors.

Funció legislativa i potestat reglamentària

La Junta Superior Governativa era un organisme intermedi dins l'escalafó d'ens públics de la monarquia. Les institucions superiors eren la pròpia Monarquia, el Govern o les Corts –aquestes segons la concepció de l'Antic Règim i les atribucions que poguessin ostentar–.¹²⁴⁴ En primera instància, la Junta Superior Governativa no tenia potestat per a legislar sobre cap assumpte atès que era una facultat reservada al rei. Ja en època moderna, les lleis solien requerir d'un reglament el qual oferia una interpretació de la mateixa i actuava com a notificació pública per a tots els súbdits.¹²⁴⁵ Però, aquesta privació a les Juntes Superiors no era exclusiva d'aquests organismes, perquè els virreis antigament, la Reial Audiència, la Capitania General i la Intendència no tenien capacitat per emetre cap tipus de legislació. Tanmateix, això no estava renyit amb el fet que existís una possibilitat normativa de rang inferior. I és que tots aquests organismes intermedis, executius o tècnics –segons es tracti en cada cas– tenien la capacitat d'emetre bans, avisos i edictes, a través dels quals podien establir pautes d'execució per a determinades accions, premisses o ordres. Aquestes normes, però, havien d'estar sempre subjectes a les directrius establertes en les lleis. I és que si volien oferir garanties jurídiques en el territori dominat pels carlins, era primordial respectar la jerarquia legislativa.

Això explica perquè al llarg de la guerra no apareix cap norma legislativa promulgada per la Reial Junta Superior Governativa del Principat. Ara bé, quan es parla de “norma legislativa” no s'està fent referència a la jurisprudència a la qual podien acollir-se els carlins davant els seus tribunals. I és que, en virtut de la naturalesa de l'organisme de la Junta Superior i també de l'ordenament aleshores vigent, arran de la Nova Planta, els interessats podien emparar-se des de les antigues constitucions i usatges catalans, als drets consuetudinaris locals, al dret canònic i, igualment, a tota la legislació pròpia de la divuitena centúria.¹²⁴⁶ Tot aquesta amalgama jurídica es completava amb aquelles disposicions que, des de la Cort carlina, s'anaven promulgant segons les circumstàncies de cada moment.

El fet que la Junta Superior Governativa de Catalunya no disposés de potestat legislativa no suposava necessàriament una limitació en la seva capacitat governativa i de coerció. De fet, les lleis en si mateixes no esgotaven tot el dret, ja que existien normes de variada procedència que resultaven ser socialment eficaces en el pla de la marginació i el càstig. Aquestes podien anar des dels estils judicials fins a les regles poc estructurades de comportament social.¹²⁴⁷ D'acord amb l'ordenament jurídic vigent, la Reial Junta Superior Governativa de Catalunya va actuar a partir de bans, edictes,

¹²⁴⁴ Per a una perspectiva sobre la concepció i el paper de les Corts a l'Antic Règim, vegeu GONZÁLEZ ANTON, L. (1989). *Las Cortes en la España del Antiguo Régimen*. Madrid: Siglo XXI – Institución Fernando el Católico.

¹²⁴⁵ LALINDE (1964: 310).

¹²⁴⁶ Ramon Llätzer de Dou ho recollia en la seva obra sobre Institucions de dret públic a Espanya i Catalunya, vegeu DOU (1800: tom I, 73-76).

¹²⁴⁷ HESPANHA, A. M. (1993). *La gracia del derecho. Economía de la cultura en la Edad Moderna*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, p. 204.

decrets, proclames, manifestos, avisos, provisions, etc. Pràcticament totes aquestes figures tenien una vinculació jurídica que permetia establir una relació vinculant entre la Junta i el territori.

Els bans eren molt similars als edictes. Eren considerats mandats¹²⁴⁸ publicats per ordre superior.¹²⁴⁹ Els edictes eren manaments o decrets publicats amb autoritat del rei o del magistrat. També es podien considerar comunicacions penjades en paratge públic que donaven notícia d'alguna qüestió per a que fos coneguda per a tothom.¹²⁵⁰ El decret era la resolució que prenia el rei o un tribunal sobre la qüestió de torn.¹²⁵¹ Les proclames rebien la consideració de notificacions públiques.¹²⁵² Les provisions eren els mandats que en nom del rei s'expedien en alguns tribunals, inclosos els governatius, per a que s'executés allò que s'ordenava o es manava.¹²⁵³

Pel que fa als manifestos, aquests eren considerats els documents que servien per justificar o comunicar alguna cosa. A través dels manifestos, es podia donar a conèixer, com si es tractés d'una notificació pública, els fonaments jurídics i morals d'alguna resolució o conducta política de la institució. Encara que no era necessàriament reconegut com a un document amb caràcter jurídic, el fet que l'emissor del mateix fos algun organisme públic i fos comunicat a través dels mecanismes o procediments oficials, se li podia arribar a donar validesa jurídica. Semblantment passava amb els avisos, els quals eren advertències o comunicacions de notícies que, en cas d'incompliment, servien per al·legar que l'Administració havia comunicat la notícia públicament i, per tant, tothom s'havia de considerar notificat.

Per tant, tot i no poder legislar, la Junta Superior Governativa de Catalunya podia emetre diferents documents amb un fort caràcter executiu, cosa que podia crear la sensació d'una certa capacitat normativa autònoma. Aquesta iniciativa sota figures jurídiques menors no podia ser declaradament oberta, ja que hagués portat a infraccions administratives i possibles suspensions. Ara bé, sempre s'havia d'estar subjecte a la capacitat d'actuació del president de la Junta –el comandant general–, qui havia de ser el valedor dels interessos del rei a Catalunya i, alhora, de la capacitat coercitiva dels aparells de la Monarquia.

Potestat Administrativa o de Govern

Procediment governatiu

Es coneixen poques dades sobre el procediment administratiu de la Reial Junta Superior Governativa de Catalunya. El procediment comú pel qual la Reial Audiència despatxava els assumptes era per mitjà de «consultes». Aquestes «consultes» no eren altra cosa que la conferència –o reunió– de tots els membres del tribunal per a resoldre

¹²⁴⁸ Un mandat era considerat una ordre, precepte o manament judicial. Vegeu D.J.F.A. (1831: 160).

¹²⁴⁹ D.J.F.A. (1831: 40-41).

¹²⁵⁰ D.J.F.A. (1831: 116-117).

¹²⁵¹ D.J.F.A. (1831: 103). Cal distingir entre els decrets emesos pels tribunals i els que podia resoldre el rei. Els decrets emesos pel rei rebien el nom de Reial decrets i no eren necessàriament ordres de caràcter general, sinó notificacions als interessats que havien sol·licitat quelcom al rei. Tot i que aquesta nomenclatura sembla atorgar-li un cert caràcter ampul·lós, en realitat s'ha de considerar una simple notificació administrativa. Respecte als matisos dels reials decrets, s'ha consultat l'estudi de ROMERO TALLAFIGO, M. (2005). "Nuevo régimen liberal, nuevos símbolos, nuevas formas documentales". *Boletín de la Sociedad Española de Ciencias y Técnicas Historiográficas*. (Múrcia), núm. 3, p. 188.

¹²⁵² D.J.F.A. (1831: 192).

¹²⁵³ D.J.F.A. (1831: 195).

una petició. Per a cada qüestió, l'organisme obria un expedient i hi adjuntava tots els documents acreditatius a mode d'antecedents, acreditació dels fets, resolució de la deliberació i notificació pública o privada segons s'escaigués.

Quan la Junta Superior es reunia actuava com a tribunal, tal com feia la Reial Audiència. Es podia actuar d'ofici o de resultes d'una instància o memorial. En l'obertura de l'expedient es llegia la petició o el memorial que s'havia fet arribar a la Junta Superior. Seguia una exposició dels fets i els raonaments jurídics de l'assumpte. Si no es resolvia en una sessió, la tramitació podia allargar-se tant de temps com fos convenient pel tribunal.¹²⁵⁴ La Junta Superior podia sol·licitar assessorament extern per aquells assumptes que requerissin una opinió tècnica especialitzada. Si en el moment de la deliberació del tribunal hi havia empat, el president de la Junta Superior podia votar per desempatar i facilitar la resolució. Acte seguit, s'emetia la notificació per comunicar el resultat de la sol·licitud efectuada.

Quan l'actuació era d'ofici volia dir que s'havia incomplert alguna norma i, per tant, calia actuar per defecte. La Junta Superior també podia actuar a instància pròpia per atendre les necessitats que anessin sorgint segons el decurs dels fets. El procediment no era molt diferenciat respecte als expedients incoats en les demés vies administratives. En ocasions, calia resoldre sobre l'aplicació de noves taxes o l'increment de les mateixes, ofertes de contractistes d'armes, instàncies de material de les diferents institucions i comissions o serveis derivats de l'actuació de la Junta Superior. Com a administració territorial que era, les seves resolucions havien de disposar del màxim caràcter jurídic. Així doncs, els hi era obligat trametre les notificacions al detall –als interessats– i conforme a les vies autoritzades segons la pràctica comuna.

Des del segle XVIII, era costum que les notificacions públiques –les col·lectives– fossin impreses i penjades en el paratge públic de costum (parets i arbres). Acostumaven a ser llegides en veu alta i, segons la solemnitat de la notificació, es procurava que la lectura anés acompanyada de músics o tropa, els quals la farien més ostensible i notòria.¹²⁵⁵ I és que una notificació correcta implicava l'obligatorietat del compliment de la resolució. Si la notificació no era tramesa de forma adient, la persona o institució a qui anava dirigida podia al·legar desconeixement, neutralitzant així la capacitat governativa de la Junta.

En temps de la Primera Guerra Carlina la comunicació d'ordres, circulars i notificacions es va realitzar de diferents maneres. Entre totes les possibilitats, es va utilitzar, especialment, la notificació per mitjà de correus i paratges públics i no per la comunicació en el diari oficial carlí.¹²⁵⁶ En els primers temps de la guerra, eren les pròpies unitats de combatents les que servien de correus, atès que es considerava comunicació segura. No en va, en alguns informes posteriors d'enfrontaments entre carlins i isabelins s'al·ludia a la captura de correspondència.¹²⁵⁷ A les files carlines

¹²⁵⁴ Tanmateix, no sembla plausible que les tramitacions i resolucions s'allarguessin en el temps. En els reglaments de la Guerra de la Independència s'establia la necessitat d'acurtar el temps per afavorir la governació en una època difícil i de conflicte bèl·lic. D'una manera semblant va succeir en el marc de la Primera Guerra Carlina.

¹²⁵⁵ SOLÉ (2008: 412-413).

¹²⁵⁶ Crida l'atenció la poca normativa carlina emesa per la Junta Superior que es va publicar al diari oficial carlí. Igualment va passar amb les requisitòries judicials emeses pels tribunals carlins, atès que s'han localitzat molt pocs casos. Un d'ells apareix transcrit a QUINTANA (2016: 154-155).

¹²⁵⁷ Un exemple són els successos de 14 de novembre de 1835. En aquella ocasió, Aspíroz escrivia des d'Agramunt sobre l'acció que havia tingut lloc a Puigverd. El resultat fou favorable a les armes de la reina amb la mort de 52 carlins, entre els quals hi havia el capità i els seus oficials, la presa de material, armament i la correspondència que duien al damunt, tal com informaven al *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 20 de novembre de 1839), núm. 159, p. 671-672.

també hi va haver personal públic en qualitat de «veredos» i «pasapliegos».¹²⁵⁸ Però, arran de la presa de Berga per part dels carlins el juliol de 1837, es va instaurar un sistema de correus públic que permetria l'extensió de les comunicacions. Però, tot sembla indicar que les oficines de Correus carlines van treballar bàsicament per a la correspondència privada. Per contra, les comunicacions de l'Administració pública van seguir servint-se, sobretot, d'unitats de l'exèrcit carlí.

Respecte a l'activitat de la impremta al servei de la Junta Superior, aquesta no es limitava a la impressió de notificacions. Els encàrrecs eren molt més amplis i, a més, augmentaren amb el pas del temps. Com a Impremta del Govern tenia l'atribució de servir els documents oficials a les institucions públiques carlines que ho requerissin. I és que a imatge de la Impremta Real era l'únic obrador autoritzat a produir la documentació pública amb totes les garanties legals. Tots els rebuts dels diferents impostos, les circulars de les diferents institucions, els manifestos, el paper segellat, les plantilles per a notaris, les inscripcions d'arrendaments, les proclames i els edictes, entre altra documentació, havien de ser impresos i/o distribuïts únicament per aquesta impremta. Per tant, la Subdelegació Apostòlica, la Comissió del Subsidi Eclesiàstic, les diferents Juntes Corregimentals, les Alcaldies Majors, les Municipalitats, la Subinspecció de Voluntaris Reialistes, la Intendència, la Comandància General, la Universitat, les Reials Fàbriques, etc., van encomanar diversos treballs a la Impremta del Govern.¹²⁵⁹

La Impremta del Govern

Encara que existeixen alguns testimonis que al·ludeixen a documents tipogràfics carlins a Catalunya, tot sembla indicar que es van utilitzar impremtes clandestines situades al sud de França. Això no treu que la seva activitat fos molt important i constant. La circulació de papers contraris a la successió femenina de la Corona va ser tant important com per generar nombroses ordres de requisita i destrucció del material embargat. Per aquesta finalitat el 19 de febrer de 1834 es requeria l'actuació diligent de totes les autoritats públiques isabelines:

«Teniendo noticia que circulan varias proclamas, y papeles sediciosos, encargo á V[sted] vigile haga vigilar á sus subalternos y procure averiguar por cuantos medios esten á su alcance, quien circula las tales proclamas y papeles sediciosos arrestando á todo aquel que los esparciere, ó habiendolos recibido no los presentase al momento á su Autoridad (...)»¹²⁶⁰

Si bé aquests documents que circulaven formaven part de l'entramat carlí del moment, no es pot parlar de l'existència d'un organisme dedicat a aquesta fita. I és que amb prou feines existien unitats disperses de combatents carlins i les altes instàncies governatives carlines no podien dedicar esforços a crear una Impremta del Govern carlí de Catalunya. Va caldre esperar que les circumstàncies fossin molt més propícies per a trobar iniciatives que realment arribessin a ser perdurables.

¹²⁵⁸ ADS. Fons carlisme. 3.4. Memòries de Joan Soler Ceriola, fol. 110.

¹²⁵⁹ Per donar una idea del volum que podria representar una sola d'aquestes institucions, serveixi d'exemple el cas de la Comissió del Subsidi Eclesiàstic. Després d'uns trenta dies d'ençà la seva creació, el desembre de 1837, l'impressor passava el rebut de les encomandes que li havien sol·licitat: 1.400 circulars; un porció de membrets; 15.200 rebuts i 200 estats de comptes (ADS. Fons carlisme. U.I. 3.2. Rebut solt de 12 de desembre de 1837).

¹²⁶⁰ AMES. Fons municipal. Correspondència de 1834, circular de la Comandància General dels districtes de Manresa, Igualada i Cervera, fet a Manresa a 19 de febrer de 1834.

No va ser fins a la configuració de la Junta Superior provisional el gener de 1837 quan es va posar al seu servei una impremta privativa. L'obtenció d'una impremta era una iniciativa simptomàtica de les intencions del carlisme dirigent d'aquell moment. Al llarg del segle XVIII, es va imposar l'ús de la impremta per part de les autoritats superiors, però fou sobretot a la segona meitat de la centúria quan la millora dels processos de fabricació del paper va permetre una expansió d'aquesta pràctica.¹²⁶¹

Hi havia nombrosos factors que contribuïren a l'ús de la impremta com a mitjà tècnic de comunicació de l'administració amb els habitants del territori. Per part de l'autoritat, l'ús de la impremta afavoria la rapidesa de les comunicacions. Cal tenir en compte que pretendre comunicar una mateixa circular a diferents localitats implicava la producció manuscrita del document. A partir de l'expansió de la impremta, aquests processos es van accelerar notablement. Igualment, amb l'ús de la tipografia, els habitants s'asseguraven la correcta i completa comprensió de tot el text comunicat. Altrament, s'estava subjecte a la capacitat cal·ligràfica de l'escrivà, la qual no sempre era la més clara. I, en darrer punt, l'ús del paper tipogràfic permetia una millor conservació de les ordres, les circulars, les plantilles, etc., cosa que implicava una millor eficàcia en la gestió pública per part dels municipis.¹²⁶² Per a la direcció de la Impremta del Govern, la Junta Superior de Governativa de Catalunya es va servir de Josep Trullàs Cuatrecases.

Josep Trullàs Cuatrecases

Josep Trullàs va néixer a Talamanca el 1801.¹²⁶³ No es coneixen masses dades sobre la trajectòria dels seus primers anys. Hi ha indicis per pensar que es tracta d'un germà de Martí Trullàs, també natural de Talamanca, que es va traslladar a Manresa el 1803. Martí Trullàs es va casar amb Maria Roca, germana de l'impressor Pau Roca de la mateixa localitat. Martí Trullàs va exercir d'impressor a Manresa ja en els anys de la Guerra de la Independència. Fervent reialista, Martí Trullàs va ser l'impressor dels Malcontents instal·lats a Manresa el 1827.¹²⁶⁴

Pel que fa a Josep Trullàs Cuatrecases, no es tenen notícies feaents fins el 1824, quan apareix com a resident a Vic, casat amb Maria Ricart¹²⁶⁵, amb qui va tenir tres fills.¹²⁶⁶ Tanmateix, es desconeix quina va ser l'activitat de Trullàs com a impressor fins a la Primera Guerra Carlina, més concretament fins a mitjan gener de 1837, quan es

¹²⁶¹ SOLÉ (2008: 407-408).

¹²⁶² SOLÉ (2008: 414). La pràctica de la comunicació impresa repercutí sobre tots els municipis des de finals del segle XVIII. Així mateix, a Roses, per citar un exemple, la documentació seriada –impresa– arrenca d'aquestes dates. Vegeu BARRIS RUSET, J. M. (1996). *L'origen i evolució de l'Arxiu Municipal de Roses*. Roses: Ajuntament de Roses, p. 40. No obstant això, en ocasions, l'arxiu de la documentació pública podia veure's certament alterada i és que les guerres del segle XIX van pertorbar notablement la vida municipal. Així mateix es reflectia en un inventari de gener de 1827 de l'Ajuntament de Solsona, quan hi havia una part de l'Arxiu Municipal que s'havia «desarreglado por razón de las guerras» [PLANES ALBETS, R. (1993). *La descripció dels arxius municipals catalans fins a la fi del segle XIX: l'Arxiu de la Ciutat de Solsona*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 65].

¹²⁶³ Sobre Josep Trullàs pràcticament no es coneixia cap dada. La confusió entre els estudiosos era bastant important atès que alguns d'ells arribaven a confondre Josep Trullàs amb Martí Trullàs. Finalment, ha aparegut una primera biografia més completa d'on s'extreuen les principals dades biogràfiques així com la seva trajectòria com a impressor. Vegeu CORRALES (2014: tom I, p. 131-136).

¹²⁶⁴ Per a més detalls sobre la trajectòria de Martí Trullàs, vegeu CORRALES (2014: tom I, p. 119-120).

¹²⁶⁵ Desconec si té algun tipus de parentiu amb la saga Ricart de Vic, relacionats amb el gremi de sabaters.

¹²⁶⁶ AMVI, Fons municipal de Vic, Padró de 1843, s/f. citat a CORRALES (2014: tom I, p. 132).

trobava exercint com a impressor al servei de la Junta Superior a Borredà.¹²⁶⁷ La primera impremta de Josep Trullàs va ser una premsa tipogràfica que transportava en una tartana.¹²⁶⁸ De resultes de les incursions isabelines, la Junta Superior es va traslladar al poble de Busa.¹²⁶⁹ Segons alguns autors, Trullàs es va instal·lar a la casa Tristany d'Ardèvol.¹²⁷⁰ Però no existeix cap evidència documental per la qual es pugui verificar que la impremta es trobés a la casa pairal dels Tristany a Ardèvol i, per contra, no estigués a una altra propietat al poble de Su, coneguda com a Casacremada.¹²⁷¹ A la primavera de 1837, Josep Trullàs s'havia traslladat uns pocs quilòmetres més enllà, amagant-se als boscos de Riner¹²⁷², des d'on va imprimir el que seria el seu primer llibre en el context del setge de Solsona, una obra marcadament antiliberal que havia gaudit de molta popularitat en temps de la Guerra Reialista de 1822-1823. Es tracta de l'anònim titulat *Constitucio sens mascara ó verdadera idea de la Constitucio abortada en Cadiz lo any 1812; morta en 1814: ressucitada per medi de puñals en 1820: y enterrada en 1823, per may mes tornar sobre la terra*, amb el peu d'impremta «Solsona: En la Impremta del Govern». Malgrat aquesta edició no està datada, alguns estudiosos l'han contextualitzat basant-se en el títol del mateix, és a dir, en l'època de la Guerra Reialista. Ara bé, el peu d'impremta és el mateix que va utilitzar Josep Trullàs durant la Primera Guerra Carlina, essent Solsona la primera plaça on senyala la seva estada. Igualment, el solsoní Josep Soler Ceriola va informar sobre l'existència d'un opuscle que els carlins van fer circular per Solsona en temps del setge per denunciar allò que consideraven impietats dels liberals, identificats com a isabelins.¹²⁷³ Amb l'ocupació de Solsona per part dels carlins, l'activitat de la Impremta de Govern, a càrrec de Josep Trullàs, va créixer progressivament fins al punt de no poder respondre tots els encàrrecs que rebia. Amb tot, no va ser fins el juny de 1837 quan Trullàs va traslladar la impremta a Solsona.¹²⁷⁴ D'aquesta manera, la impressió d'algunes publicacions es va demorar més de sis mesos del que estava previst.¹²⁷⁵ I és que, com ja s'ha dit, la impremta de Trullàs era la única que estava autoritzada a Catalunya i, per tant, era la que podia produir els documents públics emanats de les institucions carlines. La producció de la impremta del Govern de la Junta Superior va ser notablement diversificada. A més de les plantilles documentals, circulars i altres documents públics, la impremta va produir diverses publicacions de caràcter polític, religiós i administratiu. Els encàrrecs privats que Trullàs va acceptar la Impremta del Govern van ser la publicació de diferents goigs els quals, igualment, havien de rebre l'autorització

¹²⁶⁷ La primera mostra tipogràfica localitzada sorgida de l'obrador de Trullàs és de 17 de gener de 1837. Es pot consultar a ADS. Fons Carlisme. Capsa 3.2. Circular de la Junta Superior de Catalunya, feta a Borredà a 17 de gener de 1837.

¹²⁶⁸ CORRALES (2014: tom I, p. 132).

¹²⁶⁹ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 5 de juny de 1837), núm. 915, p. 3; SERRADILLA (1947: 38).

¹²⁷⁰ MAÑÉ; MOLA (1864: 429); LLORD, J. (1926). *Campaña montemolinista de Catalunya o Guerra dels Matiners. Setembre de 1846 a Maig de 1849. Comprèn també el moviment republicà de 1848-1849*. Barcelona: Impremta Altés, p. 37; MUNDET (1980: 20); LÓPEZ (1993: 78). Ara bé, en realitat, aquestes informacions provenen del dietari de mossèn Joan Ribas, capellà militar del castell de Cardona [BACH, A. (1992). *Història de Cardona*. Barcelona: Curial, p. 169]. Si bé Joan Mañé i Joaquim Mola el citaven com a Joan Ribas, vegeu MAÑÉ; MOLA (1864: 426).

¹²⁷¹ CORRALES (2014: tom I, p. 132).

¹²⁷² CORRALES (2014: tom I, p. 135).

¹²⁷³ ADS. Fons Carlisme. UI. 3.4. Memòries de Josep Soler Ceriola.

¹²⁷⁴ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 11 de juny de 1837), núm. 921, p. 2.

¹²⁷⁵ En dóna prova la nota de l'impressor, que deia que «Este cuaderno debia salir al público en los primeros meses del presente año [de 1837]; pero ocupada casi continuamente la prensa en cosas del Real servicio, no ha sido posible concluir mas pronto su impresion». Vegeu [POU, V.] (1837). *Cárlos V. de Borbon. Rey legitimo de las Españas*. Berga: Imprenta del Gobierno, s/p.

eclesiàstica i governamental. Amb tot, dels exemplars que es coneixen en l'actualitat, es van editar goigs de signe polític impulsats per la pròpia Junta Superior com a himne laudatori i polític, a més d'altres circumstancials de parròquies i festivitats concretes.¹²⁷⁶ És té constància que, a diferència d'altres documents, sí que es van editar Goigs de signe carlí en altres impremtes catalanes. Per exemple, després d'un any de l'ocupació carlina de Berga, Ignasi Valls, impressor de Vic, editava el *Goig a la meravellosa imatge de Maria Santíssima de Queralt venerada en son temple y montanya sobre la ciutat de Berga*.¹²⁷⁷

Del material que va produir Josep Trullàs, el que més repercussió va tenir fou l'emissió de paper segellat amb les armes de Carles Maria Isidre de Borbó, és a dir, el paper amb el timbre de l'Estat d'acord amb la concepció del moment. El paper segellat no es va implantar amb rigor fins a la publicació de la Pragmàtica de 17 de gener de 1744. Malgrat disposar que el paper segellat seria l'únic vàlid amb què interactuar amb l'Administració, anys després la Reial Audiència continuava rebent instàncies en paper comú, sense timbrar. Com a solució, es va dictar una resolució del *Real Acuerdo* de 1782, en què es postulava el retorn de totes aquelles instàncies que no haguessin estat presentades en paper segellat. Tot i això, no tingué massa efecte, atès que dos anys després el secretari de la Reial Audiència va promoure una altra vegada la publicació de la norma com a recordatori. Tanmateix, se seguïen acceptant instàncies en paper comú. La irregularitat era coneguda per les autoritats, raó per la qual, el 8 de febrer de 1803, es va emetre una circular recordant el compliment de la norma.¹²⁷⁸

Si el paper segellat tenia una especial importància era perquè a través d'ell s'inquiria en dos aspectes importants. El primer, a través de les armes reials representades en el timbre, que implicava el reconeixement de l'autoritat pública a la qual es devia el súbdit. Però, per altra banda, era una important font d'ingressos. El 1794, Carles IV va recaptar més de tretze milions de maravedís en ampliar la obligació de l'ús del paper segellat. No obstant això, Ferran VII va arribar a recaptar vint milions de renda després de la Reial cèdula sobre paper segellat de 12 de maig de 1824.¹²⁷⁹ Aquesta norma fou el fonament legal en què es basaren tant l'Administració carlina com l'isabelina al llarg de la Guerra dels Set Anys.¹²⁸⁰ En aquestes alçades, i vigent en les dues administracions, l'ús del paper segellat era pràcticament visible a qualsevol document que volgués ser considerat legalment davant d'un tribunal o institució pública. Això sí, no s'hi valia qualsevol firma per atorgar vàlida al document. Calia que fos estès per l'autoritat competent i rubricat pel notari –escrivà– de torn. I és que, sense les firmes corresponents les requisitòries, les sentències, les actes institucionals, els certificats i els rebuts, no podien ser vàlids davant de cap tribunal en cas de

¹²⁷⁶ Els goigs carlins publicats al llarg de la Guerra dels Set Anys han estat estudiats per QUINTANA; CORRALES (2015: 33-63).

¹²⁷⁷ QUINTANA; CORRALES (2015: 53).

¹²⁷⁸ Sobre el paper segellat segueixo les explicacions de SOLÉ (2008: 232-235; 661-675).

¹²⁷⁹ MARTÍNEZ ALCUBILLA, M. (1869). *Diccionario de la administración española peninsular y ultramarina*. Madrid: Administración, tom 10, p. 642; Es pot consultar el text sencer de la Reial cèdula de 12 de maig de 1824 a ORTÍZ DE ZÚÑIGA, M. (1849). *Biblioteca judicial, parte legislativa, que contiene la legislación no recopilada relativa á la administración de justicia*. Madrid: Imprenta de D. Santiago Saunaque, tom 2, p. 185-206).

¹²⁸⁰ MARTÍNEZ ALCUBILLA (1869: 642); a l'òrbita de l'administració isabelina, aquesta norma va seguir vigent fins el Decret de 8 d'agost de 1851.

judici.¹²⁸¹ Així doncs, l'ús del paper segellat dins l'Administració pública era omnipresent en qualsevol dels tràmits de les diferents institucions existents.

Segons s'establia a la Reial cèdula de 1824, hi hauria set classes diferents de timbre segellats. La varietat estava en funció de l'estatus dels demandants, de les institucions emissores i de la classe de document que se sol·licitava. En aquests timbres havia d'aparèixer, segons s'establia, les armes del rei de torn, el valor, la classe i el bust del monarca. A fi d'evitar falsificacions, frau o especulació, també s'obligava a que cada any, el dibuix del timbre variés en totes les seves set classes.¹²⁸²

A pesar de la Reial cèdula, feia molts anys que l'efígie del monarca no apareixia en el paper segellat. En tot cas, el bust s'havia incorporat al timbre, però a través del segell en sec. En temps de la Primera Guerra Carlina, ni carlins ni els isabelins van incorporar l'efígie del monarca.¹²⁸³

A les províncies del nord, on els carlins ja tenien un domini clar del territori, van emetre paper segellat des de 1836.¹²⁸⁴ En canvi, a Catalunya, el paper segellat amb el timbre de «Carles V» no va començar a circular fins un any després. El 20 de febrer de 1837, el Govern de Don Carlos va dictar la Reial ordre en què s'aprovava el timbre del segell i es dictaminava que, a partir d'aquell moment, fos el Govern del Principat l'encarregat de vendre'l. Al cap d'un mes, el 29 de març de 1837, els carlins publicaven l'avís de la vigència del paper segellat carlí en venda «en el cuartel general, en las oficinas de los señores Comandantes de división, en las villas de S. Lorenzo de Morunys y Borredá y en el Santuario de Ntra. Sra. De Pinós».¹²⁸⁵

A través de la publicació d'*El Joven Observador*, els carlins volien assegurar-se que la Reial ordre arribés arreu dels seus dominis dins el territori català. És interessant tenir en compte que, d'acord amb el text, fou Royo, aleshores capità general del carlins de Catalunya, qui envià una instància a la Cort a fi que concedís un temps de termini per a formalitzar l'ús del paper segellat carlí. Per això, no ha de resultar estrany que molts documents oficials catalans no estenguessin en paper segellat carlí fins després de l'1 d'abril de 1837, data a partir de la qual s'invalidava tot ús de paper segellat isabelí. No obstant això, alguns notaris carlins, en absència de paper segellat propi, estengueren algunes escriptures privades en paper segellat isabelí.¹²⁸⁶ Es van emetre diferents classes de segells i, cada any, presentaven un gravat diferent.¹²⁸⁷ Un darrer apunt recau en el paper d'ofici de les institucions carlines. A imatge del paper segellat, la major part de les institucions –tant carlines com isabelines– van treballar amb paper timbrat amb el

¹²⁸¹ Sobre la importància de la firma i signatura dels notaris en els documents públics, vegeu QUINTANA (2016: 31-32).

¹²⁸² ALVARADO Y DE LA PEÑA, S. (1830). *Cartilla real novísima teórico-práctica, reformada, ordenada bajo nuevo método, y adicionada considerablemente con arreglo á las Leyes de Partida y de la Novísima Recopilacion, Ordenes y Decretos vigentes en España hasta el presente año de 1830*. Madrid: Julian Viana Razola, p. 18.

¹²⁸³ En la identificació de l'autoritat emissora dels documents en el moment de l'anàlisi historiogràfica, caldria saber distingir les dues emissions. El concepte de paper segellat va ser idèntic en carlins i isabelins, amb el mateix valor econòmic i el mateix escut d'armes, ja que tant Carles Maria Isidre com Isabel II eren de la casa de Borbó. Per tant, la clau identificativa resideix en el lema, o inscripció, que apareix en el segell, que permet identificar de manera inequívoca el paper d'una i altra administració. El paper del Govern isabelí tenia com a epígraf *Isabel II P. L. G. D. Dios Reina de Esp. Y de Ind.*, mentre que el del Govern carlí, *Carolus V. D. G. Hisp. Et Ind. Rex*.

¹²⁸⁴ Es recullen uns pocs exemples que poden servir com a testimoni gràfic a ALLENDE, Á. (1969). *Timbres españoles*. Barcelona: Documentos antiguos, p. 147-149.

¹²⁸⁵ Citat a SAGARRA (1935: tom 1, 151).

¹²⁸⁶ Serveixi l'exemple de Jaume Domingo Mullo i Torrents, qui en alguns períodes de 1838 hagué de treballar des de l'Administració carlina del Penedès amb paper segellat isabelí, QUINTANA (2016: 141).

¹²⁸⁷ Es poden observar alguns d'ells a SAGARRA (1935: vol. 1, làmina de la pàgina 153); CORRALES (2014: vol. 2, 142-144).

membret de la institució. Fins aleshores era molt comú que el membret fos manuscrit i no imprès. Però, a partir de l'edició del paper reglat sorgit de la impremta, s'oficialitzava la institució i es pretenia atorgar majors garanties, tenint en compte que resultava molt més difícil falsificar un membret que no una anotació manuscrita.¹²⁸⁸

Una de les principals produccions que va sortir de l'obrador de Josep Trullàs va ser el periòdic *El Joven Observador*, òrgan oficial de difusió del carlisme a Catalunya. Portava per subtítol un epígraf molt significatiu: *Periódico realista del Principado de Cataluña*. Es podria establir un cert paral·lelisme amb la trajectòria i sentit institucional de la *Gaceta de Madrid*, la qual va començar amb un cert caràcter oficiós tot publicant avisos i notícies a finals del segle XVIII. La *Gaceta de Madrid* va acabar essent completament dependent del Govern.¹²⁸⁹ Els carlins de la Junta Superior reunits a Borredà el gener de 1837, van sol·licitar el permís al Govern de la Cort carlina per poder imprimir el periòdic de manera oficial. El dia 20 de gener de 1837, es va emetre l'aprovació i, cinc dies després, apareixia el primer número. Amb tot, no es va publicar la Reial autorització fins pràcticament un mes després de la seva aparició.¹²⁹⁰

Sota el títol *El Joven Observador* hi havia implícita una declaració política. El liberalisme polític havia atacat nombroses vegades el sistema vigent en temps de Ferran VII com a paradigma obsolet d'un passat desfasat en els temps moderns d'aquell segle XIX. Les innovacions tecnològiques, les noves modes europees, els aires polítics i econòmics sorgits de la Revolució Francesa, entre altres aspectes, contribuïren a que el plantejament polític del reialisme esdevingués a ulls dels liberals un fet caduc, propi d'altres segles. Es plantejava el constitucionalisme polític com a contraposició a l'arbitrarietat de l'absolutisme. Per aquest motiu, hi havia la doble apel·lació en el títol del periòdic oficial del carlisme a Catalunya. *El Joven Observador* interpel·lava en primera instància a la joventut del sistema que defensaven, com a senyal d'esperança i de continuïtat. La clau requeia en la segona apel·lació, l'*Observador*, que era una al·lusió directa a la concepció política, en tant que jurídica, amb què es presentaven. D'acord amb les definicions de la mateixa època, un *Observador* era «el que observa, cumple y guarda las reglas, leyes ó constituciones á que está obligado».¹²⁹¹ Per tant, representava ser l'antítesi d'arbitrari, allò del que eren acusats els reialistes (o carlins). Per tant, *El Joven Observador* al·ludia a una imatge idealitzada del reialista que combatia a favor de Carles Maria Isidre de Borbó, aquell que mostrava la renovació generacional, l'opció de futur, i, a més, el rigor i serietat. I és que, com a observadors de les normes establertes, no sols representaven el respecte a les lleis, sinó al sentit de la responsabilitat en l'estricta observança de les mateixes.

El 16 de setembre de 1837, davant el que semblava la imminent entrada de Carles Maria Isidre de Borbó, el periòdic carlí català va mudar la seva capçalera passant a intitular-la *El Restaurador Catalán*.¹²⁹² El canvi no era fortuït, atès que les referències no eren casuals. Es tractava de la substantivació de la figura jurídica *Restitutio* o *Restitutio in integrum*, que significava la «reintegración de un menor ó de otra persona privilegiada en todas sus acciones y derechos».¹²⁹³

¹²⁸⁸ Es poden consultar alguns d'aquests membrets a SAGARRA (1935: vol. 1, làmina de la pàgina 185) i CORRALES (2014: vol. 2, 145-146).

¹²⁸⁹ Sobre la *Gaceta de Madrid*, vegeu SOLÉ (2008: 409-410).

¹²⁹⁰ MUNDET (1980: 20); CORRALES (2014: vol. 1, 135).

¹²⁹¹ Diccionari RAE, edició de 1832.

¹²⁹² MUNDET (1980: 20).

¹²⁹³ D.J.F.A. (1831: 209).

El Restaurador Catalán era la pròpia intitulació dels catalans com a fidels valedors del restabliment, la restauració de l'ordre natural i els drets alienats a Carles Maria Isidre de Borbó. No es coneixen dades sobre la quantitat de subscriptors o el tiratge del periòdic a Catalunya. Tanmateix, es té constància fefaent que la seva distribució va arribar a nombrosos indrets de la geografia catalana i peninsular. A més de distribuir-se pel territori carlí, també va circular clandestinament per poblacions fortificades que es trobaven sota el control del Govern isabelí.¹²⁹⁴

El periòdic oficial carlí de Catalunya seguia una estructura molt comuna a la seva època. Cada exemplar solia estar compost d'un primer comunicat oficial seguit de notícies i també d'articles d'opinió o creacions literàries, segons les circumstàncies del moment. Aquests darrers textos acostumaven a ser al·legories poètiques en llaor del nou comandant general, dels valors incorruptibles que defensaven i/o de festes senyalades en el calendari carlí. Resulta interessant tenir en compte que es publicaven nombroses notícies d'actualitat carlina provinents d'altres territoris peninsulars i també de la diplomàcia europea del moment. Crida l'atenció la transcripció dels informes militars comunicant el resultat d'algunes confrontacions sostingudes entre carlins i isabelins. Així mateix, cal destacar que es varen publicar poques normes emeses per la Junta Superior i pocs requeriments judicials a través del periòdic.¹²⁹⁵

Des del primer número de la publicació, es va incloure un epígraf pel qual s'oferia la possibilitat d'acceptar col·laboracions externes. Només feien constar una única condició i era que no s'acceptaven originals sense el nom identificatiu de l'autor, encara que després, en el moment de la publicació, seria eliminat. Tanmateix, existia un sistema censor que filtrava articles, cartes i demés documents que podien ser publicats a l'òrgan oficial del carlisme català. Aquest tribunal no depenia de la impremta, si no de la Junta Superior, que era la que rebia tots els papers susceptibles de ser publicats i «en el acto de leerlos, los remitía á la redaccion del periódico carlista, donde ó se archivaban ó se inutilizaban». I és que la publicació aliena a la Impremta del Govern estava prohibida i, per tant, era impossible no passar per la censura de la Junta Superior. Igualment, des del 28 de setembre de 1837, s'havia explicitat la prohibició de permetre la «circulación y lectura de periódicos, folletos, y cualesquiera otros papeles contrarios».¹²⁹⁶

La producció de la Impremta del Govern va ser notablement variada. Això sí, com a organisme oficial, la majoria d'iniciatives van ser impulsades per la pròpia Junta Superior. Es tracta sobretot de publicacions de caire administratiu, religiós i, en menor nombre, polític o ideològic.

Aquí es presenta una nova relació de publicacions sorgides de l'obrador de Trullàs, deixant de banda tot el material merament administratiu, o de govern.¹²⁹⁷

¹²⁹⁴ Charles Dembowski va escriure un incident que tingué lloc a la ciutat de Tarragona cap al 23 de desembre de 1838. Va demanar al «posadero» que li deixés els seus diaris. Aquest, en un primer moment no ho va permetre al·legant que no en tenia. Poc després, en demanar-li en confiança, i Dembowski va descriure la conversa amb el «posadero»: «-Pues bien, leed- me dijo, sacando de dentro de su ancha faja encarnada y tirando sobre la mesa varios números del *Restaurador catalán*, periodico carlista que se imprime en Berga-; pero sed discreto, porque me va en ello la cabeza» (DEMBOWSKI, 2008: 428).

¹²⁹⁵ De tots els números consultats destaca, bàsicament, la providència dictada contra el notari Antoni Llobet qui exercia a Castelló de Farfanya, vegeu el text de la citació a *El Restaurador Catalán* (Berga, 22 de juny de 1839), núm. 318, p. 1280.

¹²⁹⁶ LABANDERO (1847: 212); es pot consultar el text sencer de la prohibició a SAGARRA (1935: vol. 1, 189-190).

¹²⁹⁷ En l'elaboració del llistat em serveixo de BULLÓN DE MENDOZA, A. (2004). "La imprenta carlista, 1833-1845". *Las Guerras carlistas*. Madrid: Museo de la Ciudad de Madrid, p. 267-274; CORRALES (2014: tom 1, 135-136); ORTEGA VILLAR, J. I. (2018). "Adiciones a la Bibliografía carlista de Jaime del Burgo". *De re bibliographica*. (Zarautz), núm. 58-59. A l'obra d'Ortega hi apareix en facsímil els escrits

Llibres, opuscles i documents singulars

- *Costitucio sens mascara ó verdadera idea de la Constitucio abortada en Cadiz lo any 1812; morta en 1814: ressucitada per medi de puñals en 1820: y enterrada en 1823, per may mes tornar sobre la terra.* Solsona: Impremta del Govern, [1837].
- JUNTA CORREGIMIENTO CERVERA, *Manifiesto que la real junta del corregimiento de Cervera hace á los habitantes del mismo.* s/l: Impremta del Gobierno, 1837.¹²⁹⁸
- *Carlos V. de Borbón, Rey legítimo de las Españas, breve y sencilla demostración que ofrece a sus paisanos un catalán amante de su patria y de su Rey.* Berga: Impremta del Gobierno, 1837.
- *Calendario para el Principado de Cataluña correspondiente al año del Señor 1838.* Berga: Impremta del Gobierno, 1837.
- LÓPEZ BORRÍCÓN, F.; HERRERO VALVERDE, F., *Pastoral de los Illmos. Señores Obispos de Orihuela y Mondoñedo, Delegados Apostólicos en España.* Berga: Impremta del Gobierno, 1838.
- *Septenario para alcanzar de Nuestra Santísima Madre la Virgen de los Dolores Generalísima de los Ejércitos del Rey Nuestro Señor D. Carlos V el triunfo de la Religión y de la Legitimidad en España.* Berga: Impremta del Gobierno, 1838.
- ORTEU, J. D', *Comunicación a Fray Angel Serra, de Scala Dei, haber dado Orden la Junta Gubernativa del Principado de Cataluña que las autoridades Civiles no impidan su Mandatoría de los Bienes de Dicha Cartuja.* Berga: [Impremta del Gobierno], 1838.¹²⁹⁹
- *Calendario para el Principado de Cataluña, correspondiente al año del Señor 1839* Berga: Impremta del Gobierno, 1838.
- *Causa de Carlos V, vindicada de las falsedades y calumnias con que se ha pretendido recientemente denigrarla delante de la Europa. Respuesta a los folletos de Villalta y Zea Bermúdez y a las interpretaciones de Lord Palmerston* [Berga]: Impremta del Gobierno, 1839.
- *¿Qué es transacción?* [Berga]: [Impremta del Govern], [1839].¹³⁰⁰
- *Grito de los verdaderos amantes de la paz, contra la falsa paz que quieren dar á España los masones.* Berga: Impremta del Gobierno, 1839.¹³⁰¹
- *Folleto de los cursos de la Universidad.* Berga: Impremta del Gobierno, 1839.
- *Calendario para el Principado de Cataluña, correspondiente al año bisiesto del señor 1840.* Berga: Impremta del Gobierno, 1839.
- D[OCTOR] D[ON] J[OAN] M[INOVES] A[?], *Inauguralis oratio, quam in aperienda cervariensi academia coram frequente eisdem senatu, necnon supremo regii Carlos V exercitus tunc in hoc principatu duce dixit die 18*

de Joaquín Francisco Bover que van aparèixer a la revista *Boletín bibliográfico Español* tom V, sota el títol de "Bibliografía carlista" el 1864.

¹²⁹⁸ Opuscle de 8 pàgines, en foli, vegeu ORTEGA (2018: 111).

¹²⁹⁹ Exemplar de la BURL.

¹³⁰⁰ Curiosament és un dels pocs fulls solts dels quals és té notícia i que va aparèixer sense peu d'impremta. El text s'ha reproduït parcialment a CORRALES (2014: vol. 1, 515) i ORTEGA (2018: 112).

¹³⁰¹ Opuscle de quatre pàgines que es va inserir al diari *El Restaurador Catalán* el 19 de setembre de 1839. Per a més informació, vegeu ORTEGA (2018: 112).

octobris anni 1839, in regio Monasterio de la Portella...Regius iruis civiles. [Berga]: Typis Gubernationis, 1840.¹³⁰²

- UN DEBOT DEL SANT, *Compendi historich de la vida de S. Estanislau Kostka traduhit de la decima edició italiana al idioma cathalá per un Debot del Sant.* Berga: Imprenta del Govern, 1840.
- CÁDIZ, Fray Diego José de, *El soldado católico en guerra de religión: carta instructiva-histórico-política.* Berga: Imprenta del Gobierno, 1840.

Goigs

- *Suplicas per pluja á Maria Santíssima dels Torrents, que se venera en la sua devota capella en lo terme del Cint, bisbat de Solsona.* [Solsona:] Impremta del Govern, [1837].¹³⁰³
- *Suplicas a nuestra santísima madre la Virgen de los Dolores, para alcanzar remedio en las presentes calamidades.* [Berga:] Impremta del Govern, [ca. 1837-1840].
- *Suplicas a Maria San.^{ma} del Roser ab que implora son celestial amparo en las presents calamitats, la confraría del Santissim Rosari de la iglesia de sant Pere Martir, en lo convent de PP. Predicadors de la fidelissima ciutat de Cervera.* [S.l:] Impremta del Govern, per Josep Trullàs, 1837.
- *Goigs de Nostra Senyora del Miracle, venerada en son molt frequentat, y devot Santuari.* [Berga:] Impremta del Govern, per Josep Trullàs, 1839.¹³⁰⁴
- *Cánticos para el mes de Maria, que consagra á nuestra santisima madre la real villa de Berga.* // [Berga:] Impremta del Govern, per Josep Trullàs, 1839.

Ordre Públic

La competència en ordre públic no era una qüestió menor dins les competències pròpies de l'Administració pública. No sense matisos, es podria considerar que el seu objectiu era l'«armonía social, a procurar los medios que garantizaran la felicidad y tranquilidad del súbdito». En definitiva, es tractava de la intervenció de l'autoritat pública orientada a l'assoliment de la pau social i l'harmonia, i vetllar per a que no manqués l'abastament material de la comunitat a través de graners, pòsits, etc. La pràctica de l'ordre públic havia nascut com a necessitat d'estabilitat i austeritat dins la gestió del Palau Reial. A partir d'aquestes primeres preocupacions, va sorgir la necessitat d'estendre aquesta vigilància i de la creació d'un cos tècnic especialitzat que en vetllés el compliment.

Aquesta intercessió portaria a la creació de la policia com a concepte d'observança de l'ordre públic.¹³⁰⁵ Al llarg del segle XVIII, la conservació de l'ordre

¹³⁰² L'atribució de l'autoria procedeix de SANTAMARIA ROVIRA, J. (1935). *Memòries del monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu Abadiat i Baronia.* Solsona: Impremta Josep Figueras, p.141; MONTAÑA; PUJOL (1997: 118).

¹³⁰³ Extret de FORNER, C.; RAFART, B. (2001). *Goigs marians del bisbat de Solsona.* Solsona: Delegació de Mitjans de Comunicació Social del Bisbat de Solsona; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 236.

¹³⁰⁴ BARRERA I AUGÉ, LL. (2004). *Goigs de Ntra. Sra. del Miracle (Riner): 1708-2002. Col·lecció de 132 facsímils i reculls varis.* Solsona. Gogistes Solsonins.

¹³⁰⁵ EZQUERRA REVILLA, I. (2017). *El Consejo Real de Castilla en el espacio cortesano (siglos XVI-XVIII).* Madrid: Polifemo, p. 231-232.

públic s'havia convertit obertament en una necessitat d'Estat. L'escomesa era important i ben definida respecte a les atribucions de Justícia. Als tribunals els corresponia castigar un lladre, però prevenir els robatoris amb la promoció de l'enllumenat públic, les rondes i altres providències era una comesa que pertocava a la policia.¹³⁰⁶ Les atribucions que s'atorgaren a la policia van ser la vigilància de costums i obres públiques, així com la procura del foment econòmic de la comunitat a través del manteniment i desenvolupament de la sanitat (els hospitals de transeünt i de malalts), vigilància i manteniment de camins, urbanisme, abastiment d'aigües, etc.¹³⁰⁷ Ara bé, si en un origen aquesta missió estava encomanada al Consell de Castella, aviat fou derivada a les intendències, que tenien al seu càrrec l'observança de la policia. S'ha arribat a afirmar que la ciència de la policia a Espanya era en realitat el govern polític i econòmic del segle XVIII i que, a la primera meitat del segle XIX, seria anomenada administració.¹³⁰⁸

El model amb què es va basar l'actuació de la policia fou l'arquetip del *paterfamilias*. En un origen es tractava del bon govern –de l'administració– del palau reial i, per extensió, del regne. En una primera instància hi havia el govern «domèstic» o econòmic. A la pràctica significava l'acumulació de béns materials per als súbdits, acompanyat de l'exercici discret de les potestats i funcions governatives, sense intersecció de tribunals. El govern polític, o sigui l'administració, confluiria en la persona reial i els organismes en què delegava la seva gestió.¹³⁰⁹ El control de l'ordre públic esdevenia una eina al servei del govern territorial. A través d'aquesta competència es podia exercir una dominància, ja que era una mecanisme de força i coerció sota el pretext de compliment de la legislació i tota la normativa vigent.

S'ha de tenir en compte que en aquest epígraf no es compten aquelles organitzacions armades sorgides de determinats privilegis medievals que permeten una defensa armada de la comunitat en cas de necessitat. S'està al·ludint especialment al Sometent de Catalunya, una institució de llarga trajectòria que, després del Decret de Nova Planta, va ser prohibit i es va tornar a instaurar en el marc de la Guerra Gran.¹³¹⁰ Emperò, el Sometent no era una organització reglada, com es podria senyalar dels Mossos d'Esquadra, els *Miñones* o *Miqueletes* forals¹³¹¹, la policia ferrandina o, si es vol, la mateixa Guàrdia Civil. Les diferències en l'organització i finalitat eren moltes. Entre altres, podria destacar-se el caràcter permanent dels cossos de seguretat, mentre que el Sometent podia estar alçat només mentre durava l'amenaça de torn o ho indicava la Superioritat.¹³¹² Tanmateix, considerant el seu arrelament territorial, en els primers anys del segle XIX cap administració va dissoldre el Sometent arribant a prohibir-lo. Des de la perspectiva de l'Administració pública de la monarquia, a través de l'exèrcit, l'existència del Sometent no va ser especialment apreciada. Amb tot, això no treu que,

¹³⁰⁶ Així mateix era expressat al començar el segle XIX, vegeu DOU (1802: tom V, 383).

¹³⁰⁷ ESCARTÍN, E. (1995). *La intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*. Barcelona: Santandreu Editor, p. 304-320.

¹³⁰⁸ EZQUERRA (2017: 638).

¹³⁰⁹ EZQUERRA (2017: 638-639).

¹³¹⁰ Sobre l'origen i evolució del Sometent, es pot consultar PERES UNZUETA, J. (1924). *El sometent a través de la història*. Barcelona: Joaquim Horta, p.7-238; SABATÉ, F. (2007). *El sometent a la Catalunya medieval*. Barcelona: Rafael Dalmau. Respecte al context pel qual es va tornar a instaurar el Sometent a Catalunya i la seva evolució als primers anys del segle XIX, vegeu PERES (1924: 239-386) i QUINTANA (2009b: 289-290).

¹³¹¹ Em serveixo d'EZCURDIA, L. (1968). *Cuerpos armados forales. Los Miqueletes*. Zarauz: Icharopena.

¹³¹² Per a una breu comparativa de l'organització i característiques del Sometent respecte als miquelets i a l'exèrcit, vegeu QUINTANA (2010: 316-319).

al llarg de la Primera Guerra Carlina, tant isabelins com carlins en fessin ús com a recurs complementari de pressió armada.

En el segle XVIII, en moltes parts d'Espanya no hi havia un cos específic encarregat de la policia.¹³¹³ De fet, la policia com a cos de seguretat i ordre públic no es va crear fins el període de 1823 a 1824 amb els seus funcionaris particulars.¹³¹⁴ Malgrat es va atribuir el pes de la policia a les intendències, van existir nombrosos casos de dualitat de jurisdiccions entre els tribunals de justícia i el ram governatiu per una part i la intendència, per una altra. Igualment, les competències de policia en obres públiques van ser compartides amb la Capitania General (o Comandància General, segons s'escaigués) a través de la Comandància d'Enginyers.¹³¹⁵ En certa mesura, la manca de definició de les competències de la policia va comportar, ja al segle XVIII, nombrosos conflictes amb les autoritats governatives, judicials i militars i la Capitania General. Aquests problemes es van mantenir a la primera meitat del segle XIX, i sempre estarien subjectes a la capacitat d'actuació dels titulars i a la força emprada en fer prevaldre l'autoritat d'uns respecte a les altres institucions. Tot sembla indicar que la importància de l'ordre públic no estava vinculada a l'existència d'un cos específic o a la persona en qui requeien les competències. La clau de la rellevància estava en el concepte d'ordre públic que es defensava. I és que la institució policial no era privativa de l'Antic Règim –quan realment va néixer com a cos de seguretat–, atès que el mateix règim liberal, veient la efectivitat del mateix, es va servir de la seva estructura i el va dotar d'un nou concepte d'ordre públic, de missió a complir.

Les funcions d'ordre públic en els primers anys de la guerra carlina van estar delegades a les unitats guerrilleres que, com a força armada, feien prevaldre els valors que defensaven. A les províncies carlines del nord d'Espanya va aparèixer el primer cos policial per Reial decret de 12 de maig de 1836.¹³¹⁶ El seu establiment, però, no va estar exempt de problemàtiques i la seva implantació no va ser àgil, i molt menys sistemàtica, arreu del territori espanyol dominat pels carlins. Davant els diferents problemes, la pròpia Cort carlina va firmar la Reial ordre de 3 de juny de 1837, segons la qual es dissolia la policia.¹³¹⁷

A Catalunya l'ordre públic va viure tres grans etapes. En un primer període, des dels inicis de la guerra, l'ordre públic va córrer a càrrec de les partides guerrilleres. Com a unitat militars encarregades de la defensa de l'ordre tradicional, van actuar sempre que els va ser possible contra els malfactors.¹³¹⁸ No fou fins a la caiguda de Berga quan realment es van destinar esforços per a la creació d'algun organisme aglutinador. Les competències en ordre públic estaven reservades principalment a la Junta Superior com a organisme governatiu. Ara bé, aquesta escomesa fàcilment podia xocar amb les atribucions de la Intendència la qual tenia delegades les funcions de policia. El setembre de 1837, es va crear la Inspecció General de Vigilància Pública, la qual estaria al càrrec del comte de Fonollar. Tenia atribucions sobre el control de les persones en territori

¹³¹³ DOU (1801: tom III, 341-342).

¹³¹⁴ TURRADO VIDAL, M. (Ed.) (1983). *Origen y creación de la Policía Española –Documento para su estudio– (Juliol 1823-febrero 1824)*. Madrid: Dirección General de Policía. D. A. F. DE M. Z. (1833). *Tratado de la policía en general: bases en que se funda este ramo, necesidad de su existencia, estension de sus facultades, modo de administrarlo, etc.* Barcelona: Martín Indar, p. 45-46.

¹³¹⁵ ESCARTÍN (1995: 304).

¹³¹⁶ URQUIJO GOITIA, J. R. DE (1985). “Represión y disidencia durante la Primera Guerra Carlista. La policía carlista”. *Hispania. Revista española de historia*. (Madrid), núm. 159, p. 135.

¹³¹⁷ URQUIJO (1985: 147).

¹³¹⁸ FORNELL, J. (2006). *Un liberal en terra de carlins. Memòries de Joan Fornell*. Solsona: Arxiu Comarcal de Solsona, p. 33.

carlí, la concessió de permisos de passaport, el control d'armes entre particulars, l'ordre públic, etc. El desplegament territorial es va preveure a través de subdelegats de vigilància pública en la figura dels alcaldes majors carlins. Aquests subdelegats havien de vetllar pel compliment de les disposicions dintre la seva demarcació.¹³¹⁹

Ben aviat, el comte de Fonollar va emprendre les seves tasques al capdavant de la Inspecció General abans i tot de donar-se a conèixer al públic. Cinc dies després del seu nomenament, i després de les primeres mesures, va publicar una al·locució a *El Restaurador Catalán*.¹³²⁰ Resultava simptomàtic que abans de res altre, les primeres iniciatives com a nou inspector de vigilància pública prenguéssin algunes mesures sobre el moviment de persones i, sobretot, el dia 20 de setembre de 1837 es publicà el decret de restabliment del cos de Voluntaris Reialistes.¹³²¹

El desembre de 1837, les tensions entre el comandant general i la Junta Superior carlina estaven en el seu punt àlgid. Des de l'octubre de 1837 i el desastre ocorregut al Pont d'Armentera no hi hagué entesa entre ambdues institucions. A més, la publicació dels papers d'Urbiztondo, en què criticava obertament i durament l'actuació dels dirigents carlins a Catalunya, impossibilità qualsevol reconciliació entre les dues parts. Enmig aquest context, el desembre de 1837, va arribar una Reial ordre que dictaminava la dissolució de la Inspecció General de Vigilància Pública de Catalunya.¹³²² Aquesta disposició podria semblar interessada i promoguda per anar contra els interessos de la Junta Superior en tant que n'era un organisme dependent. Però el dubte hauria de recaure en qui va ser el promotor de la Reial ordre. I és que, a partir d'aleshores, les instàncies sobre ordre públic recaurien definitivament sobre l'exèrcit aleshores, sota la comandància de Josep Segarra, afí al sector universitari de la Junta Superior. Si es confirmés aquest fet, quedaria de manifest que es tractava d'una subtil maniobra per a que la Junta Superior pogués afermar el control sobre el territori.

La qüestió és que les conseqüències no es van fer esperar. A finals de gener de 1838, es va publicar la següent notícia, la qual confirmava les intencions de l'exèrcit en exercir l'ordre públic:

«Han sido nombrados por el S[eñor] Comandante General interino gefes de distritos para asegurar la tranquilidad del país, y perseguir toda clase de malhechores, los sujetos siguientes:
El primer Comandante D[on] Juan Costa para el distrito de Suria.
El de igual clase D[on] Juan Tiana para el de Alpens.
D[on] José Ribera del mismo grado para el de Casserras.
Los segundos comandantes D[on] José Folch para Prats de Llusanés, D[on] Isidro Solá para S[an] Lorenzo de Morunys, y D[on] Mariano Moncho para Ripoll.
Han sido destinados á diferentes cuerpos 10 capitanes, 40 tenientes y 11 subtenientes.»¹³²³

A partir d'aquells moments, l'exèrcit es va fer càrrec de l'ordre públic i aquestes atribucions no van tornar a recaure plenament en mans de la Junta Superior, ni en els temps en què el comte d'Espanya n'era el comandant general.¹³²⁴ D'altra banda, el

¹³¹⁹ SAGARRA (1935: vol. 1, 181).

¹³²⁰ SAGARRA (1935: vol. 1, 182-183).

¹³²¹ SAGARRA (1935: vol. 1, 180).

¹³²² AHC.B. Manuscrit A-103, fol. 22r.

¹³²³ *El Restaurador Catalán* (Berga, 23 de gener de 1838), núm. 107, p. 428.

¹³²⁴ Els carlins seguien una pràctica molt comuna tenint en compte l'estreta frontera entre el manteniment de l'ordre públic i la seguretat de la monarquia. No en va, la intervenció de militars en política sota el pretext de l'ordre públic va ser una constant al llarg del segle XIX i XX, fins i tot entre els liberals i constitucionalistes. Pel que fa a la intervenció de militars en els assumptes d'ordre públic i política, se'n poden extreure més detalls a BALLBÉ, M. (1983). *Orden público y militarismo en la España constitucional (1812-1983)*. Madrid: Alianza Editorial.

comte d'Espanya va dedicar notables esforços a les tasques de policia –ordre públic– durant els mesos que va estar al capdavant de l'exèrcit carlí.¹³²⁵ Les mesures que es van prendre en temps del comte d'Espanya no van ser especialment innovadores sinó que es va optar per continuar amb aquelles pràctiques que es portaven realitzant des dels darrers decennis i es creia que havien donat bons resultats. Calia atendre a diferents realitats, mantenir ordre dins l'Exèrcit i l'Administració, seguir amb la pressió militar i, no menys important, assegurar l'ordre públic a la rereguarda carlina. Tanmateix, aquest darrer punt no era massa fàcil, atès que s'havia de cobrir una extensió territorial important, la qual comprenia algunes poblacions –considerades ciutats a l'època–, pobles de més o menys dimensió i poblament rural disseminat, al qual es devia la gran subsistència de la lluita carlina als primers anys del conflicte. Potser, per aquest motiu, una de les primeres mesures que va prendre el comte d'Espanya poques setmanes després d'arribar era facilitar l'accés a les armes per autodefensa i permetre que les localitats poguessin tenir una certa quantitat d'elles a fi de garantir la seguretat pública.¹³²⁶ Ara bé, comprendre la política, o directrius bàsiques, sobre ordre públic del carlisme en aquests mesos significava no perdre de vista la realitat territorial i les pràctiques habituals.

«4ª. Las justicias bajo su mas estrecha responsabilidad arrestarán á toda persona armada ó que de otro modo dé fundadas sospechas, y no acredite su legítima procedencia por medio del correspondiente pasaporte con la obligacion de presentarla á la autoridad militar mas inmediata la que las remitirá á mi Cuartel General.

5ª. Las justicias se darán recíprocamente aviso siempre que tengan noticia de la existencia de malhechores dentro ó en las inmediaciones de su jurisdiccion, y asi mismo los vecios entre sí para que se presten mutuo auxilio.

6ª. Se tocará á rebato siempre que la aproximacion de malhechores reclame la cooperacion del vecindario.

7ª. Hago responsable de los efectos robados y demas perjuicios que ocasionen los desalmados, á todo vecino que teniendo noticia de su aproximacion no haya dado sin motivo muy poderoso los avisos prevenidos en el número 5º., y á todo aquel que al toque de rebato no se haya presentado con sus armas ó sin ellas á ofrecer sus servicios á l'autoridad del lugar, quedando espedita la accion al damnificado para hacer sus reclamaciones ante el tribunal competente. (...)

10. Prevengo á las Justicias den semanalmente parte á la autoridad del corregimiento de cualquier exceso que se cometa en su jurisdiccion, y por extraordinario siempre que las circunstancias lo exijan.»¹³²⁷

Amb l'objecte d'assegurar el compliment de les disposicions, s'establia en els darrers articles que es demanarien plenes responsabilitats als «Curas párrocos (...); á los Bayles, Ayuntamiento y sus Secretarios: á los Comandantes de armas y gefes de Distrito».

Les mesures en ordre públic havien de servir de prevenció de delictes i situacions que podien desembocar a alteracions. Davant l'excepcionalitat de la situació de guerra, entre altres mesures, també va establir el toc de queda a les deu de la nit. Sense permís especial no es podia deambular pels carrers. Emperò, crida especialment l'atenció l'ordre que va implantar de retirar les capes als catalans. I és que no volia que s'hi amaguessin armes curtes o llargues sota la capa.¹³²⁸ Aquesta mesura ja s'havia intentat aplicar més de setanta anys endarrere, si bé no havia estat exempta de notables problemes.¹³²⁹ L'experiència mostrava que les capes eren un element amb el qual

¹³²⁵ LABANDERO (1847: 279).

¹³²⁶ Sobre la tinença d'armes per part de particulars vegeu l'apartat «Armes» d'aquest mateix capítol.

¹³²⁷ AMS. Fons municipal. Capsa 177. Carpeta 1838, Circular del decret de 5 de setembre de 1838.

¹³²⁸ DEMBOWSKI (2008: 446-448).

¹³²⁹ S'està fent referència al motí d'Esquilache del 1766. Aleshores, les queixes contra la capa llarga no van ser molt diferents a les objeccions que mostrava el comte d'Espanya. Per a més informació sobre el

s'amagaven al darrere malfactors i, a més, molts s'hi creien a resguard com per a desafiar les normes.

Deixant a part l'organització de l'exèrcit, a la Catalunya carlina no es va arribar a implantar mai el sistema de policia que s'havia intentat al nord. Per contra, es van servir de tres grups diferents de seguretat pública, dos dels quals, fins a cert punt, es podrien considerar de creació carlina: els Mossos d'Esquadra, Reial Cos de Zeladors de la Hisenda i els Voluntaris Reialistes.

Els Mossos d'Esquadra

En els temps de la Primera Guerra Carlina, els Mossos d'Esquadra era un cos emblemàtic dins la cultura sociopolítica del moment. Tant isabelins, liberals com carlins els tenien ben presents. Els Mossos d'Esquadra van ser creats feia més de cent anys abans i eren un referent en relació amb el manteniment de l'ordre públic.¹³³⁰ La duresa de les seves pràctiques i l'origen vinculat a la monarquia borbònica van condicionar la seva relació amb alguns dels grups polítics del moment.¹³³¹ Els Mossos d'Esquadra estaven fatalment marcats pels seu origen al febrer de 1837 es volia proposar la seva extinció a les Corts generals.¹³³² No va contribuir els fets de maig de 1837 quan els Mossos van haver d'obrir foc contra els revolucionaris progressistes de Barcelona tot causant nombroses baixes.¹³³³ Però, a pesar de totes les reserves polítiques, els Mossos d'Esquadra van perdurar fins a la Revolució de 1868, la Gloriosa. Malgrat no gaudien d'una gran base popular en aquell moment, s'havien mostrat una força armada totalment fiable per a les autoritats en moments de canvi.¹³³⁴

Les notícies que relacionen els Mossos d'Esquadra amb el carlisme no es comencen a trobar fins el darrer quadrimestre de 1835. Fins aleshores, els Mossos d'Esquadra, comandats per Pere Pau Veciana, havien actuat contra els carlins en diferents ocasions. Considerant que els enfrontaments armats es produïen majorment en zones rurals, els Mossos d'Esquadra resultaven adient per als isabelins ja que solien desplegar-se en zones rurals.¹³³⁵ Servien de guies sobre el territori per a les unitats de

motí d'Esquilache vegeu MACIAS DELGADO, J. (1988). *El motín d'Esquilache a la luz de los documentos*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales i ANDRÉS-GALLEGO, J. (2005). *El motín d'Esquilache, América y Europa*. Barcelona: RBA.

¹³³⁰ Els orígens dels Mossos d'Esquadra han estat estudiats per SALES, N. (1962b). *Història dels Mossos d'Esquadra. La dinastia Veciana i la policia catalana el segle XVIII*. Barcelona: Aedos, 37-41; ORTEGA ESPINÓS, J. (1968). *Historia de las Escuadras de Cataluña. Su origen, sus proezas, sus vicisitudes, intercalada con la vida y hechos de los mas célebres ladrones y bandoleros*. Barcelona: Frontis, p. 13-29, i MAS VILASECA, E. (2015). *Catalans en armes (1704-1723). L'origen dels Mossos d'Esquadra*. [Callús]: Edició de l'Autor.

¹³³¹ S'ha arribat a dir que els mètodes dels Mossos d'Esquadra en aquests anys del segle XIX eren «expeditius i brutals en el seu tracte als presoners –que solien deixar ja ben apallissats abans de lliurar-los a les autoritats que els havien de jutjar–». Si bé, també s'afirma que no deuriem semblar especialment brutals en un temps en què eren la única policia catalana i no se'ls podia comparar amb d'altres [SALES, (1962b: 159-162)].

¹³³² CARRERA PUJAL, J. (1957). *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Barcelona: Bosch, tom III, p. 268; Sales, N. (2005). “Els Mossos d'Esquadra a l'antic règim, 1721-1835”. *Mossos d'Esquadra: historia i present*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 77; UCELAY DA CAL, E. (2005). “La trajectòria dels Mossos d'Esquadra a la Catalunya contemporània, 1836-1936”. *Mossos d'Esquadra: historia i present*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 82.

¹³³³ CARRERA (1957: tom III, 269); UCELAY (2005: 84).

¹³³⁴ UCELAY (2005: 82).

¹³³⁵ UCELAY (2005: 83); GONZÁLEZ FRAILE, M. F. (2015). “Crònica de les operacions militars dels Mossos d'Esquadra contra les partides carlines de mossèn Benet Tristany i Bartomeu Porredón (a) Ros

l'exèrcit i les columnes volants.¹³³⁶ Ara bé, les coses van canviar quan Veciana, commocionat pels fets d'aquell estiu –els assassinats de frares, la crema de convents, la crema de la seva casa pairal a Valls i l'assassinat i escarni al cadàver del general Bassa que ell mateix va presenciar– decidí presentar la seva renúncia a la Comandància de les Esquadres el 1836. Segons sembla, després de la renúncia, Pere Pau Veciana va marxar a Mallorca, punt on hi havia la residència del comte d'Espanya, encara que aleshores el comte es trobava confinat a França.¹³³⁷ Segons es publicà pocs dies després, Veciana s'havia posat a les ordres del comte d'Espanya, qui havia de ser el nou comandant general de la Catalunya carlina. Així mateix, els darrers dies de setembre de 1835, publicà la notícia que Veciana, comandant dels Mossos d'Esquadra, home de gran prestigi, s'havia posicionat a favor de Carles Maria Isidre de Borbó i estava lluitant amb armes al capdavant d'una unitat de dos mil homes.¹³³⁸ A partir d'aquell moment, alguns Mossos d'Esquadra es van passar de bàndol i van servir a les ordres del carlisme de Catalunya.

El desplegament dels Mossos d'Esquadra no s'ha de calibrar en els paràmetres extemporanis. El 1828 hi havia 350 mossos distribuïts per Catalunya manats per 14 caporals i 45 vereders. Amb tot, mig any després que Veciana s'hagués passat als carlins, Baltasar Domènech, interventor dels Mossos, va elevar un informe sobre la situació del cos en aquells moments. Per diferents factors, el març del 1836 hi havia 277 mossos i 14 vereders. Això significava una reducció de 73 mossos i de 31 vereders.¹³³⁹ No es coneixen dades quantitatives fefaents de quants mossos van servir a les files del carlisme. Per tant, no es pot assegurar que totes les baixes senyalades es produïssin per canviar de bàndol. Cal tenir en compte, però, que malgrat en un primer moment no hi haguessin molts Mossos d'Esquadra que traspasessin, es podria haver donat el cas que els carlins igualment haguessin ampliat la seva plantilla. Així que, per manca de nova documentació, establir una possible quantificació de la presència de Mossos d'Esquadra entre els carlins resulta pràcticament impossible.

Existeixen diferents notícies sobre la participació dels Mossos d'Esquadra entre els carlins. Cal destacar que era habitual que se'ls encomanés missions de custòdia i escorta d'alguns càrrecs militars. Segons Labandero, l'escorta que Blas María Royo va tenir en la seva etapa com a comandant general van ser els Mossos.¹³⁴⁰

El juny de 1836, morien dos mossos d'esquadra entre els combatents carlins en el xoc que van tenir amb els isabelins entre Castellarnau i Jover.¹³⁴¹ L'ús dels Mossos d'Esquadra com a escorta va ser una pràctica molt habitual entre els carlins. Antonio Urbiztondo també els va destinar en aquesta missió. Segons es deia a la mateixa època, Urbiztondo va deure la seva salvació a la perícia dels Mossos durant els fets del Pont d'Armentera.¹³⁴² Posteriorment, amb el comte d'Espanya, el tracte amb els Mossos d'Esquadra no va canviar. El comandant general en disposava tant que semblava que els

d'Eroles (1845-1847)". *Propaganda carlista, religió, literatura i operacions militars*. Avià: Centre d'Estudis d'Avià, p. 65-67.

¹³³⁶ ORTEGA (1968: 285).

¹³³⁷ SALES (1962: 156-157); ORTEGA (1968: 284-285).

¹³³⁸ *Gazette du Languedoc* (Toulouse, 25 de setembre de 1835), núm. 786, p. 3; *La Quotidienne* (París, 30 de setembre de 1835) núm. 273, p. 3; *La Gazette de France* (París, 30 de setembre de 1835), s/n, p. 1. D'aquesta manera sembla que es pot confirmar les sospites de Núria Sales quan senyalava les tendències filocarlines de Pere Pau Veciana. Vegeu SALES (1962: 157).

¹³³⁹ Les dades han estat extretes de l'informe que es troba publicat a ORTEGA (1968:295-304).

¹³⁴⁰ LABANDERO (1847: 140-141).

¹³⁴¹ Un d'ells era conegut com el «Chaulet de Vara» i l'altre era fill de Talarn, vegeu el text sencer del comunicat militar *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 28 de juliol de 1836), núm. 64, p. 254-255.

¹³⁴² LABANDERO (1847: 199).

Mossos fossin una extensió més de l'exèrcit. Per aquest motiu, la Junta Superior, en sessió d'octubre de 1838, es va queixar al comte d'Espanya que en feia un ús abusiu quan, per Reial ordre, els Mossos d'Esquadra eren competència exclusiva de la Junta Superior.¹³⁴³ De fet, foren trenta mossos d'esquadra els que varen escortar el comte d'Espanya quan va ser destituït a la rectoria d'Avià de la Comandància General i de la presidència de la Junta.¹³⁴⁴ Finalment, no deixa de ser significatiu que des de la Junta Superior s'elaborés la terna de candidats per remetre a la Cort carlina. Una operació igualment no exempta de problemes, atès que els universitaris de la Junta Superior van intentar inscriure el seu candidat, Francesc Llabot.¹³⁴⁵ Si bé el comte d'Espanya va intentar excloure'l de la terna tot essent substituït per Joaquim Lladó, natural de Puig-reig. Els altres candidats van ser Marc Abadal i Pere Viles.¹³⁴⁶

Reial Cos de Zeladors de la Hisenda

En un sentit estricte, en aquest apartat, no correspondria detenir-se a parlar del cos de Zeladors. Les seves atribucions estaven molt ben definides en l'articulat que permetia la seva creació. En primera instància havien d'auxiliar l'autoritat de l'intendent i l'execució de les seves providències. Havien d'exercir de correu entre l'intendent i les demés autoritats. També havien de protegir els caminants i els veïns pacífics que reclamessin el seu auxili. Igualment, calia que donessin tot el seu auxili a les autoritats, artesans, fabricants i traficants (traginers i comerciants) per a preservar la propietat privada de l'agricultura, la indústria i les arts. Una darrera funció era procurar evitar, per mitjà de tots els mecanismes possibles, el contraban existent i que tant de mal causava a les arques reials, ajustant-se en tot moment al que estava establert en aquesta matèria en el quinzè capítol de la instrucció de la Reial Hisenda de 16 d'abril de 1816.¹³⁴⁷

Per bé que el Reial Cos de Zeladors va ser una creació de la Reial Intendència en temps de Gaspar Díaz de Labandero, el cert és que ja apareixen diferents notícies conforme hi havia unitats de combatents carlins dedicades exclusivament a unes mateixes finalitats.

Des del segle XVII, els arrendadors del cobrament de rendes reials organitzaren rondes armades amb l'objecte de protegir els seus interessos, i reprimint el contraban que ja es realitzava. Amb tot, a partir de 1749, la Reial Hisenda començà a administrar totes les seves rendes, unificant les rondes existents i convertint-les en els *resguards* de la Hisenda. El mateix concepte de resguard ja senyalava la seva funció i és que era considerada la guàrdia i seguretat en la vigilància d'alguna cosa. És a dir, que havien de procurar que no s'introduïssin gèneres de contraban o sense pagar els drets pertinents. En una darrera accepció, els resguards eren el conjunt d'empleats dedicats a aquesta mateixa funció de vigilància i control de les mercaderies. A finals del segle XVIII, el problema era que hi havia tants resguards com classes de rendes. A partir de la Reial ordre de 5 de desembre de 1779, tots ells es van unificar i es va crear el Resguard General de Rendes, encara que el de marina es mantenia separat. Era molt comú que el Resguard fos auxiliat per l'exèrcit per a l'acompliment de les seves tasques encomanades. Anys després, per Reial decret de 9 de març de 1829, va ser fundat el Reial Cos de Carrabiners de Costes i Fronteres, completat per un de Civil a l'interior.

¹³⁴³ SANTIRSO (2005: 141).

¹³⁴⁴ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 27 de novembre de 1839), núm. 1844, p. 2-3.

¹³⁴⁵ En algunes fonts apareix com a Francesc Llobet (a) Caragolet.

¹³⁴⁶ Vegeu els acords reservats de la Junta Superior de les sessions de 9 i 11 de febrer de 1839 (SANTIRSO, 2005: 153-159).

¹³⁴⁷ SAGARRA (1935: vol. 1, 184).

Tanmateix, el 1833 es van unir en un sol cos els resguards civil i militar passant a ser tots ells empleats del Ministeri d'Hisenda.

Al llarg de la Primera Guerra Carlina apareixen diferents notícies relatives al control de mercaderies per part dels carlins. En la majoria d'elles, s'al·ludeixen als duaners, al resguard, als zeladors i, fins i tot, als carrabiners. En realitat, es tracta sempre d'un mateix concepte. No són diferents unitats, sinó que hi ha una evolució en la nomenclatura. Els duaners eren els que vigilaven el control de l'entrada i sortida de mercaderies de les localitats. El fet de tenir cura d'aquesta funció era perquè la seva missió era zelar en la vigilància sobre aquesta matèria, per aquest motiu eren els zeladors. Aquests vigilants carlins escometien les atribucions de l'anterior resguard. De fet, alguns dels empleats de la Reial Hisenda carlina provenien del cos del Resguard de l'època de Ferran VII. A fi de poder perseguir amb més possibilitat d'èxit els contrabandistes, calia que els resguard carlí i el Reial Cos de Zeladors fossin carrabiners, és a dir, soldats a cavall.

Així doncs, ja a la primavera de 1834, hi ha nombroses notícies dels duaners arreu del territori dominat pels carlins, tant al nord com a la resta. Fins a tal punt era l'activitat de les unitats carlines dedicades al control de mercaderies que els isabelins van haver de dictar normes de reprimenda contra aquells «conocidos con el nombre de aduaneros». Vicente Genaro Quesada va publicar un edicte en el qual el seu article onzè deia «todos los que se ocupan en robar á los tragineros, conocidos con el nombre de aduaneros, Cadeneros ó Portazgueros, los que interceptan pliegos del Real Servicio, ó la correspondencia pública, serán pasados por las armas en el acto de ser aprendidos por los Comandantes de las columnas que verificasen su captura, sin darles mas término que el indispensable para preparase á morir como cristianos».¹³⁴⁸ Tanmateix, l'activitat prosseguí arreu del territori. A Catalunya, eren les mateixes unitats guerrilleres les que complien amb aquestes atribucions i no sempre amb curada regularitat.

Els zeladors de la Reial Hisenda carlina van protagonitzar nombrosos episodis. A fi d'evitar que els carlins obtinguessin ingressos que els permetés el seu sostén, ben aviat van convertir els duaners en objectiu militar. Així, per exemple, el 18 de juliol de 1836, el governador militar de Berga informava que havien realitzat una actuació expeditiva contra els duaners que es trobaven a la casa la Creu del poble de Peguera. Entre els cadàvers dels carlins morts hi havia el cabdill Josep Rollan (a) Tarradella, exoficial de milicians de Bagà.¹³⁴⁹ El desembre de 1836, de les unitats isabelines de Figueres s'informava d'un incident ocorregut a la casa anomenada Esparreguera del terme d'Adré.¹³⁵⁰ Segons s'havia sabut per un confident, allà s'hi amagava «constantemente una partida de aduaneros que durante el dia se ocupaba en robar á los viajeros y en recaudar las contribuciones de las poblaciones comarcanas». El resultat fou desfavorable als duaners, que perderen a vuit dels seus homes. A l'enfrontament hi van intervenir cent quaranta Mossos d'Esquadra amb el nou comandant Josep Vivé i uns quants del milicians de Figueres.¹³⁵¹

No va ser fins a l'arribada de l'intendent Gaspar Díaz de Labandero que es va crear de manera regular el cos de Zeladors de la Reial Hisenda, creació que va tenir lloc en data de 26 de setembre de 1837.¹³⁵² Com a unitat armada que era, va caldre el vist i

¹³⁴⁸ *Diario Balear* (Palma de Mallorca, 30 de març de 1834), núm. 89, p. 3.

¹³⁴⁹ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 23 de juliol de 1836), núm. 75, p. 297.

¹³⁵⁰ No he pogut identificar de quin poble es tracta realment. Se sospita que en realitat sigui l'enclavament d'Adri, a la província de Girona.

¹³⁵¹ *El Sancho Gobernador* (Barcelona, 13 de desembre de 1836), núm. 59, p. 4.

¹³⁵² SAGARRA (1935: vol. 1, 183).

plau d'Antonio Urbiztondo, comandant general del carlins de Catalunya.¹³⁵³ En l'article desè del document de creació del cos de Zeladors quedava molt clara la jerarquia orgànica que els feia dependre directament de la Intendència General de Catalunya.

Però, en el següent article, es reflecteix les tensions internes i les intencions de la Junta Superior. En aquesta ocasió, s'establia que la Junta Superior podria fer ús del cos de Zeladors sempre que ho tingués a bé notificant-ho prèviament a l'Intendent.¹³⁵⁴ D'aquesta manera es volia trencar la jerarquia entre la Intendència, organisme de naturalesa reial i, per altra banda, la Junta Superior. La Junta intentava erigir-se com a màxima autoritat podent disposar de la capacitat coercitiva de l'intendent –el cos de Zeladors– la qual havia de fer valdre la seva autoritat.

En el moment de la seva creació, el cos es va compondre de vuit companyies formades per 36 oficials i 840 membres en classe de tropa. Cada companyia estaria composta per un capità, un tinent, dos subtenents, un sergent primer, quatre sergents segons, quatre caporals segons, dos cornetes i noranta zeladors. La Plana Major estaria composta d'un comandant primer, un comandant segon, un ajudant i un capellà.¹³⁵⁵

En temps de la comandància accidental de Josep Segarra, cap a l'any 1838, l'entesa entre el comandant general i la Intendència va ser absoluta. El Cos de Zeladors de la Reial Hisenda va obtenir el permís per arribar a completar el seu màxim, 1.100 membres amb personal qualificat i oficials ben considerats.¹³⁵⁶ Temps després, l'intendent Labandero va ser separat del seu càrrec que es faria efectiu el 28 de novembre de 1839.¹³⁵⁷ Fins a les darreries de gener de 1840, no va marxar de Catalunya en direcció al Maestrat. Aleshores, la nova Comissió de la Reial Hisenda va destituir el cap de Zeladors i en va nomenar un de la seva confiança.¹³⁵⁸ Tot sembla indicar que l'estructura i el número de zeladors no es va modificar substancialment. L'abril de 1840, encara hi havia les vuit companyies actives a la Catalunya carlina.¹³⁵⁹

Els Voluntaris Reialistes

L'origen del cos de Voluntaris Reialistes està estretament vinculat a la Guerra Reialista que tingué lloc entre 1822 i 1823. Es tracta del nom genèric amb què els combatents reialistes van lluitar a favor de Ferran VII com a rei absolut i contra el sistema constitucional. Una vegada acabada la guerra, Ferran VII, desconfiat dels militars que no l'havien sabut defensar contra el sistema constitucional, va mantenir les unitats dels Voluntaris Reialistes. No obstant això, a través dels reglaments que va aprovar, els Voluntaris van quedar relegats com a cos de seguretat i, en bona mesura, auxiliar de l'exèrcit.¹³⁶⁰ La mateixa nomenclatura dels Voluntaris Reialistes indicava la

¹³⁵³ LABANDERO (1847: 194-195).

¹³⁵⁴ El text íntegre dels dos articles està transcrit a SAGARRA (1935: vol. 1, 185).

¹³⁵⁵ SAGARRA (1935: vol. 1, 184).

¹³⁵⁶ LABANDERO (1847: 244).

¹³⁵⁷ LABANDERO (1847: 82).

¹³⁵⁸ LABANDERO (1847: 126-127).

¹³⁵⁹ Així es desprèn del rebut firmat per Joan Masdefiol, capità de la vuitena companyia de zeladors carlins. El document es pot consultar a VALLS BROQUETAS, O. (1991). *Documents i notes concernents a la vila i terme d'Esparreguera*. Esparreguera: Ajuntament d'Esparreguera, tom II, p. 386.

¹³⁶⁰ Sobre l'origen i evolució dels Voluntaris Reialistes, vegeu SUÁREZ VERDAGUER, F. (1956). "Los cuerpos de voluntarios realistas". *Anuario de historia del derecho español*. (Madrid), núm. 26, p. 47-88; MARTÍNEZ QUESADA, F. (1974). "Los cuerpos de Voluntarios Realistas". *Revista de historia militar* (Madrid), núm. 37, p. 105-135; PÉREZ GARZÓN, J. S. (1978). "Absolutismo y clases sociales. Los Voluntarios realistas de Madrid". *Anales de Instituto de Estudios Madrileños*, (Madrid), núm. XV, p. 295-

seva pretensió de servir com a exèrcit del rei; ara bé, recollint l'essència anterior a la invasió napoleònica.

Després de l'abolició de les Corts el 1814 i, altra vegada, el 1823, Ferran VII decretà el retorn al vell sistema absolutista establint de paradigma la realitat política anterior a Napoleó. Potser, per aquest motiu, els reialistes es van servir àmpliament d'aquells models més propers al segle XVIII que del XIX. Sense tenir en compte les transformacions socials, culturals, polítiques i econòmiques sorgides arran de la Revolució Francesa i de la naixent societat industrial.

Quan els Voluntaris Reialistes es van erigir com a exèrcit defensor de Ferran VII, seguiren fidelment el model sorgit de les reials ordenances militars de 1768 i les posteriors especificacions normatives que es van realitzar. El sistema ordinari de nodriment de l'exèrcit era el voluntariat.¹³⁶¹ Per tant, en parlar dels Voluntaris, s'estava al·ludint als soldats de l'exèrcit, mentre que l'apel·latiu de reialista era un epígraf que s'emprava per emfatitzar la seva funció principal: servir al rei. Tanmateix, la posterior derivació reglamentària no va esborrar completament la petjada castrense. La mateixa norma pròpia dels Voluntaris Reialistes estava clarament inspirada en els principis d'organització i jerarquia militars.

Fins al setembre de 1837, el carlisme català no va restablir el cos de Voluntaris Reialistes. Van caldre quatre anys per a que els Voluntaris Reialistes tornessin a entrar en l'escena militar i, sobretot, en la política d'ençà la seva dissolució el 1833. En les primeres conspiracions carlines de l'any 1833, van participar molts combatents que havien format part dels Voluntaris Reialistes, aleshores dissolts. Alguns d'ells van tenir la doble condició de Voluntaris i militars de l'exèrcit de Ferran VII. La dissolució d'aquest cos no va tenir lloc fins a la tardana data de 25 d'octubre de 1833, per la qual cosa, posteriorment, aquesta organització no va tenir la mateixa representativitat militar entre els carlins d'aquelles primeres dates ja que havia deixat d'existir. Des dels primers temps de la guerra, molts militars professionals s'havien passat al carlisme i s'havien unit a les files dels combatents armats, però en un discret segon pla dels quadres dirigents en el primer moment. En aquells mesos de 1833, molts dels que es van conjurar formaven part dels Voluntaris Reialistes. Val a dir, però, que els fracassos dels conspiradors, la repressió governamental i militar i la manca de recursos, entre altres qüestions, van capgirar d'immediat l'escenari armat del carlisme.

Sigui com sigui, fins el setembre de 1837, amb l'arribada dels aristòcrates després de l'ocupació de Berga, es va recuperar aquest organisme. En el mateix decret de restauració s'explicitava que es regirien segons el Reglament de 8 de juny de 1826, el darrer que tenia el cos en el moment de la seva dissolució.¹³⁶² Amb tot, la recuperació dels Voluntaris Reialistes no significava que se'ls atorgués un paper predominant dins el carlisme a Catalunya. Encara que simbòlicament, es tractava d'una recuperació important. La seva escomesa principal estava recollida a l'article 66 del Reglament especificat:

«El servicio ordinario de estos cuerpos está en general reducido á un servicio de órden en el interior de cada pueblo. Con este objeto mantendrán, especialmente de noche, las patrullas necesarias para asegurar el bienestar y reposo general.»¹³⁶³

310, i RÍO, Á. R DEL (1992). "La formación del cuerpo de Voluntarios realistas en Navarra (1823-1833)". *Estudios históricos*, (Ormaiztegui), núm. 2, p. 209-237.

¹³⁶¹ PUELL (1994: 44) i més àmpliament a PUELL DE LA VILLA, F. (1996). *El soldado desconocido. De la leva a la "mili"*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 51-60.

¹³⁶² Es pot consultar el text del decret a SAGARRA (1835: vol. 1, 180).

¹³⁶³ *Reglamento para los cuerpos de Voluntarios Realistas del Reino* (1826). Madrid: Imprenta de don José del Collado, p. 21.

A l'article 65 se senyalava que l'escomesa que justificava la creació dels Voluntaris Reialistes era la lluita contra la revolució, els revolucionaris i, en definitiva, contra les conspiracions de qualsevol naturalesa. Però, en aquesta escomesa ja hi havia destinat l'exèrcit reial i, per tant, els Voluntaris Reialistes bàsicament s'acollirien a allò establert a l'article 66.

La Junta Superior es va reservar el dret de nomenar el subinspector del Voluntaris Reialistes –màxima autoritat del cos armat– així com els comandaments de batallons i oficials. L'elecció del principal va recaure en el comte de Fonollar, una persona de prestigi que ja tenia experiència en els Voluntaris Reialistes.

La Junta Superior esperava una gran reclutament de Voluntaris Reialistes, però es van topar amb un seriós problema. La manca de capacitat d'armament dels Voluntaris va suscitar que, pocs dies després, haguessin de decretar la recuperació del cos armat i haguessin d'instar la població a entregar les armes per poder abastir l'organisme. Igualment, s'especificava que aquells que ingressessin i portessin una arma se'ls respectaria la seva propietat.¹³⁶⁴ Aquesta manca permanent de recursos significava la urgència amb què s'havien de prémer per solucionar els problemes que sorgien. Malgrat la creació de fàbriques, la mestrança i el treball d'armers, la demanda orgànica d'armes era molt major que l'oferta. No en va, les notícies sobre el contraban d'armes que exercien els carlins eren constants.

La dissolució de la Inspecció General de Vigilància Pública el desembre de 1837 no va significar la fi dels Voluntaris Reialistes. El gener de 1838, el marquès de Monistrol, en qualitat de subinspector interí del cos armat, enviava oficis a Olvan per a la formació i llista dels oficials del batalló local.¹³⁶⁵ Tot sembla indicar que, a imatge de les atribucions de seguretat pública, els Voluntaris Reialistes van passar a dependre de l'exèrcit reial al càrrec del comandant general. D'aquesta manera, ordre públic i exèrcit passaven a estar sota un mateix comandament general.

Correus

L'organització d'un sistema de correus va ser un dels signes de modernitat en el segle XVIII. La creació del sistema de postes i les reformes carolines van suposar un fita en la governabilitat del territori. Aquestes millores permetien que el govern de la monarquia pogués arribar millor arreu dels seus dominis a fi de transmetre ordres, informes, resolucions, etc. L'objectiu era reforçar el poder absolut del rei. En definitiva, es tractava de consolidar l'autoritat del govern de torn. Al mateix temps, aquesta millora de la comunicació també suposava una millor efectivitat en cas d'urgència, com ara d'invasió territorial o, fins i tot, per organitzar-la.¹³⁶⁶

Enmig de les necessitats creixents, arran de l'augment de domini territorial, el 1837 una part dels esforços es van dirigir cap a la creació del sistema de Correus propi. El 10 de juliol de 1837, la Junta Superior va nomenar Simó Llanes administrador general de Correus de Catalunya.¹³⁶⁷ Era un administrador de correus veterà que feia tot

¹³⁶⁴ Es pot consultar el text sencer a SAGARRA (1935: vol. 1, 191-193).

¹³⁶⁵ APMF. Carta de 24 de febrer de 1838 feta a Berga.

¹³⁶⁶ RODRÍGUEZ DE CAMPOMANES, P. (1988). *Itinerario real de las carreras de postas*. Madrid: Ministerio de Transportes, Turismo y Comunicaciones [Edició facsímil de l'obra original de 1761] [Estudi introductori de GONZÁLEZ, M. J.; REEDER, J. (1988), p. 19-29].

¹³⁶⁷ PARDO SAN GIL, J.; ESCALADA GOICOECHEA, E. (2004). "El Correo Carlista". *Las Guerras carlistas*. Madrid: Museo de la Ciudad de Madrid, p. 245.

just dos anys s'havia jubilat.¹³⁶⁸ Resulta interessant comprovar com l'ocupació de Berga va resultar ser un autèntic catalitzador quant al desenvolupament dels organismes de govern. Així, en quinze dies d'ençà l'ocupació, tota la planificació va estar suficientment embastada com per què el dia 2 d'agost de 1837 es publiqués formalment la creació de la xarxa d'oficines de Correus.¹³⁶⁹

Tot sembla indicar que hi va haver dues etapes. En un primer període, des de la Junta Superior, es va impulsar l'obertura d'oficines de Correus a Solsona, Berga, Oliana, Vilanova de Meià, Organyà, Pinós, Borredà, Alpens, la Pobla de Lillet, Castellar de N'Hug, Sant Llorenç de Morunys, Prats de Lluçanès, Sant Feliu de Sasserra, Oristà i a l'Estany.¹³⁷⁰ Posteriorment, aquesta xarxa es va ampliar a Àger, Bovera, Cubells, Esquirol, Granadella, Ripoll, Sant Quirze de Besora, Segura (a Savallà) i, també, Vidrà.¹³⁷¹ La creació del sistema de correus implicava quelcom més que unes quantes *estafetes* o oficines. En primera instància, es requeria de personal adequat a les oficines. La plantilla més bàsica seria composta de cinc persones: administrador general, comptador d'intervenció, caixer, escrivà (notari) i, com a mínim, un oficial.¹³⁷² Igualment, caldria considerar l'existència de Postes de Correus amb el personal adjunt, tals com els Mestres de Postes i, a més, els postillons.¹³⁷³ A tots aquests s'haurien d'afegir els que realitzaven correus a peu, vereders i carters.¹³⁷⁴ A fi de poder atraure a personal, s'havien concedit quatre privilegis que van afavorir el reclutament per al servei de Correus. Aquestes concessions foren ratificades a les Ordenances de 1794:

1. Exempció d'allotjar a tropa.
2. Exempció de la requisita de cavalls
3. Exempció de ser allistats o figurar a la lleva de l'exèrcit.
4. Exempció de la prohibició de portar armes curtes.
5. Dret a portar les Armes Reials com a distintiu.
6. Exempció de càrregues de bagatges, dipòsit, tuteles i majordomies.¹³⁷⁵

A Espanya, fins als anys quaranta del segle XIX, el servei de Correus es franquejava en destí. Els primers segells van sorgir com a resposta a algunes pràctiques de frau que existien aleshores. El primer segell del món, tal i com s'entén avui dia, es va posar en circulació el 6 de maig de 1840 a Anglaterra.¹³⁷⁶ Tanmateix, no es va estendre el seu ús a Europa fins mitjan segle XIX.¹³⁷⁷ Durant els anys de la guerra, els carlins tampoc van utilitzar segell. Emperò, algunes institucions utilitzaven una marca (o segell institucional) per a senyalar la provinença així com l'oficialitat i urgència de la

¹³⁶⁸ AHN. Fons Ministerio de Hacienda. 3370, Exp. 423. Tanmateix, estant a Berga va estar implicat en un cas d'espionatge del correu carlí, vegeu SANTIRSO (2005: 206-208).

¹³⁶⁹ SAGARRA (1935: vol. 1, 179).

¹³⁷⁰ MUNDET (1990: 400).

¹³⁷¹ PARDO; ESCALADA (2004: 245).

¹³⁷² BAHAMONDE; MARTÍNEZ; OTERO (1993: 35).

¹³⁷³ Les postes eren els punts de refresc de cavalls dels correus i estaven al càrrec d'un *Mestre* ordenador. Els postillons eren els mossos que anaven de posta a posta en cavall fent de guia als correus i retornaven al punt d'origen amb els cavalls, després que aquests prenguessin els nous a la nova posta.

¹³⁷⁴ FERNÁNDEZ-XESTA, A. (1985). *Estudio postal sobre el Ejército y las guerras de España*. La Coruña: Sociedad Filatélica de la Coruña, vol. 1, p. 24-26.

¹³⁷⁵ FERNÁNDEZ-XESTA (1985: vol. 1, 27); BAHAMONDE; MARTÍNEZ; OTERO (1993: 57-58).

¹³⁷⁶ MAJÓ TOCABENS, J.; MAJÓ DÍAZ, A. (1975). *Postas y filatelia en la Barcelona del siglo XIX*. Barcelona: Ramon Sopena, p. 57.

¹³⁷⁷ BAHAMONDE; MARTÍNEZ; OTERO (1993: 75-77).

comunicació. Igualment, algunes estafetes utilitzaven aquests senyals per tal de mostrar la legalitat de la comunicació i el seu punt d'origen.¹³⁷⁸ I és que tota la correspondència havia de passar necessàriament per l'estafeta de torn, on se'ls posava una marca que mostrava el pagament del transport.¹³⁷⁹

A la Catalunya carlina, la pràctica en el correu no va diferir de les mostres recollides a les províncies carlines del nord d'Espanya. El servei de Correus va mantenir contacte directe en tot moment amb el Quarter Reial. Per assegurar el pas de la correspondència pels Pirineus, el comte d'Espanya hi va destinar Joan Trilla, del Resguard, i un tinent al capdavant d'una secció de carrabiners.¹³⁸⁰ També es va mantenir comunicació amb Cantavella. La ruta començava a Berga i arribava fins a Bovera. En aquest darrer lloc, el servei de Correus del Maestrat recollia la correspondència travessant l'Ebre per l'alçada de Flix i la repartia a destí.¹³⁸¹ Els carlins també van adjuntar tropa d'escorta al transport de les balises de correu. I és que els isabelins també atacaven el correu carlí amb l'objectiu d'extreure informació a partir de la correspondència requisada i provocar desgast en el sistema. No en va, el 20 de gener de 1838, els milicians de Calaf van capturar a prop de Copons un comandant i set carlins que portaven el correu des de Berga a Cantavella.¹³⁸²

Armes

El control de les armes d'ús dels particulars és una de les constants prerrogatives reservades als aparells de la superioritat. L'exercici de la violència o de la capacitat de coerció és un dels trets definitoris de les autoritats pertinents que permeten la cohesió territorial i l'existència de la mateixa comunitat política. Però, considerant l'extensió territorial i la impossibilitat que l'Estat pogués arribar arreu del territori, s'havia permès la tinença i ús de les armes per a la pròpia defensa.

Cal tenir en compte que existien diferents tipologies d'armes: les «armes blanques» i les «armes de foc». El control i la regulació d'aquestes resultava complicat perquè també servien per a garantir les subsistències a través de la pràctica de la caça. En aquest context de partida, no resulta estrany que la tinença i ús de les armes fos molt estesa socialment no només a Catalunya, sinó arreu del territori de la monarquia.

El control sobre les armes es va accentuar especialment en períodes fortament convulsos i bèl·lics. Després de la Guerra de Successió, amb el Decret de Nova Planta, es van prohibir les armes blanques i de foc, restricció que en un primer moment va ser aplicable a les armes llargues i curtes. Tanmateix, l'incompliment de les prohibicions es reiterà en el decurs del segle XVIII. Per bé que, des dels primers temps, s'havien concedit llicències d'armes a determinats col·lectius i persones, la prohibició en termes generals va ser constant al llarg dels anys. A partir de 1778, davant la incapacitat de les autoritats per fer acatar les ordres taxatives de prohibició d'armes a Catalunya, el control sobre les mateixes es va relaxar. Sembla ser que, finalment, s'aplicaren lleus variacions a les prohibicions. Però, després de tants anys, havia arrelat el concepte de

¹³⁷⁸ Es poden consultar algunes d'aquestes marques produïdes des del cantó carlí al País Basc a CERRATO, J. M. (1993). *Estudio postal de la Primera Guerra Carlista en Euskal Herria*. Vitoria: Fundación Sancho El Sabio, p. 100-129..

¹³⁷⁹ MAJÓ TOCABENS; MAJÓ DÍAZ (1975: 38).

¹³⁸⁰ LICHNOWKY (1942: 241).

¹³⁸¹ PARDO; ESCALADA (2004: 245).

¹³⁸² *Gaceta de Madrid* (Madrid, 20 de gener de 1838), núm. 1448, p. 1.

permís d'armes entre la població. Així doncs, particulars i armers es van esforçar per regularitzar progressivament la seva situació. Amb tot, la prohibició de determinades armes va seguir vigent, especialment les armes blanques llargues i curtes.¹³⁸³

No s'ha localitzat cap acció conduïda al control de les armes per part dels carlins als començaments de la guerra. De fet, la manca d'armes dins el bàndol carlí esdevingué un greu condicionant al llarg de tota la conflagració, encara que sobretot en els anys inicials. A més, als carlins ja els interessava l'existència i tinença d'armes per part dels particulars. L'ordenament jurídic del moment permetia l'ús de la violència per tal de contravenir malfactors i aquelles disposicions normatives que ataquessin els principis tradicionals. Per aquest motiu, en aquests anys, els discursos del carlisme se centraven en la confrontació amb els isabelins, els quals acusaven de malfactors per contravenir les lleis i valors tradicionals permetent la subversió de la successió del tron i la promulgació de lleis contràries a l'Església catòlica i els seus drets establerts en el Concordat de 1753.

La primera norma –la que s'ha pogut localitzar– disposada per les autoritats carlines per a prohibir l'ús d'armes als particulars va aparèixer el juliol de 1837, arran de l'ocupació de Berga. I és que amb l'arribada de tots els membres de la Junta Superior, designats pel Reial ordre de 2 de juny de 1836, es va encetar una nova etapa. Després de la constitució de la Inspecció General de Vigilància Pública com a organisme dependent de la Junta Superior, es va emetre la primera prohibició. Amb el Decret de 29 de setembre de 1837, el govern carlí manava a tots els particulars que estiguessin en possessió d'armes que aquestes els hi fossin lliurades per poder abastir el naixent cos de Voluntaris Reialistes. El mateix document especificava taxativament que «ninguna persona, sin excepción de clases ni condiciones, que no sea Voluntario Realista en servicio activo, se atreva a usar armas de fuego, ni aun escopetas para cazar, a menos que haya obtenido permiso especial de la misma Junta, o en lo sucesivo obtenga del señor Inspector de Vigilancia pública, a quien pertenece su concesión, como una de sus atribuciones». La Junta Superior seguia mantenint vigents les lleis generals de prohibició d'armes vetades.¹³⁸⁴ Per a obtenir el permís d'armes, calia obtenir un certificat de bona conducta emès per les autoritats locals i, acte seguit, presentar-se a les autoritats superiors del ram.

«(Paper segellat amb timbre de 40 maravedís)

El Ayun[tamien]to de S[a]n Boy de Llusanes Correg[imien]to de Vich

Certificamos: Como Juan Freixa Vecino de este termino q[u]e vive en Casa de Campo punto solitado es persona de buena conducta y honrada por lo q[u]e se le puede permitir el uso de Armas de las no proividas para para (sic) la defensa de malhechores.

Y p[ar]a q[u]e conste damos el presente firmado y sellado con el del Comun en S[a]n Boy de Llusanes en 6 En[er]o de 1838.

[firma] Pedro Viladecans Baýle»¹³⁸⁵

L'autoritat de la Junta Superior no va poder ser discutida pels comandants generals que van existir en aquells mesos. Durant un llarg any, els carlins catalans no podien fer ús d'armes i s'havien de supeditar a les ordres emanades de la Inspecció General i, després de la seva abolició, a l'autoritat de la Junta Superior. Per exemple, els particulars situats en masos aïllats havien de passar per la Junta Superior i obtenir sota les seves condicions els permisos pertinents. Amb l'arribada del comte d'Espanya el juliol de 1838, qui es posà al capdavant de la Comandància General i de la presidència

¹³⁸³ MARTÍ (2004: 25-27).

¹³⁸⁴ SAGARRA (1935: vol. 1, 191-193).

¹³⁸⁵ APCPR. Fons patrimonial. Capsa 1, Certificat de bona conducta de 5 de gener de 1838.

de la Junta Superior, s'establiren unes noves normes quant al control de les armes. El 5 de setembre de 1838, des de Casserres, es va fer circular un nou decret sobre seguretat pública i permisos d'armes amb el membret de la Comandància General:

«1ª. Autorizo á todo vecino que habiendose mantenido fiel al gobierno legítimo vive en Casa Solar para usar de armas de fuego no prohibidas con el fin de atender á su propia defensa y á la seguridad pública, y para el mismo objeto á los de la poblacion libre, que no habiendo dado ninguna prueba de desafeccion á S[u] M[ajestad], pague ocho libras catalanas anuales de cuota fija.

2ª. Las justicias deberán tener sin excusa ni pretesto alguno un número competente de armas para dicho objeto, á saber: cuatro en los pueblos que reunen el número de 10 vecinos, ocho en los de veinte y asi gradualmente hasta el número de 25 armas.

3ª. Todo vecino que pague quince libras de contribucion anual, en el término de veinte dias se proveerá de una arma de fuego bajo la multa de 25 ducados, que se aplicarán al fondo destinado para el armamento del Ejército.»¹³⁸⁶

Van passar gairebé dos mesos per a que el ple de la Junta Superior finalment es decidís a manifestar el seu malestar al comandant general. Fou en la sessió de 22 d'octubre de 1838, quan acordaren que el marquès de Monistrol, Ferran de Sagarra i Josep Ignasi Dalmau serien els encarregats d'anar al Quarter General, aleshores situat a Casserres, a comunicar al comte d'Espanya diferents assumptes que preocupaven a la Junta.

El primer assumpte es referia a la circular del Decret de 5 de setembre de 1838, en el text de la qual no s'hi feia constar que les providències dictades s'havien pres en acord amb la Junta Superior.¹³⁸⁷ Aquest no era un incident menor, ja que el responsable de publicar les disposicions era qui tenia la capacitat normativa i, per tant, era l'autoritat sobre el territori. El fet que la circular fos signada pel comandant general era vist com un intent de preponderància per part d'aquest en detriment de la Junta.

No era la primera vegada que passava quelcom semblant. En temps de la Reial Audiència, a finals del segle XVIII, ja hi havia hagut nombrosos incidents i queixes del Reial Acord. El motiu requeia en el fet que moltes providències dictades com a òrgan apareixien rubricades només el capità general, punt que transmetia una imatge errònia de qui controlava la governació de Catalunya. Podia semblar quelcom absurd perquè, en ambdós casos, el capità general o comandant general era el president de l'organisme governatiu. En realitat rere aquesta picabaralla s'hi amagava la disputa sobre la titularitat del poder entre comandant general vers la Junta Superior. Res sembla indicar que realment la Junta Superior assolís la seva cota de representació en aquests aspectes procedimentals, vist que el comte d'Espanya va seguir assolint una major presència a tots els aspectes públics de la Catalunya carlina. La situació només es va capgirar quan, l'agost de 1839, Carles Maria Isidre de Borbó va haver de marxar a corre-cuita del territori espanyol, perquè estava a punt de ser capturat pels isabelins, els quals s'havien apoderat de la zona nord just després del conveni de Bergara. Dos mesos després, el comte era destituït a través d'unes ordres que mai s'arribaren a publicar sota el procediment reglat, apareguent mort pocs dies després de la seva destitució.

¹³⁸⁶ AMS. Fons municipal. Capsa 177. Carpeta 1838, Circular del decret de 5 de setembre de 1838.

¹³⁸⁷ SANTIRSO (2005: 141).

Provisió d'Oficis

La provisió d'oficis no era una atribució centralitzada, sinó que cada administració podia proveir els oficis públics relatius a la seva jurisdicció. Així doncs, la Junta Superior tenia plenes competències per a tots aquells funcionaris que existien a les oficines de les seves dependències, organismes adjunts, escriptories reials, etc. Però, no podia actuar sota cap concepte pel que fa a les atribucions del personal de la Intendència o de l'Exèrcit Reial.

És difícil prendre notes fefaents sobre la provisió d'oficis públics en el territori carlí de Catalunya en temps de la Primera Guerra, atès que les fonts existents no són complertes i, a més, estan fortament disperses en arxius i documents de diversa índole.¹³⁸⁸ Per tant, s'ha optat per seguir una recomanació ja clàssica sobre la matèria: oferir un «amplio abanico de posibilidades y que no dé una versión, lo más amplia posible».¹³⁸⁹ D'aquesta manera és possible superar progressivament totes les dificultats. I és que l'Administració carlina, en tant que hereva de l'Antic Règim, comptava amb la mateixa problemàtica.

Es pot caure en l'error d'identificar com un mateix tot a l'Administració pública i el Govern. El rei generalment administra i governa. Per aquest motiu, les funcions administratives, executives, d'ordre superior i política es troben entremesclades.¹³⁹⁰ Per tant, en aquest context més propi de l'Antic Règim, les funcions de l'Administració i el seu personal queden força desdibuixades i, poden donar lloc a equívocs.

Després de la Guerra de la Independència, la situació econòmica de la monarquia no va prosperar i se succeïren diferents crisis que anaren debilitant la política interna i externa de Ferran VII. La situació va empitjorar notablement després del Trienni Liberal quan, si bé es va recuperar el govern absolut per al tron d'Espanya, no es va aconseguir tornar a adreçar i millorar la situació interna.¹³⁹¹ És en aquest context quan s'inicien les primeres mesures de millora de la hisenda de la monarquia amb Martín de Garay, qui seria destituït el 1818. Poc després, el seu lloc seria ocupat per Luís López Ballesteros, un dels seus més estrets col·laboradors i, si es vol, continuador del pla reformador que intentà engegar. Val a dir, però, que Luís López Ballesteros arribaria molt més enllà que Martín de Garay, encara que estava condemnat a fracassar a causa del context en què hauria de treballar.¹³⁹² El 15 de juny de 1823, Luís López Ballesteros va ser nomenat director general de Rendes i conseller del Ministeri d'Hisenda per voluntat de la Regència absolutista. Poc després, el 2 de desembre d'aquell mateix any, fou nomenat secretari d'hisenda, càrrec que ocupà fins l'1 d'octubre de 1832, superant totes les tensions internes de Palau en la convulsa Segona Restauració Ferrandina.¹³⁹³

¹³⁸⁸ Aquestes dificultats no només presents en el conjunt dels funcionaris carlins, sinó en el conjunt de l'Administració Pública. Vegeu CARRASCO (1975: 76-77).

¹³⁸⁹ Es tracta d'una recomanació generalista respecte al conjunt del cos de funcionaris de l'Estat al segle XIX, encara que és plenament aplicable a l'estudi del buròcrates carlins. Vegeu CARRASCO (1975: 71-120).

¹³⁹⁰ CARRASCO (1975: 147).

¹³⁹¹ Per a una panoràmica sobre la constant crisi de la monarquia, s'ha consultat FONTANA, J. (2005). *La quiebra de la monarquía absoluta*. Barcelona: RBA.

¹³⁹² FONTANA (2005: 394-398).

¹³⁹³ Una primera biografia sobre Luís López Ballesteros es troba a GIL NOVALES (2010: 1743-1744); per a una aproximació biogràfica vegeu RIVAS SANTIAGO, N. [1945]. *Luis López Ballesteros, gran ministro de Fernando VII, páginas inéditas de la historia contemporánea de España*. Madrid: Mediterráneo; SUÁREZ VERDAGUER, F. (1970). *López Ballesteros y la Hacienda entre 1823-1833*. Pamplona: Eunsa (5 vols.). D'aquest darrer estudi, s'ha afirmat que es tractava d'una «obra infinitamente superior a la que el mismo

Una de les seves preocupacions va ser la professionalització del cos de funcionaris, és a dir, la provisió de personal adequat i format per als oficis públics. El 19 de juliol (sic?) de 1825, va fer publicar una Reial ordre per la qual es constituïa una primera normativa sobre empleats de la Reial Hisenda. Poc temps després, amb data de 7 de febrer de 1827, es dictava una altra Reial ordre completant l'anterior.¹³⁹⁴ Poc a poc, s'estén l'aplicació de les reials ordres i el perfil del personal de la Reial Hisenda és més professional i s'estandarditza el procediment de selecció, els requisits i els requeriments per a tots els candidats i, a més, el resultat que s'espera dels mateixos. Ara bé, com es va demostrar, aquesta era només una part de la solució ja que, malgrat el personal públic era cada vegada millor format i especialitzat, la crisi no es va solucionar.

A Catalunya, fins el mes de setembre de 1835 no es van inscriure molts funcionaris a l'Administració pública carlina. A partir d'aleshores, amb la formació de la primera Junta Superior carlina van començar a aparèixer uns pocs noms de referència d'antics empleats de la Hisenda de Ferran VII. Una realitat no molt diferent del Maestrat, on fins l'octubre d'aquest mateix any els carlins no van establir les primeres oficines amb el personal especialitzat.¹³⁹⁵ En les mateixes unitats de combatents, rarament els comissaris de guerra tenien formació legal i tampoc sabien escriure i llegir.¹³⁹⁶ El problema estava en el fet que, si es volien constituir formalment com a companyia, batalló o guerrilla segons el reglament de torn, calia destinar personal a cada una de les funcions orgàniques internes.

En un primer moment, la Junta tenia competències relatives a la Hisenda civil i reial però no comptava amb els recursos humans adequats per poder atendre a totes les necessitats ni gestionar la complexitat que suposava. Tal vegada, per això, des de la Cort de Don Carlos, en diferents períodes de 1835 a 1837, es van destinar alts funcionaris a activar i treballar per a l'Administració civil i militar carlina a Catalunya. La província catalana no semblava aleshores un destí gaire preuat per a molts dels que es van presentar als carlins. Alguns dels seleccionats van sol·licitar la renúncia del càrrec, o directament no es van presentar a destí. Per citar alguns d'ells, es pot fer referència a Pascual Ángel Álvarez, qui en començar el 1836 apareix com a segon oficial interí de la intervenció militar a Catalunya i l'agost d'aquell mateix any va ser canviat de destí a l'exèrcit d'operacions del nord.¹³⁹⁷

Carlos Luís Contador també va ser destinat a Catalunya als inicis de 1836, però de seguida va demanar la renúncia del càrrec, la qual va ser acceptada el 9 de febrer del mateix any.¹³⁹⁸ José Antonio Landeras figura a la relació d'oficials que havien de ser enviats a Catalunya el 1836. Landeras havia de ser a Catalunya en qualitat d'interventor, però el seu nomenament no va ser aprovat directament.¹³⁹⁹ Carlos Pereira també va ser

autor dedicó a Garay y que contiene mucho material nuevo e interesante acerca del período 1823-1833» [FONTANA (2005: 394 nota 1)].

¹³⁹⁴ CARRASCO (1975: 217). No s'ha pogut localitzar cap Reial ordre relativa a empleats d'aquesta data. Sembla existir un lapsus ja que, en realitat, el 19 d'agost de 1825 es va resoldre una Reial ordre «estableciendo reglas y circunstancias que se han de observar y exigir de los empleados destinos de real Hacienda», vegeu *Colección de Reales decretos y ordenes pertenecientes á la Real Hacienda, desde el 1.º de enero de 1825 hasta fin de de dicho año* (1827). Madrid: Imprenta Real, p. 247-254. Es pot consultar la Reial ordre de 7 de febrer de 1827 a *Gaceta de Madrid* (Madrid, 17 de febrero de 1827), núm. 21, p. 81-82.

¹³⁹⁵ CARIDAD (2013: 348).

¹³⁹⁶ El mateix intendent carlí es lamentava de la majoria de comissaris de guerra d'aquest primers anys. Sols en salvava dos, els quals eren de Reial nomenament. Vegeu LABANDERO (1847: 146).

¹³⁹⁷ RAMOS (2016: 131).

¹³⁹⁸ RAMOS (2016: 144).

¹³⁹⁹ RAMOS (2016: 167).

nomenat per a formar part del bàndol carlí a Catalunya com a oficial de l'oficina d'Ordenació de l'Exèrcit. Però l'abril de 1836 reclamen la seva presència a la Intendència General de Valors i Distribució. Finalment, per Reial ordre de 8 de juliol del mateix 1836, passa a ocupar una plaça a la Secretaria de la Intendència de l'Exèrcit del Nord.¹⁴⁰⁰ Bernardo de Arbizu va romandre més temps a Catalunya, vist que el gener de 1836 se'l va nomenar visitador interí de rendes de propis a Catalunya, i fins el 1839 no va passar a ocupar una plaça a la Secretaria d'Hisenda al Nord.¹⁴⁰¹ Per Reial ordre de gener de 1836, Felipe Tristan de Urizar va ser nomenat oficial interí de l'Administració de totes les rendes del Principat de Catalunya, tot i que l'agost del mateix any va canviar de destí, ocupant el càrrec d'oficial de la Secretaria de la Intendència al Nord.¹⁴⁰² Juan Miguel Rementería també formava part de la llista d'oficials destinats a Catalunya, però sembla que mai hi arribà a anar.¹⁴⁰³

Els canvis que van tenir lloc l'agost de 1836 tal vegada responguessin a una segona temptativa d'enviar alts funcionaris a Catalunya. Aquests funcionaris hi havien d'entrar juntament amb Rafael Maroto, el nou comandant general i Pedro Alcántara Díaz de Labandero, el nou intendent de Catalunya. Maroto va rebre l'ordre de posar-se al capdavant de les unitats carlines de Catalunya i, a més, organitzar l'Administració civil i militar. Per això, dues setmanes després de la seva entrada al Principat català, van arribar «le baron d'Ortaffa, l'intendant civil Labandero et un grand nombre d'autres personnages de distinction, qui, comme nous l'avons dit, sont destinés à occuper les principaux emplois de la nouvelle organisation de la principauté».¹⁴⁰⁴ Tanmateix, aquesta organització va quedar novament truncada perquè pocs dies després, tots ells tornaven a traspasar la frontera per abandonar Catalunya. Entre aquests funcionaris hi havia Gregorio Carpintier, Tomás Casañas, Raimundo Fernando Pedró, Miguel Miquel, José Auget i Antonio Torres.

El juny de 1837, la Cort carlina, que aleshores es trobava portant a terme l'Expedició Reial, nomenà Gaspar Díaz de Labandero com a nou intendent civil i militar del Principat de Catalunya, les gestions d'aquest toparen frontalment amb la Junta. L'intendent s'estrenà en el seu càrrec cercant personal especialitzat que comptés amb les màximes garanties possibles, tot preferint «á los hijos del pais, y con particularidad á los que tienen mas íntimas relaciones con la Junta, antes que á los que lo fuesen».¹⁴⁰⁵ A partir d'aquell moment, els antics alts càrrecs de l'Administració catalana en temps de Ferran VII es van presentar als carlins de forma voluntària o havent estat requerits.

Un altre nomenament va ser el de Manuel Iñiguez, qui va passar a ser el tresorer de la província catalana.¹⁴⁰⁶ Joan Oliveros (sic?) i Tomàs Casañas, antics empleats de la Hisenda catalana van passar a servir la Intendència carlina.¹⁴⁰⁷ Alguns d'aquests empleats van romandre entre els isabelins durant els primers mesos. La trajectòria de cada un d'ells és diferent i particular. Fins i tot, la seva posició i comportament no semblava tenir cap relació amb les posicions reialistes dels carlins doncs passaven por addictes a la causa d'Isabel II. Això mateix va succeir amb Baltasar Tapias, empleat de

¹⁴⁰⁰ RAMOS (2016: 185).

¹⁴⁰¹ RAMOS (2016: 133).

¹⁴⁰² RAMOS (2016: 198).

¹⁴⁰³ RAMOS (2016: 188).

¹⁴⁰⁴ *Gazette de France* (París, 22 de setembre de 1836), s/n, p. 1.

¹⁴⁰⁵ LABANDERO (1847: 149).

¹⁴⁰⁶ RAMOS (2016: 164).

¹⁴⁰⁷ LABANDERO (1847: 148-149).

l'Administració militar de Barcelona. Des de 1809 exercia de contralor¹⁴⁰⁸ d'hospitals. Posteriorment va ser habilitat com a comissari de guerra va passar a ser, temps després, oficial primer.¹⁴⁰⁹

El 25 d'agost de 1835, des de Barcelona, s'afirmava que després de vint-i-set anys de servei, Tapias «demuestra ser afecto á la justa causa [isabelina]; desempeña su deber: es integro y de buena conducta».¹⁴¹⁰ Però, després, va passar a servir l'Administració carlina de Catalunya marxant a l'exili el 1840.¹⁴¹¹ Si més no, la majoria d'aquests empleats corresponien a l'Administració de la Intendència o de la Comandància General i, per tant, formarien part d'un altre epígraf, però són una mostra representativa.

S'ha de tenir en compte un aspecte no menys important per comprendre el dualisme entre l'Administració civil i la militar. I és que el sistema comptable de l'Administració militar era molt més acurat i ajustat que el civil. Per aquesta raó, el control sobre tots els recursos era més òptim. No en va, anys després, l'Administració civil va adoptar el sistema militar de la doble partida en els comptes institucionals i de l'Estat.¹⁴¹²

Respecte als empleats de la Junta Superior de Catalunya, no es tenen clares evidències del procediment de selecció dels mateixos. Tot sembla indicar que es practicava el nepotisme més enllà de la formació personal, l'experiència laboral o els mèrits al·legats. Cal considerar que eren molts organismes els que depenien de la Junta Superior. Tots aquests organismes s'havien de nodrir de personal per tal d'assegurar el seu funcionament.

Després de l'ocupació carlina de Solsona, per al·ludir un cas concret, alguns membres designats a l'Ajuntament van sol·licitar la baixa per raó de parentiu amb diferents membres del mateix Consistori. Però, la Junta Superior va procurar fer cas omís i assegurar la constitució de l'Ajuntament. A fi d'incentivar la participació se'ls invità a que «hicieramos la distribucion de cargos, y destinos, y nombrasemos á nuestra satisfaccion el nombramiento de nuestros empleados».¹⁴¹³ El problema s'estenia a totes les Juntes carlines del moment i és que «cada junta tenia un monton de empleados que no servian, ni hacian maldita la cosa; però como éstos éran amigos, parientes y panyaguados de los mismo Señores Vocales de todos ellos, habían de mantenerse y á mas de su buen sueldo, habian de comerse los frutos que se recaudaban de los bienes de los liberales».¹⁴¹⁴ En definitiva, les «oficinas y empleados que era muchisimos».¹⁴¹⁵ La queixa era notable. La projecció social que mostraven de les autoritats era molt desdibuixada, en donava compte l'afirmació de Ceriola: «Los Señores Vocales no hay que decir que tenian que comer buena sopa, y los mas bueno que se podía encontrar, así éra, que el ramo de recaudacion y administracion gravó la causa, ó intereses de Carlos, con un noventa y nueve por ciento». Segons aquest testimoni, l'exèrcit no comptava amb tots els recursos que hagués pogut disposar, «mientras la grande multitud de

¹⁴⁰⁸ En el cos d'artilleria i en els hospitals de l'exèrcit era el que portava la «cuenta y razón» dels cabals i efectes.

¹⁴⁰⁹ RAMOS (2016: 194).

¹⁴¹⁰ AGDB. Fons Diputació de Barcelona. Lligall 797, Lista nominal de los empleados dependientes de la Ordenación militar de Cataluña.

¹⁴¹¹ RAMOS (2016: 194).

¹⁴¹² Per a més detalls sobre el sistema comptable vegeu CORPAS ROJO, F. J. (2005). *Contabilidad Militar. La evolución de los Sistema de Información Económica en el Ejército Español*. Madrid: Ministerio de Defensa.

¹⁴¹³ ADS. Fons carlisme. 3.4. Memòries de Josep Soler Ceriola, fol. 100 r.

¹⁴¹⁴ ADS. Fons carlisme. 3.4. Memòries de Josep Soler Ceriola, fol. 106 v.

¹⁴¹⁵ ADS. Fons carlisme. 3.4. Memòries de Josep Soler Ceriola, fol. 94 r.

empleados de las juntas, sé lo pasaban tan bien, y descansando en la mas poltrona y olgazana vida».¹⁴¹⁶

Amb les dades de que es disposen, resulta impossible afirmar amb rotunditat la quantitat de personal públic que hi havia a la Catalunya carlina. Amb tot, existeixen nombrosos indicis per afirmar que, arran de la caiguda de Berga a mans d'Urbiztondo, l'arribada de Labandero i l'organització posterior, la demanda d'oficis públics va ser major que les possibilitats reals:

«La multitud de empleados y pretendientes, siguiendo á D[on] Cárlos en sus residencias, ó permaneciendo pasivos en los pueblos, sacando raciones, ocupando alojamientos, y ostentando tal vez un lujo y unas costumbres no tan sencillas como las del país, empezó á incomodar al ejército y á los pueblos».¹⁴¹⁷

La crítica era extensible a tots els territoris dominats pels carlins. Va caldre que el 26 de maig de 1836 es dictés una Reial ordre sobre el procediment que calia fer davant l'excedent de funcionaris que hi havia entre els carlins.¹⁴¹⁸ Tot i així, l'excés de personal va ser una constant al llarg de tota la guerra, fins i tot a la zona nord d'Espanya dominada pels carlins. En una Reial ordre de 10 d'abril de 1839, es constata el contrariatament de Carles Maria Isidre de Borbó en observar el nombre excessiu de personal en el ram de les provisions. Les mesures que es van intentar prendre des del Ministeri carlí d'Hisenda es van mostrar sempre ineficaces. De fet, seguien existint masses persones al càrrec de l'erari públic. Tant era així que el 14 d'abril de 1839 es va haver de suprimir el cos administratiu de l'Exèrcit per abusos en els augments de sou del personal d'oficines.¹⁴¹⁹

Notaries

Si per un cantó hi havia els oficials públics que desenvolupaven determinades tasques a l'Administració pública, l'autèntica figura que atorgava legalitat a qualsevol acte administratiu era el notari, l'escrivà.¹⁴²⁰ Un notari era la única persona que estava autoritzada a fer constar per escrit amb caràcter públic i autèntic (legal) tots els assumptes públics i privats de les institucions o dels particulars que hi acudissin. Que un notari fos «persona autoritzada» significava que gaudia d'un privilegi –privatiu del seu càrrec– pel qual es conferia plena fe i validesa jurídica a les escriptures o instruments públics que firmava i signava.¹⁴²¹ Per tant, cap persona –militar, eclesiàstic o civil– podia donar fe i validesa legal sobre cap document, instrument o negoci¹⁴²², llevat del Rei o dels notaris.¹⁴²³ Sense la firma i rúbrica del notari, el document podia ser impugnat i no comptar amb validesa legal. Tampoc els jutges tenien la potestat de

¹⁴¹⁶ ADS. Fons carlisme. 3.4. Memòries de Josep Soler Ceriola, fol. 107

¹⁴¹⁷ LASSALA (1841: 22).

¹⁴¹⁸ *Gaceta Oficial* (Oñate, 27 de maig de 1836), núm. suplement, p. 335-336.

¹⁴¹⁹ ALBI (2017: 50-51)

¹⁴²⁰ A Catalunya era costum anomenar notari a tot scrivà, mentre que a la resta de regnes de la monarquia s'entenia per notari tot scrivà que actués en negocis [escriptures] eclesiàstics i, per scrivà, el que s'ocupava dels negocis civils, ja fossin administratius, judicials o entre privats (QUINTANA, 2016: 30-31).

¹⁴²¹ GIBERT, V. (1828). *Teórica del arte de la notaria, ó, manual de escribanos*. Barcelona: Impremta de J. Mayol, p. 6-7.

¹⁴²² Per «negocis» s'han d'entendre tots aquells escrits que el notari escripturava, els quals establien obligació, com ara contractes, pactes, últimes voluntats o actes judicials (GIBERT, 1828: 7; QUINTANA, 2016: 32).

¹⁴²³ SÁNCHEZ, J. J. (1794). *Nobleza, privilegios y prerrogativas del oficio publico de escribano*. València: Hermanos Orga, tom 1, p. 8.

verificació o autoritat sobre els actes, contractes o diligències judicials. Sense els notaris, els jutges no tenien cap autoritat, ja que no podien per si sols atorgar validesa legal a les seves ordres, providències o sentències.¹⁴²⁴ Així doncs, el notari era «una persona pública de la mayor escepcion y confianza, que asi en justicia, derecho ley y juicio, como extra, se le da y debe dar á todo lo que autoriza y actúa como tal entre fe».¹⁴²⁵ La importància de l'acte escrit requeria en què els notaris s'ocupaven d'escripturar-los segons l'ordre corresponent i d'acord amb les parts implicades. El fet de considerar públic l'escrit es devia a l'autoritat legal i jurídica del notari, qui tenia la potestat de convertir-lo en públic i fidedigne. Aquest instrument era valorat com a autèntic perquè s'estenia conforme a les normes notariales i ajustant-se a les lleis.¹⁴²⁶

D'aquesta manera, si qualsevol acte administratiu, ja fos civil o militar, havia de tenir la firma i rúbrica del notari, calia assegurar la presència d'aquests a totes les institucions que es volguessin aixecar o implantar. Sense la seva firma i rúbrica qualsevol acte que s'intentés aplicar podria ser recorregut o impugnat davant de tribunal essent considerat il·legal i, per tant, sense obligació a compliment. Aquesta presència fonamental a les institucions era característica de l'Antic Règim i, fins i tot, en els primers anys del regnat d'Isabel II.

Fins a la promulgació de la llei general del notariat de 1862, no es va impulsar el trencament amb el règim antic. Dins l'Administració civil d'aquests anys, ja sigui la isabelina com la carlina –ambdues hereves de la realitat ferrandina anterior–, els notaris eren presents en els àmbits local i superior. A tall d'exemple, en els mateixos ajuntaments, el notari municipal exercia les funcions de secretari. Unes atribucions molt semblants tenien els secretaris d'institucions, com ara el de la Junta Superior. Una mostra d'això són les actes de la Junta Superior, les quals, per a tenir En cas contrari, no podien ser contemplades com a vàlides. Les comptadores d'hipoteques, doble registre de les transaccions econòmiques escripturades, també estaven regides per notari. Així mateix, els jutjats precisaven notaris, perquè eren els únics que podien escriure els expedients, estendre les providències –al dictat dels jutges.¹⁴²⁷

No hi ha masses estudis per determinar quina va ser l'afluència de notaris al carlisme al llarg de la guerra. En el cas de Catalunya, tot sembla indicar que l'autèntica afluència va tenir lloc el 1837, si bé el degoteig constant del traspassament de personal ja tingué lloc des dels primers dies de la guerra. A les províncies carlines del nord peninsular, sembla que la situació no va ser excessivament diferent.

A inics de 1836, la necessitat de notaris dins el bàndol carlí era urgent, ja que no cobrien totes les necessitats amb el personal que disposaven. Per aquest motiu, el 12 d'abril de 1836, es va dictar una Reial ordre que permetia l'ús de notaris de fora la demarcació, amb la qual es pretenien solucionar els problemes derivats del dèficit dels mateixos.¹⁴²⁸ La presència de notaris dins l'Administració pública carlina va ser important en la mateixa proporció tant a les províncies carlines del nord, Catalunya, com al Maestrat. En aquest darrer punt, hi havia tribunals, comptadores d'hipoteques, ajuntaments i altres institucions que requerien *fe pública* per als seus documents.¹⁴²⁹

¹⁴²⁴ SÁNCHEZ (1794: tom 1, 9).

¹⁴²⁵ ALVARADO (1830: 3).

¹⁴²⁶ Per a una panoràmica sobre l'ofici de notari a la fi de l'Antic Règim i en temps de la Primera Guerra Carlina, vegeu QUINTANA (2016: 29-38).

¹⁴²⁷ Per a més detalls sobre els fonaments jurídics de l'actuació dels notaris en aquestes institucions, vegeu QUINTANA (2016: 57-64).

¹⁴²⁸ Es pot consultar el text sencer de la Reial ordre a la *Gaceta Oficial* (Oñate, 19 d'abril de 1836), núm. 51, p. 261.

¹⁴²⁹ RÚJULA (1998: 296); CARIDAD (2013: 348-355).

A Catalunya, molts notaris van optar per l'exercici de les armes i van entrar a formar part de les unitats de combatents. Quan les poblacions eren ocupades pels carlins, no tots els notaris de les localitats es quedaven a formar-ne part. Amb el pas dels anys, la nòmina de notaris entre els carlins va anar creixent. Amb tot, els notaris que es presentaven en poblacions dominades pels carlins, per a poder treballar-hi, havien de sol·licitar el permís d'exercici i el punt de destí a la Junta Superior. Aquest va ser el cas de Joan Baptista Palou, notaris de Pons amb residència a Capellades i que havia abandonat la població amb anterioritat. El 1838, després d'esperar el corresponent permís, obria el protocol de les escriptures de la següent manera:

«En nom de la Santissima Trinitat Pare fill y Esperit Sant y de la Ymaculada Verge Maria, Mare Sua, S[enyo]ra y advocada nostra, y al Gloriós Sant Joan Bapt[ist]a mon Patró, Manuel [sic] trentaysis de las Es[criptu]ras Publicas dono fe han passat debant de mi Joan Bapt[ist]a Palou y Marqués Not[ari] Pub[lic] y R[eia]l ab residencia concedida en la Vila de Berga El p[rese]nt trobat en la de Sanahuja en est any de mil vuyt cents trenta y vuit. Y per ser aixis ho signo y firmo en dita de Sanahuja als vint y sinch Mars del sobredit any.»¹⁴³⁰

Economia i hisenda

El control dels recursos econòmics d'un territori suposava la capacitat de recaptació dels impostos i exaccions (o arribis), i la gestió dels mateixos a fi de sufragar les necessitats de la comunitat i, especialment, de les estructures administratives que sustentaven l'Estat, la monarquia. El control dels recursos també implicava la gestió del patrimoni reial, la qual generava uns drets econòmics com a béns propis que eren. Això permetia la recepció de la compensació econòmica per l'ús de determinats béns immobles i, al mateix temps, l'arrendament dels drets d'explotació de determinades figures públiques com ara els forns, les carnisseries, etc.

En temps de la Guerra de la Independència, les Junes Superiors provincials tenien potestat sobre la recaptació i la imposició de determinats arbitris. Les necessitats imperioses del moment reclamaven el menor destorb institucional, sempre i quan hi hagués un correcte repartiment de recursos que permetés sufragar totes les despeses. No en va, en els primers anys de la guerra carlina, les unitats de combatents s'autoerigien amb potestat per recaptar diners i poder pagar la soldada i, a més, imposar el servei de bagatges (logística) per al manteniment de les mateixes. Els testimonis documentals així ho acrediten. De fet, no s'ha localitzat cap rebut, carta i ofici dirigit als municipis en què es mostri que actuen en nom d'algun organisme superior de caràcter administratiu, civil. Per contra, bona part dels membres que apareixen en documents carlins, que daten de l'octubre de 1833 al setembre de 1835 aproximadament, reflecteixen una organització militar i, en cap cas, civil.¹⁴³¹

Les notícies documentades que es tenen en aquests primers anys són força irregulars i, en certa mesura, contradictòries. Segons algunes fonts isabelines, de 1833 a 1835 les unitats carlines estaven molt equipades i poc remunerades. La profusió de pagaments en moneda o espècies que es realitzaven des dels municipis i, també, algunes notícies

¹⁴³⁰ ACAN. Fons Notarial. Protocol de Joan Baptista Palou i Marqués de 1838, fol.1.

¹⁴³¹ Aquesta organització militar carlina va ser canviant al llarg dels primers anys de la guerra. I és que les desfetes militars, les captures de determinats cabdills i les mesures de repressió governamental tot sovint van obligar a canviar l'orgànica militar.

publicades per la premsa i comunicats isabelins informen del contrari.¹⁴³² Igualment, el setembre de 1835, segons informes de la Intendència isabelina «los facciosos aprovechan los productos de los diezmos con lo cual en gran parte se mantienen, y fomentan».¹⁴³³ De ser certa l'afirmació, resultaria que en aquests primers anys els carlins no necessitaven una logística desmesurada per a mantenir-se o, per contra, ingressaven tanta quantitat de diners per mitjà dels delmes que no requerien masses ingressos més.

A la segona meitat de 1835, tot sembla indicar que la primera Junta Superior carlina també va gaudir de plenes facultats en els recursos econòmics. No ens ha d'extranyar si tenim en compte que, fins el setembre de 1836, no va arribar el primer intendent, nomenat formalment des de la Cort carlina. Amb tot, amb prou feines va ocupar el càrrec més de quinze dies. Per tal de donar continuïtat, calia que la Junta Superior carlina de Catalunya se servís de les atribucions conferides. A la instrucció adjunta a la Reial ordre de 2 de juny de 1836, per la qual es va resoldre la creació d'una nova Junta Superior, hi havia un article sobre la concessió a la Junta Superior de la potestat sobre els recursos econòmics de Catalunya. Aquest article va ser reconstruït per Josep Maria Mundet. Malgrat pot resultar que no és textual respecte a l'original, dóna una idea bastant exacta de la seva intenció.¹⁴³⁴ Ara bé, tot sembla indicar que quan es va redactar i aprovar la instrucció de 2 de juny de 1836, hi va haver algun tipus de confusió. En la mateixa Reial ordre es declarava que Pedro Alcántara Díaz de Labandero seria el nou intendent de Catalunya. Crida l'atenció que la instrucció permetés l'exercici d'unes funcions que en teoria pertocaven a l'intendent, assegurant així un conflicte de competències. No resulta menys cert que la temptativa d'aquest primer intendent va ser pràcticament nula. Un cop publicada la Reial ordre citada, va caldre esperar un any, el juny de 1837, per a que el rei designés un nou intendent civil i militar per al Principat català. No s'han localitzat protestes de la Junta Superior carlina de resultes del nomenament del nou intendent. Segurament el context d'eufòria amb motiu de l'entrada del rei a Catalunya, la seva presència a Solsona i la imatge d'una victòria immediata van neutralitzar les queixes. Era un moment d'ascendència política i calia facilitar els possibles tractes. Això no treu que el nou intendent tingués nombroses traves per a l'aplicació de les normes regulars.

Alguns caps de partida no van voler deixar de cobrar contribucions, raó per la qual la Intendència va haver d'intervenir utilitzant diferents mitjans de pressió per a persuadir-los a abandonar aquella activitat que no els competia. La Junta Superior havia establert alguns arbitris. A més, corria amb l'administració dels béns en segrest dels desafectes i tenia encarregades la recaptació d'uns i altres a les Juntes corregimentals, la major part de les quals es componien d'eclesiàstics i particulars. Quan Labandero va arribar, intentà transformar aquestes recaptacions en tresoreries. L'intent va durar poc, atès que la major part eren gent sense formació específica i no se'ls podia dirigir «reconvenciones» per les faltes d'un servei que no coneixien, o sigui no estaven

¹⁴³² Es pot prendre com a exemple el poble de Peramea en el qual es poden documentar els pagaments des del 12 de febrer de 1835 fins al 27 desembre del mateix any. SÁNCHEZ (2012 : 122-125).

¹⁴³³ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 6 d'octubre de 1835), núm. 146, p. 618.

¹⁴³⁴ «La Junta Superior queda autorizada para imponer contribuciones, invitar a donativos voluntarios, y estipular para hacer frente a necesidades perentorias anticipaciones pecuniarias con un interés moderado. Podrá también exigir empréstitos forzosos y sin interés de los vecinos del país comprometidos con la revolución o conocidos por su desafeción al Rey, y secuestrar sus bienes y utilizar sus productos si por su fuga o crímenes lo mereciesen, mas formando los expedientes debidos y procediendo con legalidad, discreción y prudencia sin injusticias ni arbitrariedades», text de l'article 14 (no és textual) del reglament reconstruït de la Reial Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, citat a MUNDET (1990: 143 nota 6).

realment capacitats per desenvolupar-lo. Les oficines centrals de la Intendència es queixaven moltes vegades dels problemes que generaven les Junes Corregimentals a causa del retard i les irregularitats en el procediment que patien aquestes tresorereries ineficients.¹⁴³⁵ No en va, en la mesura del possible, bona part dels esforços es van dirigir a la substitució de tot el personal *antic* per gent preparada amb coneixement de causa.

Al començament de 1836, les perspectives del carlisme deuriem ser més optimistes, ja que es van dedicar esforços a seguir avançant, centrant l'atenció en aspectes normatius. El 6 de gener de 1836, des de la Cort carlina, es va elaborar una instrucció provisional que regulava la direcció, administració, recaptació i compte de la Reial Hisenda entre els carlins per a Catalunya. La proposta va rebre un ràpid reconeixement, atès que cinc dies després rebia la Reial aprovació a Oñate.¹⁴³⁶ Si bé se servien de la normativa dels darrers anys del regnat de Ferran VII, hi havia una especial presència de la Reial instrucció de 3 de juliol de 1824, a la qual hi remetien en alguns dels aspectes més fonamentals.¹⁴³⁷ Aquesta instrucció provisional elaborada *ex professo* per als carlins de Catalunya era un assaig, una simplificació de la instrucció de 1824. Val a dir que això no resta importància a la organització bàsica, però fonamental, que s'hi reflecteix. La qual permetia igualment assolir plenament els objectius marcats.

S'estableixen quines són les oficines que hi ha d'haver, el personal que s'ha de dedicar a cada una d'elles, les funcions corresponents a cada funcionari, els impostos i arbitris que es recaptaran i el sistema comptable amb què fiscalitzaran tots els ingressos i sortides. La instrucció provisional resulta molt interessant en tant que ofereix una orgànica detallada de com es van concebre les oficines i atribucions de la Intendència. Es preveien les oficines de l'intendent, de la Comptadoria General de la Província, de l'Administració general, de la Tresoreria General de la Província, de l'Alcaid, del Jutjat de la Intendència, de la Comptadoria de Propis i, a més, les que servien per al control directe sobre el Resguard. I, en caràcter subaltern, també hi havia les oficines de la Intendència de cada partit (o districte), així com de les intervencions i administracions subalternes de les Duanes. La Intendència també controlava les «Tercenas» i Estancs, és a dir, els punts on es venia el tabac al per major i els productes estancats.¹⁴³⁸

Considerant la curta estada de Pedro Alcántara Díaz de Labandero a la Intendència, encara no es compte amb prou documentació per corroborar que tot aquest entramat burocràtic arribés realment a tenir efectivitat a Catalunya. Fou, sobretot, arran de l'arribada de l'intendent que es va imposar progressivament una normalització de l'Administració civil. A partir d'aquell moment, es va oficialitzar el procediment de recaptació i es van especificar les figures impositives que estaven autoritzades: les institucions públiques. Poc a poc, el nou intendent fou la persona que posà en marxa tota l'estructura recollida en la instrucció de gener de 1836, anteriorment citada.

Al mateix temps, a imatge de la pràctica habitual prèvia a la guerra, els municipis també van ser autoritzats a realitzar contribucions. La Intendència s'encarregà de recordar que, pel que fa a les contribucions, seguia vigent la Reial instrucció de 6 de juliol de 1828.¹⁴³⁹ Malgrat tot, els xocs entre administracions van persistir. A més, hi

¹⁴³⁵ LABANDERO (1847: 21).

¹⁴³⁶ RAMOS (2016: 65).

¹⁴³⁷ Es pot consultar el text sencer a SUÁREZ (1970: vol. 2, 254-330).

¹⁴³⁸ El text sencer de la instrucció de gener de 1836 es pot consultar a RAMOS (2016: 249-258).

¹⁴³⁹ AEV. Fons parroquial de Santa Maria d'Oló. Administració del terme civil de Santa Maria d'Oló, Llibre del Consell 1776-1840, fol. 86. Es pot consultar el text sencer de la Reial instrucció de 6 de juliol de 1828 a NIEVA, J. M. DE (1829). *Decretos del Rey Nuestro Señor don Fernando VII, y Reales ordenes, Resoluciones y Reglamentos generales expedidos por las Secretarias del Despacho Universal y Consejos de S[u] M[ajestad] desde 1º de enero hasta fin de diciembre de 1828*. Madrid: Imprenta Real, p. 233-248.

havia un problema afegit. L'ordenament vigent estipulava que les autoritats territorials eren, en primera instància, els corregiments. D'altra banda, els alcaldes majors actuaven com a tinents de corregidor. Emperò, no s'ha localitzat l'existència del càrrec de corregidor entre els carlins, mentre que sí el d'alcaldes majors. D'acord amb les atribucions d'aquests últims, sembla que alguns d'ells van interrogar els municipis respecte als arrendaments de propis i altres fonts d'ingressos. Aquestes ingerències van ocasionar algunes disputes institucionals que van requerir ser tractades a través de la Junta Superior. El 9 de febrer de 1839, es posaven de manifest les extralimitacions d'alguns d'aquests alcaldes majors.¹⁴⁴⁰ Pocs dies després, en sessió de 25 de febrer, Joan Minoves, alcalde major del districte de Manresa amb seu a Berga, comunicava a la Junta Superior que la seva intenció no era immiscir-se en les facultats de l'intendent. Tal i com afirmava, les disposicions recollides en el Reglament general de Propis de 17 d'octubre de 1828 –vigent entre els carlins des de l'arribada de Labandero– eren taxatives i ell no creia realitzar cap invasió de competències. Minoves mostrava el seu malestar per les comunicacions rebudes per part de la Intendència, en les quals es queixaven que entrés i increpés en els assumptes dels demés. El ple de la Junta Superior va resoldre conforme a les normes bo i recordant a Minoves que no tenia el caràcter de corregidor i, per tant, no disposava de la potestat per inquirir sobre determinats assumptes.¹⁴⁴¹

Aquestes iniciatives es van veure truncades a la primavera de 1840, quan Gaspar Díaz de Labandero finalment va abandonar Catalunya. Aleshores, es va crear una Comissió de la Reial Hisenda, composta pels següents membres de la Junta Superior: Narcís Ferrer, Ignasi Andreu Sans i Bartomeu Torradella. Aquesta comissió es va crear a l'empara de la Junta Superior, la qual podria tornar a controlar tots els moviments econòmics de la Catalunya carlina. Sobre el paper, es va decidir mantenir l'organització de les oficines de la Intendència, vist que havia donat bon resultat. Però el cert és que es va produir una forta reorganització interna.

Des de la mort del comte d'Espanya, a Berga i molts indrets del territori carlí es van succeir nombrosos incidents amb oficials públics que no eren naturals de Catalunya. Era ben bé com si tornés a estar vigent el dret d'estrangeria, derogat en temps del Decret de Nova Planta. Al cafè de Berga s'havien pronunciat nombrosos discursos contra els funcionaris castellans.¹⁴⁴² Si bé, aquest sentiment s'havia pronunciat des de novembre de 1839, el cert és que els mateixos voluntaris europeus que van lluitar entre els carlins catalans van comprovar la vigència d'aquest sentiment. El mateix Lichnowsky deixava escrit que «por nuestra condición de extranjeros [a Catalunya] (entre ellos se cuenta los españoles que no son catalanes)» eren tractats diferent en alguns aspectes consuetudinaris. Explicava el cas de l'ús del porró, un element idiosincràtic al qual els catalans de l'època atorgaven molt de valor. Els desprecis i burles que professaven als soldats foranis que no bevien correctament amb el porró, havia «sido causa [en] algunas veces de pendencias graves con los vascos y navarros».¹⁴⁴³ Quan l'escorta que havia acompanyat el comte d'Espanya després de la seva destitució va retornar a Berga, Julián López de Sagredo, comissari de guerra dels carlins, informà a Labandero de l'actitud desafiant que aquests mostraven, els quals «se presentaban con la mayor desfachatez casi insultando á los castellanos».¹⁴⁴⁴ Poc després, s'anunciaria la destitució de l'intendent i es reemplaçaria tota la plana major que havia servit al comte d'Espanya. En

¹⁴⁴⁰ SANTIRSO (2005: 153-156).

¹⁴⁴¹ SANTIRSO (2005: 162-164).

¹⁴⁴² LABANDERO (1847: 100; 116; 119-121).

¹⁴⁴³ LICHNOWSKY (1942: 249).

¹⁴⁴⁴ LABANDERO (1847: 97).

definitiva, aquesta situació va ser aprofitada per a la Comissió de la Reial Hisenda per a ostentar un nou càrrec, cobrar a l'efecte i, al mateix temps, controlar totes les finances de la hisenda civil, militar i reial de la Catalunya carlina.

Els sistemes de recaptació carlins van evolucionar al llarg de la guerra. En un primer moment, tal i com s'expressava en una comunicat del capità general dels isabelins, els carlins «procuran por cuantos medios estan á su alcande engrosar sus filas, y recaudar caudales con que sostenerlas. A este efecto se dirigen á los ayuntamientos de los pueblos, pasándoles circulares amenazadoras para que les entreguen y remitan los fondos públicos, sea procedentes de corporaciones, sea de las contribuciones reales, exigiendo ademas una parte del catastro».¹⁴⁴⁵ Efectivament, en aquests primers anys, els carlins van utilitzar aquest sistema per a forçar les municipalitats a pagar els impostos que se'ls hi imposaven i la logística necessària per al manteniment de la tropa. No en va, tots els oficis consultats eren emesos des dels caps de partida o magatzems militars. Tots ells solien seguir una mateixa estructura formal. En un primer moment, es detalla el material a servir, el termini i la justificació (militar o legal).

A la segona part dels documents sol aparèixer, a mode de recordatori, la pena que s'imposaria a les autoritats locals en cas d'incompliment de les peticions. En la totalitat dels casos consultats les penes eren pecuniàries, si bé de diferent import. Però, en un cas, que segurament no és l'únic, Josep Pujol i Mallorca, cap de partida, especificava que de no donar resposta estarien sotmesos «vajo la multa de veinte y cinco ducados por cada individuo del Ayuntamiento y veinte y cinco palos en el caso de no dar cumplimiento en la hora precisada».¹⁴⁴⁶

Els carlins van treure molt rendiment dels permisos de guies que van imposar als traginers. L'alt moviment de mercaderies que hi havia a Catalunya garantia una font d'ingressos important. Depenent de les fonts, aquestes taxes rebien un nom diferent però, en definitiva, era el gravamen que s'imposava al transport de mercaderies. Existeixen nombrosos testimonis que acrediten que, fins i tot, els comerciants isabelins van pagar aquests permisos per moure el material i poder comerciar. El juny de 1837, des de la Casa Cortadellas, s'afirmava que els traginers «generalment[en]te son respetados por los Carlistas en virtud de la contrib[uci]on que les pagan».¹⁴⁴⁷ Amb tot, no sempre es respectaven. Doncs, poques setmanes després, el juliol de 1837, Benet Tristany aturava una galera a les rodalies d'Igualada apoderant-se del metall preciós que hi va trobar i sense respectar els permisos carlins de trànsit de mercaderies.¹⁴⁴⁸

Amb més o menys límits, el juliol de 1837, l'Administració carlina de Catalunya intentava consolidar-se. La intenció era la implantació progressiva i el desenvolupament i consolidació de les institucions. Tots els indicis semblen demostrar que Gaspar Díaz de Labandero era conscient de les limitacions logístiques i humanes que existien en aquells moments. Tanmateix, calia primer començar pels elements més bàsics i, amb el temps, millorar la logística i depurar els procediments i el personal. A inicis de juliol, la

¹⁴⁴⁵ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 17 de novembre de 1835), núm.158, p. 667-668

¹⁴⁴⁶ CDCM. Ofici del Ex[erci]to del Rey N[uestro] S[eñ]or Caarlos 5º. Comand[anci]a del 2º. Batallon. 1ª Brigada, feta a Alpens a l'11 de març de 1836. Firma de Miquel Pujol Mallorca.

¹⁴⁴⁷ AHT. Fons Casa Cortadellas, CA-65, nº 69, 3-VI-1837. Escrita per Josep Brufau des de Barcelona a Jaime M. De Salas a l'Havana, citat a NOGALES (1995: 72).

¹⁴⁴⁸ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 5 d'agost de 1837), núm. 978, p. 2.

crònica de la situació no diferia massa d'una notícia que apareixia a *El Joven Observador*:

«este Principado va recibiendo cada dia nuevas mejoras en la administracion civil y militar, despues que S.M. se ha dignado honrarle con su Augusta Presencia. Se hallan ya instalas en casi todos los corregimientos las Juntas subalternas que ausiliando en sus trabajos á la Real Junta Superior, se esmeran con laudable celo en discurrir arbitrios y proporcionar fondos para sostener al benemérito ejército. Acaba de crearse en Solsona una Junta de hospitales militares compuesta de sugetos recomendables por su pericia, activo celo y decision por la justa causa; bajo cuya direccion se estan habilitando tres hospitales en dicha ciudad y otros en distintos puntos de la provincia»¹⁴⁴⁹

Era una pràctica molt comuna el segrest judicial de béns de les persones desafectes al règim imperant. Així, en temps de la Primera Guerra Carlina, tant isabelins com carlins posaven en pràctica aquesta figura de la qual se solia treure, segons algunes declaracions, notables rendiments. Els beneficis provenien de l'arrendament públic de les propietats mobles i immobles que s'havien segrestat a l'espera de resolució del conflicte o la disputa jurídica. El maig de 1838, les Junes corregimentals carlines seguien tenint algunes atribucions quant a la gestió econòmica de béns, la qual cosa no era un indici positiu de l'evolució dels fets.

En un cas de normalitat institucional, l'únic organisme autoritzat per a la gestió completa dels béns públics sota la seva tutela seria la Intendència. Tal vegada, per això, les acusacions de frau en aquestes operacions de l'Administració carlina es van multiplicar, especialment entre els afectats, atès que no sempre s'ajustaven ni a la legalitat carlina: «la junta carlista corregimental de Lleyda pasa a arrendar los bens y delmos de la que están en pais fortificat y los dona á cualsevol preu exigint un ters de comptat y los 2/3 en juliol y Agost afiansarlos en personas de Montaña y pais libre se ensent per ellos».¹⁴⁵⁰

Segons sembla, aquestes subhastes es realitzaven d'una manera peculiar. A fi de determinar el preu per l'arrendatari, s'interrogava els parcers de les finques afectades sobre la quantitat de gra que es podria recollir i se'ls demanava si volien arrendar la part dels amos de les terres. A partir de les respostes obtingudes, es fixava el preu. Ara bé, hi havia nombrosos factors que podien afectar el preu a la baixa i és que les circumstàncies de la guerra eren notables i canviants.¹⁴⁵¹ També resultava cert que es va instaurar la figura pública dels curadors de béns públics segrestats. Aquesta figura realitzava tabes, arrendaments públics, els quals eren estipulats per escrit i registrats davant de notari i a les comptadores d'hipoteques. Seguint el procediment ordinari hi havia una doble garantia de compliment de les parts en realitzar el contracte públic, s'havia de complir l'objecte estipulat tant per part de l'Administració com de l'arrendatari.¹⁴⁵²

Els carlins van obrir delegacions territorials amb comissionats de la Intendència a diversos punts del territori, aspecte que es pot resseguir a través de testimonis documentals. Resultaria interessant poder establir una geografia de les mateixes

¹⁴⁴⁹ *El Joven Observador* ([Solsona], 5 de juliol de 1837), núm. 47, p. 187-188.

¹⁴⁵⁰ AHT. Fons Casa Cortadellas. CA-67,nº 52, 15 maig 1838. Escrita per Manuel Lasala des de Barcelona a Anton Satorras, citat a NOGALES (1995: 67).

¹⁴⁵¹ Per a més detalls sobre els arrendaments dels béns confiscats i la repercussió que tingueren, cal consultar NOGALES (1995: 67-68).

¹⁴⁵² Existeixen escriptures notariales d'arrendaments públics de béns. Dels casos consultats, crida l'atenció que alguns d'ells utilitzaven plantilles documentals, que semblen indicar la sistematització del procediment. Es pot consultar la transcripció d'un d'aquests exemples contractuals a QUINTANA (2016: 205-207).

oficines, cosa que mostraria la capacitat operativa o, si més no, les àrees d'influència. L'ocupació de Berga va suposar un notable creixement territorial carlí, així com la consolidació i expansió de l'aparell administratiu carlí, que va intentar infondre la imatge del seu desplegament.

A inicis de novembre de 1837, es comunicava a la premsa un fet certament peculiar. Des de Girona s'afirmava que Tristany havia arribat a les rodalies de la ciutat i havia obert una oficina de recaptació a Cant d'Adri, a poc més de deu quilòmetres de la ciutat. La reacció de molts pobles de la zona va ser positiva pels carlins, ja que es mostraven decidits a pagar les seves contribucions tot sol·licitant terminis i delegats per a fer més efectives les imposicions. Segons es declarava a la carta, Canet d'Adri no era l'únic emplaçament que els carlins havien obert, però no s'informava de quins punts es tractava.

Les autoritats militars de Girona amenaçaven d'afusellar totes aquelles persones que no es neguessin a pagar els tributs a Tristany.¹⁴⁵³ Sembla que les coaccions dels isabelins no van tenir massa repercussió. Les oficines carlines van seguir obertes mesos després. L'1 de gener de 1838, el coronel Rimbau va sortir de Girona tot arribant a matar alguns duaners a les rodalies de la capital, prop de Canet (d'Adri?).¹⁴⁵⁴ Aquest no fou l'única operació destinada a intentar neutralitzar la capacitat recaptatòria dels carlins. Pocs dies abans de Rimbau, des de Martorell, informaven que el dia 26 de desembre havia sortit la meitat del batalló de Zamora que es trobava a la ciutat, acompanyats de 40 mobilitzats a més de 40 individus de la ronda.

Tots els isabelins estaven comandats per Novella. L'objectiu era la captura dels recaptadors carlins que tenien la seva seu a Corbera de Llobregat. La sorpresa de l'atac va causar algunes baixes entre els carlins, els quals si bé es van poder fer escàpols, van acabar contraatacant a les columnes de Martorell.¹⁴⁵⁵ La presència carlina per aquesta zona no fou un fet esporàdic o poc usual, ja que el mateix jutge de primera instància de Sant Feliu de Llobregat s'havia queixat públicament de l'apatia dels habitants del seu partit judicial en la lluita contra els carlins. Tant era així que va sol·licitar el trasllat dels presoners que tenia sota la seva custòdia a Barcelona, doncs temia una invasió carlina de Sant Feliu de Llobregat en qualsevol moment.¹⁴⁵⁶

El cobrament de contribucions a les zones properes a la desembocadura del Llobregat va ser permanent, però no sempre totes les localitats van respondre a les peticions dels carlins. L'Ajuntament de Sant Just Desvern va informar a la Diputació de Barcelona sobre la requisitòria que reberen dels administradors carlins, i semblantment ho feren des de l'Hospitalet de Llobregat.¹⁴⁵⁷ Altres pobles, com ara Viladecans, satisfien les contribucions carlines des del 1836, quan ja s'havien posat a les ordres de Junta Superior carlina, a pesar de guardar les formes per la proximitat de les guarnicions isabelines de Barcelona.¹⁴⁵⁸

A partir de juliol de 1838, el comte d'Espanya, qui aleshores ocupava la Comandància General dels carlins, va tenir certes desavinences amb l'intendent Gaspar Díaz de Labandero, a pesar de les afinitats que existien entre ells dos. En ocasions, tal i com podia ser practicable, l'intendent demanava el suport de l'exèrcit en els períodes de

¹⁴⁵³ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 28 de novembre de 1837), núm. 1095, p. 2

¹⁴⁵⁴ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 18 de gener de 1838) núm. 1146, p. 1.

¹⁴⁵⁵ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 12 de gener de 1838), núm. 1140, p. 1.

¹⁴⁵⁶ ACA. Reial Audiència. Caixa 168. Exp. 807.

¹⁴⁵⁷ AGDB. Fons Diputació de Barcelona. UI 400, exp. 5.

¹⁴⁵⁸ GUERRA; LUENGO; SALAS (1984: 128-129).

recaptació. Però, el comte li negava l'ajuda sol·licitada.¹⁴⁵⁹ El sistema desplegat per la Intendència seguia el procediment reglamentat. En un primer moment, els subdelegats de la Hisenda enviaven els recaptadors auxiliats pels zeladors. En determinats casos, en zones conflictives o de frontera amb els isabelins, se sol·licitava cobertura a l'exèrcit. Poc abans de la destitució del comte d'Espanya, en una conversa amb Labandero, aquest darrer va demanar poder comptar amb el suport de la tropa tot explicant que «con quince días [per a fer la recaptació], desde el en que se muevan las divisiones tenemos bastante para hacer una bonita recaudacion sin que las divisiones se espongan á tener ningun encuentro. Yo no necesito otra cosa sino que, puestos los gefes superiores de aquellas de acuerdo con los subdelegados de la Intendencia en los corregimientos, llamen la atencion por la parte donde estos les indiquen, para que los recaudadores escoltados por pequeñas partidas de celadores invadan los puntos que los subdelegados les señalen, y despues pueden retirarse á los mismos acantonamientos, ó donde usted guste».¹⁴⁶⁰ El comte d'Espanya va respondre negativament a la petició, segons sembla, perquè tenia altres plans en aquelles dates. Amb tot, la inesperada destitució va truncar els plans del comandant general i també de l'intendent general.

La presència de juntes corregimentals al llarg de la guerra va ser molt irregular. De fet, les competències que en teoria havien d'exercir estaven establertes per a la Intendència la qual, com a organisme superior, havia de realitzar com a mínim el seguiment i la fiscalització de les operacions. A pesar dels abusos que van existir, no sempre les denúncies sobre robatoris a traginers i pagesos semblaven tenir un fonament massa fort.

Un pagès de Sant Iscle i Santa Victòria¹⁴⁶¹ va denunciar que un grup d'homes a les ordres de Benet Tristany li va robar bestiar durant la guerra. Després de fer les indagacions oportunes va resultar que el pagès ja havia acordat prèviament l'entrega del mateix a canvi del corresponent pagament realitzat pels carlins, amb rebut inclòs. Fins i tot, els homes de la partida van retornar un dels cabrits, atès que era massa petit i no se'n podia aprofitar res.¹⁴⁶²

En un altre moment, a uns cinc quilòmetres de Manresa, un traginer va ser aturat per una esquadra de 6 carlins. El van dirigir cap a Salelles amb tota la mercaderia i, des d'aquest punt, va passar a Castelltallat, retenint-lo a la casa Bonveí juntament amb altres traginers. De tota la mercaderia que transportava, els carlins li van pagar tot el material que corresponia als encàrrec de persones que no havien estat liberals i constitucionalistes o que, si més no, no s'havien posicionat contra el reialisme durant la guerra. Amb tot, una altra part de la mercaderia va quedar embargada sota la figura del segrest. No van fer efectiu mai ni un sol ral del valor. El motiu era que, en realitat, el titular d'aquella part del moviment del traginer era per encàrrec d'un que havia format part de la Milícia Nacional voluntària de Santpedor.¹⁴⁶³ Des de Castelltallat, seu del districte, tota la mercaderia va passar a Claret dels Cavallers, des d'on Maurici Carrió, subdelegat de la Hisenda corregimental, la va registrar en els comptes generals. Posteriorment, pocs quilòmetres més enllà hi havia Pinós del Solsonès, des d'on Carrió, amb la mercaderia, passava a la Intendència a donar compte de tots els ingressos percebuts.¹⁴⁶⁴

¹⁴⁵⁹ LABANDERO (1847: 44).

¹⁴⁶⁰ LABANDERO (1847: 46)

¹⁴⁶¹ Actualment forma part de Sant Fruitós de Bages.

¹⁴⁶² ACBG. Fons Jutjat de Primera Instància. 1840 Capsa 1, Causa contra Ramon Font.

¹⁴⁶³ Posteriorment, el titular de les mercaderies embargades va reclamar danys judicialment. En el transcurs de les diligències, es va saber que tot i que era o havia estat milicià, durant la guerra carlina va disposar d'un permís dels carlins per comerciar amb ells.

¹⁴⁶⁴ ACBG. Fons Jutjat de Primera Instància. 1841 Capsa 1, Causa contra Andreu Vila, traginer.

Fins que no es féu efectiva la separació física de Gaspar Díaz de Labandero de la Intendència, i fins i tot de Catalunya, no es va crear la Comissió de la Reial Hisenda, la qual estava composta per Narcís Ferrer; Bartomeu Torradella i Ignasi Andreu Sans.¹⁴⁶⁵ Es tractava d'una comissió sorgida de la Junta Superior de Catalunya, cosa que significava que les atribucions plenes sobre la Hisenda tornaven a estar plenament adscrites a la Junta Superior, sense que cap altra institució pogués intervenir en la recaptació, gestió i distribució dels recursos econòmics de la Catalunya carlina. L'ocasió semblava ser oportuna, vist que l'estructura orgànica de l'administració de la Hisenda carlina havia estat força ben cuidada. A més de l'exèrcit, hi havia el resguard, és a dir, el cos de Zeladors de la Hisenda, que havia de vetllar pel compliment de les disposicions. No sembla que s'arribés a considerar un problema el fet que amb Labandero marxessin voluntàriament alguns dels alts funcionaris que hi havia hagut a la Intendència. Més aviat els mateixos carlins catalans havien procurat foragitar a la majoria dels oficials públics no oriünds de Catalunya, fins aleshores presents a la Intendència i a l'Exèrcit.

Els integrants de la Comissió de la Reial Hisenda, a fi de patentitzar la seva presència, ben aviat van començar a fer circular noves normes relacionades amb el control de la Hisenda i, sobretot, destinades a augmentar la recaptació. El febrer de 1840, l'esmentada Comissió va comunicar als seus subdelegats que, a partir d'aquell moment, era permesa (oficialment) la introducció de caps de bestiar a poblacions fortificades isabelines que no s'haguessin declarat bloquejades.¹⁴⁶⁶ D'aquesta manera, s'asseguraven un doble ingrés. Per un primer punt, a la circular s'establia el recàrrec per caps de bestiar que s'havia d'aplicar en el tràfic ramader amb els punts fortificats. Això significava l'augment de preus finals al consumidor ja que calia pagar la pròpia peça, el transport i les taxes aplicades des de la Comissió d'Hisenda carlina. Però, a més, que una població estigués bloquejada, solia implicar que no havia pagat la contribució als carlins. Aquest va ser el cas de Santa Coloma de Queralt, que va patir un sever bloqueig durant dos llargs anys. Finalment, van accedir a pagar les contribucions als carlins. Tanmateix, quan l'assumpte es va difondre, van créixer les acusacions dels isabelins contra els de Santa Coloma de Queralt. Aquest municipi que es va defensar recordant-los els llargs anys de complet bloqueig carlí, en els quals no van rebre cap ajut dels soldats de la reina.¹⁴⁶⁷

La Comissió de la Reial Hisenda va procurar exercir un control creixent sobre totes les formes de recaptació directa i indirecta, anant a cercar el detall en tots els epígrafs sota els quals podia imposar algun tipus de càrrec. El 30 d'abril de 1840, des de la Comissió d'Hisenda, es va emetre una circular recordant la importància del paper segellat en les comunicacions amb l'Administració. Però la causa d'aquest recordatori no va ser dissimulada:

«Real Junta Gubernativa del Principado de Cataluña.= Atendiendo esta Real Junta Superior la solicitud de la Comision de la Reál Hacienda en procurar hacer mas productivas las rentas Reales de la Provincia para aumentar con los ingresos de la Tesoreria los recursos del benemerito Ejército del Rey N[uestro] S[eñor], y considerando que efectivamente la renta del papel sellado puede dar mayores rendimientos, si se observaren sobre su uso, como propone la espresada Comision, las reglas prescritas en el Real decreto de 16 de febrero de 1824 y demas ordenes vigentes; ha acordado recordar especialmente y mandar de nuevo la observacia de las principales disposiciones que comprende el citado Real decreto y se resumen en los siguientes

¹⁴⁶⁵ LABANDERO (1847: 108).

¹⁴⁶⁶ *El Restaurador Catalán* (Berga, 25 de febrero de 1840), núm. 420, p. 1695-1696.

¹⁴⁶⁷ SALES (1991: 98).

articulos, á cuyo fin se publicarán en el *Restaurador Catalan*, y se circularán á las Juntas Corregimentales y demas autoridades á quienes corresponda.»¹⁴⁶⁸

En poques setmanes la situació del carlisme a Catalunya s'havia tornat una mica estranya. El darrer comandant general havia aparegut mort en estranyes circumstàncies i l'intendent havia estat destituït. També hi havia nombroses baixes dins l'Administració carlina, mentre que bona part dels vocals –els nomenats per Reial ordre de 6 de juny de 1836– havien abandonat la Junta Superior. Mentrestant, un nou organisme gestionava una de les àrees més grans de govern. Malgrat tot això, la lluita dels carlins va continuar endavant, però algunes autoritats es van relaxar i van arbitrar canvis en les taxes i impostos locals de manera poc procedent. Un veí de Sant Boi de Lluçanès es queixava de la situació de la manera següent:

«[Paper segellat amb timbre de 40 rals]

Juan Frexa vezino del termino de San Boy de Llusanes con la devida veneracion à V[sted] expone.

Que teniendo presentido haberle el Mag[nifi]co Ayuntam[ien]to de dicho termino incluso el suplicante hijo del colono de las casa llamada Puigcugul (?) al Personal mayor sin haverse jamas pagado mas que un personal menor en la sobredicha casa.

Por tanto desea el suplicante se le diga el porque se le ha aumentado: graciaque espera de la conocida justicia de V[sted] à la que quedaria reconocido y lo recibira à especial merced.

San Boy de Llusanes 3 Marzo de 1840.»¹⁴⁶⁹

La resposta municipal no va ser favorable al demandant, atès que la municipalitat ho tenia «considerado de justicia». Sembla que les irregularitats estaven esteses. Fins i tot, les mateixes juntes corregimentals actuaven al respecte. El maig de 1840, Ramon Bardolet, vicepresident de la corregimental de Manresa, enviava una carta tipogràfica, amb data de 27 de maig de 1840, al batlle de l'Ajuntament de Borredà per clarificar algunes problemàtiques que hi tenien lloc:

«Deviendo esta Junta, conforme á lo dispuesto por S[u] E[xc]lencia] la Superior del Principado, averiguar los abusos que se observan en el pago de diezmos y primicias, para corregirlos y obligar á los insolventes y defraudadores á pagarlos íntegros y sin deducciones; se hace previso, que V[sted] haga saber á los decimadores de ese pueblo, tanto al Cura-Párroco, como á otro cualquier preceptor de diezmo ó su colector esta Superior disposicion, á fin de que dén aviso á esta Corregimental de cualquier abuso sobre el particular.»

A pesar de les tensions internes, tot i les esquerdes que anaven sorgint en diferents aspectes de l'Administració, les institucions públiques van seguir actives fins el darrer moment. Mentre Berga estava essent assetjada pels isabelins, estaven tenint lloc requisitòries de constrenyiment, trasllat de presos, etc. Com si no es percebés la gravetat de la situació, la vida a la rereguarda continuava dins les contradiccions quotidianes del sistema de l'Antic Règim.

Seques

L'encunyació de moneda era una de les supremes potestats de les monarquies, dels Estats. Només aquesta pot garantir una estabilitat en la forma, valor i material de

¹⁴⁶⁸ Vegeu tot el text de la circular i els articles que destaquen a *El Restaurador Catalán* (Berga, 5 de maig de 1840), núm. 449, p. 1821.

¹⁴⁶⁹ APCP. Instància a l'Ajuntament de 3 de març de 1840.

les monedes.¹⁴⁷⁰ En temps de la Guerra de la Independència, es va impulsar la creació d'una seca catalana per a pagar la tropa i els seus proveïments. Es tractava d'una alternativa per a encunyar monedes que va rebre el permís de les autoritats superiors.¹⁴⁷¹ Davant la insuficiència de recursos que es va repetir a la Primera Guerra Carlina a l'octubre de 1836, des de Barcelona, el capità general isabelí va autoritzar que es tornés a obrir la Casa de la Moneda per a fer circular més diner i atendre les necessitats existents.¹⁴⁷²

S'ha afirmat que els carlins a Catalunya també van encunyar moneda mentre van estar a Berga. El 23 de novembre de 1837, la Junta Superior va sol·licitar permís a la Cort carlina per poder encunyar moneda a Berga. Poques setmanes després, el 18 de desembre, la Junta Superior va rebre l'autorització i els treballs van començar d'immediat.¹⁴⁷³ Es coneix una prova en plom de l'any 1838 amb el valor d'una pesseta. I, tot just, dos anys després, el 1840, sembla que es van batre dues monedes més. Una en coure amb valor de sis quartos i una de mitja pesseta en plata.¹⁴⁷⁴ Possiblement es tracti d'algunes proves numismàtiques, tot i que no es varen arribar a posar en circulació en cap moment del conflicte. De fet, van existir nombroses dificultats per als carlins catalans a l'hora d'encunyar monedes. Pel que fa a la moneda d'1 ral (mitja pesseta) en plata de 1840, es coneix l'existència només cinc exemplars.¹⁴⁷⁵ L'escassetat de monedes carlines a l'actualitat pot tenir relació amb el mateix material (la plata o coure) el qual s'hauria fos i reaprofitat per a altres finalitats.

De les monedes de sis quartos de coure, que suposadament van encunyar a Berga, encara se'n tenen menys notícies. Un cas proper a la moneda carlina és el de la Seca de Barcelona que, en temps de la invasió francesa, època en què depenia de la Diputació provincial de Catalunya, va fabricar monedes de quartos en coure, conegudes popularment com a «xavalla catalana» –*calderilla catalana*–. Cal tenir en compte que la xavalla catalana, també anomenada «quartos», va ser molt popular a Catalunya al llarg de la primera meitat del segle XIX, fins al punt que en les transaccions se solia preferir aquesta moneda de coure en detriment de la de plata o or. Es conserva la documentació de la mateixa Casa de la Moneda de Barcelona, però a més existeixen nombrosos exemplars de la mateixa «xavalla catalana» a pesar de les diferents iniciatives al llarg del segle XIX per a retirar-la de la circulació.¹⁴⁷⁶

En el cas de la Primera Guerra Carlina, fàcilment es pot pensar que la manca de metall en el bàndol carlí els fou un impediment per a batre monedes en coure, sobretot si tenim en compte la urgència que tenien en la foneria per a la fabricació de canons, armes i projectils.

Ara bé, també s'ha de considerar un altre factor que, igualment, podria resultar determinant en la possibilitat de fabricació de moneda a la Berga carlina. Al llarg del segle XVIII, els mètodes de fabricació de moneda van variar respecte a la realitat

¹⁴⁷⁰ DOU (1800: vol. 1, 269); MINGUIJÓN, S. (1933). *Historia del derecho español*. Barcelona: Labor, p. 93-94.

¹⁴⁷¹ SANAHUJA ANGUERA, X. (2013). “Les emissions monetàries de la Seva de Barcelona al segle XIX”. *Revolució industrial i producció monetària. La seca de Barcelona i el seu context*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, p. 39-40.

¹⁴⁷² PASCUAL DOMÈNECH, P. (2004). “Moneda e industria. La reforma de 1824 y la acuñación de moneda en Barcelona (1836-1848)”. *Revista de Historia Industrial* (Barcelona), núm. 26, p. 73.

¹⁴⁷³ CAYÓN, J. (2004). “Las monedas y los billetes carlistas”. *Las Guerras carlistas*. Madrid: Museo de la Ciudad de Madrid, p. 260.

¹⁴⁷⁴ BOTET SISÓ, J. (1911). *Les monedes catalanes*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, vol. 3, p. 233-234; SAGARRA (1935: vol. 1, 208).

¹⁴⁷⁵ SISÓ, T.; DOMINGO, E. (2003). *Colección O'Donnell. Carlos V (pretendiente) Isabel II*. Barcelona: Aureo. Subastas Numismáticas, s/p.

¹⁴⁷⁶ SANAHUJA (2013: 39-51).

anterior. Les primeres mecanitzacions van permetre sistematitzar el procés de fabricació de les monedes. En realitat, en els primers anys del segle XIX, era molt comú la utilització de premses volants, les quals no eren fàcils d'obtenir. No va ser fins els anys vint del segle XIX, quan es va donar una nova empenta a la mecanització, aprofitant la força de les màquines de vapor. Gradualment, a partir dels anys quaranta, es va passar del concepte de cases de la Moneda a fàbriques de la Moneda.¹⁴⁷⁷

Per a formar-nos una idea de la quantitat de moneda que una seca podia arribar a batre en unes condicions de normalitat tècnica –personal especialitzat, disposició de metall primari i maquinària específica– ens podem valdre de la documentació de la Casa de Moneda de Barcelona. Aquestes dades, per exemple, ens permeten saber que el 1823, a Barcelona, es va fer un tiratge de 1.235.645 de monedes de 6 quartos en coure, que era el metall de més baix valor. Tretze anys després, el 1836, quan la Casa de la Moneda barcelonina va reobrir, el tiratge de la de 6 quartos en coure es va reduir a 848.000 exemplars.¹⁴⁷⁸

Tot sembla indicar que, des de la Mestrança carlina de Berga, es va anar preparant una Seca mínimament regular. Els indicis porten a pensar que el director de la Seca de Berga fou el coronel de cavalleria Fernando López Aguado.¹⁴⁷⁹ L'existència es desprèn de la causa oberta per l'assassinat del comte d'Espanya, essent el fiscal Antonio Jesús Serradilla. En les diligències judicials obertes, Serradilla va instruir el corresponent expedient prenent nota dels testimonis i implicats en les estranyes circumstàncies de la destitució del comte d'Espanya i el seu posterior assassinat. En un moment de les diligències llença una acusació política als membres de la Junta Superior i intenta esbrinar «si era cierto que se habían repartido grandes sumas, para impedir que se acuñase moneda en Berga, cuya máquina estaba ya concluída, logrando los Cristinos que no se trasmitiese a la posteridad el busto de Carlos V; y los del complot de la independencia, que no se conociesen en Cataluña las Armas de Castilla ni la Corona de su legítimo Rey».¹⁴⁸⁰

La nota de Serradilla permet afirmar que la Junta Superior de Catalunya va rebre el beneplàcit reial per a l'encunyació de moneda. Igualment, constata la construcció de la màquina de fabricar moneda. Sembla que es podria parlar del procés artesanal de fabricació de la màquina de moneda gràcies a la perícia del director de la Mestrança, que era la mateixa persona que ocupava la direcció de la Seca. Aquest procés constructiu podria explicar perquè el primer exemple numismàtic citat, el de 1838, era només una prova en plom i, per contra, s'anomenava encunyació a les dues monedes de 1840, moment en què la màquina ja estaria conclosa esperant l'ordre del tiratge.

Des d'un punt de vista polític, l'afirmació de Serradilla sembla contenir alguna imprecisió. Encara que resultava cert que la moneda de 6 quartos no tenia les armes de Don Carlos, sí tenia al seu revers el bust del monarca carlí. Les armes que apareixien eren les de l'escut comtal de Barcelona, cap i casal de Catalunya.

¹⁴⁷⁷ TORRES, J. (2013). “De Casas de Moneda a Fábricas de dinero. De la prensa volante a la prensa Thonnelier”. *Revolució industrial i producció monetària. La seca de Barcelona i el seu context*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, p. 109-128.

¹⁴⁷⁸ SANAHUJA (2013: 56).

¹⁴⁷⁹ Fernando López Aguado disposava del coneixement de construcció de la màquina i de la batuda de monedes dels anys de l'ocupació carlina de Berga. Per aquest motiu, quan acompanya Cabrera durant la Guerra dels Matiners, la primera mesura que porta a terme just després de passar la frontera va ser la creació d'una fàbrica de moneda catalana (xavalla, quartos) a Camprodon. Aquesta fàbrica estava al càrrec de Fernando López Aguado (AGDB. Fons Diputació de Barcelona. Capsa 190. Exp. 1, Dictamen relativo à los medios mas convincentes de recoger la moneda de cobre llamada Catalana, novembre de 1851, s/f.).

¹⁴⁸⁰ SERRADILLA (1947: 177).

El disseny de la moneda de 6 quartos també seguia el patró de les monedes de quarto que es van encunyar en temps de la Guerra de la Independència a Catalunya, i també en el Trienni Liberal. La segona moneda emesa des de Berga, la pesseta en plata, sí que tenia el bust del rei carlí i les armes de Castella. Ara bé, el complot de la independència al qual fa referència Serradilla, sembla tractar-se d'un conjunt d'irregularitats que van tenir lloc a la Berga carlina especialment després de la mort del comte d'Espanya. Unes irregularitats que semblaven recuperar aquelles regalies pròpies que havien estat abolides en temps del Decret de Nova Planta i que aprofitaven la mort del comte i la marxa de Carles Maria Isidre de Borbó a l'exili per impulsar-les amb dubtoses finalitats.

Però, més enllà d'algunes irregularitats, sembla que a pesar de tenir-ho tot a punt, la Junta Superior no va donar l'ordre de posar en marxa l'emissió de monedes. Serradilla podria no anar desencaminat quan fa referència a la vertadera causa de l'aturada de les màquines. De confirmar-se això, significaria que els carlins catalans, almenys una part de la Junta Superior, tenia un plantejament diferent a l'hegemònic.

En tot cas, tot apunta a que els carlins catalans es van servir de les monedes de curs legal que hi havia a l'època. En efecte, resulta difícil arribar a cap conclusió si es té en compte que, al llarg de la guerra carlina, van circular monedes espanyoles amb l'efígie de Ferran VII i Isabel II. A més a més, de resultes de les intervencions de les legions auxiliars francesa, anglesa i portuguesa també es va permetre l'ús de les monedes que aquests portaven. Fins i tot, es va permetre l'ús del pes mexicà de cara a les transaccions amb ultramar.¹⁴⁸¹ Els mateixos isabelins havien publicat taules d'equivalències de les monedes per a les transaccions. Al marge d'aquestes monedes, entre els carlins també en van circular d'altres tipus. Per exemple, l'octubre de 1834, Agustí Saperas repartia doblons d'or provinents de Sardenya, amb l'efígie de Carles Albert, rei sard.¹⁴⁸²

Beneficència, obres públiques, mines i muntanyes

Al llarg de l'Antic Règim, la beneficència era un concepte certament ambigu. La mateixa definició del vocable es limitava a una sola oració: «la virtut de fer bé als demés». La beneficència aplegava l'ajut als pobres –no es podien costejar ni un plat de menjar cada dia–, els impossibilitats per al treball –fossin per causa física o mental–, els nens abandonats, els nens orfes, les vídues, els malalts i els peregrins, entre d'altres. De fet, els punts de beneficència de les ciutats van ser l'origen dels hospitals, ja que eren indrets on es curaven els malalts i els ferits, i que endemés tenien una unitat específica per a la sanitat. No va ser fins el darrer quart del segle XIX que es va començar a conceptualitzar la sanitat com a corporació, amb professors de medicina al servei d'aquells que els visitessin. Fins aleshores, el concepte de sanitat simplement significava estar sa.

A l'Edat Mitjana i a l'Edat Moderna, l'ajut als desvalguts era promogut bàsicament per l'estament eclesiàstic i, en tot cas, algunes iniciatives privades. Els reis, en tant que garants de l'ordre, van promoure la defensa de les ordes assistencials i les

¹⁴⁸¹ Sobre els permisos i equivalències d'ús de les monedes estrangeres a Espanya vegeu SARDÀ, J. (1948). *La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX*. Madrid: Instituto de Economía "Sancho de Moncada", p. 82-87. D'aquesta obra existeixen dues edicions més, una realitzada per l'Editorial Ariel el 1970 i, una darrera, un facsímil, amb pròleg de Luis Ángel Rojo editada per Diputació de Barcelona i Editorial Alta Fulla.

¹⁴⁸² LLAUDER (1844: 69).

iniciatives eclesiàstiques en aquest sentit.¹⁴⁸³ Així, els primers passos, es van encaminar cap a la creació d'hospitals, els quals podien ser dedicats a l'assistència de malalts, a l'ajut a pobres i desvalguts o, també, a l'auxili de vianants necessitats.¹⁴⁸⁴

A partir de 1812, el liberalisme polític va prendre força governativa. Una de les primeres mesures que va adoptar fou apartar l'Església del control de la caritat i la beneficència atorgant les competències a les Diputacions provincials de recent creació.¹⁴⁸⁵ Emperò, diferents circumstàncies perllongades per la guerra, la crisi econòmica i la crisi política van condicionar la continuïtat del model de beneficència de l'Antic Règim. Anys després, arran de la Llei General de Beneficència de 1849, els hospitals encara es dividien en dues classes diferents. La variació no requeia en la classe de malalts que atenien, ja que també hi havia els hospicis els quals es dedicaven a rebre amb hospitalitat les persones necessitades. La diferència requeia en les fonts de finançament. En aquesta llei, s'establia que els establiments de beneficència públics serien tots aquells que no estiguessin sufragats per fons privats a través de deixes, llegats o causes pies. Ara bé, la subsistència d'aquests centres assistencials privats va tenir una evolució molt difícil i, amb els anys, molts d'aquests establiments acabaren essent gestionats per les municipalitats, encara que a les darreries del segle XIX o ben entrat el segle XX.¹⁴⁸⁶ Per atendre les qüestions d'assistència a malalts en hospitals, hi havia l'àrea relativa a les medicines. El personal que es cuidava de l'elaboració de remeis per al guariment de malalties eren els apotecaris, personal no vinculat als hospitals. Eren un gremi apart, a Catalunya des de finals del segle XVIII i fins el 1842 es va intentar traspasar de la pràctica tradicional a la moderna farmàcia. No va ser fins aquest darrer any que les iniciatives de professionalització i modernització van començar a donar un caire diferent a la pràctica i al concepte de la farmàcia.¹⁴⁸⁷ Així doncs, no podem parlar d'un cos corporatiu carlí d'apotecaris o farmacèutics, atès que es tractava d'una realitat prèvia. Els carlins només s'havien de limitar a assegurar la seva presència en els pobles, ja que el seu servei era imprescindible per a la quotidianitat.

La situació assistencial a la Catalunya de 1833 era certament singular. En tota la província catalana només hi havia sis cases destinades a hospici, les quals donaven

¹⁴⁸³ HERNÁNDEZ IGLESIAS, F. (1876). *La beneficencia en España*. Madrid: Establecimientos Tipográficos de Manuel Minuesa, vol. 1, p. 9-23; LALINDE (1964: 370).

¹⁴⁸⁴ A la mateixa guia de pelegrins a Santiago de Compostela del segle XII, es deixava escrit que els hospitals del seu camí eren «lugares santos, casas de Dios, refugios de piadosos peregrinos, descanso de pobres, consuelo de enfermos, sufragio de difuntos, auxilio de vivos» [citat a DURAN GUDIOL, A. (1986). *El hospital de Somport entre Aragón y Bearn (siglos XII y XIII)*. Zaragoza: Guara, p. 7]. A part de l'assistència a malalts i pobres, també es van erigir des de l'Edat Mitjana nombrosos hospitals per a viatgers en punts de difícil trànsit. Al segle XIV, al pas del coll de Balaguer, es van establir en poc temps dos hospitals diferents. Sobre aquest tema, en parla FORT COGUL, E. (1974). *El trànsit pel coll de Balaguer (Del Perelló a l'Hospitalet de l'Infant)*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 14-15.

¹⁴⁸⁵ A l'article IX del capítol II de la *Instrucción para el gobierno económico político de las provincias*, s'establia que «Estará á cargo de la diputacion provincial velar sobre la conservacion de (...) establecimientos de beneficencia de comun utilidad de la provincia promover, haciéndolo presente al gobierno (...) la formacion de cualquier establecimiento beneficoso de general utilidad ». Vegeu també GONZÁLEZ CASANOVAS, J. A. (1986). *Las Diputaciones provinciales en España. Historia de las Diputaciones 1812-1985*. Madrid: Mancomunidad General de Diputaciones, p. 29; CANALES, E. "La Diputació a l'inici del liberalisme: 1812-1823". *Història de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. I, p. 35.

¹⁴⁸⁶ Entre altres, serveix d'exemple el cas de l'Hospital de Sant Carles, situat al poble de Begur. Per a més detalls sobre els orígens i evolució del Sant Hospital de Begur, vegeu VAQUER CATÀ, J. (1990). *El Sant Hospital de Begur*. Begur: Parròquia de Begur.

¹⁴⁸⁷ CARMONA CORNET, A. M. (1983). *De l'Apotecari al Farmacèutic. Els farmacèutics catalans dels segles XVIII i XIX*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 164-184.

atenció a unes 1.250 persones. En aquesta mateixa línia, si l'Aragó encapçalava l'estadística de cases hospitalàries, era seguida de Catalunya, on hi havia 227 hospitals que acollien a gairebé 1.450 malalts.¹⁴⁸⁸ Per tant, l'any 1833, el Principat català comptava amb aquesta xarxa de centres hospitalaris, cosa que motivarà la següent consideració.

Més enllà dels límits reals que la majoria d'aquests establiments poguessin tenir, resulta interessant no oblidar aquestes xifres totals perquè, en cas de necessitat, alguns indrets dominats pel carlisme podien comptar amb l'existència d'aquests punts de repòs i cura, dotats amb personal suposadament especialitzat en el guariment de malalts. Ara bé, cal puntualitzar que aquesta primera xarxa de centres hospitalaris no es pot situar sota cap precepte dins les iniciatives carlines o sota la influència dels mateixos. Com ja s'ha apuntat, la majoria d'aquests centres eren de caràcter privat, així que la influència que hi pogués exercir la Junta Superior de Catalunya seria mínima.

En canvi, els carlins sí que van tenir a veure amb la creació d'hospitals militars i de campanya al llarg del conflicte. Aquests altres hospitals estaven sota la jurisdicció de la Comandància Militar, òrgan que delegà la gestió a la Intendència militar, aquesta última fundadora de la Junta d'Hospitals. No obstant això, en aquest apartat no correspondria parlar dels hospitals militars carlins, sobretot si es té en compte que l'objecte d'aquest estudi no és l'Administració privada, sinó l'Administració pública carlina –articulada per la Junta Superior com a òrgan central– la qual no tenia competència en l'àmbit dels hospitals militars.

De totes maneres, sembla ser que alguns hospitals civils, o locals, van ser militaritzats a tenor de les circumstàncies. Els casos més paradigmàtics van ser l'Hospital General de Solsona i l'Hospital de Sant Bernabé a Berga. En tots dos casos, la Junta d'Hospitals va intervenir en la seva gestió i avituallament, circumstància que no ha de sorprendre, ja que es tractava de dos grans locals que permetien l'assistència mèdica a un alt nombre de malalts.

Dins les dinàmiques del moment, d'acord amb allò que establien les normes del de l'època, les iniciatives públiques concernents a la beneficència social van estar bàsicament coordinades pels instituts religiosos que les portaven a terme. Per aquest motiu, per exemple, en relació amb els hospicis, no es coneixen mesures concretes dictaminades directament per la Junta Superior. Amb tot, això no treu que, des de la Comandància General, s'impulsés la creació d'un «hospici militar» situat a Borredà.

Aquest hospici, que es va crear durant la comandància del comte d'Espanya, va albergar un conjunt de nens d'entre deu i dotze anys (o, segons el testimoni, quinze anys), els quals solien acompanyar a la tropa arreu on anaven. Acostumaven a ser fills de soldats, orfes o escapats de les respectives llars. Popularment se'ls coneixia com a «granujas», en al·lusió metafòrica als grans separats del carràs, o penjoll, de raïm. Participaven del menjar dels soldats i no depenien de ningú. El comte els va fer aplegar per a donar-los instrucció militar, uniformar-los i alimentar-los bé.

Mentre a l'hivern rebien instrucció militar, a la primavera se'ls preparava per a la vida en campament. No s'ha de confondre aquest hospici amb l'escola militar –l'Acadèmia–, que també es va instaurar a Borredà. El nombre de nens que es van aplegar varia notablement segons la font. Si Lichnowsky senyalava que eren entre tres i quatre-cents,

¹⁴⁸⁸ Aquestes xifres responien a diferents qüestionaris, un de 1797 i el segon de 1795. Ara bé, malgrat que en trenta anys podien haver variat les xifres totals, igualment serveixen per tenir una orientació de caràcter general. Amb aquestes dades va treballar José Canga Argüelles en el seu diccionari d'Hisenda de 1833. Per a les xifres estadístiques, vegeu CANGA (1833: vol. 1, 537).

Rahden els ascendia a tres o quatre mil.¹⁴⁸⁹ La diferència quantitativa entre els dos testimonis és notable. Amb tot, el testimoni més versemblant seria el de Lichnowsky, ja que sembla més raonable que un hospici militar carlí rondés entre els tres i quatre cents nens, xifra més pròxima al principal hospici de Catalunya, la Casa de Caritat de Barcelona.¹⁴⁹⁰

Segons l'estadística de l'informe diari, el dia 3 de juliol de 1838, la Casa de Caritat aplegava uns 780 nens (no s'han inclòs les nenes).¹⁴⁹¹ En tot cas, la infraestructura per atendre les seves necessitats havia de ser important. Cal considerar que els models de l'època no resultaven estranys al comte d'Espanya, ja que de 1827 a 1832, mentre va ser capità general de Catalunya, va formar part de la Junta directiva de la Casa de Caritat de Barcelona.¹⁴⁹²

Així mateix, van existir altres mesures de beneficència, però aquestes no havien sorgit de la Junta Superior. Des de la Cort carlina, per exemple, el 26 de maig de 1836, s'havia emès una Reial ordre per la qual s'establí quines persones tenien dret a ració, entre les quals hi havia orfes i vídues de guerra.¹⁴⁹³ També es van cuidar de les vídues i orfes de membres de l'exèrcit, especialment dels familiars d'oficials. Però aquestes altres mesures tampoc eren competència de la Junta Superior.

El manteniment de les vies de comunicació era una de les obligacions establertes per als corregidors. Les raons requeien en diferents motius. Entre altres, a través de les millores dels camins i de les comunicacions, l'exèrcit podia moure's amb major facilitat i rapidesa d'un punt a l'altre. Igualment, una ampliació dels vials i millora dels mateixos permetia un augment de la capacitat del comerç interior i l'exportació.

El transport era lent i costós degut a les característiques dels camins i del poc nombre de carreteres, característica que motivava que la major part del recorregut s'hagués de realitzar amb mules i no pas carruatges. Pràcticament no es coneixien iniciatives relatives a l'execució d'obres públiques entre els carlins. Aquesta absència en els primers anys del conflicte és comprensible, atès que tots els recursos es destinaven a l'estabilització d'un territori. Ara bé, no s'han localitzat mesures al respecte d'ençà el 1837, després de l'ocupació de Berga, tot i la millora de les circumstàncies del carlisme a Catalunya. Gairebé mig any després de l'arribada del comte d'Espanya a la Berga carlina, es van donar algunes notícies, tot i no ser gens esperançadores. A la sessió de la Junta Superior de 9 de febrer de 1839, el comte d'Espanya, en tant que president de la Junta Superior, es va queixar als alcaldes majors de Berga (Joan Minoves), Puigcerdà

¹⁴⁸⁹ LICHNOWSKY (1942: 251-252); RAHDEN (2013: 238).

¹⁴⁹⁰ Hi havia altres hospicis menors en algunes localitats catalanes, però la capacitat d'acollir era molt menor. Per exemple, a les darreries del segle XVIII, a la Casa de Caritat de Valls hi havia 42 asilats dels quals no es coneix quants d'aquests eren infants [SALES, N. (1962). *Una vila catalana del segle XVIII*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 25].

¹⁴⁹¹ AGDB. Fons Diputació de Barcelona. Partes diaris 1838 (CCII/192), declaració del 3 de juliol de 1838. S'ha pres com a paradigma aquesta data, atès que és el dia de l'entrada oficial del comte d'Espanya com a comandant general de Catalunya.

¹⁴⁹² Després de l'abolició del sistema liberal, el 1824, el capità general va tornar a tenir la direcció de l'administració de la Casa de Caritat. El 1827, el canvi de titular de la Capitania Militar de Catalunya, va passar a ser el comte d'Espanya fins a la seva substitució el 1832 per Manuel Llauder, sobre aquestes experiències vegeu PANTALEÓN, M. (2015). "La Casa de Caritat de Barcelona i la definició de models de beneficència al segle XIX, 1802-1913". *La Casa de Caritat*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 79; CORRALES; QUINTANA (2019: 105-106).

¹⁴⁹³ *Gaceta Oficial* (Oñate, 27 de maig de 1836), Suplement al número 27, p. 335.

(Francesc Riu) i el de Talam i Cervera (Leopold Jordana) sobre l'estat dels camins en els seus districtes.¹⁴⁹⁴

La resposta al comte va arribar uns dies després de la mà de Joan Minoves, qui recordava al president de la Junta Superior que ells no eren els corregidors i que, en tot cas, com a tinent de corregidor «han entendido» en l'assumpte.¹⁴⁹⁵ El cert és que no es coneix cap iniciativa al respecte i, per falta de nous documents, no es pot esmentar cap acció en aquest camp.

La política carlina pel que fa a les mines és totalment nul·la, ja que no han transcendit notícies de cap mena sobre la qüestió. Amb tot, aquesta manca d'informació no té perquè negar l'existència de l'explotació minera.

Catalunya és un país pobre en jaciments de tota mena de minerals, inclòs el carbó mineral. Cap als anys trenta del segle XIX, hi havia mines de coure a Llagostera (Gironès), Garcia (Ribera d'Ebre), Falset, la Figuera i Lloà (el Priorat), l'Argentera i Escornalbou (Baix Camp), Sant Pere d'Osor i Sant Vicenç de Susqueda (la Selva), etc. Existeixen altres estadístiques que al·ludeixen a diferents explotacions mineres però, com indicava Vilar, la manca de dades concretes no permeten establir determinades conclusions, per bé que sí es pot assenyalar una conjectura d'activitat.¹⁴⁹⁶

Aquesta panoràmica dels inicis del segle XIX es podria extrapolar a l'activitat carlina dels anys de la guerra. Malgrat les dades objectives de què es disposa avui no permeten fer afirmacions taxatives, existeixen elements que permeten apuntar hipòtesis d'activitat minera per part dels carlins. Els seus paràmetres de treball no es limitarien al coure, atès que el ferro i l'aram eren materials igualment comuns en les fargues i metal·lúrgies catalanes.

La manca de material dins el propi territori obligava a l'exportació.¹⁴⁹⁷ És tenen notícies de la necessitat dels carlins per a tota classe de metalls, doncs la fosa i la fabricació de material bèl·lic va ser una constant al llarg de la guerra, però, sobretot, a partir de la creació de la foneria de Berga el juliol de 1837. Cal tenir en compte que en un sol setge els carlins podien arribar a disparar tres mil projectils de canó com va ser el cas del setge carlí sobre Ripoll el maig de 1839, fet que obligava a l'obtenció constant de matèria primera per a poder fondre les bales de canó o fabricar els mateixos projectils.¹⁴⁹⁸ La recerca constant de material els va empènyer a servir-se de tots els recursos disponibles. La mateixa indústria armamentística ripollesa se servia de tota la producció minera possible dels dos cantons dels Pirineus. Davant la creixent i incessant necessitat de metall, el 1838 els carlins van optar per embargar campanes d'esglésies, deixant les estrictament necessàries per als serveis ordinaris.¹⁴⁹⁹

¹⁴⁹⁴ Sessió de 9 de febrero de 1839, vegeu SANTIRSO (2005: 153-156).

¹⁴⁹⁵ Sessió de 25 de febrero de 1839, vegeu SANTIRSO (2005: 162-164).

¹⁴⁹⁶ VILAR (1987: vol. 1, 140-141); PASCUAL, P.; NADAL, J. (2008). *El coure. I. Producció i consum a l'era industrial*. Vic: Eumo, p. 321.

¹⁴⁹⁷ PASCUAL; NADAL (2008: 322-323).

¹⁴⁹⁸ BOIXÉS (1995: 76).

¹⁴⁹⁹ Quant a l'ordre se'n pot consultar ADS. Fons carlisme. 3.2. Ordre de requisita de les campanes, document solt. Entre altres, es van endur una campana de Sora, la del Santuari dels Munts, però en canvi no la de Sant Agustí de Lluçanès. Per algun lapsus, l'autor situa la requisita el 1835, tot i que resulta incert vist que al·ludeix a la Mestrança carlina de Berga, la qual no va aparèixer fins després del juliol de 1837 i, igualment, el comte d'Espanya, com a comandant general carlí, no estigué al càrrec fins el juliol de 1838 (MESTRE BOIX, P. (1999). *La fira ramadera de l'Hostal del Vilar (Sant Agustí de Lluçanès)*. Valls: Cossetània – Ajuntament de Sant Agustí de Lluçanès, p. 111). Però la requisita de campanes tingué un abast geogràfic més ample del que es podria pensar en un primer moment, atès que també arribaren a

Considerant que es té poca documentació de contrast, cal explorar noves línies documentals i establir hipòtesis sobre les quals treballar. El fet que els carlins poguessin descarregar tres mil projectils en un sol setge suposava que havien de destinar molts esforços a la fabricació i transport d'aquest mateix material. Però, al mateix temps s'hauria de calcular les dimensions quantitatives de la matèria prima utilitzada. I és que el procés natural de fosa d'una bala de canó implicava un llarg procés.

Allò que s'extreia de la mena de la mina s'havia de portar a la farga per depurar. Posteriorment, una vegada obtinguda la separació del metall de les impureses de la pedra, s'havia de traslladar novament per a la fosa. Aquest darrer era un procés que es podia realitzar en una foneria professional, però fins a l'ocupació de Berga els no en van disposar d'una. Es té constància que alguns ferrers locals van fondre metall per a bales de canó per ordre de Benet Tristany.¹⁵⁰⁰ Amb tot, per més eficient que pogués ser el ferrer, el ritme de treball artesanal no permetia una producció de bales de canó gaire profusa en tan poc temps Això, sense tenir en compte el punt principal d'on s'obtenia la matèria prima per a la fosa.

Un darrer aspecte vinculat en aquesta àrea de govern és la política forestal i de muntanyes. Els boscos i muntanyes eren una font important de riquesa i, per tant, calia controlar correctament la seva explotació. Dels boscos se'n podia treure menjar, caça i matèria primera, la qual es podia destinar a moltes finalitats.¹⁵⁰¹ La legislació vigent sobre aquesta matèria en els anys de la Primera Guerra Carlina era la instrucció de 1748. Encara que en els parèntesis liberals anteriors es va modificar la legislació, amb les abolicions absolutistes totes aquestes lleis quedaren derogades.¹⁵⁰²

El control del bosc era un aspecte important en la cultura de l'Antic Règim en tant que era una societat preeminentment agrària. En el bosc i la muntanya, els usos i beneficis eren diversos. La procura dels boscos no era anàrquica, vist que hi entraven en joc molts factors geogràfics, climatològics, culturals i econòmics.¹⁵⁰³ Entre altres, permetien la pastura de bestiar amb els matolls del sota bosc. Altrament, existien certs contratemps pel que fa a la pastura del bestiar pel bosc, ja que en determinats casos podien malmetre o dificultar la regeneració forestal.¹⁵⁰⁴

Dels boscos també se n'extreien altres profits, com ara la fusta com a matèria primera per a la construcció naval.¹⁵⁰⁵ Vinculat a la indústria naval, hi havia la figura dels raiers. Després de la talla dels arbres, els troncs eren arrengrerats i marcats a tocar al riu. Aleshores el raier els duia riu avall fins a la ciutat o drassanes.¹⁵⁰⁶ En realitat, caldria tenir en compte que depenent del tipus de fusta, aquesta era utilitzada per a unes finalitats o unes altres: utensilis de cuina, sabates o esclops, mobles i altra artesanía,

endur-se les del monestir de Sant Benet de Bages a Sant Fruitós de Bages (SERRA SELLARÉS, F. (2006). *Sant Benet de Bages. Època Montserratina (1593-1835)*. Sant Vicenç de Castellet: Farell, p. 133).

¹⁵⁰⁰ Aquest és el cas de Josep Clotet, ferrer de Matamargó el qual fonia bales de canó per ordre de Benet Tristany. Vegeu LLORENS (1981: 208) i COBERÓ (1986: 168).

¹⁵⁰¹ BERNAT, P. (2008). *Ciència, tècnica i agricultura a la Catalunya de la il·lustració (1766-1821)*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, p. 221-222.

¹⁵⁰² BERNAT (2008: 223).

¹⁵⁰³ Per a formar-se una idea de la complexitat del cultiu, explotació i tractes en els boscos a Catalunya resulta molt útil el recull dels usos i costums en la matèria que pervisqueren setanta anys després. Tots els detalls van ser recollits a MANCOMUNITAT DE CATALUNYA (1920). *Usos i costums de bon pagès sobre boscos i arbredes*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.

¹⁵⁰⁴ PARÉS ESPANYOL, E.; GUISAN RIERA, S. (1981). *Perspectives històriques sobre la política forestal a Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 10-11.

¹⁵⁰⁵ PARÉS; GUISAN (1981: 12-13).

¹⁵⁰⁶ MALUQUER DE MOTES, J. (1981). "L'explotació del bosc i el transport de la fusta (els raiers)". *L'Avenç* [Barcelona] n° 43, p. 37.

pipes de fumar, bastons per caminar, etc. No s'inclou la indústria paperera com a consumidora de fusta, atès que no va ser fins a mitjan segle XIX quan, en alguns indrets dels Pirineus francesos es va utilitzar l'abet en l'incipient ús de la fusta en la fabricació del paper. Però, el cert és que una de les funcions més importants dels boscos era l'assortiment de fusta per a la creació de carbó vegetal.¹⁵⁰⁷

Tot i que no es coneixen dades concretes de la política carlina a Catalunya sobre l'explotació forestal, hi ha nombroses notícies relatives a l'acapte sistemàtic de fusta a molts indrets de Catalunya, fins i tot a punts allunyats de Berga. Aquestes iniciatives poden cridar l'atenció i ser atribuïdes a alguna de les arbitrietats que es dugueren a terme al llarg de la guerra en aquells anys.

Tanmateix, tal i com informaven el 17 de gener de 1838, a la vall d'en Bas hi va haver una topada entre carlins i isabelins. En aquella ocasió, fou desfavorable per als carlins, els quals van perdre a Joan Soler, frare servita, que estava al capdavant de la unitat. D'acord amb les notícies que varen transcendir, l'escomesa carlina tenia diferents objectius: reclutar personal per a l'exèrcit, cobrar contribucions i préstecs i, a més, recollir fusta per a la Mestrança de Berga.¹⁵⁰⁸ En primera instància, es podria pensar que el poder calòric del carbó vegetal no seria suficient per a una infraestructura com la mestrança o la foneria. Fàcilment s'adjudica al carbó mineral un major potencial, que permet assolir un millor augment de la temperatura en les operacions pertinents. Amb tot, l'exèrcit ja utilitzava al segle XVII aquesta classe de carbó per a les operacions de fosa i reparació d'armes en campanya.¹⁵⁰⁹ Això no treu que en ocasions aquest acapte sistemàtic amagués una pràctica repressiva dirigida a persones no afectes a la causa carlina. I és que, en alguns casos, semblava que rere la pràctica de recollir fusta s'hi amagués algun tipus de represàlia, ja que l'execució de la talla de fusta era certament brusca. Cal indagar, però, si aquest era vertaderament l'objectiu, ja que no se'n tenen prou testimonis. Un d'ells és el d'un afectat que afirmava que els carlins «cortavan los olivares de raiz privando á sus propietarios hasta de la esperanza de poder gozar en los sucesivo de aquella».¹⁵¹⁰ Ara bé, convindria analitzar els efectes reals o la viabilitat d'una possible reparació dels danys. En alguns casos, tot sembla indicar que no van tenir massa cura de les arbrades per així assegurar el càstig indirecte.

Ensenyament

En el segle XVIII, les autoritats de la monarquia van començar a preocupar-se per la instrucció general pública. Amb aquesta finalitat es van començar a promulgar algunes normatives, però d'irregular repercussió. No va ser fins l'arribada del liberalisme polític en el segle XIX, quan van tenir lloc les autèntiques regulacions del sistema educatiu i les transformacions dels centres escolars. En aquesta matèria, el carlisme peninsular no va mantenir uns criteris del tot homogenis. I és que, segons el territori, les prerrogatives legals eren diferents. Així, per exemple, a Navarra, s'havien modificat les lleis privatives a les darreres Corts i s'actuava d'acord amb elles.¹⁵¹¹

Respecte al carlisme a Catalunya, són imperceptibles les predisposicions quant a la instrucció general de la població. Pel que fa a l'educació preescolar, no s'ha localitzat cap iniciativa al respecte ni cap notícia mínimament relacionada. La raó sembla radicar

¹⁵⁰⁷ Per a una breu perspectiva sobre la matèria, vegeu PARÉS; GUIAN (1981: 14-22).

¹⁵⁰⁸ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 16 de febrer de 1838), núm. 1176, p. 1.

¹⁵⁰⁹ GÜELL, M. (2013). "El desemboscament per causes militars. L'impacte humà, social i mediambiental". *A carn!*. (Tarragona), núm. 8, p. 26-27.

¹⁵¹⁰ QUINTANA (2011: 157).

¹⁵¹¹ ECHAVE-SUSTAETA (1915: 114-115).

en què el concepte estava majorment vinculat a les experiències liberals i no es va implantar amb relativa presència al territori d'Espanya en general fins a mitjan segle XIX.¹⁵¹² No entrarien en consideració aquelles possibles institucions privades que poguessin donar certa atenció als infants en aquest sentit.

Hi havia una instrucció notable en relació amb les primeres lletres. L'escolarització masculina en molts pobles se situava a l'entorn del 40 o 50%, i tal vegada més en alguns casos puntuals. D'altra part, la femenina solia descendir entre el 15 i el 30%. Poder formar-se en primeres lletres obria les portes a moltes més possibilitats laborals. Els recursos educatius en cal·ligrafia i càlcul eren requisits ben valorats per entrar a l'Administració o al comerç. Això permetria als nens, en el seu moment, que es poguessin col·locar en una oficina com a escrivans o portant els comptes.¹⁵¹³ Però, això depenia dels col·legis on es portessin els nens a ser educats. Quant a això, cal tenir en compte que, a les darreries del segle XVIII, es van patentitzar els diferents nivells educatius en funció del col·legi on el nen estudiés. Determinats estaments i classes de la societat benestant enviava els seus fills als col·legis religiosos, atès que les diferències en la matèria podien ser importants: ciències, esports, arts i llengües modernes, vers el més bàsic que era la introducció als clàssics, el llatí, el grec i les humanitats.¹⁵¹⁴ Emperò, és precís no oblidar les matèries que es consideraven obligatòries com el catecisme, la història sagrada i, fins i tot, una certa història política i patriòtica.¹⁵¹⁵ Amb tot, per a formar-se una idea més ajustada del que realment significava la instrucció en primeres lletres podria servir, encara al segle XIX, una inspecció de l'obra *Instruccions per la ensenyança de minyons*, escrita a mitjan segle XVIII per Baldiri Reixach. Es tracta d'un manual usual i conegut fins als anys quaranta del segle XIX. La darrera edició coneguda és de 1832, de l'obrador d'Agustí Figueró a Girona.¹⁵¹⁶

Entre els carlins, la vida quotidiana a la rereguarda carlina no va patir substancials canvis. Les dinàmiques en les primeres lletres per als estudiants seguien els mateixos patrons establerts prèviament. No es coneixen iniciatives governatives relatives en aquesta àrea. Més aviat sembla que la guerra va portar un cert deteriorament de les condicions de les Primeres Lletres en diferents pobles ocupats pels carlins. No es pot afirmar de manera concloent quines van ser les problemàtiques que van existir.

L'estancament es va tornar crònic amb els anys. Les autoritats competents no van dedicar esforços en el seguiment i control per al compliment d'allò que estava establert en les diferents lleis. El motiu d'aquesta inacció es va posar de manifest quan, des de la Junta Superior Governativa, es va recriminar als alcaldes majors la seva descurança en els assumptes de la instrucció primària als pobles. La resposta obtinguda s'ajustava al reglament vigent del Consell de Castella, tot i que posava de manifest les limitacions organitzatives del carlisme en temps d'aquesta guerra. Tal i com

¹⁵¹² MARTÍNEZ MEDRANO, E. (1982). *La educación preescolar, a examen*. Zaragoza: Instituto de Ciencias de la Educación – Universidad de Zaragoza, p. 9-24.

¹⁵¹³ LASPALAS, J. (2013). "Las escuelas de primeras letras en la sociedad española del siglo XVIII: balance y perspectivas de investigación". *Educación, redes y producción de élites en el siglo XVIII*. Madrid: Sílex, p. 32-33.

¹⁵¹⁴ SALES (1962: 46).

¹⁵¹⁵ Per a més detalls de complement, vegeu LLADONOSA, J. (1970). *Escoles i Mestres antics de minyons a Lleida*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 45-52.

¹⁵¹⁶ L'obra de Baldiri Reixach ha estat reeditada en nombroses ocasions. Destaquen les edicions de 1981 a cura de Salomó Marquès i Albert Rossich (editada pel Col·legi Universitari de Girona) i especialment, la de 1983 a cura de Josep González-Agápito i Salomó Marquès (edició facsímil a càrrec de la Universitat de Barcelona). S'ha fet ús de REIXACH, B. (1983). *Instruccions per la ensenyança de minyons*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Edició i estudi introductori de Marquès i González-Agápito, p. 37-41.

s'informava en la resposta, d'acord amb les normes establertes, les competències en matèria de primeres lletres estaven establertes als corregidors, els quals designaven unes juntes inspectores. Atès que no hi havia aparell orgànic de corregidors, no s'havien establert aquestes juntes. Ells, com a alcaldes majors, no podien actuar més enllà de la seva localitat de residència perquè, conforme al reglament, eren presidents de la Junta inspectora local i prou.¹⁵¹⁷

No s'ha detectat cap iniciativa relativa a la formació especialitzada a imatge d'algunes escoles que depenien de la Junta de Comerç.¹⁵¹⁸ No es coneixen iniciatives escolars, plantejaments d'escola nàutica, d'escola de nobles arts ni formació tècnica i professional, entre els carlins. La única iniciativa de la Junta Superior que va prosperar dins les seves competències en instrucció fou la creació d'un centre universitari. Per als propis carlins, aquest centre era considerat simplement com el restabliment de la Universitat de Cervera, la única legítima d'acord amb la realitat immediata anterior a la guerra. Ara bé, aquest restabliment de l'ensenyament universitari no va ser precisament ajustat a la pràctica immediata anterior, sinó que es va adaptar a les necessitats i urgències de les persones i del moment.

La primera universitat carlina que es va obrir va ser la d'Oñate el 25 de març de 1836 a través d'una Reial ordre d'aquesta mateixa data.¹⁵¹⁹ Però, diferents limitacions, sobretot en recursos humans, van portar el rector universitari a elevar una exposició a la Cort carlina el 9 d'abril, en la qual s'exposaven diversos problemes i com afrontar-los. A través de la Reial ordre de 6 d'abril de 1836, es comunicava al públic l'obertura del centre, la realització dels estudis superiors i, a més, l'acceptació d'algunes solucions que proposaven des del rectorat. La solució més destacable era la que responia a la manca inicial de professorat, motiu pel qual s'optà des d'un primer moment per cobrir les vacants amb batxillers de la mateixa universitat.¹⁵²⁰ El 3 de maig de 1836, s'anunciava oficialment la venda dels llibres universitaris a la Secretaria del mateix centre. La llista de títols i autors autoritzats eren els que estaven establerts al Pla d'Estudis de 1824.¹⁵²¹ Amb tot, en el primer curs van sorgir alguns problemes i, fins i tot, es plantejaven alguns dubtes importants. Per mitjà de la Reial ordre de 14 d'octubre de 1836, es posava de manifest que el sistema de substitució de professors amb batxillers no havia donat bon resultat i, en aquesta ocasió, es prohibia la pràctica. Es confiava amb què amb la migració que hi havia de diferents indrets de la monarquia, fàcilment es podrien cobrir les vacants amb personal llicenciat o doctorat d'altres províncies. Per reforçar les variacions, es va prohibir que un mateix professor pogués ostentar més d'una càtedra. I tota la pràctica universitària s'havia d'ajustar segons «el plan de estudios por ahora vigente», una afirmació relativa, la qual obria la porta a plantejar una possible renovació en el moment oportú.¹⁵²²

A Catalunya la confrontació entre la Junta Superior i el comandant general va retardar substancialment l'establiment de la Universitat carlina. Des dels primers mesos

¹⁵¹⁷ La primera sessió és de 9 del febrer de 1839, quan la Junta carlina instava els alcaldes majors a prendre mesures. Vegeu SANTIRSO (2005: 153-156). La segona sessió era la del 25 de febrer de 1839, quan un d'ells responia oficialment a la Junta [SANTIRSO (2005: 162-164)].

¹⁵¹⁸ Per a una visió de conjunt sobre la política en formació especialitzada promoguda per la Junta de Comerç, es pot consultar MONÉS PUJOL-BUSQUETS, J. (1987). *L'obra educativa de la Junta de Comerç, 1769-1851*. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.

¹⁵¹⁹ Aquesta Reial ordre apareix citada al decret de la Junta Superior de 17 d'octubre de 1836. SAGARRA (1935: vol. 1, 196).

¹⁵²⁰ *Gaceta Oficial* (Oñate, 12 d'abril de 1836), núm. 49, p. 251-252.

¹⁵²¹ *Gaceta Oficial* (Oñate, 3 de maig de 1836), núm. 55, p. 294.

¹⁵²² *Gaceta Oficial* (Oñate, 18 d'octubre de 1836), núm. 103, p. 511-512.

de la guerra, molts professors de la Universitat de Cervera van desaparèixer de la localitat o es van exiliar. Poc a poc, molts d'ells van anar essent reconeguts entre els carlins catalans. La gran fita va ser a l'entrada de Carles Maria Isidre de Borbó a Solsona. En aquell moment, «los catedráticos, que junto con su Rector vocal de la Real Junta Gubernativa del Principado el dia 18 del presente mes [de juny] han tenido el honor de presentarse á S[u] M[ajestad] en Solsona, y rendirle sus homenajes».¹⁵²³ L'acte del besamans davant el monarca no era aleatori. L'objectiu no era altre que obtenir el beneplàcit reial per al traslladat oficial i legal de la Universitat de Cervera. Aquesta voluntat era àmpliament coneguda i, fins i tot, se'n van fer ressò des de Barcelona, on van rebre comunicacions procedents de la Universitat certerina. El setembre de 1837, era públic i notori que entre 11 i 12 professors de la Universitat s'havien passat als carlins, els quals tenien la intenció de clausurar el seu centre. La situació no deuria ser fàcil, vist que en l'informe de Cervera demanaven poder traslladar l'Arxiu universitari a Barcelona perquè hi havia documentació preuada i allà no era segur.¹⁵²⁴

Tots els rumors es van confirmar amb el Decret de 17 d'octubre de 1837, emès per la Junta Superior carlina de Catalunya. En aquesta ocasió, el Decret informava que, mentre s'esperava l'autorització reial, els estudis superiors a Catalunya es realitzarien tal i com s'havien executat durant el curs de 1830 a 1831 quan Calomarde va fer tancar les universitats. A través de les conferències privades s'aniria impartint la matèria respectiva. També, s'afirmava que els paràmetres legals amb què es regiria la nova Universitat catalana serien els mateixos pels quals es dirigia la Universitat d'Oñate.¹⁵²⁵ El problema va caure en el fet que Urbiztondo, comandant general de Catalunya, no volia autoritzar l'obertura de la Universitat a una ciutat com Solsona, que a més estava fortificada.¹⁵²⁶ D'acord amb la tradició absolutista, la Universitat havia d'estar en un emplaçament separat de la ciutat, per tal que els estudiants es poguessin centrar majorment en els estudis.

Impacient, la Junta Superior va enviar una carta al ministre de Gràcia i Justícia del Govern de Carles Maria Isidre de Borbó, en data de 30 d'octubre de 1837. En aquesta ocasió, es recordava la voluntat universitària i la subjecció a les normes d'Oñate. Els resultats van arribar unes setmanes després. El 19 de desembre següent, es va fer arribar una Reial ordre a Urbiztondo que atorgava la raó a la Junta Superior i, per tant, l'instava a autoritzar la instal·lació de la Universitat a Solsona. Però, Urbiztondo va seguir sense posicionar-s'hi favorablement. Pocs dies després, abandonava Catalunya en direcció a la Cort carlina a trametre els greuges que, segons el seu parer, patia.¹⁵²⁷

Amb Josep Segarra Rubió, el nou comandant general interí, l'establiment de la Universitat fou tan ràpid com va ser possible. Finalment, a les darreries de febrer de 1838, es firmava l'autorització per establir a Solsona la nova Universitat. El dia 3 de març de 1838, es publicava un Decret sobre l'establiment provisional de «Pontificia y Real Universidad de Cervera en la ciudad de Solsona». Fins el dia 29 de març de 1838, no es va poder fer l'acte solemne d'obertura del curs 1837-1838 de la Universitat, el qual va estar presidit per Bartomeu Torradadella.¹⁵²⁸ Tanmateix, l'estada de la

¹⁵²³ *El Joven Observador* (s/l, 28 de juny de 1837), núm 45, p. 180.

¹⁵²⁴ PALOMEQUE (1974: 204-205); MUNDET (1990: 410).

¹⁵²⁵ SOLDEVILA (1938: 191), MUNDET (1990: 410). El text sencer del Decret es pot consultar a SAGARRA (1935: vol. 1, 196).

¹⁵²⁶ MUNDET (1990: 410).

¹⁵²⁷ MUNDET (1990: 410-411).

¹⁵²⁸ MUNDET (1990: 411); MONTAÑÀ, PUJOL (1997: 30).

Universitat carlina a Solsona va ser molt breu, ja que el juliol de 1838, la ciutat tornava a caure a mans dels isabelins, en aquesta ocasió comandats pel baró de Meer.¹⁵²⁹

El funcionament de la Universitat no va diferir de la pràctica habitual del moment. De fet, si bé es coneix l'existència de les actes del claustre, no es té detall del seu contingut exacte. Els alumnes que volien inscriure's a la Universitat ho havien desol·licitar amb paper segellat i adjuntant certificat de bona conducta moral i política.¹⁵³⁰ Encara ara es coneixen pocs detalls del sistema d'estada dels estudiants. De totes maneres, sembla que no tots els professors que assistien al claustre realment realitzaven algun tipus d'ensenyament.¹⁵³¹

Després de la caiguda de Solsona a mans dels isabelins, la Universitat es va traslladar al monestir benedictí de la Portella, on hi van tenir lloc els cursos de 1838-1839 i de 1839-1840. Amb tot, no va ser l'únic punt en el qual es van oferir estudis superiors. Segons sembla, per un període indeterminat de temps, algunes classes es van traslladar a Sant Pere de Torelló a impartir-hi algunes classes.¹⁵³² Aquest fet podria tenir relació amb el benefici eclesiàstic dedicat a l'ensenyament establert en aquesta mateixa localitat per part dels propietaris del mas el Cavaller, de la família Vila Galí, del poble de Vidrà.¹⁵³³

Val a dir que a la Universitat carlina de la Portella també van existir algunes irregularitats. No tots els professors de la Universitat de Cervera, que van arribar a Berga, van tenir-hi totes les portes obertes. El repartiment de càrrecs en el centre es va fer per una cúpula, bona part de la qual ja ocupava altres càrrecs en altres institucions. Per exemple, Bartomeu Torradella va ser designat rector de la institució. Vicenç Pou va exercir de vicerector. Felip Minguell figurava com a degà. Joan Minoves estava al càrrec de la Secretaria. Antoni Espar figurava com a secretari provisional. Marià Cos exercia de secretari interí. Francesc Giribert era el comptador de la Universitat. Miquel Franch n'era el capellà i, a més, el primer vocal. Finalment, Pere Roquet era el segon vocal.¹⁵³⁴ La majoria d'ells van exercir de professors però, a més, ja ostentaven càrrecs dins l'Administració de la Junta Superior o, fins i tot, eclesiàstica. Encara que ens els següents cursos alguns dels titulars van canviar, la majoria d'ells seguien essent vells coneguts dels Universitaris.

Emperò, no tots els antics professors de la Universitat de Cervera van arribar a exercir a la Universitat carlina. Sigui el cas de Joaquim Balcells, professor de Física a la Universitat de Cervera. Després d'anys de formació, va passar a ocupar la Càtedra de Física Experimental de la Universitat de Cervera, encara que en qualitat d'interí.¹⁵³⁵ Pel que sembla, no va marxar de Cervera fins a la conclusió del curs el juny de 1837. Aleshores, es va traslladar al territori carlí passant a ser farmacèutic a Sant Boi de

¹⁵²⁹ Es pot afirmar que tècnicament, aquest curs corresponia al 1837-1838 però, per circumstàncies de la guerra, es va concentrar totes les hores lectives als pocs mesos que quedaven a l'any 1838 en ser inaugurat el curs, per més detalls vegeu LLORENS (1981: 145); MONTAÑA, PUJOL (1997: 42).

¹⁵³⁰ ADS. Fons Carlisme. Capsa 3.5, Instàncies soltes.

¹⁵³¹ Per a formar-se una primera idea sobre el personal, els alumnes i algunes característiques de la Universitat, vegeu MONTAÑA, PUJOL (1997). Igualment, hi ha algunes dades i documents complementaris a Santamaria (1935: 139-142 i dels documents 46-48).

¹⁵³² MONTAÑA, PUJOL (1997: 112).

¹⁵³³ Sobre l'existència d'aquest benefici vegeu TERRADES (2000: 232).

¹⁵³⁴ MONTAÑA, PUJOL (1997: 44).

¹⁵³⁵ Per a una biografia actualitzada i detallada dels primers quaranta anys de Joaquim Balcells i Pasqual, cal citar l'estudi de PUIG-PLA, C.; SÁNCHEZ MIÑANA, J. (2008). "Joaquim Balcells i l'ensenyament de la física a la universitat de Cervera". *III Jornada d'història de la ciència i l'ensenyament*. (Barcelona), vol. 1(2), p.129-138.

Lluçanès i, un temps després, a Sant Pere de Torelló.¹⁵³⁶ Balcells va participar d'alguna manera amb la Universitat carlina de la Portella, doncs apareix a les actes del claustre de professors. Però, en cap d'elles s'especifica quina matèria impartia encara que se'n desprendre que exercí de professor de medicina.¹⁵³⁷ En algun altre lloc, s'ha arribat a afirmar que va exercir de professor de Física i Química.¹⁵³⁸ Però, el cert és que no va arribar a tenir temps.

El 4 de novembre de 1838, en el transcurs de la primera sessió del claustre de professors d'aquells curs, es llegia un ofici de la Reial Junta d'Hospitals Militars del Principat de Catalunya. En aquella ocasió sol·licitaven la dispensa de Joaquim Balcells i de Francesc Maria Pedrerol per a que passessin al servei dels hospitals militars.¹⁵³⁹ Joaquim Balcells va passar a servir a l'Hospital de la Valldora. Per altra part, Francesc Maria Pedrerol era professor en institucions teològiques i membre de la pròpia Junta d'Hospitals. És possible que volguessin el seu retorn a les sessions de la mateixa Junta. Amb tot, Balcells tenia vocació per a la investigació científica i per a l'ensenyament. D'alguna manera, va procurar mostrar la seva inquietud a l'intendent Gaspar Díaz de Labandero. Va ser aquest darrer, qui el 13 d'octubre de 1839, va intercedir davant del rector Bartomeu Torradella per a que fos acceptat a la Càtedra de Medicina per al curs de 1839-1840.¹⁵⁴⁰ Però la petició no va ser acceptada, ja que el mes de maig de 1840, seguia exercint a l'Hospital militar de la Valldora.¹⁵⁴¹

Defensa del territori

La naturalesa de la Junta Superior com a organisme de govern impedia, a la pràctica, que aquesta assumís les atribucions de defensa del territori. L'experiència en temps de la Guerra de la Independència havia portat la redistribució de competències, atesa la descentralització que estava tenint lloc. Així, de cara a la unitat d'acció, es van redirigir els esforços a assolir una centralització administrativa i militar que assegurés la presència del capità general o comandant general en la presidència de l'organisme. Però, a imatge de l'anterior conflicte, la Junta Superior no hi tenia plenes competències. Tal i com es desprèn dels pocs articles que es coneixen del seu Reglament, només en casos d'urgència la Junta tenia la porta oberta a intervenir en els assumptes militars.

Com si d'un contrapoder es pogués tractar, a imatge de les transformacions de la figura virregnal en els primers anys del segle XVIII, la Junta Superior tenia una mínima capacitat. Ara bé, la clau estava en la interpretació del concepte d'«urgència contextual», que permetia la intervenció puntual de la Junta. Degut a la centralització administrativa que existia en el carlisme peninsular, qualsevol acció de la Junta Superior havia de passar per la Cort carlina per a que tingués plena efectivitat i validesa. Així, per exemple, quan en sessió del ple de la Junta Superior es va resoldre la destitució d'Urbiztondo va resultar imprescindible portar-la a la Cort per a que aquesta tingués plena efectivitat. I és que, de no ser per aquest procediment, la Junta Superior hagués pres més iniciatives al llarg de la guerra, tenint en compte la seva voluntat d'esdevenir Junta Suprema, és a dir, de tenir plenes atribucions.

¹⁵³⁶ PUIG-PLA; SÁNCHEZ (2008:131-132).

¹⁵³⁷ MONTAÑA; PUJOL (1997: 84 nota 61).

¹⁵³⁸ Hi ha un error de transcripció perquè apareix com a «Joaquim Vancells» quan, en realitat, hauria de dir «Joaquim Balcells». Vegeu SANTAMARIA (1935: 141).

¹⁵³⁹ PUIG-PLA; SÁNCHEZ (2008:133).

¹⁵⁴⁰ AMLQ. Fons municipal. Ofici de la Intendència de 13 d'octubre de 1839, firmat per Gaspar Díaz de Labandero.

¹⁵⁴¹ *El Restaurador Catalan* ([Berga], 5 de maig de 1840), núm. 449, p. 1822.

Passaports i salconduits

L'emissió de passaports o salconduits estava vinculada al concepte dels «guiatges». En un primer moment, implicava que la persona tenia permís per al trànsit, ja que no tenia cap causa pendent amb l'ordre públic o, si més no, tenia la llicència de pas. Etimològicament, venia del terme «guiar» i es podria traduir al castellà com a «salvoconducto».¹⁵⁴² I és que la inseguretat portava al control de totes aquelles persones al marge de la llei i que, per tant, no gaudien del vistiplau de l'autoritat emissora del passaport, guiatge o salconduit. Aquests passaports podien incloure la «guia» de pas de localitats i hostals per on la persona en qüestió havia de passar a resolució de l'autoritat que formulava el passaport.

Des del segle XVI, en els tractats de bon govern es demanava un control real sobre els efectius humans i el territori.¹⁵⁴³ A partir d'aleshores creix la identificació dels individus i, sobretot, el «registre i control: la policia».¹⁵⁴⁴ Les autoritats que tenien potestat per emetre aquests passaports eren des dels batlles fins a les autoritats superiors i militars.¹⁵⁴⁵ Si bé en un origen els passaports els redactaven professionals especialitzats, amb la generalització es va procurar que molts funcionaris municipals també els redactessin, sobretot a partir dels inicis de segle XIX. Des d'aleshores es va generalitzar l'ús d'un llenguatge indeterminat, o confós, que no era massa bo per a la identificació de les persones a través dels passaports.¹⁵⁴⁶ De fet, l'objectiu principal d'aquests documents era la correcta identificació de les persones a fi d'evitar frau i problemes d'ordre públic i fer seguiment de les mateixes. Per aquest motiu, calia que l'execució d'aquests documents fos el màxim d'acurada possible.

Durant la Primera Guerra Carlina, l'ús de passaports va ser una constant en tots dos contendents. Entre els carlins, va existir una certa evolució. Als inicis de la guerra, va predominar una pràctica tàctica que havia de permetre el trànsit segur dels reialistes a un i altre punt a través dels mecanismes vigents. En aquests primers anys de conflicte, els isabelins es van veure sobrepassats per la situació. L'ús, encara que reglamentari, que els carlins feien dels passaports en els primers mesos de la guerra, va obligar els mateixos isabelins a extremar les mesures.¹⁵⁴⁷ Per aquesta raó, davant la inferioritat territorial dels primers anys i l'augment de les mesures isabelines en el control dels transeünts, els carlins van optar per a una segona línia d'actuació: el robatori de plantilles en blanc de passaports i segells municipals que els referendaven el document. Per exemple, l'11 de novembre de 1834, es publicava que Tristany havia entrat a Biosca, on s'havia apoderat dels documents i el segell municipal.¹⁵⁴⁸

A mesura que el control dels carlins començava a ser més sòlid, apareixen els primers passaports emesos per ells. Seguint la pràctica habitual, les autoritats que emetien podien ser des de les altes instàncies militars fins als batlles locals. En ocasions, eren permisos de trasllat de presos, de resguard de vídues a la rereguarda, de pas de viatgers, etc.:

«D[on] Buenav[entur]a Ubach condecodaro con la Cruz de Fidelidad Militar de 1ª Clase
Teniente Coronel de Yn[anterior]a 2.º Com[andan]te del Bat[allón] nº 10 Cas[adore]s De

¹⁵⁴² LALINDE (1964: 379)

¹⁵⁴³ ABOUT, I.; DENIS, V. (2011). *Historia de la identificación de las personas*. Barcelona: Ariel, p. 49.

¹⁵⁴⁴ ABOUT; DENIS (2011: 51-52).

¹⁵⁴⁵ LALINDE (1964: 379-380).

¹⁵⁴⁶ ABOUT; DENIS (2011: 64-65).

¹⁵⁴⁷ Vegeu les iniciatives que ja s'imposaven necessàries l'abril de 1834 a *Boletín Oficial de la Provincia de Cataluña* (Barcelona, 20 d'abril de 1834), núm. 73, p. 295-296.

¹⁵⁴⁸ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 11 de novembre de 1834), núm. 52, p. 218.

Montaña del q[u]e es su 1º Comd[an]te D[on] Man[ue]l Mosoll prosedente de la 2ª Brig[ad]a de operac[i]one[s] de la 2ª Brig[ad]a de operac[i]one[s] de la que es Su Gefè el Coronel de Ynf[an]teri]a D[on] Juan Castells.

Consedo seguro militar al Voluntario de la 3.ª Comp[añ]ia deste Bat[allo]n Pedro Viñals para q[u]e puede pasar á tomas las Aguas de S[ant] Hilario Sacalm. a fin de poderse restablecer de las heridas pues lo necesita segun certificacion presenta del facultativo q[u]e lo está visitando en el Hosp[ita]l Mil[it]a[r].

Por tanto suplico a las autoridades asi civiles como militares no le pongan impedim[en]to alguno en su ida detencion y progreso, antes bien le prestaran los ausilios q[u]e al margen se espresan por convenir asi al R[ea]l Ser[vici]o dado en la Villa de Berga á 14 Julio de 1837.= Buenaventura Ubach= Valga por dias= V[isto] B[ueno] Castells= Presentada el dia 6 de Agosto 1837 en Vilanova de Sau»¹⁵⁴⁹

A imatge dels isabelins, el control que els carlins exercien sobre les persones s'intensifica amb el pas dels mesos. En ocasions, ja no hi havia prou amb el passaport, doncs també es necessitava el certificat de bona conducta o carta de seguretat, com el que necessità Jaume Brunet, de la Companyia de Caçadors del Batalló carlí situat a Vallhonestà (actual comarca del Bages). En aquest cas, el certificat fou elaborat pel batlle, l'Ajuntament i el rector parroquial. Essent acreditada la seva bona conducta, Brunet era lliure per anar «donde combenga».¹⁵⁵⁰

Organització territorial

Abast territorial de la Reial Junta Superior Governativa¹⁵⁵¹

Qualsevol organització administrativa requereix el control d'un territori. Fins a cert punt, el fet que aquesta dominància es degui a uns factors o a uns altres pot resultar irrellevant, en tant que el fet consumat és el domini directe de l'espai físic. Els mateixos carlins eren ben conscients d'aquesta premissa. En els anys en què no gaudien d'un territori massa segur al Principat català, la Junta Superior no volgué arriscar-se a presentar-s'hi. Volien entrar a Catalunya «cuando las tropas del rey tuvieran asegurado una parte de la provincia».¹⁵⁵² Aquesta afirmació constata la debilitat del carlisme en aquells mesos i, a més, la seva concepció política de control del territori per poder afermar una administració pública.

Amb una concepció tradicional del domini, resulta certament complex intentar comprendre la realitat geogràfica del carlisme en aquests anys. Hi intervenen masses factors que dificulten la possibilitat de prendre una idea ajustada de l'abast territorial del carlisme a Catalunya durant aquests anys. Per a elaborar una imatge gràfica sobre aquest domini, caldria plantejar diferents categories zonals.

La primera, i més bàsica, és la tinença de poblacions per un o altre bàndol. Emperò, en nombroses ocasions, una mateixa localitat podia passar del domini isabelí a al carlí i viceversa en un lapse molt petit de temps. Depenent del tall cronològic, en podria resultar una realitat molt dispar. També, es podria plantejar fins a quin punt el color polític d'un consistori podria ser representatiu de la preponderància d'un dels dos

¹⁵⁴⁹ AMVS. Fons municipal. UI 402. Passaport de Bonaventura Ubach a Pere Viñals, fet a Berga el 14 de juliol de 1837.

¹⁵⁵⁰ APMPV. Certificat de bona conducta de Jaume Brunet de 4 d'abril de 1839.

¹⁵⁵¹ Aquest apartat és deutor dels plantejaments exposats a QUINTANA; MORILLAS (2012: 194-210). Però, en el present epígraf s'intenta plantejar noves perspectives, de resultes de la consulta de nova documentació i la consideració d'altres òptiques de treball.

¹⁵⁵² SEGARRA (1935: vol. 1, 118-119).

bàndols enfrontats si, aquesta població ha estat conquerida per uns o, en una altra línia, les autoritats locals han estat depurades prèviament.¹⁵⁵³ Per citar un exemple, el 1837 el batlle isabelí de Peralada es va declarar carlí i es posicionà públicament. La resposta de les autoritats militars isabelines no es va fer esperar. El batlle va ser detingut juntament amb el secretari municipal i el metge, ambdós considerats encobridors.¹⁵⁵⁴

S'han pogut conèixer casos d'autoritats que suposadament eren de signe isabelí però que estaven d'alguna manera en estret contacte amb els carlins, declarant-se sota la seva jurisdicció i obediència. Així, en aparença eren poblacions isabelines, que servien a la causa de la reina però, sota el segell de l'autoritat d'Isabel II, en realitat hi havia servidors de Carles Maria Isidre de Borbó. El 1838, el jutge de Primera Instància de Balaguer informava al capità general d'una incidència important. Segons declarava, accidentalment li havia arribat una carta de l'alcalde constitucional del poble de Tèrmens. En aquesta carta, amb paper d'ofici d'Isabel II, de l'alcaldia que presidia, reconeixia obertament l'autoritat d'un cabdill carlí de la zona.¹⁵⁵⁵ En una altra zona, situada a uns escassos vint quilòmetres de Barcelona, Viladecans, havien reconegut l'autoritat de la Junta Superior mig any abans que els carlins ocupessin la ciutat de Solsona. L'octubre de 1836, ja s'havien posicionat sota les ordres de la Junta Superior Governativa de Catalunya però, per la proximitat de la tropa de Barcelona, guardaven les formes sense oblidar les seves obligacions pecuniàries amb els carlins.¹⁵⁵⁶ Així doncs, resulta molt difícil poder fer afirmacions concloents o tancades sobre l'abast territorial carlí, vist que algunes realitats semblen tenir més d'una cara. Tant és així que el gener de 1839, les mateixes autoritats isabelines havien de persuadir les autoritats locals de no atendre les peticions de les autoritats carlines:

«El criminal proceder de muchos alcaldes y ayuntamientos, que desentendiendose de las obligaciones en que se hallan constituidos para con el legitimo gobierno de S[u] M[ajestad] la REINA N[ue]stra S[eñ]ora, no solo sostienen una activa y constante correspondencia con las tituladas juntas, gefes y demas funcionarios públicos, establecidos á nombre del Principe rebelde, si no que al paso que se afanan en cumplimentar las órdenes que por unas y otros les son comunicadas se esmeran en ocultarlas á las autoridades Constitucionales, únicas á quienes deben obedecer, ocasionando con tan punible conducta perjuicios de la mayor trascendencia á la causa pública en general, y á los pueblos de cuya administracion estan encargados en particular, es un hecho que no ha podido menor de llamar mi atencion, y que me ha decidido á dictar medidas de justo rigor para reprimir y castigar tan escandalosa conducta. Siguiendo pues este propósito, prevengo á V.V[stades], que desde hoy en adelante en el momento que reciban bien sean circulares impresas ó manuscritas, bandos, reglamentos, ó cualquiera otra comunicacion de las referidas juntas, autoridades, ó gefes rebeldes, incluso el diario titulado el Restaurador catalan, que se imprime en Berga, y al cual voluntaria ó forzadamente están suscritas las municipalidades de las poblaciones abiertas, las presenten al Comandante militar del punto fortificado á que está agregado ese pueblo para el pago de contribuciones, y demas atenciones del servicio público, manifestandole por escrito si han dado ó nó cumplimiento á las disposiciones en aquellas contenidas; teniendo entendido que la primera falta será castigada con la multa de cien libra escigideras de bienes propios y de mancomun á los concejales, sus allegados, y al secretario de la corporacion, con la de doscientas la segunda, y á la tercera se procederá á la prision de los referidos sujetos, contra los cuales se instruirá la correspondiente causa entregandolos al tribunal militar de la Provincia.

Del recibo de esta circular, y de quedar en cumplimentar cuanto en la misma se ordena darán V.V[stades] aviso á las veinte y cuatro horas de tenerla en su poder al Comandante de armas de su demarcacion.

¹⁵⁵³ QUINTANA; MORILLAS (2012: 201).

¹⁵⁵⁴ PAPELL, A. (1931). *L'Empordà a la guerra carlina*. Figueres: Tipografia l'Ideal, p. 63.

¹⁵⁵⁵ ACA. Fons Reial Audiència. Capsa 180, expedient 58.

¹⁵⁵⁶ És molt interessant el memorial justificatiu que van fer arribar a la Junta Superior el novembre de 1838. Vegeu el text sencer transcrit a GUERRA; LUENGO; SALAS (1984: 251-252).

Dios guarde á V.V[stedes] muchos años. Villafranca 24 de Enero de 1839.»¹⁵⁵⁷

Per falta de més documentació, no es poden oferir resultats concrets. Però, a tenor de les denúncies exercides dels mateixos isabelins, s'entreveu un cert retrocés en el seu predomini territorial. Existeixen episodis singulars que posen de manifest nombroses contradiccions i que mereixen especial atenció.

La guerra havia col·lapsat el sistema de comunicacions, el transport de mercaderies i, de retruc, el comerç dels punts fortificats. Per tal de repartir de manera equitativa la feina potencial, bona part dels notaris d'Igualada van sol·licitar un repartiment dels pobles del partit judicial per a poder-hi exercir de manera privativa. La sol·licitud va arribar a mans de l'Audiència Provincial i es va tramitar. El principal problema va venir en el transcurs d'execució de la sol·licitud. En aquell moment, l'únic notari contrari a la petició va posar de manifest que aquests notaris públics volien actuar sobre pobles que tenien «gobierno carlista». Un problema afegit era que el domini carlí s'estenia a seixanta dels setanta-tres localitats que composaven el partit judicial.¹⁵⁵⁸

Inevitablement, aquest cas suscita moltes qüestions. Com es podia haver incoat un expedient, acceptar-lo a tràmit i, a més, remetre'l a l'Audiència Territorial quan bona part del territori estava sota jurisdicció carlina? Sens dubte, hi havia un gran desconeixement de la realitat territorial. A més a més, a la majoria d'aquests notaris se'ls reputava com a addictes a la causa d'Isabel II, però volien exercir sobre territori carlí i sota les seves normes. Tot això ens ha de conduir a reconsiderar la concepció que actualment es té del domini carlí en aquests anys de guerra.

Els carlins van bloquejar nombroses poblacions fortificades a Catalunya. En alguns casos, es tractava de bloquejos severos, deixant les poblacions als límits de les seves possibilitats. Seguint el cas ja exposat de Santa Coloma de Queralt o, per exemple, el de Calaf¹⁵⁵⁹, sembla que l'objectiu dels carlins no era entrar en la governació dels punts fortificats. En realitat, amb la simple cobrança de les contribucions atribuïdes a les localitats, els carlins solien aixecar el setge o, si més no, estar expectants. El temor dels habitants d'aquestes localitats a sortir fora del recinte emmurallat feia que procuressin fer vida a l'interior. Així, a efectes pràctics, aquella localitat, per més fortificada que fos, estava essent controlada *de facto* pels carlins. La presència contínua de les unitats guerrilleres feia que moltes poblacions fortificades poguessin fer-se pròpies les exclamacions del municipi de Monistrol de Montserrat, que assegurava «sin faltar a la verdad, que la población ha estado en un bloqueo continuo».¹⁵⁶⁰

Ara bé, existeix un altre interrogant relatiu a l'abast territorial del carlisme de Catalunya en aquest conflicte armat. Explorades les fonts, resulta intrigant intentar respondre el perquè a la presència carlina catalana en terres d'Osca o el perquè a la negativa de la Junta carlina de Catalunya a reclamar la seva preeminència jurisdiccional sobre els territoris catalans del Maestrat.

La presència catalana a l'alt Aragó va ser patent des dels primers mesos de la guerra. A la primavera de 1834, hi havia Agustí Saperes (a) Caragol exercint de comandant general de l'alt Aragó. S'estaven organitzant diferents unitats amb voluntaris

¹⁵⁵⁷ AMES. Fons municipal. Correspondència gener de 1839, Circular de 24 de gener de 1839 feta a Vilafranca del Penedès per Juan de Sandoval.

¹⁵⁵⁸ ACA. Reial Audiència. Capsa 190, exp. 169.

¹⁵⁵⁹ RIQUER, M. DE (1979). Quinze generacions d'una família catalana. Barcelona: Planeta, p. 481-485.

¹⁵⁶⁰ QUINTANA; MORILLAS (2012: 205).

de la zona i, pel que sembla, s'havien de formar dos o més batallons. Després d'alguns contratemps, els carlins van haver de traspasar la frontera amb França en algunes ocasions.¹⁵⁶¹ Les incursions carlines des de Catalunya es van perllongar al llarg de la guerra. Entre setembre i octubre de 1836, van tenir lloc noves entrades de combatents catalans a les terres aragoneses d'Osca.¹⁵⁶² La presència carlina catalana segueix essent una amenaça constant al llarg de la guerra. A la primavera de 1837, arriben notícies a Osca segons les quals hi ha un gran aplec de combatents carlins –fins a 3.000 homes– per fer d'escorta a un gran comboi de material de guerra que havien de traslladar al nord, a la Cort. A la llista d'oficials que hi participen hi ha Brtomeu Porredon (a) Ros d'Eroles, Josep Pons (a) Pep de l'Oli, Josep Borges i Blas María Royo.¹⁵⁶³

L'alt Aragó esdevé refugi dels carlins catalans en moltes ocasions. El mateix José Juan Torres, quan ha de marxar de Catalunya, es refugia a Graus.¹⁵⁶⁴ Així mateix, quan l'Expedició Reial arriba a Barbastro, és Bartomeu Porredon qui porta el missatge de la Junta Superior que els hi ordena l'entrada a Catalunya. Aquell mateix estiu, la Diputació Provincial d'Osca va alçar una memòria en la qual sol·licitava més reforços, a causa de la seva situació precària i la presència persistent de carlins de Catalunya, amb especial atenció temor per una partida de 300 homes amb 16 cavalls que campaven per la província sense oposició.¹⁵⁶⁵ Es podrien establir diferents hipòtesis que explicarien el perquè els carlins catalans tindrien la província d'Osca com una extensió natural dels seus dominis –això sí, una amplitud que mai seria explicitada administrativament–.

En primera instància, s'hauria de tenir present que la diòcesi de Lleida s'estén considerablement per Osca. La presència dels bisbe ilerdenc Julián Alonso entre els carlins podria emparar, a ulls dels feligresos, l'entrada autoritzada dels combatents carlins. Igualment, canònicament, els carlins com a valedors de la religió i els seus valors, comptarien dins el pensament consuetudinari amb el beneplàcit dels habitants. I és que, aquelles disposicions governamentals que trenquessin l'ordre heretat dels ancestres podia ser respost amb tots els mitjans disponibles. Al cap i la fi es tractava d'un xoc de legitimitats.

En el cas del Maestrat, les dinàmiques dels esdeveniments responien a uns principis no molt diferents respecte a altres indrets carlins però, en aquest cas estaven determinats per una singularitat territorial molt marcada. Fins a l'aparició de Ramon Cabrera, la figura històrica del Maestrat no va prendre un sentit polític i administratiu. Així es pot entreveure després de resseguir les poblacions ocupades pel tortosí. L'agost de 1835, Ramon Cabrera ja controlava la franja catalana de l'Aragó i havia ocupat els pobles d'Horta de Sant Joan, Bot, Arnes i Flix.¹⁵⁶⁶ En definitiva, si es resseguís els pobles els quals Cabrera va anar dominant al llarg d'aquests primers anys, sorprendria comprovar com aquests concordarien amb els confins de l'antic Maestrat, la demarcació on regien els Costums de Tortosa.¹⁵⁶⁷ Des de la darrera restitució dels drets senyoriais el

¹⁵⁶¹ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 24 d'abril de 1834), núm. 65, p. 305; *Diario de Barcelona* (Barcelona, 2 de maig de 1834), núm. 122, p. 989-990; GUIRAO LARRAÑAGA, R. (2012). *Las guerras carlistas en el alto Aragón*. Huesca: Pirineo, p. 10-11.

¹⁵⁶² GUIRAO (2012: 57-58).

¹⁵⁶³ GUIRAO (2012: 62).

¹⁵⁶⁴ PIRALA (1984: tom III, 23).

¹⁵⁶⁵ AHN. Diversos-colecciones. 193, núm. 23.

¹⁵⁶⁶ VINAIXA MIRÓ, J. R. (2002). "Aproximació cronològica a la Primera Guerra Carlista al sud de l'Ebre (1833-1840)". *Recerca* [Tortosa], núm. 6, p. 122-124.

¹⁵⁶⁷ Per a veure l'abast territorial on es regien amb els Costums de Tortosa vegeu OLIVER, B. (1995). *Código de las Costumbres de Tortosa*. Tortosa: Centre de Lectura Terres de l'Ebre, tom 1, 177-189. Si bé aquesta obra es tracta de l'edició facsímil de l'original de 1879, segueix essent remarcable la qualitat del seu treball i l'erudició de l'autor. Per a una perspectiva sobre l'autor, vegeu PAU PEDRÓN, A. (1997).

1823, en els territoris de les antigues batllies d'Aliaga, Cantavieja i Castellote no es van arribar a suprimir aquests drets fins al 1840. En estar sota domini dels carlins, no es van aplicar cap de les mesures que van ser promulgades des del Govern d'Isabel II.¹⁵⁶⁸ Els pobles que componien la part catalana del Maestrat, tot i la pressió del Govern isabelí de Tarragona, sempre que els va ser possible, van incomplir totes les normes que els hi arribaven. Així, el 1835 en els diferents intents isabelins per cobrar les contribucions, els recaptadors s'exclamaven que no havien pogut fer efectiu els pagaments del delme.¹⁵⁶⁹ L'auge de Cabrera sembla no tenir relació únicament amb la seva activitat militar. Doncs va existir algun tipus de reconeixement tàcit de la seva autoritat en els pobles de Maestrat. Potser tindria alguna cosa a veure el fet que el Mestre en aquells anys fos l'Infant Sebastià Gabriel de Borbó qui, tot i haver jurat fidelitat a Isabel II, es va absentar l'estiu de 1834 per passar pocs mesos després a servir a Carles Maria Isidre de Borbó.¹⁵⁷⁰ La qüestió és que la Junta Superior Governativa de Catalunya mai va reclamar cap tipus de jurisdicció sobre els territoris catalans del Maestrat i, igualment, sempre va respectar la frontera establerta a l'Ebre.

Així, d'aquesta manera, es pot delimitar la capacitat administrativa de la Junta Superior de Catalunya en els límits compresos entre el riu Ebre i els Pirineus per una banda i, des del mar fins a la frontera amb l'Aragó, per l'altra. A partir d'aquí, les demarcacions territorials seguien els conceptes de les darreres reformes del regnat de Ferran VII a través dels corregiments, alcaldies majors i, finalment, municipis.

Les Junes Corregimentals

La governabilitat del territori precisava de demarcacions que la província a fi de facilitar l'accessibilitat sobre cada una de les localitats. Des dels primers anys del segle XVIII la delegació de la governabilitat estava sota la responsabilitat dels corregiments. La teoria marcava que un corregiment havia de tenir al capdavant a un corregidor i, a més, havia de comptar amb tinent de corregidor que eren els alcaldes majors. En primera instància, el corregidor podia ser un militar, eclesiàstic o advocat. Emperò, havien tingut lloc algunes reformes importants en el govern dels corregiments. Fins a cert punt, es podria afirmar que la figura del corregidor havia caigut de consideració envers els alcaldes majors. El problema requeia en el fet que la majoria de corregidors eren militars que no tenien formació en lleis. Per aquest motiu solien assessorar-se amb les Corts de corregidor composta per advocats i lletrats. Amb el fet que els alcaldes majors eren advocats s'havia reforçat la seva figura perquè, com a entesos en lleis podien assessorar al corregidor essent necessària la seva presència. Per contra, els corregidors només tenien la governabilitat nominal del corregiment atès que precisaven de l'assessorament legal dels alcaldes majors per poder emetre les resolucions i que

Bienvenido Oliver, en el pensamiento español del siglo XIX. Madrid: Centro de Estudios Registrales – Colegio de Registradores de la Propiedad y Mercantiles de España.

¹⁵⁶⁸ FEBRER ROMAGUERA, M. V.; SANCHIS ALFONSO, J. R. (2003). *La configuración del dominio feudal de la orden de San Juan del Hospital en las bailías de Aliaga, Cantavieja y Castellote (siglos XI-XIX)*. Villarroya de los Pinares: Centro de Interpretación de la Orden del Hospital en el Maestrazgo Aragonés, p. 56.

¹⁵⁶⁹ Les cites podrien ser vàries, per citar un exemple, vegeu AGDB. Fons Diputació de Barcelona. UI 733. Carpeta Tortosa. Comunicació de 14 d'octubre de 1835.

¹⁵⁷⁰ GIL NOVALES (2010: 450-451). Per a més detalls sobre la relació de l'Infant Sebastià Gabriel i l'ordre de Sant Joan de Jerusalem vegeu MARHUENDA, F. (2015). "La orden de Malta y la Corona de España: el Infante don Gabriel y el Priorato-Infantazgo". *La orden de Malta en España (1113-2013)*. Madrid: Editorial Sanz Torres – UNED, tom I, p. 373-415.

fossin conforme a dret. Com es veurà, aquesta dualitat va marcar profundament l'organització territorial carlina a Catalunya.

Els corregiments carlins no es van crear fins el 1837, després de la constitució de la Junta Superior interina al gener d'aquest mateix any. Prèviament no s'havia pogut actuar perquè les circumstàncies no ho van permetre. La manca d'estabilitat en el territori i la manca de recursos humans i logístics impossibilitaren la creació dels corregiments. A la primavera de 1837 i en poques setmanes, la majoria dels corregiments tenien establerts la seva corresponent Junta Corregimental. Aquestes Juntes corregimentals solien estar compostes de set persones amb tres categories de càrrecs. Per sota la figura del corregidor hi havia el president de la Junta corregimental. També hi havia un vicepresident de la Junta que exercia en cas d'absència del president. La resta dels convocats tenien la categoria de vocals. No totes les Juntes Corregimentals van disposar de tot el personal mínim en tots els períodes de la guerra. Fins i tot, en ocasions, alguna Junta en ple va caure presonera a mans dels isabelins i foren afusellats.¹⁵⁷¹ La mobilitat dels càrrecs estava contemplada entre els carlins. No tots els membres de les Juntes corregimentals van mantenir-se sempre en el mateix lloc al llarg de tota la guerra. En alguns casos, alguns vocals van exercir per un temps en alguna de les Juntes i després es van retirar, altres, exercien paral·lelament en altres destins i, alguns dels vocals de les Juntes corregimentals es van mantenir al llarg de tot el conflicte. Però, crida especialment l'atenció que no s'ha pogut localitzar cap a persona concreta que estant entre els carlins a Catalunya exercís de corregidor. Així doncs, el govern dels corregiments va estar delegat a les Juntes corregimentals però sense precisar mai d'un corregidor.

Alguns corregiments a Catalunya tenien una extensió tant gran que es va manifestar necessari algun tipus de subdivisió sense perdre la unitat territorial. En aquests casos, es van crear les alcaldies majors les quals eren dependents del corregidor. En els anys de la guerra, els carlins no tenien corregidors la qual cosa comportava que la figura dels alcaldes majors prenguéssin una inusitada volada atès que les Juntes corregimentals no tenien les mateixes influències administratives sobre ells. En ocasions, malauradament s'ha tendit a confondre la figura dels alcaldes majors amb la dels corregidors. Per aquest motiu, no sempre s'ha pogut entendre, per exemple, perquè Joan Minoves era alcalde major de Berga si, en realitat, formava part del corregiment de Manresa. En alguns estudis s'ha acabat presentant a Minoves com si es tractés de l'alcalde major de Manresa o, fins i tot, com a corregidor de la mateixa demarcació. Així doncs, el repartiment de la governabilitat en els corregiments estava dividit segons els partits dins els corregiments. Les Juntes corregimentals tenien al seu càrrec, especialment, aquells pobles que no estaven compresos en la jurisdicció dels alcaldes majors.

Les atribucions de les Juntes Corregimentals van ser canviants al llarg de la guerra. Així com en els primers anys, aquestes juntes no existien, a partir de la seva progressiva creació, van començar a tenir un paper creixent en aquestes setmanes de 1837. Les Juntes corregimentals carlines van ser organismes principalment governatius i executius de les disposicions emanades de la Junta Superior. Igualment, la Junta Superior els va delegar competències en recaptació.¹⁵⁷² L'objectiu principal era separar a l'exèrcit de la recaptació a fi de poder controlar més directament el sistema, el nomenament del personal donat que jugava al seu favor la jerarquia administrativa de la Junta Superior vers les corregimentals. Era una mena d'organisme intermediari entre els

¹⁵⁷¹ Tal i com succeí la Junta Corregimental de Lleida amb seu a Àger quan a l'agost de 1837 foren capturats i afusellats, vegeu *Gaceta de Madrid* (Madrid, 8 d'agost de 1837), núm. 981, p. 1.

¹⁵⁷² SANTIRSO (2005: 53-53)

municipis i la Junta Superior. A les seues administratives dels corregiments carlins no hi havia jutjats perquè no hi havia corregidor que era qui hauria tingut la potestat judicial. La resta d'aspectes no diferents de les seues d'alcaldis majors carlins atès que l'alcalde major sí era advocat i exercia de jutge; al mateix temps, també hi havia les comptadores d'hipoteques i escrivanies públiques.¹⁵⁷³ Quan Gaspar Díaz de Labandero va ser nomenat intendent civil i militar de Catalunya va topat amb la resistència d'antics recaptadors dels primers temps de la guerra i, a més, amb les corregimentals atès que no volien desprendre's d'aquestes atribucions que els atorgava una paper tant important. Però, a mesura que la intendència es desplegava institucionalment i va ampliar la seua base de personal dedicat a la contribució i regularitzar els procediments, les reticències van ser majors essent objecte d'algunes disputes. No va ser fins a la destitució de Labandero quan les Juntes Corregimentals van tornar atendre a la recaptació.

Els carlins de Catalunya van intentar reproduir el mapa polític vigent abans de la mort de Ferran VII. Però, donades les circumstàncies sempre canviant, es van haver d'adaptar a la realitat del moment. Excepte el corregiment de Tortosa, els carlins van procurar recrear els diferents corregiments i les corresponents alcaldies majors. Amb més o menys subtileza totes aquelles mancances que van existir les van intentar suplir amb iniciatives més o menys afortunades. En alguns casos, va ajuntar dos corregiments en una mateixa seu administrativa o, donat el cas, junt amb algun corregiment hi van adjuntar alguna alcaldia major. En ocasions, s'ha afirmat que alguns d'aquests corregiments van ser més virtuals que reals. En certa mesura, no resulta una afirmació banal en tant que, a més de les dificultats que van existir, les iniciatives dels governs corregimentals van quedar tant diluïdes per les circumstàncies que passaren gairebé inadvertides. Igualment, d'acord amb les atribucions dels corregiments, la capacitat de maniobra governativa, o administrativa, era tant justa que amb prou feines es dedicaren, bàsicament a la recaptació, a l'aparell judicial o, coordinar algunes iniciatives. Un d'aquests casos va ser el corregiment de Tarragona el qual tenia la seua seu a Ascó.¹⁵⁷⁴ La seua implantació va ser força accidentada. A l'estiu de 1837 es deuria implantar sobre el paper. Tanmateix, la seua autoritat va ser discutida al segon semestre de 1837 atès que la presència d'Urbiztondo i la Junta de general del Camp de Tarragona va dificultar l'autonomia de la corregimental. Així que a la primera meitat de 1838 es van realitzar els primers esforços per al seu establiment i, fins al cap d'unes setmanes, o mesos si es vol, no va començar a treballar a ple rendiment. Però, en aquesta segona època, les atribucions de recaptació van ser retallades per l'arribada de la Intendència.

Corregiment	Seu administrativa
Barcelona - Mataró	Mura
Girona - Figueres	Santuari de Montdois
Tarragona	Ascó
Vilafranca del Penedès	Foix – Font Rubí
Lleida - Balaguer	Àger – Puig de Rialb
Manresa - Berga	Berga
Cervera - Agramunt	Solsona – Peramola (a partir de 1838)
Talarn	Solsona – Berga (?)
Puigcerdà – Seu d'Urgell	Organyà
Vic	Alpens

¹⁵⁷³ Sobre aquestes institucions i les seues característiques vegeu QUINTANA (2016: 59-63).

¹⁵⁷⁴ QUINTANA (2016: 153).

Les Junes corregimentals va ser un punt de tràfic d'influències per part d'algunes de les persones designades. I és que no tot el personal que va treballar per a l'administració corregimental eren persones formades i avesades a determinades cotes de poder. Les eleccions de les persones no sempre es van ajustar a criteris de formació i utilitat sinó de proximitat, familiaritat i influència territorial. No resulta estrany doncs, que aquestes juntes corregimentals acabessin tenint molt mala premsa entre els propis carlins. La descripció breu i contundent que Josep Soler i Ceriola, de Solsona, va dedicar a aquests organismes donen bona prova de la visió que es va acabar tenint d'aquestes Junes.

«Cada una de estas juntas querría sumirse y atribuirse las facultades de todas las otras. Todo vocal de una junta era ya un omnipotente facultado para meterse a todas las cosas y asuntos que no era de su atribucion. Todos los dichos vocales decian servían de gratis à la causa y los mas eran tan gravosos à ella, que con lo que gastaba y desperdiciaba un solo vocal, habría habido lo suficiente para mantener una compañía de cien hombres. En las juntas efectivamente habia sugetos habiles cada uno en su carrera, y facultad; pero ninguno en la politica y orden que se necesitaba para gobernar aquella guerra.

(...)

El sistema ominoso que tenían estos hipocritas que se mezclaron al gobierno Carlista éra el de ser amos del tesoro, que éste se aumentara fuera como fuera, y en esto de recoger dinero, no habia tramites; poco les importaba à estos holgazanes que un recaudador loco robase y arruinase à mil familias, ni menos que fusilase à los padres de ellas, mientras que de su barbarie sacasen el fruto que deseaban, que éra dinero. Éste ultimo punto fué el que efectivamente descreditó el partido Carlista: y puedo asegurar que los mas, y mas, de sus partidarios lo abominaban; pero no había remedio, los dichos santurones lo aplaudían, tenían sus mandarines à proposito para ejecutar barbaries sin límites, y ultrajes y tropelías se cometieron, solo por la set insaciable de estos pocos hipocritas que como he dicho supieron engañar al mismo Carlos: cuales no dudo que no solo fueron muy perjudiciales à su causa, si no, que fueron tambien el motivo de perderla: pues que esta vil plaga de la hipocresia no solo se metió y se hizo temible en las juntas carlistas de Cataluña, sino que desgraciadamente se propagó en todas las del reino y hasta en la misma familia Real, como se vió que ultimamente fueron los mismos hipocritas, causa de la tradicion de Maroto, à Convenio de Vergara.»¹⁵⁷⁵

Municipis carlins

Els municipis eren la part més bàsica de l'engrenatge administratiu, tant entre els carlins com els isabelins. Els municipis representaven el territori sobre el qual dirigir-se, els habitants a qui governar i, els recursos per administrar. L'activitat dels municipis carlins no diferia en bona mesura de la pràctica habitual dels municipis en els darrers anys del regnat de Ferran VII.

A diferència d'altres administracions, de municipis carlins en van haver des dels primers dies de la guerra. Amb tot, no han arribat testimonis documentals que acreditin la seva activitat. S'ha pogut comprovar com les unitats militars es dirigien directament als comuns dels municipis i sol·licitaven allò que creien convenient i, a part, com els municipis igualment responien entre iguals a les unitats militars. També s'han vit alguns rebuts que acrediten l'entrega de diners o bagatges a les unitats militars però, no permeten treure determinades conclusions. En tot cas, a través d'una comparativa amb la documentació existent d'anys anteriors com la Revolta dels Malcontents, el Trienni Liberal (i la Guerra Reialista) o, la mateixa Guerra de la Independència els papers no presenten variacions formals significatives com per parlar de singularitats carlines. A

¹⁵⁷⁵ ADS. Fons carlisme. 3.4. Memòries de Josep Soler Ceriola, fol. 102 v.-103r; 105v.-106 r..

partir de 1837, sobretot arran de l'ocupació de Berga, molts municipis es van posicionar obertament a favor del carlisme. La documentació que es conserva a partir d'aleshores és molt semblant a la de qualsevol ajuntament de l'època, ja fos carlí o isabelí.

L'elecció del personal municipal estava subjecte al parer de les Juntes Corregimentals i, en darrera instància, de la Junta Superior. S'ha pogut localitzar la circular de renovació dels ajuntaments de 16 d'octubre de 1838 a fi de renovar els ajuntaments de cara a 1839. Tal i com s'especificava, les normes d'elecció s'havien d'ajustar a Reial cèdula de 17 d'octubre de 1824 amb instrucció de 30 d'agost de 1830. Els candidats havien de reunir les condicions de «conocida adhesion á la Sagrada Causa y Soberania de S[u] M[ajestad], de buena conducta moral y política, de idoneidad, opinión pública, y de responsabilidad y arraigo en cuanto sea posible». Seguint amb la pràctica heretada, la circular també es feia ressò de l'observança del règim d'incompatibilitats vigent establert a la Reial ordre de 20 de desembre de 1828. Però, aquest règim d'incompatibilitats quedava suspès per disposició de les autoritats carlines. Anteriorment hi havia problemes amb les persones amb privilegis les quals dificultaven la formació dels ajuntaments atès que estaven exemptes de formar part dels ajuntaments. Per aquest quedaven sense efecte «las exenciones por este concepto, y á las otras formalidades que prescriben las citadas instrucciones no se ceñirà V[sted]]sino en cuanto su observancia no perjudique la formacion de las mas acertadas propuestas, segun el espiritu de las propias instrucciones». A partir de la formació de les ternes, es penjaven per a consulta del públic, essent la funció de notificació i, si en tres dies no hi havia queixa, es procediria a enviar la llista a les corregimentals.¹⁵⁷⁶ L'elaboració de les ternes no diferia de la pràctica habitual en el darrers anys del regnat de Ferran VII.¹⁵⁷⁷ Després, una vegada superats els tràmits previs, la Junta Superior emetia la darrera ponderació i, finalment enviava els nomenaments. Aleshores era el moment en el qual, als municipis «los ha bingut los pribiletgas de Berga y an entrat ha serbi».¹⁵⁷⁸

¹⁵⁷⁶ AMS. Fons municipal. UI 177. Exp. 1838, circular de 16 d'octubre de 1838, firmada per Ferran de Sagarra.

¹⁵⁷⁷ S'ha pogut consultar la terna de Masquefa (AMCS. Fons municipal) i la de Vilanova de Sau (AMVS. Fons Municipal).

¹⁵⁷⁸ Així ho descrivien des de Castellbell i el Vilar el 1838 quan van arribar els designats de Berga per ocupar els càrrecs municipals, per a més detalls vegeu VALLS PUEYO, J. (2004). *Les llibretes del mas Puig del Vilar. Dietaris de pagès a Castellbell i el Vilar (segle XIX-XX)*. Castellbell i el Vilar: Ajuntament de Castellbell i el Vilar, p. 35.

LES INSTITUCIONS TÈCNIQUES

L'exèrcit i la intendència són per definició institucions tècniques que no tenen potestat legislativa ni governativa. S'al·ludeix al seu caràcter tècnic atesa la seva naturalesa i funcionalitat instrumental. Al servei de la màxima potestat, ja sigui monarquia o república, l'exèrcit dóna cohesió territorial i garanteix el manteniment de la mateixa. En darrera instància, l'exèrcit representa la capacitat coercitiva de la màxima autoritat amb el fi de fer prevaldre el seu govern per damunt de qualsevol altre.

Les línies que venen a continuació són un apunt dels paràmetres amb què s'ha treballat per tal de donar forma i sentit als aspectes que vinculen l'Exèrcit carlí amb la Junta Superior i, a més, amb la província catalana.

La Comandància General de l'Exèrcit

Comandància General o Capitania General

En ocasions, la Comandància General i la Capitania General s'han presentat com dues entitats diferents. S'ha arribat a plantejar que la Comandància General era una categoria inferior, dependent d'un capità general. Fins i tot, s'ha oblidat que la Capitania General estava subordinada a un generalíssim dels Exèrcits. Repassant les Reials Ordenances de l'Exèrcit promulgades el 1768, no es detecta cap incidència especial en relació amb les dues categories jeràrquiques que, en alguns articles, s'han arribat a equiparar.¹⁵⁷⁹ Per entendre la diferència entre aquestes dues figures militars, s'ha de distingir un matís important: la separació entre el fet militar i el governatiu.

El capità general d'un exèrcit destinat a una província de la monarquia tenia una doble potestat. En primera instància era la màxima autoritat dins l'exèrcit de la província i, per tant, era qui manava en tots els aspectes militars. A diferència del comandant general, el capità general tenia sota la seva persona el govern militar de la província. Per altra banda, el comandant general d'una província era, també, la màxima autoritat militar dins l'aparell de l'exèrcit. Però, a diferència del capità general, el comandant general rebia unes directrius a executar durant el seu mandat dins l'exèrcit. Si bé era la màxima autoritat, a efectes pràctics era el braç executor del govern militar de la província. No tenia la potestat resolutiva quant als assumptes governatius.¹⁵⁸⁰ No ha d'estranyar que el carlisme optés per l'establiment de comandàncies generals enlloc de les capitànies. Aquesta política estava més en acord amb el ram de l'administració civil. Segurament, tenint en compte els fracassos del carlisme en els seus primers aixecaments militars, les conspiracions van ser descobertes per pressió o per traïció. Els problemes militars dels primers anys de guerra van motivar la centralització de tots els moviments. Així com l'administració civil havia de mantenir constant comunicació amb el Govern de la Cort carlina, els comandants generals havien de mantenir contacte en tot moment amb el capità general dels Exèrcits carlins. D'aquesta manera, en cas de necessitat, era possible coordinar operacions conjuntes, ajuts i moviments tàctics entre províncies i el capità general dels Exèrcits carlins podia conèixer en detall cada un dels aspectes de les unitats armades.

¹⁵⁷⁹ *Ordenanzas de S[u] M[ajestad] para el regimen, disciplina, subordinacion, y servicio de sus exercitos* (1768). Madrid: En la Oficina de Pedro Marín, Impresor de la Secretaría del Despacho Universal de Guerra, 3 vols.

¹⁵⁸⁰ És en aquesta circumstància que s'ha d'entendre el perquè de les ordres que el comte d'Espanya va rebre de Don Carlos sobre el seu Govern a Catalunya.

El fet que el comandant general de la província de Catalunya no tingués, en un sentit estricte, el govern militar no resta importància a la seva categoria i personalitat dins l'administració general del territori. Com a comandant general, tenia potestat per emetre edictes i bans. A més, havia de donar compliment a les ordres superiors convertint-se en la màxima autoritat sobre el territori. Però, a més, d'acord amb la pràctica heretada, tenia reservada la presidència de la Junta Superior Governativa. Ara bé, les disputes de la Junta Superior amb la Comandància General van desdibuixar les relacions des del primer dia d'ambdues institucions.

La manca de presència i la feblesa dels primers comandants generals en els primers mesos de guerra va ser determinant en la configuració de les relacions entre ambdues institucions. La falta d'una comandància sòlida en els primers anys de la guerra va permetre l'arrelament de les partides guerrilleres sota unes polítiques i pràctiques dubtoses en molts casos. La rellevància social dels primers cabdills en aplegar voluntaris i sostenir els primers mesos de lluita va comportar que molts militars de carrera s'acollissin a les seves ordres en un primer moment. Igualment, molts d'aquests primers cabdills militars eren antics militars o voluntaris reialistes llicenciats després de la campanya del Trienni Liberal.

Això no treu que, atesa l'orografia i la fragmentació de la lluita, apareguessin molts oportunistes dins les files carlines que s'erigien unilateralment com a màximes autoritats de la contrada a tots els efectes. Les condicions de lluita dels primers mesos de guerra era tan irregular que, des del carlisme, s'acceptava pràcticament qualsevol forma i nombre de combatents mentre fessin front als isabelins. La multiplicació de partides –moltes comptaven amb un nombre reduït de voluntaris– va contribuir a la dificultat de la unitat en el combat. Això fou així, no només perquè la majoria d'aquests voluntaris no estaven avesats a la guerra i no volien sotmetre's a l'autoritat d'un altre cap militar, sinó perquè físicament i materialment els era impossible atendre les necessitats de combat a camp obert o en determinades operacions. A imatge de la Guerra de la Independència, hi havia partides que es conformaven en provocar el desgast a la rereguarda de semblant manera que ho feien les guerrilles.

No va ser fins a l'arribada de l'expedició de Guergué i amb les posteriors comandàncies de Brujó i Royo, que es van començar a depurar els cabdills més durs, arbitraris i de dubtosa lleialtat a la causa de les posicions de comandament. No sense problemes, van anar promocionant a militars de carrera a posicions preeminentes en les diferents divisions. Així, a la de Girona, Patricio José Zorrilla, militar de carrera, va acabar desplaçant els demés opositors. A la divisió de Lleida, amb l'arribada de Juan José de Torres y Bautista Vergara, essent militar de graduació i amb importants victòries, va rebre el comandament separant el Ros d'Eroles, Jacint d'Orteu i Antoni Borges.

A la divisió de Tarragona, molt aviat va destacar Manuel Ibañez (a) Llarg de Copons, qui havia lluitat a la campanya reialista en el Trienni Liberal a les ordres del baró d'Eroles, entre altres. Essent militar de carrera, molt aviat va organitzar de manera reglamentària les diferents unitats que tenia a les seves ordres. No en va, era la seva divisió la segona amb més nombre de voluntaris.¹⁵⁸¹ A la divisió de Manresa, a les ordres de Benet Tristany la situació era una altra. No va ser fins a l'arribada del comte d'Espanya que Tristany va marxar de Catalunya. Però, la presència de militars de carrera no va ser una constant i ni va estar exempta de matisos i problemes. Resultava

¹⁵⁸¹ Vegeu el quadre de l'estat de forces carlines a *El Español. Diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 18 de gener de 1836), núm. 79, p. 1.

molt il·lustrativa la descripció l'estat de l'Exèrcit carlí a Catalunya que la pròpia premsa isabelina va realitzar de la divisió lleidatana:

«Estan divididos en dos cuerpos; el primero acaudillado por el mismo Torres, tiene cierta especie de organizacion y unos 100 caballos, afectando gran moderacion en el modo de hacer la guerra porque no roban sino á los ricos, y han aprendido la fraseologia del charlatanismo moderno con que se engaña á los necios, de “felicidad pública, bien comun, filantropía, la Europa nos contempla”, y demas frases con que las autoridades nuevas llenan sus alocuciones y proclamas, pensando agradar á un pueblo que aunque se le supone tonto y atrasado, todavía alcanza á no creer sino lo que ve, y á no estimar sino lo positivo.

Lo restante de la faccion está mandada por el Borjes: toda es canalla sin disciplina, bestial y rústica mas que las montañas donde nació, empero no obstante esta rusticidad, por instinto sin duda, saben que las hembras son mejores para rehenes que los barones, asi es que cuando entran en Aragon se llevan á las señoritas con preferencias á las madres, padres y hermanos.»
1582

De totes maneres, quan Juan José de Torres va ser afusellat, el rigor castrense es va relaxar un altre cop. Un dels senyals d'aquesta deixadesa va ser l'abandonament de l'ús d'uniforme militar. A pesar de les intencions de Brujó i Royo, no van poder arribar a completar del tot la seva escomesa. No va ser fins a l'entrada del comte d'Espanya quan es va aplicar la normativa militar al peu de la lletra i es va permetre depurar amb major precisió alguns dels oficials antics amb dubtoses taques al seu expedient. Però, a fi d'assegurar els avenços, va caldre esperar les ocasions oportunes per, en compliment de les normes, responsabilitzar i aplicar les penes en cas d'infracció.

Una nòmina de comandants generals del Principat de Catalunya

Es tendeix a atribuir com a senyal de fortalesa d'una institució la mínima variació dels titulars de la mateixa en un període llarg de temps. Semblantment, quan en un ministeri hi ha masses persones que han ocupat el càrrec en un lapse breu de temps s'interpreta com a senyal d'inestabilitat i feblesa. Aquest principi es podria aplicar amb tota normalitat a la Comandància General de Catalunya per part dels carlins. En set anys de guerra, els carlins catalans van tenir més de deu comandants generals i diferents casos en què es qüestionava de manera significativa l'autoritat del mateix. Sens dubte, es tracta d'una circumstància prou reveladora com per asseverar que la política militar a Catalunya no discorria per camins sòlids.

El primer comandant general de Catalunya va ser Benet de Plandolit de Targarona i Pons, natural de Sant Pere Torelló. Juntament amb el seu germà, es va presentar a les files del pretendent en els primers dies de la convocatòria, arran de la promesa d'ascensos que varen fer els carlins. Benet de Plandolit era un militar que havia lluitat a la campanya reialista en el Trienni Liberal. Tanmateix, la seva actuació va ser molt mínima i d'escassa repercussió. Va travessar la frontera amb França en nombroses ocasions. El juny de 1834, des de la Cort carlina, es va nomenar un nou comandant general per als carlins de Catalunya. A Plandolit, se'l va passar a segon comandant. El nou elegit era Joan Romagosa i Pons, natural de l'Arboç i militar de carrera que havia acabat la Guerra de la Independència amb el grau de coronel. Amb data de 16 de juny de 1834, s'havia emès el nomenament Romagosa com a nou comandant de les tropes carlines de Catalunya. Però, fins al mes de setembre no va aconseguir desembarcar a les platges de Tarragona essent capturat i afusellat pocs dies després.

¹⁵⁸² Per a la notícia sencera vegeu *El Español. Diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 25 de gener de 1836), núm 86, p. 4.

Amb els problemes militars que hi havia a les províncies del nord d'Espanya, els carlins de la Cort van descuidar l'atenció a Catalunya. Prou feines hi havia per atendre totes les demandes que arribaven d'arreu d'Espanya i, a més, organitzar-se de manera prou eficient com per no perdre detall de cap aspecte. A partir de setembre de 1834, no es pot afirmar que a Catalunya hi hagués un comandant general de la tropa carlina.

Emergeix la figura de Ramon Samsó, natural de Sant Llorenç de Morunys. Al llarg dels següents mesos, Samsó apareix com una de les persones més actives del carlisme català essent la persona que, des de la Cort carlina, va respondre totes les qüestions per a la configuració de les primeres Juntes Superiors. Val a dir que no es pot documentar que realment fos nomenat comandant general dels carlins catalans, ja que no s'ha trobat cap testimoni fefaent que així ho acrediti. En tot cas, el paper desenvolupat per Samsó el va acabar convertint en comandant general.

Des de la Cort carlina, es va promocionar a Samsó, tenint en compte la seva diligència i el 1835 va ser ascendit a brigadier.¹⁵⁸³ L'agost d'aquest mateix any, per un lapse breu de temps, sembla que Samsó va ser substituït per Juan José de Tejada, bisbe de Solsona, essent natural de la Rioja.¹⁵⁸⁴ Però, va ser una intervenció molt breu. A les darreries d'aquell mateix mes d'agost, va entrar a Catalunya Juan Antonio Guergué, natural de Navarra. Guergué no va ser nomenat comandant general del carlisme de Catalunya sinó que, amb caràcter accidental, va ostentar el càrrec, ja que havia d'escortar l'entrada del comte d'Espanya l'octubre de 1835. L'estada de Guergué es va poder perllongar per un període de tres mesos abans no va haver de tornar a Navarra amb la majoria dels homes de l'expedició que comandava. El 30 de novembre de 1835, va traspasar els seus poders a Ignasi Brujó.¹⁵⁸⁵ Aleshores, Juan José de Torres va fer pública la seva disconformitat amb el nomenament i no va reconèixer l'autoritat de Brujó. Torres, al capdavant de 3000 soldats, es va fer fort essent «titulado comandante general de Cataluña, por Horteu, el Ros de Eroles, el Borjes, y otra porcion de cabecillas».¹⁵⁸⁶ Les disputes entre Torres i Brujó es van acabar el juny de 1836, quan Torres va ser afusellat a Jaca pels isabelins. Mentrestant, des de la Cort carlina, es va estudiar la viabilitat de nomenar algun home fort comandant general de Catalunya. Es va instar que Manuel de Medina Verdes y Cabañas fos el nou comandant general de Catalunya, però el nomenament no va arribar a tenir efectivitat.¹⁵⁸⁷

Mentre Catalunya seguia sense tenir un comandant general de reial designació, el següent candidat va ser Rafael Maroto, natural de Múrcia. Maroto va arribar a Catalunya, gairebé acabat el mes d'agost de 1836, amb total desgana. Després de quatre setmanes, va tornar a travessar els Pirineus. Als inicis d'octubre de 1836, la Junta Superior, interpretant el moment d'excepcionalitat, es va atorgar la capacitat d'elegir un nou comandant de general, establerta en el Reglament. Per a la Junta Superior, el més idoni era Climent Sobrevias (a) el Muchacho. Però, la influència de diferents personalitats va fer que, pocs dies després, renunciés a la comandància en favor de Blas Maria Royo, a qui la Cort carlina havia ratificat el seu nomenament d'interí.¹⁵⁸⁸

¹⁵⁸³ PARDO (1990: 166).

¹⁵⁸⁴ Vegeu la biografia dedicada a ell en el capítol anterior.

¹⁵⁸⁵ PIRALA (1984: tom VI, 657).

¹⁵⁸⁶ *El Español. Diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 25 de gener de 1836), núm 86, p. 4.

¹⁵⁸⁷ *El Español: diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid, 4 de novembre de 1835), núm. 4, p. 2.

¹⁵⁸⁸ MUNDET (1990: 163).

Blas Maria Royo era natural de Torreblanca, Castelló. A mitjan octubre de 1836, la mateixa premsa feia ressò de la tinença de la comandància en mans de Royo i, essent segon comandant el propi Climent Sobrevias.¹⁵⁸⁹

Royo va estar al capdavant de la comandància fins a la designació d'Urbiztondo el juliol de 1837. Amb tot, dos mesos després, els problemes amb la Junta Superior i amb algunes unitats de les tropes, especialment, amb Tristany, van marcar el futur d'Urbiztondo. Entre novembre i desembre, les disputes amb Tristany eren tant fortes que alguns ja el tractaven de nou comandant general ometent l'autoritat d'Urbiztondo. El propi Tristany va fer circular una comunicació als pobles presentant-se com a nou comandant.¹⁵⁹⁰ Les tensions van anar creixent davant dels intents d'Urbiztondo per organitzar i disciplinar totes les unitats carlines de Catalunya. Segons la premsa, ningú de les tropes carlines volia «avenirse á la organizacion de batallones que a la manera de Navarra queria llevar á cabo Urbiztondo».¹⁵⁹¹ El problema amb Tristany es va acabar resolent aplicant el codi militar amb què se'l va poder destituir després del fracàs del setge de Puigcerdà.¹⁵⁹² Aleshores, com a segon comandant general de Catalunya, es va elegir Josep Segarra.

Quan a la primavera de gener de 1838, Urbiztondo va abandonar la seva posició, Josep Segarra, com a segona comandant, va quedar delegat en substitució del titular. La comandància interina de Segarra va suposar un reforçament de la mateixa. Va col·laborar activament amb la Intendència general i, en cap moment, va reclamar per a sí la presidència de la Junta Superior. Una de les mesures de més transcendència de Segarra va ser la creació d'una acadèmia militar. L'objectiu d'aquesta era la correcta formació dels alts comandaments de l'Exèrcit carlí de Catalunya a la majoria dels quals els mancava instrucció, inclosa la militar.

El juliol de 1838, quan arriba el comte d'Espanya, les coses van canviar substancialment. Una de les primeres mesures que va realitzar fou la d'advertir als oficials d'alta graduació que l'època d'impunitat s'havia acabat. Poc després, el comte volgué recuperar la presidència de la Junta Superior per a la Comandància General, atès que el Rei havia d'estar present en les deliberacions de l'organisme. El comte d'Espanya estava advertit de les tensions i intrigues que hi havia dins el carlisme català. En separar Jacint d'Orteu del càrrec de president interí, el comte va voler contrarestar l'efecte sobre els Universitaris de la Junta tot nomenant com ajudant privat seu al seu fill, Marià d'Orteu. Tècnicament, el comte no va separar Orteu del seu càrrec, atès que aquest l'havia ocupat de manera interina. Segons el Reglament, Orteu estava a l'espera de l'arribada del comandant general però, entremig, ja havia d'haver depositat el càrrec en més d'una ocasió en haver comandat general. Segons algunes fonts, des de la Cort, es van emetre reials ordres contradient el propi Reglament de la Junta. Aquestes reials ordres permetien la permanència d'Orteu a la presidència, si bé aquestes no es van fer efectives mai. A pesar de les contrarietats que acompanyaven el comte d'Espanya, va ser el comandant general dels carlins catalans que més temps va durar en l'exercici del càrrec. El seu mandat va generar molta expectació perquè, tot i la rigidesa amb què

¹⁵⁸⁹ *Gaceta Oficial* (Oñate, 1 de novembre de 1836), núm. 107, p. 530; *Gazette du Languedoc* (Toulouse, 30 de juny de 1837), núm. 1108, p. 3.

¹⁵⁹⁰ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 2 d'octubre de 1837), núm. 1038, p. 2

¹⁵⁹¹ *Diario Constitucional de Palma* (Palma de Mallorca, 25 d'octubre de 1837), núm. 25, p. 4.

¹⁵⁹² *Gaceta de Madrid* (Madrid, 24 de desembre de 1837), núm. 1121, p. 2. Sobre l'aplicació del codi militar, vegeu les característiques penal en la jurisdicció militar per a oficials d'alta graduació a HERRERO HERRERO, C. (1989). *La Justicia Penal Española en la crisis del Poder Absoluto*. Madrid: Ministerio de Justicia, p. 218-219.

aplicava les normes, els resultats eren ostensibles a tots els efectes, encara que per a molts carlins això no disculpava determinades mesures. La situació en la seva arribada a la comandància era francament dolenta i tota la feina anterior que s'havia realitzat havia quedat en el passat. Tant era el seu control sobre totes les activitats de la Junta Superior i la Comandància General que molts esperaren dos mesos després del Conveni de Bergara per a destituir-lo en estranyes circumstàncies.

El substitut del comte d'Espanya va ser escollit per la pròpia Junta Superior la qual va comptar, segons el discurs de destitució del comte, amb el beneplàcit reial. Però, en aquesta altra ocasió, l'actitud de Josep Segarra no va ser exactament la mateixa que en la primera ocasió. D'aquesta segona època, són les acusacions de traïció i d'irregularitats. Alguns comandants militars van avisar Segarra de l'existència de poblacions als Pirineus occidentals disposades a rendir-se als carlins. La resposta del comandant general va ser la inacció total, permetent que aquests es reforcessin posteriorment i deneguessin el traspàs polític. Al mesura que els mesos passaven, Segarra va comprovar com les reformes de l'exèrcit del temps del comte havien donat el seu fruit en forma de capacitat de combat més compacte i contundent. A partir d'aleshores, segons s'acusava a Segarra, aquest va començar al llicenciament sistemàtic de soldats de l'Exèrcit carlí de Catalunya i el trasllat irregular de destacats oficials a altres unitats de combat. D'acord amb la pràctica habitual, a fi de poder dur un correcte control, hi havia uns llibres de registre de l'Exèrcit, en els quals s'havien d'anotar els moviments orgànics dels oficials de torn. Aquests moviments promoguts per Segarra no es van anotar en cap dels registres.

El juny de 1840, Ramon Cabrera va arribar a les portes de Berga amb el nomenament de comandant general de les Tropes carlines de Catalunya, València, Aragó i Múrcia. Les primeres iniciatives que va impulsar va ser l'obertura de diligències judicials per esclarir les circumstàncies de la destitució i mort de l'anterior comandant general nomenat per Don Carlos, el comte d'Espanya. En aquestes poques setmanes, els successos es van accelerar i Segarra va fugir per entregar-se als isabelins. Cabrera, mentre va romandre a Berga, va intentar una organització conjunta de les forces armades però, veient l'estat real de l'Exèrcit del Principat els seus plans es van truncar. A més, en intentar localitzar els oficials desplaçats, es van trobar amb la impossibilitat material de trobar-los. El problema requeria en dues qüestions, els moviments no havien estat anotats i, en segona posició, hi havia tal dispersió de forces que comprovar l'estat de cada un d'ells resultava gairebé impossible. Tot i la línia de fortificacions i punts forts carlins que anaven des de l'Estany fins a Boix, la resistència armada a Berga era un suïcidi, sobretot si tenint en compte l'estat de les forces entre un i altre contendent. Al començament de juliol de 1840, el gruix de les forces carlins de Catalunya, València, Aragó i Múrcia van traspasar la frontera amb França. Mai es va firmar un tractat de pau, un armistici entre ambdós contendents.

Notes de la formació de l'Exèrcit carlí de Catalunya

Fins a cert punt, es podria establir una certa analogia entre el procés pel qual es va configurar la Junta Superior i la creació i consolidació de les unitats de combatents. Es podria afirmar que la cohesió i solidesa d'una comunitat es pot reflectir a través de la consolidació de la seva capacitat de defensa i atac, és a dir, en la solidesa de les seves forces armades. Resulta molt significatiu el context en què es van crear aquestes primeres unitats, les iniciatives sota les quals van néixer les primeres partides de

guerrillers, l'autonomia volguda de moltes d'elles, així com la manca de lideratge sota el qual ajuntar els esforços. Però, al mateix temps, els primers mesos o anys, si es vol, del conflicte a Catalunya, van estar marcats per un cert idealisme en molts dels seus combatents. La manca de material, la duresa del combat, la necessitat de fe i moral en la victòria, la lluita que semblava impossible atesa la diferència entre la capacitat dels isabelins i la dels carlins, els conferia una imatge bíblica semblant a la lluita dels Macabeus a l'Antic Testament.¹⁵⁹³ Era una lluita en la qual les províncies del nord van servir d'imatge i model per als carlins de Catalunya, ja que tot i les dificultats «durante estos tiempos se fueron realizando las ventajas de los carlistas, que se hicieron dueños de gran parte de las provincias vasco-navarras, obligando al enemigo á establecerse al otro lado del Ebro».¹⁵⁹⁴ Amb el temps, les files carlines van créixer i la capacitat operativa també, fet que significava la necessitat de constant reorganització per a poder aprofitar al màxim tots els avantatges que se'n poguessin extreure.

Armes de l'Exèrcit

La infanteria

L'Exèrcit carlí estava compost bàsicament per l'arma d'infanteria. Al cap i a la fi, es tractava d'una guerra civil que s'havia de sostenir sobre el mateix territori. Resulta difícil assegurar amb exactitud el nombre total de combatents que els dirigents carlins arribaren a mobilitzar a Catalunya. Algunes fonts arriben a situar el seu màxim a més de deu mil combatents. Existeixen alguns indicis que porten a pensar que la mobilització carlina en els seus punts àlgids va ser major, però la manca de documentació al respecte impossibilita que es pugui corroborar aquesta suposició. De totes maneres, hi ha episodis singulars que apunten en aquesta direcció, com ara el que va succeir durant la sessió de 17 d'agost de 1835 de la Diputació de Barcelona. En aquella ocasió, l'autoritat militar isabelina «dá conocimiento de lo mucho que ha aumentado la faccion que aunque desprovista de armas puede con sus numerosas masas caer sobre muchas poblaciones indefensas».¹⁵⁹⁵ Igualment, considerant les irregularitats de la guerra i les dificultats logístiques del carlisme català, van existir seriosos problemes per mantenir durant un període significatiu de temps un mateix volum de combatents. Les variacions en nombre de soldats en alguns anys, o mesos, van ser significatives. Les rivalitats entre oficials, les baixes en algunes topades, les llicències irregulars, la manca de voluntaris, etc., van obstaculitzar l'estabilitat del nombre de soldats. Amb tot, el mes de febrer de 1839, l'Exèrcit carlí de Catalunya va arribar a tenir cinc divisions amb vint-i-un batallons i un regiment de cavalleria.¹⁵⁹⁶

¹⁵⁹³ Alguns goigs editats per la impremta del Govern carlí de Catalunya versaven sobre el carlisme dels primers temps de la guerra: «Un puñado de valientes, // como nuevos Macabeos, // contra los viles ateos // se arrojan impacientes // y sus hordas insolentes // persiguen con decision». Per a més detalls sobre el text en qüestió, vegeu QUINTANA; CORRALES (2015: 33-63). Existeixen altres antecedents que rememoren els Macabeus amb relació als episodis de lluita. Un exemple paradigmàtic, tant pel títol explícit com per l'episodi al qual fa al·lusió és GIRALT, V. [1810]. *Los macabeos invencibles de la ciudad de Barcelona tiranizada y oprimida por el gobierno francés. Oracion funebre que en las solemnes exequias que en memoria de los que fueron injustamente ajusticiados por los franceses, el tres de junio próximo pasado, celebraron los barceloneses refugiados en la Real Villa de Berga los dia 2 y 3 del mes de agosto de 1809.* Tarragona: Imprenta de la Gazeta.

¹⁵⁹⁴ LASSALA (1841: 16).

¹⁵⁹⁵ AGDB. Fons Diputació de Barcelona. Actes de la Diputació de Barcelona 1835. Sessió de 17 d'agost de 1835, p. 47.

¹⁵⁹⁶ RAHDEN (2013: 240).

La cavalleria

La Primera Guerra Carlina a Catalunya no va ser un conflicte per a la cavalleria de l'Exèrcit. Si bé des dels primers temps van haver unitats exclusives, el seu nombre mai va sobresortir. Les característiques del cavall per al combat requereixen unes condicions molt específiques que aleshores eren poc comunes a Catalunya. Una orografia accidentada, de grans pendents escarpades, amb camins no preparats per als cavalls, obstaculitzava qualsevol maniobra o un desplegament correcte de la cavalleria de l'Exèrcit. Amb tot, des dels primers mesos, els carlins van procurar apoderar-se dels millors cavalls que poguessin trobar-se a qualsevol punt de la geografia catalana. La seva requisita va ser tan sonora que, el juny de 1835, des del corregiment isabelí de Cervera, s'afirmava que «las gavillas rebeldes se apoderan de los caballos y pueden con su auxilio causarnos graves perjuicios».¹⁵⁹⁷ Dos anys després, la cavalleria carlina seguia comptant amb bons recursos i presència. El gener de 1837, van tenir una topada amb els isabelins a Fonollosa, els quals sortit a l'encontre de Tristany. Volien causar una sorpresa, raó per la qual hi portaren «500 hombres de infanteria y 25 malos caballos poco mas ó menos». Per contra, els carlins eren mil cinc-cents soldats i, a més, uns quaranta cavalls que estaven en posició i preparats per l'atac. L'oficial isabelí va considerar més convenient atacar, arribats en aquell punt, malgrat la superioritat de la infanteria carlina «y muy particularmente con el apoyo de su caballería que está bien organizada».¹⁵⁹⁸

Amb l'arribada del comte d'Espanya, la cavalleria carlina va arribar al seu màxim exponent. Per ordre del comte, es va formar un regiment de cavalleria a Catalunya amb els nom de «Cosacs».¹⁵⁹⁹ Compost de 350 cavalls, aquest Regiment estava a les ordres d'Antoni Camps Almagro, coronel de cavalleria. Sobre Antoni Camps es deia que «la fortaleza de su brazo era famosa y temida entre amigos y enemigos. Dicen que con su espada forjada con doble hoja siempre sembró el terror y el pánico entre los cristinos desde el momento en que lo veían a lo lejos, galopando sobre su caballo blanco».¹⁶⁰⁰ Encara que la cavalleria carlina no va ser emprada en masses combats, es va dedicar principalment al servei d'ordenances i a l'escorta de combois.¹⁶⁰¹ A tall de curiositat, es pot assenyalar que setze dels efectius del Regiment de Cosacs van acompanyar el comte d'Espanya com a escorta, després de la seva detenció i destitució.¹⁶⁰²

L'artilleria

Mereix especial atenció l'ús de l'artilleria per part dels carlins en aquesta anys de la guerra. En els primers anys els carlins no van disposar de cap canó per al combat. Fins a l'any 1836, no van començar a dedicar esforços en relació amb l'artilleria. Royo va presenciar prop d'Ardèvol unes proves de fosa de canons dels quals no es coneix amb seguretat el resultat que n'obtingueren.¹⁶⁰³ Igualment, el 12 d'abril de 1836 es publicava l'informe militar en què es donava coneixement dels resultats d'una topada amb els carlins comandats pel Ros d'Eroles. En el bosc de Figuerola, prop de Peramola, els carlins hi tenien preparat «los hornillos de fundicion, los cilindros y moldes para la

¹⁵⁹⁷ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 3 de juliol de 1835), núm. 119, p. 505-506.

¹⁵⁹⁸ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 26 de gener de 1837), núm. 11, p. 42-43.

¹⁵⁹⁹ LABANDERO (1847: 283).

¹⁶⁰⁰ RAHDEN (2013: 240 i 240 nota 146).

¹⁶⁰¹ RAHDEN (2013: 241).

¹⁶⁰² *Gaceta de Madrid* (Madrid, 16 de novembre de 1839), núm. 1833, p. 2.

¹⁶⁰³ MAÑÉ; MOLA (1864: 429).

elaboracion de cañones», juntament amb tres campanes com a matèria primera per a la fabricació.¹⁶⁰⁴ Davant les dificultats amb la fosa, els carlins van començar a utilitzar canons de fusta. Segons es declarava, quan Maroto va arribar a Catalunya, els carlins només comptaven amb una artilleria de dos canons de fusta.¹⁶⁰⁵ Val a dir, però, que en la seva defensa no es parlava de les iniciatives a propòsit de les proves de fosa que es van realitzar. Sigui com sigui, amb l'ocupació de Berga i la creació de la Mestrança i la Foneria, l'artilleria carlina va arribar a tenir 191 artillers de plaça i 115 de campanya. També varen comptar amb quinze canons de diferents calibres, nou obusos, cinc morters de muntanya i vuit de mà.¹⁶⁰⁶ Però els canons de fusta i cuir es van seguir utilitzant, ja que en determinats punts de muntanya eren més fàcils de transportar que els pesats canons de fosa que van fabricar.¹⁶⁰⁷

Els voluntaris

Des del carlisme, es van emprar tots els sistemes possibles de reclutament de voluntaris. S'han identificat diferents episodis que mostren les variants que, amb més o menys fortuna, es van utilitzar. Les notícies de desercions isabelines i de canvi de servei als carlins també existeixen i tampoc s'han de menystenir. Ara bé, cal insistir en el concepte vigent en aquells anys relatiu als «voluntaris». La identificació entre «voluntari» i soldat és pràcticament total. Per aquest motiu, de semblant manera que en Trienni Liberal, ens trobem davant d'una reiteració conceptual. És el mateix referir-se a l'«Exèrcit del Rei» o «soldats del Rei» que als «Voluntaris Reialistes». I és que aquests combatents armats en realitat no eren voluntaris en un sentit estricte. Aquests voluntaris als quals es referien els primers carlins estaven en règim de soldats i, per aquest motiu, en la Circular del baró d'Ortafà de 25 de setembre de 1836 es refereix als desertors. Els carlins es van servir des dels primers anys d'allistaments obligatoris atès que el nodriment de voluntaris no era tan gran com ells voldrien.¹⁶⁰⁸ Tal vegada, per això, el 5 d'abril de 1837, el batlle i l'Ajuntament de Fals van rebre una carta de Ramon Vall, comissionat carlí, qui es manifestava en els següents termes:

«En consecuencia del oficio q[u]e se ha dicnado dirigirme el Briga[di]e[r] D[on] Benito Tristañ prevengo á V[sted], haga efectivo el alistamiento general de todos los hombres de ese pueblo dentro el termino de cuatro dias del recibo de este, bajo las penas q[u]e tendra á bien poner el Briga[di]e[r] D[on] Benito Tristany; espresando en la misma lista los q[u]e sea[n] voluntarios y los q[u]e no lo son cuales listas las entregará V[sted] á Pedro Sagrista.»¹⁶⁰⁹

Així doncs, quan els carlins al·ludien als voluntaris que omplien les seves unitats es referien, d'acord amb el concepte tradicional, als soldats que servien a les seves ordres. No necessàriament el mot «voluntari» volia dir que havien entrat lliurement a servir en armes a la causa carlina. De fet, uns mesos després, els carlins

¹⁶⁰⁴ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 12 d'abril de 1836), núm.31, p. 122.

¹⁶⁰⁵ PIRALA CRIADO, A. (2005). *Vindicación del general Maroto y manifiesto razonado de las causas del Convenio de Vergara*. Pamplona: Urgoiti Editores. [Edició a càrrec de Pedro Rújula], p. 63.

¹⁶⁰⁶ ARTAGAN, B. DE (1912). *Carlistas de antaño*. Barcelona: La Bandera Regional, p. 258; VIGÓN, J. (2014). *Historia de la artillería española*. Madrid: Ministerio de Defensa, vol. II, p. 84-85.

¹⁶⁰⁷ RAHDEN (2013: 242).

¹⁶⁰⁸ De voluntaris carlins en van existir i per diferents causes. Resulta peculiar el testament del sergent carlí Josep Bech en el qual s'exposa una simple i senzilla argumentació sobre el perquè es va enrolar a la lluita. Un document interessant que recull les necessitats vitals que volia deixar encomandes en cas de defunció (AEV. Fons Sant Joan de Fàbregues. T/6. Testament de Josep Bech). Vegeu Apèndix documental número 8.

¹⁶⁰⁹ APVV. Fons Mas Boixeda. Carta de 5 d'abril de 1837.

publicarien la primera convocatòria reglamentària de lleves.¹⁶¹⁰ No s'ha pogut verificar quin era el temps de servei obligat a les armes entre els carlins. Existeixen diferents indicadors que mostren unes variants que s'allarguen entre dos i tres anys de servei. Així mateix, els carlins també van fer ús dels incentius econòmics per a la captació de voluntaris. Es tractava d'una pràctica habitual en tots els exèrcits de l'època i, fins i tot, extensible als serveis locals d'armes, per la qual cosa, quan en els pobles s'alçaven les banderes dels sometents o miquelets, la municipalitat també pagava el temps de servei de les persones inscrites.

Acadèmies militars

Per a la formació de l'Exèrcit carlí, calia prèviament fer un mínim temps d'instrucció militar. En aquest sentit, de centres o punts d'instrucció en el maneig de les armes en van existir diferents al llarg de la guerra. Per citar un exemple, quan els carlins van estar a Sant Hilari Sacalm, els caps militars Albert i Zorrilla també hi van estar «instruyendo su tropa en el manejo del arma y evoluciones militares».¹⁶¹¹ Ara bé, l'Acadèmia Militar es va crear en temps de la primera comandància interina de Josep Segarra. Segons alguns autors, també en va existir una a Solsona¹⁶¹², Ripoll¹⁶¹³ i la Nou de Berguedà.

Una vegada contrastats els documents existents, es pot afirmar que el primer centre de l'Acadèmia Militar carlina va ser establert a Solsona als inicis de 1838. Després de la caiguda de la ciutat de Solsona a mans del baró de Meer, el 27 de juliol de 1838 l'Acadèmia es va traslladar.¹⁶¹⁴ Aleshores es va situar a Vilada fins el novembre de 1838. A partir d'aquest mateix mes, l'Acadèmia Militar es va traslladar a Borredà.¹⁶¹⁵ A partir d'aquí, apareixen els altres enclavaments de la instrucció militar carlina: un primer a La Nou de Berguedà i una acadèmia militar a Ripoll per un període indeterminat de temps.

En algun moment, des de la seva implantació, aquesta escola militar es va dividir en dues categories. Una primera era la pròpia Escola Militar i, una segona, l'Acadèmia d'Oficials.¹⁶¹⁶ Il·lustratiu d'això és la trajectòria de Jeroni Galceran, qui va començar la seva formació al Col·legi Militar carlí de la Nou de Berguedà i, posteriorment, passà a l'Acadèmia de Cadets de Borredà.¹⁶¹⁷ Per tant, sembla que van existir dos cicles educatius en la formació militar dels soldats carlins a la primera guerra. Es desconeix si ambdós cicles eren estudis superiors o, per contra, el primer d'ells corresponia al període d'instrucció ordinari i, superats aquell temps, passaven a Borredà a cursar els estudis superiors. Segons Rahden, «suboficiales del ejército y oficiales de todos los grados subalternos de los batallones de infantería se encontraban asimismo reunidos aquí [Borredà] en un llamado colegio superior».¹⁶¹⁸ El director del centre va ser Miguel

¹⁶¹⁰ AMBO. Fons municipal. UI 168. Circular de 20 de juny de 1838, feta a Berga; BNC. Fons Ferran de Sagarra. Fullet Bonsoms 14648. Circular de 20 de juny de 1838, feta a Berga.

¹⁶¹¹ *Gaceta Oficial* (Oñate, 1 de desembre de 1835), núm. 11, p. 46.

¹⁶¹² MUNDET (1990: 260).

¹⁶¹³ RODON GUINJOAN, R. M.; VIVES BRESKO, C. (2016). "Els Huguet de Torà, una nissaga reialista i carlina". *Fronteres del carlisme: del Berguedà a Ultramar*. Avià: Centre d'Estudis d'Avià, p. 47 nota 4.

¹⁶¹⁴ LLORENS (1981: 148).

¹⁶¹⁵ AMBO. Fons municipal. UI 168. Certificat de Josep Rovira, primer ajudant de l'escola militar de Borredà, fet el 8 de febrer de 1839.

¹⁶¹⁶ Així sembla desprendre's de LABANDERO (1847: 279).

¹⁶¹⁷ ABELLÁN MANONELLAS, J. A. (2006). "Els Galceran: una nissaga carlina de Prats de Lluçanès". *AUSA* [Vic], núm. XXII, 158, p. 578.

¹⁶¹⁸ RAHDEN (2013: 238).

de Lacy Burgunyo el qual, després de la destitució del comte d'Espanya, va dimitir del càrrec.¹⁶¹⁹

Armes i armament, l'artesania militar carlina

No s'ha localitzat cap llistat amb la descripció acurada del tipus d'armament que els carlins de Catalunya van utilitzar al llarg del conflicte. És té constància de l'ús d'armes llargues i curtes blanques i de foc. No es vol afirmar l'ús detallat, ja que existien un gran nombre de variants d'armes blanques. No totes eren aptes per a qualsevol tipus de combat i no totes tenien d'estar ben fabricades o ser d'ús comú a l'època. En relació amb les armes de foc, en aquest estudi no es detallaran els models que varen arribar a utilitzar. De fet, no s'han pogut trobar contractes de venda d'armes que informin dels models de fusells, escopetes o carabines que es van vendre als carlins. A més, no tot s'ha de conceptualitzar en la mateixa mesura, atès que la capacitat i precisió de tir en cada una d'elles era diferent. Igualment, la manca de pólvora entre els carlins, sobretot en els primers anys de la guerra, no permetia l'ús de les armes llargues, sinó com a simples garrots.

No es coneix amb precisió quines són les armes que els combatents carlins van emprar en començar la lluita l'any 1833. Moltes van ser requisades del Comú dels municipis o de particulars que les tenien a les seves propietats per a la seva pròpia defensa. Això no vol dir necessàriament que fossin els darrers models que hi havia al mercat. Respecte als trabucs, eren molt populars a Catalunya pel seu fàcil maneig i perquè permetien utilitzar munició o qualsevol càrrega de ferralla que es volgués. Amb tot, la imprecisió dels seus tirs obligava els posseïdors a haver-lo d'utilitzar especialment en distàncies curtes. Pel que fa als trabucs –a mitjan segle XIX hi havia diferents models d'aquesta arma– tampoc es pot precisar els models que arribaren a utilitzar els carlins.¹⁶²⁰ De totes maneres, s'ha identificat l'ús d'artefactes explosius com ara els anomenats «petardos» i granades de vidre.¹⁶²¹ També s'ha localitzat l'existència de «mistos incendiaris».¹⁶²²

En parlar de la Primera Guerra Carlina, s'està fent referència a un període previ a la industrialització. La incipient mecanització dels sistemes de producció no afectaven a totes les indústries del moment i molts processos de producció era artesanals. La pervivència dels gremis verifica el procés de creació més propi de l'Antic Règim que el d'una liberalització de l'activitat. Per aquest motiu, quan es parla d'armament també cal fer referència a les municions. Tots els armaments de foc d'aquesta època tenen municions de fabricació artesanals. El fusell, les escopetes i les carabines, a pesar de les variacions formals, funcionaven amb bales que no responien uns models tan tancats com seria el de l'armament de la segona meitat del segle XIX.¹⁶²³ En el context del

¹⁶¹⁹ ARTAGAN (1912: 211-212).

¹⁶²⁰ Per a una primera idea sobre les variants de trabucs, vegeu BORJA PÉREZ, J. (2003). *Catálogo razonado de armas*. Madrid: Ministerio de Defensa.

¹⁶²¹ RAHDEN (2013: 242).

¹⁶²² LLORENS (1981: 131).

¹⁶²³ Pot servir per il·lustrar les característiques formals que requerien les bales per al model espanyol de fusell Mauser, un tret molt concret sense els quals resulta impossible el maneig de l'arma. Per a les característiques tècniques del municions en aquest model, vegeu BOADO CASTRO, J. (1896). *El fusil Mauser español modelo de 1893*. Descripción, municiones, accesorios, funcionamiento, nomenclatura, desarme, cuidados que exige, noticias de su fabricación, reconocimientos, tiro de precisión, marcas y empaques, propiedades balísticas y datos numéricos. Gijón: Fototipia y Tipografía de O. Bellmunt, p. 47-49.

conflicte liberal-carlí, la majoria de bales d'armes de foc eren boles de metall de diferent diàmetre i podien ser fabricades a través d'un senzill procés a l'abast de qualsevol coneixedor del treball del metall. Dins el coneixement de l'exercici de les armes, l'exèrcit havia de procurar reparar i fabricar armament per a que, durant les campanyes, poguessin cobrir les necessitats existents.

En una topada entre isabelins i carlins a l'Espluga de Francolí, aquests darrers van perdre «seis mil cartuchos, mucho plomo en barra, una porcion de saquillos de balas, los instrumentos para fabricarlas».¹⁶²⁴ Fins i tot, els cartutxos que utilitzaven els carlins corresponien a la pràctica de l'època i es podien fabricar *in situ*. El propi Urbiztondo es va dedicar a «cortar, coser y llenar los cartuchos que hubo que hacer» per a les operacions de setge i assalt a Berga.¹⁶²⁵

Es coneixen pocs detalls de l'enginyeria d'armament que van desenvolupar amb desigual sort els carlins a Catalunya. És té constància que, en el temps del comte d'Espanya, es van desenvolupar noves armes en el seu moment. El comte d'Espanya va instal·lar i promocionar un laboratori d'armament a la Mestrança de Berga, d'on van sortir alguns enginys importants. Per a un breu període de temps, Rahden va estar vinculat a l'organisme com a enginyer militar i a la primeria de 1839 va presentar un informe al comte. En aquest document li donava compte dels resultats de l'encàrrec que havia rebut, el qual era sobre la viabilitat de disparar granades de vidre més grans a través dels canons de metall o de fusta. Aquestes granades de vidre eren de deu polzades i una grossor de vidre que gairebé doblava a la del ferro. Tenien un buit al seu interior per a la pólvora a més de l'espoleta. Era pràcticament impossible calcular les conseqüències de la granada quan aquesta explotava. Els fragments de vidre sortien disparats en totes direccions com si fossin fletxes, causant ferides múltiples que, en l'època, eren difícils de curar.¹⁶²⁶

Amb anterioritat al comte d'Espanya, hi havia hagut algunes temptatives d'innovació en armament. Ha estat especialment revelador els tres intents diferents de carros de combat que s'han identificat. Val a dir que no van tenir especial fortuna, tot i que resulten il·lustratius de la pràctica del moment. El 13 de desembre de 1836, des de la *Gaceta Oficial*, es publicava una nota interessant:

«El cabecilla Tristany trae una máquina ó carro de hierro colado, que se desarma en piezas, y armado forma una especie de casa fuerte con troneras para hacer fuego. Por medio de él puede aproximarse hasta los muros de cualquier pueblo fortificado, y aun pegar fuego á las puertas. Este diabólico carro anda por el camino con mucha facilidad.»¹⁶²⁷

Aquest tipus de carro no era quelcom impossible de realitzar. Es tractava d'una mena de llançafomes protegit per planxes de ferro. Aquest tipus de carruatges ja comptaven amb una trajectòria en la història militar. La primera referència de la qual es té constància va ser narrada per Tucídides i data del segle V a.C.¹⁶²⁸ En el transcurs de l'ocupació carlina de Solsona, els homes de Tristany tornaren a mostrar una nova iniciativa en aquesta línia.

¹⁶²⁴ *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona, 1 de setembre de 1836), núm. 92, p. 365-366.

¹⁶²⁵ LABANDERO (1847: 180).

¹⁶²⁶ RAHDEN (2013: 247-248).

¹⁶²⁷ *Gaceta Oficial* (Oñate, 13 de desembre de 1836), núm. 119, p. 579.

¹⁶²⁸ CHAVES REPULLO, J. L. (2013). *Al asalto. Una exposición sobre máquinas de asedio*. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 142-143.

«era un carro cubierto con maderas y planchas de cobre, dentro el cual podían ir ocho hombres que podían disparar bien sus trabucos. Este carro anadaba con dos ruedas, a las cuales daban movimiento los mismos hombres que había dentro.»¹⁶²⁹

El problema d'aquest carro era que quedaven les cames al descobert. Quan alguns dels isabelins que protegien Solsona se'n van adonar, començaren a disparar descàrregues a les cames dels carlins, ferint-ne tres. El darrer cas de carro de combat, també ideat des de la divisió de Benet Tristany, tampoc tingué especial fortuna. Va ser empleat en les darreres operacions del setge a Berga. La descripció d'un dels testimonis deixava entreveure els mateixos límits de l'enginy:

«bateria ambulante, que consistia en varios tablonos forrados de chapas de hierro que se unian unos á otros, y servian de parapeto para aproximarse á puntos donde no hubiera artilleria, pues habiéndose enredado con una de las cuerdas que hacian el servicio de prolongas de este aparato, á la rueda de la cureña, al hacer el consiguiente retroceso, arrastró el aparato»¹⁶³⁰

Dels tres carros de combat que els carlins de Benet Tristany van fer circular, se'n coneixen molt poques notícies. Els tres carros citats es van utilitzar en combat, però tots tres casos es van mostrar poc eficaços. Tal vegada per això, en vistes de les experiències del moment i a manca de més recursos, cada un d'ells només es va utilitzar una vegada.

Marina carlina

Després de la mort de Ferran VII, pràcticament no van tenir lloc desercions de la marina espanyola a favor de Carles Maria Isidre de Borbó. Els principals focus on van arrelar amb força els aixecaments carlins no corresponien amb la ubicació dels departaments marítims. Excepte alguns incidents molt puntuals, no es pot parlar en cap cas de l'existència d'una marina de guerra carlina. Més aviat, l'únic intent que s'ha considerat mínimament seriós va ser l'organització d'una companyia marina amb base a Amposta per part de Felip Calderó, padastre de Ramon Cabrera.¹⁶³¹ Fins a cert punt, l'activitat d'aquestes embarcacions podria recordar a la tàctica de la patent de cors.

Una altra qüestió fou la marina mercant. I és que els carlins d'arreu d'Espanya van rebre nombrosos transports de mercaderies i armes a través del mar. En ocasions, aquests enviaments responien a la participació de potències estrangeres a favor del pretendent carlí. En altres ocasions, els transports responien a encàrrecs, contractes formals, de transport de mercaderies que s'encarregaven a privats. Aquestes comandes, realitzades per a les províncies del nord sota domini carlí, es van dur a terme des del port de sortida, principalment a Anglaterra.¹⁶³² El tràfic marítim de contraban amb els carlins era tan sonor que va caldre enviar part de la flota anglesa amb el fi de controlar i intentar bloquejar aquests moviments. Essent insuficients les primeres mesures, l'agost de 1837, es va resoldre ampliar la presència naval anglesa per a pressionar majorment el contraban i l'entrega d'armes als carlins a través del mar. Davant això, l'armada

¹⁶²⁹ Citat a LLORENS (1981: 129).

¹⁶³⁰ LABANDERO (1847: 180).

¹⁶³¹ ANCA ALAMILLO, A. (2011). *La armada en la primera guerra carlista*. Gijón: Fundación Alvar González, p. 112-113. Sobre la navegació a l'Ebre en els anys de la guerra vegeu VINAIXA MIRÓ, J. R. (2005). "La navegació pel riu Ebre a la Primera Guerra Carlista (1833-1840)". *Recerca* [Tortosa], núm. 10, p. 203-235.

¹⁶³² FERNÁNDEZ GAYTAN, J. (1988). "La marina carlista en las guerras civiles del siglo XIX". *Revista de historia naval*. Madrid: Instituto de Historia y Cultura Naval de la Armada Española, p. 6-10.

britànica va reforçar la seva presència a les costes espanyoles amb diferents bucs de guerra, tots ells a les ordres de l'almirall anglès sir Robert Stopford.

Els vaixells que anaven de Barcelona a Gibraltar eren el Princesa Carlota amb 104 canons; el Vampire amb 80 canons; el Roderes amb 92 canons; el Russell que tenia 74 canons; l'Asia, amb 84 canons; el Talavera, que posseïa 74 canons; el Barham, amb 50 canons; el Dido, amb 18 canons; el Childer, que tenia 16 canons; el Clio, que també disposava de 16 canons; l'Arlequin, que tenia 10 canons; el Nautilus, amb 10 canons; el Rapid, que comptava amb 10 canons, i l'Orestes, amb 18 canons.¹⁶³³

El bloqueig que pretenien les autoritats isabelines no va tenir tot l'efecte que haguessin volgut. Els carlins de Catalunya van comptar amb alguns ports per facilitar el desembarcament de mercaderies del tràfic marítim. El 6 de febrer de 1837, Patricio José Zorrilla va ocupar Pineda de Mar per protegir un desembarcament d'armes.¹⁶³⁴ Pocs dies després, Zorrilla repetia l'operació tornant a ocupar el poble de Pineda amb 1300 homes per a facilitar el desembarcament «de armas, municiones y otros efectos de guerra».¹⁶³⁵ No deuria ser suficient, vist que poques setmanes després, es comunica que Sant Pol de Mar, poble fortificat, havia estat ocupat pels carlins fent propi el port de la localitat.¹⁶³⁶ Sembla que no van ser aquests els únics pobles de la costa catalana que es van decantar pel carlisme a Catalunya doncs, Malgrat de Mar, es va mostrar partidària del carlisme i va albergar dins la localitat el destacament de Joan Savalls.¹⁶³⁷

A més de la marina mercant, també hi havia al servei de la causa carlina el transport marítim de cabotatge, que era de difícil control per part de les autoritats militars. Aquesta navegació amb embarcacions de menors dimensions era la base del comerç marítim en temps de pau i en unes circumstàncies normals. Hi havia una fluïdesa notable de moviments d'aquests vaixells, que eren la base de la vida portuària. Així doncs, no només s'han de considerar les grans embarcacions que poden transportar quantitats importants d'armament. La marina de cabotatge era més àgil i, a diferència dels bucs, podia arribar a pràcticament qualsevol punt de la costa catalana, estigués preparat, amb port o sense.

La Intendència a Catalunya, presència d'una institució

En aquest capítol es torna a oferir un breu apunt d'aspectes concernents a la Intendència carlina de Catalunya. Una intendència civil i militar era la segona institució tècnica de la màxima autoritat sobre el territori. A través d'una intendència, la monarquia podia gestionar diferents aspectes de l'administració civil, com ara procurar per la seva estabilitat i millora i, a més, gestionar el patrimoni reial, inspeccionar l'administració de la hisenda en els corregiments i municipis i procurar pel correcte funcionament en la recaptació, els comptes i, en definitiva, la gestió dels recursos. No en va, una de les atribucions conferides a les intendències era el foment de l'activitat econòmica a través de la indústria, el comerç, l'agricultura, les arts, les ciències i, també, l'artesanat. Quan més procurés l'administració pública per al foment de

¹⁶³³ *Gaceta de Madrid* (Madrid, 18 d'agost de 1837), núm. 991, p. 3.

¹⁶³⁴ FERRER; TEJADA; ACEDO (2010: tom XIII, 119).

¹⁶³⁵ *Gaceta Oficial* (Oñate, 14 de març de 1837), núm. 145, p. 683.

¹⁶³⁶ *Gaceta Oficial* (Oñate, 25 d'abril de 1837), núm. 157, p. 730.

¹⁶³⁷ VENDRELL FÀBREGAS, S. (1988). *Tordera, arrels d'un poble*. Blanes: Edició de l'Autor, p. 34.

l'economia, més podia recaptar, engrandir i millorar les possibilitats socials, polítiques i econòmiques de la monarquia.

Atribucions

Les competències de la Intendència carlina van ser: l'administració civil i militar de la província; la creació i manteniment de les Reials Fàbriques de Pólvora, Foneria, Mestrança i Armeria.¹⁶³⁸

La complexitat de la Intendència rau en les atribucions que mantenia en el seu paper sobre el territori. Durant la guerra carlina, es va veure seriosament afectada per la manca de solidesa de la presència reial a Catalunya. En primera instància, tal i com s'ha vist amb anterioritat, l'absència d'una Comandància General sòlida va afectar l'esdevenir de la Intendència. Sense el reforç de la Comandància, la Intendència podia ser fàcilment qüestionada.

S'ha de recordar que, en els primers anys de la guerra carlina, no hi havia la figura de l'intendent a Catalunya. Era un dels membres de la Junta Superior Governativa qui exercia determinades atribucions que podien adjudicar-se a la Intendència, però la seva capacitat d'actuació era notablement limitada tot i les fites que va assolir. La presència de Pedro Alcántara Díaz de Labandero, intendent carlí de reial nomenament, havia de comportar un important avenç en relació amb la gestió dels recursos. Ara bé, la seva curta estada ho va escapar. Més de mig any després, va arribar a Catalunya Gaspar Díaz de Labandero, nomenat intendent civil i militar. La presència mínimament sòlida d'un intendent amb capacitat i formació específica arribava amb més de tres anys i mig de retard. Aleshores, ja s'havien creat i institucionalitzat diferents vicis administratius els quals incomplien, en la majoria d'ocasions, el reglament que teòricament aplicaven.

Empleats

Una de les característiques que es desprenen de l'activitat de Gaspar Díaz de Labandero és la professionalització de la Intendència carlina a Catalunya. Labandero va procurar concentrar esforços en la substitució del personal anterior a la seva arribada, establint un perfil especialitzat. Encara que va procurar prioritzar la presència de naturals de Catalunya, va existir una nòmina important d'empleats de la hisenda civil i militar provinents de fora de Catalunya.

S'han detectat dos períodes d'entrada d'aquests empleats públics. En un primer moment, quan es féu públic que Gaspar Díaz de Labandero, fill de l'anterior intendent ferrandí de Catalunya, estava al capdavant de la institució carlina, empleats que fins a la darrera hora es van mantenir a la rereguarda isabelina, passaren a oferir els seus serveis a la causa de Carles Maria Isidre de Borbó. Per una altra banda, quan Labandero va començar a estar mínimament instal·lat a Catalunya, no va perdre temps en fer venir a Catalunya a alguns funcionaris per posar-se al capdavant de l'orgànica institucional. A partir de 1837, hi ha una millora important a l'administració de la Hisenda militar amb la renovació de la majoria dels comissaris de guerra existents fins aleshores.

La figura del comissari de guerra és la peça orgànica més bàsica de l'administració de l'exèrcit. Aquests comissaris tenien consideració d'escriuans i, per tant, disposaven de certa autoritat. Eren les persones que gestionaven totes les

¹⁶³⁸ LABANDERO (1847: 27).

necessitats humanes, logístiques i econòmiques de les unitats de l'exèrcit i ho comunicaven a la Intendència. Endemés, eren els agents més directes de l'autoritat militar sobre el territori en totes les atribucions de la hisenda i els diners.

Sistema comptable

Un dels aspectes que ha cridat l'atenció als historiadors ha estat de com els carlins de Catalunya van controlar de manera mil·limètrica les entrades i sortides de les finances públiques. Per sorpresa d'alguns autors, el control econòmic era tan exhaustiu que podien pagar pensions de viudetat a les esposes d'oficials morts en combat. Aquest aspecte crucial no ha estat suficientment remarcat pels especialistes en la matèria. Estretament vinculat als sistemes comptables, és indestriable la figura del personal que portava al dia els llibres de tresoreria i d'intervenció. Per aquesta raó, sense un coneixement o una experiència al respecte, poc es podia avançar en aquesta línia.

Per tant, cal especificar que a l'època existien dos sistemes de comptabilitat, la civil i la militar. La comptabilitat civil era un sistema molt més simple, el qual mostrava diferents signes de vulnerabilitat. Per contra, el sistema militar va ser el primer que va utilitzar el concepte de la doble partida i el desglossament dels llibres de la hisenda. Aquest sistema militar es va començar a aplicar uns cinquanta anys abans que s'obligués a l'administració pública a aplicar-lo.

La Intendència militar

La Intendència militar carlina de Catalunya va sobresortir per dues àrees en què va treballar incansablement: la mestrança militar, la foneria i, els hospitals militars. Tot i els problemes continuats, poc a poc es va assolir una creixent rellevància i complexitat que va permetre cobrir una bona part de les necessitats quotidianes de l'exèrcit.

La Mestrança

La Mestrança carlina, situada al castell de Berga, estava sota la direcció del coronel de cavalleria Fernando López Aguado.¹⁶³⁹ Comptava amb personal administratiu però, sobretot, amb armers professionals provinents d'altres províncies i, també, de catalans. El treball de les armes no era una qüestió de ferrers, sinó que requeria una precisió diferent i estava regulada pels seus gremis privatis.¹⁶⁴⁰ Un d'aquests armers va ser Francesc Jolis, armer de Ripoll essent «mestre panyetaire».¹⁶⁴¹ A la Mestrança, s'arreglaven les armes que s'havien fet malbé, se'n fabricaven¹⁶⁴² i es tenia cura de l'artilleria i de les curenyes. De moment, no es disposen de prou dades per a determinar l'abast quantitatiu de la Mestrança de Berga. Actualment, s'han identificat

¹⁶³⁹ Hi ha la transcripció d'un document, on firma com a Fernando López, director de la Mestrança berguedana, vegeu SANTIRSO (2005: 172).

¹⁶⁴⁰ Per a més detalls, vegeu GARATE OJANGUREN, M. M. (1992). "Formas de producción de la manufactura siderometalúrgica del Antiguo Régimen. La fabricación de armas". *Estudios dedicados a la memoria del profesor L. M. Díez de Salazar Fernández*. Bilbao: Universidad del País Vasco, vol. II, p. 337-355; LARRAÑAGA, R. (1992). "Las RR.FF. y sus gremios armeros". *Estudios dedicados a la memoria del profesor L. M. Díez de Salazar Fernández*. Bilbao: Universidad del País Vasco, vol. II, p. 357-367.

¹⁶⁴¹ L'especialització de Francesc Jolis ha estat extreta de RAFOLS, J. F. (dir.) (1980). *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*. Barcelona – Bilbao: Ediciones Catalanes – La Gran Enciclopedia Vasca, tom II, p. 594.

¹⁶⁴² És interessant la notícia del contracte de compra de noguer a Olost a Guillem Constans per a la caixa de fusell, vegeu SANTIRSO (2005: 175).

altres mestres armers que van estar exercint a la Mestrança berguedana. Actualment ja consten a la llista Mariano Campomayor, Domingo Sanmiguel, Bonaventura Fontan, Francisco Solís, Eduardo Solís, Jeroni Casanova, Miquel Anfruns, Eudald Anfruns, Antoni Sellarés.

La Foneria

No se sap amb seguretat on hi havia la Foneria militar de Berga. Amb tot, mereix una apreciació important. La infraestructura mínima que requeria una foneria era molt més simple i fàcil d'obtenir que no pas la d'una farga. Com ja s'ha comprovat, la tradició militar comptava amb les foneries de campanya i els mateixos carlins, ja n'havien intentat algunes. S'ha de dir que la tècnica de la fosa no era una cosa de militars i prou. És cert que per fer bales de canó senzilles era una tècnica relativament fàcil, assequible a qualsevol ferrer local. Ara bé, la fosa de canons requeria una precisió molt diferent. La tècnica de la fosa no era una qüestió merament militar, sinó que també hi havia altres professionals que hi podien intervenir. Aquest era el cas dels fonadors de campanes. Alguns d'aquests van participar de manera activa entre els carlins. Un d'aquests casos va ser Josep Mestres, de Calaf.¹⁶⁴³ Amb tot, queden encara moltes incògnites.

Els hospitals militars

En una altra línia, una de les primeres iniciatives que va realitzar la Intendència després de l'ocupació de Berga va ser la creació de la Junta d'Hospitals Militars. La Junta d'Hospitals era presidida pel propi Labandero. Tenia com a vocals a Mateu Sampons, Francesc Maria Pedrerol i Juan Tomás Sarasúa Labandero¹⁶⁴⁴, canonge de la catedral de Burgos, i com a vocal secretari, al canonge Ramon Soler de la Seu de Manresa. Aquesta Junta d'Hospitals tenia com a funció cabdal coordinar tota la logística necessària per a cobrir les necessitats bàsiques en tot moment. Ara bé, resulta cert que algunes de les derrotes sofertes, com ara la pèrdua de Solsona, va afectar en bona mesura la capacitat de resposta dels mateixos. El personal mèdic que va treballar als hospitals carlins de Catalunya estava autoritzat per la Junta de Sanitat que hi havia a la Cort carlina.¹⁶⁴⁵ Per contra, tot el personal auxiliar va estar encomanat per diferents ordes religioses per a que tinguessin cura dels malalts i ferits. Aquesta era una pràctica habitual, atès que el concepte d'infermeria tal i com es coneix avui dia va néixer anys després.

No tots els enclavaments que van acollir malalts i ferits de l'Exèrcit carlí complien els paràmetres mínims com per a ser considerats hospitals, vist que no complien els mínims exigibles. Però, davant les necessitats peremptòries, es resolia

¹⁶⁴³ En data de 8 de novembre de 1837, Josep Mestres escriu a Francesc de Riquer des de Berga dient que havien estat fonent correctament, vegeu RIQUER (1979: 488). Els Mestres de Calaf eren de tradició campanera des del segle XVIII. Igualment, existia un Josep Mestres, campaner, resident a Manresa (no se sap des de quan) que a mitjan segle XIX havia fet alguna peça per a la Seu de Manresa, vegeu RAFOLS (1980: vol. III, 742).

¹⁶⁴⁴ S'ha identificat el segon cognom de Juan Tomás de Sarasúa y Labandero a SOJO LOMBA, F. DE (1973). *El mariscal Mazarrasa*. Santander: Institución Cultural de Cantabria p. 171.

¹⁶⁴⁵ MASSONS, J. M. (1994). *Historia de la sanidad militar española*. Barcelona: Pomares Corredor, vol. II, p. 108-112.

sobre el camí.¹⁶⁴⁶ Com ja s'ha plantejat en un altre punt, quan els carlins van ocupar Solsona, i posteriorment Berga, una de les primeres mesures va ser la militarització de sengles hospitals, atès que eren immobles més grans i aptes que la majoria dels hospitals de campanya que tenien. A més, en traslladar-s'hi les institucions, es van convertir en punts neuràlgics del carlisme. I és que, posant el cas de Berga, la capacitat de l'Hospital de Sant Bernabé el 1840 era d'un centenar de llits.¹⁶⁴⁷ La gestió dels hospitals no va estar exempta de problemes. La manca de determinats productes va portar alguns episodis d'abús de poder amb les autoritats locals.¹⁶⁴⁸ El 1838 es va aprovar un reglament provisional d'hospitals que havia de ser aplicat a tots els territoris dominats pels carlins. Una anàlisi del seu contingut rebel·la l'ambiciós projecte al qual es dirigien, tot i que els límits tangibles de la realitat d'alguns hospitals de Catalunya deixen entreveure una difícil aplicació del mateix.

¹⁶⁴⁶ Sobre els hospitals militars carlins vegeu MONTAÑA; PUJOL (1997b); REVENTÓS CONTÍ, J. (1999). *Els hospitals del Pirineu i Prepirineu*. Barcelona: Fundació Uriach 1838, p. 149-159; PUJOL, J. (2009). "Mortalitat militar als hospitals de Berga durant la Primera Guerra Carlina". *Gimbernat* (Barcelona), núm. 52, p. 79-92; MONTAÑA (2011).

¹⁶⁴⁷ Així es desprèn de l'inventari dels béns de l'hospital realitzat a l'estiu de 1840, vegeu ACBR. Fons Hospital de Sant Bernabé, *Ropa y efectos ecsistentes en este Hospital m[ilita]r hoy dia 4 de juliol de 1840*.

¹⁶⁴⁸ Aquest és el cas que va enfrontar a Pedrerol de la Junta d'Hospitals amb Josep Soler de Solsona, per a més detalls vegeu LLORENS (1981: 155 nota 27).

CONCLUSIONS

Fonts i documents: existència i element crític

Per a l'estudi de l'Administració Pública carlina a Catalunya s'ha hagut de treballar des d'un punt de vista marcadament transversal. S'ha volgut comprendre i situar cada un dels elements que intervenen en la configuració d'una administració i emmarcar-los dins el paper que hi desenvoluparen. Així doncs, en aquest cas, s'ha mostrat l'existència d'uns màxims òrgans de govern amb capacitat legislativa i resolutiva, la Cort carlina. A través de la jerarquia administrativa, també s'ha demostrat l'existència d'uns organismes territorials que governaven –és a dir que administraven– el territori de Catalunya. En primera instància, com a màxim òrgan intermedi entre el Govern de la Cort carlina i l'administració del territori s'hi situava la Reial Junta Superior Governativa de Catalunya. Aquesta Junta Superior comptava amb unes competències molt determinades les quals li havien de permetre desenvolupar tots aquells organismes públics que vetllessin per a la correcta gestió dels recursos amb el fi de sostenir la causa carlina i, a més, de les necessitats de la comunitat política sobre la qual actuaven. Al mateix temps, a mesura que les possibilitats ho van permetre, la Cort carlina va promoure i consolidar la seva presència i autoritat a través de dos organismes tècnics que havien de tenir cura dels interessos de la Corona: la Comandància General i la Intendència.

Per a que aquests organismes es poguessin consolidar, es requeria el reconeixement públic dels mateixos, que la comunitat política els reconegués com a propis. Així doncs, bona part de la legislació amb la qual es van emparar els carlins en gairebé tota la Guerra dels Set Anys era el conjunt de normes jurídiques vigents en els darrers anys del regnat de Ferran VII. Per tant, s'està fent referència explícita a uns altres factors importants: l'existència d'una normativa oficial i, sobretot, la presència d'un conjunt de persones autoritzades –i reconegudes pel conjunt de la població– que exercien els càrrecs d'oficials públics amb plena potestat jurídica a tots els efectes. Això indica la presència d'un conjunt de persones que estenien documents i organitzaven la comunitat d'acord amb unes normes concretes. Aquesta organització dels recursos i de la comunitat realitzada a través d'actes administratius indiquen l'existència d'uns procediments administratius més o menys complexes. Per al diàleg entre l'administració pública i el conjunt de la comunitat es necessitaven uns canals prèviament delimitats i amb uns requisits concrets per a cada intervenció. Aquests elements indispensables eren el reconeixement legal dels documents que intercanviaven. D'aquesta manera quan una persona concreta volia sol·licitar quelcom de l'Administració, no s'hi podia dirigir de qualsevol forma, és a dir, en paper blanc, sense identificar-se, sense claredat en la sol·licitud, etc. Tanmateix, calia que l'Administració respongués conforme al procediment per tal que la seva resolució fos reconeguda i tingués vigència legal. Un comunicat que notifiqués una resolució administrativa no podia ser realitzat de qualsevol manera, atès que invalidaria la mateixa resolució. Aquest plantejament sobre el llenguatge administratiu del Govern carlí modifica substancialment algunes apreciacions realitzades fins a l'actualitat, tenint en compte que aquests requeriments de procediment per a la validesa legal –històrica i tot– dels documents s'estenien a totes les institucions públiques.

Per documentar l'actuació de l'Administració pública carlina s'ha treballat amb tots aquells papers originals que s'han pogut localitzar. Existeixen nombrosos testimonis documentals que acrediten la validesa dels mateixos, el seu rol dins

l'Administració i, fins i tot, se'n pot resseguir l'afectació que se'n va derivar d'aquests. I és que l'interès d'un mateix document no sols recau en l'existència del mateix paper en si, sinó que cal tenir en compte la informació que conté a través del seu redactat. Una de les fonts que han aportat dades notables provenia dels mateixos arxius isabelins. El reconeixement jurídic isabelí dels actes administratius carlins informaven de determinades pràctiques de difícil identificació. A més, en una altra línia de recerca, acabada la guerra, l'Administració isabelina va donar per vàlid determinats documents acreditatius dels combatents carlins que es presentaven a indult. L'acceptació per part de l'Administració isabelina dels documents originals carlins demostren l'existència i acceptació jurídica de l'organigrama carlí que reflecteixen.

De com les característiques condicionen, però no determinen

La Primera Guerra Carlina a Catalunya no es va deure només a l'existència d'una organització administrativa i militar. No es poden perdre de vista les condicions materials que la van fer possible o, si més no, van condicionar en bona mesura el seu desenvolupament. Existeixen nombrosos elements que van intervenir en condicionar el devenir del conflicte. Un d'aquests va ser la configuració jurisdiccional de la Catalunya del moment. Fins a la derogació del règim senyorial i la implantació de les províncies isabelines en l'organització territorial, el domini territorial es disputava entre la jurisdicció reial, la nobiliària, l'eclesiàstica i els senyorius adquirits per burgesos i comerciants. Aquesta fragmentació significava la possibilitat que dos pobles que estiguessin de costat en una mateixa contrada tinguessin realitats governatives molt diferents.

Com s'ha pogut comprovar, cal tenir en compte l'efectivitat de la implantació de les províncies isabelines en els territoris sota domini carlí i, a més, l'anul·lació dels senyorius no van tenir efecte per als carlins. Els vells costums van prevaldre per sobre les noves disposicions i, a pesar del desplegament militar isabelí, el control efectiu sobre el territori va estar majorment dominat pel carlisme.

Un altre dels factors que van afavorir la presència i consolidació del carlisme a Catalunya va ser la inexistència d'una xarxa de comunicacions mínimament acceptable que permetés l'accés fàcil i ordenat d'amplis combois a qualsevol punt de la geografia. Bona part de les poblacions catalanes es comunicaven per mitjà de camins aptes per a persones o mules. El coneixement del territori per al control dels camins fou un aspecte molt important de la guerra. La presència del carlisme a Catalunya es va deure, entre altres factors, per la impossibilitat de la monarquia isabelina en arribar a totes les contrades del Principat. Gràcies a aquesta preponderància, el carlisme va procurar controlar el moviment de persones i de mercaderies. Per mitjà del transport terrestre, van arribar importants remeses de contraban d'armes i altres recursos per al sosteniment de la guerra. A mesura que les circumstàncies ho van permetre, l'abastiment del carlisme a Catalunya es va estendre al transport marítim. Així com hi ha documentades entregues d'armament als carlins de Catalunya a través del desembarcament en platges, també va existir una certa política de control de poblacions del litoral català. Amb el control d'aquests poblacions costaneres eren possible unes millors comunicacions i accés entre els vaixells i els destinataris carlins.

Un darrer factor cabdal que va condicionar de manera substancial el desenvolupament del conflicte liberal-carlí fou el grau d'industrialització. La major part dels processos de fabricació dels elements més bàsics i importants del moment seguien essent bàsicament artesanals. El mateix paper amb què l'Administració pública carlina va estendre els seus documents no sorgia d'un procés mecanitzat com passaria anys

després del conflicte. El mateix armament emprat pels combatents tenia, encara aleshores, una forta base de fabricació manual, artesana en ocasions. Això significava que un part important de la logística que el carlisme català necessitava per a fer la guerra, podia ser fabricada i administrada pels propis carlins, atenent-se així les necessitats més peremptòries.

El paper de la prosopografia: de la microhistòria a la macrohistòria

Per a l'estudi de l'Administració pública carlina ha estat indispensable servir-se de tots els recursos disponibles. Un dels recursos més substancials per al desenvolupament d'aquesta investigació, ha vingut de la mateixa prosopografia. Amb la identificació sistemàtica, per bé que no definitiva, del personal vinculat a l'Administració pública carlina, s'ha pogut traçar amb més detall els processos que van tenir lloc al llarg de la guerra amb la finalitat de consolidar l'Administració carlina.

En total, s'han identificat a més de dues mil persones que, d'alguna manera, van mantenir un vincle actiu amb el carlisme i l'Administració pública del Principat. A través d'aquests casos concrets, ha estat possible resseguir el procés de professionalització de l'Administració carlina. Cal dir que en els primers temps de la guerra, rarament hi havia persones formades per a desenvolupar determinats càrrecs. Amb el pas dels anys, s'incorporaren a les files carlines personal provinent de l'Administració isabelina, sobretot antics funcionaris que ja estaven de servei durant el regnat de Ferran VII.

Una de les sorpreses que ha permès aquest procés, ha estat la identificació de nombrosos casos que, per edat, no van participar en la Guerra de la Independència ni en la Guerra Reialista. Existeix un conjunt de personal entre els carlins que va acabar la seva carrera acadèmica en els darrers tres anys de regnat de Ferran VII. Molts d'aquests van ser cridats pel mateix Bartomeu Torradella, qui va aprofitar la seva vinculació amb la Universitat catalana per a proporcionar als organismes de govern personal qualificat. No sols es tractava de personal especialitzat dins els organismes públics derivats de la Junta Superior Governativa. També calia atendre les necessitats de personal a la Comandància General i a la Intendència. Davant la manca de persones formades, molts càrrecs van ser ocupats per forans, és a dir, valencians, aragonesos, navarresos o castellans.

De la teoria a la pràctica: l'existència d'una idea i la seva difícil aplicació

No va existir mai la idea de crear un Estat carlí. Des de les primeres temptatives insurreccionals a la mort de Ferran VII, tot estava encaminat per seguir intactes les formes d'organització anteriors a la defunció del monarca. Per bé que es coneixia la teoria, la realitat va ser notablement diferent. La manca de participació en els primers anys de la guerra de personal qualificat en l'administració dels recursos va condicionar els resultats. Així mateix, molts dels combatents que es van afegir a la lluita armada no tenien qualificació ni preparació per a desenvolupar correctament aquelles escomeses que se'ls havia encarregat. Fins que no es va professionalitzar el conflicte, no es van aconseguir algunes fites realment remarcables.

El procés de professionalització no va ser exempt de problemes, considerant que no tots els individus que s'adheriren als carlins en els primers temps de la guerra van voler cedir la seva posició. En el decurs de la guerra, aquests combatents havien assolit posicions de poder dins l'organigrama militar i administratiu a les quals no volgueren renunciar. Tampoc ajudaren a la consolidació de l'Administració carlina els nombrosos

casos de designació de funcionaris per nepotisme. El tràfic d'influències va conduir a nombroses situacions d'impunitat administrativa provocades per denúncies de frau, d'irregularitats de procediments o, també, de malversació de cabals.

L'Administració pública de l'Antic Règim es caracteritzava per l'ambigüitat en la designació d'atribucions. Van existir copiosos problemes provocats per les irregularitats internes, però també pels conflictes d'interessos institucionals i les disputes de personalismes dels mateixos dirigents.

A la convocatòria de la primera Junta Superior, es van seguir els patrons més pròxims a l'experiència de la Guerra de la Independència. Aleshores, la selecció dels membres de la Junta Superior es corresponia a un representant per a cada corregiment de Catalunya. A la guerra carlina, la primera Junta Superior, *la primitiva*, cada un dels membres convocats responia a una entitat o demarcació concreta. Per aquest motiu, la naturalesa dels convocats va ser tan diversa. Però, a la segona convocatòria, el concepte de representativitat territorial va ser netament diferent.

La sociologia dels convocats en aquesta segona crida era plenament elitista vist que la immensa majoria van ser nobles titulats i alta jerarquia eclesiàstica. Aquest canvi sociològic de la segona Junta Superior sembla estar relacionat amb el procés de centralització de l'Administració pública carlina. Si l'element per a la selecció del personal governatiu en la primera Junta Superior havien estat els corregiments, en aquest segon cas, els principis van ser uns altres. El problema amb què no van comptar va ser la Junta Superior provisional de gener de 1837, la qual va voler mantenir els càrrecs dins l'organisme. El fet que no es poguessin fer fora, o depositar, als vocals interins de la Junta de gener de 1837, indica que les places eren actes nominals.

Els aristòcrates es van rebel·lar contra la manca d'obediència a la voluntat reial, malgrat les queixes no tingueren cap efecte. És interessant constatar que va ser l'estament nobiliari el que va abandonar el camp carlí per no saber fer valdre la seva posició preeminent. La majoria d'ells eren molt joves en començar el conflicte. Creien que per la simple ostentació del seu títol rebrien el vistiplau de tota la societat carlina del moment. No comptaven amb què els membres anteriors de la Junta Superior no voldrien marxar a fi i efecte de prosseguir a la cúpula del carlisme dirigent. Van suportar la pressió dins la Junta Superior aquells eclesiàstics veterans que portaven una llarga trajectòria a les seves espatlles. Encara que les intrigues i personalismes van minar de manera irreversible la cohesió interna institucional. Tan sols a través de les irregularitats van poder mantenir-se tot desafiant els principis que en teoria defensaven.

No deixa de ser interessant constatar la pervivència d'un cert provincialisme en el carlisme, fins i tot, propugnat per la mateixa Cort carlina. No és casualitat que els primers comandants generals que la Cort havia destinat a Catalunya fossin naturals del Principat ja que, d'aquesta manera, s'intentava respectar el derogat dret d'Estrangeria. Arran de la destitució del comte d'Espanya van tenir lloc nous episodis d'aquest provincialisme històric. Es va apel·lar a la naturalesa castellana i navarresa dels oficials públics i dels soldats que van foragitar la Catalunya carlina. L'acusació per la manca d'encunyació de moneda sembla que també estaria en aquesta línia atès que hi havia l'escut d'armes de Barcelona tal i com s'havia aparegut a la capçalera del diari oficial de la Junta Superior *El Joven Observador*. Fins i tot, el fet d'organitzar internament la capacitat armada de resposta, amb només els recursos propis catalans responia a una antiga pràctica territorial.

A la Catalunya carlina hi va haver una *institucionalització* de la guerra. Les principals institucions carlines de Catalunya semblaven còmodes amb l'estat permanent

de guerra. Aquesta permetia les circumstàncies excepcionals per les quals els dirigents podien mantenir-se al capdamunt de la piràmide social catalana. La guerra era l'excusa per la qual es podia alterar les normes, atès que el context justificava les mesures extraordinàries. No era una pràctica privativa del carlisme, doncs les diputacions provincials també s'estaven governant sota aquest mateix principi.¹⁶⁴⁹

Finalment, sobre la possible consideració de la construcció de l'Estat carlí a Catalunya, ens trobem davant un cas d'«estat imaginari». Seguint les apreciacions de Bartolomé Clavero recollides per Benigno: «el paradigma estatalista [en l'Antic Règim s'ha de considerar] (...) en términos de oposición entre “Estado imaginario” producido por la iuspublicística del siglo XIX, un modelo ideal centrado en el príncipe y en el monopolio de la ley, y la realidad concreta del desarrollo de las instituciones y de la justicia». I és que, seguint a Clavero, el dret comú del moment no contemplava la idea de subjecte indivisible i monopolista dels drets tal i com caracteritza l'ordre l'Estat modern, sinó que està poblat per un complex conjunt de persones imaginàries, les quals són els veritables subjectes d'aquest sistema.¹⁶⁵⁰ En aquesta línia, igualment, la manca de solidesa institucional, jerarquia administrativa i pervivència temporal apunten a l'existència d'una Administració més que a la formació d'un Estat.

A pesar de la feina realitzada, segueixen quedant nombroses línies obertes. Amb la informació recollida es podrien realitzar diferents monografies biogràfiques i institucionals. Tot i així, amb l'exploració de noves dades de contrast seria interessant aprofundir en el coneixement de les trajectòries personals dels diferents implicats en l'Administració.

En futurs estudis, també s'hauria d'indagar en els mecanismes de cohesió social de la rereguarda carlina i en com, a través dels diferents elements de la vida quotidiana, es configurava una possible identitat de pertinença col·lectiva. Crida especialment l'atenció com, a pesar de l'estat de guerra al llarg dels set anys, molts pobles de Catalunya van seguir celebrant les festes populars amb tota l'esplendor que les circumstàncies els hi ho permetia. Un aprofundiment sobre la realitat material de la Catalunya del moment, permetria ampliar el camp de visió sobre el mercat interior, la política econòmica emprada i la capacitat de gestió, ús i informació sobre els recursos territorials. Quant a això, seria interessant captar la capacitat d'explotació dels carlins dels recursos propis dels municipis o, per exemple, del reial patrimoni.

Seria necessari tornar a plantejar moltes monografies sobre les institucions carlines dependents de la Junta Superior. Aquest òrgan de govern mai va deixar de comportar-se com una Junta Suprema, atès que aquesta era la seva aspiració, però la seva actitud institucional a través del frau va desdibuixar totalment la seva funció i finalitat. Pel que fa a aquesta qüestió, una renovació de les dades existents i un contrast crític dins el marc jurídic propi permetrien un coneixement més detallat.

Finalment, sengles estudis sobre la Comandància General i la Intendència obririen la porta als tràfics d'influència interns, sobre quina era la visió de Catalunya des de la mateixa Cort carlina i el paper que se li reservava dins l'ordre general. Es desconeix quin impacte sobre el territori va tenir l'efecte de les quintes carlines a Catalunya, l'acceptació o no de les mateixes. Tampoc es coneixen les repercussions de les pràctiques de l'administració de la Intendència. Així doncs, resta pendent tot un camp per recórrer que permetria noves perspectives que completarien el coneixement que es disposa a l'actualitat de la Primera Guerra Carlina.

¹⁶⁴⁹ Sobre aquest aspecte en el camp isabelí vegeu JORDÀ FERNÁNDEZ, A. (2002). *Las Diputaciones provinciales en sus inicios. Tarragona 1836-1840*. Madrid: Diputació de Barcelona - INAP.

¹⁶⁵⁰ BENIGNO (2013: 220-221).

TRANSCRIPCIONS

Apèndix documental número 1

Notícia a la premsa francesa sobre la presència i estat del carlisme a Catalunya.
Gazette de France (París, 4 de juliol de 1837), s/n, p. 3

«-La Gazette du Languedoc publie sur la situation des esprits et des affaires en Catalogne les détails suivan[t]s dont elle garantit l'exactitude, et qui ne peuvent manquer d'être lus avec intérêt dans un moment où cette principauté va devenir, selon toute apparence, le théâtre d'évènements importan[t]s:

Puycerda (Cerdagne espagnole). –La plus grande partie de ce corrégiment est carliste; mais les habitan[t]s de Puycerda son révolutionnaires. Il n'en est pas de même à la Seu-d'Urgel, ville fortifiée de la Cerdagne, dont les habitan[t]s ouvriraient leurs portes à Charles V, s'ils n'étaient contenus par une forte garnison qui les oblige malgré eux à fournir leur assistance à la cause de l'usurpation.

Talarn (Conque de Tremp), –est carliste, ainsi que toute la Conque ou vallée, à l'exception de la ville de Tremp, où l'opinion révolutionnaire est dominante.

Lérida. –Tout ce corrégiment est carliste; les habitan[t]s même du chef-lieu le sont; mais la garnison de cette place forte les tient dans une dépendance dont ils ne supportent le joug qu'avec peine.

Tortose. –Cette ville est dévouée à Charles V, mais les habitan[t]s sont encore contenus par les troupes christines qui occupent la place. Les populations du corrégiment n'ont pas en général une opinion prononcée; mais elles inclinent en faveur de Charles V.

Tar[r]agone. –Cette ville, Reus et tout le littoral appartiennent à l'opinion ultra-révolutionnaire; les derniers évènements prouvent jusqu'à quel degré d'exaltation les opinions républicaines sont poussées dans ces localités. Mais, d'autre part, les populations de l'intérieur du corrégiment, de cette partie connue sous le nom du camp de Tar[r]agone, sont carlistes très-prononcés. C'est cette contrée que le chef carliste Wall parcourt librement, et d'où les généraux de la reine ont vainement tenté de l'expulser.

Villafranca de Panadès. –Ce corrégiment est voisin de celui de Tar[r]agone, et placé dans la même position topographique; les habitan[t]s sent animés à peu près des mêmes sentimen[t]s. Le littoral est révolutionnaire; les carlistes dominant dans l'intérieur des terres et, dans le chef-lieu, à Villafranca, leur nombre y balance celui de leurs adversaires.

Cervera. –Tout ce corrégiment est dévoué à Charles V; seulement à Cervera, les révolutionnaires forment à peu près la moitié de la population.

Manresa. –La population des campagnes et celles des petites villes est carliste. A Manresa les deux opinions sont divisées d'une manière à peu près égale; cependant le carlisme paraît y avoir plus de partisans. C'est dans cette ville que la junte ultraroyaliste tint son siège en 1827.

Barcelone. –Les carlistes sont en minorité dans cette ville, les révolutionnaires y forment les 4/5 de la population; mais néanmoins les républicains, malgré leur audace et leurs tentatives, ont été jusqu'ici comprimés par les troupes de la reine et l'énergie des autorités, secondées, il est vrai, par la coopération anglaise. Dans le corrégiment il y a beaucoup de carlistes.

Mataro. – Dans cette ville, et dans tout le littoral, les habitan[t]s sont révolutionnaires très prononcés; à Hostalrich, ville fortifiée, l'opinion est plus modérée.

Vich. – Cette ville est très bien disposée pour Charles V; celle de Ripoll, qui doit son importance à ses manufactures, est révolutionnaire. Les autres parties du corrégiment sont également divisées d'opinions.

Girone. – Les opinions sont divisées dans la capitale. Tout le corrégiment est carliste bien déterminé. C'est là que le chef Zorilla s'est toujours promené librement, protégé par les populations. Une partie des corrégiments de Figières et de Girone forment ce qu'on appelle le Lampourdan, qui a été pendant longtemps le siège principal des opérations des carlistes.

Figières. – Cette forteresse est très opposée à Charles V. La ville manufacturière d'Olot est libérale; mais la majorité des populations du corrégiment est carliste.

Indépendamment de ces treize divisions territoriales, il existe un petit pays qui touche aux frontières de France, dont, par sa position topographique, il semblerait devoir faire partie, et qui est placé sous une juridiction séparée, c'est la vallée d'Aran, dont les habitan[t]s sont restés jusqu'à ce jour étrangers à la lutte, et dont l'opinion est par conséquent douteuse.

Il est évident, d'après cet aperçu, aussi exact qu'impartial, que Charles V doit trouver dans la Catalogne un secours immense; car il a pour lui la grande majorité des populations de cette province, qui a déjà fourni à la cause de la légitimité une armée qui va s'accroître encore, et qui est actuellement ainsi composée:

Les forces carlistes de la Catalogne, organisées en bataillons, et sans compter 5,000 guérillas environ, qui parcourent le pays en tirailleurs, s'élèvent au moins à 10,000 h. d'infanterie: la cavalerie ne compte guère plus de 300 chevaux; l'artillerie est également peu considérable.

Les principaux chefs de cette armée sont: le général Royo, commandant général: D. Clemente Sobrevias (Mutchacho), commandant en second; D. Benito Tristany (Mosen Benet), D. Bartolomé Porredon (Ros d'Eroles), D. Patricio Zorilla; D. Juan Castell: D. Mattias Wall; D. José Caballeria et D. N. Ibanez (Llarch de Copons).

La province est administrée par une junta royale, composée de 23 membres, dont le président est un grand d'Espagne.

Les membres les plus actifs et ceux qui jusqu'à ce jour ont signé les actes de cette junta sont: Jacinto Orteu, président par intérim, noble et riche habitant de Tremp; don Bartolomé Torrabadella, docteur en théologie, et l'un des professeurs des plus distingués de l'université de Sa[r]agossa; don Ignacio Dalmau, avocat, et riche propriétaire d'Urgel; don José Bentos et don Narciso Ferrer, riches propriétaires; le secrétaire de la junta est don Juan Minovés.

Indépendamment de cette junta supérieure, il y en a de particulières dans chaque corrégiment, et qui dépendent de la junta royale.

C'est sur ces bases et avec ces ressources que Charles V va donner en Catalogne une organisation définitive à son armée. Elle pourra être facilement portée à 30,000 hommes, lesquels seront armés, en partie, au moyen des fusils provenant des garnisons christines, disséminées imprudemment sur tous les points de la province, dans les lieux fortifiés qui seront forcés de se rendre. La dernière expédition de Tristany jusques sous les murs de Barcelo[n]e avait pour objet le désarmement d'une foule de localités, et ce but a été atteint, puisque ce chef a ramené un convoi d'une assez grande quantité d'armes et de munitions.

Si de la Catalogne Charles V prend la résolution de marcher directement sur Madrid, voici quelles peuvent être les masses organisées qu'il réunira pour accomplir cette glorieuse et décisive opération. Nos calculs, comme on va le voir, ne seront pas

exagérés, et néanmoins don Carlos réunira des forces très respectables et plus que suffisantes pour le succès de l'expédition.

Son armée se composera: 1° des 12 mille Navarrais et Castellans, à la tête desquels il est arrivé en Catalogne. Cette province lui fournira, en bataillons organisés et capables de tenir immédiatement la campagne, 12 mille hommes; le reste des troupes catalanes restera dans la principauté pour y compléter son organisation, occuper le pays et protéger au besoin les habitant[s] contre les tentatives des corps christinos qui conserveraient encore quelques lieux fortifiés.

Charles V, en arrivant dans le Bas-Aragon, pourra y rallier 15,000 hommes fort bien organisés, commandés par Cabrera et par les chefs sous ses ordres; 5,000 Valenciens viendraient également se joindre à lui. La cavalerie pourra s'élever à 3,000 hommes, composés des escadrons amenés de Navarre, de 800 chevaux à prendre dans l'armée de Cabrera, et de ceux commandés par les chefs Jara et Palillos, dans les monts de Tolède. C'est avec cette masse imposante de plus de 50,000 hommes de troupes régulières, qui seront grossies dans leur marche par de nombreux partisans armés, que Charles V pourra se présenter devant sa capitale.

L'artillerie est peu formidable, il est vrai, et nous ne pouvons en évaluer la force, car Charles V, après le passage de l'Arga, renvoya en Navarre celle qu'il avait d'abord amenée, mais, en même temps que ce prince passera l'Èbre dans le Bas-Aragon, une nouvelle expédition s'élancera sans doute des provinces Basques sur la route de Madrid, et amènera à Charles V cette artillerie que, pour des causes que nous pourrions peut-être faire connaître plus tard, on m'avait pas cru devoir transporter en Catalogne.

Telle est la situation exacte de don Carlos et de son armée, et le plan probable de ses opérations ultérieures.

Apèndix documental número 2

Cròniques y efemérides de Berga 1840.

ACBR. Fons municipal de Berga. Llibre Verd, fol. 66-68r.

El año mil ochocientos cuarenta fué para Berga y para toda la Nacion Española la salida del cautiverio de la guerra civil denominada de los siete años. Con ella se acabó la lucha fratricida que si bien principiò, llevaba el origen desde el año 1827 por lo que D[on] Carlos de Borbon hermano de S[u] M[ajestad] el rey Fernando 7º habia intentado apoderarse del trono de España, y especialmente por la abolicion de la ley sálica sancionada por D. Felipe 5.º, la cual favorecia la sucesion al trono de España a D[on]a Isabel 2.ª primogénita del Rey y á falta de sucesion masculina.

Verificóse pues la paz nacional por medio del tratado de Vergara entre los generales Maroto y Espartero representantes de los bandos carlista y de la Reyna, que ocurrió en este año, ó mejor el anterior.

La muerte del general D[on] Carlos de España verificada poco antes acabó de llevar á cabo aquel tratado. Preconcebida según se cree y estudiada bajo un plan maquiavelico por la Junta Carlista principal que residia en Aviá la desaparicion de aquel gefe sanguinario acabó de derribar las ilusiones del partido carlista que segun otros eran su mas bello ideal y la esperanza de una acertada y justa restauracion dinástica.

He aquí como se verificó la sedición: Habia establecido el Conde de España su cuartel general en Casserres, sin dejar por esto de tener fija su residencia en Berga y sus alrededores. A consecuencia de sus variadas y frecuentes estrategias que habian causado el terror en esta Comarca, como lo probó la instalacion del cadalso de la horca, el fusilamiento y mutilación de los reos, las carreras de baguetas y palos con que seyó de sangre las calles y plazas de esta Villa, los cepos de campaña y otros castigos solo por el inventados y ejecutados, publicó la sentencia de muerte en Casserras de mí corneta llamado Batalla, quien fue descuartizado vivo y colocado sus cuartos en los caminos reales.

Horrorizado el pais por esta sentencia que fue injusta y temeraria, hizo mirar por sí à la Junta Carlista, de la cual era Gefe nato, que acaso podia llegar hasta ella su crueldad y su poder sanguinario.

En la casa de campo, denominada Castanyer en el término municipal de Avia tenia establecido el Conde un departamento militar, en donde tenia custodiados doscientos prisioneros, unos cuarenta presidarios, con su guarnicion acuartelada, su gobernador militar, cantina é iglesia ambulante, la cuál solia visitar cuando venia à Berga.

Llamado por la Junta el Conde de España, uno de los dias que visitó esta Villa, pasó á Aviá con un batallon de tropa y un escuadron de Caballeria y en union de los mozos de escuadra. Al llegar á S[an] Bartolomé se dirigió al Gefe de Estado Mayor y le dijo:

- D[on] N. ¿A donde vamos? ¿Pasarémos primero á Casa Castanyer y despues á Aviá ó nos dirigiremos á Aviá y de regreso pasaremos á Can Castañer?
- V[uestra] E[xcelencia] dispondré lo que tenga por mas conveniente, le contestó el Gefe de Estado Mayor.
- Va pues: vámonos á Aviá y de regreso pasarémos á Casa Castanyer.

Llegados á Aviá se detuvo la tropa en la plazuela llamada Padró, y el S[eñor] Conde se dirigió á la Rectoria, donde le esperaban los individuos de la Junta.

Luego el Presidente de dicha Junta puso en sus manos un pliego cerrado, en el cual leyo el S[eño]r Conde su destitucion en nombre de S[u] M[ajestad] el pretendiente D[on] Carlos. Creyendo ser verdad el Conde todo cuanto contenia el escrito, manifestó á la Junta que en el escrito presentado se le ordenaba por el Rey la destitucion del mando, mas importaba antes saber quien debia ser sucesor, á quien tenia que comunicarle órdenes especiales y reservadas que le habia confiado S[u] M[ajestad].

En esto ya considerando la Junta que no debia dilatar por mas tiempo el dar el golpe fatal, se echaron sobre el Conde, taparonle la boca con un pañuelo y atandolo de pies y manos le amenzaron con pena de la vida si hacia el menor movimiento ó levantase el menor ruido.

La junta habia corrido la falsa órden del Conde de España á la tropa que podia retirarse a Berga, pues tenia algo que hacer y tratar con aquella. Algunos pocos coraceros ó húsares del Conde quisieron saber por si mismos si era ó no verdad esta orden promulgada, pero fueron inmediatamente desarmados y presos por la escuadra de policia que escondida detrás de la puerta de entrada estaba preparada.

Retiróse pues la tropa á Berga y la Junta al romper el anochezer disfrazaron de labrador al Conde y montado en un borrico fué llevado por la provincia de Lérida con direccion á España, y al parar por el puente conocido de Espía, despues de pedirle perdon y moviendo en cuanto pudo á compasion á aquellos inexorables jueces fue arrojado debajo del puente despues de haberle atado una piedra al cuello. Al otro dia apareció en la superficie del rio Segre el cadáver del Conde revelando su asesinato hasta entonces oculto.

Tal fué el resultado final de la historia del Conde de España que se cree facilitó y llevó a cabo con mejor éxito el tratado de Vergara.

Con la muerte del Conde y el tratado de Vergara poco despues ocurrido se menoscabó el ánimo de la fuerza carlista, batiéndose despues casi siempre en retirada con el resto de las demas que se mantuvieron rebeldes. Los últimos restos del carlismo capitaneados por Cabrera y compuestos de unos ochocientos hombres se acamparon entre Berga, Avià y sus cercanías, saqueando y robando lo que encontraban, puesto que no dejaban de comprender que bien pronto debian transmigrar al vecino imperio. Mientras tanto el general D[on] Baldomero Espartero y en quien el Gobierno de S[u] M[ajestad] la Reyna D[ona] Isabel 2ª habia puesto toda su confiança subia de la parte de Barcelona con 40.000 hombres, é informado del estado de fortificacion, reductos y parapetos construidos por el Conde de España, principalmente el fuerte de la Petita y la Sierra de Noet con el Castillo, hizo avanzar una ligera vanguardia para reconocer y atacar los carlistas que sostuvieron un brusco ataque por la sierra de Noet, de cuyo punto fueron desalojados luego resultando dos ó tres muertos y unos ocho ó diez heridos. Al general Leon que formaba parte de aquella vanguardia le mataron el caballo en el Hostal del Bou.

La villa de Berga se encontraba entonces desierta y abandonada de sus habitantes, las puertas de las casas estaban cerradas y solo se hubiese podido percibir algun ladrido de perros ó maullido de gatos.

Solo el cura párroco el R[everen]do D[octo]r D[on] Ramon Moseta sujeto impertubable, altamente caritativo y evangélico se habia encerrado solo dentro la Iglesia parroquial de S[an]ta Eulalia, desde donde asomaba la cabeza por una reja en frente la plaza de la Constitucion, por otro nombre la plaza quemada. Llegados á dicha plaza algunos soldados naturales de Berga, que conocian que conocian (sic) su buen pastor fue saludado de ellos y asegurando de que podia salir del templo, garantizandole de que nada le resultaria en perjuicio suyo. Creyó el R[everen]do Moseta las palabras de los soldados y paisanos á quienes habia ya reconocido y echandose confiadamente en los

brazos de sus libertadores y de la Provindencia, fué presentado al general Espartero, de quién fue recibido con placer y satisfaccion. El genio de esta ilustre como evangelico sacerdote cuidó no solo como padre espiritual sino como otro alcalde mayor de la salvacion de las vidas, intereses y honras de su rebaño místico, y el general Espartero comprendió bien pronto las dotes y buenas cualidades que adornaban al padre de almas de Berga y su comarca.

Por su medio se presentaron al General las autoridades que se habian retirado y aumentado, se alojaron las tropas y se provisionaron de lo poco que habian dejado los carlistas al dirigirse a Francia.

Serian las ocho de la mañana del dia cuatro de Julio cuando tuvieron lugar estos acontecimientos.

Informando al general Espartero por el Cura párroco del establecimiento y Santuario de N[ues]tra S[eño]ra de Queralt, quiso por de pronto pegarle fuego y reducirlo á escombros, no obstante pudo conseguir nuestro celoso pastor fuese perdonado del incendio el templo del santuario, y respectados todos sus sagrados tesoros.

Encontrábase de Alcalde en aquel entonces D[on] José Castellarnau, conocido tambien por Bou, y de Síndico D[on] Tomás Soler conocido asimismo por Coli, y de Secretario del Ayuntamiento D[on] Pedro Claris notario, siendo su ausiliar D[on] José Morlans. El Alcaldiato del S[eño]r Castellarnau habia sido precedido del de D[on] Juan Minoves, letrado y gran jurisconsulto, natural de la Casa de Minoves del distrito municipal de Olvan, quien por circunstancias de la guerra vivia emigrado de su pueblo.

Sin embargo el General Espartero tuvo á bien nombrar un nuevo Ayuntamiento para atender á las necesidades tanto administrativas como gubernativas de esta Real Villa.

Durante la guerra de los siete años residia en Berga un juez letrado con mando militar, ó mas bien al salir iba acompañado de unos cuantos caballos para el reconocimiento y administracion de justicia que le proporcionaba el Gobernador militar de esta plaza. En este año se encontraba de Gobernador D[on] Ignacio Burjó. El General Espartero procuró la tranquilidad al pais, organizó un nuevo Ayuntamiento, distribuyó y colocó sus soldados evitando todas las molestias posibles, llamaronse los vecinos que habian desaparecido y se constituyó bien pronto la tranquilidad dándose á conocer que la guerra habia ya terminado o ya solo se pensó en las reparaciones de los daños y perjuicios que ocasionan las fatales consecuencias de la guerra, tratando de formar expedientes de indemnizacion y enderezamiento de los ramos gubernativos y administrativo.

Apèndix documental número 3

La proclama del comte d'Espanya datada del 14 d'octubre de 1835.

Gazette de France (París, 22 d'octubre de 1835), s/n, p. 1.

Loyaux et valeureux Catalans!

Le roi notre seigneur en m'appelant à commander sa principauté de Catalogne, a daigné accomplir mon désir le plus ardent, celui de vous conduire à la victoire que le Dieu des armées réserve à notre juste cause et à la valeur qui vous a distingués dans tous les temps.

Les infortunes qui oppriment et menacent maintenant vos familles et vos intérêts suffiraient à vous faire prendre les armes pour défendre des objets si chers; mais il est d'autres devoirs plus sacrés encore dont nul ne peut se dispenser sans appeler sur lui la malédiction de Dieu et le mépris des hommes: la Sainte religion de nos pères insultée et persécutée, ses temples profanés et livrés aux flammes, ses prêtres vénérables assassinés sous vos yeux, le magnanime et vertueux Charles V déposséder de ses incontestables droits, la patrie déchirée et près de sa ruine, vos frères jetés dans les cachots où périssant sur d'infâmes gibets, voilà le véridique et affreux tableau qui se présente à nos regards; contemplez-le, braves Catalans, n'en détournez pas les yeux, et voyez dans les maux qui nous affligent la révélation infaillible du sort que nous préparent les traîtres repoussés de notre sein en 1823 et ces mercenaires étrangers qui, sous prétexte de défendre la révolution, n'ont d'autre pensée que d'enrichir leur misère de vos dépouilles.

Le monarque auguste que le ciel nous accorde vous excite, par son héroïque exemple, à mettre un terme à une situation si désespérée. Votre général chargé de préparer, autant qu'il est en lui, l'heureux succès de vos efforts, arrivé parmi vous pour prendre part à vos fatigues et à vos périls. Ne craignez pas les ravages que l'ennemi fait exercer sur vos propriétés; le moindre dommage de cette espèce commis par eux sera irrémisiblement réparé sur les biens des rebelles ou de ceux qui, sous quelque forme que ce soit, prennent part à leurs doctrines.

Courez donc aux armes, et que ce cri de victoire qui toujours annonça la destruction de vos oppresseurs retentisse dans toute la principauté, fasse trembler les traîtres et les fâches, et accroissent nos invincibles bataillons de tous les hommes capables de combattre la rébellion et l'impiété. Le moment est venu de prouver que les Espagnols, dignes de ce nom, ne savent pas vivre dans l'inaction et la honte, et que leur volonté de fer une fois prononcée, ils ne connaissent pas de milieu entre la mort et la victoire. La religion nous appelle, notre roi bien-aimé Charles V et la patrie réclament notre appui, l'Europe entière nous contemple. Aux armes, Catalans! Jurons devant Dieu, pour la gloire duquel nous combattons, de ne pas les laisser tomber de nos mains tant qu'il existera un seul de nos exécrables et incorrigibles ennemis. L'ordre, l'union, l'obéissance règneront toujours dans nos rangs, et par ces nobles qualités, garantie de la victoire, la génération présente vous devra son salut, et la valeur et les vertus qui vous animent passeront avec les noms de chacun de vous à la postérité la plus reculée.

Quartier général de St. Lorenzo de Morenuysa (sic), le 14 octobre 1835.

Votre capitaine général, comte d'Espagne.

Apèndix documental número 4

Joan Minoves presenta el títol de llicenciat en lleis a la Reial Audiència per poder exercir d'advocat.

ACA. Fons Reial Audiència. Diversorum 1833, fol. 364v.-365.v.

Don Fernando Septimo por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de Jerusalem, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia de Mallorca de Menorca, de Sevilla, de Cerdeña, de Cordoba, de Corcega, de Murcia, de Jaen, Señor de Vizcaya y de Molina. Por quanto por parte de D[o]n Juan Minoves, natural de Olvan, en el Principado de Cataluña se acudió al nuestro Consejo en doce de Julio de este año, presentando el titulo del Grado de Licenciado en la facultad de leyes que obtuvo en la Universidad literaria de Cervera en diez y siete de Junio del corriente año, y solicitando que en su virtud se espidiese á su favor el correspondiente de Abogado de nuestros Reales Consejos. Y visto por los de él; con lo espuesto por el nuestro fiscal por decreto que proveyeron en treinta y uno de Agosto ultimo se acordó espedir esta nuestra Carta.

Por la cual concedemos licencia y permiso al espresado D[o]n Juan Minoves para que pueda usar y egercer la profesion de Abogado en todos los tribunales y Juzgados de estos nuestros Reynos y Señorios con la precisa calidad de que no abogue en los de esta nuestra Corte sin estar incorporado en el Colegio de Abogados de ella: Que así es nuestra voluntad. Y prevenimos que de esta nuestra Carta se tome razon en la Contaduria general de valores de nuestra Real Hacienda por la que se expresará la cantidad que se hubiese satisfecho asi por el derecho de la media anata, como por el servicio señalado en la tarifa de nuestro Real decreto de gracias al sacar, sin cuya formalidad no se admita ni tenga efecto este titulo. Dado en Madrid á dos de Setiembre de mil ochocientos treinta y tres.

Apèndix documental número 5

Circular de Ferran Ortaffà de 23 de setembre de 1836.

CDDM. Primera Guerra Carlina, s/n.

La Justicia de Olost debiera en el termino de cinco dias contados desde el dia q[u]e habra firmado el recivo del Bando contra desertores que acompaña circularlo á todos los Pueblos q[u]e al margen se espresan:

Avisando á este mismo Pueblo q[u]e luego de haver llegado el Bando á su poder deveran participarlo por espreso al Coman[dan]te Gener[a]l de la division de Gerona en este punto ó en cualquiera otro donde se halle, señalándole el dia y hora en q[u]e d[ich]o Bando fue recibido so pena en caso de contravención de ser cortigados rigorosam[en]te en sus bolsillos y personas.

Deverá asi mismo la Justicia de Olost prevenir a los citados Justicias del margen q[u]e todos los desertores anteriores al Bando q[u]e se remite deberan presentarse en sus respectivos cuerpos a el termino de cuatro dias contados desde la fijación del citado en el Pueblo en donde se halle, pasados los cuales quedaran comprendido en el Bando.

Se previene á todos las Justicias indicadas q[u]e en lo sucesivo no suministren alojamiento, socorro, raciones, bagages, ni ausilio alguno de cualquiera clase q[u]e sera a las partidas ó sujetos q[u]e se presenten á precibirlos sino llevan pasaporte o docum[en]to autentico firmado por el Ex[celentisi]mo S[eñ]or Capitan General ó por mi: Antes bien siempre q[u]e se ofresca algun caso de esta naturaleza autorizo a los mismos Justicias para que prendan a estos infractores y me los presenten en el punto donde me halle situado para proceder a su castigo.

Borredá 23 Set[iembr]e de 1836

Seg[un]do Cabo Comandante Gen[era]l de este Ej[erci]to y Principado

El Baron Ortaffa

P.D.

A mas del bando contra desertores acompaño otro acerca de los avisos de los movimientos de los enemigos y de las medidas q[u]e deben tomarse p[ar]a inferir las estorvaciones de los partidos de los sujetos no autorizados para percibir suministros.

A cuyo 2º bando se dará la misma circulación q[u]e al presente con la misma obligación de acusar su recibo.

L'Estany

Collsuspina

S[an] Bartolomé del Grau

S[anta] Eulalia de Riuprimer

S[an] Marti de Sobremunt

S[an] Hipolito y Masias

Viñolas

S[an] Boy de Llusanes

Perafita

S[an] Martin del Bas

S[an] Agusti

S[an]ta Eulalia de Puigoriol

Llussá

Alpens

Sora

Sovelles

Viñola

Apèndix documental número 6

Una conspiració carlina Bourdeaux?

Gazette du Languedoc (Toulouse, 19 de desembre de 1837), núm. 1194, p. [2]

BORDEAUX, 16 décembre. –(Correspondance particulière.) –Suivant un journal de cette ville, une vaste conspiration carliste venait d'être découverte à Bordeaux, lors que le commissaire central fit arrêter et écrouer au fort du Hâ M. le baron de Peramola. Cet acte arbitraire, que rien ne pouvait excuser, embarrassa d'abord le préfet, qui, pour se mettre à l'abri des reproches qu'il pourrait recevoir, même de M. de Montalivet, jugea à propos de confier cette affaire au procureur du roi. Celui-ci en réfèra à la chambre du conseil, et M. le baron de Peramola a comparu plusieurs fois devant le juge d'instruction, qui, n'ayant trouvé, ni dans les papiers saisis, ni dans les réponses du prévenu, rien qui pût le compromettre, a conclu à ce qu'il fût rendu à la liberté. Cette opinion ayant été unanimement partagée par la chambre d'accusation, M. le baron de Peramola a été mis hier, à 3 heures, à la disposition de M. le préfet. Ce magistrat a permis à M. le baron de Peramola de rester ici ou de se rendre dans la ville de France qu'il désignerait. Malgré cette promesse solennelle, on lui a refusé aujourd'hui la permission de se rendre à Toulouse auprès de sa femme, sous prétexte qu'il faut attendre la décision du ministre à ce sujet.

Ainsi, toute cette grande conspiration carliste se réduit à quelques actes arbitraires commis par l'autorité locale, qui, voulant à tout prix prouver au gouvernement de juillet son profond dévouement, cherche maintenant à faire interner tous les espagnols qui ont la réputation de carlistes. Les juges du tribunal civil n'ont pas cru que cette qualité fût un délit, car aucune loi en France ne l'a encore décidé ; mais les hommes qui ont besoin de conserver l'estime et les faveurs du ministère cherchent à lui prouver qu'un carliste espagnol est un être essentiellement dangereux, et qu'en conséquence il faut l'expulser de Bordeaux.

Il nous semble cependant qu'une telle politique, aussi absurde dans les principes que dans les conséquences, ne peut que porter un préjudice immense, dans les circonstances actuelles, à la masse de la population ; car les nombreux carlistes établis ici y font des dépenses quotidiennes, qui aident les ouvriers et leur procurent des secours que le gouvernement ou l'administration ne veut ou ne peut leur donner.

Si la police, au lieu d'employer toutes ses ressources et tous ses agen[t]s à persécuter des étrangers inoffensifs, tournait ses regards vers ces associations de voleurs, qui, chaque jour, chaque nuit, enlèvent l'argenterie et des objets précieux dans presque tous les quartiers, il nous semble qu'elle remplirait beaucoup mieux sa mission, et qu'elle ferait un bien meilleur usage des fonds secrets. Mais il n'en est pas ainsi ; tandis qu'elle détourne son attention, et qu'elle ne fait aucun cas des plaintes que les victimes des vols ne cessent de lui adresser, elle s'acharnera sur des vicillards chargés d'années et d'infirmités. C'est ainsi qu'un honnête espagnol, presque octogénaire, a reçu l'ordre de partir sur-le-champ pour Angoulême, où l'état de sa santé ne lui permet pas de se rendre. On désigne même une foule d'exilés espagnols, qui sont l'objet de semblables poursuites ; mais on espère que quelques députés, auxquels on a fait part de tant d'actes arbitraires, feront comprendre au ministère qu'il est urgent de renoncer à cet odieux système de persécutions, si les hommes qui nous gouvernent ne veulent pas que le nom de la France soit effacé du nombre des nations civilisées.

Apèndix documental número 7

Acta de la sessió extraordinària de la Diputació de Barcelona de 30 d'agost de 1836.
AGDB. Llibre d'Actes de la Diputació de Barcelona, 1836. Sessió extraordinària de 30 d'agost de 1836,
fol. 320r.-321r.

A invitacion del Ecs[elentisi]mo Señor General D[on] Juan Aldama Comandante en Gefe de este ejèrcito y principado, se reunieron las Ecs[elentisi]mas Corporaciones Provincial y Municipal al margen notadas à las cinco y media de la tarde en el palacio de la Diputación y sala de sesiones, ocupando d[ic]ho Ecs[elentisi]mo Señor General la silla de presidencia, hizo una estensa y franca esplicacion del lastimoso estado en que se halla el ejèrcito por falta de recursos, de la mala organizacion de sus brigadas, la inexistencia de combinaciones y planes estratègicos, el desconcierto de medidas, la ocultación del verdadero número de facciosos y las mentidas suposiciones de quedar estos reducidos à la nulidad, que si bien han podido alucinar á los que se hallan lejos del teatro de la guerra, y persuadir à las demas provincias del reino que Cataluña se halla libre de las infames gavillas que la infestan, aumenta todo esto la falsa posicion en que se dice S[u] E[xcelencia] haberle constituido la sùbita herencia del mando en circunstancias tales, y que hacen mucho mas críticas la inesperada aparicion del Cabecilla Cabrera que segun los partes q[ue] sucesivam[en]te recibe ha pasado ya el Ebro con cuatrocientos caballos y dos mil infantes, amenazando interinarse en el principado quizá con mayores fuerzas, y que sino dá [el capità general isabelí] un manifiesto al público de todo lo indicado p[ar]a su descargo es tan solo p[or]q[ue] no redundara en descrèdito del digno Capitan General de cuyo nombre se há abusado. Siguió animoso y con ardor patriótico manifestando que sobran fuerzas p[ar]a anonadar a la canalla cuyo atrevimiento proporcionaria dias de gloria; pero que si era menester empuñaria S[u] E[xcelencia] el pendon de la libertad para agrupar á el á todos los verdaderos patriotas y exterminar de una vez á los malvados. Que lo que debia procurarse con toda premura eran fondos, pues sin dinero era imposible operar, y en vano seria esperarlos del Gobierno superior en la actualidad. Que por lo mismo era llegado el caso de que las autoridades populares hicieran todo esfuerzo para proporcionarlo no solo para los gastos de la salida que antes de dos dias pensaba verificar con la necesaria movilizacion de la Guardia Nacional, sinó para asegurar la subsistencia de la fuerza armada hasta ahora la Superioridad se halle en el caso de costearlo. Y que à este fin, y para dar mayor impulso à la pacificacion del pais, creia indispensable el que las Diputaciones provincia[le]s se constituyeran desde luego en Juntas de armamento y defensa, organizando en cada partido sus subalternas y obrando con toda amplitud para procurar los recursos convenientes y sin los cuales sería una quimera esperar el triunfo de nuestra sagrada causa. Habiendo S[u] E[xcelencia] recibido dos distintos pliegos de afuera en el intermedio de su discurso, y suspendiedolo p[ar]a leerlos, añadió que se ivan confirmando las noticias de la entrada del rebelde Cabrera y que por lo mismo se retiraba por no perder los momentos que eran preciosos, y despidióse encargando que no se perdiere de vista lo que acabava de indicar; que esperaba el auxilio de las luces de las corporaciones reunidas asi como de todo ciudadano patriota è inteligente; no ménos que el de dos millones de r[eal]es para ejecutar su salida y emprender los movimientos necesarios à la posible brevedad. Ocupada la presidencia del Señor Gefe político, discuriòse sobre el punto esencial de procurar los prontos socorros pedidos, y despues de oido el Cab[aller]o Yntendente y reconocida la urgencia, fué resuelto que sin alzar mano pasara el Esc[elentisi]mo Ayuntamiento à ocuparse del reparto de cuarenta y tres mil duros entre los pudientes de

esta ciudad dentro el término de veinte y cuatro horas, y en calidad de reintegro del contingente que ha cabido â este partido por el reparto de los cuatro millones que corresponden â todo el principado para cubrir el déficit¹⁶⁵¹ de los gastos de la guerra en los meses del actual Agosto y entrante Setiembre; â cuyo fin se estienda y pase el competente Oficio-órden.

Para tratar de los demas puntos indicador por S[u] E[xcelencia] quedò la Diputación en reunirse mañana â las diez de ella, y se levantó la Sesion.

¹⁶⁵¹ Apareix subratllat a l'original.

Apèndix documental número 8

Testament de Josep Bech, sergent segon del batalló número 8, Infanta Maria Amàlia de l'Exèrcit Reial del Principat de Catalunya.

AEV. Fons Sant Joan de Fàbregues. T/6. Testament de Josep Bech.

En nom de Deu sia Amen

Jo Joseph Bech Sargento Segundo de Granaders del Batalló de la Infanta D[on]a Maria Amalia n[úmer]o 8º del Exercit y Principat de Cataaluña fill lilegitim y natural de Joseph Bech difunt y de Teresa Bilar conjuges vivent. Considerant los esperillo (perills?) grans en q[u]e me encuantro de perder la vida à caausa de la guerra q[u]e sustenim contra la impietat volen disposar de mos bens fas y ordeno lo present testament en y ab lo qual elegesch en marmersors à Teresa Bilar carisima mare mia y à Joan Soler y Escarrà Coñat meu de Garriguella Bisbat de Gerona donanlos las facultats q[u]e sien necessarias per executar lo q[u]e per mi trobarán disposat y ordenat.

Primerament vull y mano q[u]e los meus deutes sien pagats è injurias satisfetas segons q[u]e d'aquells y aquèllas apraciera als marmesors.

Vull y mano q[u]e seguida la mia mort se me sien celebrats tres oficis funeraals à la Parroquia de Garriguella la oferta tot lo añ del dol y al fi de aquest un ofici tot à estil y costum de aquella Iglesia.

Item vull y mano q[u]e en sufragi de la mia anima y de aquells q[u]e jo sia obligat à Deu pregar me sien celebradas vint y cinch missaas una vegafa tan solament celebradoras de la caritat acostumada.

De tots los altres bens meus mobles è inmoibles aquets `y per haber en qualsevol part del Mon q[u]e à mi pertaïen y en avan pertaïeran per qualsevols causas y rahons deino y atorgo y à mi hereva universal fas despues de la mort de la mia Mare à la mia carisima Germana Madalena Bech y Soler de dita parroquia volent q[u]e de ditas casas à ella donadas puguia disposar à sas llibres voluntats.

Revocant ab lo present tot los altres testaments codicils y altres especies de ultimas voluntats encara q[u]e se trobassen previnguts è previngudas de paraules derogatorias q[u]e no men recordo y especificaria si me recordassen, pues vull q[u]e ellas no obstant la present meu testament à tots los altres prevalega.

Aquesta es la mia ultima voluntat la qual vull q[u]e valguia per testament è codicil è per aquella especie de ultima voluntat q[u]e millor en dret valer y tenir podrá.

Lo present testament fou fet y firmat per mi en la Vila de Rupit als vint y cinch de febrer de 1839

Essent testimonis Pablo Casanobas Sargento 2º y Juan Soler y Escarrà natural de Garriguella fuerster.

Joseph Bech

Pablo Casanobas testimoni

per no saber de escriurer Juan Soler y Escarre. Testimoni firmo jo en son nom Joseph Bech.

En poder de mi Roch Viñeta y Viñolas R[ect]or de dita Parr[oi]ja.

Apèndix documental número 9

Venta de Josef Thomas i Antonia Villaubi, consorts, a Francesc Ferrer i Ralda de mig pati a la localitat de Godall.

AHT. Fons Notarial. Protocol de Joan Baptista Serrano de Aparici, 1839. Escripura de d'1 de desembre de 1839, fol. 349.

Sepase por esta Es[critu]ra: Que n[oso]tros Josef Thomas y Antonia Villaubi Cons[ort]es Labr[ador]es y vecinos de esta Villa de Ulldecona, Corregim[ient]o de la Ciudad de Tortosa en la Provincia de Cataluña: De n[ues]tro buen grado y cierta ciencia otorgamos que vendemos y damos en venta real por juro de heredad para siempre jamas à Fran[cisc]co Ferrer y Ralda del mismo Lugar que se halla presente, y à los suyos, y à quien querrà le susederà perpetuam[en]te, la mitad de un patio ó sitio de Casa que por los titulos infr[ascript]os franco[s] de censio y dominio directo [que] tenemos en el mismo Lugar de Godall, y Calle de Tortosa confinante otro medio patio con la Calle con Fran[cis]co Ferrer y en terreno que à nosotros alli nos queda lindes mediante. I es n[ues]tro y nos pertenesce d[ic]ho medio patio à mi la Ant[oni]a por havermelo dado mis Padres. Cuya venta hago à favor del nombrado Fran[cisc]co Ferrer y de los suyos del mejor modo que en d[e]r[ech]o haya lugar, por el Precio de diez y ocho pesos duros los quales nos ha entregado el Comp[rad]or con dinero efectivo metalico à n[ues]tra voluntad de los que le otorgamos carta de pago en forma y renunciacion q[u]e hacemos à la excepcion de la non numerata pecunia no havida ni recibida y à las demàs leyes de la entrega e[t] prueba. Y declaramos que el justo valor de d[ic]ho medio patio, ó sitio de Casa es el precio sobredicho, y de lo que mas pueda valer y tener en qualesquiera forma y cantidad le hacemos gracia y donacion irrevocable, con renunciacion que tambien hacemos à las leyes que tratan de los engaños en las ventas, y á los quatro años en ellas señalados para repetirles, decistiendo y apartandonos del d[e]r[ech]o de propiedad, señorío posecion y demás d[e]r[ech]os que tengamos y podamos tener en d[ic]ho medio patio, cediendolo y traspasandolo todo en favor del Comp[rad]or y de los suyos, à quienes damos facultad para q[u]e de autoridad propia ò judicialmente puedan tomar y tomen su posecion y tenencia, prometiendo que se la daremos en defeso siempre que nos la pidan. I nos obligamos à la eviccion seguridad y saneam[ien]to de esta venta siempre y en todo caso de echo y d[e]r[ech]o con enmienda y restitution de d[ic]ho precio, y de los aumentos y mejoras q[u]e en d[ic]ho medio patio se hagan, y de todos los daños perjuicios, intereses costas que en su razon se causaren, siguieren y recrecieren al Comp[rad]or y à los suyos tanto en juicio como fuera de el sobre que eran crehehidos con su sola palabra ò juram[en]to que les diferimos y relevamos de otra prueba, aunque de d[e]r[ech]ose requiera. Y para su cumplimiento obligamos todos n[ues]tros bienes pra[sen]tes y foturos havidos y por haver. Renun[cian]do al Beneficio de nuevas Constituciones de dividir y ceder las acciones á la Epistola del D[on] Adriano Consuetud de Bar[celo]na y Costumbre escrito de la Ciudad de Tortosa que ablan de dos ó mas que asolas se obligan, y á qualesquiera otra ley y d[e]r[ech]o de n[ues]tro favor, y á la que prohíbe la general renunciacion largamente y con juram[en]to. Hecho fue lo referido en d[ic]ha Villa de Ulldecona al primer dia del mes de D[iciem]bre del año mil ochocientos treinta y nueve, en presencia de los Testigos Fran[cis]co Ferrer, y Belardo Viller de esta vecindad. Y los Otorgantes / conosidos del Esc[riva]no infr[ascript]o / no me lo firmaron porque dixeron no saber, lo firme por ellos uno de los Testigos. Y de esta Es[critu]ra se ha de tomar la razon en el of[ici]o de Hipot[eca]s del

Partido dentro veinte dias, sin cuyo requisito no tendrá efecto ni valor alguno, de lo que quedan advertidas las Partes por mi el Esc[riva]no de que doy fe.

Ante mi

Juan Bau[tis]ta Serrano de Aparicio
Esc[riva]no

Di copia con sello [de] quarto [en el] día trece de d[ic]ho mes y año
Serrano Esc[riva]no

FONTS MANUSCRITES

Arxius consultats

- ACA: Arxiu Corona d'Aragó
 - Fons Comandància d'Enginyers
 - Fons Reial Audiència
 - Fons Notarial

- ACAE: Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà
 - Família Trias Balot, de Figueres

- ACAN: Arxiu Comarcal de l'Anoia
 - Fons notarial

- ACAP: Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès
 - Fons notarial
 - Fons municipal de Vilafranca del Penedès
 - Fons municipal de Sant Quintí de Mediona

- ACAU: Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell
 - Fons municipal de la Seu d'Urgell

- ACBC: Arxiu Comarcal del Baix Camp
 - Fons municipal de Reus

- ACBG: Arxiu Comarcal del Bages
 - Fons Hospital de Sant Andreu
 - Fons Jutjat de 1ª Instància de Manresa
 - Fons Jutjat de Pau de Manresa
 - Fons municipal de Castellfollit del Boix
 - Fons municipal de Manresa
 - Fons municipal de Monistrol de Montserrat
 - Fons Notarial

- ACBL: Arxiu Comarcal del Baix Llobregat
 - Fons municipal Corbera de Llobregat

- ACBR: Arxiu Comarcal del Berguedà
 - Fons Hospital de Sant Bernabé
 - Fons municipal de Berga
 - Fons Notarial

- ACCB: Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona
 - Llibres Actes capitulars
- ACE: Archivo de las Cortes Españolas
 - Expedientes de Diputados
- ACOS: Arxiu Comarcal d'Osona
 - Fons municipal de Muntanyola
 - Fons can Roca (Muntanyola)
- ACRI: Arxiu Municipal de Ripoll
 - Fons municipal de Ripoll
- ACSE: Arxiu Comarcal de la Selva
 - Fons municipal d'Osor
- ACS: Arxiu Comarcal del Solsonès
 - Fons municipal de la Molsosa
 - Fons municipal de Solsona
 - Fons notarial
- ACSG: Arxiu Comarcal de la Segarra
 - Altres Fons Patrimonials
 - Fons municipal de la Granyanella
 - Fons municipal de Lloberola
- ACVOC: Arxiu Comarcal del Vallès Occidental
 - Fons municipal de Terrassa
- ADL: Arxiu de la Diputació de Lleida
 - Fons Diputació de Lleida
- AEBS: Arxiu Episcopal del Bisbat de Solsona
 - Fons carlisme
 - Fons Cúria
 - Fons parroquial de Sant Climent de la Selva
 - Fons parroquial de Riner
- AEBV: Arxiu Episcopal del Bisbat de Vic
 - Fons Notarial
 - Fons Administració Civil de Jorba
 - Fons parroquial de Camprodon
 - Fons parroquial de Castellldans
 - Fons parroquial de la Pobla de Claramunt

- Fons parroquial de Sant Cristòfol de Fiol
 - Fons parroquial de Sant Iscle i Santa Victòria de Rajadell
 - Fons parroquial de Sant Joan de Fàbregues
 - Fons parroquial de Sant Martí de Mura
 - Fons parroquial de Sant Pere de Gombren
 - Fons parroquial de Santa Maria d'Alpens
 - Fons parroquial de Santa Maria d'Horta
 - Fons parroquial de Santa Maria de Lluçà
 - Fons parroquial de Santa Maria d'Oló
 - Fons parroquial del Brull
- AFP: Arxiu Família Palau (Mataró)
- AGDB: Arxiu General de la Diputació de Barcelona
 - Fons Diputació de Barcelona
- AGMS: Archivo General Militar de Segovia
 - Expedientes personales
- AHCB: Arxiu Històric Ciutat de Barcelona
 - Col·lecció Ephemera
 - Fons Ajuntament Borbònic
 - Fons Manuscrits
 - Fons Notarial
- AHCT: Arxiu històric Ciutat de Tarragona
 - Fons municipal de Tarragona
 - Fons municipal de Tamarit
- AHL: Arxiu Històric de Lleida
 - Fons Família Jover (Tàrrrega / Lleida)
 - Fons municipal de Sarroca de Lleida
 - Fons Protocols Notarials
 - Col·lecció Manuscrits
- AHMR: Arxiu Històric de Molins de Rei
 - Fons municipal de Molins de Rei
 - Fons municipal de Santa Creu d'Olorde
- AHN: Archivo Histórico Nacional
 - Fons Consejos
 - Fons Depósito de la Guerra
 - Fons Ministerio de Hacienda
 - Fons Universidades

- AHS: Arxiu Històric de Sabadell
 - Fons Comandància d'Armes
- AHSCV: Arxiu Històric de Sant Cugat del Vallès
 - Fons municipal de Sant Cugat del Vallès
- AHT: Arxiu Històric de Tarragona
 - Fons Casa Cortadelles
 - Fons notarial
- AMA: Arxiu Municipal d'Avià
 - Fons municipal d'Avià
- AMB: Arxiu Municipal del Bruc
 - Fons municipal del Bruc
- AMBO: Arxiu Municipal de Borredà
 - Fons municipal de Borredà
- AMCA: Arxiu Municipal de Castellgalí
 - Fons municipal de Castellgalí
- AMCAS: Arxiu Municipal de Castellbisbal
 - Fons municipal de Castellbisbal
- AMCNM: Arxiu Municipal de Canet de Mar
 - Fons municipal de Canet de Mar
- AMCV: Arxiu Municipal de Castellbell i el Vilar
 - Fons municipal de Castellbell i el Vilar
- AMES: Arxiu Municipal d'Esparreguera
 - Fons municipal d'Esparreguera
 - Fons Francesc Subirana
- AMGI: Arxiu Municipal de Girona
 - Fons municipal de Girona
- AML: Arxiu municipal de Lleida
 - Fons municipal de Lleida
- AMLG: Arxiu Municipal de la Garriga
 - Fons municipal de la Garriga

- Fons Pere Iglesias
- AMLL: Arxiu Mas Llussà (Santpedor)
- AMLQ: Arxiu Municipal de La Quar
 - Fons municipal de La Quar
- AMM: Arxiu del Monestir de Montserrat
 - Fons Monestir de Montserrat
 - Fons Monestir de Sant Benet de Bages
- AMMM: Arxiu Municipal de Monistrol de Montserrat
 - Fons municipal de Monistrol de Montserrat
 - Arxiu Jutjat de Pau
- AMO: Arxiu Municipal d'Oristà
 - Fons municipal d'Oristà
- AMOL: Arxiu Municipal d'Olvan
 - Fons municipal d'Olvan
- AMPB: Arxiu Mas Puig de la Balma (Mura)
- AMPL: Arxiu Municipal de la Pobla de Lillet
 - Fons municipal de la Pobla de Lillet
- AMPLL: Arxiu Municipal de Prats de Lluçanès
 - Fons municipal de Prats de Lluçanès
 - Fons família Blanch
- AMPO: Arxiu Municipal de Pontons
 - Fons municipal de Pontons
- AMSAL: Arxiu Municipal de Sant Agustí de Lluçanès
- AMS: Arxiu Municipal de Sora
 - Fons municipal de Sora
- AMSBL: Arxiu Municipal de Sant Boi de Lluçanès
 - Fons municipal de Sant Boi de Lluçanès
- AMSDJ: Arxiu Municipal de Sant Just Desvern
 - Fons municipal de Sant Just Desvern

- AMSVH: Arxiu Municipal de Sant Vicenç dels Horts
 - Fons Jutjat de Pau
 - Fons municipal de Sant Vicenç dels Horts
 - Fons can Costa
- AMT: Arxiu Municipal de Tona
 - Fons municipal de Tona
- AMTA: Arxiu Municipal de Taradell
 - Fons municipal de Taradell
- AMVI: Arxiu Municipal de Vic
 - Fons municipal de Vic
- AMVS: Arxiu Municipal de Vilanova de Sau
 - Fons municipal de Vilanova de Sau
- APCB: Arxiu Privat can Bernadàs (Casserres)
- APCC: Arxiu Privat can Cadevall (Castellgalí)
- APCP: Arxiu Privat de can Pradell (Gurb)
- APCPR: Arxiu Privat de can Prat (Sant Agustí de Lluçanès)
- APCR: Arxiu Privat de can Rocafiguera (Vic)
- APCRU: Arxiu Privat de can Rubió (Castellgalí)
- APCSC: Arxiu Privat Casacremada (Su)
- APCSCC: Arxiu Privat de can Serra de Claret dels Cavallers (Sant Mateu de Bages)
- APFF: Arxiu Privat Família Fàbregas (Sant Vicenç de Castellet)
- APFR: Arxiu Privat Família Riquer (Barcelona)
- APMF: Arxiu Privat de Masia les Farreres (Olvan)
- APMPV: Arxiu Privat del Mas del Puig del Vilar (Castellbell i el Vilar)
- APSLM: Arxiu Parroquial de Sant Llorenç de Morunys

- Fons parroquial Sant Llorenç de Morunys
 - Fons Sisquer
- APC: Arxiu Privat del Cavaller (Vidrà)
- ASV: Arxiu Secret del Vaticà
- APVV: Arxiu Privat de Vall de Vilaramó (Gaià)
 - Fons Mas Boixeda (Falç)
- BNC: Biblioteca Nacional de Catalunya
 - Fons Ferran de Sagarra
 - Fons Marqués de Saudin
- CDCB: Col·lecció documental Cal Batlle (Casserres)
- CDDM: Col·lecció documental Daniel Montañà (Terrassa)
- CDRH: Col·lecció documental Ramón Hernández (Tarragona)
- RAH: Real Academia de la Historia
 - Fondo Piralá

FONTS IMPRESES

Biblioteques

- BB: Biblioteca Balmes.
- BEV: Biblioteca Episcopal de Vic.
- BGN: Biblioteca General de Navarra.
- BMM: Biblioteca del Monestir de Montserrat.
- BNC: Biblioteca Nacional de Catalunya
 - Col·lecció Fullets Bonsoms
- BNE: Biblioteca Nacional de España.
- BNF: Biblioteca Nacional de França.
- BUB: Biblioteca Universitat de Barcelona.
- BURL: Biblioteca Universitat Ramon Llull.
- MMA: Médiathèques de Montpellier Agglomération.
- RBP: Real Biblioteca de Palacio.

Diaris

- *L'Ami de la Religion* (París)
- *El Àncora* (Barcelona)
- *Boletín del Ejército del Rey N[uestro] S[eñor] Carlos Vº* (Navarra)
- *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (Barcelona)
- *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona* (Girona)
- *El Castellano* (Madrid)
- *El Católico* (Madrid)
- *El Constitucional* (Madrid)
- *La Corona. Periodico liberal de Barcelona* (Barcelona)
- *La Correspondencia de España : diario universal de noticias* (Madrid)
- *Der Oesterreichische Beobachter* (Viena)
- *Diario Balear* (Palma de Mallorca)
- *Diario de Barcelona* (Barcelona)
- *Diario Constitucional de Barcelona* (Barcelona)
- *Diario Constitucional de Palma* (Palma de Mallorca)
- *Diario constitucional, político y mercantil de Palma* (Palma de Mallorca)
- *Diario de Palma* (Palma de Mallorca)

- *Diario oficial de avisos de Madrid* (Madrid)
- *El Eco del Comercio* (Madrid)
- *Ecco: jornal critico, litterario, e politico* (Lisboa)
- *La España* (Madrid)
- *El Español: diario de las doctrinas y de los intereses sociales* (Madrid)
- *La Esperanza* (Madrid)
- *La Época* (Madrid)
- *La Ilustración Española y Americana* (Madrid)
- *Gaceta de Madrid* (Madrid)
- *Gaceta Oficial* (Oñate)
- *Gazette de France* (París)
- *Gazette du Languedoc* (Toulouse)
- *Gazette nationale ou le Moniteur universel* (Paris)
- *Gazette Van Gend* (Gant)
- *El Heraldo* (Madrid)
- *Il nuovo osservatore veneziano* (Venezia)
- *Ilustración Española y Americana* (Madrid)
- *El Indicador de los espectáculos y del buen gusto* (Madrid)
- *El Joven Observador* (Solsona, Berga)
- *Journal des débats politiques et littéraires* (París)
- *El Pensamiento español* (Madrid)
- *La Presse* (París)
- *La Quotidienne* (París)
- *El Restaurador Catalán* (Berga)
- *El Sancho Gobernador* (Barcelona)
- *Le Siècle* (París)
- *El Siglo Futuro* (Madrid)
- *El Vapor: periódico mercantil, político y literario de Cataluña* (Barcelona)

Revistes

- *Anales de la Universidad de Alicante* (Alacant)
- *Archivo español de arte* (Madrid)
- *Ausa* (Vic)
- *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (Barcelona)
- *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo* (Cádiz)
- *Estudios de Historia Social* (Madrid)
- *Estudis històrics i documents del arxius de protocols* (Barcelona)
- *Estudios Históricos* (Ormaiztegi)
- *Hispania: Revista Española de historia* (Madrid)
- *Hispania Sacra* (Madrid)
- *Ius Fugit: Revista interdisciplinar de estudios histórico-jurídicos* (Zaragoza)
- *Manuscripts. Revista d'història moderna* (Bellaterra)
- *Montserrat, butlletí del Santuari* (Monistrol de Montserrat)
- *Paratge* (Sant Cugat del Vallès)
- *Revista Barcelonesa* (Barcelona)
- *Revista Jurídica de Catalunya* (Barcelona)
- *Sistema: revista de ciencias sociales* (Madrid)

Bibliografia

- ABELLÁN, José Luís (1979). *Historia crítica del pensamiento español*. Vol. II. Madrid: Espasa-Calpe.
- ABELLÁN MANONELLAS, Joan Anton (2006). “Els Galceran: una nissaga carlina de Prats de Lluçanès”. *AUSA* [Vic], núm. XXII, 158, p. 563-599.
- ABOUT, Ilse; DENIS, Vincent (2011). *Historia de la identificación de las personas*. Barcelona: Ariel.
- ADAM VIDAL, Jaume (2010). *L'església de Sant Llorenç de Morunys abans de 1936. Una aproximació històrica als seus altars i retaules*. Sant Llorenç de Morunys: Quaderns de la Confraria dels Colls.
- AGUILAR CORREA, Antonio (1852). *Discurso sobre la influencia de las costumbres en las leyes, leído en el acto de recibir la investidura de doctor en la facultad de jurisprudencia*. Madrid: Imprenta de Andrés Babi.
- AJA, Eliseo, SOLÉ TURA, Jordi (2000). *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808-1936)*. Madrid: Siglo XXI.
- ALBAREDA SALVADÓ, Joaquim (1981). *La industrialització a la plana de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs.
- ALBI, Fernando (1943). *El corregidor en el municipio español bajo la monarquía absoluta*. Madrid: Instituto de Estudios de la Administración Local.
- ALDEA VAQUERO, Quintín; MARÍN MARTÍNEZ, Tomás; VIVES GATELL, José (coords.) (1972). *Diccionario de historia eclesiástica de España*. Madrid: CSIC, vol. I.
- ALLENDE, Ángel (1969). *Timbres españoles*. Barcelona: Documentos antiguos.
- ALMEDA ROIG, J. (1909). *Estado del derecho catalán. Discurso leído por D. Joaquín Almeda y Roig presidente de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Barcelona en la sesión pública inaugural del curso de 1908-1909 celebrada el 19 de febrero de 1909*. Barcelona: Hijos de Jaime Jepús.
- ALAUX, Gustave d' (1985). *Aragón visto por un francés durante la Primera Guerra Carlista*. Zaragoza: Diputación General de Aragón.
- ALTÉS AGUILÓ, Francesc Xavier (1992). *L'església nova de Montserrat (1560-1592-1992)*. Barcelona: Abadía de Montserrat.
- ALVAR, Manuel (1988). *Sobre el ser de los aragoneses*. Zaragoza: Ateneo de Zaragoza.
- ALVARADO Y DE LA PEÑA, Santiago de (1830). *Cartilla real novísima teórico-práctica, reformada, ordenada bajo nuevo método, y adicionada considerablemente con arreglo á las Leyes de Partida y de la Novísima Recopilación, Ordenes y Decretos vigentes en España hasta el presente año de 1830*. Madrid: Julian Viana Razola.
- ÁLVAREZ-VALDÉS VALDÉS, Manuel (1992). *La extranjería en la historia del derecho español*. Oviedo: Universidad de Oviedo.
- AMIGÓ, Ramon (2002). *El tràfic amb el fred al Camp de Tarragona (segles XVI-XIX)*. Barcelona: Abadía de Montserrat.
- AMIGO DE LA VERDAD, EL (1843). *Noticia de la última guerra civil de Catalunya y defensa de la Junta Gubernativa y de los Gefes del Real Ejército del mismo Principado: con un apéndice de documentos en su justificación que --- dedica a los hombres imparciales y justos*. Montpellier: Isidro Gourniel.

- ANCA ALAMILLO, Alejandro (2011). *La armada en la primera guerra carlista*. Gijón: Fundación Alvar González.
- ANDERSON, Perry (2002). *El Estado absolutista*. Madrid: Siglo XXI.
- ANDRÉS-GALLEGO, José (2005). *El motín d'Esquilache, América y Europa*. Barcelona: RBA.
- ANGUERA NOLLA, Pere (1992). "La ideologia del clergat tarragoní a la crisi de l'Antic Règim". *Anuari 1990-1991*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 91-149.
- __ (1995). *Déu, Pàtria i Fam. El primer carlisme a Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- __ (2002). *Absolutistes i liberals. Deu estudis a l'entorn de la guerra dels Set Anys*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs
- ANÒNIM (1981). *Successos de Barcelona (1822-1835)*. Barcelona: Curial [Edició a cura de Josep Maria Romeu Ollé].
- ARGENSOLA, Luprecio Leonardo de (1991). *Información de los sucesos del reina de Aragon en los años de 1590 y 1591, en que se advierte los yerros de algunos autores*. Zaragoza: Rolde de Estudios Aragoneses (Introducció a cura de Xavier Gil Pujol).
- ARNABAT MATA, Ramon (2001). *La revolució de 1820 i el Trienni liberal a Catalunya*. Vic: Eumo.
- __ (2006). *Visca el rei i la religió. La primera guerra civil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors.
- ARTAGAN, Barón de (1912). *Carlistas de antaño*. Barcelona: La Bandera Regional.
- ARTÍS, Andreu Avel·lí; SOLERVICENS, Joan Baptista (1945). *Apuntes históricos sobre la confraría de Santa Marta de Hostalés y tabernés*. Barcelona: Gráficas Bachs.
- AYALA, Manuel José de (1989). *Diccionario de Gobierno y Legislación de Indias*. Madrid: Ediciones de Cultura Hispánica. 13 Toms.
- AYMES, Jean-René (1986). *Aragón y los románticos franceses (1830-1860)*. Zaragoza: Guara Editorial.
- AGIRREAZKUENAGA ZIGORRAGA, Joseba; MARTÍNEZ RUEDA, Francisco (1995). "Reflexiones y propuestas desde Euskal Herria-Vasconia sobre el análisis de los poderes locales y su investigación". *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània. II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*. Barcelona: L'Avenç, p. 23-46.
- BACH RIU, Antoni (1992). *Història de Cardona*. Barcelona: Curial.
- __ (1995). *Masies del Solsonès*. Solsona: Consell Comarcal del Solsonès.
- BADA, Joan (1986). *L'església de Barcelona en la crisi de l'antic règim (1808-1833)*. Barcelona: Edicions de la Facultat de Teologia de Barcelona / Editorial Herder.
- BAHAMONDE MAGRO, Ángel (dir). (1993). *Las comunicaciones en la construcción del Estado contemporáneo en España: 1700-1936*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas, Transportes y Medio Ambiente.
- BALBIN PECHUAN, Vicente (1958). *Lecciones de derecho administrativo*. Madrid: Jurispericia.
- BALLBÉ, Manuel (1983). *Orden público y militarismo en la España constitucional (1812-1983)*. Madrid: Alianza Editorial.
- BALMES, Jaume (1925-1942). *Obras completas*. Barcelona: Balmesiana, 30 toms.

- BARAUT, Cebrià (1983). “La construcció del pont de Monistrol sobre el riu Llobregat 1317-1375”, *Montserrat, butlletí del santuari* (Barcelona), núm. 5, p. 35-39.
- BARREIRO FERNÁNDEZ, José Ramón (1976). *El carlismo gallego*. Santiago de Compostela: Pico Sacro.
- BARRERA AUGÉ, Lluís (2004). *Goigs de Ntra. Sra. del Miracle (Riner): 1708-2002. Col·lecció de 132 facsímils i reculls varis*. Solsona. Gogistes Solsonins.
- BARRIS RUSET, J. M. (1996). *L’origen i evolució de l’Arxiu Municipal de Roses*. Roses: Ajuntament de Roses.
- BECKER, Jerónimo (1924). *Historia de las relaciones exteriores de España durant el siglo XIX (Apuntes para una Historia diplomática)*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de Jaime Ratés, 2 toms.
- BENASSAR, Bartolomé et altri (1985). *Orígenes del atraso económico español*. Barcelona: Ariel.
- BENIGNO, Roberto (2000). *Espejos de la revolución*. Barcelona: Crítica.
- ___ (2013). *Las palabras del tiempo. Un ideario para pensar históricamente*. Madrid: Cátedra.
- BERNAL CERCÓS, Àngels; MAGRINYÀ RULL, Anna; PLANES ALBETS, Ramon (ed.) (2006). *Norma de Descripció Arxivística de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- BERNAT, Pasqual (2008). *Ciència, tècnica i agricultura a la Catalunya de la il·lustració (1766-1821)*. Girona: Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines.
- BERTRAN CUDERS, Josep (2014). *El corregiment de Talarn 1716-1840*. Tremp: Garsineu.
- BILBENY, Norbert (1985). *Filosofia contemporània a Catalunya*. Barcelona: Edhasa.
- BOADAS RASET, Joan (1986). *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social del segle XVIII*. Girona: Ajuntament de Girona – Diputació de Girona – Institut d’Estudis Gironins.
- BOADO CASTRO, José (1896). *El fusil Mauser español modelo de 1893*. Descripción, municiones, accesorios, funcionamiento, nomenclatura, desarme, cuidados que exige, noticias de su fabricación, reconocimientos, tiro de precisión, marcas y empaques, propiedades balísticas y datos numéricos. Gijón: Fototipia y Tipografía de O. Bellmunt.
- BOFARULL BROCÀ, Antoni de (1999-2000). *Historia de la guerra civil de los siete años [1833-1840]*. Reus: Associació d’Estudis Reusencs.
- BOFARULL TERRADES, Manuel (1986). *Don Joan Romagosa i Pros. Un general del Penedès*. Sant Sadurní d’Anoia: Museu de Vilafranca.
- BOIXÉS SABATÉS, Joaquim (1995). *La destrucció de Ripoll al 1839. El Ripollès en la primera guerra carlina*. Ripoll: Edicions Maideu.
- BONET NAVARRO, Ángel (1982). *Procesos ante el Justicia de Aragón*. Zaragoza: Guara.
- BORAO, Jerónimo (1859). *Diccionario de voces aragonesas*. Zaragoza: Imprenta de Don Calisto Ariño.
- BORREGUERO BELTRÁN, Cristina (2003), “Imagen y propaganda de guerra en el conflicto sucesorio (1700-1713)”, *Manuscrits*, [Bellaterra], núm. 21, p. 95-132.
- BOSCH, Vicenç (1998). *Crònica de Talarn*. Tremp: Garsineu.

- BOSCH DE LA TRINXERIA, Carles (1983). *Records d'un excursionista*. Barcelona: Selecte.
- BOTET SISÓ, Joaquim (1911). *Les monedes catalanes*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 3 vols.
- BOUZA, Fernando (1998). *Imagen y propaganda. Capítulos de la historia cultural del reinado de Felipe II*. Madrid: Akal.
- BOZAL, Valeriano (1988). "Estampas en la Guerra de la Independencia", *El Grabado en España: siglos XIX y XX*. Vol. 32. Madrid: Espasa Calpe.
- BREA, Reinaldo (1918). *Príncipe heróico y soldados leales*. Barcelona: La Bandera Regional.
- BRETT, Edward M. (2005). *The British Auxiliary Legion in the First Carlist War in Spain, 1835-1838. A forgotten Army*. Cornwall: Four Courts Press.
- BROCÀ, Guillem Maria De (1985). *Historia del derecho de Cataluña especialmente del civil y exposición de las instituciones de derecho civil del mismo territorio en relación con el código civil de España y la jurisprudencia*. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Departament de Justícia.
- BROOKE, John; GANDY, Julia (1975). *Wellington. Political correspondence. I: 1833 - November 1834*. Londres: Her Majesty's Stationery Office.
- BRUNET, Michel (1989). *Le Roussillon face à la Révolution Française*. Canet de Rosselló: Trabucaire.
- BULLEN, Roger; STRONG, Felicity (1985). *Palmerston. I: Private Correspondence with George Villiers (afterwards fourth Earl of Clarendon) as Minister to Spain, 1833-1837*. London: Her Majesty's Stationery Office.
- BULLÓN DE MENDOZA, Alfonso (1986). *Auge y ocaso de don Carlos. La Expedición Real*. Madrid: Arca de la Alianza Cultural.
- __ (1991). "Informe Cruz Mayor". *Aportes* [Madrid], núm. 18, p. 44-60.
- __ (1992). *La Primera Guerra Carlista*. Madrid: Actas.
- __ (1998). *Las guerras carlistas en sus documentos*. Barcelona: Ariel.
- __ (2004). "La imprenta carlista, 1833-1845". *Las Guerras carlistas*. Madrid: Museo de la Ciudad de Madrid, p. 267-286.
- BURGO, Jaime del (1954-1966). *Bibliografía de las guerras carlistas y de las luchas políticas del siglo XIX. Antecedentes desde 1814 y un apéndice hasta 1936*. Navarra: Diputación Foral de Navarra – Institución Príncipe de Viana. 5 v. [3 toms i 2 suplementos]
- __ (1978). *Bibliografía de las guerras carlistas y de las luchas políticas del siglo XIX. Antecedentes desde 1814 y un apéndice hasta 1936*. Navarra: Diputación Foral de Navarra – Institución Príncipe de Viana.
- __ (1981). *Para la historia de la Primera Guerra Carlista*. Pamplona: Institución Príncipe de Viana.
- __ (1985). *De la España romántica. Lances y aventuras de un general prusiano (1837-1848)*. Pamplona: Gobierno de Navarra.
- BURGUEÑO, Jesús (1995). *De la vegueria a la provincia. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- __ (2005). "La divisió territorial eclesiàstica en arxiprestats a Catalunya (1800-2004)". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, [Barcelona], núm. 60, p. 7-43.
- BURGUEÑO, Jesús; GRAS, Maria Mercè (2014). *Atles de la Catalunya senyorial. Els ens locals en el canvi de règim (1800-1860)*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya – Rafael Dalmau.

- BURKE, Peter (2001), *Visto y no visto: El uso de la imagen como documento histórico*. Barcelona: Crítica.
- BUZON, Christine de (1987). *Henri V. Comte de Chambord ou le «fier suicide» de la Royauté*. París: Albin Michel.
- CABANA, Francesc (2001). “El paper”. *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya*. Santa Perpètua de la Mogoda: Diputació de Barcelona, vol. 4, p. 7-73.
- CABELLO, Francisco; SANTA CRUZ, Francisco; TEMPRADO, Ramón María (1845/6). *Historia de la guerra última en Aragón y Valencia*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo – Mudos. [Existeix una reedició d’aquesta obra amb estudi introductor de Pedro Rújula realitzada el 2006 i editada per la Institución Fernando El Católico].
- CALATAYUD, Salvador; MILLÁN, Jesús; CRUZ ROMEO, María (2016). “La formación del Estado: “desde abajo” Poder, sociedad y conflictos en la España del siglo XIX”. *El estado desde la sociedad. Espacios de poder en la España del siglo XIX*. Alacant: Publicacions Universitat d’Alacant, p. 9-37.
- CALLAHAN, William James (1989). *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750 – 1874*. Madrid: Nerea.
- CAMPILLO, Francisco Gómez del; MANS PUIGARNAU, Jaime Maria (1953). *Derecho canónico*. Barcelona: Bosch.
- CAMPS GIRÓ, Joan (1978). *La Guerra dels Matiners i el catalanisme polític (1846-1849)*. Barcelona: Curial.
- CANAL, Jordi (2000). *El carlismo. Dos siglos de contrarrevolución*. Madrid: Alianza Editorial.
- CANALES, Esteban “La Diputació a l’inici del liberalisme: 1812-1823”. *Història de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. I, p. 35-69.
- CANALES TORRES, Carlos (2006). *La Primera Guerra Carlista (1833-1840). Uniformes, armas y banderas*. Madrid: Ristro Multimedia.
- CANGA ARGÜELLES, José (1833). *Diccionario de hacienda con aplicación a España*. Madrid: Imprenta de Marcelino Calero y Portocarrero, 2 vols.
- CAPMANY, Aureli; DURAN SANPERE, Agustí (1944). *El gremio de maestros zapateros*. Barcelona: Aymà.
- CARANTOÑA ÁLVAREZ, Francisco (1985). “Revolución y contrarrevolución durante la guerra de la Independencia la crisis de la Junta Central y la formación del Consejo de Regencia”. *Estudios humanísticos. Geografía, historia y arte*. (León), núm. 7, p. 211-218.
- ___ (1989). *Revolución liberal y crisis de las instituciones tradicionales asturianas*. Oviedo: Silverio Cañada Editor.
- CÁRCEL ORTÍ, Vicente (1975). *Política eclesial de los gobiernos liberales españoles: 1833-1840*. Pamplona: Eunsa.
- ___ (ed.) (1976). *Correspondencia diplomática de los nuncios en España. Nunciatura de Tiberi 1827 / 1834*. Pamplona: Eunsa.
- ___ (ed.) (1982). *Correspondencia diplomática de los nuncios en España. Nunciatura de Amat 1833 / 1840*. Pamplona: Eunsa.
- CARDÚS, Salvador (Coord.) (1999). *La mirada del sociòleg. Què és? Què fa, què diu la sociologia?*. Barcelona: Edicions de la UOC – Proa.
- CARIDAD SALVADOR, Antonio (2013). *El ejército y las partidas carlistas en Valencia y Aragón (1833-1840)*. València: Publicacions Universitat de València.

- ___ (2014). *Cabrera y compañía. Los jefes del carlismo en el frente del Maestrazgo (1833-1840)*. Zaragoza: Institución Fernando El Católico.
- CARLES CLEMENTE, Josep (1987). *La Guerra de los «Matiners» (1846-1849). Aspectos sociales y militares*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- *Carlos III, la Ilustración en las imprentas oficiales* (1989). Madrid: Boletín Oficial del Estado.
- CARMONA CORNET, Anna Maria (1983). *De l'Apotecari al Farmacèutic. Els farmacèutics catalans dels segles XVIII i XIX*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- CARRASCO CANALS, Carlos (1975). *La burocracia en la España del siglo XIX*. Madrid: Instituto de Estudios de la Administración Local.
- CARRASCO PIZARRO, Carlos (2017). “Questors, Baciners, Aplegadors. Els aaptadors d'almoines al servei de les institucions eclesiàstiques i benèfiques catalanes durant l'Antic Règim: una aproximació”. *Analecta Sacra Tarraconensia*. (Barcelona), volum 90, p. 41-82.
- CARRERA PUJAL, Jaume (1957-1958). *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Barcelona: Bosch, 6 vols.
- CARRERAS, Albert; TORRA, Lúdia (2004). *Història econòmica de les Fires a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CASALS BERGÉS, Quintí (2002). *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*. Lleida: Universitat de Lleida.
- ___ (2016). *La Guerra del Francès a Catalunya: una nòmina del seu poder polític (1808-1814)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs – Diputació de Lleida.
- CASSASE, Sabino (1994). *Las bases del Derecho administrativo*. Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública.
- CASTELL GRANADOS, Pau (2015). *Història d'un molí. L'origen del Comú dels Particulars de la Pobla de Segur (1820-1835)*. La Pobla de Segur: Associació de Cultura Comú de Particulars.
- CASTILLO GÓMEZ, Antonio (2011). «Me alegraré que al recibo de ésta... Cuatrocientos años de prácticas epistolares (siglos XVI a XIX)». *Manuscrits. Revista d'Història Moderna* (Bellaterra), núm. , p. 19-50.
- CASTILLO MAYONE, Joaquín (1840). *La Ciudadela inquisitorial de Barcelona ó las víctimas inmoladas en las aras del atroz despotismo del conde de España*. Barcelona: Manuel Saurí.
- CAYÓN, Juan (2004). “Las monedas y los billetes carlistas”. *Las Guerras carlistas*. Madrid: Museo de la Ciudad de Madrid, p. 259-265.
- CEAMANOS LLORENS, Roberto (2002). *Del liberalismo a carlismo. Sociedad y cultura en la España del siglo XIX. General Jaime Ortega y Olleta. Archivo personal*. Zaragoza: Ayuntamiento de Gallur – Diputación de Zaragoza.
- CEBREIRO NÚÑEZ, José Ignacio (2017). *La Administración periférica provincial: orígenes i evolució al final del Antiguo Régimen*. Madrid: INAP.
- CERRATO, Juan Manuel (1993). *Estudio postal de la Primera Guerra Carlista en Euskal Herria*. Vitoria: Fundación Sancho El Sabio.
- ___ (2015). *Historia postal de la Primera Guerra Carlista 1833-1840*. Madrid: Real Academia Hispánica de Filatelia.
- CERRO NARGÁNEZ, Rafael (1999-2000). “La nómina de los Alcaldes Mayores de Cataluña (1717-1834)”, *Ius Fugit: Revista interdisciplinar de estudios histórico-jurídicos*, (Zaragoza), núm. 8-9, p. 45-74.

- ___(2001). “Los alcaldes mayores de Cataluña. Una evolución desigual y conflictiva”, *Hispania: Revista Española de historia*, (Madrid), núm. 207, p. 289-314.
- CHAVES REPULLO, José Luís (2013). *Al asalto. Una exposición sobre máquinas de asedio*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- COBERÓ COBERÓ, Jaume (1986). *Les guerres carlines a Torà i conca del Llobregós*. Igualada: Grup del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà.
- CODINA, Jaume (1966). *Delta del Llobregat. La gent del Fang. El Prat: 1965-1965*. Granollers: Editorial Montblanc.
- CODINA, Jaume; MORAN, Josep; RENOM, Mercè (1992). *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*. Barcelona: Abadia de Montserrat – Curial.
- *Coleccion de las leyes, decretos y declaraciones de las Cortes, y de los reales decretos, ordenes, resoluciones y reglamentos generales expedidos por las Secretarias del Despacho ([1837]- 1846)*. Madrid: Imprenta Nacional.
- *Colección de Reales decretos y ordenes pertenecientes á la Real Hacienda, desde el 1º. De enero de 1825 hasta fin de de dicho año (1827)*. Madrid: Imprenta Real.
- *Colección legislativa de España. Sentencias del Tribunal Supremo de Justicia. Año 1863 (1863)*. Madrid: Imprenta del Ministerio de Gracia y Justicia.
- COLLINGHAM, Hugh (1988). *The July Monarchy. A political history of France 1830-1848*. England: Longman.
- COLOMA, José María (1967). *Léxico de política*. Barcelona: Estela.
- COMMISSION ON HISTORICAL MANUSCRIPTS (1985). *Private papers of British Diplomats 1782-1900*. Londres: Government Bookshops.
- CONGOST, Rosa (2000). *Els darrers senyors de Cervià de Ter. Investigacions sobre el caràcter mutant de la propietat (segles XVII-XIX)*. Girona: CCG.
- *Conversa entre un pagès y los sr. Rector sobre Indulgencias y Butllas, principalment de la Santa Cruzada (1835)*. Barcelona: Estampa de la Viuda y Fills de D. Anton Brusi.
- COQUET, Bernard (2007). *Le dernier des Chouans. Louis-Stanislas Sortant, 1777-1840*. Condée-sur-Noireau: Ophrys-SPM.
- CÓRDOBA, Buenaventura de (1845). *Vida militar y política de Cabrera*. Madrid: Eusebio Aguado, 4 vols.
- CORNIDE SAAVEDRA, José (2008). *Descripción física, civil y militar de los montes Pirineos (1794)*. Tremp: Garsineu [Edició a cura de Juan José Nieto Callén i José María Sánchez Molledo].
- CORTS, Ramon; GALTÉS, Joan; MANENT, Albert (1998). *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, 3 vols.
- COROLEU, José (1916). *Memorias de un menestral de Barcelona (1792-1854)*. Barcelona: José Asmarats.
- CORONA GONZÁLEZ, Santos (1996). “Regalismo y reforma. El Juicio Imparcial sobre el monitorio de Parma”. *Homenaje al profesor Alfonso García-Gallo*. Madrid: Universidad Complutense, tom II Volum **, p. 325-357.
- CORPAS ROJO, Francisco José (2005). *Contabilidad Militar. La evolución de los Sistema de Información Económica en el Ejército Español*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- CORRAL, José Luís; GARCÍA, Carmen; NAVARRO, Germán (2006). *Taller de historia*. Barcelona: Edhasa.

- CORRALES BURJALÉS, Laura (2009). “El poder de la imagen durante la Guerra de la Independencia: el caso de Cataluña”. *Hispania Nova* (Madrid), núm. 9, p. 251-279.
- ___ (2011). “La Guerra del Francès: un referent iconogràfic dels imaginaris liberal i carlista”, *La Guerra del francès als territoris de parla catalana*. Catarroja; Barcelona: Afers.
- ___ (2014). *L'estampa i la Primera Guerra Carlina a Catalunya (1833-1840)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2 v. [Tesi doctoral codirigida per Antoni Moliner i Rafael Cornudella].
- CORRALES BURJALÉS, Laura; QUINTANA SEGALÀ, Joan-Xavier (2019). *Aproximació biogràfica al comte d'Espanya (1775-1839)*. Avia: Centre d'Estudis d'Avia.
- COSTA TURELL, Modesto (1858). *Tratado completo de la ciencia del blason ó sea código heráldico-histórico acompañado de una extensa noticia de todas las órdenes de caballería existentes y abolidas*. Barcelona: Tasso.
- COTARELO GARCÍA, Ramón (2003). “Los iconos del poder (fragmentos de una futura iconografía política)”. *Sistema: Revista de ciencias sociales*, [Madrid], núm. 177, p.39-56.
- CRUSAFONT SABATER, Miquel (1990). *La moneda catalana local (s.XIII-XVIII)*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics – Diputació de Barcelona.
- CRUSELLAS, Francesc De Paula (1896). *Nueva historia del santuario y monasterio de nuestra señora de Montserrat*. Barcelona: Tipografía Católica.
- CUENCA TORIBIO, José Manuel (1978). *Aproximación a la historia de la Iglesia contemporánea en España*. Madrid: Rialp.
- CUESTA ESCUDERO, Pere (1977). *Trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- CURET, Francesc (1952). *Visions barcelonines, 1760-1860. La vida a la llar*. Barcelona: Dalmau Jover.
- D. A. F. DE M. Z. (1833). *Tratado de la policía en general: bases en que se funda este ramo, necesidad de su existencia, estension de sus facultades, modo de administrarlo, etc.* Barcelona: Martín Indar.
- DALMAU FERRERES, Rafael (dir.) (1950-1956). *Enciclopedia de la Religión Católica*. Barcelona: Dalmau i Jover. 7 vols.
- DANTÍ, Jaume (2011). “La xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII: un sistema complementari”. *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 13-54.
- ___ (2015). “Les Terres de l'Ebre als segles XVII-XVIII. Entre Catalunya i Aragó”. *L'articulació del territori a la Catalunya moderna*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 15-48.
- DAVIS, John “La Santafede al Regne de Nàpols (1799): guerra social o guerra civil?”. *Carlisme i moviments absolutistes*. Vic: Eumo, p. 75-90.
- D.J.F.A. (1831). *Diccionario judicial que contiene la explicacion y significacion de las voces que están mas en uso en los Tribunales de Justicia*. Madrid: Miguel de Burgos
- DELGADO RIBAS, Josep Maria (1991). “El paper”. *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol.3, p. 205-232.
- DEMBOWSKI, Charles (2008). *Dos años en España durante la Guerra Civil, 1838-1840*. Barcelona: Crítica.

- DEROZIER, Claudette (1976). *La Guerre d'indépendance espagnole a travers l'estampe (1808-1814)*. Lille: Université, Service de reproduction des thèses, 3 v.
- DÍAZ EREÑO, Gregorio (2010). "Arte y carlismo: historia pictórica de un conflicto", *III Jornadas de Estudio del Carlismo del 23 al 25 de septiembre de 2009. Actas. Imágenes: El carlismo en las Artes*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p.347-410.
- DIZ-LOIS, María Cristina (1967). *El manifiesto de 1814*. Pamplona: Eunsa.
- DOU BASSOLS, Ramon Llátzer de (1800-1803). *Instituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno en cualquier estado*. Madrid: Oficina de Don Benito García y Compañía. 9 v.
- DUBY, George (dir.) (1988). *Histoire de la France. Naissance d'une nation des origines à 1348*. París: Larousse.
- DURAN GUDIOL, Antonio (1986). *El hospital de Somport entre Aragón y Bearn (siglos XII y XIII)*. Zaragoza: Guara.
- ECHAVE-SUSTAETA, Eustaquio de (1915). *El partido carlista y los fueros*. Pamplona: El Pensamiento Navarro.
- ELÍAS DE TEJADA, Francisco (1950). *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*. Barcelona: Aymà.
- __ (2008). *Poder y libertad. Una visión desde el tradicionalismo hispánico*. Barcelona: Scire.
- ESCALONA JIMÉNEZ, Manuel (2004). *Cuba: el gran cuartel (1810-1840)*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- ESCARTÍN, Eduardo (1995). *La intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*. Barcelona: Santandreu Editor.
- ESCUDERO LÓPEZ, José Antonio (1979). *Los orígenes del Consejo de Ministros*. Madrid: Editora Nacional, 2 toms.
- __ (2008). *Curs d'història del dret. Fonts i institucions políticoadministratives*. Alacant: Universitat d'Alacant.
- ESPERANZA, Vizconde de la (1871). "Biografías y retratos de los señores senadores y diputados de la Comunion legitimista en las Cortes de 1871", *La Bandera carlista en 1871*. Vol. 2. Madrid: Imprenta de *El Pensamiento Español*.
- ESPONA, Rafael José de (2009). "Los Asprer, Condes de Fogonella". *Paratge*. [Sant Cugat del Vallès], nº 22, p. 41-51.
- ESPOZ Y MINA, Francisco (1962). *Memorias del general don Francisco Espoz y Mina*. Madrid: Atlas, 2 vols.
- ESPUNYES, Josep (2010). *Masos i capmasos de la baronia de Peramola (segles XVI, XVII i XVIII)*. Tremp: Garsineu.
- *Estado militar en España. Año de 1832* (1832). Madrid: Imprenta Real.
- *Estado militar de España. Año de 1833* (1833). Madrid: Imprenta Real.
- EZCURDIA, L. (1968). *Cuerpos armados forales. Los Miqueletes*. Zarauz: Icharopena.
- EZQUERRA REVILLA, Ignacio (2017). *El Consejo Real de Castilla en el espacio cortesano (siglos XVI-XVIII)*. Madrid: Polifemo.
- FÁBREGA GRAU, Ángel (1962). *La idoneidad del candidato al Imperio según la doctrina y la actuación del Papa Inocencio III*. Barcelona: Seminari Conciliar de Barcelona.

- FÀBREGAS ROIG, Josep (2000). *Catalunya i la Guerra Gran. L'aportació dels corregiments meridionals*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- *Fastos españoles o efemérides de la guerra civil desde octubre de 1832* (1839). Madrid: Imprenta Ignacio Boix.
- FEBRER ROMAGUERA, Manuel Vicente; SANCHIS ALFONSO, Juan Ramón (2003). *La configuración del dominio feudal de la orden de San Juan del Hospital en las bailías de Aliaga, Cantavieja y Castellote (siglos XI-XIX)*. Villarroya de los Pinares: Centro de Interpretación de la Orden del Hospital en el Maestrazgo Aragonés.
- FELIU MONTFORT, Gaspar (1972). *La clerecia catalana durant el Trienni Liberal*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FERNÁNDEZ GAYTAN, José (1988). “La marina carlista en las guerras civiles del siglo XIX”. *Revista de historia naval*. Madrid: Instituto de Historia y Cultura Naval de la Armada Española, p. 5-31.
- FERNÁNDEZ TRABAL, Josep (2013). *Els Desvalls i Catalunya. Set-cents anys d'història d'una família noble catalana*. Lleida: Pagès Editors.
- FERNÁNDEZ VARELA, Manuel; FORCELEDO, Benito (1833). *Breve explicacions de las gracias, indulgencias y privilegios de la Bula de la Santa Cruzada, con inclusion de las de Difuntos, de Lacticinios, de Composicion y de Carne*. Madrid; Aguado Impresor.
- FERNÁNDEZ-XESTA, Armando (1985). *Estudio postal sobre el Ejército y las guerras de España*. La Coruña: Sociedad Filatélica de la Coruña. 2 vols.
- FERRER, Magí (1843). *Las leyes fundamentales de la Monarquía Española, segun fueron antiguamente, y segun conviene que sean en la época actual*. Barcelona: Imprenta y Librería de Pablo Riera, 2 vols.
- FERRER, Melchor; TEJERA, Domingo; ACEDO, José Francisco (1941/79). *Historia del tradicionalismo español*. Sevilla: Ediciones Trajano – Editorial Católica Española. 30 toms. [Existeix una edició facsímil de l'any 2010 publicada per l'editorial Sancho El Fuerte]
- FERRER ALÒS, Llorenç (1987). *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- __ (2011). *Sociologia de la industrialització. De la seda al cotó a la Catalunya central (s. XVIII-XIX)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- FERRER GODOY, Joan (2013). *Actes i resolucions. Sant Joan de les Abadesses en època moderna, 1630-1859*. Barcelona: Fundació Noguera, 2 toms.
- FERRERES, Joan Baptista (1928). *Compendium theologiae moralis*. Barcelona: Eugeni Subirana, 2 toms.
- FERRO, Víctor (1993). *El Dret públic català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo.
- FIORAVANTI, Maurizio (2004). “Estado y constitución”. *El estado moderno en Europa. Instituciones y derecho*. Madrid: Trotta.
- FISCHBACH, Oskar Georg (1934). *Teoría general del estado*. Barcelona: Labor.
- FLUVIÀ ESCORSA, Armand de (1995). *A la recerca dels avantpassats. Manual de genealogia*. Barcelona: Curial.
- __ (2003). “Els barons de Peramola (segles XVIII-XXI)”. *Paratge: quaderns d'estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i nobiliària*. [Sant Cugat dels Vallès], núm. 16, p. 23-26.

- FRIERA ÁLVAREZ, Marta (2002). *La Junta General del Principado de Asturias a fines del Antiguo Régimen (1760-1835)*. Oviedo: KRK.
- FONT GAROLERA, Jaume (1999). *La formació de les xarxes de transport a Catalunya (1761-1935)*. Oikos: Vilassar de Mar.
- FONTANA LÁZARO, Josep (1971). *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*. Barcelona: Ariel.
- ___ (1997). *Introducció a l'estudi de la història*. Barcelona: Crítica.
- ___ (2005). *La quiebra de la monarquía absoluta*. Barcelona: RBA.
- FONTBONA, Francesc (2010). "Iconografía de la Guerra del Francès", *Actes del III Congrés d'Història de Girona. Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)*. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona), vol. LI, p. 31-50.
- FORD, Richard (2004). *Cosas de España. Aventuras de un inglés por la península Ibérica de mediados del siglo XIX*. Barcelona: Ediciones B.
- FORNELL, Joan (2006). *Un liberal en terra de carlins. Memòries de Joan Fornell*. Solsona: Arxiu Comarcal del Solsonès.
- FORNER, Climent; RAFART, Benigne (2001). *Goigs marians del bisbat de Solsona*. Solsona: Delegació de Mitjans de Comunicació Social del Bisbat de Solsona; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FORT COGUL, Eufemià (1974). *El trànsit pel coll de Balaguer (Del Perelló a l'Hospitalet de l'Infant)*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- FUGIER, André (1989). *La Junta Superior de Asturias y la invasión francesa (1810-1811)*. Oviedo: Silverio Cañada Editor.
- GABARROU, Joan (1988). *Tristany*. Barcelona: Nou Art Thor.
- GARATE OJANGUREN, María Montserrat (1992). "Formas de producción de la manufactura siderometalúrgica del Antiguo Régimen. La fabricación de armas". *Estudios dedicados a la memoria del profesor L. M. Díez de Salazar Fernández*. Bilbao: Universidad del País Vasco, vol. II, p. 337-355.
- GARCÍA ALONSO, Francisco (2017). *Cabezas cortadas y cadáveres ultrajados*. Madrid: Desperta Ferro.
- GARCÍA CORTÉS, Carlos (1982). "El arzobispo compostelano fray Rafael de Vélez (1777-1850) fuentes para su estudio ideológico". *Hispania Sacra*. [Madrid], núm. 70, p. 355-387.
- GARCÍA DE ENTERRÍA, Eduardo; FERNÁNDEZ, Tomás Ramón (1995). *Curso de derecho administrativo*. Madrid: Civitas, 2 vols.
- GARCÍA FIGUERAS, Tomás (1971). *La ocupación carlista de Melilla (1838-39)*. Madrid: CSIC.
- GARCÍA GALLO, Alfonso (1964). *Manuel de historia del derecho español, vol. I. El origen y la evolución del derecho*. Madrid: Artes Gráficas y Ediciones.
- GARCÍA MORENO, José Francisco (1988). *Servicio militar en España (1913-1935)*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- GRACIA RETORTILLO, Ricard (2008). *La Vegueria com a govern local intermediari a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics.
- GARCÍA SANZ, Arcadi (1977). *Història de la marina catalana*. Barcelona: Aedos.
- GARÍ SIUMELL, José Antonio (1875). *Escritores de la celeste, real y militar orden de la Merced, redencion de cautivos, con indicacion de sus obras, tanto impresas como manuscritas, su patria, títulos, dignidades, hechos memorables, época y provincia en que florecieron y murieron, y dos copiosos índices uno de*

- escritores y otro de las obras y escritos*. Barcelona: Imprenta de los Herederos de la Viuda Pla.
- GARRIGA, Carlos (2010). “Sobre el gobierno de Cataluña bajo el régimen de la Nueva Planta. Ensayo historiográfico”. *Anales de Historia del Derecho Español*. [Madrid], nº LXXX, p. 734-735.
 - GASKELL, Iván (1993). “Historia de las imágenes”. *Formas de hacer historia*. Madrid: Alianza Editorial.
 - GAY ESCODA, Josep Maria (1997). *El Corregidor a Catalunya*. Madrid: Marcial Pons.
 - GIBERT, Vicente (1828). *Teórica del arte de la notaria, ó, manual de escribanos*. Barcelona: Impremta de J. Mayol.
 - GIL NOVALES, Alberto (2010). *Diccionario biográfico de España (1808-1833). De los orígenes del liberalismo a la reacción absolutista*. Madrid: Mapfre.
 - GINEBRA MOLINS, Rafael (2014). *El Baró de la Blava : pagesia, noblesa i imaginari popular: els llinatges Prat de Sant Martí d'Albars, Reixach de Vic i Martí de Balsareny i Vic, i el títol baronial de la Blava*. Vic: Edició de l'Autor.
 - GIRALT, Vicente [1810]. *Los macabeos invencibles de la ciudad de Barcelona tiranizada y oprimida por el gobierno francés. Oracion funebre que en las solemenes exequias que en memoria de los que fueron injustamente ajusticiados por los franceses, el tres de junio próximo pasado, celebraron los barceloneses refugiados en la Real Villa de Berga los dia 2 y 3 del mes de agosto de 1809*. Tarragona: Imprenta de la Gazeta.
 - GOEBEN, August Von (1966). *Cuatro años en España (1836-1840)*. Pamplona: Diputación Foral de Navarra.
 - __ (2002). *Arte e ilusión*. Madrid: Editorial Debate.
 - GÓMEZ GARCÍA, Vito-Tomás (1990). *El cardenal de Zaragoza Fr. Manuel García y Gil, O.P.* València: Colegio Cardenal Xavierre de Zaragoza.
 - GÓMEZ MESTRES, Sílvia (2005). *Ordre i conflicte en terres catalanes de frontera (1799-1850)*. Lleida: Universitat de Lleida.
 - GÓMEZ ZORRAQUINO, José Ignacio (2008). “El Justicia de las montañas de Aragón (1585-1672). La institución y sus oficiales”. *Elites sociales y poder territorial. Revista de historia moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, [Alacant], núm. 26, p. 61-89.
 - GONZÁLEZ ANTON, Luís (1989). *Las Cortes en la España del Antiguo Régimen*. Madrid: Siglo XXI – Institución Fernando el Católico.
 - GONZÁLEZ CARVAJAL, Tomás José (1830). *Los libros poeticos de la Santa Biblia que contiene desde el capítulo XLIV hasta el fin de las profecias de Isaias*. Madrid; Imprenta Real, tom X.
 - GONZÁLEZ CASANOVA, Josep Antoni (1983). *Teoría del Estado y Derecho Constitucional*. Barcelona: Vicenç Vives.
 - __ (1986). *Las Diputaciones provinciales en España. Historia de las Diputaciones 1812-1985*. Madrid: Mancomunidad General de Diputaciones.
 - __ (1990). «Estudi introductori», *Memorial de greuges de 1760. Projecte de Constitució de l'Estat Català de 1883. Memorial de greuges de 1885. Missatge a la Reina regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia.
 - GONZÁLEZ FRAILE, Manuel Félix (2015). “Crònica de les operacions militars dels Mossos d'Esquadra contra les partides carlines de mossèn Benet Tristany i Bartomeu Porredón (a) Ros d'Eroles (1845-1847)”. *Propaganda*

- carlista, religió, literatura i operacions militars*. Avia: Centre d'Estudis d'Avia, p. 65-86.
- GONZÁLEZ SUGRAÑES, Miquel (1915-1918). *Contribució a la historia del antichs gremis dels arts i oficis de la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Estampa d'Enrich i Companyia, 2 toms.
 - GONZÁLEZ TREVIJANO, Pedro José (1989). *La Costumbre en el derecho constitucional*. Madrid: Congreso de los Diputados.
 - GOÑI GAZTAMBIDE, José (1958). *Historia de la Bula de la Cruzada en España*. Vitoria: Editorial del Seminario.
 - *Gran Enciclopèdia Catalana* (1979). Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana.
 - GRIMM, Dieter (2006). *Constitucionalismo y derechos fundamentales*. Madrid: Trotta.
 - GUBERN, Román (1974). *Mensajes icónicos en la cultura de masas*. Barcelona: Editorial Lumen.
 - GÜELL, Manuel (2013). “El desboscament per causes militars. L'impacte humà, social i mediambiental”. *A carn!*. (Tarragona), núm. 23, p. 21-47.
 - GUERRA, Natividad; LUENGO, Manuel; SALAS, José Luis (1984). *La lucha cotidiana por la vida: Viladecans 1800-1843*. Viladecans: Ajuntament de Viladecans.
 - *Guia del Ministerio de Gobernación del Reino para el presente año de 1836* (1836). Madrid: Imprenta Real.
 - GUIRAO LARRAÑAGA, Ramón (2012). *Las guerras carlistas en el alto Aragón*. Huesca: Pirineo.
 - HERNÁNDEZ CARDONA, Àngel Manuel; NAVARRO, Eleuteri (2015). *Els ponts d'Esparreguera*. Esparreguera: Ajuntament d'Esparreguera.
 - HERNÁNDEZ IGLESIAS, Fermín (1876). *La beneficencia en España*. Madrid: Establecimientos Tipográficos de Manuel Minuesa. 2 vols.
 - HERRERO HERRERO, César (1989). *La Justicia Penal Española en la crisis del Poder Absoluto*. Madrid: Ministerio de Justicia.
 - HESPANHA, António Manuel (1993). *La gracia del derecho. Economía de la cultura en la Edad Moderna*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
 - __ (2003). *Cultura jurídica europea – Síntese de um milenio*. Portugal: Publicações Europa-América.
 - HIBBERT, Christopher (1997). *Wellington. A personal history*. Londres: HarperCollins Publishers.
 - HIDALGO, Dionísio (1864). *Boletín bibliográfico espanyol*. Madrid: Imprenta Escuelas Pías, 5 vols.
 - HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; MISERACHS, Toni (1995). *Atlas d'història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
 - IBÁÑEZ ÁLVAREZ, José (2010). “La imagen gráfica del carlismo”, *III Jornadas de Estudio del Carlismo del 23 al 25 de septiembre de 2009. Actas. Imágenes: El carlismo en las Artes*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p.281-345.
 - [INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS] (2007). *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62-Enciclopèdia Catalana.
 - IRIGARAY, Susana; IRURZIN, Alicia; VALDÉS, Carmen; ZORNOZA, Ainara (coord.) (2010). *Una historia por descubrir. Materiales para el estudio del carlismo*. Pamplona: Gobierno de Navarra.
 - ISABEL SÁNCHEZ, José Luis (2003). *Caballeros de la Real y Militar Orden de San Fernando (Infantería)*. Madrid: Ministerio de Defensa, 3 vols.

- IVINS, William Mills Junior (1975). *Imagen impresa y conocimiento. Análisis de la imagen prefotográfica*. Barcelona: Gustavo Gili.
- IZQUIERDO GENOVÉS, Xavier (2018). “La Subdelegación Apostólica y la Comisión del Subsidio Eclesiástico: los universitarios en el Gobierno del carlismo catalán”. *Vínculos de Historia*. Núm. 7, p. 269-290.
- __ (2018b). *El carlismo y el absolutismo italiano*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona [Tesi doctoral dirigida per Elena Fernández García i Manuel Santirso Rodríguez].
- JIMÉNEZ DE PARGA, Manuel (1983). *Los regímenes políticos contemporáneos*. Madrid: Tecnos.
- JIMÉNEZ SUREDA, Montserrat (2006). *Girona, 1793-1795. Guerra Gran i organització política a la Monarquia dels Borbons*. Girona: Ajuntament de Girona.
- JIMENO JURIO, José María (1987). *Navarra y Cataluña*. Pamplona: Gobierno de Navarra.
- JORDÀ FERNÁNDEZ, Antoni (2002). *Las Diputaciones provinciales en sus inicios. Tarragona 1836-1840*. Madrid: Diputació de Barcelona - INAP.
- DÍAZ DE LABANDERO, Gaspar (1847). *Historia de la guerra civil de Cataluña en la última época, terminada con la emigración a Francia de las tropas carlistas en julio de 1840*. Madrid: Imprenta Jordan.
- LA PARRA LÓPEZ, Emilio (1985). *El primer liberalismo y la iglesia*. Alacant: Instituto de Estudios Juan Gil-Albert.
- LAHOZ FINESTRES, José María (1997). “Graduados catalanes en las facultades de Leyes y Cánones de la Universidad de Huesca”. *Estudis històrics i documents del arxius de protocols*. [Barcelona], núm. XV, p. 167-220.
- LALINDE, Jesús (1964). *La institución virreinal en Cataluña (1471-1716)*. Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos.
- __ (1979). *Los fueros de Aragón*. Zaragoza: Librería Central.
- __ (1981). *Derecho histórico español*. Barcelona: Ariel.
- LARRAÑAGA, Ramiro (1992). “Las RR.FF. y sus gremios armeros”. *Estudios dedicados a la memoria del profesor L. M. Díez de Salazar Fernández*. Bilbao: Universidad del País Vasco, vol. II, p. 357-367.
- LASPALAS, Francisco Javier (2013). “Las escuelas de primeras letras en la sociedad española del siglo XVIII: balance y perspectivas de investigación”. *Educación, redes y producción de elites en el siglo XVIII*. Madrid: Sílex, p. 17-38.
- LASSALA, Manuel (1841). *Historia política del partido carlista, de sus divisiones, de su gobierno, de sus ideas y del convenio de Vergara, con noticias biográficas que dan a conocer cuales han sido don Carlos, sus generales, sus favoritos y principales ministros*. Madrid: Imprenta de la Viuda Jordan è Hijos.
- LAWRENCE, Mark (2017). *The Spanish Civil Wars. A comparative history of the First Carlist War and the Conflict of the 1930s*. London: Bloomsbury
- LÁZARO TORRES, Rosa María (1991). *La otra cara del carlismo vasconavarro (Vizcaya bajo los Carlistas, 1833-1839)*. Zaragoza: Librería General.
- __ (1993) *El poder de los carlistas. Evolución y declive de un Estado. 1833-1839*. Bilbao: P. Alcalde.
- LICHNOWSKY, Félix (1942). *Recuerdos de la guerra carlista, 1837-1839*. Madrid: Espasa Calpe.

- LLADONOSA, Josep (1967). *La Primera Guerra Carlina a les terres de Lleida*. Barcelona: Dalmau Editors.
- __ (1967b). *Invasions i intents d'integració de la Vall d'Aran a França*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- __ (1970). *Escoles i Mestres antics de minyons a Lleida*. Barcelona: Rafael Dalmau
- LLADONOSA, Manuel (1993). *Carlins i liberals a Lleida*. Lleida: Pagès.
- LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS, José Luis (2001). *La Facultad de Cánones de la Universidad de Cervera (s.XVIII-XIX)*. Barcelona: Universitat de Barcelona [Tesi doctoral dirigida per Eduard Bajet i Royo].
- LLAUDER, Manuel (1844). *Memorias documentadas del teniente general don Manuel Llauder, en las que se aclaran sucesos tan importantes de la historia contemporánea, en que ha tenido parte el autor*. Madrid: Imprenta Ignacio Boix.
- LLORENS SOLÉ, Antoni (1981). *Solsona en les guerres del segle XIX a Catalunya*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajoana.
- LLORD, Josep (1926). *Campanya montemolinista de Catalunya o Guerra dels Matiners. Setembre de 1846 a Maig de 1849. Comprèn també el moviment republicà de 1848-1849*. Barcelona: Impremta Altés.
- LLORT, Jaime (1989). *Manifiesto y breve bosquejo de la vida política del joven reusense (...) escrita por el mismo (1841)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.
- LOBATO VALDERREY, Tomás (2006). *Liberalismo, socialismo y pensamiento conservador en la España moderna Fray Rafael de Vélez, vida y obra*. Ceuta: T. Lobato.
- LÓPEZ, Esteve; PERUGA, Joan (1991). "Andorra i la Primera Guerra Carlina". *L'Avenç. Revista d'Història*. (Barcelona), núm. 151, p. 8-13.
- __ (1992). "Carlins i liberals: els inicis de la qüestió d'Andorra". *Annals 1991*. Barcelona: Institut d'Estudis Andorrans, p. 99-138.
- __ (1994). *Diplomatari de la vall d'Andorra. Segle XIX*. Andorra: Arxiu Històric Nacional – M. I. Govern d'Andorra.
- LÓPEZ ANTÓN, José Javier (1999). *Escritores carlistas en la cultura vasca*. Navarra: Pamiela.
- LÓPEZ HURTADO, César (1993). *Els Tristany d'Ardèvol, carlins irreductible*. Barcelona: Columna – Fundació Francesc Ribalta.
- LORENTE SARIÑENA, Marta (2001). *La voz del Estado. La publicación de las normas 1810-1889*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales – Boletín Oficial del Estado.
- LUIS, Jean-Philippe (2002). *L'utopie réactionnaire. Épuration et modernisation de l'État dans l'Espagne de la fin de l'Ancien Régime (1823-1834)*. Madrid: Casa Velázquez.
- MACIAS DELGADO, Jacinta (1988). *El motín d'Esquilache a la luz de los documentos*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- MADOZ, Pascual (1985). *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragó al «Diccionario geográfico – estadístico – histórico de España y sus posesiones de Ultramar»*. Barcelona: Curial. 2 vol.
- MADURELL MARIMON, Josep Maria (1961). "Notas documentales de naiperos barceloneses". *Documentos y estudios*. Volum IV. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona, p. 55-117.

- ___ (1972). *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva historia*. Barcelona: Salvador Vives Casajuana.
- MAGONI, Clizia (2007). *Fueros e libertà. Il mito della costituzione aragonese nell'Europa moderna*. Roma: Carocci.
- MAJÓ TOCABENS, Josep; MAJÓ DÍAZ, Andrés (1975). *Postas y filatelia en la Barcelona del siglo XIX*. Barcelona: Ramon Sopena.
- MALUQUER DE MOTES BERNET, Jordi (1981). “L’exploració del bosc i el transport de la fusta (els raiers)”. *L’Avenç* [Barcelona] nº 43, p. 36-42.
- ___ (1991). “L’era del vapor”. *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 1, p. 158-174.
- MANCOMUNITAT DE CATALUNYA (1920). *Usos i costums de bon pagès sobre boscos i arbredes*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.
- ___ (1921) «Declaració relativa a la vigència del Dret canònic a Catalunya. Barcelona 3 de maig de 1918», *Revista jurídica de Catalunya* (Barcelona), tom XXVII, p. 489-504.
- MAÑÉ, Joan; MOLA, Joaquim (1864). *Historia del bandolerismo y la camorra en la Italia meridional con las biografías de los guerrilleros catalanes Borges y Tristany*. Barcelona: Imprenta y Librería de Salvador Manero.
- MARHUENDA, Francisco (2015). “La orden de Malta y la Corona de España: el Infante don Gabriel y el Priorato-Infantazgo”. *La orden de Malta en España (1113-2013)*. Madrid: Editorial Sanz Torres – UNED, tom I, p. 373-415.
- MARQUÉS CARBÓ, Lluís. (1957-58). *El derecho local español*. Barcelona: Imprenta de la Casa Caridad, 3 vols.
- MARQUÉS ESPEJO, Antonio (1828). *Retórica epistolar ó arte nuevo de escribir todo género de cartas misivas y familiares, con arreglo á la nueva doctrina de los autores mas célebres, asi nacionales como extranjeros*. Girona: Antoni Oliva.
- MARTÍ, Ricard (2004). *Cataluña armería de los Borbones. Las armas y los armeros de Ripoll, Barcelona, Manresa, Igualada... de 1714 a 1794*. Barcelona: Salvatella.
- MARTÍ COLL, Antoni (1965). *Domingo de Caralt*. Mataró: Caixa d’Estalvis de Mataró.
- MARTIN, Jean-Clemente (1987). *La Vendée et la France*. París: Éditions du Seuil.
- ___ (1988). *Blancs et Bleus dans la Vendée déchirée*. París: Gallimard.
- ___ (2011). *Dictionnaire de la Contre-révolution. XVIIIe-XXe siècle*. París: Perrin.
- MARTÍNEZ ALCUBILLA, Marcelo (1868-1871). *Diccionario de la administración española peninsular y ultramarina a: compilación ilustrada de la novísima legislación en todos los ramos de la administración pública*. Madrid: Imprenta de la Viuda é Hijas de A. Peñuelas, 13 toms.
- MARTÍNEZ MEDRANO, Eulalia (1982). *La educación preescolar, a examen*. Zaragoza: Instituto de Ciencias de la Educación – Universidad de Zaragoza.
- MARTÍNEZ QUESADA, Francisco (1974). “Los cuerpos de Voluntarios Realistas”. *Revista de historia militar* (Madrid), núm. 37, p. 105-135.
- MARTÍNEZ DE VELASCO, Ángel (1972). *La formación de la Junta Central Pamplona*: Eunsa.
- MAS SOLENCH, Josep Maria (2000). *Ramon de Penyafort*. Barcelona: Rafael Dalmau.

- MAS VILASECA, Eusebi (2015). *Catalans en armes (1704-1723). L'origen dels Mossos d'Esquadra*. [Callús]: Edició de l'Autor.
- MASSONS, José María (1994). *Historia de la sanidad militar española*. Barcelona: Pomares Corredor, 4 vols.
- MELENDRES, Miguel (1961). *Una monja y un siglo (Madre Ana María Janer Anglerill. Siglo XIX)*. Barcelona: Casulleras.
- MELO FERRERIA, Fátima Sá (2009). “El “terror miguelista” revisitado. Represión y memoria del reinado de D. Miguel”. *Violencias fraticidas. Carlistas y liberales en el siglo XIX*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p. 213-222.
- *Memoria sobre el estado de las obras públicas en España en 1856* (1856). Madrid: Imprenta Nacional.
- MERCADER RIBA, Joan (1949). *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*. Madrid: CSIC – Instituto Gerónimo Zurita.
- __ (1963). *La transformació dels municipis catalans en temps de Felip V*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- __ (1985). *Felip V i els catalans*. Barcelona: Edicions 62.
- MIGUÉLEZ DOMÍNGUEZ, Lorenzo; ALONSO MORÁN, Sabino; CABREROS DE ANTA, Marcelino (1962). *Código de derecho canónico y legislación complementaria*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos.
- Millán, Jesús (2014). “La nación desde el antiliberalismo. Patria y monarquía en Lluís M. de Moixó”. *Alcores* (Valderas), núm. 17, p. 55-74.
- MINGUIJÓN, Salvador (1933). *Historia del derecho español*. Barcelona: Labor.
- MIÑANO, Sebastián de (1826). *Diccionario geográfico-estadístico de España y Portugal, dedicado al Rey Nuestro Señor*. Madrid: Imprenta de Pierart-Peralta, tom II.
- MIRAFLORES, Marqués de (1834). *Documentos a los que se hace referencia en los apuntes histórico-críticos sobre la revolución de España*. Londres: Oficina de Ricardo Taylor.
- MIRAFLORES, Marqués de (1964). *Memorias del reinado de Isabel II*. Madrid: Atlas, 3 toms.
- MOHNHAUPT, Heinz; GRIMM, Dieter (2008). *Constituzione. Storia di un concetto dall'Antichità a oggi*. Roma: Carocci.
- MOLAS RIBALTA, Pere (1999). *Comte de Darnius, Marquès de Villel, Duc d'Almenara Alta. Discurs llegit el dia 11 de març de 1999 en l'acte de recepció pública de Pere Molas Ribalta a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i contestació de l'Acadèmic numerari Dr. Jesús Lalinde Abadia*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- MOLINER PRADA, Antoni (1981). *Estructura, funcionamiento y terminología de las Juntas Supremas Provinciales en la guerra contra Napoleón: los casos de Mallorca, Cataluña, Asturias y León*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 5 vols. [Tesi Doctoral dirigida per Albert Balcells].
- __ (1986). “Rafael de Vélez y el mito de la conspiración”. *Estudios de Historia Social*. [Madrid], núm. 36-37, p. 253-266.
- __ (1989). *La Catalunya resistent a la dominació francesa: La Junta Superior de Catalunya (1808-1812)*. Barcelona: Edicions 62.
- __ (1997). *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Lleida: Milenio

- ___ (2004). *La guerrilla en la Guerra de la Independencia*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- ___ (2016). *Episcopado y secularización en la España del siglo XIX*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- MONÉS PUJOL-BUSQUETS, Jordi (1987). *L'obra educativa de la Junta de Comerç, 1769-1851*. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.
- MONTAÑÀ I BUCHACA, Daniel; PUJOL I ROS, Joan (1997). *La Universitat carlina a Catalunya. Solsona (1838) – Sant Pere de la Portella (1838-1840)*. Valls: Cossetània.
- ___ (1997b). «Els Hospitals carlins al Principat de Catalunya». *Lleves, Circumscripció i reclutament: Aspectes socials del Carlisme: IV Seminari organitzat per la Fundació Francesc Ribalta i celebrat a Solsona els dies, 15 i 16 de Març de 1996*. Barcelona: Columna – Fundació Francesc Ribalta, 45-68.
- MONTAÑÀ I BUCHACA, Daniel (2011). *Los hospitales carlistas del Principado de Cataluña (1833-1840)*. Valls: Llectio.
- MONTAÑÀ BUCHACA, Daniel; RAFART, Josep (2014). «Aproximació bibliogràfica al carlisme (2005-2012)», *Estat carlista: tradició i furs*. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avià, 223-267.
- MONTERO SANTALHA, José-Martinho (2013). “O juiz Ramón Pedrosa Andrade (Adelán 1786 - Roma? ca. 1850?)”. *Estudios mindonienses: Anuario de estudios histórico-teológicos de la diócesis de Mondoñedo-Ferrol*. [A Coruña], núm. 29, p. 123-220.
- MONTORO PUERTO, Miguel (1976). *Teoría de la forma de los actos jurídicos en derecho público*. Alcoi: Marfil.
- MONTPLAISIR, Daniel de (2008). *Le Comte de Chambord. Dernier roi de France*. París: Perrin.
- MORAL RONCAL, Antonio Manuel (1998). *Gremios e ilustración en Madrid (1775-1836)*. Madrid: Actas.
- ___ (1999). *Carlos V de Borbón (1788-1855)*. Madrid: Actas.
- MORAL RUIZ, Joaquín del; PRO RUIZ, Juan; SUÁREZ BILBAO, Fernando (2007). *Estado y territorio en España, 1820-1930*. Madrid: Catarata.
- MORALES ARRIZABALAGA, Jesús (1986). *La derogación de los fueros de Aragón (1707-1711)*. Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses.
- MOREU REY, Enric (1968). *El memorial de greuges del 1760*. Barcelona: Mediterrània Edicions.
- MUGNAINI, Marco (1994). *Italia e Spagna nell'età contemporanea. Cultura, política e diplomazia (1814-1870)*. Torí: Edizioni dell'Orso.
- MUNDET GIFRÉ, Josep Maria (1980). «El Restaurador Catalán» i la 1ª Guerra Carlina. Barcelona: Rafael Dalmau.
- ___ (1988). “La Subdelegació Apostòlica de Catalunya durant la Primera Guerra Carlina”. *Anuari de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 77-86.
- ___(1990). *La Primera Guerra Carlina a Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- MURO, José Ignacio; NADAL, Francesc; URTEAGA, Luis (1996). *Geografía, estadística y catastro en España, 1856-1870*. Barcelona: Serbal.
- NADAL, Jordi (1975). *El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913*. Barcelona: Ariel.

- NICOLAU NOS, Roser (1990). “Els factors demogràfics del creixement econòmic, 1787-1910”. *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 2, p. 13-62.
- NIETO, Alejandro (1996). *Los primeros pasos del Estado constitucional. Historia administrativa de la Regencia de María Cristina de Borbón*. Barcelona: Ariel.
- NIETO SORIA, José Manuel (1999). *Orígenes de la monarquía hispánica: propaganda y legitimación (ca.1400-1520)*. Madrid: Dykinson.
- NIEVA, José María de (1829). *Decretos del Rey Nuestro Señor don Fernando VII, y Reales ordenes, Resoluciones y Reglamentos generales expedidos por las Secretarías del Despacho Universal y Consejos de S[u] M[ajestad] desde 1º de enero hasta fin de diciembre de 1828*. Madrid: Impremta Real.
- NOGALES CÁRDENAS, Pedro (1995). *Una visió de la Primera Guerra Carlista. Les cartes comercials de la companyia d’Aragó (1833-1840)*. Centre de Lectura de Reus.
- *Novísima recopilacion de las leyes de España : dividida en XII libros: en que se reforma la Recopilacion publicada por el señor don Felipe II en el año de 1567, reimpressa últimamente en el de 1775, y se incorporan las pragmáticas, cédulas, decretos, órdenes y resoluciones reales, y otras providencias no recopiladas, y expedidas hasta el de 1804 / mandada formar por el señor don Carlos IV (1805-1807)*. Madrid: [s.n.], 6 vols.
- *Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cathaluña, establecida por Su Magestad, con Decreto de diez y seis de Enero de mil setecientos y diez y seis (1716)*. Barcelona: Joseph Teixidó.
- OBIOLS RÍOS, Joan (2004). *Tuixent, història, costums i gent*. Saldes: Abadia Editors.
- OFICINA D’ESTUDIS JURÍDICS DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA (2013). *Costums sobre termenals, camins i agües*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia. Institut d’Estudis Catalans [2ª edició de l’obra editada el 1921. Estudi introductor a cura de Jesús Burgueño].
- OLEA ÁLVAREZ, Pedro (1993). “El Cabildo Catedral de Sigüenza durant el siglo XIX (I)”. *Anales Saguntinos*. [Sigüenza], núm. 9, p. 71-95.
- __ (1994). “El Cabildo Catedral de Sigüenza durant el siglo XIX (II)”. *Anales Saguntinos*. [Sigüenza], núm. 10, p. 89-128.
- OLIVER, Bienvenido (1995). *Código de las Costumbres de Tortosa*. Tortosa: Centre de Lectura Terres de l’Ebre, 6 vols.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria (1994). *Les bullangues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina (1835-1837)*. Tarragona: El Mèdol, 2 vols.
- OÑATE ALGARÓ, Paloma de (2003). *Servir al Rey: la milicia provincial (1734-1846)*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- *Ordenanzas de S[u] M[ajestad] para el regimen, disciplina, subordinacion, y servicio de sus exercitos (1768)*. Madrid: En la Oficina de Pedro Marín, Impresor de la Secretaría del Despacho Universal de Guerra, 3 vols.
- ORDUÑA REBOLLO, Enrique (2015). *Historia del Estado español*. Madrid: Marcial Pons.
- ORTEGA ESPINÓS, José (1968). *Historia de las Escuadras de Cataluña. Su origen, sus proezas, sus vicisitudes, intercalada con la vida y hechos de los mas célebres ladrones y bandoleros*. Barcelona: Frontis.
- ORTEGA VILLAR, José Ignacio (2018). “Adiciones a la Bibliografía carlista de Jaime del Burgo”. *De re bibliographica*. (Zarautz), núm. 58-59.

- ORTIZ DE LA VEGA, Manuel [Ferran Patxot] (1854). *Las Glorias Nacionales*. Barcelona: Imprenta de Luis Tasso, 6 volums.
- ORTÍZ DE ZÚÑIGA, Manuel (1848-1849). *Biblioteca judicial, parte legislativa, que contiene la legislación no recopilada relativa á la administración de justicia*. Madrid: Imprenta de D. Santiago Saunague, 2 vols.
- OYARZUN, Román (1939). *Historia del carlismo*. Bilbao: Ediciones Fe.
- PADILLA ANGULO, Fernando Javier (2016). “El carlismo en Ultramar”. *Fronteras del carlisme: del Berguedà a Ultramar*. Avia: Centre d’Estudis d’Avia, p. 209-229.
- PALOMEQUE TORRES, Antonio (1974). *Los estudios universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el triunfo liberal hasta la reforma de Pidal (1824-1845)*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- PALUZZIE CANTALUZELLA, Esteban (1860). *Olot, su comarca, sus extinguidos volcanes, su historia civil, religiosa y local*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Jaime Jepús
- *Panorama español. Crónica contemporánea por una reunion de amigos colaboradores (1842/45)*. Madrid: Imprenta del Panorama Español. 4 v.
- PANTALEÓN, Montserrat (2015). “La Casa de Caritat de Barcelona i la definició de models de beneficència al segle XIX, 1802-1913”. *La Casa de Caritat*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 71-157.
- PAPELL, Antoni (1931). *L’Empordà a la guerra carlina*. Figueres: Tipografia l’Ideal.
- PARDO SAN GIL, Juan (1990). “Ejército carlista, 1839”. *Estudios Históricos*, [Ormaiztegi], núm. I, p. 151-206.
- PARDO SAN GIL, Juan; ESCALADA GOICOECHEA, Eduardo (2004). “El Correo Carlista”. *Las Guerras carlistas*. Madrid: Museo de la Ciudad de Madrid, p. 243-257.
- PARÉS ESPANYOL, Eduard; GUISAN RIERA, Santiago (1981). *Perspectives històriques sobre la política forestal a Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- PARPAL MARQUÉS, Cosme (1914). *Antecedentes de la Escuela Filosófica Catalana del siglo XIX*. Barcelona: [s/n].
- PASCUAL, Pere (2004). “Moneda e industria. La reforma de 1824 y la acuñación de moneda en Barcelona (1836-1848)”. *Revista de Historia Industrial* (Barcelona), núm. 26, p. 57-99.>
- __ (2007). “La Diputació i la construcció de la xarxa catalana de carreteres: 1840-1868”. *Història de la Diputació de Barcelona, 1812-2005*. Barcelona: Diputació de Barcelona, tom I, p. 155-211.
- PASCUAL, Pere; NADAL, Jordi (2008). *El coure. I. Producció i consum a l’era industrial*. Vic: Eumo.
- PAU PEDRÓN, Antonio (1997). *Bienvenido Oliver, en el pensamiento español del siglo XIX*. Madrid: Centro de Estudios Registrales – Colegio de Registradores de la Propiedad y Mercantiles de España.
- PERES UNZUETA, Jaume (1924). *El Sometent a través de la història*. Barcelona: Joaquim Horta.
- PÉREZ GARZÓN, Juan Sisinio (1978). “Absolutismo y clases sociales. Los Voluntarios realistas de Madrid”. *Anales de Instituto de Estudios Madrileños*, (Madrid), núm. XV, p. 295-310.
- PÉREZ LÓPEZ, Antonio Xavier (1791-1798). *Teatro de la legislación universal de España é Indias, por orden cronologico de sus cuerpos, y*

- decisiones no recopiladas; y alfabético de sus títulos y principales materias.* Madrid: Oficina de Geronimo Ortega y Herederos de Ibarra, 28 toms.
- PÉREZ-PRENDES, José Manuel (1984). *Curso de historia del derecho español.* Madrid: Universidad Complutense, vol. 1.
 - PÉREZ-PRENDES, José Manuel; AZCARRAGA, J. de (1994). *Lecciones de historia del derecho español.* Madrid: Centro de Estudios Ramon Areces.
 - PÉREZ SAMPER; María Ángeles (1980). “La formación de la nueva Real Audiencia de Cataluña (1715-1718)”. *Historia social de la administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII.* Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas; Departamento de Historia Moderna, p. 183-246.
 - PINTO COSTA, Paula (2016). “Configurar el territorio: una prioridad para las órdenes militares presentes en Portugal”. *Órdenes militares y construcción de la sociedad occidental, s. XII-XV.* València: Sílex, p. 431-455.
 - PIRALA CRIADO, Antonio (1845). *Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista.* Madrid: Establecimiento tipográfico de Mellado. 5 v. [Edició de 1984, editorial Turner, a cura de Julio Aróstegui].
 - PIRALA CRIADO, Antonio (2005). *Vindicación del general Maroto y manifiesto razonado de las causas del Convenio de Vergara.* Pamplona: Urgoiti Editores. [Edició a càrrec de Pedro Rújula].
 - PLA VIVAS, Vicente (2010). *La ilustración gràfica del siglo XIX. Funciones y disfunciones.* València: Universitat de València.
 - PLANES ALBETS, Ramon (1993). *La descripció dels arxius municipals catalans fins a la fi del segle XIX: l'Arxiu de la Ciutat de Solsona.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
 - PLANES BALL, Josep Albert (2005). *Història de Casserres de Berguedà.* Sant Vicenç de Castellet: Farell.
 - PO-CHIA HSIA, Ronnie (2010). *El mundo de la renovación católica, 1540-1770.* Madrid: Akal.
 - POBLADURA, Melchor de; ALONSO FERNÁNDEZ, Ana María (ed.) (1969). *Epistolario.* Vitoria: Viedro.
 - PORTET PUJOL, Joan (1998). “El primer carlisme a Osona. Conspiracions, aixecaments i partides (1833-1835)”. *El carlisme i la dona.* Barcelona: Fundació Francesc Ribalta, p. 105-141.
 - [POU, Vicenç] (1837). *Cárlos V. de Borbon. Rey legitimo de las Españas.* Berga: Imprenta del Gobierno.
 - PRESAS BARROSA, Concepción (1998). *El Clero católico en el derecho español.* Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela.
 - PRODI, Paolo (2011). *El soberano pontífice. Un cuerpo y dos almas: la monarquía papal en la primera Edad Moderna.* Madrid: Akal.
 - PUELL DE LA VILLA, Fernando (1994). “La revolución de los sistemas de reclutamiento”. *Historia de la Infantería española,* vol. II. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 43-76.
 - __ (1996). *El soldado desconocido. De la leva a la “mili”.* Madrid: Biblioteca Nueva.
 - PUIG-PLA, Carles; SÁNCHEZ MIÑANA, Jesús (2008). “Joaquim Balcells i l'ensenyament de la física a la universitat de Cervera”. *III Jornada d'història de la ciència i l'ensenyament.* (Barcelona), vol. 1(2), p.129-138.
 - PUIGVERT SOLÀ, Joaquim Maria (1986). *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud.* Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajoana (Amb pròleg d'Eva Serra).

- PUJOL, Joan (2009). “Mortalitat militar als hospitals de Berga durant la Primera Guerra Carlina”. *Gimbernat* (Barcelona), núm. 52, p. 79-92.
- QUIJADA BOSCH, Joan Maria; SÁNCHEZ PIÉ, Neus (2014). *De Rebus Gestis Ecclesiae. Els llibres de notes del capítol catedral de Tarragona (1734-1930)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- QUINTANA SEGALÀ, Joan Xavier (2007). *Aproximació a les tipologies documentals de les institucions carlines de Catalunya a la Guerra dels Set Anys*. Treball de final de postgrau del curs 2006-2007 realitzat a l'Escola d'Arxivística i Gestió Documental (inèdit).
- __ (2009). “La Guerra de la Independència, escuela de guerrilleros”. *La Guerra de la Independencia Española: una visión militar. VI Congreso de Historia Militar*. Vol. II. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 213-214.
- __ (2009b). “Matices de una historia de la contrarevolución”. *Hispania Nova*, núm. 9, p. 282-298.
<http://hispanianova.rediris.es/9/HN2009.pdf> [consulta actualitzada a 4 de juliol de 2018].
- __ (2010). “El sometent en la memòria dels catalans de 1808: tres convocatòries i una mateixa institució”. *III Congrés d'Història de Girona. Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins [Girona], Vol. LI, p. 315 -330.
- __ (2011). *Monistrol de Montserrat, història d'una vila i les seves muralles*. Manresa: Ajuntament de Monistrol de Montserrat.
- __ (2013). “Genealogia d'un alçament carlí a Catalunya: el cas de Francesc Costa a Sant Vicenç dels Horts”. *El carlisme ahir i avui*. Avià: Centre d'Estudis d'Avià, p. 45-48.
- __ (2016a). *Notaris carlins a Catalunya 1833-1840*. Barcelona: Fundació Noguera.
- __ (2016b). “Notes per a una història política del teatre a Catalunya (1765-1849)”. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (Barcelona), núm. XXVII, p. 263-266.
- QUINTANA SEGALÀ, Joan Xavier; CORRALES BURJALÉS, Laura (2015). “Els «goigs» dins la propaganda carlina (1837-1840)”. *Propaganda carlista, religió, literatura i operacions militars. Actes del III Simposi d'història del carlisme celebrat a Avià el 9 de maig de 2015*. Avià: Centre d'Estudis d'Avià, p. 33-63.
- QUINTANA SEGALÀ, Joan Xavier; MORILLAS TORNÉ, Mateu (2012). “Algunes problemàtiques de la cartografia històrica. El cas de la Primera Guerra Carlina a Catalunya”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, (Barcelona), núm. 73, p. 193-210.
- RÀFOLS, Josep Francesc (dir.) (1980). *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*. Barcelona – Bilbao: Ediciones Catalanes – La Gran Enciclopedia Vasca, 5 vols.
- RAHDEN, Wilhelm Von (2013). *Cabrera. Recuerdos de la guerra civil española*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- RAMON VIDAL, Jaume de (1997). *El molí d'en Calvet a Cardona*. Manresa: Edició de l'Autor.
- RAMOS REDONDO, Eduardo (2016). *La Hacienda militar del estado carlista (1833-1840)*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- RAZQUIN JENÉ, José María (1977). “Los Miralles, guerrilleros realistas y del carlismo”. *Ilerda*. [Lleida], núm. 38, p. 99-110.

- *Reglamento para los cuerpos de Voluntarios Realistas del Reino* (1826). Madrid: Imprenta de don José del Collado.
- Reixach, Baldiri (1983). *Instruccions per la ensenyança de minyons*. Barcelona: Universitat de Barcelona [Edició i estudi introductor de Marquès i González-Agápito].
- REIXACH PUIG, Ramon (2008). *Els orígens de la tradició política liberal catòlica a Catalunya. Mataró, s. XVIII i XIX*. Mataró: Caixa Laietana.
- REVENTÓS CONTÍ, Jacint (1999). *Els hospitals del Pirineu i Prepirineu*. Barcelona: Fundació Uriach 1838.
- RIBAS CALAF, Benet (1997). *Annals de Montserrat (1258-1485)*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat / Editorial Curial.
- RICHARD-JALABERT, Éliane. (1974). “Les réfugiés carlistes à Marseille sous la monarchie de julliet”. *Provence Historique*, (Marsella), tom XXIV, p. 161-173.
- RÍO, Ángel Ramón del (1992). “La formación del cuerpo de Voluntarios realistas en Navarra (1823-1833)”. *Estudios históricos*, (Ormaiztegui), núm. 2, p. 209-237.
- RIQUER, Martí de (1979). *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona: Planeta.
- __ (1984). *Vida i aventures de Don Pero Maça*. Barcelona: Quaderns Crema.
- RIVAS SANTIAGO, Natalio [1945]. *Luis López Ballesteros, gran ministro de Fernando VII, páginas inéditas de la historia contemporánea de España*. Madrid: Mediterráneo.
- ROCA TRIAS, Encarna (1978). “Unde cathalanus quasi in Cathalonia stans”, *Revista Jurídica de Catalunya*, (Gener – Març), vol.77, n°1, p. 7-44.
- ROCA VERNET, Jordi (2002). “Las imágenes en la cultura política liberal durante el Trienio (1820-1823). El caso de Barcelona”, *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, (Cadix), núm.10, p-185-220.
- RODON GUINJOAN, Ramon Maria; VIVES BRESKO, Cecília (2016). “Els Huguet de Torà, una nissaga reialista i carlina”. *Fronteres del carlisme: del Berguedà a Ultramar*. Avià: Centre d'Estudis d'Avià, p. 45-67.
- RODRÍGUEZ ALONSO, Manuel (1991). *Gran Bretaña y España. Diplomacia, guerra, revolución y comercio (1833-1840)*. Madrid: Actas.
- RODRÍGUEZ DE CAMPOMANES, Pedro (1988). *Itinerario real de las carreras de postas*. Madrid: Ministerio de Transportes, Turismo y Comunicaciones [Edició facsímil de l'obra original de 1761] [Estudi introductor de GONZÁLEZ, M. J.; REEDER, J.].
- RODRÍGUEZ GARRAZA, Rodrigo (1968). *Navarra de reino a provincia (1828-1841)*. Pamplona: EUNSA.
- ROLDÁN, Enrique (1998). *Estado mayor general carlista en las tres guerras del siglo XIX*. Madrid: Actas.
- ROMERO TALLAFIGO, Manuel (2005). “Nuevo régimen liberal, nuevos símbolos, nuevas formas documentales”. *Boletín de la Sociedad Española de Ciencias y Técnicas Historiográficas*. (Múrcia), núm. 3, p. 177-200.
- ROURA AULINAS, Lluís (2005). *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Vic: Eumo.
- ROVIRÓ ALEMANY, Ignasi (2000). *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del seminari de Vic (1749-1968)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs.

- RUBÍ CASALS, Maria Gemma. (2007). “La supervivencia cotidiana durante la Guerra de la Independencia”. *La Guerra de la Independencia en España (1808-1814)*. Alella: Nabla, p. 299-324.
- RUBÍ CASALS, Maria Gemma, TOLEDANO, Lluís Ferran (2014). “Guerra del Pendís o la fallida de l’autoritat de l’Estat. Els manresans i la Guerra Gran (1793-1795)”. *Manresa, de la Guerra dels Segadors a la Guerra Gran*. Manresa: Centre d’Estudis del Bages.
- RUBIÓ BORRÀS, Manuel (1915). *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- RUEDA, Isabel; CASTILLÓ, A.; MATEU, Xavier (1995). “La prestació dels serveis municipals en municipis amb nuclis agregats. Problemes específics”. *Municipis amb nuclis agregats*. Hospitalet de Llobregat: Federació de Municipis de Catalunya.
- RÚJULA, Pedro (1995). *Rebeldía campesina y primer carlismo: los orígenes de la guerra civil en Aragón (1833-1835)*. Zaragoza: Diputación General de Aragón.
- ___ (1996). *Ramon Cabrera. La senda del Tigre*. Zaragoza: Ibercaja.
- ___ (1998). *Contrarrevolución. Realismo y Carlismo en Aragón y el Maestrazgo, 1820-1840*. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza.
- RUMBO SOLER, Albert (2016). “La Patum durant les guerres carlines”. *Fronteres del carlisme: del Berguedà a ultramar*. Avià: Centre d’Estudis d’Avià, p. 15-43.
- SABATÉ, Flocel (2003). “La Corona de Aragón”. *La época medieval: administración y gobierno*. Madrid: Istmo. tom VIII, p. 237-467.
- ___ (2007). *El sometent a la Catalunya medieval*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- SAGARRA, Ferran de (1935). *La Primera Guerra Carlina. El Comte d’Espanya i la Junta de Berga (Contribució al seu estudi)*. Barcelona: Editorial Barcino. 2 vols.
- SAGUÉS BAIXERAS, Ramon (dir.) (1992). *Jaume Galobardes (1776-1863). Crònica del seu temps*. Santa Coloma de Gramanet: Museu Torre Balldovina.
- SAHLINS, Peter (1993). *Fronteres i identitats: la formació d’Espanya i França a la Cerdanya, s. XVII-XIX*. Vic: Eumo.
- SALA, Raymond (2012). *Trabucaires i fronteres de Barcelona a Perpinyà via el Vallespir*. Canet de Rosselló: Trabucaire.
- SALA MASNOU, Bernat (1861). *Historia del Instituto de las Hermanas Terciarias de Ntra. Sra. del Carmen fundado en la ciudad de Vich el año 1826*. Vic: Imprenta y Librería de Soler hermanos.
- SALABERRI BARAÑANO, Rafael (2016). *La disolución de la Junta de Asturias por el marqués de la Romana el 2 de mayo de 1809*. Aranjuez: Doce Calles.
- SALES, Núria (1962). *Una vila catalana del segle XVIII*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- ___ (1962b). *Història dels Mossos d’Esquadra. La dinastia Veciana i la policia catalana el segle XVIII*. Barcelona: Aedos
- ___ (1991). *Mules, ramblers i fires (s. XVIII-XIX)*. Reus: Centre de Lectura de Reus.
- ___ (2005). “Els Mossos d’Esquadra a l’antic règim, 1721-1835”. *Mossos d’Esquadra: historia i present*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 28-77.
- SANABRE, Josep (1981). *El Tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*. Barcelona: Barcino.

- SÁNCHEZ, Juan Josef (1794). *Nobleza, privilegios y prerrogativas del oficio publico de escribano*. València: Hermanos Orga. 3 vols.
- SANAHUJA ANGUERA, Xavier (2013). “Les emissions monetàries de la Seva de Barcelona al segle XIX”. *Revolució industrial i producció monetària. La seca de Barcelona i el seu context*. Barcelona: Museu Nacional d’Art de Catalunya, p. 37-64.
- SÁNCHEZ AGESTA, Luís (1964). *Historia del constitucionalismo español*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos.
- SÁNCHEZ CARCELÉN, Antoni (2009). *Els defensors de Ferran VII a Lleida (1823-1833)*. Lleida: Universitat de Lleida.
- ___ (2012). *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d’Àneu*. Esterri d’Àneu: Consell Cultural de les Valls d’Àneu.
- ___ (2015). *La Primera Guerra Carlina a la Cerdanya*. Avià: Centre d’Estudis d’Avià.
- SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep (2015). *Les guerres napoleònica i carlistes a la frontera de Catalunya, el País Valencià i Aragó (1808-1936)*. Benicarló: Onada Edicions.
- SÁNCHEZ GONZÁLEZ, María Dolores (1993). *El deber de Consejo en el Estado moderno. Las Juntas “ad hoc” en España (1471-1665)*. Madrid: Polifemo.
- SÁNCHEZ DE HAEDO, Julián (1819). *Guía del Estado Eclesiástico seglar y regular de España e Indias, para el año de 1819*. Madrid: Imprenta Sancha.
- ___ (1822). *Guía del estado eclesiástico seglar y regular de las Españas, para el año de 1822*. Madrid: Imprenta Sancha.
- ___ (1824). *Guía del estado eclesiástico seglar y regular, de España é Indias, para el año de 1824*. Madrid: Imprenta Sancha.
- ___ (1826). *Guía del estado eclesiástico seglar y regular, de España en particular, y de toda la Iglesia Católica para el año de 1826*. Madrid: Imprenta Sancha.
- ___ (1828). *Guia del Estado Eclesiástico seglar y regular, de España en particular, y de toda la Iglesia Católica en general para el año de 1828*. Madrid: Imprenta de I. Sancha
- ___ (1831). *Guia del Estado Eclesiástico seglar y regular de España en particular, y de toda la Iglesia Católica para el año de 1831*. Madrid: Imprenta de I. Sancha.
- ___ (1835). *Guia del Estado Eclesiástico seglar y regular de España en particular, y de toda la Iglesia Católica para el año de 1835*. Madrid: Imprenta de I. Sancha.
- SÁNCHEZ DE HAEDO, Julián; ESCARTÍN, Mariano de (1819). *Guía del Estado Eclesiástico seglar y regular de España e Indias, para el año de 1819*. Madrid: Imprenta Sancha.
- ___ (1822). *Guía del estado eclesiástico seglar y regular de las Españas, para el año de 1822*. Madrid: Imprenta Sancha.
- SÁNCHEZ REAL, José (1974). *Molino papelero en Tarragona*. Tarragona: Instituto de Estudios Tarraconenses «Ramon Berenguer IV».
- SANLLEHY SABI, Maria Àngels (2007). *Comunitats, veïns i arrendataris a la Val d’Aran (s.XVII-XVIII). Dels usos comunals a la independència econòmica*. Tremp: Garsineu. 2 vols.
- SANS FERRAN, José María (1966). *Barcelona, a través del gremio de zurradores*. Vic: Colomer Munmany.

- SANTACARA, Carlos (2015). *La Primera Guerra Carlista vista por los británicos 1833-1840*. Madrid: Machado Libros.
- SANTAMARIA ROVIRA, Joan (1935). *Memòries del monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu Abadiat i Baronía*. Solsona: Impremta Josep Figueras.
- SANTANA MOLINA, Manuel (1989). *La Diputación Provincial en la España decimonónica*. Madrid: INAP.
- SANTIAGO, Leonardo de (1849). *Memoria de los sucesos verificados durante las negociaciones entabladas con D. Francisco Tristany, titulado coronel carlista y proposiciones hechas por el mismo, para la presentacion de sus tres hermanos y fuerza á sus órdenes, sometiéndose al gobierno de S. M., entre las cuales se ofrece por su parte la entrega en clase de prisionero del titulado general carlista don Ramon Cabrera, acompañada de los documentos oficiales que han mediado en este asunto*. Barcelona: Imprenta del Fomento.
- SANTIRSO RODRÍGUEZ, Manuel (1996). “Los militares en la revolución liberal española: El caso de los capitanes generales de Cataluña (1832-1839)”, *Trienio. Ilustración y liberalismo* (Madrid), núm. 38, p. 83-134.
- ___ (1999). *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya*. Lleida: Pagès.
- ___ (ed.) (2005). *Els Acords Reservats de la Junta de Berga 1837-1839*. La Pobla de Lillet: Institut Municipal de Cultu LÁZARO TORRES ra de Berga.
- SANZ, Raimundo (2007). *Diccionario militar*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- SARDÀ, Juan (1948). *La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX*. Madrid: Instituto de Economía “Sancho de Moncada”.
- SARRET ARBÓS, Joaquim (1909). *Maurici Carrió y Coll y Maurici Carrió y Serracanta. Importancia daquèts personatjes manresans en la Guèrra de la Independencia*. Manresa: Impremta Sant Josep.
- SAUCH CRUZ, Núria (2004). *Guerrillers i bàndols civils entre l'Ebre i el Maestrat: la formació d'un país carlista (1808-1844)*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- ___ (2017). *Ramon Cabrera i el primer carlisme (1833-1840). Apunts sobre el general carlista durant la campanya del Maestrat*. Avià: Centre d'Estudis d'Avià.
- SERRA PUIG, Eva (2005). *Ferran de Segarra i De Siscar: Semblança biogràfica: Conferència pronunciada davant el Ple per Eva Serra i Puig el dia 21 d'octubre de 2004*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SERRA SELLARÉS, Francesc (2006). *Sant Benet de Bages. Època Montseratina (1593-1835)*. Sant Vicenç de Castellet: Farell.
- SERRADILLA, Antonio-Jesús de (1949). *El último día del conde de España y de la causa de Carlos V en Cataluña*. Palma de Mallorca: Ediciones Vich.
- SISÓ, Teresa; DOMINGO, Eduardo (2003). *Colección O'Donnell. Carlos V (pretendiente) Isabel II*. Barcelona: Aureo. Subastas Numismáticas.
- SOBREQUÉS VIDAL, Santiago (1978). *Història de la producció del dret català fins al decret de Nova Planta*. Girona: Universitat Autònoma de Barcelona – Col·legi Universitari de Girona.
- SOJO LOMBA, Fermín de (1973). *El mariscal Mazarrasa*. Santander: Institución Cultural de Cantabria p. 171.
- SOLÀ PARERA, Àngels (2004). *Aigua, indústria i fabricants a Manresa (1759-1860)*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages.

- SOLDEVILA, Ferran (1938). *Barcelona sense universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- SOLÉ COT, Sebastià (2008). *El gobierno del principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia –El Real Acuerdo– bajo el régimen de la Nueva Planta (1716-1808)*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- SOLER TEROL, Lluís (1929). *Igalada i les batalles del Bruc*. Manresa: Enquadernacions Sant Josep.
- SUÁREZ VERDAGUER, Federico (1956). “Los cuerpos de voluntarios realistas”. *Anuario de historia del derecho español*. (Madrid), núm. 26, p. 47-88.
- ___ (1970). *López Ballesteros y la Hacienda entre 1823-1833*. Pamplona: Eunsa, 5 vols.
- ___ (1972). *Los Agraviados de Cataluña*. Pamplona: EUNSA, 4 vols.
- ___ (1982). *El proceso de convocatoria a Cortes (1808-1810)*. Pamplona: Eunsa.
- TALAVERA DÍAZ, María (2007). *Aproximación bibliométrica a la historiografía sobre el carlismo (1973-2005)*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- TAMAMES, Ramón; BECKER, Fernando (1991). *La formación económica y política de España*. Madrid: Universitas.
- *Teatro de la guerra: Cabrera, los montemolistas y republicanos en Cataluña. Crónica de nuestros días. Redactada por un testigo ocular de los acontecimientos* (1849). Madrid: Imprenta de D. R. González.
- TENGARRINHA, José (2011). “El miguelismo portugués: entre el anhelo y el poder real”. *Por Dios, por la Patria y el Rey. Las ideas del carlismo*. Pamplona: Gobierno de Navarra, p. 165-177.
- TERMCAT (2013). *Diccionari de dret administratiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- TERRADES, Ignasi (2000). *El cavaller de Vidrà: De l'ordre i el desordre conservadors a la muntanya catalana*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat.
- TOLEDANO GONZÁLEZ, Lluís Ferran (2004). *La muntanya insurgent. La Tercera Guerra Carlina a Catalunya, 1872-1875*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials.
- TOMÁS VILLARROYA, Joaquín (1975). *Breve historia del constitucionalismo español*. Barcelona: Planeta.
- THOMASCHEWSKI, Maria-Rosa (1992). “Simó de Guardiola bisbe d'Urgell, copríncep d'Andorra, i la causa carlina”. *Anuari 1990-1991*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 71-90.
- TORRAS ELIAS, Jaume (1967). *La guerra de los Agraviados*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- TORRAS RIBÉ, Josep Maria (1991). *Camins i viatgers a la comarca de l'Anoia (1494-1834)*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- ___ (2003). *Los mecanismos del poder. Los ayuntamientos catalanes durante el siglo XVIII*. Barcelona: Crítica.
- ___ (2005). *Felip V contra Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- TORRADEFLOT CORNET, Ignasi (1906). *Real confraria de Sant Salvador y gremi de pagesos de Manresa*. Manresa: Impremta Viuda Roca.
- TORRES, Julio (2013). “De Casas de Moneda a Fábricas de dinero. De la prensa volante a la prensa Thonnelier”. *Revolució industrial i producció*

- monetària. La seca de Barcelona i el seu context.* Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, p. 109-128.
- TORRES AMAT, Fèlix (1973). *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes (Barcelona, 1836)*. Barcelona: Curial.
 - TRESSERRA FÀBRAGA, Félix Ramón (1944). *Historia de la ultima epoca de la vida politica y militar del conde de España y de su asesinato*. Madrid: Gráficas Lar, p. 29 [Segona edició de l'obra original de 1840].
 - TRONCO, Emmanuel (2010). *Les carlistes espagnols dans l'Ouest de la France 1833-1883*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
 - TURRADO VIDAL, Martín (Ed.) (1983). *Origen y creación de la Policia Española –Documento para su estudio– (Juliol 1823-febrero 1824)*. Madrid: Dirección General de Policia.
 - UCELAY DA CAL, Enric (2005). “La trajectòria dels Mossos d'Esquadra a la Catalunya contemporània, 1836-1936”. *Mossos d'Esquadra: historia i present*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 80-159.
 - ULLMANN, Walter (2004). *Historia del pensamiento político en la Edad Media*. Barcelona: Ariel.
 - UN OFICIAL DEL CUERPO (1831). *Himnos para celebrar el Fausto dia de la bendición de la bandera que el Escmo. Sr. Duque de Almenara Alta Marques de Villel ha regalado al Batallon de Voluntarios Realistas de Barcelona*. Barcelona: Viuda é Hijos de d. Antonio Brusi.
 - UNA SOCIEDAD DE LITERATOS (1830). *Diccionario geográfico universal*. Barcelona: Impremta Josep Torner, tom II.
 - URCELAY, Javier (2006). *Cabrera. El tigre del Maestrazgo*. Barcelona: Ariel.
 - URQUIJO GOITIA, José Ramón (1985). “Represión y disidencia durante la Primera Guerra Carlista. La policía carlista”. *Hispania. Revista española de historia*. (Madrid), núm. 159, p. 131-186.
 - __ (1998). *Relaciones entre España y Napoles durante la Primera Guerra Carlista*. Madrid: Actas.
 - VALLET DE GOYTISOLO, Juan Berchmans (1989). *Reflexiones sobre Cataluña. Religación, interacción y dialéctica en su historia y en su derecho*. Barcelona: Fundación Caja de Barcelona.
 - VALLS BROQUETAS, Orenci (1991). *Documents i notes concernents a la vila i terme d'Esparreguera*. Esparreguera: Ajuntament d'Esparreguera. 3 toms.
 - VALLS JUNYENT, Francesc (2004). *La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana*. Vic: EUMO.
 - VALLS PUEYO, Joan (2004). *Les llibretes del mas Puig del Vilar. Dietaris de pagès a Castellbell i el Vilar (segle XIX-XX)*. Castellbell i el Vilar: Ajuntament de Castellbell i el Vilar.
 - VALLS TABERNER, Ferran (1989). *Estudis d'història jurídica catalana*. Saragossa: Càtedra d'Història del Dret i les Institucions – Universitat de Málaga.
 - VALLVERDÚ, Robert (2002). *La Guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849). Una crisi econòmica i una revolta popular*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
 - VAQUER CATÀ, Josep (1990). *El Sant Hospital de Begur*. Begur: Parròquia de Begur.

- VEGA GONZÁLEZ, Jesusa (1994). “Estampas calcográficas de la década ominosa entre la devoción, la propaganda política y popular”, *Archivo español de arte* (Madrid), tom 67, núm. 268, p.343-358.
- VENDRELL FÀBREGAS, Salvador (1988). *Tordera, arrels d'un poble*. Blanes: Edició de l'Autor.
- VICENS VIVES, Jaume (1960). *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Destino.
- ___ (1974). “Estructura administrativa estatal en los siglos XVI y XVII”. *Coyuntura económica y reformismo burgués*. Barcelona: Ariel, p. 99-141.
- VIGÓN, Jorgue (2014). *Historia de la artillería española*. Madrid: Ministerio de Defensa, 3 vols.
- VILA, Pau (1977). *La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'escrits*. Barcelona: Curial.
- VILAR, Pierre (1987). *Cataluña en la España moderna*. Barcelona: Crítica, 3 vols.
- VINAIXA MIRÓ, Joan Ramon (2002). “Aproximació cronològica a la Primera Guerra Carlista al sud de l'Ebre (1833-1840)”. *Recerca* [Tortosa], núm. 6, p. 111-150.
- ___ (2005). “La navegació pel riu Ebre a la Primera Guerra Carlista (1833-1840)”. *Recerca* [Tortosa], núm. 10, p. 203-235.
- ___ (2006). *Tortosa en la guerra dels Set Anys (1833-1840)*. Valls: Cossetània.
- VIVES CEBRIÀ, Pere Nolasc (1861-1862). *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados ó no son notoriamente inútiles con indicacion del contenido de estos y de las disposiciones que han venido á serlo, ilustrada con notas sacadas de los mas clásicos autores del Principado*. Barcelona: Imprenta Luís Tasso, 2 vols.
- VOLTES RIBALTA, Pere (1970). *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*. Madrid: Confederación de Cajas de Ahorros.
- WARESQUIEL, Emmanuel de (dir.) (2015). *Les Lys et la République. Henri, comte de Chambord. 1820-1883*. París: Tallandier.

Pàgines web

<https://journals.openedition.org>

<http://hispanianova.rediris.es>

<http://www.girona.cat>

<http://www.rae.es>

<http://www.rah.es>